RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

UITGEGEVEN IN OPDRACHT VAN

Z. EXC. DEN MINISTER VAN ONDERWIJS,
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

(AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN)

81.

BYVANCK,

EXCERPTA ROMANA

DE BRONNEN DER ROMEINSCHE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

~~TWEEDE~~ DEEL

'S-GRAVENHAGE
verkrijgbaar bij MARTINUS NIJHOFF
1935

EXCERPTA ROMANA

DE BRONNEN DER ROMEINSCHE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

VERZAMELD EN BEWERKT DOOR

Dr. A. W. BYVANCK

HOOGLEERAAR AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

~~TWEEDE~~ DEEL

TWEEDE AFDEELING: INSCRIPTIES

'S-GRAVENHAGE
verkrijgbaar bij MARTINUS NIJHOFF
1935

INHOUD

TWEEDE AFDEELING: INSCRIPTIES

	blz.
Inleiding	3
Latijnsche inscripties in Nederland gevonden	7
Inscripties, binnen en buiten Nederland gevonden, die belangrijk zijn voor de geschiedenis van Nederland	44
Bibliographie	47
Catalogi	61
Handschriften	63

LATIJNSCHE INSCRIPTIES IN NEDERLAND GEVONDEN

Maastricht	75
Gronsveld	78
Mesch	78
Heer	78
Wittem	79
Bocholz	79
Meerssen	80
Houthem-Sint Gerlach	81
Schimmert	84
Hulsberg	85
Voerendaal	85
Heerlen	85
Kerkrade	87
Schaesberg	87
Nuth	88
Schinnen	88
Geleen	88
Susteren	89
Odiliënberg	89
Melick	90
Maasniel	90
Roermond	91
Beesel	91
Bergen	91
Mook	92
Horn	92
Haelen	94
Kessel	95
Maasbree	95
Grubbenvorst	96
Limburg	96
Cuyck	97
St. Michielsgestel	97
's Hertogenbosch	99
Rijsbergen	99
Deurne	100
Noord-Brabant	101
Groesbeek	102
Millingen	109
Nijmegen	111
Westkapelle	151
Domburg	152
Wychem	165
Rossem	165
Huissen	167
Valburg	168
Heteren	168
Hemmen	169
Dodewaard	170
Kesteren	171
IJzendoorn	171
Geldermalsen	172
Wijk bij Duurstede	172
Vechten	172
Utrecht	195
Vleuten	196
Alfen	196
Zoeterwoude	197
Rijnsburg	200
Valkenburg	201
Katwijk	201
Voorburg	204
's-Gravenhage	215
Monster	216
Poortugaal	218
Ouddorp	218
Bergh	218
Arnhem	218
Garderen	219

blz.

Rhenen 219
Doorn 220
Driebergen 220
Loenersloot 220
Egmond 221
Texel 222
Hellendoorn 222
Stavoren 222
Wonseradeel 222
Hennaarderadeel 222
Franekeradeel 222
Menaldumadeel 227
Leeuwarderadeel 227
Ferwerderadeel 228
Ezinge 228
Nederland 228

INSCRIPTIES, BINNEN EN BUITEN NEDERLAND GEVONDEN, DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

HOOFDSTUK I: GESCHIEDENIS

§ 1: De tijd van Augustus tot Nero . . 231
§ 2: De tijd der oorlogen van 69 en 70 234
§ 3: De tijd van de keizers Vespasianus, Titus en Domitianus 236
§ 4: De tijd van de tweede en de derde eeuw 240
§ 5: De tijd van Diocletianus tot het einde der vierde eeuw 245

HOOFDSTUK II: HET BESTUUR

§ 1: Legati van Gallia 248
§ 2: Legati pro praetore van den Exercitus Germanicus Inferior 253
§ 3: Legati pro praetore van de Provincia Germania Inferior, consulares, praesides en plaatsvervangende gouverneurs dezer provincie . . . 256
§ 4: Legati pro praetore van de Provincia Belgica, consulares en praesides 273
§ 5: De census en ambtenaren voor den census 279
§ 6: Hoofdambtenaren voor de directe belastingen: procuratores Augusti 283
§ 7: Ambtenaren voor de successierechten en de rechten van in- en uitvoer 289
§ 8: Ambtenaren bij het beheer der domeinen, bij de post, enz. . . . 294
§ 9: Ambtenaren van den staf (officium) van den legatus van Germania Inferior: lijfwachten en personeel van het Bureau 299
§ 10: Ambtenaren van den staf (officium) van den legatus van Belgica 302
§ 11: Ambtenaren van het bureau van den procurator van Belgica 303

blz.

§ 12: Ambtenaren van het bestuursbureau en het archief (tabularium) te Trier 304
§ 13: Praefecti praetorio Galliarum . . 306
§ 14: Militaire bevelhebbers en gouverneurs van provincies uit den lateren keizertijd 313

HOOFDSTUK III: HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR: LEGIONES

§ 1: Het leger: Exercitus Germanicus Inferior 314
§ 2: Meerdere legiones van den Exercitus Germanicus Inferior . . . 317
§ 3: Legio XVII, XVIII en XIX . . 320
§ 4: Legio V Gallica 321
§ 5: Legio V Alaudae 321
§ 6: Legio XXI Rapax 325
§ 7: Legio I Germanica 328
§ 8: Legio XX Valeria Victrix . . . 331
§ 9: Legio XV Primigenia 333
§ 10: Legio XVI (Gallica of Germanica) 335
§ 11: Legioenen van het leger onder commando van Cerialis in het jaar 70 337
§ 12: Legio VI Victrix 339
§ 13: Legio X Gemina 345
§ 14: Legio XXII Primigenia 351
§ 15: Legio I Minervia 354
§ 16: Legio XXX Ulpia Victrix . . . 375

HOOFDSTUK IV: HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR: AUXILIA

§ 1: Alae uit den tijd vóór Keizer Vespasianus 389
§ 2: Cohortes uit den tijd vóór Keizer Vespasianus 396
§ 3: Classis Augusta Germanica pia fidelis 402
§ 4: Diplomata militaria voor soldaten van het leger van Germania Inferior uit den tijd van Vespasianus, Domitianus en Traianus 408
§ 5: Afdeelingen van het leger in Germania Inferior, die genoemd worden in het diploma van het jaar 78 409
§ 6: Afdeelingen die, blijkens de bijnamen *pia fidelis* of *pia fidelis Domitiana*, hebben behoord tot het leger in Germania Inferior ten tijde van Keizer Domitianus 418
§ 7: Overige afdeelingen van het leger in Germania Inferior in den tijd der Flavische keizers 425
§ 8: Afdeelingen van het leger in Germania Inferior uit den tijd na de Flavische keizers 428

blz.

HOOFDSTUK V: AFDEELINGEN VAN TROEPEN GENOEMD NAAR STAMMEN UIT NEDERLAND

§ 1: Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Germania Superior 435
§ 2: Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Britannia 437
§ 3: Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Raetia 442
§ 4: Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Pannonia, Pannonia Inferior en Pannonia Superior 445
§ 5: Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Moesia Inferior en Dacia Superior . . . 452
§ 6: Diplomata militaria voor manschappen van de legers in Mauretania Caesariensis en Syria . . . 455
§ 7: Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Bataven en Cannanefates 456
§ 8: Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Baetasii, Cugerni, Sugambri en Usipi . . . 468
§ 9: Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Tungri, Condrusi en Sunuci 473
§ 10: Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Nervii, Menapii en Morini 486
§ 11: Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Frisii, Frisiavones en Frisiones 492
§ 12: Afdeelingen van troepen, die alleen in de late Oudheid worden vermeld, genoemd naar de stammen der Ampsivarii, Bructeri, Chamavi, Franken, Saksen, Salii en Tubantes 495

blz.

HOOFDSTUK VI: GEOGRAPHIE

§ 1: Tres Provinciae Galliae 497
§ 2: Germania, Germania Inferior, Germani 500
§ 3: Batavia, Ulpia Noviomagus, Fectio, Forum Hadriani, Batavi, Cannanefates, Marsaci 505
§ 4: Vetera, Civitas Ulpia Traiana, Traianenses, Baetasii, Cugerni, Sugambri, Usipi 516
§ 5: Tungri, Eburones, Sunuci, Texandri 522
§ 6: Nervii, Morini, Menapii Turnacenses 527
§ 7: Frisii, Frisiavones, Tuihanti . . . 531
§ 8: Franci, Salii, Ampsivarii, Bructeri, Chamavi, Saxones 534

HOOFDSTUK VII: GODSDIENST

§ 1: Goden, vereerd in het gebied der Bataven, Cannanefates en Marsaci 535
§ 2: Goden, vereerd in het land aan den Neder-Rijn 553
§ 3: Goden, vereerd in het gebied der Sunuci en Tungri 559
§ 4: Goden, vereerd in het gebied der Nervii, Texandri en Morini . . . 567
§ 5: Goden, vereerd in het gebied der Friezen en Tuihanti 569
§ 6: Christendom 570

HOOFDSTUK VIII: VERKEER, HANDEL, BEDRIJVEN

§ 1: Verkeer te land: wegen 571
§ 2: Verkeer te water: scheepvaart . . 573
§ 3: Handel 574
§ 4: Stichting 576
§ 5: Bedrijven 576

INLEIDING

In de inleiding van het eerste deel dezer publicatie werd de hoop uitgesproken, dat het tweede deel na drie of vier jaren zou kunnen verschijnen; dat deel zou bevatten, gelijk toen mocht worden verwacht, niet alleen de tweede afdeeling, met de afschriften der inscripties die voor de geschiedenis van Nederland belang hebben, en de derde afdeeling, met een overzicht der in Nederland gevonden overblijfselen der Romeinsche beschaving, maar bovendien de uitvoerige registers, die bij een publicatie van bronnen voor de geschiedenis onmisbaar zijn. Deze verwachtingen zijn niet vervuld. Het heeft vijf jaren geduurd, voordat dit tweede deel in het licht kon worden gegeven, en het bevat niet meer dan de tweede afdeeling. Tijdens het drukken bleek het voor deze afdeeling verzamelde materiaal zóó omvangrijk te zijn, dat het een deel van gelijken omvang als het eerste zou vullen. Er werd dus besloten, de derde afdeeling met de registers in een afzonderlijk deel te publiceeren. Voor de derde afdeeling ligt het materiaal gereed. Het is te hopen, dat spoedig een begin kan worden gemaakt met het drukken van dit deel. Want deze publicatie zal eerst een nuttig instrument voor den historischen arbeid worden, wanneer uitvoerige registers beschikbaar zijn om den gebruiker in het geheel den weg te wijzen. Het beknopte register, dat men aan het slot van dit deel kan vinden, moge althans voorloopig het ontbreken van de uitvoerige registers eenigszins vergoeden.

De bewerker zal het ten zeerste waardeeren, wanneer men hem opmerkzaam wil maken op leemten en onnauwkeurigheden in het gepubliceerde materiaal. In hoofdzaak is het materiaal in 1930 afgesloten. Wat na dat jaar bekend werd, kon slechts bij uitzondering worden opgenomen. De lijst van aanvullingen en verbeteringen, die in het derde deel een plaats zal krijgen, moet om die reden vrij omvangrijk worden.

Ook ditmaal heeft de bewerker, bij het verzamelen en het bewerken van het materiaal, van vele zijden hulp en bijstand ondervonden. Slechts enkele namen mogen hier worden genoemd. Dr. Ernst Stein, destijds te Berlijn, maakte hem het zeer omvangrijke materiaal toegankelijk, dat Emil Ritterling had verzameld voor een uitgebreide studie over het Ro-

meinsche leger en het Romeinsche bestuur in de provincies. De beide door Dr. Stein bezorgde publicaties in de serie *Beiträge zur Verwaltungs- und Heeresgeschichte von Gallien und Germanien*, Deel I: *Die kaiserlichen Beamten und Truppenkörper im Römischen Deutschland unter dem Prinzipat*, en Deel II: *Fasti des Römischen Deutschland unter dem Prinzipat* (beide verschenen in 1932), zijn eerst tijdens den druk van dit deel uitgegeven en konden eerst van blz. 389 af worden geciteerd. Bovendien is de bewerker aan Dr. Stein voor tal van nuttige wenken en raadgevingen dank verschuldigd. Dr. Jan de Vries, te Leiden, verschafte vele belangrijke gegevens over de inheemsche goden, die in Hoofdstuk VII worden vermeld; met name zijn aan hem de uitvoerige lijsten der geschriften, waarin over deze goden wordt gesproken, te danken.

In opdracht van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, heeft Dr. F. Muller Jzn, te Leiden, zoowel de eerste proef als een revisie van alle vellen verbeterd. Door zijn groote toewijding zijn op tal van plaatsen fouten in de publicatie vermeden en zijn de aanteekeningen menigmaal aangevuld en verduidelijkt. Als toezicht houdend lid der Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën, heeft Dr. I. H. Gosses, te Groningen, de laatste proef der vellen nagezien. Ook zijn medewerking is aan de publicatie op verschillende plaatsen ten goede gekomen. De Directeur van het Bureau der Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën heeft den bewerker steeds bijgestaan met zijn raad. Groote erkentelijkheid is aan deze Heeren verschuldigd.

Een woord van waardeering is hier ook op zijn plaats voor het werk van de Zuidhollandsche Boek- en Handelsdrukkerij te 's-Gravenhage; de groote zorg, aan het drukken der publicatie besteed, is door den bewerker op hoogen prijs gesteld.

TWEEDE AFDEELING

INSCRIPTIES

INLEIDING

De Tweede Afdeeling der publicatie van *Excerpta Romana* bevat afschriften der inscripties, die betrekking hebben op de geschiedenis van Nederland. Het zijn in de eerste plaats de Latijnsche inscripties, die op het grondgebied van Nederland zijn ontdekt, en in de tweede plaats alle inscripties, waar ook gevonden, die om de een of andere reden belang hebben voor onze geschiedenis. De Afdeeling der inscripties is op deze wijze in twee stukken verdeeld en voor elk stuk zijn, uit den aard der zaak, de inscripties op een geheel verschillende wijze bijeen gebracht, gerangschikt en voor de uitgaaf bewerkt. Ook de Inleiding der Tweede Afdeeling moest in twee stukken worden verdeeld. In het eerste dezer beide stukken vindt men uiteengezet, hoe door den bewerker de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties zijn verzameld en wat verder is gedaan om de inscripties als bronnen voor de geschiedenis bruikbaar te maken; daarbij is vooral aandacht geschonken aan de studie dezer inscripties in Nederland en aan de lotgevallen der monumenten, waarop de inscripties voorkomen. In het tweede stuk van deze Inleiding, dat minder omvangrijk behoefde te zijn, wordt medegedeeld, hoe de keus der inscripties voor het tweede gedeelte der Afdeeling is geschied, op welke wijze de inscripties in een systematische rangschikking zijn gebracht en wat verder is gedaan om de inscripties te verklaren en hun belang voor de geschiedenis van Nederland te laten uitkomen. Op deze Inleiding volgt nog een lijst van werken, zoowel in handschrift bewaard als in den vorm van een boek uitgegeven, die bij de inscripties worden geciteerd. Deze lijst is samengesteld in den vorm van een bibliographie der Latijnsche inscripties, voorzoover zij belang hebben voor de geschiedenis van Nederland, met het doel den gebruiker eenigszins den weg te wijzen in de zeer uitvoerige literatuur over dit onderwerp. Bovendien gaf deze lijst de mogelijkheid om de citaten bij de inscripties eenigszins te bekorten; toch is in de meeste gevallen een overmatige bekorting vermeden en zijn de titels in een begrijpelijken vorm afgedrukt.

Enkele opmerkingen van algemeenen aard mogen hier nog voorafgaan. — Voor deze publicatie zijn de inscripties doorloopend genummerd,

ten einde de inscripties op eenvoudige wijze te kunnen aanduiden in de registers en onmiddellijk naar een inscriptie te kunnen verwijzen. Boven elk afschrift eener inscriptie staat dus een nummer, dat tot de doorloopende reeks behoort, en naast dit nummer vindt men zooveel mogelijk opgegeven het deel en het nummer, waarmede de inscriptie wordt aangeduid in het *Corpus inscriptionum latinarum* (C I L.), uitgegeven door de Pruisische akademie van wetenschappen te Berlijn, of in een andere groote publicatie, wanneer de inscriptie nog geen plaats heeft gekregen in het *Corpus*.

De tekst der inscripties is steeds afgedrukt in minuskels, zoowel de tekst van de inscripties, die in Nederland zijn gevonden, als van de inscripties, die buiten ons land zijn ontdekt. Het had geen zin deze teksten ook in majuskels af te drukken, gelijk men het bij het uitgeven van inscripties pleegt te doen, daar de inscripties in deze publicatie uitsluitend als bronnen voor de geschiedenis zijn opgenomen. Bovendien zal toch eerlang een werk over de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties moeten worden uitgegeven. In dit werk zal men, in overeenstemming met de eischen die men thans mag stellen, niet alleen den tekst der inscripties zoo nauwkeurig mogelijk moeten mededeelen, maar ook aandacht moeten geven aan de monumenten, waarop de inscripties zijn aangebracht; deze monumenten zal men in betrouwbare afbeeldingen moeten weergeven en eenigszins uitvoerig moeten beschrijven. Het kan nooit de bedoeling zijn, dat de Tweede Afdeeling dezer publicatie, die, gelijk gezegd, uitsluitend als een bronnenwerk voor den historicus is bedoeld, de plaats inneemt van zulk een werk over de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties.

De tekst der inscripties, die in Nederland zijn ontdekt, is steeds volledig medegedeeld. Van de buiten Nederland gevonden inscripties, die voor onze geschiedenis belang hebben, is in enkele gevallen een gedeelte van den tekst weggelaten; de passages, die niet zijn afgedrukt, worden in deze uitgaaf aangeduid door streepjes : – – –. Gelijk in uitgaven van dezen aard gebruikelijk is, zijn de afkortingen in de inscripties steeds zooveel mogelijk aangevuld. Bij de aanvulling van afkortingen, die in den tekst der inscripties zelf voorkomen, zijn de afkortingen geplaatst tusschen ronde haken: (). Aanvullingen van letters of woorden, die oorspronkelijk wèl in den tekst stonden, maar die thans ontbreken, zijn geplaatst tusschen vierkante haken: []. Woorden of letters, die in dezen tekst wèl voorkomen, maar die niet moeten worden gelezen, zijn geplaatst tusschen gebroken haken: < >. Lacunes in den tekst, die niet met eenige zekerheid kunnen worden aangevuld, zijn aangeduid door stippen tusschen vierkante haken: [. . .]; daarbij is evenwel niet vastgehouden aan den regel, dat elke stip staat voor één letter, die ontbreekt. Op deze wijze is de algemeen aangenomen praktijk gevolgd.

Onder den tekst der inscripties volgen steeds eenige aanteekeningen. In de eerste plaats is zooveel mogelijk opgegeven het nummer, waaronder de inscriptie voorkomt in de bekende verzamelwerken van Brambach

(W. Brambach, *Corpus inscriptionum rhenanarum*, 1867), Dessau (H. Dessau, *Inscriptiones latinae selectae*, 1892—1916) en Riese (A. Riese, *Das Rheinische Germanien in den antiken Inschriften*, 1914), soms ook in de werken van Cagnat (R. Cagnat, *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, uitgegeven sedert 1901), Orelli en Henzen (J. C. Orelli, *Inscriptionum latinarum collectio*, I en II, 1828, en III, uitgegeven door W. Henzen, 1856). Deze werken worden steeds aangehaald onder den naam van den verzamelaar zonder verdere aanduiding. Aan het slot der publicatie zullen registers worden opgenomen, om de inscripties, die in deze verzamelwerken voorkomen, voor zoover zij in deze publicatie zijn opgenomen, terstond te kunnen terugvinden. Bij inscripties, die in de laatste jaren zijn ontdekt, is opgegeven, in welken jaargang zij zijn te vinden van de *Année épigraphique*, de periodiek die ieder jaar wordt opgenomen aan het slot der *Revue archéologique*.

Na deze opgaaf wordt steeds de plaats vermeld, waar de inscriptie is ontdekt. Voor de inscripties, die in Nederland zijn gevonden, is de vindplaats uitvoerig en zoo nauwkeurig mogelijk aangeduid; voor de buiten Nederland ontdekte inscripties is volstaan met den plaatsnaam alleen. Daarop volgt een opgaaf der literatuur; deze opgaaf is zoo volledig mogelijk bij de in Nederland ontdekte inscripties; bij de andere inscripties is alleen de literatuur vermeld, die belang heeft voor de verklaring van den tekst. Ten slotte volgen nog enkele aanteekeningen op den tekst, vooral om den datum der inscriptie vast te stellen en om de personen en plaatsen, die in den tekst worden genoemd, te identificeeren.

LATIJNSCHE INSCRIPTIES IN NEDERLAND GEVONDEN

I. — In de afdeeling der inscripties van deze publicatie moest in de eerste plaats een zoo volledig mogelijke verzameling worden gegeven van de Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn ontdekt. Daarbij kwamen niet alleen in aanmerking de inscripties op monumenten van steen of op bronzen platen, maar evengoed de inscripties en stempels op baksteenen en aardewerk en op andere voorwerpen van dagelijksch gebruik. Hier, in deze Inleiding, dient allereerst te worden uiteengezet, op welke wijze de verzameling der in Nederland gevonden Latijnsche inscripties is tot stand gekomen.

Deze inscripties zijn thans voor verreweg het grootste deel bijeen te vinden in het *Corpus inscriptionum latinarum* (C I L.), dat wordt uitgegeven door de Pruisische akademie van wetenschappen te Berlijn, en wel in Deel XIII, onder de inscripties, die in Belgica en Germania Inferior zijn ontdekt, in Pars I fasc. II en Pars II fasc. II [1]). In deze deelen is de tekst der inscripties bijna zonder uitzondering volkomen juist medegedeeld; alleen in de opgaven der literatuur bij de verschillende inscripties kan men hier en daar correcties aanbrengen; over het algemeen is het werk met groote zorg geschied. Dit zelfde kan men intusschen niet zeggen van het in 1916 uitgegeven *Supplementum*, dat is opgenomen in Pars IV van Deel XIII. Wat de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties betreft, heeft men zich voor dit supplement beperkt tot de mededeeling van twee nieuw gevonden inscripties (Nummer 137 en 302 van de verzameling, die hier achter volgt), tot enkele aanvullingen van de literatuur en tot een uittreksel uit een verslag over de discussie in de *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis* van 1909 over de vondsten van Romeinsche oudheden in Zuid-Holland. Dit verslag [2]) gaf evenwel het resultaat der discussie op zeer eenzijdige wijze weer; het zal dus noodig zijn, dat de mededeelingen in het *Supplementum* op de een of andere wijze worden verbeterd. Later is nog, buiten onmiddellijk verband met het *Corpus*, een verzameling uitgegeven van de inscripties, die tusschen 1916 en 1928 zijn bekend geworden [3]).

1) Voor de juiste titels der genoemde werken vergelijke men de lijst, die achter deze Inleiding volgt.

2) *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, IV (1908), blz. 81—96.

3) H. Finke, *Neue Inschriften. — Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XVII (1927), blz. 1—107 en 198—231.

De stempels op aardewerk en alle andere inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik zijn opgenomen in Pars III fasc. I en II van Deel XIII. Voor een supplement op dit stuk is reeds een groot materiaal verzameld. Een stuk, dat de stempels op baksteenen bevat, voorzoover zij afkomstig zijn uit steenbakkerijen onder militair beheer, was tijdens het opstellen dezer Inleiding in druk en kon door den samensteller dezer publicatie voor het grootste deel in de drukproeven worden geraadpleegd. De uitgaaf van een ander stuk, met de stempels op baksteenen, die uit particuliere steenbakkerijen afkomstig zijn, is in voorbereiding. Een lijst met aanvullingen en verbeteringen op de uitgaaf der in Nederland gevonden Latijnsche inscripties is in bewerking en zal binnenkort worden uitgegeven; daar zullen ook een aantal gegevens, die in handschriften zijn te vinden en nog niet bekend waren, worden gepubliceerd; de gegevens konden voor deze publicatie reeds worden gebruikt.

Het volgende overzicht geeft in een zooveel mogelijk chronologische volgorde een bespreking van de werken, zoowel handschriften en teekeningen als boeken en gravures, waarin de in Nederland gevonden inscripties worden vermeld. Daarbij is vooral aandacht gegeven aan de oudste berichten over deze inscripties en hun eerste afbeeldingen. Met bijzondere zorg is nagegaan, wat wordt medegedeeld over inscripties, die niet meer zijn bewaard of in geschonden toestand tot ons zijn gekomen.

II. — De werkelijke belangstelling voor de Latijnsche inscripties en hun bestudeering is in ons land, evenals overal elders, eerst begonnen in den tijd der humanisten. In de middeleeuwen heeft men deze merkwaardige overblijfselen van het verleden zeker opgemerkt en soms heeft men ook voor de bewaring gezorgd, vooral door de steenen met de inscripties in te metselen in de muren van een kerkgebouw, maar verder heeft men er toch geen aandacht aan geschonken. In Italië begon het verzamelen en verklaren dezer monumenten reeds in de 14de eeuw door mannen als Rienzi en in de 15de eeuw door Poggio, Cyriacus van Ancona en Flavio Biondo. Ten noorden van de Alpen was Conrad Peutinger (1465—1547) te Augsburg de eerste, die werkelijke belangstelling toonde. De Nederlandsche humanisten zijn evenwel bij hem niet achter gebleven [1]).

De eerste, die in Nederland een Latijnsche inscriptie in een geschiedverhaal heeft vermeld, was Willem van Berchem, een Geldersman uit de tweede helft der 15de eeuw. In zijn *Chronicon Gelriae* [2]), dat is opgesteld tusschen 1465 en 1470, betoogt hij op grond van een Latijnsche inscriptie, dat Nijmegen is gesticht door Gaius Iulius Caesar en dat daar door Caesar een tempel is opgericht. Hij gaf ook een afschrift van deze inscriptie, die in zijn tijd was ingemetseld in den voorgevel van de kapel uit de 12de eeuw op het Valkhof. Het afschrift en de verklaring zijn evenwel geheel foutief. Het is een grafsteen voor *Gaius Iulius Pudens*, die soldaat was geweest in Legio X Gemina, toen dit legioen bij Nijmegen had gelegen

1) Verg. N. Kampinga, *De opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis bij de Hollandsche historici der XVIe en XVIIe eeuw* (Diss. Leiden, 1917). Daar vindt men ook meer literatuur vermeld. — Ook voor het vervolg dank ik veel aan dit werk.

2) Willem de Berchem (Rector parochialis ecclesie Nyell Duyflie), *De nobili principatu Gelrie et eius origine* (uitg. L. A. J. W. Sloet van de Beele, 1870), blz. 4 en volg.

(van omstreeks 70 tot 104); de inscriptie (Nummer 150 van de verzameling die hier achter volgt) is nu nog in het museum te Nijmegen te vinden [1]). Zeker heeft de naam *Iulius* den kroniekschrijver op een dwaalspoor gebracht. Maar, hoe verkeerd de interpretatie der inscriptie ook moge zijn, toch is deze eerste poging van den kroniekschrijver, om de geschiedenis met een nieuw gegeven te verrijken door de interpretatie van een inscriptie, zeer opmerkelijk.

Deze zelfde inscriptie heeft ook de aandacht van anderen getrokken. In 1504 deelde Petrus Montanus (uit 's-Heerenberg, ± 1468—1507) er in een brief een afschrift van mede aan Gerard Geldenhauer (1482—1542), die naar zijn woonplaats Noviomagus wordt genoemd. Geldenhauer heeft den brief uitgegeven in zijn *Historia Batavica* (gedrukt in 1530) en maakte ook in den tekst van dit werk een duidelijke zinspeling op de inscriptie; daarbij blijkt evenwel, dat hij den inhoud geheel verkeerd opvatte. Verder gaf Geldenhauer in dit zelfde werk een afschrift van een inscriptie, reeds vroeger door Cornelius Aurelius bekend gemaakt, die zoo aanstonds nog ter sprake zal komen (N. 334), en onmiddellijk daarbij aansluitend, alsof de inscripties één geheel vormden, de inscriptie, waarin melding wordt gemaakt van de *gens Batavorum amici et fratres Romani imperii* (N. 336), eveneens reeds door Aurelius uitgegeven. Ten slotte noemde Geldenhauer in zijn *Epistola de Zelandiae situ* van 1514 en in zijn *Historia Batavica* (gepubliceerd in 1530) de inscriptie, gewijd aan Hercules Magusanus, die te Westkapelle is ontdekt (N. 233), maar een volledig afschrift van den tekst gaf hij niet. Blijkbaar was Geldenhauer dus nog niet overtuigd van het belang, dat een volledig en nauwkeurig afschrift van een document heeft voor de geschiedenis.

In dezen zelfden tijd was nog een tweede inscriptie uit Nijmegen bekend, omstreeks 1487 gevonden even buiten de stad, waarschijnlijk op de Winseling, een waard aan de Waal ten westen van Nijmegen, later ingemetseld in de kerk te Leur, maar reeds lang geleden verloren gegaan (N. 185). Het oudste bekende afschrift dezer inscriptie is te vinden in de *Praefatio* van een zeldzaam werkje van Gualterius Ruys a Gravia, getiteld *Ritus ac observationes antiquissimae* (uitgegeven te Keulen in 1530), te zamen met een andere inscriptie uit Nijmegen, den reeds meermalen genoemden grafsteen van Pudens (N. 150).

III. — Het waren intusschen nog niet de inscripties uit Nijmegen, die in dezen tijd het meest de aandacht trokken, maar veeleer de vondsten in Zuid-Holland. Daar heeft Cornelius Aurelius (uit Gouda, ± 1460— na 1523), bekend door zijn betrekkingen tot Erasmus, het eerst inscripties vermeld, in zijn *Defensio gloriae Batavinae*, opgesteld omstreeks 1516, ter weerlegging van de *Lucubratiuncula de Batavorum insula* van Gerard Geldenhauer en naderhand opgenomen als eerste boek in zijn werkje, getiteld *Batavia*, dat eerst veel later in druk is uitgegeven. De verhandeling van Geldenhauer is in 1520 in druk verschenen, maar was reeds

1) Voor de lotgevallen der inscriptie verg. men beneden. — Een afschrift der inscriptie komt ook voor op het perkamenten schutblad van een handschrift, dat is opgenomen bij de *Collectanea* van Graevius (als fol. 11 in hs. 768 der *Universiteitsbibliotheek* te Utrecht; zie beneden); op dit blad staat het jaartal 1478; maar het is niet waarschijnlijk, dat het afschrift ouder is dan de 16de eeuw.

vroeger in handschrift verspreid, want Adelardus van Amsterdam schreef er in 1515 over uit Leuven aan Aurelius in een brief, dien Aurelius in zijn *Batavia* heeft opgenomen. Geldenhauer had betoogd, dat alleen het land tusschen Rijn en Waal, dus een deel van Gelderland, recht had op den naam Batavia; Aurelius wilde daarentegen bewijzen, dat geen stuk van Gelderland ooit tot Batavia had behoord. Naast de mededeelingen der antieke schrijvers, die hij uitvoerig besprak, noemde Aurelius ook eenige monumenten, gebeeldhouwde steenen en de fundamenten van een Romeinsch kasteel, dat in 1502 niet ver van den Rijn bij Leiden was gevonden. Bedoeld zijn de ontdekkingen te Roomburg, ten oosten van Leiden, een vindplaats, waarvan de naam reeds enkele jaren later door Heda wordt genoemd.

Aurelius vermeldt daarbij twee groote steenen met inscripties, waarvan hij de afschriften mededeelt. De eerste (N. 332), die niet is bewaard en waarvan wij de inscriptie alleen uit een paar oude afschriften kennen, zal zoo aanstonds nog ter sprake komen. Het afschrift van de beide inscripties op den tweeden steen (N. 333 en 334) is voor ons van minder belang, daar deze steen thans nog aanwezig is op het kasteel Duivenvoorde bij Voorschoten. Bij één dezer inscripties zegt Aurelius uitdrukkelijk, dat hij het monument zelf heeft gezien. Daarna brengt hij nog ter sprake de inscriptie, waarin wordt vermeld de *gens Batavorum amici et fratres Romani imperii* (N. 335). Deze inscriptie kan niet antiek zijn, gelijk men reeds lang heeft opgemerkt. Maar men heeft er nooit voldoende de aandacht op gevestigd, dat Aurelius de inscriptie, die toch voor zijn betoog van het allergrootste belang zou zijn geweest, slechts in het voorbijgaan vermeldt en met geen woord spreekt van de vindplaats [1]). Men krijgt den indruk, dat Aurelius reeds wist dat de inscriptie een falsificaat is; in elk geval hechtte hij er geen waarde aan en zeker kon hij het niet met zijn geweten overeenbrengen er een argument aan te ontleenen.

IV. — De eerste verzameling van Latijnsche inscripties uit Holland en Utrecht, die op volledigheid aanspraak wilde maken, komt voor in de *Historia episcoporum Ultraiectensium* van Willem Heda (± 1460—1525). Dit werk was in 1521 voltooid en werd in afschriften verspreid, waarvan er nog een groot aantal tot ons zijn gekomen. In enkele dezer afschriften, die ik raadpleegde, ontbreken de inscripties, maar soms was er wel ruimte voor opengelaten [2]). Ook in den eersten druk van het werk (bezorgd door Bern. Furmerius en uitgegeven te Franeker in 1612) komen de inscripties niet voor. Blijkbaar wisten sommige afschrijvers en de zetterij van Furmerius er geen weg mee. Eerst in den tweeden druk (bezorgd door A. Buchelius en uitgegeven te Utrecht in 1642) zijn de inscripties opgenomen. Het is intusschen zeker, dat de afschriften der inscripties aan Heda zelf hun plaats in den tekst danken; er kan geen sprake van zijn, zooals

1) Verg. evenwel P. J. Blok, *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 4de reeks VII (1909), blz. 283.

2) Ik raadpleegde alleen de handschriften der *Universiteitsbibliotheek* te Utrecht; de inscripties staan wèl in hs. 787, 790, 791 en 792, niet in hs. 789 en evenmin in hs. 788, maar daar is er wel ruimte voor opengelaten.

men wel eens heeft aangenomen, dat de inscripties eerst door Buchelius aan den tekst van Heda zouden zijn toegevoegd [1]).

Het werk van Heda is gedacht als een verzameling van oorkonden en de inscripties zijn ook als oorkonden in het werk opgenomen. Blijkbaar is aan de afschriften groote zorg besteed. Daar verschillende der door Heda medegedeelde inscripties niet meer zijn bewaard of sterk zijn geschonden, hebben zijn afschriften voor ons een zeer groote waarde. Behalve enkele stempels op baksteenen, die wij thans buiten bespreking kunnen laten, vermeldt Heda zeven inscripties. Het zijn de volgende. — I en II. De beide reeds door Aurelius genoemde inscripties aan de twee zijden van den steen, die nu op het kasteel Duivenvoorde wordt bewaard (N. 333 en 334); daarvan noemt Heda de juiste vindplaats: „*in coenobio Roomburch prope Leidam ad veteris Rheni alveum*" en hij voegt daarbij: „*haec hodie in aedibus Wassenariorum conspicitur*"; uit het bezit der Wassenaers is de steen te Duivenvoorde gekomen. — III. De derde inscriptie uit Roomburg, die door Aurelius werd vermeld (N. 332). — IV. Een inscriptie te Egmond, „*in monasterio Egmondae in aula quae comitis dicitur fragmentum in pariete*" (N. 389). — V. De mijlpaal uit Monster, „*in conventu Sion prope Delft columna reperta in uligine prope Naeltwyc*" (N. 377). — VI. Een inscriptie „*Hagae Comitis in aedibus praefectorum de Wassenaer*" (N. 345), die thans eveneens op het kasteel Duivenvoorde aanwezig is [2]). — VII. Een inscriptie, „*in castro Londersloot prope Trajectum*" (N. 388).

Het belang van deze verzameling wordt door de zorg, die Heda er aan heeft besteed, en door het vertrouwen, dat hij verdient, nog vergroot [3]). Tot enkele opmerkingen geven de volgende inscripties aanleiding. — De inscripties uit Egmond en uit Loenersloot kennen wij alleen uit Heda. Wat de inscriptie te Egmond betreft, blijkt nergens, dat deze inscriptie ook daar ter plaatse is gevonden. Veeleer is het monument als een curiositeit naar de abdij overgebracht en daar in een der voornaamste zalen in den wand gemetseld. De inscriptie kan, bij voorbeeld, uit Roomburg afkomstig zijn. Er is dus geen enkele reden om op grond van deze inscriptie aan te nemen, dat er te Egmond een Romeinsche nederzetting zou zijn geweest. De inscriptie te Loenersloot [4]) zou uit Vechten of Utrecht afkomstig kunnen zijn.

Afschriften van de inscripties uit Roomburg (N. 332, 333 en 334) vindt men

1) Buchelius teekende zelf aan: „*in Miropiano et Arnhem. codicibus nonnullae visuntur Rom. inscriptiones, quas Hedae nostro restituendas curavi*". — In de Universiteitsbibliotheek te Utrecht is een exemplaar van den eersten druk van Heda met aanteekeningen in handschrift van Buchelius. — De aanteekeningen bij de inscripties te Egmond en te Delft moeten in ieder geval geruimen tijd vóór Buchelius zijn opgesteld, daar de abdij van Egmond in 1573 en het klooster Sion ongeveer in den zelfden tijd is te gronde gegaan.

2) Volgens Junius (*Batavia*, blz. 155) is deze inscriptie in 1520 gevonden in de bouwvallen van den Brittenburg. Benedon zal worden aangetoond, dat voor deze mededeeling geen goede gronden aanwezig zijn. Indien de steen in 1520 was ontdekt, zou Heda de vindplaats zeker hebben vermeld.

3) Het is zeer opmerkelijk, dat Heda de inscriptie met de *gens Batavorum amici et fratres Romani imperii* niet noemt. Blijkbaar wist ook hij reeds, dat het een falsificaat is.

4) Londersloot of Loenersloot, naam van een buurt, een heerlijkheid en een ridderhofstede in de provincie Utrecht, een half uur ten noordwesten van Loenen, later een onderdeel der gemeente Loenersloot – Oucoop – en – Ter Aa.

nog in een handschrift, dat heeft behoord aan Conrad Peutinger en dat te Augsburg moet berusten [1]). Peutinger heeft deze afschriften zonder twijfel van iemand uit Holland gekregen, wellicht van Aurelius of van Heda. Het afschrift van Heda van de inscriptie, die verloren is gegaan, is waarschijnlijk het meest betrouwbaar en men kan met hulp van dit afschrift een poging doen voor een nieuwe reconstructie van de inscriptie [2]). — De inscriptie in het huis der heeren van Wassenaer te 's-Gravenhage zal zoo aanstonds nog ter sprake komen.

Iets uitvoeriger zullen wij over den mijlpaal uit Monster moeten spreken. De mijlpaal [3]) kan zijn ontdekt omstreeks 1500 bij Naaldwijk in het ambacht Monster, dat behalve Monster ook Poeldijk, Terheide en half Loosduinen omvatte. Het monument werd overgebracht naar het klooster Sion bij Delft en daar is de inscriptie door Heda of een van zijn berichtgevers afgeschreven. Later hebben de monniken den mijlpaal afgestaan aan Mr. Hippolytus Persijn, president van het hof van Friesland, in ruil voor een fraaier exemplaar in marmer [4]). Het oorspronkelijke monument werd toen overgebracht naar het huis Persijn bij Den Haag op den weg naar Wassenaar. Daar is de mijlpaal tusschen 1549 en 1557 gezien door Stephanus Pighius; hij nam een afschrift van de inscriptie, dat door Martinus Smetius voor zijn groote werk over de inscripties is gebruikt. Ook G. van Loon heeft den mijlpaal daar nog onderzocht en laten teekenen [5]). Tegen het einde der 18de eeuw kwam het monument door erfenis in het bezit der familie Van der Heyden van Baak en vóór 1810 is het overgebracht naar het landgoed Baak tusschen Doesburg en Zutphen In 1838 is het geschonken aan het Museum van Oudheden te Leiden [6]).

Men heeft wel eens aan de echtheid van den mijlpaal getwijfeld [7]). De inscriptie is intusschen zeker antiek. Dat wordt bewezen door den mijlpaal, in 1769 te

1) In het *Corpus* (C I L. XIII, blz. 619, n. I) wordt dit handschrift aangeduid als *Codex picturarum*, nummer 656 van de bibliotheek te Augsburg; verg. C I L. III, blz. XXXI en 587 n. IV. — De directie der *Staats-, Kreis- und Stadtbibliothek* te Augsburg, waar de handschriften van Peutinger worden bewaard, deelde mij evenwel in Juni 1931 mede, dat het niet mogelijk was het handschrift met een der manuscripten van de bibliotheek te identificeeren.

2) Buchelius teekende aan: „*Haec ex variis inscript. conjuncta satis confuse et vitiose habentur etiam apud Aurelium et Snoyum*". Brambach (*Corpus inscriptionum rhenanarum*, Spur. 4) merkt op: „*Si non plane spuria est inscriptio, ex n. 2* (N. 345) *et 6a* (N. 334) *male composita est*". Deze opvatting kan niet juist zijn, daar de eerste inscriptie aan Aurelius nog niet bekend was. Integendeel, geven al deze inscripties ons zeer belangrijke inlichtingen over de oude geschiedenis van Holland. — Geheel verkeerd is het oordeel van J. H. Holwerda, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, IV (1908), blz. 82.

3) Verg. over den mijlpaal de uitvoerige verhandeling van J. Huizinga, *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 4de reeks VII (1909), blz. 362—384. — De opmerkingen over deze verhandeling van J. H. Holwerda (*t. a. p.*, blz. 89 n. 1, ten onrechte overgenomen in C I L. XIII, pars IV, blz. 147) zijn volkomen onjuist.

4) Deze marmeren zuil is later op de plaats, waar het klooster Sion had gestaan, weer opgegraven; verg. *Oudheden en gestichten van Delft en Delfland* (1720), blz. 243.

5) Over Pighius, M. Smetius en G. van Loon, verg. hier beneden.

6) De mijlpaal staat thans in een niet algemeen toegankelijk gedeelte van het museum.

7) De mijlpaal wordt gehouden voor een falsificaat en dus voor waardeloos door Reuvens (volgens een mededeeling van Leemans), Janssen, Leemans, Brambach en Pleyte; voor de nabootsing uit de 16de eeuw van een antiek monument door Roth, Zangemeister, Dessau, Hirschfeld en Kubitschek.

Remagen ontdekt [1]), die een geheel overeenkomstige inscriptie vertoont. Maar ook het monument zelf kan geenszins, zooals men wel eens heeft verondersteld, de nabootsing zijn uit de 16de eeuw van een antieken mijlpaal, waarvan men dan de inscriptie zou hebben overgenomen. Er bestaat immers nog een pendant van het monument, dat Persijn tusschen 1555 en 1558 heeft laten maken, met een inscriptie, nagebootst naar de inscriptie op den antieken mijlpaal, maar met de namen van Karel V en Philips II in plaats van Marcus Aurelius en Lucius Verus [2]). Het exemplaar met de namen van Karel V en Philips II is van harden zandsteen, het gewone materiaal voor de steenhouwers der 16de eeuw, terwijl de mijlpaal uit Monster, evenals de meeste antieke monumenten van dien aard, uit kalksteen is gehouwen. Zeker zijn de vormen van den mijlpaal niet antiek en evenmin de manier, waarop de letters in den steen zijn gehakt. Maar bij een nauwkeurig onderzoek van het monument bespeurt men, dat het grondig is gerestaureerd. In elk geval is het duidelijk, dat de plaats, waar zich thans de inscriptie bevindt, eens geheel is afgekapt en dat daar oorspronkelijk andere letters hebben gestaan. De gevolgtrekking ligt dus voor de hand, dat Persijn niet alleen een kopie heeft laten maken van den mijlpaal, maar bovendien het monument heeft laten opknappen, door het voetstuk te laten bijwerken in een fraaieren vorm en door de letters opnieuw en duidelijker in de zuil te laten hakken.

Door deze conclusie krijgt het afschrift van Heda nog een zeer bijzondere beteekenis, want het is het eenige ons bekende afschrift, dat vóór de restauratie is gemaakt.

V. — Heda is ook de eerste, die voorwerpen heeft vermeld, gevonden in den zoogenaamden Brittenburg op het strand bij Katwijk. In de middeleeuwen was alleen sprake van een burcht aan den mond van den Rijn, die door de zee zou zijn verzwolgen: Willem van Hildegaersberch [3]) noemt „*een Borch te Bretten*"; Jan Gerbrantszoon van Leiden [4]) weet te verhalen, dat deze burcht is ondergegaan bij een grooten vloed ten tijde van bisschop Hungerus (856—866); Cornelius Aurelius [5]) heeft dit bericht overgenomen; men verneemt dan verder, dat de fundamenten nog bij laag water waren te zien. Heda [6]) deelt mede, dat in het jaar, toen hij zijn werk schreef, van onder het duinzand bouwvallen uit den Romeinschen tijd zijn bloot gekomen aan het strand bij Katwijk; daarbij zijn zilveren munten ontdekt met de namen Severus en Antoninus. Van inscripties, die bij die gelegenheid zouden zijn gevonden, spreekt hij met geen woord.

Heda schreef in 1520 en vondsten van Romeinsche oudheden in den Brittenburg uit dat jaar worden ook vermeld door Guicciardini en Junius met eenigszins

1) C I L. XIII 9153, thans in het museum te Mannheim.

2) L. J. F. Janssen, *Musei Lugduno-Batavi inscriptiones* (1842), blz. 77. — Het monument bevindt zich thans onder de bouwfragmenten in het Rijksmuseum.

3) Willem van Hildegaersberch (uitg. W. Bisschop en E. Verwijs, 1870), blz. 167.

4) Johannes Leidensis, *Chronicon comitum Hollandiae et episcoporum Ultrajectensium* (uitg. Fr. Sweertius, 1620), blz. 80: Lib. V cap. 30; verg. blz. 9: Lib. I cap. 13.

5) Cornelius Aurelius, *Batavia* (uitg. B. Vulcanius, 1586), blz. 26—32: Lib. I cap. 5; *Divisiekroniek* (uitg. 1517), Div. III cap. 95, fol. 86; verg. Div. II cap. 15, fol. 29.

6) Heda, *Historia episcoporum Ultrajectensium* (uitg. A. Buchelius, 1642), blz. 55.

uitvoeriger mededeelingen. Guicciardini [1]) spreekt van een Romeinsch fort te Katwijk, waarvan de fundamenten in 1520 waren blootgekomen; er waren toen ook Romeinsche inscripties ontdekt, die zijn overgebracht naar het huis der heeren van Wassenaer in Den Haag; een tweede maal was dit fort gezien in 1552; toen kon men er ook de maten van opnemen en men haalde er Romeinsche baksteenen met stempels, vaatwerk en munten vandaan; in 1562 zag men de ruïnes voor den derden keer en ook bij die gelegenheid kwamen tal van oudheden aan het licht. Junius [2]) heeft het zelfde bericht over de vondsten van 1520, 1552 en 1562; bovendien deelt hij den tekst der inscripties mede en geeft hij afbeeldingen van de fundamenten en van de gevonden oudheden.

Deze afbeeldingen zijn voor het grootste deel ontleend aan een gegraveerde prent of kaart, die in 1567 of 1568 is uitgegeven door Abraham Ortelius (Abraham Ortels of Wortels, 1527—1598), getiteld „*Ruinarum Arcis Brittannicae apud Batavos typus*" [3]). Het is duidelijk, dat bovendien voor alle andere afbeeldingen van den Brittenburg uit de 16de en 17de eeuw uitsluitend deze prent als voorbeeld is gebruikt, ook voor het meermalen vermelde schilderij in het huis van den heer van Katwijk [4]) en voor alle andere schilderstukken van dien aard [5]). Het is dus zonder twijfel de moeite waard een oogenblik aandacht aan deze gravure te geven.

Op de prent van Ortelius zijn afgebeeld het strand te Katwijk, de beide dorpen en de verstopte mond van den Rijn. De fundamenten van den Brittenburg [6]) zijn op het strand geteekend, met vier inscripties, munten en allerlei andere oudheden. In het midden van de prent leest men een bericht over de ontdekkingen van de jaren 1520, 1552 en 1562. Verder vindt men er de mededeeling, dat Hubertus Goltzius (1526—1583), na het voltooien van de prent, nog een inscriptie heeft gezonden, die door hem was afgeschreven van een stuk marmer uit den Brittenburg, en, bij nader toezien, bespeurt men, dat deze mededeeling, evenals de afbeelding dezer inscriptie die beneden in het midden staat, later op de plaat is aangebracht. Ortelius heeft evenwel de afbeelding der inscriptie niet direkt van Goltzius ontvangen, maar door bemiddeling van Guido Laurinus, gelijk blijkt uit een brief van Laurinus aan Ortelius van 8 Mei 1566, die nog is bewaard [7]). Wat Laurinus schreef, is door Ortelius gedeeltelijk woordelijk op zijn gravure overgenomen.

1) Ludovico Guicciardini, *Description de touts les Pays-Bas* (1567), blz. 243.

2) Hadrianus Junius, *Batavia* (voltooid in 1575, uitg. 1588), cap. X, blz. 107—122.

3) Deze prent is opgenomen in de Italiaansche uitgaaf van het boek van Guicciardini van 1581 en in alle latere uitgaven van het werk in verschillende talen. — In zijn *Synonymia geographica* (1ste uitg. 1578, 2de uitg. 1611) gaf Ortelius afschriften van de inscripties N. 233 en 334.

4) Wij kunnen ons van dit schilderij nog een voorstelling maken door een gravure van F. van Bleyswijk. Een verkleinde reproductie van deze gravure is opgenomen in het werkje van A. Pars, *Catti ofte de twee Katwyken* (1697).

5) Eenige van deze schilderstukken vindt men vermeld en afgebeeld bij J. H. Holwerda, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 1—13.

6) A. G. Roos, *Mnemosyne*, N. S. LI (1923), blz. 327—338, heeft gemeend te kunnen bewijzen, dat deze fundamenten afkomstig moeten zijn van een fort uit den laat-Romeinschen tijd. — J. H. Holwerda, *Dorestad en onze vroegste Middeleeuwen* (1929), blz. 114, trachtte aannemelijk te maken, dat de Brittenburg een sterkte uit den Karolingischen tijd is geweest; verg. ook *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 6de reeks VIII (1929), blz. 123—124.

7) J. H. Hessels, *Ecclesiae Londino-Batavae archivum*, I (1887), blz. 34—36.

De inscriptie, die door Laurinus is gezonden (N. 347), is in het *Corpus* opgenomen onder de niet-antieke inscripties [1]) om de overgroote overeenkomst met een inscriptie, die te Rome is ontdekt [2]). Maar men zal liever moeten aannemen, dat òf Goltzius òf Laurinus zich heeft vergist; het was dus in werkelijkheid een afschrift der inscriptie uit Rome, dat door Ortelius op zijn prent is gereproduceerd.

Blijkbaar wilde Ortelius vooral enkele fraaie en sprekende monumenten afbeelden en daarbij heeft hij zich niet uitsluitend gehouden aan voorwerpen, die in de ruïnes van den Brittenburg waren ontdekt Wij kunnen ten minste nog van twee der afgebeelde inscripties bewijzen, dat zij niet uit den Brittenburg afkomstig zijn; de eerste (N. 334) is, volgens het eenstemmig bericht van Aurelius en Heda, gevonden te Roomburg; de andere (N. 345) wordt eveneens door Heda genoemd, maar alleen met de mededeeling, dat zij zich bevond in het huis der heeren van Wassenaer, zoodat wij moeten aannemen, dat hem de vindplaats niet bekend was [3]). De laatste der door Ortelius afgebeelde inscripties, een driekantige steen met een moeilijk leesbaar opschrift (N. 346), wordt vóór Ortelius niet genoemd; later was ook dit monument in het huis der heeren van Wassenaer in Den Haag.

Zeer opmerkelijk is het, dat Junius bij het samenstellen van zijn *Batavia* de prent van Ortelius als zijn voornaamste bron heeft gebruikt voor de vondsten uit den Brittenburg, gelijk duidelijk blijkt uit het gedeelte van zijn betoog, waar hij Goltzius noemt. Hij is van meening geweest, dat alles wat op de prent is afgebeeld ook uit den Brittenburg afkomstig was, en hij noemt dus ook den Brittenburg als de vindplaats van alle vier de inscripties. Lateren hebben weer Junius als bron gebruikt en op die wijze is de vergissing bestendigd [4]). Er is dus geen enkele reden meer om eenige waarde te hechten aan deze mededeelingen en, nu wij de oorzaak der vergissing kennen, mogen wij ook niet meer spreken van verwarring bij de vondsten uit den Brittenburg. Of de ontdekte fundamenten uit den Romeinschen tijd zijn, kunnen wij niet met zekerheid uitmaken. Romeinsche oudheden zijn er in elk geval gevonden. Daarvoor zijn Heda en Guicciardini onze getuigen.

VI. — Tot den kring van Guido en Marcus Laurinus [5]), Ortelius en Goltzius behoorde ook Martinus Smetius, „*pater et princeps rei epigraphicae recentioris*",

1) C I L. XIII 1339*. 2) C I L. VI 1258.

3) Ook Smetius (fol. XIII, 16), die de inscriptie naar een afschrift van Pighius publiceerde (verg. beneden), noemt geen vindplaats. — De inscriptie komt voor in het handschrift te München, ms. lat. 743, met de aanteekening: „*prope pagum Schonollem distantem ab Hagis duo milia passuum nostratum*". Behalve deze inscriptie (N. 345) komt in dit handschrift ook voor de inscriptie N. 334. De laatstgenoemde inscriptie is ook te vinden in het handschrift der Vatikaansche bibliotheek, ms. lat. 5253.

4) Ph. Cluverius (*De tribus Rheni alveis*, blz. 117) heeft reeds voor de inscriptie N. 334 bewezen, dat Junius zich heeft vergist. Het zelfde heeft Scriverius aangetoond voor deze inscriptie. Toch noemt men de inscripties gewoonlijk nog alle vier onder de vondsten uit den Brittenburg.

5) Marc Lauwerijn, Heer van Watervliet, en zijn broeder Guy hadden een groote verzameling van oudheden. — Goltzius vermeldt niet minder dan 114 kabinetten van oudheden alleen in België (verg. de lijst achter zijn *C. Julius Caesar*, 1562; zie *Bulletin des commissions d'art et d'archéologie*, X, 1871, blz. 434) en 48 in het gebied van het tegenwoordige Koninkrijk der Nederlanden.

gelijk Mommsen hem heeft betiteld. Geboren te Westwinkel bij Brugge, heeft Smetius van 1545 tot 1551 te Rome en elders in Italië een zeer groot aantal afschriften van Latijnsche inscripties verzameld. Het handschrift, waarin hij zijn opteekeningen had bijeengebracht en dat in 1551 was afgesloten, is evenwel bij den brand van zijn woning, 13 Januari 1558, vernietigd; maar op aandringen van Marcus Laurinus heeft Smetius zijn verzameling weer zooveel mogelijk gereconstrueerd. Eenige bladen waren uit den brand gered en, daar Smetius altijd zeer vrijgevig was geweest met zijn afschriften, kon hij het meeste terugkrijgen. Voor de reconstructie heeft hij, onder anderen, gebruik gemaakt van de verzamelingen van Stephanus Pighius, die zoo aanstonds nog ter sprake zal komen, en van Maximiliaan Waelscapple uit Antwerpen. De laatste, bekend als kanunnik te Utrecht en Maastricht [1]), had zijn verzameling in 1554 voor een groot deel samengesteld op grond van de aanteekeningen van Smetius [2]). Den 1sten Februari 1565 heeft Smetius zijn reconstructie voltooid en aan Marcus Laurinus opgedragen [3]). Eenigen tijd later, in 1578, is hij als prediker der hervormde leer te Brussel opgehangen.

Het handschrift van Smetius is bewaard gebleven. Na een reeks van merkwaardige lotgevallen [4]) is het aangekocht voor de bibliotheek der Leidsche Universiteit en daar wordt het nog bewaard als eerste in de reeks der Latijnsche handschriften. Natuurlijk was de nieuwe bewerking niet zoo goed als de eerste, maar men kan het Leidsche handschrift nog verbeteren met hulp van een tweede exemplaar, eveneens door Smetius geschreven, wellicht een deel van zijn oorspronkelijke aanteekeningen of een kopie daarvan, zeker vóór 1558 ontstaan, dat te Napels wordt bewaard [5]), en het handschrift van Maximiliaan Waelscapple te Berlijn [6]).

Het exemplaar te Leiden is evenwel voor de epigraphiek van zeer bijzondere beteekenis geworden, omdat het door de zorgen der Universiteit in 1588 in druk is uitgegeven [7]). Daarbij heeft Justus Lipsius toezicht gehouden en zelf heeft hij ook nog een en ander aan de collectie toegevoegd [8]). Het is de eerste systematische

1) Aan Maximilianus de Waelscapple verleende paus Julius III, 13 Dec. 1552, de vicarie van St. Laurentius in de St. Pieterskerk te Utrecht; 23 April 1560 verleende Pius IV hem een kanonikaat en prebende der St. Servaaskerk te Maastricht en 21 Nov. 1560 een kanonikaat en prebende in den Dom te Utrecht; verg. G. Brom, *Archivalia in Italië*, I, blz. 124 n. 356, 134 n. 386, 135 n. 389.

2) Hij noemt ook andere berichtgevers voor enkele inscripties, als Thomas Segethus en Godescalcus Stewechius. De laatst genoemde geleerde nam ook enkele in Nederland gevonden inscripties op in aanteekeningen van zijn uitgaaf van Vegetius (verschenen in 1585).

3) Smetius verhaalt dit alles in de inleiding van het handschrift.

4) Zie M. Siegenbeek, *Geschiedenis der Leidsche hoogeschool*, II (1832), blz. 3—5.

5) Napels, *Biblioteca Nazionale*, ms. V. E. 4. — Een afschrift uit het jaar 1567 door Aldus Manutius bevindt zich te Rome, *Bibliotheca Vaticana*, ms. lat. 5234. — Het exemplaar te Napels bevat, voorzoover ik heb kunnen nagaan, geen afschriften van de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties.

6) Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, ms. lat. fol. 61 *s* (vroeger lib. pict. A. 61 *s*), geschreven in 1554. — Het handschrift is bij den brand der villa van Th. Mommsen in 1880 ernstig beschadigd.

7) Lugduni Batavorum [niet Antwerpiae!], Ex officina Plantiniana, apud Franciscum Raphelengium, 1588. — Verg. P. C. Molhuysen, *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit*, I (1913), blz. 51.

8) Collectanea over inscripties van Justus Lipsius berusten nog in de Universiteitsbibliotheek te Leiden.

verzameling in grooten stijl van Latijnsche inscripties, die het licht zag in den vorm van een boek. De inrichting der publicatie, die met het handschrift geheel overeenkomt, is bij latere werken van dien aard steeds nagevolgd.

Uit Nederland vindt men in de verzameling van Smetius tien inscripties, namelijk vijf uit Nijmegen (N. 123, 121, 150, 122 en 185), de drie inscripties die oorspronkelijk alleen op de prent van Ortelius van den Brittenburg stonden [1]), den mijlpaal uit Monster (N. 377) en het voetstuk van een beeld van Mars met een inscriptie (N. 408) in het bezit van Martinus van Beaumont te Dordrecht, volgens de mededeeling bij Smetius, gevonden „*apud Batavos*". Dit laatste monument wordt alleen in dit werk vermeld. Opmerkelijk is het, dat Smetius noch de inscripties van Aurelius noch de verzameling van Heda heeft gekend.

VII. — Als een der berichtgevers van Smetius hebben wij reeds Pighius genoemd. Stephanus Winandus Pighius (uit Kampen, 1520—1604) heeft zich gedurende zijn verblijf in Italië, van 1547 tot 1555, een uitgebreide kennis van de oudheden verworven en tal van aanteekeningen over inscripties en antieke kunstwerken, beelden en reliëfs, verzameld. Na zijn terugkeer in Nederland was hij secretaris en bibliothecaris van Granvelle. Later maakte hij, van 1571 tot 1575, opnieuw een groote reis als mentor van Karel Frederik, erfhertog van Cleef, den zoon van hertog Willem, die te Rome in 1575 stierf [2]). In het boek van Pighius, *Hercules Prodicius* (uitgegeven te Antwerpen in 1587), dat naar aanleiding van deze droevige gebeurtenis is geschreven, worden ook enkele inscripties medegedeeld. Pighius heeft het boek samengesteld te Xanten, waar hij van 1574 tot zijn dood, in 1604, kanunnik was [3]); hij is de eerste geweest, die te Xanten de overblijfselen uit den Romeinschen tijd heeft verzameld en op wetenschappelijke wijze heeft bestudeerd.

Belangrijker materiaal voor de inscripties, die in Nederland zijn gevonden, komt in de handschriften van Pighius voor, die te Berlijn, Brussel en Leiden worden bewaard. Van de inscripties uit Nederland vindt men in deze handschriften de vijf inscripties uit Nijmegen, die bij Smetius worden vermeld, de inscriptie voor Hercules Magusanus uit Westkapelle die door Geldenhauer al was genoemd (N. 233), de meest uitgebreide inscriptie uit Roomburg (N. 334) en ten slotte een grafsteen, waarbij staat aangeteekend „*Buscumducis nunc Dordraci*". Deze laatste inscriptie (N. 92), uit 's-Hertogenbosch, wellicht in de verzameling van Martinus van Beaumont te Dordrecht, evenals de door Smetius meegedeelde inscriptie die zooeven werd genoemd (N. 408), is ons alleen door het afschrift in het manuscript van Pighius bekend [4]).

1) N. 334 en 345 (te zamen, naar een afschrift van Pighius, met de mededeeling, dat de inscripties zijn gevonden te Katwijk in 1552!) en N. 346.

2) Hij ligt begraven in S. Maria dell' Anima; verg. J. A. F. Orbaan, *Bescheiden in Italië omtrent Nederlandsche kunstenaars en geleerden*, I (1911), blz. 32 n. 34.

3) Den 22. Febr. 1571 gelastte Pius V den aartsbisschop van Utrecht, den Utrechtschen klerk Stephanus Pighius te voorzien van een kanonikaat en prebende der St. Janskerk te Utrecht; verg. G. Brom, *Archivalia in Italië*, I, blz. 148 n. 438. Hij kan evenwel, volgens vriendelijke mededeeling van Mr. W. C. Schuylenburg archivaris van Utrecht, niet de zelfde zijn als St. W. Pighius uit Kampen.

4) Verg. K. Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 277.

Pighius heeft ook aan zijn tijdgenoot, den Keulschen historicus Stephanus Broelmann (1554—1622) , afschriften van inscripties gezonden. In het *Epideigma* van Broelmann, dat in druk is uitgegeven, vindt men evenwel geen der in Nederland gevonden Latijnsche inscripties, maar wel in zijn *Commentarii historiae veteris civitatis Ubiorum*, een werk waarvan het handschrift in de stadsbibliotheek te Keulen wordt bewaard.

In het zelfde jaar 1588, waarin het werk van Smetius werd uitgegeven, verscheen in druk de *Batavia* van Hadrianus Junius (Adriaen de Jonghe, 1511—1575). Het boek, dat wij boven reeds noemden bij de bespreking der vondsten uit den Brittenburg [1]), was opgesteld tusschen 1566 en 1570 en gedacht als het eerste deel van een groot geschiedwerk, waarvan intusschen niets meer is gereedgekomen. Behalve in het hoofdstuk over de vondsten van den Brittenburg vermeldt Junius ook in andere afdeelingen van zijn werk een enkele maal een inscriptie om zijn betoog te staven, namelijk de inscriptie waarin sprake is van de „*gens Batavorum amici et fratres Romani imperii*" (N. 335), de inscriptie van een Fries uit de lijfwacht van Nero: „*Neronis Caesaris corporis custos*" gevonden te Rome (C I L. VI 4343), of bij de beschrijving van eenige plaatsen, als den grafsteen van Pudens uit Nijmegen (N. 150), den mijlpaal uit Monster (N. 377), een altaar voor Diana uit Voorburg (N. 349). Deze laatste inscriptie, die niet is bewaard, kennen wij alleen uit het afschrift, dat Junius ons mededeelt.

Tegen het einde der eeuw is te Leiden door Scaliger (1540—1609) het plan ontworpen voor een *Thesaurus* van alle Latijnsche inscripties, die toen bekend waren, ter vervanging en verbetering van het kort te voren verschenen werk van Martinus Smetius en Justus Lipsius. Dit plan is uitgevoerd door Janus Gruterus (1560—1627) „*auspiciis Jos. Scaligeri et M. Velseri*" [2]). De voortreffelijke registers, die het voorbeeld zijn geworden voor alle werk van dien aard, zijn door Scaliger vervaardigd; een exemplaar van deze registers, dat door Scaliger geheel eigenhandig is geschreven, berust nog in de Universiteitsbibliotheek te Leiden [3]). De inscripties, die in Nederland zijn gevonden, zijn voor deze verzameling aan Smetius ontleend. — Met dezen *Thesaurus* wordt de reeks ingeleid der groote werken, waarin de Latijnsche inscripties zijn bijeengebracht, het *Syntagma inscriptionum antiquarum* van Thomas Reinesius, de *Novus thesaurus inscriptionum* van L. A. Muratori en, ten slotte, het *Corpus inscriptionum latinarum* der Berlijnsche akademie. Nederland, dat op zoo voortreffelijke wijze was voorgegaan, heeft aan het latere werk slechts weinig deel genomen. Na den *Thesaurus* van Scaliger bleef het bij werk in kleinen stijl.

VIII. — De geest van Scaliger liet intusschen haar invloed nog eenigen tijd gelden; men bespeurt duidelijk, dat de Nederlandsche geleerden met de Latijnsche inscripties meer vertrouwd waren geworden. Dat blijkt al dadelijk uit een werk

1) Hadrianus Junius, *Batavia* (1588), cap. X: blz. 107—122, met de vier inscripties, die op de prent van Ortelius voorkomen (N. 334, 345, 346 en 347).

2) Het werk verscheen in 1603. Een tweede, minder correcte druk, bezorgd door J. G. Graevius, is uitgegeven te Amsterdam in 1707.

3) Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Scaliger 11.

als de *Batavia illustrata* van Petrus Scriverius (Pieter Schrijver uit Haarlem, 1576—1660), een verzameling van verschillende verhandelingen en een corpus der Nederlandsche oudheden onder den titel *Antiquitatum batavicarum tabularium* [1]). Scriverius begint met een beschrijving der oudheden van den Brittenburg. Daarvoor citeert hij een brief van Humfredus Lhuydius aan Ortelius, het 10de hoofdstuk der *Batavia* van Junius en een brief van Guilielmus Camdenus. Er volgt dan een overzicht van de oudheden en de inscripties, die in den Brittenburg zijn gevonden; steeds noemde Scriverius daarbij de bronnen voor zijn mededeelingen, voor een inscriptie (N. 347) de prent van Ortelius, voor een andere (N. 334) het monument zelf en daarbij bewees hij, dat deze inscriptie uit Roomburg afkomstig is; hij trachtte ook steeds een verklaring van de inscripties te geven. Scriverius heeft de verzameling van Scaliger en Gruterus kunnen gebruiken, maar nog in handschrift als „*Antiquarum inscriptionum collectanea*"; de citaten heeft hij veelal uit dit werk overgenomen.

Ook andere in Nederland gevonden inscripties worden door Scriverius genoemd. Naar aanleiding van den naam van Valerius Pudens, die voorkomt in een der inscripties uit Roomburg (N. 334), vermeldt hij den grafsteen van Gaius Iulius Pudens uit Nijmegen (N. 150) en deelt dan verder de vier andere inscripties mede uit Nijmegen, die reeds bij Smetius voorkomen, met een uitvoerigen commentaar. Verder verwijst hij voor de oudheden uit Nijmegen naar een werk van Paulus Merula, dat spoedig zou verschijnen [2]). Ten slotte keert hij weer terug naar Holland, bespreekt de oudheden uit Voorburg, waarvoor hij Heda en Junius citeert, vermeldt het altaar voor Diana (N. 349), dat te Voorburg is gevonden, den mijlpaal uit Monster (N. 377), de inscriptie te Dordrecht (N. 408), de inscriptie uit Westkapelle (N. 233) en eindelijk ook een aantal inscripties, alle aan de verzameling van Gruterus ontleend, waarin Friezen en Marsaci worden genoemd. Het is duidelijk, dat Scriverius zich zeer veel moeite heeft gegeven om de oude geschiedenis van zijn vaderland zooveel mogelijk met hulp der monumenten te verklaren.

Met medewerking van Scriverius heeft de drukker van een werkje van Hegenitius [3]) een tweetal inscripties (N. 351 en 352) het eerst gepubliceerd, die 15 Nov. 1624 en 17 Maart 1625 te Voorburg waren gevonden en thans in het museum te Leiden worden bewaard. De afschriften werden aan het slot van het boekje als bladvulling gedrukt. Bovendien was Hegenitius de eerste, die de inscriptie op een te Voorburg gevonden altaar voor Jupiter en andere goden (N. 350) vermeldt, naar een afschrift van Thomas Segethus, die ook aan Maximiliaan Waelscapple afschriften van inscripties had verstrekt; later is nog een afschrift van Scriverius bekend geworden. Deze inscriptie heeft in het *Corpus* ten onrechte een plaats gekregen onder de niet-antieke inscripties.

1) P. Scriverius, *Batavia illustrata* (1609), blz. 169—232. — Verder bevat het boek een reeks van kleine geschriften van Gerard Geldenhauer, Cornelius Aurelius, Martinus Dorpius, Hadrianus Barlandus, lijsten der Hollandsche graven en Utrechtsche bisschoppen, verhandelingen over Utrecht en een korte kroniek van Gelderland.

2) Over dit werk, dat nooit het licht heeft gezien, verg. beneden.

3) G. Hegenitius, *Itinerarium Frisio-Hollandicum* (Lugduni Batavorum, ex officina Elzeviriana, 1630).

In de eerste helft der 17de eeuw waren er verschillende andere geleerden, die voor de Latijnsche inscripties uit Nederland belangstelling hebben getoond. Enkele van deze geleerden noemen wij hier in het voorbijgaan.

Philippus Cluverius (Philipp Cluver uit Danzig, 1580—1620), die het best bekend is door zijn groote werken over Italië en Sicilië, heeft zich ook met de oude aardrijkskunde van Nederland bezig gehouden. Het spreekt wel haast van zelf, dat hij, als leerling van Scaliger, in zijn werken over dit onderwerp, *Commentarius de tribus Rheni alveis et ostiis* (uitgegeven in 1611) en *Germania antiqua* (uitgegeven in 1616), ook de Latijnsche inscripties als bronnen voor zijn onderzoek heeft gebruikt en ter sprake brengt.

Marcus Zuerius Boxhorn (uit Bergen-op-Zoom, 1612—1653), die zoo aanstonds nog eens zal worden vermeld, heeft in zijn *Theatrum sive Hollandiae descriptio* (uitgegeven in 1632) inscripties uit Voorburg (N. 349, 350, 351 en 352) en Monster (N. 377) opgenomen.

Voor de inscripties te Nijmegen heeft Paulus Merula (1558—1607), dien wij boven reeds noemden, belangstelling getoond [1]). Zijn groote werk over de geschiedenis van Gelderland heeft hij niet meer kunnen laten verschijnen, maar wij kennen het gedeelte over Nijmegen, door Johannes Isacius Pontanus (1571—1639) opgenomen in zijn *Historia Gelrica* (uitgegeven in 1639), waarvoor hij zeer veel aan het werk van Merula moet hebben ontleend. In deze verhandeling over Nijmegen heeft Merula ook een kleine verzameling der inscripties, die te Nijmegen zijn gevonden, medegedeeld [2]). Verder vermeldde Merula enkele inscripties in zijn *Cosmographia generalis* (uitgegeven in 1605) en Pontanus heeft in de inleiding van zijn *Historia Gelrica* eenige inscripties, die in Nederland zijn ontdekt, opgenomen en eveneens in zijn *Disceptationes chorographicae de Rheni divortiis ac ostiis* (uitgegeven in 1614), een werk dat is bedoeld als een weerlegging van het boek van Cluverius, *De tribus Rheni alveis*.

Belanrijker materiaal danken wij aan Herman Ewich, wiens handschriften te Berlijn en Wezel worden bewaard [3]). Ewich was predikant eerst te Xanten en later te Wezel. Voornamelijk heeft hij belangstelling getoond voor de oudheden te Xanten en onder anderen de aanteekeningen van Pighius verzameld, dien wij boven vermeldden. Maar hij stond ook in correspondentie met J. F. Gronovius over inscripties, zooals uit zijn aanteekeningen blijkt, en brieven van hem aan Johannes Smetius te Nijmegen zijn in druk uitgegeven [4]). Hij verzamelde inscripties sedert 1628, sloot zijn verzameling af in 1643, maar vulde haar nog aan tot 1654. Behalve de reeds lang bekende inscripties uit Nijmegen [5]), die hij aan gedrukte werken kan hebben ontleend of van Johannes Smetius kan hebben gekregen, vinden wij in zijn handschriften de afschriften van drie inscripties op altaren, gewijd aan Juppiter en andere goden, die in 1643 te Vechten zijn gevon-

1) Verg. S. P. Haak, *Paullus Merula* (Diss. Leiden, 1901).

2) Het zijn N. 150, 123, 122, 121, 185 en 151.

3) Het voornaamste handschrift is te Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, ms. lat. Q. 36; de beide andere handschriften, te Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *b*, en te Wezel, *Archiv der Evangelischen Gemeinde*, hs. 65 no. 8, zijn van minder beteekenis. — Verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 184—194.

4) Door J. in de Betouw, *De Castris Veteribus* (1783), blz. 1—21.

5) N. 185, 121, 132, 150 en 122.

den [1]); wellicht had Ewich de afschriften van Gronovius ontvangen. De eerste inscriptie (N. 291) is niet meer bewaard en ons alleen door het afschrift van Ewich bekend. De tweede inscriptie (N. 290) is in 1778 weer gedeeltelijk voor den dag gekomen in den tuin van de Sint-Paulus abdij te Utrecht en is gepubliceerd door Chr. Saxe [2]), tezamen met een grafsteen die korten tijd te voren aan de Maliebaan was ontdekt (N. 325); deze beide laatst genoemde inscripties zijn thans in het museum te Utrecht. De derde inscriptie (N. 289) was in 1673, tezamen met een anderen grafsteen (N. 292), in den tuin van professor Graevius en is gepubliceerd door Charles Patin [3]); deze beide laatstgenoemde inscripties zijn in de verzameling van Gerard van Papenbroeck gekomen en bevinden zich thans in het museum te Leiden.

Ten slotte moeten wij hier nog het werk vermelden van twee Keulsche geschiedschrijvers, Johannes (1585—1631) en Aegidius (1595—1656) Gelenius. In hun gedrukte geschriften worden geen inscripties vermeld, die in Nederland zijn gevonden, maar men vindt enkele van deze inscripties in de groote verzameling van documenten voor de geschiedenis van het aartsbisdom Keulen, die zij hebben aangelegd, onder den titel „*Farrago diplomatum et notationum pro historia*". Deze verzameling, die nooit is gedrukt, berust voor het grootste deel in het stadsarchief te Keulen.

IX. — Boxhorn en wellicht ook Scriverius hebben nog deelgenomen aan de verklaring van de grootste vondst van Latijnsche inscripties, die ooit in Nederland is gedaan, de vondst der monumenten ter eere van de godin Nehalennia. — Op het strand bij Domburg, aan den mond van de Ooster-Schelde op het eiland Walcheren, zijn in de eerste dagen van het jaar 1647 een aantal altaren met Latijnsche inscripties ontdekt [4]). Het gevondene werd overgebracht naar Domburg en over de vondst werd een bericht verspreid in een gedrukten brief van 14 Januari 1647 [5]). In dezen brief worden

1) Deze altaren worden vermeld in de beschrijving van het kabinet van N. Chevalier, *Catalogue de toutes les raretez*, blz. 11 n. 812, 813 en 814, en *Description de la Chambre de raretez*, blz. 15, met de aanteekening: „*trois inscriptions qui m'ont été données de l'Eglise de St. Paul d'Utrecht qu'on a demolie*". Naar de afschriften van Ewich in het handschrift te Berlijn (ms. lat. fol. 61 *b*) zijn de inscripties uitgegeven door A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 183—184.

2) Chr. Saxe, *Verhandelingen van de Hollandsche maatschappije der weetenschappen te Haarlem*, XIX 3 (1780).

3) Ch. Patin, *Relations historiques et curieuses de voyages* (1695), blz. 157 (met een afbeelding). — De grafsteen was reeds gepubliceerd achter het werk *Monumenta illustrium virorum editio nova aucta antiquis monumentis in agro Traiectino repertis* (1671), fol. 127, te zamen met de inscriptie N. 289.

4) De monumenten zijn gevonden na een storm, toen de zee het strand had omgewoeld. Ook thans worden na stormen aan de noordkust van Walcheren en de tegenoverliggende kust van Schouwen, dus aan beide oevers van den ouden mond der rivier de Schelde, nog wel Romeinsche oudheden gevonden.

5) Deze brief is „*ghescreven uyt Domburgh den 14 Jan. 1647. — t' Amsterdam gedruckt by Jan van Heteren, 1647*". — Een exemplaar van dezen brief is te vinden in het beneden genoemde handschrift te 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 130 C 9. — Gedrukt bij

vier der monumenten zeer kort beschreven. Iets uitvoeriger is een klein boekje [1]), nog in het zelfde jaar verschenen, dat van de hand moet zijn van Cornelis Beukelaar, predikant te Veere (geb. 1619, overl. na 25 Mei 1665); daarin worden de inscripties van zes altaren medegedeeld. De Middelburgsche schilder Hendrik van Schuylenburgh [2]) bracht het gevondene in teekening. Afteekeningen van zijn schetsen werden aan beroemde geleerden gezonden; daarvan zijn nog de exemplaren bewaard, die Salmasius en Scriverius hebben ontvangen [3]). Hendrik Danckers heeft deze teekeningen gegraveerd en nog in het jaar 1647 uitgegeven. Eveneens in 1647 publiceerde Boxhorn, dien wij boven noemden, naar aanleiding van deze ontdekkingen een verhandeling over de godin Nehalennia [4]) en Lotichius nam, waarschijnlijk op grond van deze verhandeling, een bericht over de vondst op in het vijfde deel van het *Theatrum Europaeum* [5]). Men bespeurt, hoe snel toen ter tijde reeds belangrijke ontdekkingen werden bekend gemaakt.

Intusschen is blijkbaar niet al het gevondene onmiddellijk gepubliceerd. Op de gravures van Danckers, die wij zooeven noemden, staan immers dertien monumenten afgebeeld, maar op een ander stel gravures, van de hand van Jan de Mel, die zijn toegevoegd aan de *Historia comitum Flandriae* (uitgegeven in 1650) van Olivier Vredius, vindt men er drie en twintig. Verder bestaat er nog een tweede reeks van teekeningen van Schuylenburgh, waarop eveneens drie en twintig monumenten zijn afgebeeld [6]). Bij deze laatste teekeningen wordt medegedeeld, dat de oudheden 3 Januari 1651 zijn ontdekt, en men heeft gewoonlijk aangenomen, dat er op dien datum een tweede reeks van monumenten is gevonden. Er wordt evenwel nergens ook maar een zinspeling op een tweede ontdekking gemaakt en bij de meeste teekeningen is er ook geen onderscheid tusschen het in 1647 ontdekte en de zoogenaamde nieuwe vondsten. Men zal dus waarschijnlijk moeten aannemen, dat Schuylenburgh niet het juiste jaar heeft genoemd [7]).

De gravures van Jan de Mel [8]) vindt men terug in de *Nieuwe Chronyk van Zeeland* door Smallegange. Al de inscripties, die daar werden afgebeeld, ver-

A. Matthaeus, *Veteris aevi analecta*, III (uitg. van 1738), blz. 695. — Over den brief M. Fokker, *Zelandia illustrata*, 4de vervolg (1905), blz. 9. — Verg. over de vondst H. Danckers, op het titelblad en in de inleiding bij zijn gravures, en O. Vredius, *Historia comitum Flandriae* (1650), Additiones, blz. XLIV.

1) *Wonderlycke antiquiteyten*, gedruckt te Middelburg in 1647 by Antony de Later; uitgegeven zonder den naam van den autcur.

2) F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen*, II (1893), blz. 621.

3) Verg. beneden over deze exemplaren.

4) M. Z. Boxhorn, *Bediedinge van de afgodinne Nehalennia* (1647). — *Vraagen* over deze *Bediedinge* en een *Antwoord* van Boxhorn verschenen eveneens in 1647.

5) J. P. Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V (1651), blz. 1265; hij vermeldt dezelfde inscripties als Boxhorn.

6) Deze teekeningen worden beneden opgesomd.

7) In de Provinciale bibliotheek te Middelburg is een portefeuille aanwezig, afkomstig van Mr. S. de Wind (verg. L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden van Zeeland*, blz. XII), met papieren over de vondsten en de personen, die er zich mee hebben beziggehouden; verg. J. P. van Visvliet, *Inventaris van de handschriften van het Zeeuwsch genootschap* (1861), blz. 52—58. — Zie verder M. G. A. de Man, *Que sait-on de la plage de Dombourg?* — *Tijdschrift van het Nederlandsch genootschap voor munt- en penningkunde*, VII (1899), blz. 1—109.

8) Deze gravures geven een geheel verkeerd beeld van de monumenten. — Zij zijn later gereproduceerd bij Montfaucon, Keysler en G. van Loon.

meerderd met nog een drietal [1]), komen voor in de verhandeling *De dea Nehalennia* in een boek van J. G. Keysler [2]) en dat bleef langen tijd het meest volledige werk over deze ontdekking. Want het is uiterst opmerkelijk, dat deze monumenten, die blijkbaar toch al terstond zoo de aandacht hadden getrokken, nooit volledig zijn gepubliceerd. In de tweede helft der 17de eeuw schijnt er niet veel aan de beschrijving te zijn gewerkt [3]). Eerst in de eerste helft der 18de eeuw is Hendrik Cannegieter (1691—1770), die zich reeds eenige vermaardheid had verworven op dit gebied door zijn *Dissertatio de Brittenburgo* (uitgegeven in 1734), van 1734 tot 1742, bezig geweest met het voorbereiden van een publicatie in grooten stijl. Voor deze publicatie zou Ewout van Dishoek, heer van Domburg, de platen bekostigen. In 1741 was Cannegieter in onderhandeling met een drukker. Maar de heer van Dishoek vond, dat het werk niet voldoende vorderde, en hij eischte eindelijk de platen, die zijn eigendom waren, terug. Op die wijze was de uitgaaf onmogelijk geworden [4]).

Cannegieter heeft het werk intusschen wel voltooid. Het oorspronkelijke handschrift, met al de voor het werk vervaardigde aanteekeningen en een eerste uitgewerkt ontwerp, is bewaard in de bibliotheek te Leiden met de geheele schriftelijke nalatenschap van Cannegieter [5]). Daarbij zijn ook de oorspronkelijke teekeningen, die ten behoeve van de uitgaaf zijn vervaardigd [6]), en proefdrukken der gravures naar deze teekeningen door F. de Bakker, die door Cannegieter zijn bijgewerkt [7]). Te Amsterdam is bovendien bewaard een afschrift van het werk, dat voor den drukker was bestemd [8]). Tot een uitgaaf is het evenwel nooit gekomen [9]) en tot op den huidigen dag moeten wij het stellen met de publicatie van

1) Het zijn N. 260, 252 en 257.

2) De verhandeling is te vinden in *Antiquitates septentrionales* (1720), blz. 235—330.

3) Vermelding verdient een brief van N. Blancardi, *Disceptatio epistolica de dea Nehalennia*, opgenomen in *Belgium gloriosum* van J. Lydius (1668), blz. 262—282.

4) Een gedeelte van de correspondentie, die over de uitgaaf is gevoerd, is in afschrift bewaard in de zooeven genoemde portefeuille te Middelburg.

5) Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 953 V en VI; *Catalogus* (1912), blz. 157; verg. L. J. F. Janssen, *Verslagen der Koninklijke akademie van wetenschappen*, Afd. Letterkunde, III (1858), blz. 325—353.

6) Eerst zijn teekeningen gemaakt door A. van Dam en later, toen deze teekeningen waren afgekeurd, door Ph. van Dijk naar de monumenten te Domburg en door A. van der Laan naar de monumenten te Ilpendam en in de verzameling van Gerard van Papenbroeck.

7) De platen, die voor het werk van Cannegieter waren vervaardigd, zijn, met de monumenten zelf, in 1807 door de weduwe van Dishoek aangeboden aan koning Lodewijk Napoleon; verg. de brief in de genoemde portefeuille te Middelburg.

8) Amsterdam, *Bibliotheek der Koninklijke akademie van wetenschappen*, hs. CXLII. — Bij dit afschrift behooren twee deelen in perkament gebonden, die beneden nog ter sprake zullen komen.

9) J. W. te Water heeft het handschrift een tijd lang in handen gehad om het uit te geven; verg. zijn *Appendix narrationis de rebus Academiae Lugduno-Batavae* (1802), blz. 171. Toen te Water in 1822 was overleden, heeft Reuvens deze taak op zich genomen en na zijn dood, in 1835, heeft zijn weduwe het manuscript geschonken aan het Koninklijk instituut; verg. L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland*, blz. XV—XXIII. — Later heeft het Historisch genootschap nog eens een uitgaaf overwogen; verg. een circulaire van 1 Juli 1856 over het plan voor zulk een uitgaaf, te vinden in de schriftelijke nalatenschap van L. J. F. Janssen te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 944 III (s. v. Domburg).

Janssen, die in 1845 is verschenen [1]). Dat was evenwel niet meer dan een gelegenheidspublicatie, een inleiding en korte beschrijving der monumenten met de platen, die waren vervaardigd voor een boek van J. ab Utrecht Dresselhuis [2]), ten einde deze platen ook afzonderlijk verkrijgbaar te kunnen stellen. Het zijn lithographieën, gemaakt naar afdrukken der gravures, die oorspronkelijk waren bestemd voor het werk van Cannegieter, bijgewerkt en gecorrigeerd onder leiding van Janssen.

Deze platen zijn evenwel voor ons van onschatbare waarde, want den 10den October 1848 zijn de monumenten bij den brand van de kerk te Domburg, waar zij werden bewaard, voor het grootste deel vernietigd of althans zeer ernstig beschadigd [3]). De overblijfselen zijn thans in het museum van het Zeeuwsch genootschap te Middelburg [4]), waarheen men de fragmenten had overgebracht. Daar heeft Mejuffrouw M. G. A. de Man enkele stukken uit de fragmenten eenigszins kunnen reconstrueeren. De rest is, buiten medeweten van Mej. de Man, opgeruimd. Ongeschonden zijn alleen bewaard de twee altaren uit de verzameling van Gerard van Papenbroeck en één uit het huis Ilpenstein te Ilpendam die thans in het museum te Leiden worden bewaard [5]), één altaar in het museum te Brussel [6]) afkomstig uit de verzameling-Van de Perre, en één te Middelburg [7]) in 1870 gevonden in de duinen bij Domburg, dat dus waarschijnlijk bij het transport in de 17de eeuw is verloren gegaan [8]).

Op deze wijze hebben de oude afbeeldingen der monumenten, die niet meer bestaan, voor ons een zeer groote beteekenis. Behalve de lithographieën uit het midden der 19de eeuw, die zeer weinig fraai zijn, en de gravures, vervaardigd voor het werk van Cannegieter, beschikken wij over de teekeningen van A. van Dam, Ph. van Dijk en A. van der Laan, die bij de papieren van Cannegieter in de Universiteitsbibliotheek te Leiden [9]) berusten, en de teekeningen, die in het midden der 17de eeuw zijn gemaakt door Hendrik van Schuylenburgh [10]). Van deze laatste teekeningen bezitten wij nog een aantal exemplaren, afteekeningen van de oorspronkelijke schetsen, die Schuylenburgh heeft vervaardigd, voordat zijn teekeningen door de gravures van Danckers waren vermenigvuldigd.

De oorspronkelijke schetsen van Schuylenburgh zijn het wellicht, die te Middelburg [11]) worden bewaard, omdat bij een dezer teekeningen de naamteekening van den schilder voorkomt; dit exemplaar bevat uitsluitend de monu-

1) L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland* (1845), met 19 platen. — Op plaat XIX zijn de monumenten afgebeeld, die toen reeds niet meer aanwezig waren.

2) J. ab Utrecht Dresselhuis, *De godsdienstleer der aloude Zeelanders* (1845).

3) Verg. C. Leemans, *Verslagen der akademie*, Afd. Letterk., 2de reeks II (1872), blz. 71.

4) De overblijfselen zijn beschreven in den catalogus van den zoogenaamden Steenenkamer (uitgegeven in 1890).

5) Verg. N. 258, 259 en 253, beschreven in den catalogus van het Museum van Oudheden.

6) N. 260, beschreven in den catalogus van het Musée du Cinquantenaire te Brussel.

7) N. 262, beschreven in den bovengenoemden catalogus van de verzamelingen van het Zeeuwsch genootschap te Middelburg.

8) C. Leemans, *Verslagen der Koninklijke akademie van wetenschappen*, Afd. Letterkunde, 2de reeks II (1872), blz. 63—85.

9) Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 953.

10) L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland*, blz. XIII.

11) Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch genootschap*, N. II 22.

menten, die op de gravures van Danckers voorkomen, en stemt ook verder in hoofdzaak geheel met de gravures overeen. In een tweede exemplaar te Middelburg [1]) vindt men daarentegen uitsluitend de monumenten afgebeeld, die niet op deze gravures zijn te vinden, en daarbij is ook de boven vermelde mededeeling over de tweede ontdekking op 3 Januari 1651; dit exemplaar is zeker de aanvulling van het exemplaar, dat zooeven is genoemd.

Merkwaardig zijn exemplaren, die blijkbaar aan verschillende geleerden zijn toegezonden, zonder twijfel vervaardigd, voordat de gravures van Danckers waren uitgegeven: in deze exemplaren vindt men geen monumenten, die op de gravures van Danckers niet voorkomen. Wij bezitten, gelijk gezegd, nog de exemplaren, die zijn gezonden aan P. Scriverius, bewaard in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage [2]), aan Salmasius (Claude de Saumaise, 1588—1653), bewaard in de Bibliothèque nationale te Parijs [3]), en bovendien een derde exemplaar te Middelburg [4]), dat zeker eveneens tot deze groep behoort. Op deze teekeningen zijn de monumenten op een kleiner maatstaf afgebeeld en met minder details; ook zijn niet alle monumenten opgenomen, die op de gravures van Danckers aanwezig zijn. Daarentegen zijn van twee monumenten meer afbeeldingen, daar zij reliëfs aan twee kanten hebben, en zijn de maten er bij geschreven. Bij het exemplaar van Scriverius te 's-Gravenhage is nog een brief van Constantijn Huygens uit Den Haag van 15 Februari 1647 [5]). In dezen brief deelde Huygens aan Scriverius mede, dat hij hem op last van den Prins zendt „*aras Domburgi nuper Principis mei territorio effossas*". Bij het exemplaar van Salmasius te Parijs bevindt zich het antwoord op een dergelijken brief, van Salmasius uit Leiden, 24 Februari 1647, aan Huygens [6]).

Bovendien is er nog een exemplaar der teekeningen in de Provinciale bibliotheek te Middelburg [7]), dat niet zeer belangrijk is. Ten slotte moeten wij vermelden de afbeeldingen in de bibliotheek der Koninklijke akademie van wetenschappen te Amsterdam [8]), behoorend bij het deel met het afschrift der verhandeling van Cannegieter over de monumenten van Domburg. Deze afbeeldingen zijn gebonden in twee deelen met zeer fraaie wit perkamenten banden. Het eerste deel bevat verschillende afbeeldingen, onder anderen de gravures van H. Danckers en Jan de Mel. In het tweede deel vindt men de teekeningen van Schuylenburgh naar de monumenten, die op deze gravures voorkomen, vermeerderd met een viertal op één plaat [9]); bij de monumenten zijn ditmaal in den regel ook de maten

1) Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch genootschap*, N. 23.

2) 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 130 C 9.

3) Parijs, *Bibliothèque nationale*, ms. néerl. 10.

4) Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch genootschap*, N. 21.

5) Een afschrift van dezen brief is te vinden in een handschrift van Alkemade en Van der Schelling in de *Provinciale bibliotheek* te Middelburg; verg. ook A. Matthaeus, *Analecta*, III (uitg. van 1738), blz. 697; — uitgegeven door J. A. Worp, *Briefwisseling van Constantijn Huygens*, IV (1915), blz. 390, n. 4548.

6) Deze brief is gedrukt in *Journal des Beaux-arts* van Siret, 1863; zie Worp, *t. a. p.*, blz. 391, n. 4552.

7) Op het eerste blad staat: „No. 147. — N. 1. — 1651. *H. van Schuylenburgh*". — Op het tweede blad staat een aanteekening van Schuylenburgh, dat hij de monumenten op last van Burgemeester Apelloni Veth, president van de kamer van Walcheren, heeft „*geteyckent en naer tleven gecoloreert*".

8) Amsterdam, *Bibliotheek der Koninklijke akademie van wetenschappen*, hs. CXLII.

9) Het zijn N. 20 op de gravures van Jan de Mel en pl. XIV n. 25 en 26, pl. X n. 20 op de lithographieën.

bijgeschreven. Verder bevat dit deel ook teekeningen van A. C. Bonn naar de monumenten uit Domburg, die met de verzameling van Gerard van Papenbroeck naar Leiden zijn gekomen. Blijkbaar is dit het exemplaar van professor Bonn, dat een enkele maal wordt vermeld [1]).

Er moeten evenwel nog meer exemplaren door Schuylenburgh zijn vervaardigd [2]). Zeker hebben Danckers en Vredius afteekeningen gekregen; verder zijn exemplaren in het bezit geweest van de Staten van Walcheren en van den Heer van Domburg; behalve Salmasius en Scriverius moeten andere geleerden exemplaren hebben ontvangen, zonder twijfel ook Boxhorn.

Wij bezitten op deze wijze nog een rijk materiaal van oude afbeeldingen om ons een voorstelling te maken van de verloren monumenten. Een werkelijke publicatie en uitvoerige beschrijving van het gevondene, die men toch eens zal dienen te maken, moet hoofdzakelijk op deze afbeeldingen berusten.

X. — Behalve te Domburg zijn er in de tweede helft der 17de eeuw nog op eenige andere plaatsen in ons land belangrijke vondsten van Latijnsche inscripties gedaan. Het eerst zullen wij ons moeten ophouden met de vondsten te Nijmegen, de stad waar sedert dien tijd steeds de meeste Romeinsche oudheden in ons land zijn voor den dag gekomen.

Omstreeks het jaar 1600 waren aan Scriverius en Merula, gelijk wij boven opmerkten, nog slechts vijf Latijnsche inscripties uit Nijmegen bekend [3]). Deze inscripties waren, zooals uit de beschrijving van Merula blijkt, voor een deel althans op het Raadhuis; andere waren in de wanden van een kapel op het Valkhof ingemetseld. In de 17de eeuw moet er ook een levendige belangstelling te Nijmegen zijn geweest voor het Romeinsche verleden der stad. Voornamelijk waren het de twee predikanten Johannes Smetius (Johann Smith), vader (uit Aken, 1590—1651) en zoon (1636—1704), die zich door het verzamelen van oud heden en door hun geschriften zeer verdienstelijk hebben gemaakt. Jammer genoeg is hun verzameling niet te Nijmegen bewaard gebleven.

Een verzameling van Romeinsche oudheden is er ook reeds omtrent het midden der 17de eeuw te Nijmegen op het Raadhuis geweest. Het waren meestal voorwerpen, die op de waarden aan de Waal ten westen van de stad waren ontdekt. Guicciardini heeft daar in 1565 nog bouwvallen gezien. In het begin der 17de eeuw stond er nog de ruïne van een tempeltje, dat gewelfd was. Dit gewelf heeft men uitgebroken en gebruikt voor de zoldering van de kanselarij en de rekenkamer op het Raadhuis. Maar het is ook daar weer in 1658 uitgebroken en in 1660 geschonken, met eenige sarcophagen en beelden, aan Johan Maurits van Nassau, den Braziliaan, gouverneur van Cleef, voor zijn grafmonument te Berg-en-Dal. In 1630 waren er onder de puinhoopen van het tempeltje ook Romeinsche beelden gevonden, onder anderen een Priapus, die zeer de verontwaardiging opwekte.

1) Onder anderen in zijn correspondentie met Mr. J. Verheye van Citters van 1804, in afschrift bewaard in de meermalen genoemde portefeuille in de *Provinciale bibliotheek* te Middelburg.

2) L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden van Zeeland* (1845), blz. XI en XII n. 2.

3) N. 122, 123, 121, 150 en 185. — Merula noemde bovendien het fragment N. 151.

Waarschijnlijk zijn deze beelden in het bezit gekomen van Smetius. Het meeste heeft hij aan de stad geschonken en door zijn medewerking was het mogelijk op het Raadhuis te Nijmegen wederom een kleine verzameling van Romeinsche oudheden ten toon te stellen.

Den 1sten April 1670 zijn op de Galerij van het Raadhuis, zoo wordt ons medegedeeld [1]), „*ten beiden zijden*", met enkele andere gedenkstukken der oudheid een twaalftal Latijnsche inscripties geplaatst. Zonder twijfel was het daarbij de bedoeling deze gedenkstukken van het Romeinsche verleden in het openbaar ten toon te stellen ter verhooging van het aanzien der stad Nijmegen, als getuigen van haar eerbiedwaardigen ouderdom. Op deze wijze ontstond daar het begin van een oudheidkundige verzameling, het eerste stedelijke historische museum in ons land. Wij bezitten ook nog een document, dat men als den oudsten catalogus van de collectie zou kunnen betitelen, een dubbel blad, gevoegd bij een brief van Johannes Smetius den zoon aan Gisbert Cuper, van 12 Augustus 1685, bewaard in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage onder de papieren der schriftelijke nalatenschap van Cuperus [2]). Dit blad bevat een lijst der inscripties en deze lijst stelt ons in staat de geschiedenis van de verzameling op te stellen.

In September 1669 zijn een halve mijl buiten Nijmegen, dus waarschijnlijk op de Winselingsche waard waar zooveel Romeinsche oudheden zijn ontdekt, twee altaren met inscripties gevonden, het eerste voor de „Matres Mopates" (N. 191) en het tweede voor Juppiter (N. 192). Smetius had deze altaren in zijn bezit gekregen en heeft ze aan de stad geschonken. Zonder twijfel was dit de aanleiding voor de stichting der verzameling, want Smetius had bij deze schenking nog enkele andere monumenten gevoegd: een altaar voor de „Matres Aufaniae", dat reeds in 1628 op de Winselingsche waard was ontdekt en daarna had behoord aan burgemeester Christiaan ter Spycken (N. 186), verder twee altaren voor Juppiter, waarvan het eerste den 25sten November 1630 op de Winseling was gevonden in de bouwvallen van het kleine, reeds boven genoemde heiligdom (N. 187) en het tweede (N. 188) op de zelfde waard, den 17den November 1637, te zamen met het fragment van een andere inscriptie (N. 189) dat verloren is gegaan, en ten slotte het fragment van een mijlpaal, die in April 1628 was opgegraven aan den ouden landweg te Beek (N. 126). De overige monumenten, die toen op het Raadhuis werden tentoongesteld, waren de volgende: de grafsteen van C. Iulius Pudens (N. 150), die toen werd uitgebroken uit den gevel van de kapel op het Valkhof te zamen met het fragment van een andere inscriptie [3]); twee grafsteenen van soldaten van Legio X (N. 122 en 123), die omstreeks 1527 een halve mijl buiten Nijmegen zijn gevonden, later in het bezit waren van Gerard van Valkenburg, bij hem zijn gezien door Guicciardini, te zamen met het volgende monument, en in 1670 aan de stad zijn geschonken door Rudolf van Steenwijk; een derde grafsteen (N. 121), die omstreeks 1487 is gevonden buiten

1) *Chronyk van Nymegen* (door Joh. Smetius en J. in de Betouw), blz. 204.

2) Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 12. — De lijst bevat slechts elf nummers, namelijk N. 150, 123, 122, 121, 187, 188, 186, 191, 98, 192 en 126. — Het twaalfde monument was waarschijnlijk N. 151; verg. hier beneden.

3) N. 151. — Deze inscriptie ontbreekt in de lijst, die door Smetius aan Cuperus is gezonden, maar komt voor in een brief van Cuperus, die is uitgegeven door J. in de Betouw, *De aris*, blz. 18.

Nijmegen, later in het bezit was van Jan en Gerard van Valkenburg en van Hendrik Leydekker en in 1670 is overgebracht uit het huis van den Heer van der Houven; ten slotte een altaar voor Juppiter (N. 98), dat in September 1655 is opgegraven te Holdoorn, waar de steenbakkerij is geweest van het Romeinsche leger in Beneden-Germanië.

Geheel volledig was de verzameling der Latijnsche inscripties intusschen niet. Wij weten immers, dat er vóór 1670 nog enkele inscripties zijn gevonden, die in de verzameling ontbreken. Het zijn de inscripties voor Minerva (N. 185), die was ingemetseld in de kerk te Leur en waarvan te Nijmegen op het Raadhuis alleen een kopie aanwezig was geschilderd op hout, verder een grafschrift voor een zekere Lutatia (N. 124), in 1541 gevonden aan den voet van den Hunerberg niet ver van Ubbergen, dat wij volledig alleen uit een afschrift van Ewich kennen; eveneens is ons alleen uit een afschrift van Ewich bekend een inscriptie (N. 125), waarschijnlijk een grafschrift van een soldaat van Legio X, een eind boven Nijmegen ontdekt, dat ten tijde van Ewich te Wolferen in de Over-Betuwe was, maar thans verloren is [1]). Bovendien waren er nog enkele monumenten met inscripties, die te Nijmegen zijn ontdekt, in de verzameling van Smetius gebleven.

Deze vermaarde verzameling [2]), die overigens voornamelijk bestond uit aardewerk en kleine voorwerpen, bevatte nog eenige inscripties op monumenten van kleinen omvang. Ook van deze monumenten bezitten wij een lijst met afbeeldingen, elf stukken bevattend, geteekend en geschreven door Johannes Smetius den zoon. Deze lijst bevindt zich in een deel met aanteekeningen van verschillenden aard over inscripties, dat aan Graevius heeft behoord, in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht [3]). Het zijn de volgende: een fragment met een inscriptie voor Fortuna (N. 189) dat in 1637 was gevonden te zamen met het boven genoemde altaar voor Juppiter (N. 188), een tweede fragment van een grafsteen (N. 190) en een gedeelte van een militair paspoort op een bronzen plaatje, een zoogenaamd diploma militare (N. 180), verder een baksteen met een stempel en een steentje met inscripties van een oogarts (N. 194), ten slotte eenige monumenten, die als niet-antiek moeten worden beschouwd, een steenen altaartje (N. 178), twee bronzen (N. 177 en 181) en twee looden (N. 205) plaatjes en een fragment van een marmeren architraaf met een waarschijnlijk niet-antieke inscriptie (N. 182).

Blijkbaar is er in dezen tijd reeds handel in oudheden te Nijmegen geweest en is ten behoeve van dezen handel ook het een en ander gefabriceerd. Niet alleen Smetius, maar ook eenige van zijn correspondenten schijnen van de vervalschers de dupe te zijn geworden. Wij vernemen het een en ander over deze vervalschte monumenten in een brief van Smetius van 12 September 1685 van Professor Wilhelm Coetier te Deventer [4]); Smetius schrijft over „*de steene oude kruyck*" en

1) Op deze wijze zal men de aanduiding van Ewich in zijn handschrift moeten verklaren.

2) Smetius heeft de voornaamste monumenten gepubliceerd in zijn *Antiquitates Neomagenses* (1678); vroeger was reeds een overzicht opgenomen achter den catalogus der bibliotheek van Smetius den vader (Leiden, 1653). — De verzameling is na den dood van Smetius, den zoon, door zijn weduwe verkocht aan Johann Wilhelm, keurvorst van de Palts, is toen overgebracht naar Dusseldorf en bevindt zich nu voor het grootste deel in het museum te Mannheim.

3) Utrecht, *Universiteitsbibliotheek*, hs. 768.

4) De brief is bewaard te Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 12.

het „*kleyn altaertje*" bij een Jood te Nijmegen, die door den Heer van Heeckeren te Zutphen zijn gekocht [1]). Het voetstuk van de kruik in den vorm van een pyramide, dat men toen reeds voor een falsificatie hield, en het altaartje hadden dezelfde inscriptie, die men algemeen voor niet-antiek verklaart (N. 199 en 195). Bovendien wordt nog genoemd een groote altaarsteen met inscriptie (N. 196), die buiten Nijmegen was gevonden en door den Heer van Heeckeren was aangekocht; dit monument is met de beneden genoemde inscripties in 1786 aan de stad geschonken. De Heer van Heeckeren bezat nog meer dergelijke stukken (N. 197 en 198), die door Cuperus zijn gepubliceerd [2]).

Tegen het einde der 17de eeuw, toen Everhard baron van Heeckeren tot Nettelhorst de bezitter was, werd deze collectie nog verrijkt met vier belangrijke inscripties (N. 152, 153, 154 en 155), die van Augustus 1698 tot Maart 1699 zijn gevonden aan de noordzijde van het Valkhof. Van deze inscripties zijn er drie (N. 152, 153 en 155) in 1786 door Jacob Adolf van Heeckeren tot Enghuizen en Beurse aan de stad Nijmegen geschonken, te zamen met de zooeven genoemde inscriptie. De vierde inscriptie (N. 154) is wellicht nog te Zutphen te vinden; daar heeft Cannegieter [3]) het monument gezien.

XI. — De schriftelijke nalatenschap van Gisbert Cuper (1644—1716), die wordt bewaard in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage, bevat nog een aantal andere gegevens over de Latijnsche inscripties, die in zijn tijd in Nederland zijn ontdekt. Cuper heeft zich blijkbaar ernstig bezig gehouden met de studie der oude inscripties en in de bijvoegsels bij zijn voornaamste werken, *Apotheosis Homeri* (1683) en *Harpocrates* (1687), heeft hij een aantal der in Nederland gevonden inscripties uitgegeven en verklaard. In de deelen met zijn correspondentie, waarin de brieven van verschillende geleerden met de minuten der antwoorden van Cuperus zijn samengebonden, vindt men ook de briefwisseling over Latijnsche inscripties. Behalve het deel met de correspondentie tusschen Cuperus en Smetius den zoon te Nijmegen, waaruit wij zooeven reeds een en ander mededeelden, is vooral van belang de briefwisseling met den rechtsgeleerde Hendrik Copes (± 1650—1708), secretaris en schepen te 's-Hertogenbosch [4]).

Aan Copes dankte Cuper de kennis van twee belangrijke Latijnsche inscripties, den grafsteen van C. Ianuarinius Sextus (N. 90) en een altaar voor Hercules Magusanus (N. 91), beide het eerst gezien te Ruimel, een kleine buurt van het dorp Sint-Michiels-Gestel, niet ver van 's-Hertogenbosch [5]). De twee inscripties zijn

1) Deze twee monumenten worden ook vermeld in een brief van Smetius aan Tollius van 6 November 1686.

2) Onder de „*Monumenta inedita*" achter zijn *Harpocrates* (1687).

3) H. Cannegieter, *Dissertatio de Brittenburgo* (1734), blz. 23.

4) Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 38. — Verg. W. C. Ackersdyck, *Memoria Copesiana* (Hs. te Leiden, Letterkunde 880) en de brieven van Ackersdyck aan H. van Wijn (Hs. *Koninklijke bibliotheek*, 74 B 1).

5) Het verhaal der ontdekking is reeds vroeger (maar niet geheel juist) gedaan door W. C. Ackersdyck, *Taxandria* (*Nieuwe werken der Maatschappij voor Nederlandsche letterkunde*, V, 1841), blz. 167—169.

door Cuper gepubliceerd naar de afschriften, die hij van Copes had gekregen, maar in verschillende werken [1]).

Het is evenwel volkomen zeker, dat de twee inscripties tegelijkertijd zijn bekend geworden. Dat blijkt uit een brief van Copes, geschreven 9 Maart 1679, die ons is bewaard. In dezen brief is sprake van twee inscripties, gevonden te Sint-Michiels-Gestel: „*la première est un cippus que je tacheray de recouvrir et l'autre deux grandes pierres qui ne se peuvent pas facilement transporter*", gelijk Copes schrijft. Copes had over deze inscripties reeds meer dan veertien dagen vroeger aan Cuper geschreven, maar hij had geen antwoord ontvangen en de eerste brief is ook niet in de correspondentie bewaard. Wel vindt men in het deel nog een brief van Copes, geschreven 27 Januari 1679, maar in dien brief is van de inscripties nog geen sprake. Zij moeten dus tusschen 27 Januari en 23 Februari 1679 het eerst door Copes zijn gezien [2]). Bij zijn brief van 9 Maart voegde Copes „*la copie de toutes deux comme Mons. Noorberge nostre con-Recteur les a copié*". Deze teekening, die nog bij den brief ligt, is voor het beoordeelen van de monumenten niet zonder belang. Blijkbaar heeft men de letters der inscripties, voordat zij zijn geteekend, met verf bijgeschilderd, zooals men het gewooonlijk deed en zooals het trouwens ook reeds in de Oudheid geschiedde. Op het altaar voor Hercules Magusanus bespeurt men ten minste nog dezelfde verfstrepen, als op de teekening van conrector Noorberge te zien zijn.

Door deze teekening begrijpen wij ook, waarom Cuper de beide inscripties niet te zamen heeft uitgegeven. Het afschrift van de inscriptie op het altaar is immers zoo gebrekkig, dat hij er zonder twijfel niets mee kon aanvangen. Dus heeft hij eerst alleen de andere inscriptie gepubliceerd. Later heeft Copes het altaar zelf aan Cuper toegezonden en reeds in zijn brief uit Den Haag van 1 Mei 1686 [3]), om voor het geschenk te danken, vermeldt Cuper „*Hercules Magusanus*" en den „*summus magistratus civitatis Batavorum*", die in de inscriptie voorkomen. De publicatie van Cuper is ook volkomen juist.

Het altaar voor Hercules Magusanus (N. 90), dat Cuper van Copes ten geschenke had gekregen, is langen tijd in zijn woning te Deventer gebleven, ingemetseld in de gang. In den Catalogus van zijn verzameling, die in 1711 is geveild, komt het monument niet voor. Cannegieter heeft de inscriptie nog in het huis van Cuper gezien [4]), maar het was daar niet meer, toen Hermans er in 1838 uit 's-Hertogenbosch om inlichtingen over vroeg [5]). Toen woonde daar de hoogleeraar J. Verburg [6]) en van hem vernam Hermans, dat de steen door den laatsten erfgenaam

1) De grafsteen van C. Ianuarinius Sextus (N. 90) is door Cuper uitgegeven onder de „*Inscriptiones et marmora antiqua exposita et illustrata*", achter zijn *Apotheosis Homeri* (1683), blz. 271—278; het altaar voor Herules Magusanus (N. 91) in de „*Monumenta inedita*", achter zijn *Harpocrates* (1687), blz. 218—224; verg. 290—292. — Als vindplaats wordt daar Ruimel genoemd.

2) Niet juist is het verhaal over de ontdekking door L. J. F. Janssen, bij C. R. Hermans, *Noordbrabants oudheden* (1865), blz. 38—49.

3) De minuut van dezen brief is bewaard in de correspondentie van Cuperus; Ackersdyck bezat den brief zelf en heeft daaruit een gedeelte gepubliceerd in zijn *Taxandria*, blz. 168.

4) H. Cannegieter, *Postumus Bataviae adsertor* (1758), blz. 158—160.

5) C. R. Hermans, *Geschiedkundig mengelwerk over de provincie Noord-Brabant*, I (1840), blz. 318—320, met de reproductie op blz. 305.

6) Zijn naam wordt reeds genoemd door H. van Wijn, *Huiszittend leeven*, I (1801), blz. 127, en door Ackersdijck, *Taxandria*, blz. 169.

van Cuper na den verkoop van het huis was overgebracht naar een andere woning te Deventer, waar toen de stadsklokkenist en organist Van Trigt woonde. In dat huis heeft Janssen het monument in 1848 gezien en in 1857 heeft het museum te Leiden [1]) de belangrijke inscriptie kunnen aankoopen van den zoon van Van Trigt, emeritus-predikant te Ubbergen.

Minder goed zijn wij ingelicht over het lot van de twee groote stukken steen met het grafschrift van C. Ianuarinius Sextus (N. 91). Wij weten alleen, dat de steenen later naar 's-Hertogenbosch zijn overgebracht. Daar heeft Hendrik Cannegieter de inscriptie nog gezien „*Anno 1718 in 's Hertogenbos in den Boomgaard, eene herberg daar de postcheses naar Maastricht afrijden, liggen deeze steenen omtrent vier voeten breed en drie voeten hoog*" [2]), en hij heeft er ook een teekening van gemaakt [3]). Verder is over het lot van het monument in het geheel niets bekend.

Belangrijk zou het zonder twijfel wezen de juiste vindplaats van de steenen te kennen [4]). In de correspondentie tusschen Cuper en Copes is daarvan nergens sprake. Blijkbaar achtte men dit vraagstuk toen nog niet van zoo veel belang. Wel beloofde Copes, in een brief van 4 Juni 1686, een beschrijving van de plaats, waar hij de inscripties het eerst had gezien, en in het antwoord van Cuper, van 7 Juni 1686, op dezen brief wordt ook Ruimel genoemd, maar een beschrijving van de vindplaats komt in de correspondentie niet voor. In de brieven, die zijn bewaard, wordt Ruimel voor het eerst in den zooeven aangehaalden brief vermeld, maar Copes heeft zeker al eerder over Ruimel geschreven, daar Cuper dezen naam reeds in zijn publicatie had genoemd. Er is evenwel nergens sprake van de opgraving der steenen en het is daarom niet uitgesloten, dat zij op een geheel andere plaats aan het licht zijn gekomen en eerst later naar Ruimel zijn gebracht, waar zij dan de aandacht van Copes hadden getrokken [5]). Heel waarschijnlijk is deze veronderstelling intusschen niet.

Eerst later heeft men het vermoeden uitgesproken, dat de inscripties zouden zijn gevonden op den Kapelberg, waar een kapel voor Sint Willebrord heeft gestaan, een kleine, waarschijnlijk door menschenhanden opgeworpen hoogte aan den rechteroever van de Dommel te Ruimel. Wellicht heeft men eerst aan die plek gedacht tegen het einde der 18de eeuw, toen de belangstelling voor de oude monumenten weer levendiger werd. Ackersdijck [6]) noemt den Kapelberg in zijn levensbeschrijving van Copes; hij had er over geschreven aan H. van Wijn en op verzoek van Van Wijn [7]) heeft A. Martini, pensionaris van 's-Hertogenbosch, op

1) Leiden, Museum van Oudheden, *Catalogus*, blz. 227, n. 37; verg. Janssen bij Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 41.

2) Janssen, *t. a. p.*

3) Deze teekening is bewaard in de schriftelijke nalatenschap van Cannegieter te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 953 III: „*Henrici Cannegieter adversaria epigraphica sive inscriptiones Germaniae Inferioris inde ab Oceano usque ad Moguntiacum collectae anno 1742*", fol. 84.

4) A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), Korr. Blatt, 79.

5) Dit wordt als mogelijk verondersteld door Janssen bij Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 49.

6) W. C. Ackersdyck, in zijn levensbeschrijving van Hendrik Copes (Leiden, hs. Letterkunde 880); — een gedeelte daaruit is gedrukt bij H. van Wijn, *Avondstonden*, I (1800), blz. 21; — en in de brieven van Ackersdyck aan H. van Wijn, in Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 74 B 1.

7) Verg. H. van Wijn, *Avondstonden*, I, blz. 24—25.

den 23sten September 1797 daar een opgraving gedaan. Daarbij kwamen evenwel alleen enkele stukken van het fundament der oude kapel aan het licht. Eenige jaren later heeft de Heer Quarles van Ufford, eigenaar van het landgoed de Groote Ruwenberg in de nabijheid, nog eens een onderzoek in den Kapelberg laten verrichten en ten slotte had in 1838 daar een kleine opgraving plaats onder toezicht van een commissie, die op verzoek van Hermans was ingesteld door het Noordbrabantsch genootschap. Ook bij deze opgraving werd evenwel niets anders gevonden dan eenige overblijfselen van de kapel en enkele schedels; men meende ook te kunnen vaststellen, dat de heuvel kunstmatig was opgeworpen [1]).

In de correspondentie van Cuperus vinden wij ook de oudste mededeelingen over de inscriptie, die in den kerktoren te Dodewaard was ingemetseld (N. 281). De predikant te Dodewaard, Lambertus Brouwer, had aan Smetius over den steen geschreven, dien hij met hulp van een verrekijker had kunnen lezen. Smetius is daarop zelf naar Dodewaard gegaan om het monument te zien en correspondeerde er over met Cuperus [2]). Korten tijd later heeft Cuperus de inscriptie uitgegeven in zijn *Harpocrates*, naar het afschrift van Lambertus Brouwer dat hij door bemiddeling van Smetius had ontvangen.

De inscriptie heeft later nog verschillende malen de aandacht getrokken. Justinus de Beyer heeft er in 1754 een brief over gericht aan de Akademie te Rouaan [3]), waarvan hij membre associé was, en Cannegieter schreef een geheele verhandeling over het *Monumentum Dodenwerdense* (uitgegeven in 1758), waarbij de steen was afgebeeld naar een teekening, verschaft door W. van der Souw, predikant te Dodewaard. In 1863 is het monument overgebracht naar het museum te Leiden [4]).

XII. — Uit de tweede helft der 17de eeuw en uit het eerste gedeelte der 18de eeuw zijn nog een groote reeks van personen te noemen, die zich op de een of andere wijze hebben bezig gehouden met de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties. Behalve het werk van Cuper en Cannegieter, de geleerden die wij reeds herhaaldelijk noemden, is er intusschen niet veel van beteekenis te vermelden. Meestal ging de belangstelling van hen, die zich met de studie der Oudheid bezig hielden, in een andere richting.

Toch hebben de groote philologen uit de tweede helft der 17de eeuw blijk-

1) Verg. het verslag over deze opgraving bij Hermans, *Mengelwerk*, I (1840), blz. 305—322. — Zoowel Ackersdyck als Martini spreken alleen van het vermoeden, dat de steenen op den Kapelberg zijn gevonden. — Men heeft wel eens getwijfeld aan de echtheid van de inscriptie voor Hercules Magusanus; de spelling van den naam FLAVS voor *Flavus* pleit evenwel sterk vóór de echtheid; verg. C. W. Vollgraff, *Bulletin van den Nederlandschen oudheidkundigen Bond*, 2de serie I (1908), blz. 186.

2) Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 12, brieven van 28 September, 10 en 24 October 1685.

3) Verg. 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 D 45, n. 6.

4) Verg. C. Leemans, *Verhandelingen der akademie*, Afd. Letterkunde, VIII (1875), met een goede afbeelding.

baar de beteekenis van de studie der inscripties zeer goed ingezien. Wij vernemen, dat J. F. Gronovius (uit Wismar, 1611—1671), hoogleeraar te Deventer en later te Leiden, geregeld afschriften van inscripties ontving van Herman Ewich, predikant te Xanten en later te Wezel [1]). De naam van Nicolaas Heinsius (1620—1681) wordt genoemd in verband met enkele afschriften der inscripties uit Domburg [2]), die tezamen met hem waren genomen door Willem Goes (1611—1686). Deze afschriften heeft Heinsius gezonden aan Thomas Reinesius en Reinesius heeft de inscripties opgenomen in een brief aan Rupertus en in zijn *Syntagma inscriptionum antiquarum* (uitgegeven te Leipzig in 1682). Ook Ezechiel Spanheim (1629—1710), die te Leiden de leerling van Salmasius en Daniel Heinsius was geweest, nam in zijn collectanea over inscripties een enkele der in Nederland gevonden inscripties op.

Naast deze geleerden van groote beteekenis moeten wij nog opmerkzaam maken op het werk van enkele figuren van den tweeden rang. Wij noemen de volgende. Mr. Johan van Someren, pensionaris van Nijmegen (1622—1676), vermeldde eenige inscripties in zijn boek, getiteld *Herstelde outheyt ofte beschryving van Batavia* (uitgegeven in 1657), evenals Joachim Oudaan (1628—1692) in zijn *Roomsche mogentheid* (uitgegeven in 1664) en Simon van Leeuwen (1625—1685) in zijn *Batavia illustrata* (uitgegeven in 1685). Onder de geleerden, die met Smetius hebben gecorrespondeerd, was ook Jacobus Tollius (1633—1696); hij heeft in zijn werkje, getiteld *Fortuita* (uitgegeven in 1687) enkele inscripties uit Nijmegen afgebeeld en besproken.

Van de meest bekende oudheidkundigen uit het einde der 17de eeuw heeft Jacobus Gronovius (1645—1716) zich, voorzoover bekend, alleen uitgesproken over Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn gevonden, in een rede, gericht tot Jacob baron van Wassenaar (uitgegeven in 1696 en 1703) over de steenen, die op het kasteel Duivenvoorde worden bewaard (N. 333, 334 en 345). Iets meer is te vermelden over het werk van J. G. Graevius (uit Naumburg, 1632—1703), hoogleeraar te Utrecht, den uitgever van den *Thesaurus antiquitatum Romanarum* (verschenen van 1694 tot 1699). Van hem bezitten wij nog een deel met collectanea over inscripties, dat reeds ter sprake kwam[3]); hij bezorgde een tweede uitgaaf van de groote verzameling van Latijnsche inscripties van Janus Gruterus (uitgegeven te Amsterdam in 1707). Verder weten wij, dat hij enkele inscripties in zijn bezit heeft gehad.

Graevius heeft ook belangstelling getoond voor de verzameling inscripties van Marquardus Gudius (1635—1689) en het is voornamelijk door zijn belangstelling geweest, dat deze verzameling eindelijk is uitgegeven. Gudius kan men niet tot de Nederlanders rekenen, hoewel hij eenigen tijd in Holland heeft gewoond en in vrij nauwe betrekkingen heeft gestaan tot J. F. Gronovius; hij is ook eens aangezocht voor een professoraat te Deventer. Zijn voornaamste werk is een verzameling inscripties geweest, opgeteekend in twee deelen, die hij geheel gereed voor den druk heeft nagelaten. De verzameling is, door bemiddeling van Graevius, in handen gesteld van Johannes Kool te Amersfoort, een leerling van Graevius die voor inscripties belangstelling had en ook inscripties heeft verzameld, maar

1) Verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 183.
2) Het zijn de inscripties N. 249, 253, 254, 247, 248 en 236.
3) Utrecht, *Universiteitsbibliotheek*, hs. 768.

het is toen nog niet tot een uitgaaf gekomen. Na den dood van Kool zijn de deelen aangekocht door den uitgever Fr. Halma en zijn erven hebben de verzameling ten slotte kunnen publiceeren. De uitgaaf is bezorgd door Franciscus Hesselius (1680—1746): *Antiquae inscriptiones, quum graecae tum latinae, olim a Marquardo Gudio collectae, nuper a Ioanne Koolio digestae hortatu consilioque Ioannis Georgii Graevii, nunc a Francisco Hesselio editae, cum adnotationibus eorum* (uitgegeven te Leeuwarden in 1731). De druk geldt niet voor zeer nauwkeurig.

Tegen het einde der 17de eeuw kwam Nicolaas Chevalier naar Nederland, een protestant die uit Frankrijk was gevlucht na de herroeping van het edict van Nantes. Hij vestigde zich als boekhandelaar en kunstkooper eerst te Amsterdam en later te Utrecht. In deze laatste stad bezat hij een vrij uitgebreid kabinet van oudheden en hij gaf van zijn verzameling in 1709 een catalogus uit. De verzameling bevatte enkele Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn ontdekt, maar ook veel nagemaakte voorwerpen. De oudheden zijn later in de verzamelingen van Gerard van Papenbroeck, van den koning van Saksen en van Van Wassenaer van Obdam gekomen.

Uit de eerste helft der 18de eeuw kunnen wij verder nog de volgende werken noemen. Ludolf Smids (1649—1720) vermeldde eenige inscripties in zijn *Schatkamer der Nederlandsse oudheden* (uitgegeven in 1711), evenals Petrus Relandus (Pieter Reeland, overleden in 1714) in zijn *Fasti consulares* (uitgegeven in 1715, door de zorgen van zijn broeder Adriaan, den bekenden oriëntalist) en Hendrik Kaspar Arkstee (± 1700—± 1780) bij zijn berijmd geschiedverhaal, getiteld *Nymegen, de oude hoofdstad der Batavieren* (uitgegeven in 1733), in de aanteekeningen die het gedicht verklaren. Ook Gerard van Loon (1683—1758), de bekende penningkundige, heeft in zijn *Aloude Hollandsche histori* (uitgegeven in 1734) een aantal der in Holland gevonden Latijnsche inscripties afgebeeld en verklaard.

Een weinig meer aandacht verdient het groote legaat van Gerard van Papenbroeck (overleden in 1743) aan de Leidsche Universiteit. In deze verzameling, die thans in het Museum van Oudheden te Leiden is opgenomen, bevonden zich ook eenige Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn gevonden, namelijk de inscripties op twee altaren voor Nehalennia afkomstig uit Domburg die wij reeds noemden (N. 258 en 259), twee inscripties uit Vechten (N. 289 en 292) die in de verzameling van Graevius waren geweest, een inscriptie uit Voorburg (N. 351), een waarvan als vindplaats alleen Nederland wordt opgegeven (N. 409), en ten slotte een inscriptie op een baksteen (N. 336), waarschijnlijk nagebootst naar de bekende inscriptie uit Roomburg, waarin de *gens Batavorum amici et fratres Romani imperii* worden genoemd. De verzameling is beschreven door Franciscus Oudendorp (1696—1761), die er een redevoering over heeft gehouden en ook een korte beschrijving met afbeeldingen der voorwerpen heeft uitgegeven [1]).

Voor de Latijnsche inscripties te Nijmegen heeft Otto Frederik graaf van Lynden van de Voorst, burggraaf, richter en dijkgraaf van het Rijk van Nijmegen (1716—1788), belangstelling getoond. Hij heeft afschriften van de inscripties, die op het Raadhuis te Nijmegen aanwezig waren, en van de inscriptie te Dode-

1) Men verg. ook zijn handschriften in de *Universiteitsbibliotheek* te Leiden.

waard [1]) gezonden aan Johan Kaspar Hagenbuch (1700—1763), een geleerde te Zurich die vooral bekend is door zijn studiën over de Latijnsche inscripties uit Zwitserland [2]). Hagenbuch heeft deze zending beantwoord met een brief, uit Zurich van 15 Juli 1750, met een vrij uitvoerig commentaar der inscripties, die door J. Ph. d'Orville is opgenomen in zijn *Miscellaneae observationes criticae novae* (van 1751).

In Mei van het zelfde jaar 1751 zijn op den Hunerberg bij Nijmegen aan den bovenweg naar Beek een viertal inscripties opgegraven (N. 127, 128, 129 en 130). Zij kwamen in het bezit van burgemeester C. W. Vonck (1724—1768). Het meest belangrijke monument (N. 128) was een altaar van kalksteen, met een inscriptie die men eerst kort geleden beter heeft kunnen verklaren. Daar Vonck het altaar niet wilde afstaan voor de verzameling van inscripties op het Raadhuis, werd een kopie gemaakt, geschilderd op hout, die nu nog in het museum aanwezig is. Het origineel is door Vonck aan Hendrik Cannegieter geschonken, met een der aanstonds te noemen kleine altaren; deze beide voorwerpen zijn verloren gegaan. Een tweede monument, het fragment van een mijlpaal (N. 127), is later ingemetseld in den muur van de kapel op het Valkhof, maar is verdwenen. De inscripties op de twee laatste monumenten, kleine altaren, gelden, waarschijnlijk terecht, voor niet-antiek. Een van deze altaren moet nog in het museum te Mannheim aanwezig zijn.

De geleerde, die het meeste naam heeft gemaakt op oudheidkundig gebied in deze periode, is zonder twijfel Gisbert Cuper (1644—1716) geweest. Zijn boeken en zijn correspondentie, voor zoover zij betrekking hebben op de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties, kwamen reeds ter sprake; de door hem nagelaten brieven en papieren, die berusten in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage, getuigen van zijn veelzijdige belangstelling.

Naast Cuper kunnen wij nog twee geleerden noemen, die zonder twijfel een grootere bekendheid zouden hebben verkregen, indien zij de door hen opgevatte plannen hadden kunnen volbrengen. In verband met de vondsten bij Domburg hadden wij reeds gelegenheid Hendrik Cannegieter (uit Steinfurt, 1691—1770) te vermelden en zijn groote werk over deze vondsten, dat nooit gedrukt zou worden. Maar Cannegieter heeft bovendien in verschillende boeken, onder anderen over den Brittenburg, over de inscriptie te Dodewaard, over het bij Nijmegen ontdekte altaar dat hij, zooals wij zooeven vermeldden, van burgemeester Vonck ten geschenke had ontvangen (uitgegeven van 1734 tot 1766), gelegenheid gehad Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn ontdekt, te publiceeren en te verklaren. Zijn plan voor een corpus der Latijnsche inscripties van den Beneden-Rijn, waarvoor het materiaal nog is bewaard onder de papieren van zijn schriftelijke nalatenschap in de Universiteitsbibliotheek te Leiden [3]), heeft evenwel nooit een vasteren vorm aangenomen en is ook niet voltooid.

Een jongere tijdgenoot van Cannegieter, Christophorus Saxe (uit Eppendorf in Saksen, 1714—1806) is de laatste geleerde, dien wij uit deze periode moeten noemen. In verschillende geschriften heeft hij inscripties, die in Nederland zijn

1) Het zijn N. 98, 187, 192, 188, 186, 191, 122, 123, 121, 150, 126, 151 en 281.

2) De schriftelijke nalatenschap van Hagenbuch bevindt zich in de *Zentralbibliothek* te Zurich; daarbij zijn elf deelen met brieven.

3) Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 953 III.

ontdekt, ter sprake gebracht. Het laatst schreef hij een verhandeling over een altaar (N. 290), dat in 1778 te Utrecht was voor den dag gekomen (uitgegeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem in 1780), maar het is hem daarbij ontgaan, dat het monument al eens eerder was ontdekt, toen het nog minder was geschonden, en op die wijze mist zijn verhandeling vrijwel alle beteekenis. Ook de naam van Saxe zou een grooter bekendheid hebben gekregen, wanneer het hem inderdaad was gelukt het *Eponymologicum* van Thomas Reinesius (uit Gotha, 1587—1667) in het licht te geven. Dit werk, dat Reinesius, evenals het boven (blz. 33) reeds genoemde *Syntagma inscriptionum antiquarum*, onvoltooid had achtergelaten, zou een volledige lijst moeten bevatten van alle eigennamen uit de klassieke Oudheid. Saxe heeft het plan opgevat dit werk voor den druk gereed te maken, tezamen met Christian Schöttgen, maar hij heeft zijn plan niet kunnen volvoeren en het werk ligt thans, met de andere papieren van Saxe, in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage [1]).

Een publicatie in eenigszins grooten stijl over Latijnsche inscripties is er uit Nederland in deze geheele periode niet te vermelden. Aan geen der groote verzamelwerken, waarin ook in Nederland gevonden Latijnsche inscripties zijn opgenomen, als het zoo even vermelde postume werk van Reinesius, *Syntagma inscriptionum antiquarum*, de *Novus thesaurus veterum inscriptionum* (uitgegeven te Milaan van 1739 tot 1742) van L. A. Muratori, het *Museum Veronense* (uitgegeven te Verona in 1749) van Scipio Maffei, het *Inscriptionum antiquarum liber* (uitgegeven te Londen in 1752) van A. R. Pococke, het *Supplementum* (uitgegeven te Lucca in 1765 en 1775) op den *Novus thesaurus* van Muratori door Seb. Donatus, hebben Nederlanders onmiddellijk medegewerkt. De groote *Thesaurus antiquitatum Romanarum* (uitgegeven van 1694 tot 1699) van J. G. Graevius geeft voor de inscripties weinig en de beroemde werken uit deze periode, waarin behalve allerlei andere oudheden ook enkele inscripties uit Nederland worden verklaard, als de *Miscellanea eruditae antiquitatis* (uitgegeven te Lyon in 1685) van Jacques Spon, de *Antiquité expliquée* (uitgegeven te Parijs in 1719) van Dom Bernard de Montfaucon, de *Supplementa* (uitgegeven te Venetië in 1737) op de groote *Thesauri* door Johannes Polenus, de *Recueil d'antiquités* (uitgegeven te Parijs van 1752 tot 1767) van den graaf de Caylus zijn alle zonder wezenlijke hulp van Nederlanders ontstaan. Ook voor de wetenschap is Nederland in de 18de eeuw een mogendheid van den tweeden rang geworden.

Tegen het einde der 18de eeuw nam in Nederland, evenals overal elders, de belangstelling voor de overblijfselen der Oudheid zeer toe. Wij hadden reeds gelegenheid de opgravingen te vermelden te Ruimel, die zijn ondernomen op aandringen van Henrik van Wijn (1740—1831), en deze geleerde heeft in zijn *Nalezingen* op de *Vaderlandsche historie* van Wagenaar (uitgegeven te Amsterdam van 1797 tot 1801) en in zijn kleine geschriften, die verschenen onder de titels *Historische en letterkundige avondstonden* (uitgegeven in 1800) en *Huiszittend leeven* (uitgegeven van 1801 tot 1812), inscripties die in Nederland zijn ontdekt, voor zijn betoog gebruikt en getracht te verklaren. Zijn uitgebreide correspondentie met bekende oudheidkundigen van zijn tijd, die berust in de Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage, getuigt van zijn groote belangstelling op dit gebied.

1) Verg. L. J. F. Janssen, *Jahrbücher für classische Philologie*, 1863, blz. 718—727.

De Leidsche hoogleeraar J. W. te Water (1740—1822) heeft aan zijn verslag over de lotgevallen der Leidsche Universiteit in de 18de eeuw een lijst toegevoegd van de aanwinsten der oudheidkundige verzameling der Universiteit, die haar ontstaan voornamelijk dankte aan het legaat van Gerard van Papenbroeck. Onder deze aanwinsten was ook een zeer merkwaardige inscriptie uit Roomburg (N. 337), die in 1755 aan de Universiteit is geschonken.

Opmerkelijker is het werk van Mr. Johannes in de Betouw (1732—1820), de geleerde die te Nijmegen het werk van Johannes Smetius, vader en zoon, het verzamelen en bekendmaken van de in Nijmegen gevonden Romeinsche oudheden, weder heeft opgevat. Reeds in 1782 ontdekte hij een inscriptie niet ver van Nijmegen, op den Hunerberg onder Ubbergen. De fragmenten van Latijnsche inscripties, die bij het afbreken van den burcht te Nijmegen voor den dag kwamen, liet hij verzamelen en hij gaf aan deze fragmenten, als getuigen van het oude verleden der stad, een plaats in de wanden van de kapel op het Valkhof, die bij de afbraak gespaard bleef [1]). Toen koning Lodewijk Napoleon, bij een bezoek aan Nijmegen in 1808, den wensch te kennen gaf, dat er daar opgravingen zouden worden ondernomen, noemde In de Betouw Holdoorn als de plaats, waar deze opgravingen de beste resultaten zouden kunnen opleveren, en hij leidde het onderzoek, dat daar toen op last van den koning plaats had. Bij dit onderzoek kwamen vooral baksteenen met stempels aan het licht. Verder verzamelde hij brieven van geleerden en kleine ongedrukte geschriften over de vondsten te Nijmegen in vroeger tijden en deze geschriften gaf hij uit, een tijd lang bijgestaan door zijn zoon Gysbert Cornelis in de Betouw (1765—1805), wiens naam zijn werkjes ook dikwijls op het titelblad dragen. Een groote collectie van oudheden uit Nijmegen is door hem bijeengebracht, maar jammer genoeg is ook deze collectie, evenals de zooveel belangrijker verzameling van Smetius, niet te Nijmegen gebleven. De collectie is, na den dood van J. in de Betouw, in 1822 te Amsterdam geveild. Voor het museum te Leiden konden bij die gelegenheid een aantal voorwerpen worden aangekocht.

XIII. — Er was toen voor de archaeologie in Nederland reeds een nieuw tijdperk aangebroken. Al in 1809 was een poging gedaan om een leerstoel voor dit vak te Leiden te vestigen. Maar Friedrich Creuzer (uit Marburg, 1771—1858), dien men voor het bezetten van dien leerstoel had gekozen, keerde reeds na zeer korten tijd weder naar Heidelberg terug, waar hem nog een lange en eervolle loopbaan wachtte. Eerst door de benoeming van C. J. C. Reuvens (1793—1836) tot hoogleeraar in archaeologie (in 1818) kreeg deze wetenschap aan de Universiteit de plaats, waar zij naar de meening van dien tijd recht op had. Reuvens is te Leiden de stichter geworden van het Museum van Oudheden der Universiteit [2]) en heeft op allerlei gebied, onder anderen door zijn opgravingen te Arentsburg bij Voorburg, baanbrekend werk verricht. Maar in zijn korte leven is het hem toch niet gelukt iets bijzonders tot stand te brengen voor de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties. Belangrijk was het, dat hij een register liet aanleggen van

1) Men verg. zijn werkjes *Lotgevallen van den Burgt* (uitgegeven in 1797) en *Bijvoegsel tot de lotgevallen van den Burgt* (uitgegeven in 1804).

2) Verg. M. Siegenbeek, *Geschiedenis der Leidsche hoogeschool*, II (1832), blz. 122—132.

alle plaatsen in Nederland, waar oudheden waren aan het licht gekomen. Daarbij blijkt reeds dadelijk, hoe de belangstelling zich had verplaatst. Het waren niet meer voornamelijk de inscripties, die men vroeger als een deel der schriftelijke overlevering verzamelde, maar de monumenten zelf, die werden geregistreerd. Het register is, met meer of minder zorg, ook na den dood van Reuvens, voor het gebied van het Koninkrijk der Nederlanden steeds bijgehouden. Op grond van dit register is in 1845 uitgegeven een archaeologische kaart van de Nederlanden met een *Alphabetische naamlijst van de gevonden Romeinsche, Germaansche of Gallische oudheden*. Behalve den naam van Reuvens vermeldt het titelblad als bewerkers ook C. Leemans en L. J. F. Janssen, de leerlingen van Reuvens, die na zijn dood als directeur en conservator het beheer van het Museum van Oudheden hebben gevoerd. In de schriftelijke nalatenschap van Janssen, die te Leiden [1]) wordt bewaard, is nog materiaal ter aanvulling van dit register. Veel later werd door W. Pleyte (1836—1903), sedert 1891 directeur van het Museum van Oudheden, op grond van dit register een werk uitgegeven, getiteld *Nederlandsche oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote* (verscheen van 1877 tot 1903, maar nooit geheel voltooid), en nog onlangs is het plan geopperd voor een nieuwe bewerking van deze verzameling. Steeds hebben in dit register ook de Latijnsche inscripties een plaats gekregen, ook al heeft het voor de verklaring dezer inscripties niet veel nut gehad.

Hoezeer Reuvens intusschen de belangstelling voor deze studie had aangevuurd, blijkt uit de publicatie der inscripties van het museum te Leiden [2]), bewerkt door L. J. F. Janssen (1806—1869), den leerling van Reuvens dien wij zooeven reeds noemden. De publicatie is onmiddellijk gevolgd door een reeks van aanvullingen [3]) van C. Leemans (1809—1893) en Leemans heeft ook in zijn werkjes over de *Romeinsche oudheden te Rossem* (uitgegeven in 1842) en de *Romeinsche oudheden te Maastricht* (uitgegeven in 1843) gelegenheid gehad het een en ander mede te deelen over de inscripties, die in die plaatsen waren ontdekt. Ook met de inscripties in het museum te Nijmegen heeft hij zich bezig gehouden en nieuwe vondsten, onder anderen inscripties uit Domburg en uit Vechten, heeft hij bij gelegenheid bekend gemaakt. Veel waarde hadden zijn studiën op dit gebied intusschen niet.

Janssen, wiens werk voor de Nederlandsche oudheidkunde van grooter beteekenis is, heeft zich eveneens voor de inscripties van Nijmegen geïnteresseerd, vooral naar aanleiding van de ontdekkingen te Holdoorn, waar de groote steenbakkerij is geweest van het leger in Beneden-Germanië, in 1844 en volgende jaren. Verder heeft zijn werkzaamheid in Limburg hem herhaaldelijk met de daar gevonden Latijnsche inscripties in aanraking gebracht. Zijn voornaamste publicatie op dit gebied, het werk over de vondsten te Domburg (verschenen in 1845), noemden wij boven reeds. Tot een samenvattende publicatie zijn de beheerders van het Museum van Oudheden vooreerst niet gekomen, vooral omdat bij hen zoowel de samenwerking met de Universiteit als ook de onderlinge samenwerking

1) Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 944.
2) L. J. F. Janssen, *Musei Lugduno-Batavi inscriptiones* (1842).
3) C. Leemans, *Animadversiones in Musei Lugduno-Batavi inscriptiones a L. J. F. Janssen editas* (1842).

volkomen ontbrak. Noch een archaeologische beschrijving van Nederland, waarvoor Janssen veel materiaal had verzameld, noch een werk over de Latijnsche inscripties, waaraan hij heeft gedacht, is tot stand gekomen.

Vooreerst is deze taak in dit geval door buitenlanders overgenomen, maar uit den aard niet met de zorg en de kennis van zaken, die men van een Nederlander zou mogen verwachten. Wij noemen hier de volgende werken. Door A. G. B. Schayes werd uitgegeven een boek getiteld *La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination Romaine* (verscheen van 1858—1877). De verzameling der Latijnsche inscripties uit het Rijnland door J. Steiner (uitgegeven in 1837) is zonder beteekenis. Reeds betrekkelijk spoedig is deze verzameling vervangen door het werk van W. Brambach, een *Corpus inscriptionum rhenanarum* (uitgegeven in 1867). Geruimen tijd bleef dit laatste werk de eenige verzameling der inscripties in Nederland, totdat het op zijn beurt zijn waarde heeft verloren door het verschijnen der verschillende deelen van het *Corpus* der Berlijnsche akademie.

Nederlanders hebben aan dit groote werk slechts zeer weinig medegewerkt. Toch heeft in dezen tijd de plaatselijke studie nog wel het een en ander opgeleverd voor de inscripties. Te Nijmegen, om met de voornaamste vindplaats van Romeinsche oudheden in Nederland te beginnen, heeft In de Betouw vooreerst geen opvolger in de zorg voor deze oudheden gevonden, die hem in kennis en doorzettingskracht evenaarde. Een belangrijke verzameling van Romeinsche oudheden is nog eens bijeengebracht door den heer H. D. J. van Schevichaven en, na den dood van den Heer van Schevichaven (in 1831), is deze verzameling overgenomen en voortgezet door den Heer P. C. G. Guyot (1800—1861), den echtgenoot der weduwe van den Heer van Schevichaven. Deze verzameling [1]) kwam in 1851, als geschenk van den Heer Guyot, in het bezit van de stad en vormde den grondslag voor de fraaie collectie van tegenwoordig in het Stedelijk museum van Nijmegen. Voor de inscripties heeft men te Nijmegen ook in zoover zorg gedragen, dat men de fragmenten, die bij het afbreken van den Burcht voor den dag waren gekomen en die In de Betouw in de wanden van de kapel op het Valkhof had laten inmetselen, daar in 1884 liet uitbreken en overbrengen naar het museum op het stadhuis. De laatste stukken zijn daar in 1895 weggenomen, zoodat nog slechts enkele fragmenten van gestempelde baksteenen te zien zijn in de wanden, die vroeger als een geheel museum van inscripties waren. Vermelding verdient hier nog het boek van den Heer H. D. J. van Schevichaven Jr., archivaris van Nijmegen, over de *Epigraphie der Bataafsche krijgslieden* (uitgegeven in 1881).

In Limburg is het werk te vermelden van pastoor J. J. Habets (1829—1893), rijksarchivaris in Limburg, en van notaris Ch. Guillon te Roermond, terwijl voor de vondsten in Zuid-Limburg zich ook zeer verdienstelijk heeft gemaakt de heer H. Schuermans uit Luik. In Noord-Brabant kunnen wij, behalve W. C. Ackersdyck, nog noemen C. R. Hermans (1805—1869), rector van het gymnasium te 's-Hertogenbosch, wiens boek over *Noordbrabants oudheden* (uitgegeven in 1865) reeds enkele malen ter sprake is gekomen. De ontdekking, in het jaar 1888, van een steen met een Latijnsche inscriptie te Beetgum in Friesland is de aanleiding

1) Verg. over deze verzameling L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 34—75.

geweest tot een opmerkelijke studie van U. Ph. Boissevain, hoogleeraar te Groningen, zeker de beste kenner der Latijnsche epigraphiek in Nederland van dien tijd, maar wiens werk overigens slechts weinig nut heeft gehad voor de studie der in Nederland gevonden Latijnsche inscripties. Ten slotte zijn hier nog uit het einde der 19de eeuw te vermelden de opgravingen in de Romeinsche vesting te Vechten in de provincie Utrecht van 1892 tot 1894, ondernomen vooral op initiatief van den Utrechtschen archivaris Mr. S. Muller Fzn.

De opleving in Nederland van de belangstelling voor de archaeologie met het begin der 20ste eeuw heeft ook voor de inscripties eenig resultaat opgeleverd. Van het Museum van Oudheden te Leiden ging evenwel niet veel leiding uit. De *Catalogus* (uitgegeven in 1908) en de *Gids* (uitgegeven in 1924) der Nederlandsche afdeeling van dit museum getuigen van een opmerkelijk gebrek aan kennis van de Latijnsche inscripties. Vermeldenswaard is de groote publicatie der vondsten te *Arentsburg* (uitgegeven in 1923), waarin voornamelijk de ceramiek is behandeld, met een register der stempels en verdere inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik, en de ontdekking van een paar bronzen plaatjes bij de opgravingen in het Romeinsche landhuis van het Ravensbosch onder Houthem-St.-Gerlach door Dr. A. E. Remouchamps (1892—1927), conservator aan het Museum van Oudheden, door hem op voortreffelijke wijze gepubliceerd.

In het voorbijgaan valt hier verder nog te vermelden de werkzaamheid van Dr. W. Goossens in Zuid-Limburg, van Mejuffrouw M. G. A. de Man voor de vondsten in Zeeland, van de Heeren G. M. Kam, M. Daniëls, M. A. Evelein en F. J. de Waele te Nijmegen, van C. W. Vollgraff en G. van Hoorn te Utrecht, van P. C. J. A. Boeles in Friesland.

In Friesland is zeker de merkwaardigste Latijnsche inscriptie ontdekt, die in den laatsten tijd in Nederland aan het licht is gekomen, het houten tafeltje met een koopcontract, gevonden te Tolsum (N. 396). De inscriptie is door Vollgraff het eerst ontcijferd, terwijl voor de verklaring door A. G. Roos nog een belangrijke bijdrage werd geleverd. Aan Vollgraff dankt men ook de voorloopige publicatie der inscripties, die een der laatste dagen van het jaar 1929 zijn ontdekt op het Domplein te Utrecht. Vooralsnog schijnt het evenwel niet geraden aan die inscripties een plaats in deze publicatie te geven, daar het geenszins zeker is, dat zij uit den Romeinschen tijd dateeren.

Het voornaamste samenvattende werk is evenwel ook in dit laatste tijdvak aan buitenlanders te danken. De Romeinsche reliëfs uit Nederland, die zoo vaak met de inscripties op de steenen voorkomen, zijn opgenomen in het groote verzamelwerk van E. Espérandieu, *Recueil général des bas-reliefs, statues et bustes de la Gaule romaine* (in deel IX, uitgegeven in 1925). De inscripties zelf vindt men thans, gelijk boven werd medegedeeld, alle bijeen in de deelen van het *Corpus* der Berlijnsche akademie (in de afdeelingen van Deel XIII, die zijn uitgegeven sedert 1901) met hun supplementen en in de eveneens reeds genoemde verzameling van *Neue Inschriften* door H. Finke (uitgegeven in 1927). Het is zeer opmerkelijk, dat het land, waar de groote werken van Martinus Smetius en Justus Lipsius, van Scaliger en Janus Gruterus zijn voorbereid, aan dit werk zoo weinig deel heeft genomen.

XIV. — Het moge door het voorafgaande overzicht duidelijk zijn, dat het materiaal voor de afdeeling der in Nederland gevonden Latijnsche inscripties, wat de inscripties op monumenten van steen betreft, zonder veel moeite kon worden bijeengebracht uit de verschillende, zooeven genoemde, meestal zeer betrouwbare en voortreffelijke werken van recenten datum. Daarbij leverde evenwel het groote aantal der boeken, waarin de inscripties worden aangehaald, toch eenig bezwaar op. De titels dezer boeken moesten bij de inscripties worden aangeteekend, daar zij veelal gegevens bevatten, die voor de geschiedenis of voor de verklaring der inscriptie nut hebben. Maar bovendien moest deze publicatie ook een indruk geven van de beteekenis, die de in Nederland gevonden inscripties hebben gehad in de algemeene epigraphische literatuur. Het voorafgaande overzicht en de hier achter volgende bibliographie zijn bestemd om den gebruiker der publicatie in deze literatuur eenigszins den weg te wijzen. Dat bij het verzamelen en controleeren der titels verschillende aanvullingen en verbeteringen konden worden aangebracht, behoeft nauwelijks vermelding. Aan het reeds verzamelde materiaal zelf moesten alleen eenige vondsten uit de laatste jaren worden toegevoegd. Slechts in enkele gevallen konden onbekende of nog onvolledig bekende inscripties in deze publicatie een plaats krijgen.

Minder eenvoudig was het verzamelen van de inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik en van de stempels op aardewerk en baksteenen. Als basis voor de verzameling kon het materiaal dienst doen, dat in het *Corpus* is bijeengebracht (in Deel XIII, pars III, bewerkt door O. Bohn, uitgegeven in 1901 en 1906). De stempels op baksteenen uit de militaire steenbakkerijen zijn voor het *Corpus* (Deel XIII, pars VI, bewerkt door Ernst Stein, bij het opstellen van deze Inleiding nog niet verschenen) verzameld door P. Steiner en E. Stein. Voor deze publicatie heeft de bewerker, gelijk reeds werd medegedeeld, door de medewerking van E. Stein, de drukproeven voor een zeer groot gedeelte tot zijn beschikking gekregen. Het is evenwel duidelijk, dat voor de meeste andere soorten van inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik het materiaal, dat in het *Corpus* is samengebracht, verre van volledig is. Dit materiaal moest dus met hulp van andere publicaties, voornamelijk catalogi van musea, verslagen van commissies en berichten over opgravingen, worden aangevuld. De bewerker heeft bovendien de inscripties van dien aard in verschillende kleinere verzamelingen, te Assen, Groningen, Heerlen, 's-Hertogenbosch, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg en Tiel, zelf opgenomen. Maar toch heeft ook in dit geval slechts weinig ongepubliceerd materiaal in deze publicatie een plaats gekregen. Het was immers aan den eenen kant niet mogelijk vooruit te loopen op de werken, waarin de resultaten der opgravingen en onderzoekingen eens zullen worden bekend gemaakt, en aan den anderen kant was het voor den bewerker dezer publicatie ondoenlijk zelf een uitgebreid materiaal te gaan beschrijven, dat binnenkort door anderen opnieuw zou moeten worden uitgegeven.

Zeer te betreuren is het, dat voor het zeer rijke materiaal van stempels op terra-sigillata uit Vechten moest worden volstaan met uittreksels uit de gegevens, die in het *Corpus* door O. Bohn zijn samengebracht, aangevuld door de lijst, die door C. W. Vollgraff is gepubliceerd, van de stempels in het museum te Utrecht (met de verbeteringen op deze lijst, die Vollgraff aan den bewerker heeft toegezonden), en door de zeer onvolledige lijsten in den catalogus van het museum te

Leiden. Wij mogen evenwel toch zeker een groote publicatie verwachten van wege het Museum van Oudheden over de ceramiek uit Vechten, in den trant der publicatie over de vondsten uit Arentsburg. Dan zal het gemakkelijk zijn het ontbrekende aan te vullen.

De ceramiek, bij de opgravingen te Nijmegen gevonden, is eveneens nog niet bekend gemaakt, hoewel deze opgravingen geruimen tijd geleden zijn afgesloten en een publicatie reeds lang is beloofd. Zoowel te Leiden als te Nijmegen, in de Stedelijke verzameling en in het Rijksmuseum-G. M. Kam, moet nog een groot materiaal aanwezig zijn, vooral van stempels op terra-sigillata, dat in deze publicatie geen plaats heeft kunnen krijgen. Eenigen tijd is er uitzicht geweest, dat deze publicatie zou worden verrijkt met een lijst der te Nijmegen gevonden stempels op terra-sigillata, samengesteld door den heer M. Daniëls. Maar dit plan bleek onuitvoerbaar. Het is te hopen, dat in het groote seriewerk, *Bouwsteenen voor een geschiedenis van Nijmegen*, dat F. J. de Waele uitgeeft, zulk een lijst een plaats zal krijgen. Wellicht kan dus in de Aanvullingen en verbeteringen, die aan het slot van deze publicatie zullen worden opgenomen, het ontbrekende nog worden aangevuld.

Het is duidelijk, dat de publicatie op dit gebied dus reeds spoedig kan zijn verouderd. Maar het zal niet moeilijk zijn eventueel nieuw gepubliceerd materiaal tusschen de hier uitgegeven inscripties in te voegen. Bovendien zal het verwerkte materiaal toch ook eens moeten worden opgenomen in een archaeologische beschrijving van Nederland in grooten stijl, uitvoeriger en meer gedetailleerd dan de beschrijving van het Bureau voor de Monumentenzorg. Er is evenwel niet de minste kans, dat binnen afzienbaren tijd zulk een beschrijving zal verschijnen, die bruikbaar is voor den historicus. Om deze reden is de verzameling van inscripties, die wij hebben bijeengebracht, ondanks haar eenigszins onvolledigen vorm, in de publicatie opgenomen. Men kan er in elk geval zeker van zijn, dat de hierachter volgende lijst voor geruimen tijd de meest volledige zal wezen van de Latijnsche inscripties, die in Nederland zijn gevonden, met inbegrip van de inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik en van de stempels op aardewerk.

XV. — Over de rangschikking en verdere bewerking der inscripties valt nog het een en ander mede te deelen. — De inscripties zijn zooveel mogelijk vermeld onder de namen der plaatsen, waar zij aan het licht zijn gekomen, en deze plaatsen zijn gerangschikt in een geographische volgorde, die in hoofdzaak overeenkomt met de volgorde der vindplaatsen van Romeinsche oudheden in Nederland, zooals zij voor de Derde Afdeeling dezer publicatie zijn bijeengebracht. Verder zijn de inscripties geordend naar het tijdstip, waarop zij zijn ontdekt of waarop zij zijn bekend geworden. Steeds zijn evenwel de inscripties op monumenten van grootere afmetingen, als altaren en grafsteenen, voorop geplaatst; de inscripties en stempels op voorwerpen van dagelijksch gebruik, als lampen en aardewerk, volgen daarna. Op deze wijze sluit het gedeelte, dat de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties omvat, onmiddellijk aan bij de Derde Afdeeling dezer publicatie, zoodat het mogelijk is in de Derde Afdeeling terstond naar de overeenkomstige passages der Tweede Afdeeling te verwijzen.

Een nadeel van de gekozen rangschikking is evenwel, dat de inscripties

daarbij niet voldoende tot hun recht komen als bronnen voor de geschiedenis. In vele gevallen is immers de plaats, waar de inscriptie is gevonden, slechts van beperkt belang, maar heeft de inscriptie een grootere beteekenis voor de geschiedenis van het bestuur, van het leger, van den godsdienst, van handel of verkeer. Ten einde deze beteekenis der inscripties tot haar recht te laten komen zijn zij, zoo noodig, nog eens, maar dan meestal in een verkorten vorm, opgenomen in het tweede gedeelte van de Tweede Afdeeling, onder de inscripties die voor de geschiedenis van Nederland belang hebben. Daar komen zij, in de systematische orde, als bronnen voor de geschiedenis zonder twijfel beter tot hun recht. De geographische rangschikking, die voor het eerste gedeelte is gekozen, heeft echter het voordeel, dat de vindplaatsen en de literatuur over de inscripties veel gemakkelijker konden worden opgegeven. Ten slotte komt ook een beter sprekend geheel tot stand, omdat gelijktijdig gevonden inscripties bij elkander zijn geplaatst.

De inscripties op monumenten van grootere afmetingen zijn bijna zonder uitzondering elk onder een afzonderlijk nummer opgenomen. De inscripties op voorwerpen van dagelijksch gebruik zijn daarentegen in den regel vereenigd tot groepen, overeenkomend met den aard der voorwerpen, waarop zij zijn aangebracht; daarbij heeft elke groep een nummer gekregen en in de groep zijn de inscripties zoo veel mogelijk in alphabetische volgorde gerangschikt. Het is het systeem van het *Corpus*, dat bij deze manier van nummeren der inscripties is gevolgd.

De vindplaats der inscripties is steeds zoo nauwkeurig mogelijk opgegeven en ook de tegenwoordige bewaarplaats is aangeteekend, indien zij bekend is. Steeds zijn, gelijk reeds werd opgemerkt, de plaatsen in de literatuur, waar de inscriptie wordt vermeld, uitvoerig medegedeeld. Omdat verschillende inscripties reeds vroeg zijn bekend geworden en bestudeerd, hebben deze opgaven, bij de groote belangstelling in oude tijden voor historische en oudheidkundige vraagstukken in Nederland, ook nog een meer algemeen belang.

De verdere aanteekeningen bij de inscripties konden kort zijn. In den regel is zooveel mogelijk bepaald, wanneer de inscriptie is opgesteld. Bij de inscripties en stempels op voorwerpen van dagelijksch gebruik en aardewerk ontbreekt evenwel de tijdsbepaling in de meeste gevallen. Oorspronkelijk had de bewerker het voornemen ook bij deze inscripties een tijdsbepaling te geven; maar dit bleek te veel omslag mede te brengen. Men zal evenwel zonder veel moeite in de Derde Afdeeling, bij voorbeeld voor het aardewerk, steeds een bepaling van den tijd der vondsten kunnen naslaan. Bovendien is het de bedoeling, aan het slot van het werk een register op te nemen van de namen der fabrikanten van aardewerk, van wie de namen op de in Nederland gevonden voortbrengselen hunner fabrieken zijn geregistreerd; in dit register zal, zooveel mogelijk, de plaats en de tijd hunner werkzaamheid worden opgegeven.

Verder zijn de personen, die in de inscripties worden genoemd, geïdentificeerd en zijn de plaatsen, die worden vermeld, nader bepaald. Daar evenwel een inscriptie in den regel het best wordt verklaard in verband met andere inscripties van den zelfden aard, zal men goed doen de inscriptie, waarvan men de verklaring zoekt, ook na te slaan in het tweede gedeelte der Tweede Afdeeling met hulp der registers; daar zal men, in de systematische ordening, de bijzondere beteekenis der inscriptie in veel gevallen gemakkelijker kunnen begrijpen.

INSCRIPTIES, BINNEN EN BUITEN NEDERLAND GEVONDEN, DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND.

Een verzameling van alle inscripties uit de Oudheid, die belangrijk zijn voor de geschiedenis van Nederland, is, voorzoover bekend, in den laatsten tijd nooit aangelegd. De verzameling, die hier achter volgt, is dus geheel naar het eigen inzicht van den bewerker dezer publicatie samengesteld. Daarbij moest hij de richtlijnen volgen, die hadden gegolden voor het bijeenbrengen der excerpten uit de antieke auteurs in de Eerste Afdeeling. De vraag, of een inscriptie in deze verzameling een plaats moest krijgen, werd daarbij beantwoord op grond van de beteekenis, die de inscriptie heeft, voor de geschiedenis van het gebied, dat in de Oudheid zooveel mogelijk overeenkomt met het tegenwoordige Koninkrijk der Nederlanden. Slechts weinig inscripties kan men verwachten te vinden, die men als bronnen voor de politieke geschiedenis kan beschouwen; talrijk zijn daarentegen de inscripties, die betrekking hebben op het Romeinsche bestuur, het belastingwezen, het leger, de geographie, den godsdienst, handel en bedrijven.

Wat het Rijnland betreft, waren de inscripties, die betrekking hebben op de geschiedenis van dat gebied, bijeengebracht in het werk van A. Riese, *Das Rheinische Germanien in den antiken Inschriften* (uitgegeven in 1914). Dit werk kon als grondslag voor de verzameling dienst doen, daar een groot deel van Nederland tot het Rijnland mag worden gerekend en Riese zelf ook de grenzen van het Rijnland vrij ruim heeft getrokken. Alleen was het in geen enkel opzicht mogelijk te volstaan met het materiaal, dat Riese heeft uitgegeven, ook niet, nadat dit materiaal was aangevuld met de inscripties, die geen betrekking hebben op het Rijnland, maar wèl op de geschiedenis van Nederland, en met de inscripties, die na 1914 zijn bekend geworden. Want in de eerste plaats is de vorm, waarin Riese de inscripties heeft uitgegeven, geheel onvoldoende en ontbreken bij de inscripties de voor den gebruiker vrijwel onmisbare aanteekeningen. Maar bovendien bleek een zorgvuldige controle en aanvulling van het door Riese bijeengebrachte materiaal in alle gevallen noodzakelijk te zijn.

Dit werk was in menig opzicht bezwaarlijk en zeer tijdroovend. Het was uit den aard der zaak niet mogelijk alle deelen van het *Corpus inscriptionum latinarum* door te werken, met het doel daaruit de inscripties op te zoeken, die voor de geschiedenis van Nederland belangrijk zijn. Uit de deelen, waarvan de registers zijn uitgegeven, kan evenwel geen inscriptie van belang ontbreken. Volledig doorgewerkt zijn de deelen van het *Corpus*, die na 1913 zijn verschenen, en alle andere belangrijke verzamelwerken van Latijnsche inscripties, als de *Inscriptiones latinae selectae* van H. Dessau (waarvan het laatste deel, met de aanvullingen en verbeteringen, in 1916 is verschenen), een werk dat veel materiaal leverde, vooral voor de interpretatie der inscripties, de *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, bewerkt door R. Cagnat (uitgegeven sedert 1901), de *Ephemeris epigraphica* (in negen deelen, uitgegeven van 1872 tot 1913) en de jaarlijksche publicatie *Année épigraphique*, opgenomen aan het slot van iederen jaargang der *Revue archéologique* (verschijnend sedert het jaar 1888), bovendien eenige nieuwere publicaties der Latijnsche inscripties, als de *Inscriptions latines de l'Algérie*, Deel I: *Inscriptions de la Proconsulaire* bewerkt door St. Gsell (uitgegeven in

1922), de *Inscriptions latines d'Afrique: Tripolitaine, Tunisie, Maroc*, bewerkt door R. Cagnat, A. Merlin en L. Chatelain (uitgegeven in 1923), de *Inscriptions latines de la Gaule Narbonnaise* bewerkt door E. Espérandieu (uitgegeven in 1929), de publicatie van *Greek and latin inscriptions in Syria* (1907—1922) en de *Inscriptions grecques et latines de la Syrie* (uitgegeven sedert 1929).

Toch zouden zonder twijfel nog veel inscripties, die voor de geschiedenis van Nederland belangrijk zijn, in deze publicatie ontbreken, wanneer de bewerker niet het voorrecht had gehad het materiaal te kunnen raadplegen, dat E. Ritterling heeft verzameld voor de geschiedenis van de administratie der provincies en van het Romeinsche leger. Op grond van dit materiaal had Ritterling zelf, onder anderen, het grootsch opgezette artikel *Legio* kunnen bewerken in de *Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (Deel XII, 1211—1829, uitgegeven in 1925). Dit materiaal is na het overlijden van Ritterling, voornamelijk door de goede zorgen van F. Drexel, bijeen bewaard en Drexel heeft ook in Ernst Stein den persoon gevonden, die geschikt was om dit materiaal aan te vullen en verder te bewerken. Van de hand van Stein zal binnenkort een boekwerk het licht zien over het bestuur en het leger in de Romeinsche provincies, voor zoover deze provincies deel hebben uitgemaakt van het gebied van het tegenwoordige Duitsche Rijk. Een belangrijk gedeelte der kopij voor dit boek heeft de bewerker dezer publicatie tot zijn beschikking gehad. Ernst Stein heeft hem ook te Berlijn herhaaldelijk inzage gegeven van het door Ritterling verzamelde materiaal en hem daarbij in menig opzicht met raad en daad ter zijde gestaan. Door deze medewerking van Stein is het materiaal voor dit gedeelte der publicatie op belangrijke wijze aangevuld.

Het ordenen van de op deze manier bijeengebrachte inscripties leverde niet veel moeilijkheden op. Uit den aard der zaak moesten de inscripties in een systematische orde worden gerangschikt en bij de rangschikking moesten de regels worden gevolgd, die de keus der inscripties voor deze verzameling hadden bepaald. Het geheele materiaal is in een aantal hoofdstukken ondergebracht. Van deze hoofdstukken bevat het eerste de inscripties, die men met de politieke geschiedenis in verband kan brengen. De volgende hoofdstukken zijn gewijd aan het bestuur en bevatten de inscripties, die betrekking hebben op de gouverneurs van Gallia en van de provincies Germania Inferior en Belgica, verder de inscripties over de ambtenaren voor het financieele beheer en over de ambtenaren uit lateren tijd. Daarop volgen hoofdstukken, gewijd aan het leger, aan de legioenen en hulptroepen, die in het gebied aan de monden van den Rijn en in Germania Inferior in garnizoen hebben gelegen, en aan de legerafdeelingen, die hun naam ontleenen aan volksstammen uit het gebied van Nederland. Ten slotte komen enkele hoofdstukken met de inscripties, die betrekking hebben op de geographie, op den godsdienst en op bedrijven, handel en verkeer.

Deze hoofdstukken bevatten evenwel niet uitsluitend de afschriften van inscripties. Ten einde de inscripties als bronnen voor de geschiedenis beter tot hun recht te laten komen en tevens om de verklaring te vereenvoudigen, zijn zij bijeengevoegd in groepen, die worden voorafgegaan door een korte inleiding, of opgenomen in lijsten. Men vindt, bij voorbeeld, de inscripties, die betrekking hebben op de gouverneurs der provincies, opgenomen in een zoo volledig mogelijke lijst van deze gouverneurs en in deze lijst zijn niet alleen de namen opgenomen,

die wij aan de inscripties kunnen ontleenen, maar evengoed de namen, die ons op andere wijze zijn bekend geworden. Verder gaat aan de inscripties over de legerafdeelingen steeds een korte inleiding vooraf, waarin de geschiedenis der afdeeling wordt medegedeeld, voor zoover zij voor de geschiedenis van Nederland belang heeft. Enkele verwijzingen naar de voornaamste literatuur zijn daar bijgevoegd; deze aanwijzingen stellen den gebruiker in staat meer bijzonderheden te weten te komen over de genoemde personen, ambten en instellingen. Wanneer een inscriptie voor meer dan één onderdeel belang heeft, is de inscriptie steeds bij elk dezer onderdeelen vermeld. Meestal is evenwel volstaan met een eenvoudige verwijzing naar het nummer, waaronder de inscriptie in deze verzameling voorkomt. In enkele gevallen is de tekst nog eens afgedrukt, maar dan gewoonlijk in excerpt, wanneer de inscriptie een bijzonder sprekend getuigenis bevat. Op de zelfde wijze zijn ook de in Nederland gevonden Latijnsche inscripties, die in het eerste gedeelte der Tweede Afdeeling zijn ondergebracht, gelijk reeds werd opgemerkt, in de systematische rangschikking opgenomen, indien zij voor de geschiedenis van Nederland nog een meer bijzonder belang hebben.

De tekst der inscripties is gewoonlijk volledig afgedrukt. Het is immers bij inscripties nog moeilijker dan bij de passages, die aan auteurs uit de Oudheid zijn ontleend, een excerpt te maken, dat eenigszins bevredigt. Alleen bij zeer lange inscripties, met veel gegevens, die voor de geschiedenis van Nederland geen belang hebben, of bij reeksen van inscripties, waarin de zelfde woorden telkens worden herhaald, is de tekst niet volledig overgenomen. De weggelaten passages zijn dan op de boven beschreven wijze door streepjes, – – –, kenbaar gemaakt.

Anders dan bij de inscripties, die in Nederland zijn gevonden, is, gelijk reeds werd medegedeeld, de vindplaats slechts aangeduid door een enkelen naam, zonder verdere bijzonderheden, en is volstaan met de verwijzing naar de allervoornaamste literatuur. Daarbij was het de bedoeling den gebruiker te verwijzen naar de plaats, waar hij een eenigszins uitvoerigen commentaar der inscriptie kan vinden of waar hij zich het best kan oriënteeren over de moeilijkheden, die de tekst der inscriptie oplevert.

De aanteekeningen bij de inscripties zijn zeer beperkt. Steeds zijn zooveel mogelijk alle gegevens vermeld voor een eenigszins nauwkeurige dateering. Maar anders maakte het doel der publicatie en de gekozen manier van bewerking en groepeering der inscripties een eenigszins volledigen commentaar overbodig. Bij deze publicatie moest het voornaamste doel zijn duidelijk te doen uitkomen, wat het belang is der medegedeelde inscripties voor de geschiedenis van Nederland. Het meer algemeene belang der inscripties mocht daarbij op den achtergrond blijven. Bij de inscripties, evenals bij de teksten, zijn de registers gedacht als aanvulling van den commentaar; zij zullen in vele gevallen voor de verklaring der inscripties zonder twijfel goede diensten kunnen bewijzen.

BIBLIOGRAPHIE

De volgende lijst met werken over inscripties opent met enkele der allervoornaamste werken, waarvan de titels in deze publicatie steeds alleen met enkele letters of met den naam van den verzamelaar zonder verdere toevoeging worden aangehaald; daarna volgen de andere boeken, in alphabetische orde geschikt naar de namen der auteurs, verder de catalogi en gidsen van de musea en verzamelingen, waarin de inscripties worden bewaard, geordend naar de plaatsen waar deze verzamelingen zich bevinden; de lijst wordt besloten door de handschriften, waarin afschriften van inscripties worden medegedeeld, gerangschikt naar de bibliotheken waar deze handschriften berusten.

Corpus inscriptionum latinarum, Vol. XIII. — Geciteerd: C I L. XIII.

Pars I, fasc. II: *Inscriptiones Belgicae* (bewerkt door O. Hirschfeld en C. Zangemeister, 1904), blz. 579—580: N. 3615—3617.

Pars II, fasc. II: *Inscriptiones Germaniae Inferioris* (bewerkt door A. von Domaszewski, 1907), blz. 33*—36*: N. 1320*—1340*; blz. 617—642: N. 8705—8832; blz. 712—713: N. 9162—9165.

Pars III, fasc. I en II: *Instrumentum domesticum* (bewerkt door O. Bohn, 1901—1906): N. 10 001—10 036.

Pars IV: *Addenda ad partes primam et secundam* (1916), blz. 144—147: N. 12 086—12 086*a*.

Pars VI: *Signacula laterculis impressa* (bewerkt door E. Stein en J. Volkmann, zal verschijnen in 1932).

Ephemeris epigraphica, I (1872)—IX (1913).

H. Finke, *Neue Inschriften. — Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XVII (1927), blz. 1—107 en 198—231. — Geciteerd: Finke.

W. Brambach, *Corpus inscriptionum rhenanarum* (1867). — Geciteerd: Brambach.

R. Cagnat, *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes* (1901 en volg.). — Geciteerd: Cagnat.

H. Dessau, *Inscriptiones latinae selectae* (1892—1916). — Geciteerd: Dessau.

J. C. Orelli, *Inscriptionum latinarum selectarum amplissima collectio*, I en II (1828), III (ed. G. Henzen, 1856). — Geciteerd: Orelli en Henzen.

A. Riese, *Das Rheinische Germanien in den antiken Inschriften* (1914). — Geciteerd: Riese.

W. C. Ackersdyck, *Taxandria.* — *Nieuwe werken van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde*, V (1841).

——, *Brieven aan H. van Wijn.* — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 74 B 1.

——, *Memoria Copesiana.* — Zie *handschrift* te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Letterk. 880.

Acta academiae Theodoro-Palatinae, I (1766) en volg.

Acta eruditorum (Lipsiae, 1682 en volg.).

A. Aldenbrück, *De religione antiquorum Ubiorum* (1749).

K. van Alkemade en P. van der Schelling, *Beschrijving van de godinne Nehalennia.* — Zie *handschrift* te Middelburg.

M. Alting, *Descriptio agri Batavi et Frisii sive Notitia Germaniae Inferioris* (1697).

Annalen des Vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung, I (1830) en volg.

Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique, V (1848) en volg. — Zie: *Bulletin et Annales.*

Année épigraphique, 1888 en volg. — In: *Revue archéologique.*

Antiquitatum Batavicarum tabularium. — Zie: P. Scriverius.

Antiquiteiten, een oudheidkundig tijdschrift bezorgd door N. Westendorp en C. J. C. Reuvens, I—III (1820—1826).

Antiquiteyten. — Zie: [Corn. Beukelaar], *Wonderlycke antiquiteyten.*

J. B. d'Anville, *Notice de l'ancienne Gaule* (1760).

Göttingische gelehrte Anzeigen, 1753 en volg.

Archief uitgegeven door het Zeeuwsch genootschap, I (1856) en volg.

Internationales Archiv für Ethnographie, I (1888) en volg.

H. K. Arkstee, *Nijmegen, de oude hoofdstad der Batavieren* (1733).

Cornelius Aurelius, *Batavia* (uitgegeven door B. Vulcanius, 1586; uitgegeven door P. Scriverius, *Batavia illustrata*, 1609). — Eerste boek: *Defensio gloriae Batavinae* (daarin de inscripties N. 332, 333, 334 en 335). — Tweede boek: *Elucidarium quaestionum super Batavina regione.*

[Cornelius Aurelius], *Die chronycke van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt* (1517).

M. Bang, *Die Germanen im Römischen Dienste* (1906).

M. J. de Bast, *Recueil d'antiquités trouvées dans la Flandre* (1808—1816).

Batavia illustrata. — Zie: P. Scriverius.

Baudelot de Dairval, *De l'utilité des voyages* (1693).

J. Goropius Becanus. — Zie: Goropius.

H. H. van den Berch, *Copie des armes et blasons des évèques de Tongres et de Liège.* — Zie *handschrift* te Luik.

W. van Berchem, *De nobili principatu Gelrie et eius origine* (uitgegeven door L. A. J. W. Sloet van de Beele, 1871). — Daarin de inscriptie N. 150.

L. Ph. C. van den Bergh, *Proeve van een kritisch woordenboek der Nederlandsche mythologie* (1846).

Th. Bergk, *Zur Geschichte und Topographie der Rheinlande in Römischer Zeit* (1882).

Bericht über die Fortschritte der Römisch-Germanischen Forschung. — Later: *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, I (1904) en volg.

J. in de Betouw. — Zie: In de Betouw.

[Corn. Beukelaar], *Wonderlijcke antiquiteyten gevonden in Januarij 1647 buyten de Stadt Domburgh* (Tot Middelburgh, gedruckt bij Antonij de Later, 1647). — Geciteerd: *Antiquiteyten.* — Daarin de inscripties N. 233, 235, 236, 237, 238 en 240.

J. de Beyer. — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.

P. C. J. A. Boeles, *Friesland tot de elfde eeuw* (1927).

U. Ph. Boissevain, *Romeinsche steen te Beetgum gevonden.* — *De vrije Fries*, XVII (1890), blz. 325–337.

——, *La tablette d'achat de Tolsum (Frise).* — *Revue des études anciennes*, XXI (1919), blz. 91–96.

B. Borghesi, *Oeuvres complètes* (1862—1897).

P. Bosscha, *Opgave en beschrijving van de handschriften nagelaten door Gisbertus Cuperus* (1842).

M. Z. van Boxhorn, *Theatrum sive Hollandiae descriptio* (1632).

——, *Bediedinge van de afgodinne Nehalennia: Vraagen over de Bediedinge: Antwoord van M. Z. van Boxhorn* (1647).

——, Zie *Monumenta illustrium virorum.*

Durant Breval, *Remarks on several parts of Europe relating chiefly to the history antiquities and geography* (1703—1738).

St. Broelmann, *Commentarii.* — Zie *handschrift* te Keulen.

M. Brouërius van Nidek en Is. Lelong, *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche oudheden* (1770—1771).

A. Buchelius. — Zie: W. Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg., 1642).

——, *Diarium* (uitgegeven door G. Brom en L. A. van Langeraad, 1907).

D. Buddingh, *Wandelingen door de Betuwe* (1861).

——, *Nieuwe wandelingen* (1865).

Bulletin et Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique, I (1843) en volg.

Bulletin de l'Académie d'archéologie de Belgique, 2e Série, I (1868) en volg.

Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique, 1e Série I (1832) en volg.

Bulletin van den Nederlandschen oudheidkundigen Bond, 1e S. I (1899) en volg.

Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie, I (1862) en volg.

Bulletin épigraphique, V (1885).

Bulletin de Mons, I (1866).

Bulletin monumental, I (1835) en volg.
Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France, 1857 en volg.
Bulletin de la Société scientifique du Limbourg, I (1852) en volg.
Bulletino dell' Istituto di correspondenza archeologica, 1829 en volg.
P. Burmannus, *Sylloge epistolarum a viris illustribus scriptarum* (1727).
Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, 1e Serie I (1837) en volg.
Bijdragen en mededeelingen der Vereeniging Gelre, I (1898) en volg.
A. W. Byvanck, *Lugdunum Batavorum et Forum Hadriani*. — *Mnemosyne*, N. S. XLVI (1918), blz. 83–100.

R. Cagnat, *L'armée romaine d'Afrique* (1913).
Henr. Cannegieter, *Dissertatio de Brittenburgo* (1734).
——, *De mutata Romanorum nominum ratione*; *Postumus Bataviae adsertor*; *Hercules Magusanus*; *Trebellii Pollionis neglegentia*; *Monumentum Dodenwerdense expositum* (1758).
——, *De gemma Bentinckiana*; *item de Iside ad Turnacum inventa*; *necnon de dea Burorina* (1764).
——, *Epistula de ara ad Noviomagum Gelriae reperta* (1766). — Naar aanleiding van de inscriptie N. 128.
——, *Adnotationes de Dea Nehalennia*. — Zie *handschrift* te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, B. P. L. 953, V en VI.
——, *Domburgsche oudheden verklaart*. — Zie *handschrift* te Amsterdam, *Bibliotheek der Koninklijke akademie van wetenschappen*, CXLII.
——, *Commentarius de lapide Traiectino* (N. 325). — Zie *handschrift* te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 953, XVII.
A. C. Ph. de Caylus, *Recueil d'antiquités* (1752—1767).
G. L. Cheesman, *The auxilia of the Roman imperial army* (1914).
N. Chevalier, *Recherche curieuse d'antiquités* (1709). — Daarin: *Description de la chambre de raretez de la ville d'Utrecht* en *Catalogue de toutes les raretez.*
E. Chishull, *Travels in Turkey and back to England* (1747).
C. Cichorius, *Ala* en *Cohors*. — *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, I (1894), 1224—1270, en IV (1900), 231—356.
Carolus Clusius. — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.
Ph. Cluverius, *Commentarius de tribus Rheni alveis et ostiis* (1611).
——, *Germania antiqua* (1616).
W. Coetier, *Brieven aan G. Cuperus*. — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.
H. Copes, *Brieven aan G. Cuperus*. — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 38.
H. Crombach, *Annales*. — Zie *handschrift* te Keulen.
D. van Cruisselbergen, *Verhandeling over de bewoners van Zeeland, hunne zeden en godsdienstplichten*. — *Verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, II (1771), blz. 3–68. — Daarin N. 234.
G. Cuperus, *Apotheosis vel consecratio Homeri*; *Inscriptiones et marmora antiqua* (1683). — Daarin de inscriptie N. 90.
——, *Harpocrates*; *Monumenta antiqua inedita* (1687). — Daarin de inscripties N. 205, 197 en 91.

G. Cuperus, *Brieven en kleine geschriften* (uitgegeven door J. In de Betouw, *De aris G. Cuperi epistolae*, 1783).

——, *Brieven* (uitgegeven door J. In de Betouw, *De Mercurii sigillis* en *De sigillis et inscriptionibus G. Cuperi epistolae*, 1784).

——, *Correspondentie en collectanea.* — Zie *handschriften* te 's-Gravenhage.

P. van Cuyck, *Beschrijving van eenige oudheden gevonden op Texel* (1780).

H. Danckers, *Affbeeldinge van de overoude rarieteyten aen de strandt ontrent Dombirch gevonden den 5en Jan. 1647, Sburgh delin. Heind. Danckers sculp. 1647, Hagae Comitis.* — Geciteerd: Danckers.

A. von Domaszewski, *Zur handschriftlichen Ueberlieferung der niederrheinischen Inschriften.* — *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 157–194.

Seb. Donatus, *Ad novum thesaurum veterum inscriptionum Muratorii supplementum* (1765—1775).

J. Dousa, *Batavia.* — In *Bataviae Hollandiaeque annales* (1601).

J. ab Utrecht Dresselhuis, *De godsdienstleer der aloude Zeelanders* (1845).

F. Drexel, *Die Götterverehrung im Römischen Germanien.* — *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XIV (1922), blz. 1—68.

E. M. Engelberts, *De aloude staat en geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden* (1784—1799).

Ephemeris epigraphica, I (1888) — IX (1913).

G. van Ernst Koning, *Het huis te Ilpendam* (1836).

E. Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes romains* (1894).

——, *Recueil général des bas-reliefs statues et bustes de la Gaule Romaine* I—X (1907—1928). — IX (1925): *Gaule Germanique*: Bataves, Canninefates, Marses, Frisons, blz. 41–82.

M. A. Evelein, *Beschrijving van het Museum G. M. Kam te Nijmegen: De Romeinsche lampen* (1928).

——, *Gids van het Rijksmuseum G. M. Kam te Nijmegen* (1930).

H. Ewich. — Zie *handschriften* te Berlijn en Wezel.

J. Fenacolius, *Beschryvinge van de gelegentheydt, zeden en volkeren van Duitschland door Tacitum* (uitgaaf van 1645).

T. Fendt. — Zie *Monumenta illustrium virorum* (1671).

H. Finke, *Neue Inschriften.* — *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XVII (1927), blz. 1–107 en 198–231.

J. Fontanini, *De antiquitatibus Hortae* (1723).

De Vrije Fries, I (1839) en volg.

W. Froehner, *Nomenclature des verriers grecs et romains* (1879).

L. Ganter, *Die Provinzialverwaltung der Triumvirn* (Diss. Strassburg, 1892).

M. Gargon, *Walchersche Arcadia* (1715).

Gerardus Geldenhauer Noviomagus, *Epistola de Zelandiae situ* (Leuven, 1514). — In: P. Scriverius, *Batavia*, blz. 139. — Daarin de inscriptie n. 233.

——, *Historia Batavica* (1530). — Daarin een brief van Petrus Montanus.

Aeg. Gelenius, *Farragines.* — Zie *handschriften* te Keulen.

Germania: *Korrespondenzblatt der Römisch-Germanischen Kommission*, I (1917) en volg.

A. E. van Giffen, *Bijdrage tot de kennis van enkele verkenmerken in verband met het vraagstuk der bodemdaling in historischen tijd.* — *Verslagen van het geologisch-mijnbouwkundig genootschap*, II (1917).

W. Goeree, *De kerklyke en weereldlyke historien uyt d'aal-ouwde aardbeschryving en uytgezogte gedenkpenningen opgehelderd* (1730).

H. Goltzius, *C. Iulius Caesar* (1563).

W. Goossens, *De monumenten in Maastricht.* — *De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Limburg*, I 1 (1926), blz. 26–53.

J. Goropius Becanus, *Origines Antverpianae* (1569).

R. Gough, *Observations on stamps used anciently by the oculists.* — *Archaeologia*, IX (1789).

J. G. Graevius, *Thesaurus antiquitatum romanarum* (1694—1699).

——. Zie: J. Gruterus, *Inscriptiones antiquae*, ed. sec. (1707).

——, *Collectanea.* — Zie *handschrift* te Utrecht, *Universiteitsbibliotheek*, ms. 768.

M. Grandjean, *Bibliothèque de l'Université de Liège*: *Catalogue des manuscrits* (1875).

J. Gronovius, *Allocutio de duobus in Duyvenvoordense praetorium receptis lapidibus* (1703). — Daarin zijn afgebeeld de inscripties N. 333, 334 en 345.

C. L. Grotefend, *Die Stempel der römischen Augenärzte* (1867).

J. Gruterus, *Inscriptiones antiquae* (ed. prima, 1602; ed. secunda, ed. J. G. Graevius, 1707).

M. Gudius, *Antiquae inscriptiones* (ed. Fr. Hesselius, 1731).

L. Guicciardini, *Description de touts les Pays-Bas* (1567).

J. Habets, *Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg*, I (= *Publications de Limbourg*, II, 1865, blz. 202–259) en II (= *Publications de Limbourg*, XVIII, 1881, blz. 61–140).

——, *Over twee fragmenten van een Romeinsch opschrift gevonden te Odiliënberg bij Roermond.* — *Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, 2de R. XII (1883), blz. 27–38.

I. G. Hagenbuchius, *Epistola comiti Ottoni Frederico de Lynden.* — In: J. P. d'Orville, *Miscellaneae observationes criticae novae*, X—XII (1751), blz. 349–376.

F. Halma en M. Brouërius van Nidek, *Tooneel der vereenigde Nederlanden* (1725).

F. Haug und G. Sixt, *Die römischen Inschriften und Bildwerke Württembergs* (2te Aufl., 1914).

S. Havercampius, *Uitgaaf van Eutropius* (1729).

W. Heda, *Historia episcoporum Ultrajectensium* (uitgegeven door A. Buchelius, 1642). — Daarin de inscripties N. 332, 333, 334, 345, 377, 388 en 389.

G. Hegenitius, *Itinerarium Frisio-Hollandicum* (1630). — Daarin de inscripties N. 350, 351 en 353.

C. R. Hermans, *Geschiedkundig mengelwerk*, I en II (1840 en 1841).

——, *Noordbrabants oudheden* (1865).

Fr. Hesselius. — Zie M. Gudius, *Antiquae inscriptiones* (1731), Praefatio.

J. H. Hessels, *Ecclesiae Londino-Batavae archivum*, I (1887). — Daarin de inscriptie N. 347.

H. F. van Heussen en H. van Rijn. — Zie *Oudheden en gestichten van Delft.*

Heylen, *Dissertatio de antiquis Romanorum monumentis.* — *Mémoires de l'Académie de Bruxelles*, IV (1783).

O. Hirschfeld, *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian* (2te Aufl., 1905).

——, *Kleine Schriften* (1913).

J. H. Holwerda, *Die Römer in Holland.* — *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, IV (1908), blz. 81–96.

——, *Arentsburg: een Romeinsch militair vlootstation bij Voorburg* (1923).

G. Hornius, *Historia philosophica* (1655).

M. van der Houve, *Hantvest- of Chartre-Chronyck* (1636—1638).

A. Hübner, *Exempla scripturae epigraphicae latinae* (1885).

A. von Hüpsch, *Epigrammatographia sive collectio inscriptionum provinciarum Germaniae inferioris* (1801).

J. Huizinga, *De Romeinsche mijlpaal van Monster.* — *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 4de Reeks VII (1909), blz. 362–384.

J. A. Hultman, *Miscellaneorum epigraphicorum liber* (1758).

G. C. In de Betouw, *Specimen de ordine procedendi coram Neomagensium tribunalibus et vetustissimis quibusdam civitatis Neomagensis consuetudinibus* (Diss. Leiden, 1786). — Geciteerd: *Specimen.*

J. In de Betouw, *Annales Noviomagi* (1790). — Geciteerd: *Annales.* — Daarin de inscripties N. 150, 121, 185, 123, 122, 126, 186, 187, 188, 177, 179, 98, 191, 192, 195, 196, 152, 153, 128 en 131.

——, *Antiquitatum Romanarum Neomagi erutarum indiculus* (1784). — Geciteerd: *Antiquitatum indiculus.* — Daarin de inscriptie N. 131.

——, *Lotgevallen van den Burgt* (1797). — Geciteerd: *Burgt.* — Daarin de inscripties N. 156, 150, 152, 153, 155 en 158.

——, *Bijvoegsel tot de lotgevallen van den Burgt* (1804). — Geciteerd: *Bijvoegsel Burgt.* — Daarin de inscripties N. 196, 128, 130, 129, 188, 186, 191, 124 en 98.

——, *Bijvoegsel tot de gevonden oudheden te Ubbergen en Beek* (1806). — Geciteerd: *Bijvoegsel oudheden.*

——, *J. Smetius' chronijk en beschrijving van Nijmegen* (1785). — Geciteerd: *Chronijk.*

——, *Joh. Smetii commentatiuncula in Taciti Hist. V 19* (1785). — Geciteerd: *Commentatiuncula.* — Daarin de inscripties N. 91, 152, 153, 154, 155, 151, 150, 191, 192, 185, 187, 186, 189, 196, 188, 123, 122, 121, 190, 128, 131, 129, 126 en 98.

——, *De aris et lapidibus votivis ad Neomagum et Sanctenum effossis Gisb. Cuperi epistolae* (1783). — Geciteerd: *De aris.* — Daarin de inscripties N. 98, 124, 191, 184, 188, 187, 185, 192, 151, 117, 131 en 128.

——, *De Castris Veteribus Colonia Trajana Burginacio Harenacio Batavorum oppido illustrium eruditorum epistolae* (1783). — Geciteerd: *De Castris Veteribus.* — Daarin de inscripties N. 196, 72 en 129.

J. In de Betouw, *De columna milliaria J. I. Pontani et J. Smetii epistolae* (1783). — Geciteerd: *De columna milliaria.* — Daarin de inscripties N. 187, 189, 178, 181, 177, 126, 152, 153, 154, 155, 180 en 127.

——, *De fibulis antiquorum vestiariis epistolae* (1783). — Geciteerd: *De fibulis.*

——, *De lucernis veterum epistolae* (1783). — Geciteerd: *De lucernis.*

——, *De Mercurii Harpocratis aliisque Romanorum sigillis G. Cuperi epistolae* (1784). — Geciteerd: *De Mercurii sigillis.* — Daarin de inscripties N. 91, 233 en 275.

——, *De monumentis sepulcralibus militum legionis X J. I. Pontani et J. Smetii epistolae* (1783). — Geciteerd: *De monumentis sepulcralibus.* — Daarin de inscripties N. 150, 123, 122, 281, 121, 190, 152, 153, 155, 185 en 186.

——, *De operculis pyxidum Marci Ulpii Heracletis myropolae* (1787). — Geciteerd: *De operculis pyxidum.*

——, *De Rheni divortiis Rhenique inferioris ac Isalae cura* (1787). — Geciteerd: *De Rheni divortiis.*

——, *De sarda seu carneola crucem et pisculos referente* (1785). — Geciteerd: *De sarda.*

——, *De sigillis et inscriptionibus G. Cuperi epistolae* (1784). — Geciteerd: *De sigillis.*

——, *Uitlegging van opschriften op twee steenen in den muur van het slot Duivenvoorde meldende de namen der Romeinsche keizeren Septimius en Antoninus Caracalla* (z. j.). — Geciteerd: *Duivenvoorde.* — Daarin de inscripties N. 334, 345, 347 en 346.

——, *Nijmegen verdeeld in wijken, straaten en stegen met Ubbergen, Beek en de Holle Doorn* (1805). — Geciteerd: *Nijmegen.*

——, *Vertaaling en korte uitlegging van de opschriften op altaaren en gedenksteenen der Romeinen binnen en omtrent Nijmegen uitgegraven en op het Raadhuis aldaar geplaatst* (1787). — Geciteerd: *Opschriften.* — Daarin de inscripties N. 150, 123, 122, 190, 154, 121, 187, 188, 186, 191, 98, 151, 153, 192, 196, 189, 281, 275, 185, 117, 152, 128, 126, 127, 155, 124, 129 en 130.

——, *Romeinsche overblijfselen, opgedolven in den omtrek van Nijmegen, door Italiaansche en Fransche oudheidkundigen beoordeeld* (1819). — Geciteerd: *Overblijfselen.*

——, *Recès des quartiers de Nymegen*, 27 Mai 1796. — Geciteerd: *Recès.*

——, *Vervolg der kroniek van Nijmegen* (1818). — Geciteerd: *Vervolg kroniek.*

——, *De gevonden oudheden op de Winseling, Lennepe-kamer en den Roomsche Voet* (1802). — Geciteerd: *Winseling.* — Daarin de inscripties N. 186, 191, 188, 196, 189, 98, 156, en 158.

——, *Verhandeling betreffende de gedenkstukken van het Romeinsche krijgsleger in Beneden-Germanië.* — Zie *handschrift* te Middelburg.

——. *Catalogue du cabinet de médailles antiques et modernes ainsi que de quelques pierres gravées et antiquités délaissés par Mr. Johannes in de Betouw décédé à Nimègue le 11 Nov. 1820* (1822).

Inscriptiones graecae ad res Romanas pertinentes (edendum curavit R. Cagnat), I (1901) en volg.

Inscriptions latines d'Afrique: Tripolitaine, Tunisie, Maroc (1923).

Inscriptions latines de l'Algérie, I (1922).
Inscriptions latines de la Gaule Narbonnaise (1929).
Greek and latin inscriptions in Syria (1907—1922).
Inscriptions grecques et latines de la Syrie, I (1929).

Oudheidkundig Jaarboek, I (1921) en volg.
Jahrbuch für Altertumskunde, I (1907) en volg.
Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinland, I (1842) en volg. — Geciteerd: *Bonner Jahrbücher*.

Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Instituts in Wien, I (1898) en volg.

L. J. F. Janssen, *Gedenktekenen der Germanen en Romeinen aan den linker oever van den Neder Rijn* (1836).

——, *Beschreibung eines römischen Ziegels mit zweifachem lateinischen Alphabet* (1841).

——, *Musei Lugduno-Batavi inscriptiones* (1842).

——, *Oudheidkundige verhandelingen en mededeelingen*, I—IV (1842—1846).

——, *Een Romeinsche tegel voorzien van Romeinsch cursiefschrift* (1844).

——, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland. — Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap*, II 2 (1845).

——, *De Grieksche, Romeinsche en Etrurische monumenten van het Museum van Oudheden te Leiden* (1843 en volg).

——, *Die Sammlungen vaterländischer Alterthümer im Königreiche der Niederlande. — Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 34–75; IX (1846), blz. 17–41.

——, *Nederlandsch-Romeinsche daktyliotheek* (1845) en *Supplement* (1846).

——, *Nieuwe ontdekkingen van Romeinsche oudheden te Holdeurnt onder Groesbeek* (1850).

——, *Over de nagelaten handschriften van Hendrik Cannegieter. — Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, III, (1858), blz. 325–353.

——, *Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland. — Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, X (1866), blz. 179–202.

——, *Aanteekening over de echtheid en ware lezing van het opschrift van Hercules Magusanus uit Ruimel.* — Bij: C. R. Hermans, *Noordbrabants oudheden* (1868), blz. 38–49.

——, *Schriftelijke nalatenschap.* — Zie *handschriften* te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 944.

The Journal of Roman studies, I (1911) en volg.

C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, I (2de uitg. 1909) en volg.

Hadrianus Junius, *Batavia* (1588). — Daarin de inscripties N. 150, 334, 335, 345, 346, 347, 349 en 377.

——. Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.

J. Kalf, *De baronie van Breda* (1912).

H. Kampinga, *De opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis bij de Hollandsche historici der XVIe en XVIIe eeuw* (Diss. Leiden, 1917).

De Katakomben Rome-Valkenburg (1916).

H. Kern, *Germaansche woorden in latijnsche opschriften aan den Beneden-*

Rijn. — Verslagen der Koninklijke akademie, Afd. Letterkunde, 2e Reeks II (1872), blz. 304–336.

J. G. Keysler, *De dea Nehalennia.* — In: *Antiquitates selectae septentrionales* (1720), blz. 236–296. — Daarin de inscripties N. 260, 252 en 257.

A. G. Kleyn, *Geschiedenis van Breda* (1861).

Klio: Beiträge zur alten Geschichte, I (1901) en volg.

J. Knippenberg, *Historia ecclesiastica ducatus Gelriae* (1719).

Algemeene Konst- en letterbode, 1788 en volg.

Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt, I (1908) en volg.

N. J. Krom, *De populis Germanis antiquo tempore patriam nostram incolentibus* (Diss. Leiden, 1908).

C. G. Kuhn, *Index medicorum ocularіorum* (1829—1830).

Kunstberichten van „Oud-Holland", I (1915—1916).

C. Leemans, *Animadversiones in Musei Lugduno-Batavi inscriptiones a L. J. F. Janssen editas* (1842).

——, *Romeinsche oudheden te Rossem* (1842).

——, *Romeinsche oudheden te Maastricht* (1843).

——, *Römische Inschriften auf dem Rathause in Nymegen. — Bonner Jahrbücher*, XIII (1848), blz. 195–200.

——, *Nehalennia-altaar onlangs te Domburg ontdekt. — Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, 2e Reeks II (1872), blz. 63–87.

S. van Leeuwen, *Batavia illustrata* (1685).

Justus Lipsius, *Auctuarium inscriptionum veterum.* — In: Martinus Smetius, *Inscriptionum antiquarum liber* (1588).

——, *Verzameling van inscripties.* — Zie *handschrift* te Leiden.

G. van Loon, *Aloude Hollandsche histori* (1734).

J. P. Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V (1651), blz. 1265.

De Maasgouw, 1879 en volg.

G. Macdonald, *The Roman wall in Scotland* (1911).

S. Maffei, *Museum Veronense* (1749).

——, *Artis criticae lapidariae quae extant* (1765).

J. Malbrancq, *De Morinis et Morinorum rebus* (1639—1647).

C. Malvasia, *Aelia Laelia Crispis non nata resurgens* (1683).

M. G. A de Man, *Que sait-on de la plage de Dombourg?* — *Tijdschrift van het Nederlandsch genootschap voor munt- en penningkunde*, VII (1899), blz. 1–109.

Aldus Manutius. — Zie *handschrift* te Rome.

Marmora Papenburgica. — Zie *handschrift* te Leiden.

J. Marquardt, *Römische Staatsverwaltung* (2te Aufl., 1881—1885).

J. J. Martin, *La religion des Gaulois tirée des plus pures sources de l'antiquité* (1727).

A. Matthaeus, *Veteris aevi analecta* (1639—1647; 2de uitg., 1738).

——, *Sylloge epistolarum clarorum aliquot virorum* (1708—1740).

Oudheidkundige mededeelingen, Stuk I—IV (1842—1846).

Oudheidkundige mededeelingen uit 's Rijks museum van Oudheden te Leiden, I—VII (1907—1913); Nieuwe reeks, I (1920) en volg.

Paulus Merula, *Cosmographia generalis* (1621).

Paulus Merula, *Neomagum*. — In J. I. Pontanus, *Historia Gelrica*, I (1639), blz. 49 en volg. — Ook afzonderlijk uitgegeven: J. I. Pontanus, *Noviomagum Gelriae ducatus urbs primaria* (1628).

Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich, I (1877) en volg.

Mnemosyne: bibliotheca philologica Batava, N. S. I (1873) en volg.

Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, V (1885).

——, *Römisches Staatsrecht* (3te Aufl., 1887—1888).

——, *Gesammelte Schriften*, I (1905) en volg.

B. Monconys, *Journal des voyages* (1665—1666).

A. Mongez, *Encyclopédie méthodique: Antiquités* (1786—1794).

Petrus Montanus, *Brief aan Gerardus Geldenhauer Noviomagus*. — In: Geldenhauer, *Historia Batavica*. — Daarin de inscriptie N. 150.

B. de Montfaucon, *L'antiquitée expliquée* (1722).

Monumenta illustrium virorum, editio nova aucta antiquis monumentis in agro Traiectino repertis (1671). — Daarin de inscripties N. 289 en 292.

De Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, uitgegeven van wege de Rijkscommissie, I (1912) en volg.

L. A. Muratori, *Novus thesaurus veterum inscriptionum* (1739—1742).

Le Musée belge de philologie classique, I (1897) en volg.

Rheinisches Museum für Philologie, N. F. I (1842) en volg.

Notizie degli scavi di antichità. — In: *Atti della R. accademia dei Lincei*.

J. Oliva, *In marmor Isiacum Romae effossum exercitationes* (1719).

S. Orsato. — Zie: S. Ursato.

A. Ortelius, *Ruinarum Arcis Britannicae apud Batavos typus* (kaart, uitg. in 1567 of 1568). — Daarop de inscripties N. 334, 345, 346 en 347.

——, *Synonymiae geographicae* (2de uitg., 1611). — Daarin de inscripties N. 233 en 334.

J. P. d'Orville. — Zie: I. G. Hagenbuchius, *Epistola*.

J. Oudaan, *Roomsche mogentheid* (1664).

F. Oudendorp, *Oratio de legato Papenbroekiano* (1745).

——, *Brevis monumentorum a Gerardo Papenbroekio legatorum descriptio* (1746).

——. Zie *handschriften* te Leiden.

Oudheden en gestichten van Delft en Delfland (1720). — Daarin N. 377.

Oud-Holland: Kunstberichten, I (1915—1916).

H. M. D. Parker, *The roman legions* (1928).

A. Pars, *Catti ofte de twee Katwijken* (1697; 2de uitg., 1745).

Ch. Patin, *Relations historiques et curieuses de voyages* (1695). — Daarin de inscripties N. 289 en 292.

C. Peutinger. — Zie *handschrift* te Augsburg.

St. V. Pighius, *Hercules Prodicius* (1587).

——. Zie *handschriften* te Berlijn en Leiden.

W. Pleyte, *Nederlandsche oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote* (1877—1903).

A. R. Pococke, *Inscriptionum antiquarum liber* (1752).

J. Polenus, *Utriusque thesauri antiquitatum Romanarum Graecarumque nova supplementa* (1737).

J. I. Pontanus, *Disceptationes chorographicae de Rheni divortiis atque ostiis eorumque accolis adversus Phil. Cluverium* (1614).

——, *Historia Gelrica* (1639).

Prosopographia imperii Romani saeculorum I, II, III (1897—1898).

Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg, I (1864) en volg.

E. Puteanus, *De stipendio militari apud Romanos syntagma.* — In : J. G. Graevius, *Thesaurus antiquitatum romanarum*, X (1699), c. 1493—1510.

Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (Neue Bearbeitung), I (1894) en volg.

Th. Reinesius, *Epistolae* (1660).

——, *Syntagma inscriptionum antiquarum* (1682).

——, *Eponymologicum.* — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.

P. Relandus, *Fasti consulares ad illustrationem Codicis Justinianei ac Theodosiani secundum rationem temporum digesti* (1715).

L. Renier, *Recueil de diplomes militaires* (1876 en volg).

C. A. Rethaan Macaré, *Verhandeling over bij Domburg gevonden munten* (1838).

C. J. C. Reuvens, *Korte beschrijving der Romeinsche bouwvallen op de hofstede Arentsburg* (1829).

——, *Antiquiteiten.* — Zie : *Antiquiteiten.*

C. J. C. Reuvens, C. Leemans en L. J. F. Janssen, *Alphabetische naamlijst behoorende bij de kaart van de in Nederland gevonden Romeinsche, Germaansche of Gallische oudheden* (1845).

Revue archéologique, I (1844) en volg.

Revue des études anciennes, I (1901) en volg.

Revue de philologie, N. S. I (1877) en volg.

E. Ritterling, *Legio.* — *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XII (1925), 1211—1829.

A. G. Roos, *Quo tempore exarata sit tabella emptionis in Frisia nuper reperta.* — *Mnemosyne*, N. S. XLVI (1918), blz. 201–215.

W. H. Roscher, *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, I (1884) en volg.

E. de Ruggiero, *Dizionario epigraphico di antichità Romane*, I (1886) en volg.

Gualterius Ruys a Gravia, *Ritus ac observationes antiquissimae olim circa baptizatos confitentes eosque qui pro delictis et ecclesia dei eliminandi essent observatae* (1530). — Daarin afschriften der inscripties N. 150 en 185.

A. H. de Sallengre, *Novus thesaurus antiquitatum romanarum* (1716—1719).

Chr. Saxe, *Miscellaneae observationes* (1742).

——, *Lapidum vetustorum epigrammata* (1746).

——, *Epistula de veteris medici ocularii gemma sphragide prope Traiectum ad Mosam nuper eruta* (1774).

——, *De ara Romana in meditullis urbis Rheno-Trajectinae effossa.* — *Verhandelingen uitgegeven door de Hollandsche Maatschappije der Weetenschappen*

te Haarlem, XIX 3 (1780), blz. 143–174. — Daarin de inscripties N. 290 en 325.

Chr. Saxe. — Zie *handschriften* te 's-Gravenhage.

Chr. Saxe en Jo. Luzac, *Orationes duae quarum prior est in legis regiae patronos* (1798). — Daarin de inscripties N. 336 en 407.

I. I. Scaliger. — Zie *handschrift* te Leiden.

J. F. Schannat. — Zie *handschrift* te Praag.

A. G. B. Schayes, *La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination Romaine* (1858—1877).

P. van der Schelling. — Zie: K. van Alkemade.

J. Scheltema, *Geschied- en letterkundig mengelwerk* (1817—1836).

H. D. J. van Schevichaven, *Epigraphie der Bataafsche krijgslieden in de Romeinsche legers gevolgd door een lijst van alle geregelde hulptroepen gedurende het keizerrijk* (1881).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung* (1910—1918).

H. Schuylenburgh. — Zie *handschriften* te Amsterdam, 's-Gravenhage, Middelburg en Parijs.

P. Scriverius, *Batavia illustrata* (1609). — Daarin *Antiquitatum Batavicarum tabularium*, met de inscripties N. 347, 334, 150, 349, 377, 408 en 233.

——. Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.

O. Seeck, *Regesten der Kaiser und Päbste* (1919).

J. Sirmondus, *Opera varia* (1696).

M. Smallegange, *Nieuwe Chronyk van Zeeland* (1696).

J. Smetius (Johannes Smith), *Oppidum Batavorum seu Neomagum* (1645).

——, *Pinacotheca seu notitia elegantissimae supellectilis Romanae in veteri Batavorum oppido collectae* (1647).

——, *Antiquitates Neomagenses sive notitia rarissimarum rerum antiquarum quas in veteri Batavorum oppido studiose comparavit Johannes Smetius pater et filius* (1678).

——, *Thesaurus antiquarius Smetianus seu notitia elegantissimae supellectilis Romanae in veteri Batavorum oppido collectae* (Amsterdam, z. j.).

——, *Chronijk en beschrijving van Nijmegen* (uitg. door J. In de Betouw, 1784). — Met *Vervolg* (1818).

——, *Commentatiuncula in Taciti Hist. V 19* (uitg. door J. In de Betouw, 1785).

——, *Brieven*. — Zie: J. In de Betouw.

——, *Brieven* aan G. Cuperus. — Zie *handschrift* te 's-Gravenhage.

——. Zie *handschrift* te Utrecht, *Universiteitsbibliotheek*, hs. 768.

M. Smetius, *Inscriptionum antiquarum liber*, ed. Justus Lipsius (1588).

——. Zie *handschriften* te Leiden, Napels en Rome.

L. Smids, *Schatkamer der Nederlandsche oudheden* (1711).

R. Snoyus, *De rebus Batavicis*. — In: F. Sweertius, *Rerum Belgicarum annales* (1620).

J. van Someren, *Herstelde oudtheyt ofte beschrijvinge van Batavia* (1657).

J. Spon, *Miscellanea eruditae antiquitatis* (1685).

Tegenwoordige staat der vereenigde Nederlanden, I (1739) en volg.

A. Stein, *Der römische Ritterstand* (1927).

J. Steiner, *Codex inscriptionum romanarum Rheni* (1837).

P. Steiner, *Xanten: Katalog der Sammlung* (1911).
G. Stewechius, *uitgaaf van Vegetius de re militari* (1585).
Wiener Studien: Zeitschrift für classische Philologie, I (1879) en volg.
J. Sundwall, *Weströmische Studien* (1915).

J. Tollius, *Fortuita* (1687).

S. Ursato, *Le marmi eruditi* (1659).

Verhandelingen der Koninklijke akademie van wetenschappen, Afd. Letterkunde, 1858 en volg.
Verhandelingen uitgegeven door het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, 1769 en volg.
Verslagen en mededeelingen der Koninklijke akademie van wetenschappen, Afd. Letterkunde, 1856 en volg.
Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst, I (1878) en volg.
C. W. Vollgraff, *Alphabetische lijst van pottenbakkersnamen op terra-sigillata.* — *Verslag van het Provinciaal Utrechtsch genootschap*, 1907, blz. 39–42; 1908, blz. 50.
——, *Een Romeinsche koopacte uit Tolsum.* — *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 71–101.
——, *De tabella emptionis aetatis Traiani nuper in Frisia reperta.* — *Mnemosyne*, N. S. XLV (1917), blz. 341–352.
O. Vredius, *Historia comitum Flandriae* (1650). — Met gravures van J. de Mel.

F. J. de Waele, *Noviomagus Batavorum: Romeinsch Nijmegen* (1931).
Maximilianus de Waelscapple. — Zie *handschrift* te Berlijn.
J. de Wal, *De moedergodinnen* (1846).
——, *Mythologiae septentrionalis monumenta epigraphica latina* (1847).
I. E. R. Walch, *Sigillum medici oculari Romani* (1763).
J. G. te Water, *Narratio de rebus Academiae Lugduno-Batavae* (1802). — Daarin *Auctuarium Legati Papenbroekiani.*
——, *De dea Burorina.* — *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, I (1807).
W. H. J. van Westreenen van Tielland, *Recherches sur l'ancien Forum Hadriani* (1826).
Werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen. — Zie *Verhandelingen.*
H. Willers, *Neue Untersuchungen über die römische Bronzeindustrie* (1907).
A. Wiltheim, *Miscellanea.* — Zie *handschriften* te Luxemburg.
H. van Wijn, *Naleezingen op J. Wagenaar Vaderlandsche historie* (1797—1801).
——, *Historische en letterkundige avondstonden* (1800).
——, *Huiszittend leeven* (1801—1812).

Zeitschrift für die Altertumswissenschaft, I (1843) en volg.
Praehistorische Zeitschrift, I (1909) en volg.
Westdeutsche Zeitschrift, I (1882) en volg. — Met *Korrespondenzblatt.*

CATALOGI

BRUSSEL. — *Musée du Cinquantenaire.*

Th. Juste, *Catalogue des collections composant le Musée royal d'antiquités* (1864 en 1867).

F. Cumont, *Musées royaux des arts décoratifs et industriels: Catalogue des sculptures et inscriptions antiques* (1898 en 1913).

BONN. — *Provinzialmuseum.*

F. Lehner, *Das Provinzialmuseum in Bonn, Abbildungen seiner wichtigsten Denkmäler*, I: *Die römischen Skulpturen* (1905); II: *Die römischen und fränkischen Skulpturen* (1917).

——, *Führer durch die antike Abteilung des Provinzialmuseums* (1915).

——, *Die antiken Steindenkmäler des Provinzialmuseums in Bonn* (1918).

'S-GRAVENHAGE. — *Museum Meermanno-Westreenianum.*

A. W. Byvanck, *Gids voor de bezoekers van het Museum Meermanno-Westreenianum*, I (1912).

GRONINGEN. — *Museum van Oudheden.*

Gids door het Museum van Oudheden voor de provincie en stad Groningen (6de druk, 1916).

'S-HERTOGENBOSCH. — *Museum van het Provinciaal genootschap in Noord-Brabant.*

J. H. Holwerda en J. P. W. A. Smit, *Catalogus der archaeologische verzameling van het Provinciaal genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Brabant* (1917).

LEEUWARDEN. — *Friesch Museum.*

P. C. J. A. Boeles, *Catalogus der voorwerpen in het Friesch Museum te Leeuwarden* (1908).

LEIDEN. — *Museum van Oudheden.*

F. Oudendorp, *Brevis monumentorum a Gerardo Papenbroekio legatorum descriptio* (1746).

L. J. F. Janssen, *Musei Lugduno-Batavi inscriptiones* (1842).

C. Leemans, *Animadversiones in Musei Lugduno-Batavi inscriptiones a L. J. F. Janssen editas* (1842).

L. J. F. Janssen, *De Grieksche Romeinsche en Etrurische monumenten van het Museum van Oudheden te Leiden* (1843 en volg.).

J. H. Holwerda, M. A. Evelein en N. J. Krom, *Catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden: Afdeeling Praehistorie en Nederlandsche oudheden* (1908). — Suppl. I: *Opgravingen in Nederland* (1911).

Gids voor de Nederlandsche afdeeling: De oudste geschiedenis van Nederland in 's Rijks Museum van Oudheden (1924).

Verslag. — In *Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst*, 1878 en volg.

MIDDELBURG. — *Museum van het Zeeuwsch Genootschap.*

Catalogus van de oudheidkundige verzamelingen van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen: De zoogenaamde Steenenkamer (1890).

M. G. A. de Man, *Catalogus der numismatische verzameling van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen* (1907).

NIJMEGEN. — *Verzameling-Smetius.*

J. Smetius, *Antiquitates Neomagenses* (1678).

——, *Thesaurus antiquarius Smetianus.*

NIJMEGEN. — *Verzameling-In de Betouw.*

Catalogue du Cabinet délaissé par Mr. Johannes In de Betouw (1822).

NIJMEGEN. — *Rijksmuseum - G. M. Kam.*

M. A. Evelein, *Beschrijving van de verzameling van het Museum G. M. Kam te Nijmegen: De Romeinsche lampen* (1928).

——, *Gids van het Rijksmuseum G. M. Kam te Nijmegen* (1930).

Verslag. — In: *Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst.*

NIJMEGEN. — *Museum van Oudheden.*

Th. H. A. J. Abeleven en C. G. J. Bijleveld, *Catalogus van het Museum van Oudheden te Nijmegen* (4e druk, 1895). — *Bijlage tot den vierden druk bevattende de voorwerpen ingekomen tot ult^{o} December 1901* (1902).

Verslag der Commissie ter verzekering eener goede bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst te Nijmegen, 1879 en volg.

ROERMOND. — *Verzameling van Notaris C. G. H. Guillon.*

Catalogue des collections délaissées par M. Guillon (1874).

UTRECHT. — *Museum van Oudheden van het Provinciaal Utrechtsch genootschap in het Centraal-museum.*

Catalogus der archeologische verzameling van het Provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen (1868). — *Vervolg benevens wijzigingen en toevoegsels* (1890).

S. Muller Fzn., *Gids door het Stedelijk museum te Utrecht* (1906).

G. van Hoorn, *Gids door de Nederlandsche en Romeinsche oudheden van het Provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen in het Centraalmuseum te Utrecht* (1928).

Verslag aangaande het Museum van Oudheden van het Provinciaal Utrechtsch genootschap. — Bijlage bij *Verslag van het verhandelde in de Algemeene vergadering van het genootschap.*

HANDSCHRIFTEN

Amsterdam, *Bibliotheek der Koninklijke akademie van wetenschappen*, hs. CXLII. — Hendrik Cannegieter, *Domburgsche oudheden verklaart* (afschrift van Herman Cannegieter; verg. het oorspronkelijke manuscript met alle aanteekeningen van Hendrik Cannegieter, bewaard te Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Pub. Lat. 953, V en VI). — Met twee deelen, gebonden in wit perkamenten banden, bevattende: afbeeldingen van de te Domburg ontdekte monumenten, onder anderen de gravures van H. Danckers en Jan de Mel; 21 bladen met teekeningen van H. van Schuylenburgh naar deze monumenten; teekeningen van A. C. Bonn naar de monumenten uit Domburg, die met de collectie van Gerard van Papenbroeck in het bezit der Universiteit te Leiden zijn gekomen. — Heeft behoord aan Prof. A Bonn te Amsterdam en in 1845 aan Jhr. de Witte van Citters te 's-Gravenhage.

L. J. F. Janssen, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland* (1845), blz. XI.

Augsburg, *Staats-, Kreis- und Stadtbibliothek*, hs. 656 (?). — *Collectanea epigraphica*, vroeger in het bezit van Conrad Peutinger (in het *Corpus* geciteerd als *Codex picturarum*). — Daarin voortreffelijke afschriften van de inscripties N. 332, 333 en 334.

Th. Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. XXXI en blz. 587, n. IV; XIII 2, blz. 619, n. I. — Volgens vriendelijke mededeeling van de directie der bibliotheek te Augsburg, was het in Juni 1931 niet mogelijk dit handschrift met een der manuscripten in de bibliotheek te identificeeren.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 (vroeger lib. pict. A 61). — Groot deel papier, 372 bladen, 435 × 285 millim. — Verzameling van teekeningen (gedeeltelijk ingeplakt), naar allerlei oudheden, beelden, reliëfs en inscripties, vooral te Rome, bijeengebracht door St. W. Pighius. — Titel (geschreven door Pighius): „*Reliquiae ἐπιγραφῶν et περιγραφῶν Romanarum, quas aliquando collegit Romae et alibi in Italia Stephanus Winandus Pighius Campensis, institutor tunc principis Caroli Frederici ducis Cliviae Iuliae Montium comitis Marchiae et Ravens-*

purgi domini Ravensteini Guilhelmi ducis f., postea scolaster Sanctensis ecclesiae"; (daarna, met de hand van Ewich:) „*in hocce volumen compactae adeoque ab interitu vindicatae per Hermannum Ewichium Vesaliensem a⁰ 1648*". — Uit het bezit van H. Ewich te Wezel.

Corpus inscr. lat., VI, blz. L, n. XXXVIII 2; verg. XIII 2, blz. 507, n. VII. — K. Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 277 – 278. — V. Rose, *Verzeichniss der lateinischen Handschriften*, II 3 (1905), blz. 1392.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *a* (vroeger lib. pict. A 61 *a*). — Opgeplakte blaadjes in een deel van klein-folio formaat, 320 × 205 millim. — *Collectanea* van St. W. Pighius, bijeengebracht door H. Ewich, 1647. — Titel: „*Stephani Winandi Pighii, canonici olim Sanctensis, collectanea inscriptionum quae de diis Romanorum veterum agunt, redempta ac congesta adeoque ab interitu vindicata per me Hermannum Ewichium a⁰ 1647*". — Bevat afschriften van inscripties en enkele teekeningen; brieven van en aan J. G. Graevius. — Afkomstig uit de bibliotheek der Königliche Museen. — In het Corpus geciteerd als *Codex Musei*. — Daarin afschriften der inscripties N. 92, 121, 122, 123, 150, 185, 233 en 334.

Corpus inscr. lat., VI, blz. L, n. XXXVIII 3; XIII 2, blz. 507, n. VII. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 177.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *b* (vroeger lib. pict. A 61 *b*). — Papier, 70 blz. 212 × 160 millim. — H. Ewich, *Collectanea*. — Titel: „*Reliquiarum Romanarum inscriptiones et imagines, quas a tellure detentas fossor retexit; sunt quaedam editae quaedam ineditae.*" — Bevat, onder anderen, afschriften van een aantal inscripties, die in Nederland zijn gevonden: N. 98, 121, 122, 123, 126, 150, 185, 186, 187, 289, 290, 291, 351 en 352. — Afkomstig uit de bibliotheek der Königliche Museen.

Corpus inscr. lat., VI, blz. L, n. XXXVIII; XIII 2, blz. 599, n. V. — Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 183.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *f* (vroeger lib. pict. A 104). — Papier, 92 genummerde en een aantal ongenummerde bladzijden, 228 × 170 millim. — St. W. Pighius, *Collectanea*, bijeengebracht door H. Ewich, 1646. — Titel: „*Inscriptiones deorum dearumque gentilium variae, collectae et notis illustratae per Stephanum Winandum Pighium scolasticum Sanctensem, redemtae et ab interitu vindicatae per me Herman Ewichium 1646 mense Julio*" (daaronder de handteekening van Ewich). — Afkomstig uit de bibliotheek der Königliche Museen te Berlijn.

Corpus inscr. lat., VI, blz. L, n. XXXVIII 1.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *h* (vroeger lib. pict. A 61 *h*). — Papier, ongenummerde bladen, 220 × 157 millim. — St. W. Pighius, Verzameling van inscripties, 1554. — Titel: „*Inscriptionum antiquarum farrago, summo studio ex marmoribus passim collecta per Steph. Pighium Campensem.* —

Opus inchoatum absolutumque anno S. N. MDLIV iussu auspiciisque doctissimi Marcelli Cervini card. S. Crucis." — Met een index van den verzamelaar. — Heeft behoord aan Janus Gruterus, later aan Jan Six, Fr. Halma en J. Luzac (in het Corpus geciteerd als *Codex-Luzac*). — Het handschrift is beschadigd bij den brand van de villa van Th. Mommsen, 12 Juli 1880.

Brouckhusius, ad Propertium I 18. — J. Geel, *Catalogus librorum manuscriptorum qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt* (1852), blz. 44. — *Corpus inscr. lat.*, VI, blz. L, n. XXXVIII 1.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, ms. lat. fol. 61 *s* (vroeger lib. pict. A 61 *s*). — Papier, 195 bladen, 210 × 300 millim. — Verzameling van afschriften van inscripties, geschreven met verschillende handen, bijeengebracht door Maximilianus de Waelscapple, kanunnik te Utrecht en te Maastricht, gedateerd 1554. — Titel: „*Antiquarum inscriptionum Urbis collectanea Maximil. Waelscapple, canonici Ultraiect. 1554*". — Het handschrift is bij den brand der villa van Mommsen, in 1880, beschadigd. — Daarin afschriften van de inscripties N. 121, 123, 122 en 150.

Corpus inscr. lat., VI, blz. LI, n. XL; verg. IX en X, blz. LXVIII; XIII 2, blz. 620, n. III.

Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, ms. lat. quart. 36. — Papier, 133 bladen, 206 × 163 millim. — H. Ewich, *Collectanea*. — Titel: „*Roma Traiana sive notitia Romanarum antiquitatum, quae praecipue ex Coloniae Traianae et Veterum Castrorum ruderibus sunt detectae et extractae, in qua nonnula exhibentur Romana numismata marmora signa sigilla et suppellectilia, digesta et collecta ab Hermanno Ewichio Vesaliensi, antehac in Sanctensi nunc Vesaliensi reformata ecclesia ministro. — Vesaliae Anno MDCXLIII*". — Teekeningen van allerlei monumenten, reliëfs, munten, stempels op baksteenen en bijzonder veel inscripties; ook enkele brieven van J. Smetius (verg. J. in de Betouw, *De Castris Veteribus*). — Dit handschrift is (volgens A. von Domaszewski) het origineel, waaruit Ewich zelf de inscripties in zijn andere handschriften (te Berlijn en te Wezel) heeft overgenomen. — Daarin afschriften der inscripties N. 98, 121, 122, 125, 135, 151, 185, 186, 187, 188, 289, 290, 291, 351 en 352.

A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 184-194. — V. Rose, *Verzeichniss der lateinischen Handschriften*, II 3 (1905), blz. 1392, n. 139. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 599, n. V.

Brussel, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 4347. — St. W. Pighius, verzameling van Latijnsche inscripties, overeenkomend met de verzameling te Berlijn, *Staatsbibliotheek*, hs. lat. fol. 61 *h* (bekend als *Codex-Luzac*).

Corpus inscr. lat., VI, blz. L, n. XXXVIII.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 B 22 (vroeger K 70). — Chr. Saxe, Afschriften van Grieksche en Latijnsche inscripties met aanteekeningen en brieven, onder anderen de overblijfselen van eenige bladen met zeer zorgvuldige afschriften van Latijnsche inscripties en teekeningen van monumenten, vervaardigd door Carolus Clusius (1526—1609) op zijn reizen in Spanje en Frankrijk,

naar verschillende andere verzamelingen en gedurende zijn verblijf te Weenen van 1573 tot 1587, ter aanvulling van de verzameling van Martinus Smetius die is uitgegeven door Justus Lipsius. — De verzameling van Clusius is gebruikt bij het samenstellen van het materiaal voor de *Inscriptiones antiquae*, die zijn uitgegeven door Janus Gruterus (in 1602), en heeft behoord aan Petrus Burmannus en Chr. Saxe; Saxe heeft de bladen van de verzameling van Clusius stukgesneden en op groote vellen geplakt.

Brief van Clusius aan Justus Lipsius van 25 Maart 1588 (gedrukt bij P. Burmannus, *Sylloge epistolarum*, I, blz. 314). — J. Gruterus, *Inscriptiones antiquae*, Ad lectorem, blz. 2. — Chr. Saxe, *Lapidum vetustorum epigrammata*, blz. 5. — *Corpus inscr. lat.*, II, blz. XIV, n. 30; III, blz. 156, n. VIII en blz. 564. — W. Kubitschek, *Das Lapidarium des Hieronymus Beck von Leopoldsdorf* (*Jahrbuch für Altertumskunde*, VI, 1912, blz. 103–147, vooral blz. 113-128 en 143-146).

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 C 1 (Q 1). — Catalogus der handschriften van Gisb. Cuperus, door hem zelf samengesteld en geschreven.

P. Bosscha, *Opgave en beschrijving van de handschriften nagelaten door Gisbertus Cuperus* (1842).

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 C 12 (Q 14). — Correspondentie van G. Cuperus en Joh. Smetius den zoon, minuten der brieven van Cuperus en oorspronkelijke brieven van Smetius, met afschriften van inscripties.

Enkele brieven van Cuperus zijn gedrukt bij J. In de Betouw, *De aris et lapidibus votivis Gisb. Cuperi epistolae* (1783). — Bosscha, *Handschriften nagelaten door Cuperus*, blz. 62, n. 34.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 C 13 (Q 15). — Correspondentie van G. Cuperus en W. Coetier, minuten der brieven van Cuperus en oorspronkelijke brieven van Coetier, met aanteekeningen over oudheden en inscripties (onder anderen N. 152 en 153).

Bosscha, *Handschriften nagelaten door Cuperus*, blz. 61, n. 33.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 C 38 (Q 56). — Correspondentie van G. Cuperus en Mr. Hendrik Copes, minuten der brieven van Cuperus en oorspronkelijke brieven van Copes, met afschriften van inscripties en teekeningen.

C. R. Hermans, *Mengelwerk*, I (1840), blz. 308. — W. C. Ackersdyck, *Taxandria* (1841), blz. 168.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 72 D 45[6]. — Brief van Mr. Justinus de Beyer (membre associé van de Akademie te Rouaan) aan M. Le Cat, secretaris der Akademie te Rouaan, uit Nijmegen, 27 Augustus 1754, over het reliëf te Dodewaard (N. 281), met een teekening.

Précis analytique des travaux de l'Académie de Rouen, II (1751—1760, uitgegeven in 1816), blz. 192. — *Verslag der Koninklijke bibliotheek*, 1916, blz. XLII.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 74 B 1. — Correspondentie van

Hendrik van Wijn, onder anderen brieven van Mr. W. C. Ackersdyck, met afschriften van brieven van Gisbertus Cuperus aan Mr. H. Copes, uit het jaar 1686, en een uittreksel van W. C. Ackersdyck, *Memoria Copesiana*.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 74 E 1—3. — Thomas Reinesius, *Eponymologicum: cognomina tam virilia quam muliebria Romanorum Graecorum etiam quaedam et quos dicunt Barbarorum nomina complectens* (bewerkt door Christ. Schoettgen).

Hs. 74 E 4 – 15. — Chr. Schoettgen et Chr. Saxe, *Collectanea*, ter aanvulling van het *Epynomologicum* van Th. Reinesius.

Hs. 74 E 16. — Chr. Saxe, *Collectanea*, voor een levensbeschrijving van Th. Reinesius.

Collectanea van Janssen (Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. B. P. L. 944, XIII). — *Verslagen der Akademie, Afd. Letterkunde*, VI (1862), blz. 340; VII (1863), blz. 3 en 141—159. — L. Müller, *Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*, 1863, blz. 716.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 78 H 44. — Hadrianus Junius Hornanus, *Batavia* (oorspronkelijk handschrift van den auteur).

G. van Lennep, *Het in de Koninklijke Bibliotheek berustende handschrift der Batavia* (1840).

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 130 C 9 (vroeger Y 446). — Collectanea van P. Scriverius, onder anderen over de godin Nehalennia: 12 bladen met de gravures van Hendrik Danckers, het titelblad en den gedrukten brief van Danckers aan de Staten van Walcheren; 8 bladen met teekeningen van H. Schuylenburgh naar de monumenten uit Domburg, met de afmetingen der monumenten en eenige aanteekeningen (daarin de inscripties N. 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242 en 243); brieven en aanteekeningen over andere Romeinsche monumenten en Latijnsche inscripties; de gedrukte brief over de vondsten te Domburg van 14 Januari 1647; brief van Huygens aan Scriverius uit Den Haag, 15 Februari 1647. — Het handschrift heeft behoord aan N. Witsen en tot de collectie-Phillips (n. 11853).

S. Muller Fzn., *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 3de R. V (1889), blz. 120.

Keulen, *Stadtarchiv*. — Johannes (1585—1631) en Aegidius (1595—1656) Gelenius, *Farrago diplomatum et notationum pro historia*, verzameling van oorkonden als bronnen der geschiedenis van het aartsbisdom Keulen.

J. Hartzheim, *Bibliotheca Coloniensis* (1747), blz. 9 en 172. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 508, n. XIII.

Keulen, *Stadtarchiv*. — H. Crombach, *Annales metropolis Coloniae Agrippinensis a prima origine deducti usque ad seculum XVII* (tot het jaar 1675).

Corpus inscr. lat., XIII 2, blz. 508, n. XV.

Keulen, *Stadtbibliothek*. — Stephanus Broelmann (1551—1622), *Commentarii*

historiae veteris omnis et purae plenaeque civitatis Ubiorum florentis atque amplae et eorum ad Rhenum oppidi citerioris Agrippinensis in Germania II.

J. Hartzheim, *Bibliotheca Coloniensis* (1747), blz. 297. — C. Leemans, *Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, 2de R. II (1872), blz. 85. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 160. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 507, n. IX.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 1. — 211 bladen, 430 × 280 millim. — Martinus Smetius, *Inscriptiones*, 1565. — In druk uitgegeven door Justus Lipsius in 1588. — Daarin de inscripties N. 121, 123, 150, 122, 185, 334, 345, 346, 408 en 337.

M. Siegenbeek, *Geschiedenis der Leidsche hoogeschool*, II (1832), blz. 3–5. — *Bibliographie des martyrologes protestants néerlandais*, II (1890), blz. 768. — *Corpus inscr. lat.*, VI, blz. XLIX; IX, blz. LXII; XIV, blz. XIX.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 944. — Schriftelijke nalatenschap van L. J. F. Janssen.

I. Archaeologische bibliographie.

II. Alphabetische lijst der plaatsen in Nederland, waar oudheden zijn gevonden, welke lijst verkort is uitgegeven bij de Oudheidkundige kaart van Nederland door de HH. Reuvens, Leemans en Janssen.

III. Aanteekeningen over de in Nederland gevonden oudheden, gerangschikt naar de vindplaatsen in alphabetische volgorde.

IV—XII. Aanteekeningen over oudheden der steenperiode, der bronsperiode en uit paalwoningen, over Frankische oudheden, over Germaansche en Celtische oudheden, over oudheden gevonden buiten Nederland, over Egyptische, Assyrische en Indische oudheden, over Etruscische, Umbrische en Oscische oudheden, over gemmen en munten.

XIII. Aanteekeningen over inscripties, voornamelijk over Latijnsche inscripties.

XIV—XVIII. Aanteekeningen over Grieksche en Romeinsche archaeologie, over Grieksche en Romeinsche oudheden, over Middeleeuwsche en latere oudheden, over Joodsche en Christelijke oudheden.

Bibliotheca Universitatis Leidensis: *Codices Bibliothecae Publicae Latinae* (1912), blz. 157, n. 944.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Bibl. Publ. Lat. 953. — Schriftelijke nalatenschap van Hendrik Cannegieter.

III. *Inscriptiones Germaniae Inferioris, inde ab Oceano usque ad Moguntiam, collectae anno 1742, additis descriptionibus delineationibus ceteris quae inservirent ad Bataviam Romanam conscribendam.*

V. *Adversaria patriam antiquitatem spectantia.* — *Adnotationes de Dea Nehalennia* (met de oorspronkelijke, voor het werk van Cannegieter vervaardigde teekeningen en afdrukken der gravures naar deze teekeningen).

VI. *Domburgensia* (aanteekeningen over de bij Domburg gevonden Romeinsche monumenten met teekeningen en gravures).

VII. *Catalogus musei antiquarii Lugduno-Batavi* (fragment van een be-

schrijving der monumenten uit het legaat van Gerard van Papenbroeck). — Index op de *Adversaria patriam antiquitatem spectantia* (in deel V).

VIII. *Batavia Romana* (aanteekeningen voor een geschiedenis van Nederland in den Romeinschen tijd).

XVI. *Commentarius de lapide Traiectino anno 1740 effosso* (N. 325), met een afschrift voor den drukker (nooit uitgegeven).

XVII. Brieven, onder anderen van O. W. van Dishoeck van Domburgh over de publicatie der bij Domburg gevonden oudheden.

L. J. F. Janssen, *Verslagen der Koninklijke akademie*, Afd. Letterkunde, III (1858), blz. 325–353. — *Bibliotheca Universitatis Leidensis: Codices Bibliothecae Publicae Latinae* (1912), blz. 157, n. 953.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Burm. Q. 7. — 144 bladen (284 blz.), 215 × 165 millim. — St. W. Pighius, Verzameling van inscripties, 1554. — Titel: „*Inscriptionum antiquarum farrago, summo studio ex marmoribus passim collecta atque in ordinem redacta scholiisque undique in gratiam philologorum adiunctis haud parum illustrata per Steph. Pighium Campensem. — Opus inchoatum absolutumque anno 1554 iussu auspiciisque doctissimi Marcelli Cervini cardin. S. Crucis, qui anno sequenti Marcellus II Pontif. Max. non uno mense terris tantum ostensus supervixit*". — Volgens een aanteekening in het deel, geschreven door Petrus Burmannus: „*descriptum hoc est ex mss. ampl. viri I. Sixii quod Halma emerat et cujus toties mentionem facit Broukhusius ad Propertium*" (thans te Berlijn, *Preussische Staatsbibliothek*, hs. lat. fol. 61 *h*: zie hier boven).

J. Geel, *Catalogus librorum manuscriptorum qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt* (1852), blz. 43–44, n. 152. — *Corpus inscr. lat.*, VI, blz. L, n. 38.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Burm. Q. 8. — 144 bladen (284 blz.), 210 × 160 millim. — St. W. Pighius, Verzameling van inscripties. — Afschrift van het voorafgaande handschrift.

J. Geel, *Catalogus*, blz. 43, n. 151. — *Corpus inscr. lat.*, VI, blz. L, n. 38.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Letterkunde 880. — 23 bladen, 200 × 165 millim. — W. C. Ackersdyck, *Memoria Copesiana*: levensbeschrijving van Mr. Hendrik Copes (± 1650—1708) te 's-Hertogenbosch. — Deze verhandeling is nooit gedrukt.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Lipsius 22. — 52 bladen, 305 × 215 millim. — Justus Lipsius, Verzameling van Grieksche en Latijnsche inscripties.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Oudendorp 8. — Fr. Oudendorp, *Oratio de veterum inscriptionum et monumentorum usu legatoque Papenbroekiano ejusdemque brevis descriptio* (met teekeningen en aanteekeningen in handschrift van Oudendorp).

J. Geel, *Catalogus*, blz. 40, n. 137.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Oudendorp 27. — 84 bladen, 330 ×

205 millim. — Fr. Oudendorp, *Collectanea ad illustrationem marmorum Papenbroekianorum* (beschrijving der monumenten in het legaat van Gerard van Papenbroeck).

J. Geel, *Catalogus*, blz. 45, n. 157.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Papenbroeck. 17. — 54 bladzijden, 205 × 155 millimeter. — *Marmora antiqua Papenburgica.* — Beschrijving der verzameling van Gerard van Papenbroeck, in het landgoed Papenburg bij Velzen, getiteld: „*Inscriptiones romanae et graecae, statuae, busta, toreumata, etc. ex antiquo marmore, quae sunt in aedibus et hortis pabenburgensicis apud v. n. Gerardum van Papenbroeck, ex variis Asiae partibus et Roma ac Italia huc allata*". — Daarin de inscripties N. 258, 259, 289, 292, 351 en 409. — Uit het bezit van Gerard van Papenbroeck, door Corn. van Sypesteyn geschonken aan Reuvens en door hem aan de bibliotheek afgestaan.

Westendorp en Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 260. — Brambach, *Corpus inscr. rhenan.*, blz. XXIV.

Leiden, *Universiteitsbibliotheek*, hs. Scaliger 11. — 74 bladen, 340 × 205 millim. — I. I. Scaliger, Register op het verzamelwerk met inscripties van Ianus Gruterus (eigenhandig).

Luik, *Bibliothèque de l'Université*, hs. 833. — Hendrik van den Berch, *Copie des armes et blasons des évèques de Tongres et de Liège.* — Daarin afschriften der inscripties N. 72 en 73.

M. Grandjean, *Bibliothèque de l'Université de Liège: Catalogue des manuscrits* (1875), blz. 455–548.

Luxemburg, *Bibliothèque de la section historique de l'Institut grand-ducal de Luxembourg*, ms. 381. — A. Wiltheim, *Collectanea*; bevat, onder meer, een aantal afschriften van Latijnsche inscripties.

N. van Werveke, *Beiträge zur Geschichte des Luxemburger Landes* (1886), blz. 193–216; *Publications de la section historique de l'Institut grand-ducal de Luxembourg*, LI (1903), blz. 233–285. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 1, blz. 588, n. VI.

Middelburg, *Provinciale bibliotheek*, hs. V. A. — Portefeuille met brieven en andere papieren, grootendeels afschriften, over de geschiedenis en oudheden van Domburg, onder anderen de briefwisseling over de uitgaaf van de *Monumenta Domburgensia* tusschen Van Dishoeck en Cannegieter, verder veel brieven en aanteekeningen van Mr. S. de Wind over de platen naar de monumenten, die te Domburg zijn ontdekt.

J. P. van Visvliet, *Inventaris der handschriften van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen* (1861), blz. 52–58.

Middelburg, *Provinciale bibliotheek.* — J. In de Betouw, *Verhandeling betreffende de overgebleven gedenkstukken van het Romeinsche krijgsleger van Neder-Germanië opgedolven uit de omstreken der aloude winterlegeringen* (1809).

F. Nagtglas, *Vervolg op den inventaris der handschriften van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen* (1869), blz. 1.

Middelburg, *Provinciale bibliotheek*. — Bundel van 20 bladen: daarin 12 bladen met teekeningen naar de monumenten uit Domburg die op de gravures van H. Danckers voorkomen, 5 bladen met teekeningen naar de monumenten die men eerst vindt op de gravures van J. de Mel, ook afbeeldingen van zijkanten van sommige monumenten uit beide groepen die op de gravures niet aanwezig zijn, vrij slordig geteekend, zonder maten of verdere aanteekeningen: een aquarel met een gezicht op het strand van Domburg tijdens het vinden der monumenten.

Gemerkt: *No. 147. — No. 1, 1651. H. van Schuylenburgh.*

Middelburg, *Provinciale bibliotheek*, hs. 95 *b*. — K. van Alkemade en P. van der Schelling, *Beschrijving van de godinne Nehalennia*.

Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch Genootschap*, N. II 21. — Teekeningen, geplakt op drie bladen, naar de monumenten uit Domburg van H. van Schuylenburg, geheel overeenkomend met het exemplaar te 's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 130 C 9, blijkbaar vervaardigd om aan een geleerde te worden toegezonden. — Daarin afteekeningen der inscripties N. 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242 en 243.

M. F. Lantsheer en F. Nagtglas, *Zelandia illustrata*, I (1879), blz. 53. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 631 (daar geciteerd als *Drie bladen*).

Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch Genootschap*, N. II 22. — Dertien teekeningen op bruin papier, geplakt op vier bladen, afbeeldingen van de monumenten uit Domburg die voorkomen op de gravures van H. Danckers (van 1647), wellicht de oorspronkelijke schetsen van den schilder Hendrik van Schuylenburgh, maar zeker niet de onmiddellijke voorbeelden van de gravures: bij het laatste monument, dat met rood krijt is geteekend omdat het van rooden zandsteen is, staat de naam van den schilder. — Titel: „*Afbeeldinge van de oude rarieteyten, aan het strant ontrent Domburg in den eylande van Walcheren by dykgraaf en gezworens van de Vyf Ambachten op het opnemen van de helmpootinge gevonden, den 5den January 1647; ende door ordre van de Ed. Heeren de Drie Staeten van Walcheren ende Gecommitteerdens van de Breede Geerfdens gedaan brengen binnen de stad Domburg; geteekent door S. Burgh*". — De teekeningen hebben behoord aan Mr. J. Verheye van Citters. — Daarin afteekeningen der inscripties N. 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244 en 245.

Zelandia illustrata, I, blz. 53. — Janssen, *De Romeinsche beelden in Zeeland*, blz. 12. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 630 (daar geciteerd als *Schuylenburgh I*).

Middelburg, *Verzameling van het Zeeuwsch Genootschap*, N. II 23. — Zeventien teekeningen op wit papier, geplakt op vier bladen, zonder twijfel van de hand van H. van Schuylenburgh, uitsluitend afbeeldingen van de monumenten uit Domburg die niet op de gravures van Danckers voorkomen. — Titel: „*Antycke steenen en penningen, gevonden op de zeestrandt by Domburgh in Zeelandt op den 3den January 1651. En alsoo een extraordinaryus oostenwindt waeyde en het soo laegh aflopende water end zee, soo is daer gevonden een heydens capelleken, alwaer ick door ordre van Ed. heer mynheer de burgemeester Apellony Veth, president van de Kaemer van Walgeren, dese stenen en penningen hebbe geteykent en naer tleven*

gecolerert. Hendrick van Schuylenburgh." — Aanvulling van het exemplaar beschreven onder N. II 22. — Heeft behoord aan Mr. J. Verheye van Citters. — Daarin afteekeningen der inscripties N. 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255 en 256.

Zelandia illustrata, I, blz. 53. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 630 (daar geciteerd als *Schuylenburgh II*).

München, *Bayerische Staatsbibliothek*, ms. lat. 743. — 206 bladen. — Verzameling van inscripties, bijeengebracht in de 16de en 17de eeuw grootendeels in Italië voor Petrus Victorius. — Afkomstig uit de bibliotheek van Petrus Victorius. — Daarin de inscripties N. 334 en 345.

Corpus inscr. lat., X, blz. LXVIII; XIII 2, blz. 619, n. II.

Napels, *Biblioteca Nazionale*, ms. V. E. 4. fol. — 273 bladzijden. — Verzameling van afschriften van inscripties, vervaardigd door Martinus Smetius, afgesloten in 1551, toen Smetius Rome verliet. — Titel: „*Inscriptiones antiquae per Urbem Romam diligenter collectae atque ex aliis cum Italiae tum Hispaniae locis studiose conquisitae fidelissimeque ut in ipsis marmoribus legebantur descriptae et in eum qui sequitur ordinem redactae.*" — Vroeger in de collectie-Farnese. — In deze verzameling zijn geen afschriften van inscripties uit Nederland.

J. Gruterus, *Inscriptiones antiquae* (1602), Ad lectorem, blz. 2. — Th. Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. XXXII; verg. VI, blz. XLIX, n. XXXVII; X, blz. LXII en volg.

Parijs, *Bibliothèque nationale*, ms. néerl. 10. — 12 bladen, 330 × 210 millim. — Titel: „*Auriacus Ovans, ofte outheden gevonden aen de duynen ontrent de stadt Domburch, aenkomende zyne Hoogheyt den heer Prince van Orangen. Gelegen in den eyland van Walcheren, 1647. Vuytgeteyckent door Mr. Hendryck van Schuylenburch, schilder en glasschrijver binnen Middelburch.*" — 8 bladen met teekeningen van Schuylenburch naar de monumenten uit Domburg (geheel overeenkomend met de teekeningen in het handschrift te 's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek*, hs. 130 C 9). — Een brief van Salmasius aan Constantijn Huyghens, secretaris van den Prins van Oranje, uit Leiden van 24 Februari 1647 (gedrukt bij Worp, *Briefwisseling van Constantijn Huygens*, IV, blz. 391, no. 4552). — Het handschrift heeft behoord aan Salmasius. — Daarin afteekeningen der inscripties N. 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242 en 243.

G. Huet, *Catalogue des manuscrits néerlandais de la Bibliothèque nationale* (1886), blz. 27, n. 10. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 631 (daar geciteerd als *Schuylenburgh III*).

Praag, *Aartsbisschoppelijke bibliotheek*. — Papieren van J. F. Schannat (1683—1739). — Daarin de inscriptie N. 275.

A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 309–312; verg. blz. 161. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 508, n. XVI.

Rome, *Biblioteca Vaticana*, cod. lat. 5234. — Afschrift, in 1567 vervaardigd door Aldus Manutius van het handschrift met de *Collectanea* van Martinus Smetius te Napels (*Bibl. Nazionale*, ms. V. E. 4. fol.), door Manutius zelf genoemd *Liber Carpensis*.

Th. Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. XXIX en XXXII; verg. VI, blz. XLIX, n. XXXVII.

Rome, *Biblioteca Vaticana*, cod. lat. 5253. — *Collectanea epigraphica*, een deel behoorend tot de handschriften van Aldus Manutius en gedeeltelijk door hem geschreven. — Daarin een afschrift der inscriptie N. 334.

Th. Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. XXIX; verg. VI, blz. LI, n. XLII.

Utrecht, *Universiteitsbibliotheek*, hs. 768. — Papier, 124 bladen. — Verzameling van inscripties, waarschijnlijk aangelegd door J. G. Graevius. — Daarin, onder anderen:

Fol. 11. — Oud schutblad van perkament, met het jaartal 1478; daarop een afschrift van N. 150.

Fol. 36. — Afschrift van drie inscripties, die bij Mart. Smetius voorkomen, N. 123, 122 en 121, met het bijschrift: „*Hae inscriptiones extant – – in kyria Neomagensium*".

Fol. 37. — Afschriften der inscripties N. 152, 153 en 155.

Fol. 40. — Geschreven en geteekend door Joh. Smetius den zoon: „*Noviomagi in Museo Johannis Smetii exstant marmora lapides et laminae cum suis inscriptionibus*"; volgen de afschriften en teekeningen van de inscripties N. 178, 189, een stempel op een baksteen, 190, 177, 180, 181, 205 en 182; „*In aedibus illustris Baronis D. de Heeckeren marmora Zutphaniae sunt tria, in area Arcis Neomagensis inventa*"; volgen de afschriften der inscripties N. 153, 152 en 155; bij de laatste inscriptie staan aangeteekend: „*III. Mense Martio Ai 1699 lapis erutus ex fundamentis muri antiqui prope turrem Arcis Neomagensis, in quo figura quasi Imperatoris cubat adstantibus duobus ad latera ejus ministris, uno ad caput, altero ad pedes; juxta cubitum sinistrum adest tripes; in dextro lapidis latere conspicitur arbor cum malis aureis*".

Fol. 43. — Afschriften der inscripties uit Domburg, N. 236, 247, 248, 249, 253 en 254. — Afschriften van deze zelfde inscripties zijn door Willem Goes gezonden aan Nicolaas Heinsius. Van dezen laatsten geleerde ontving Th. Reinesius de inscripties en hij gaf ze uit in zijn *Epistula ad Rupertum* (gedrukt in zijn *Epistolae*) en in zijn *Syntagma inscriptionum*.

Catalogus codicum manu scriptorum bibliothecae universitatis Rheno-Trajectinae, I (1887), blz. 198, n. 768.

Wezel, *Archiv der Evangelischen Gemeinde*, hs. 65 n⁰. 8 (vroeger hs. 65 n⁰. 4). — Papier, ± 120 bladen (niet gefolieerd), 193 × 145 millim. — Hermann Ewich (Wezel, 1635), Geschiedenis van het land van Cleef, Gulik, Gelder, enz. in den Romeinschen tijd, toegelicht met plaatsen der antieke auteurs en met inscripties, waarschijnlijk een afschrift bestemd voor den druk, maar met toevoegsels. — Daarin belangrijke afschriften van N. 334 (op een ingevoegd blad bij fol. 17) en van N. 352, gedateerd 1638 (op de laatste bladzijde), wellicht naar een afschrift van Scriverius.

Brambach, *Corpus inscriptionum rhenanarum*, blz. XXI. — *Corpus inscr. lat.*, XIII 2, blz. 599, n. V.

LATIJNSCHE INSCRIPTIES IN NEDERLAND GEVONDEN

MAASTRICHT

1 **C I L. XIII 3616**

D(is) [M(anibus ?)] L(ucii) Va[l(erii ?) S]aturn[ini, q]ui vixsit [ami]cus du[leis]simus a[. . . .]us[. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Riese 4247. — Fragment van een grafsteen, gevonden in 1901 bij het breken van een opening voor een deur in de Servatiuskerk te *Maastricht*, thans in de schatkamer van de kerk.

H. Schuermans, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXI (1902), Korr. Blatt, 114. — J. P. Waltzing, *Le musée belge*, VII (1903), blz. 99–100. — W. Goossens, *De katakomben Rome—Valkenburg* (1916), blz. 131.

2 **C I L. XIII 3617**

Ic pausat Amabeles in Cristo, q(u)i vixit an(nis) [. . .] m(ensibus) VI d(iebus) XII.

AANTEEKENINGEN. — Riese 4264. — Grafschrift, waarschijnlijk uit den tijd omstreeks het midden der 5de eeuw, gevonden in 1901 bij het aanleggen van een verwarmingsinrichting in de Servatiuskerk te *Maastricht*, thans ingemetseld in de kerk: een afgietsel is in het museum te Maastricht.

G. Monchamp, *Bulletin Acad. de Belgique, Classe des lettres*, 1901, blz. 915-917. — H. Schuermans, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXI (1902), Korr. Blatt, 114. — J. P. Waltzing, *Le musée belge*, VII (1903), blz. 88–99. — W. Goossens, *De katakomben Rome—Valkenburg* (1916), blz. 128.

3

Tetulum tutisque votis. Ic iacit Aluvefa innocens funere capta, qui vixsit annus III. Vivere dum potuit, fuit dolcissima. Tutus in pace fedeles recesit.

3 Ω — A.

AANTEEKENINGEN. — Grafschrift, waarschijnlijk uit de 5de of uit het begin der 6de eeuw, gevonden in 1915 in de Servatiuskerk te *Maastricht*, thans ingemetseld in de kerk; een afgietsel is in het museum te Maastricht.

A. J. Flament, *Van onzen tijd*, XVI (1915), 32–34. — J. Kalf, *Kunstberichten van Oud-Holland*, I (1915–1916), 13–15. — W. Goossens, *De katakomben Rome—Valkenburg* (1916), blz. 130.

4

C(aio) Priscinio Prisci filio Probo heredes f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een steen, afkomstig van een Romeinsch grafmonument, gevonden te *Maastricht* in de nabijheid van de O. L. Vrouwekerk, thans in het museum te Maastricht.

Maasgouw, 1924, blz. 59. — Goossens, *Monumenten in Maastricht*, blz. 37 (met afb. 22).

5 **C I L. XIII 3615**

Ammacae sive Gamaledae [pro sal(ute ?) Sec]undi [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Riese 2626. — Inscriptie op eenige fragmenten van een steen, gevonden in de Plankstraat te *Maastricht*, thans in het museum aldaar.

H. Schuermans, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIX (1900), Korr. Blatt, 107. — J. P. Waltzing, *Le musée belge*, VI (1902), blz. 447–451; *Westdeutsche Zeitschrift*, XXII (1903), Korr. Blatt, 9.

1. *Ammacae*. — Deze naam komt ook voor op een inscriptie gevonden te Zülpich (C I L. XIII 7929 = Brambach 538).

6 **C I L. XIII 10001**

109. L. Cu. Pri. (Luci Cuppi?).
135 *i*. Florent(is).
198 *b*. Of(ficina) Macc(ari).
301 *l*. Sollus f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden lampjes, gevonden te *Maastricht*, thans in het museum aldaar.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII (1881), blz. 83, 86 en 100. — Schuermans, *Bulletin du Limbourg*, VIII (1867), blz. 67.

7 **C I L. XIII 10006**

48. Magn(. . .) f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden wrijfschaal, gevonden te *Maastricht*, thans in het museum aldaar.

8 **C I L. XIII 10006**

121. C C. IV of(ficina).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden wrijfschaal, gevonden te *Wijk (Maastricht)*.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 118.

9 **C I L. XIII 10010**

49. Aestivi m(anu).
476. Cassius Cam(. . .).
920. Of(ficina) Frontin(i).
1508. Paterni.
Equr[. . .](?).

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Maastricht*, thans in het museum te Leiden.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 82. — *Catalogus van het Museum van Oudheden*, blz. 84 n. 172 en 173, blz. 86 n. 278, blz. 103 n. 1752.

10 **C I L. XIII 10010**

1662 *tt.* Of(ficina) Rufi.

Aanteekeningen. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Wijk (Maastricht)*.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 118.

11 **C I L. XIII 10024**

320. Hari(. . .) vivas D(omin)o (Chri)sto.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een gouden ring, gevonden te *Maastricht* in 1787 bij den schouwburg, waarschijnlijk verloren gegaan.

J. Ghesquierius, *Acta Sanctorum Belgii selecta*, VI (1794), blz. 29. — Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 87–90. — G. Monchamp, *Bulletin Acad. de Belgique*, 1901, blz. 917–918. — W. Goossens, *De katakomben Rome—Valkenburg* (1916), blz. 132.

12 **C I L. XIII 10030**

65. N(ομίσματα) K Δ (= solidi XXIV) [105 gram].

Aanteekeningen. — Inscriptie op een bronzen gewicht, in 1820 gevonden in de Grachtstraat te *Wijk (Maastricht)*. — Het getal tusschen vierkante haken duidt het tegenwoordige gewicht aan.

Habets, *Bulletin des Commissions*, XII (1873), blz. 161; *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 122–126.

65. *solidi*. — 1 solidus = 4.48 gram goud = 15 fr. 43 ctmes (fl. 7.41).

13 **C I L. XIII 10032**

23. D N A R.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een stuk hoorn, gevonden in 1840 tusschen andere Romeinsche oudheden in de Stokstraat te *Maastricht*.

C. Leemans, *Oudheden te Maastricht*, blz. 59. — Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 97.

14 **C I L. XIII 12508**

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

Aanteekeningen. — Stempel op een baksteen, gevonden te *Maastricht*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 154 n. 125).

GRONSVELD

15 **C I L. XIII 10010**

412. Of(ficina) Calvi.
1282*γγ*. Martialis.

2349*b*. Pat[. . .].

3275*a*. Patilius.

3275*b*. Patritia.
3275*c*. (R)omio.

—. O[. . .] C R F.
—. [. . .] O I M.

Aanteekeningen. — Stempels op terra-sigillata, gevonden in 1880 en 1882 in Romeinsche graven op de weide van het kasteel te *Gronsveld*.
Habets, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, 3de R. II (1885), blz. 73, 77, 78, 88 en 89.
2349*b*. Fragment, dat niet met zekerheid is aan te vullen.
3275. Stempels, die waarschijnlijk niet juist zijn gelezen.

MESCH

16

C E C.

Aanteekeningen. — Stempels op dakpannen, gevonden te *Mesch*.
Habets, *Publications de Limbourg*, XXXII, blz. 272 en 279.

HEER

17 **C I L. XIII 10017**

436 *d*. H.

Aanteekeningen. — Inscriptie, gegrift op een aarden vaas, gevonden te *Backerbosch* onder *Heer*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, V, 1882, blz. 71).

18 **C I L. XIII 10010**

1235. Maini (?).
1333. Melisus f(ecit).
1576. Priscus.
1721. Sanu[acus].

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in het Romeinsche landhuis te *Backerbosch*, thans in de musea te Leiden (*Catalogus*, blz. 103 n. 1749–1750) en Maastricht.

Habets, *Publications de Limbourg*, XXXII, blz. 287–288, pl. V.

19

C E C.

Aanteekeningen. — Stempel op een fragment van een baksteen, gevonden te *Backerbosch*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156 n. 175).

Habets, *Publications de Limbourg*, XXXII, blz. 271 en 279, pl. XIII 6.

WITTEM

20 **C I L. XIII 10025**

46. (Ex officina) Fron(tiniana).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een glas, gevonden te *Wittem*.

Publications de Limbourg, I, blz. 34–37 en 104–108; II, blz. 229; XVIII, blz. 296.

BOCHOLZ

21 **C I L. XIII 10010**

333. Bodu[s].
446. Caprasiu[s fe(cit)].
1490. Parentinus.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in een Romeinsch landhuis te *Vlengendaal* onder *Bocholz*, thans in het museum te Maastricht.

W. Goossens, *Internationales Archiv für Ethnographie*, XXIV (1916), blz. 11–12.

MEERSSEN

22 **C I L. XIII 10001**

136 *β β β*. Fortis.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden lampje, gevonden in de Romeinsche begraafplaats te *Steenstraat* bij *Limmel* onder *Meerssen*.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII (1881), blz. 137.

23 **C I L. XIII 10010**

339 *h*. Bonox(u)s f(ecit).

963 *μ*. Germanus.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in de Romeinsche begraafplaats te *Steenstraat* onder *Meerssen*, thans in het museum te Maastricht.

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 136–137.

24 **C I L. XIII 10006**

3 *g*. Adiutor f(ecit).
36 *b*. Gaius fe(cit).
84. Saturnin(us).
104 *g*. Vetera(nus?).
119. Car[. . .].
125. Cr[. . .].
155. [. . .]mevi of(ficina).
161 *b*. [Adiut]or f(ecit)?

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden wrijfschalen, gevonden te *Meerssen* in de villa Herkenberg.

Habets, *Bulletin de Mons*, I (1866), blz. 26–28, pl. XI; *Publications de Limbourg*, VIII (1871), blz. 412–414, pl. XI. — Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, X (1866), blz. 183. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 274–277, pl. XI.

25 **C I L. XIII 10010**

49 *g*. Aestivi m(anu).
397 *aa*. Caius f(ecit).
809 *s*. Donati m(anu).
1353 *b*. Mevi o(fficina).
1736 *x*. Saturnin(us).
3274. Oem[. . .].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Meerssen* in de villa Herkenberg, thans in verschillende verzamelingen te Tongeren.

Habets, *Bulletin de Mons*, I (1866), blz. 25; *Publications de Limbourg*, VIII (1871), blz. 415–419, pl. XI ; XVIII (1881), blz. 82. — Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, X (1866), blz. 183. — Schuermans, *Publications de Limbourg*, I (1864), blz. 108; *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 260—261, pl. XI; VIII (1869), blz. 376.

3274, stempel, dat waarschijnlijk niet juist is gelezen.

26 **C I L. XIII 10017**

966. [. . .]donis.

Aanteekeningen. — Inscriptie gegrift in een aarden pot gevonden in de villa Herkenberg te *Meerssen*.

Freudenberg, *Bonner Jahrbücher*, XLI (1866), blz. 181 n. 12. — Habets, *Bulletin de Mons*, I (1866), blz. 28; *Publications de Limbourg*, VIII (1871), blz. 418, pl. XI. — Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, X (1866), blz. 183. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 266–267, pl. XI 32.

27 **C I L. XIII 10032**

37. BM. VA. — NAX (?).

Aanteekeningen. — Letters op een beenen schijfje, gevonden in de villa Herkenberg te *Meerssen*.

Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, X (1866), blz. 183–184. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 259–260, pl. IX 29. — Habets, *Publications de Limbourg*, VIII (1871), blz. 401, pl. IX 29.

28

M H F.

Aanteekeningen. — Stempel op een baksteen, gevonden in het Romeinsche landhuis Herkenberg te *Meerssen*.

Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, X (1866), blz. 182. — Habets, *Publications de Limbourg*, VIII, blz. 410, pl. XI 26; XXXII, blz. 279. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 272–273, pl. XI 26.

HOUTHEM — SINT GERLACH

29 **C I L. XIII 10006**

18 *o*. Brariatus. 172 *b*. [. . .]riomas.
156. [. . . .]m. f. va[. . . .].

Aanteekeningen. — Stempels op aarden wrijfschalen, gevonden in het Romeinsche landhuis te *Rondenbosch* onder *Houthem*.

Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 163–165, pl. VI 37–41. — Habets, *Publications de Limbourg*, V (1868), blz. 383–385.

30 **C I L. XIII 10010**

98 *ff.* Amabilis f(ecit).
365 *l.* Buccus.
462 *b.* Carpus.
500 *dd.* Catus f(ecit).
933 *q.* Gabrus.
975 *i.* Graec[us].
1089 *x.* Iunius f(ecit).
1201. Macco fe(cit).
1382 *ww.* Montani o(fficina).
1624 *i.* Remig(ius) f(ecit).
1721 *g.* Sanuacus.
2062. V[ita]lis.
3271. Iudu(. . .).
3272 *a.* Geneo[. . .].
3272 *b.* Masso.
3272 *c.* Ocod[. . .].

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Houthem*, grootendeels te *Rondenbosch*, thans in de musea te Brussel en Maastricht.

Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, IX (1865), blz. 9. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 150–157, pl. IV 1–10; VIII (1869), blz. 370; *Bulletin du Limbourg*, VIII (1867), blz. 47. — Habets, *Publications de Limbourg*, V (1868), blz. 375–377. — Savelsberg, *Bonner Jahrbücher*, XXXVII (1864), blz. 250.

2062, *Publications de Limbourg*, XLIV, blz. 203.

3271 en volg., stempels, die waarschijnlijk niet juist zijn gelezen.

31 **C I L. XIII 10024**

167. Alex(andri).
255. Pra(sinus?).
276. C(aius) T(. . . .) V(. . . .).

Aanteekeningen. — Inscripties op gesneden steenen en ringen, gevonden te *Rondenbosch* onder *Houthem*.

167 en 276, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, XII, 1889, blz. 67).

255. — Janssen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, IX (1865), blz. 10. — Schuermans, *Annales Acad. archéologique de Belgique*, XXI (1865), blz. 437; *Bulletin des Commissions*, VI, blz. 137–138, pl. II 3; VIII, blz. 365. — Habets, *Publications de Limbourg*, V (1868), blz. 361–363, pl. II 3.

32 **C I L. XIII 10021**

126. C(ai) Lucci Alexandri dialepidos ad aspritudine(m). — C(ai) Lucci Alexandri lene ad omnem lippitudine(m). — C(ai) Lucci Alexandri ad calicines 3 ed scabritias omnes. — C(ai) Lucci Alexandri crocodes at aspritudines.

Aanteekeningen. — Orelli 4223, 4233; Brambach 136; Riese 4517. — Inscripties op een groen steentje gevonden in 1773 in het *Ravensbosch* (Saxe) onder *Houthem* bij Valkenburg.

Chr. Saxe, *Epistola de veteris medici ocularii gemma sphragide prope Traiectum ad Mosam nuper eruta* (1774). — R. Gough, *Observations on*

stamps used anciently by the oculists, *Archaeologia*, IX (1789), blz. 238. — Tôchon d'Anneci, *Dissertation sur les pierres des médecins oculistes* (1816), blz. 67 n. 19. — C. G. Kühn, *Index medicorum ocularіorum* (1829—1830), II, blz. 4. — Steiner, *Codex inscriptionum*, II, blz. 281, n. 1456. — C. Leemans, *Oudheden van Maastricht* (1843), blz. 78. — Janssen, *Revue archéologique*, VI (1849), blz. 579. — C. L. Grotefend, *Stempel römischer Augenärzte*, *Philologus*, XIII (1855), blz. 153 n. 45; *Die Stempel der römischen Augenärzte* (1867), blz. 89 n. 65. — Becker, *Heidelberger Jahrbücher*, 1858, blz. 855. — Warlomont, *Annales d'oculistes*, XVII (1878), blz. 127–128. — E. Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes romains* (1894), n. 93.

2–3. Lees: *ad caligines et scabritias.*

33

M(arco) Vitalini[o], dec(urioni) C(oloniae) U(lpiae) T(raianae), qu[aestori]-
cio, II (duum)vir(o) q[uinq(uennali)], Iulius amico [optimo].
3 T(ito) Tertinio [. . . .], aedilicio [. . . .] C(oloniae) U(lpiae) [T(raianae)],
pagus Catual[inus ? patro]no.

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op een bronzen plaatje, gevonden bij de opgravingen van de Romeinsche villa in het *Ravensbosch* onder *Houthem-Sint Gerlach*, thans in het museum te Leiden.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 59–66. — *Année épigraphique*, 1926, n. 128 en 129. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 101 n. 306.

34

Hono[ri] T(ito) Terti[nio] Nu[.], dec(urioni), II (duum)vir[o C(oloniae) U(lpiae) T(raianae)], Mansuet[us et] Macrin[us].

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een bronzen plaatje, gevonden bij de opgravingen van de Romeinsche villa in het *Ravensbosch*, thans in het museum te Leiden.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 62–66. — *Année épigraphique*, 1926, n. 130. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 102 n. 307.

35

Te[rtinio?], dec[(urioni) C(oloniae) U(lpiae) T(raianae), (duum)]vir[o quinquennali? . . .] Flor[.] a[mico optimo].

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een fragment van een bronzen plaatje, gevonden bij de opgraving van de Romeinsche villa in het *Ravensbosch*, thans in het museum te Leiden.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 63–66. — *Année épigraphique*, 1926, n. 131. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 103 n. 308.

36 **C I L. XIII 10010**

1452. Ociso f(ecit). **1857.** Su[p]p[u]tu[s].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden bij de opgraving van de Romeinsche villa in het *Ravensbosch*, thans in het museum te Leiden.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 67.

37 **C I L. XIII 10006**

18. Brariatu[s].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een wrijfschaal, uit het einde der 2de eeuw, gevonden bij de opgraving van de Romeinsche villa in het *Ravensbosch*, thans in het museum te Leiden.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 71.

SCHIMMERT

38 **C I L. XIII 10006**

100. Varisa [. . .]. **178.** [. . .]kai[. . .].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden wrijfschalen, gevonden bij de opgravingen in het Romeinsche landhuis van *Steenland* (niet van *Brummenkoul*!) onder *Schimmert*.

Habets, *Bulletin des Commissions*, XXI (1882), blz. 150, pl. III 2, en blz. 141, pl. IV 21.

39 **C I L. XIII 10010**

702 *aa*. Criciro(nis) o[f(ficina)]. **927.** Fus(cus fecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in het Romeinsche landhuis van *Steenland*.

Habets, *Bulletin des Commissions*, XXI (1882), blz. 139 en 140, pl. IV 15 en 16.

40 **C I L. XIII 10010**

449 *h*. Of(ficina) Caran(. . . .).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden bij de

opgravingen in het Romeinsche landhuis „*Op den Billich*" bij *Haasdal* in het *Ravensbosch* onder *Schimmert*.

Habets, *Bulletin des Commissions*, XVII (1878), blz. 356, pl. II 35.

HULSBERG

41

C. E. C.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op dakpannen, gevonden in het Romeinsche landhuis bij den *Heihof* onder *Hulsberg*.

J. H. Holwerda en W. Goossens, *Oudheidkundige mededeelingen*, I (1907), blz. 17.

VOERENDAAL

42 **C I L. XIII 10010**

959. Genia[lis].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden op het terrein der Eerste Nederlandsche Kalkmaatschappij te *Voerendaal*.

De Maasgouw, 1918, blz. 74.

43 **C I L. XIII 10010**

2044. Vimpi.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in het Romeinsche landhuis te *Ubachsberg* onder *Voerendaal*.

A. E. Remouchamps, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. IV, blz. CLX.

HEERLEN

44 **C I L. XIII 8711**

M(arcus) Iulius M(arci) f(ilius), missus Leg(ionis) V, h(ic) s(itus) e(st). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Riese 707. — Inscriptie op een grafsteen, gevonden in 1873 aan den Lindenweg tusschen *Heerlen* en *De Bek*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 222 n. 1).

Habets, *Bulletin des Commissions*, XIII (1874), blz. 42–55.

1. *Legionis V*, van den tijd van Caesar af tot den opstand der Bataven in Gallië. De inscriptie dateert dus in elk geval uit de eerste eeuw.

45 **C I L. XIII 10021**

109. L(uci) Iuni Macrin(i) lene. — L(uci) Iuni Macrin(i) delacrimator(ium). — L(uci) Iuni Macrin(i) diasmyrnes. — L(uci) Iuni Macrin(i) croc(odes) dia-
3 lepido(s).

AANTEEKENINGEN. — Riese 4514. — Inscripties op de vier zijkanten van een vierkant plaatje van groen speksteen, van een Romeinsch oogarts, gevonden in 1866 te *Heerlen*, in den tuin van den brouwer Lammeritz in het Dodelager (Warlomont), te zamen met aardewerk en munten van Nero, Traianus, Vespasianus en Constans II, thans in het museum te Brussel (Juste, *Catalogue*, 1867, blz. 416).

Habets, *Bulletin des Commissions*, VI (1867), blz. 21–42; *Publications de Limbourg*, VII (1870), blz. 363–386. — Warlomont, *Annales d'oculistes*, LVII (1867), blz. 205–211. — J. Freudenberg, *Bonner Jahrbücher*, XLIII (1867), blz. 220–221. — Schuermans, *Revue archéologique*, N. S. XVI (1867), blz. 75; *Bulletin des Commissions*, VIII (1869), blz. 384. — C. L. Grotefend, *Bulletino dell' Istituto archeologico*, 1868, blz. 105. — J. Klein, *Stempel römischer Augenärzte*, *Bonner Jahrbücher*, LV (1871), n. 119. — E. Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes romains* (1894), n. 70.

46 **C I L. XIII 10009**

317. Xanthi.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op terra-sigillata uit Italië, gevonden te *Heerlen*.

Habets, *Publications de Limbourg*, VII (1870), blz. 364.

47 **C I L. XIII 10010**

82. Albin(i).
98. Amabilis f(ecit).
100. Amandi.
340. Bor(ili).
412. Calvi.
500*ee*. Catus f(ecit).
536. Censor.
697. Cresti(onis officina).
892. Festus f(ecit).
1061. Of(ficina) Iucundi.
1119. Latinus.
1330. Medius.
1374. Mom(monis).
1409. Nasso.
1452. [O]ciso f(ecit).
1569. Prim(i) ma(nu).
1682. Sabinus.
1734. Satto f(ecit).
3273. Sol[. . .].

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Heerlen*, thans in de oudheidkamer aldaar en in het museum te Maastricht.

Habets, *Publications de Limbourg*, VII, blz. 364; XVIII, blz. 153. — P. Peters, *Maasgouw*, 1924, blz. 63; 1926, blz. 42 en 62: *Publications de Limbourg*, LXIII (1927), blz. 377; LXIV (1928), blz. 349–357.

48 **C I L. XIII 10025**

122. S S.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een glas, gevonden te *Heerlen*, thans in het museum te Leiden.

49

C E C.

Aanteekeningen. — Stempel op een dakpan, gevonden bij de opgravingen in het Romeinsche landhuis te *Meesenbroek* onder *Heerlen*.

P. Peters, *Maasgouw*, 1922, blz. 46.

KERKRADE

50 **C I L. XIII 10010**

347. Bou[dus feci]t.

Aanteekeningen. — Stempel op een bord van Gallische terra-sigillata, gevonden in een Romeinsch brandgraf te *Kerkrade*, thans in het museum te Maastricht.

Habets, *Publications de Limbourg*, XLIV, blz. 201. — *De Maasgouw*, 1929, blz. 33.

SCHAESBERG

51 **C I L. XIII 10010**

365. Buccus f(ecit).
705 *w*. Crispi ma(nu).
934. Gaius f(ecit).

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Schaesberg* in een graf aan den weg van Heerlen naar Sittard.

Leemans, *Oudheden van Maastricht*, blz. 63. — Habets, *Publications de Limbourg*, II (1865), blz. 218.

52 **C I L. XIII 10010**

1941. Tritus f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden bij de opgravingen in het Romeinsche landhuis van Overstenhof onder *Schaesberg*.
P. Peters, *Publications de Limbourg*, LVIII (1922), blz. 112.

NUTH

53 **C I L. XIII 10010**

1686 *l.* Saciant(r)i.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Vaesrade* onder *Nuth*, thans in het museum te Maastricht.

54

M. H. F.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een baksteen, gevonden in een Romeinsch landhuis te *Vaesrade* in 1872, thans in het museum te Maastricht.

SCHINNEN

55 **C I L. XIII 10010**

1651. Roppus fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een bord van Gallische terra-sigillata, gevonden op de *Moorheide* onder *Schinnen*.
W. Goossens, *Maasgouw*, 1923, blz. 24.

GELEEN

56 **C I L. XIII 10010**

724 *k.* Cunissa.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Geleen*, thans in het museum te Maastricht.

57 **C I L. XIII 10017**

679. Pi(. . .). 691. Prae(. . .).

Aanteekeningen. — Inscripties, gegrift op aardewerk, gevonden te *Geleen*, thans in het museum te Maastricht.

SUSTEREN

58 **C I L. XIII 10010**

3269. [. . .]enfcaiu.

Aanteekeningen. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Graetheide* onder *Susteren*, daarna in de verzameling-Guillon (*Catalogus*, blz. 30 n. 442), thans in het museum te Leiden.

Het stempel is niet met zekerheid te lezen.

59 **C I L. XIII 10010**

630 *e*. Condarillus. 1824. [S]occo.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Susteren*.

Habets, *Publications de Limbourg*, VI (1869), blz. 444.

ODILIËNBERG

60 **C I L. XIII 8708**

[Mat]ron[is]iabu[s.]vianu[s I]anuar[inius] Primus, [Ian]uarini [f(ilius), v(otum) s(olvit) l(aetus)] l(ibens) [m(erito)].

Aanteekeningen. — Riese 3212. — Twee fragmenten van een inscriptie op zandsteen (waarschijnlijk afkomstig uit de groeven van Merksteen bij Herzogenrade), ontdekt in den muur van de kerk te *Odiliënberg* bij de restauratie in 1881, bekend gemaakt door Jos. Habets, thans te Odiliënberg; een afgietsel is in het museum te Maastricht.

J. Habets, *Over twee fragmenten van een Romeinsch opschrift gevonden te Odiliënberg bij Roermond, Verslagen der Akadem. Afd. Letterkunde*, 2de R. XII (1883), blz. 27–38. — Hettner, *Westdeutsche Zeitschrift*, II (1883), Korr.-Blatt, 18. — Ihm, *Bonner Jahrbücher*, 83 (1887), blz. 152 n. 315.

1. Wellicht: [Aufan]iabus(?)

61 **C I L. XIII 10010**

412. Of(ficina) Calvi.
475 *kk*. Cassius f(ecit).
2062 *ppp*. Vital(is).
3268. [. . .]i Maiu[. . .].

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Odiliënberg*, daarna in de verzameling-Guillon (*Catalogus*, blz. 29 n. 430, blz. 32 n. 487), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 85 n. 174, blz. 103 n. 1751).

Habets, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, 2de R. XII (1883), blz. 36.

3268, stempel, dat niet met zekerheid is te lezen.

MELICK

62 **C I L. XIII 10010**

544 *qq*. Cerialis f(ecit).

Aanteekeningen. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Melick*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 85 n. 193).

Leemans, *Westdeutsche Zeitschrift*, VI (1887), blz. 314.

63 **C I L. XIII 10015**

115 *d*. Vind[e]x feci[t] C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een aarden beeldje, gevonden te *Melick*, thans in het museum te Leiden.

MAASNIEL

64 **C I L. XIII 10010**

964 *t*. Giamat(us) fe(cit).

Aanteekeningen. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Maasniel*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, IX, 1886, blz. 86).

Leemans, *Westdeutsche Zeitschrift*, VII (1888), blz. 307.

ROERMOND

65 **C I L. XIII 10010**

2062 *ppp.* Vital(is).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden bij *Roermond*.
Habets, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, 2e R. XII (1883), blz. 36.

BEESEL

66 **C I L. XIII 10010**

1282 ϑϑ. Martial(i)s fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Beesel*, daarna in de verzameling-Guillon (*Catalogus*, blz. 30 n. 440 en blz. 32 n. 471), thans in het museum te Leiden (*Verslag*, XII, 1889, blz. 66; *Catalogus*, blz. 103 n. 1753).

BERGEN

67 **C I L. XIII 10010**

228 *k.* Avetedo f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Afferden* onder *Bergen*, thans in het museum te 's-Hertogenbosch.
Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 104.

68 **C I L. XIII 10010**

397 *z.* Caius f(ecit).
955. Gemini.
1410 *w.* Nasso I(uli) s(ervus) f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Heyen* onder *Bergen*, daarna in de verzameling-Guillon (*Catalogus*, blz. 29 n. 435 en 436, blz. 30 n. 438), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 84 n. 169).

MOOK

69 **C I L. XIII 10001**

307 λ Strobili(s).

Aanteekeningen. — Stempel op een aarden lampje, gevonden te *Mook*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, III, 1880, blz. 61; *Catalogus*, blz. 150 n. 207).

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 262.

70 **C I L. XIII 10010**

347. Boudus. 1569. Of(ficina) Primi.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Mook*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 85 n. 218 en 184).

71

L(e)g(ionis) XXX.

Aanteekeningen. — Merk op een steel van een bronzen zeef, gevonden bij *Middelaar*, thans in het museum te Leiden.

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 35.

HORN

72 **C I L. XIII 8707**

Marti Halamarϑi sacrum. T(itus) Domit(ius) Vindex, (centurio) Leg(ionis) XX(X) U(lpiae) V(ictricis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2002, Brambach 2028, Dessau 4561, Riese 1039. — Inscriptie op een gedeelte van het voetstuk voor een beeld van witten kalksteen, bovenaan versierd met een lijst, evenals de volgende inscriptie ingemetseld in den muur van de kerk te *Horn*, daar afgeschreven in 1640 door den kanunnik Hendrik van den Berch, wapenheraut van het Prinsdom Luik, na het afbreken van de kerk in 1838 in de verzameling van notaris Ch. Guillon te Roermond (*Catalogus*, blz. 47 n. 816), bij de veiling van deze verzameling aangekocht voor het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 227 n. 35).

H. van den Berch, *Hs. te Luik 833*, blz. 14. — Habets, *Publications de Limbourg*, II, blz. 245; XVIII (1881), blz. 21; *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, 2de R. XI (1882), blz. 84-94 (met afb.). — Grandjean, *Catalogue*, blz. 456. — Knippenbergh, *Historia ecclesiastica ducatus Gelriae*

(1720), I 2, blz. 21. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 80 *ro*: *De gemma Bentinckiana*, blz. 61. — Heylen, *Mémoires de l'Acad. de Bruxelles*, IV, 9, blz. 448. — In de Betouw, *De Castris Veteribus*, blz. 38. — D. Hermann de Greif, bij Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 68 n. 2. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1515. — Leemans, *Oudheden van Rossum*, blz. 170; *Verhandelingen der Akad. Afd. Letterkunde*, VIII (1875), 3e stuk, blz. 8. — De Wal, *Moedergodinnen*, blz. 135. — *Verslagen der Rijksverzamelingen*, XII (1889), blz. 66.

1. *Halamar3i*. — Duidelijk is de letter *D* met een streep er door, die op inscripties in Gallië en Germanië de spirans aanduidt: verg. Dessau 2626: zie Becker, *Bonner Jahrbücher*, LVII, blz. 68; Kuhn, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, III, blz. 207; IV, blz. 164.

2. *Leg. XX V. V.* — Waarschijnlijk moet men lezen *Leg(ionis) XXX Ulpiae Victricis*, daar *Legio XX Valeria Victrix* slechts van omstreeks 10 tot 40 aan den Rijn stond, maar toen nog niet de bijnamen *Valeria* en *Victrix* voerde: het is ook niet aannemelijk, dat het monument zou zijn gewijd door een centurio van het leger in Britannia, waar Legio XX na 40 lag: verg. A. Riese, *Germania*, II (1918), blz. 9–14.

73 **C I L. XIII 8709**

Mercurio Arverno [a]ed(iculam) Irmidius Ma[c]ro ex i(ussu).

Aanteekeningen. — Brambach 2029, Riese 3328. — Inscriptie op een altaar van grijzen zandsteen. Boven de inscriptie is Mercurius afgebeeld in een nis, zittend, met een bok aan de voeten, in de linkerhand een staf, in de rechterhand een geldbuidel: staf en geldbuidel zijn ook op de zijkanten van het altaar afgebeeld. Evenals de vorige inscriptie (N. 72), ingemetseld in den muur van de kerk te Horn, zoodat slechts de zijkant van het altaar met den geldbuidel zichtbaar was; op die wijze vermeld door den kanunnik H. van den Berch in 1640; de inscriptie is eerst zichtbaar geworden bij het afbreken van de kerk in 1838; daarna in de verzameling van notaris Guillon te Roermond (*Catalogus*, blz. 47 n. 817), bij de veiling dezer verzameling aangekocht voor het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 227 n. 31).

H. van den Berch, *Hs. te Luik 833*, blz. 14. — Habets, *Publications de Limbourg*, II (1865), blz. 245; XVIII (1881), blz. 220; *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, 2de R. XI (1881), blz. 84–101. — Grandjean, *Catalogue*, blz. 456. — Leemans, *Verhandelingen der Akad. Afd. Letterkunde*, VIII 3 (1875), blz. 8. — Franssen, *Mémoires de l'Académie de Clermont*, 1875, blz. 77. — Mowat, *Bulletin monumental*, XLI (1875), blz. 559; *Comptes-rendus de l'Acad. des inscriptions*, 1875, blz. 152. — *Verslagen der Rijksverzamelingen*, XII (1889), blz. 66.

1. *[a]ed(iculam)*, of *[a]ed(em)*, Zangemeister.
–. *Ma[c]ro ex i[ussu]*, Zangemeister.

74 **C I L. XIII 10017**

587. Ma[n]sue(ti?).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie, gegrift op een aarden vaas, gevonden te *Horn*, daarna in de verzameling van notaris Guillon (*Catalogus*, blz. 29 n. 431), thans in het museum te Leiden.

HAELEN

75 **C I L. XIII 10006**

36*c*. Caius f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden wrijfschaal, gevonden te *Melenborg* (?) onder *Haelen*.
Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII, blz. 231.

76 **C I L. XIII 10009**

42 *x*. Cn(aei) Atei. 233 *f*. L(uci) Sent(i) S(. . . .).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Italiaansche terra-sigillata, gevonden te *Melenborg* (?), daarna in de verzameling van notaris Guillon (*Catalogus*, blz. 30 n. 454 *f* en *g*), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 103 n. 1748).

77 **C I L. XIII 10010**

276. Of(ficina) Bas[si].
347 *cc*. Boudus f(ecit).
1299 *z*. Of(ficina) Mascul(i).
1330 *m*. Medius f(ecit).
1355 *kk*. Miccio f(ecit).
1410 *v*. Nasso I(uli?) s(ervus) f(ecit).
2138. Of(ficina) Ba[. . .].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Melenborg* onder *Haelen*, daarna in de verzameling van notaris Guillon (*Catalogus*, blz. 29 n. 432, blz. 30 en 31 n. 454), thans in het museum te Leiden (*Verslag*, XII, 1889, blz. 66; *Catalogus*, blz. 103 n. 1744–1747).
2138, fragment, dat niet met zekerheid is aan te vullen.

78

Leg(ionis) VI Victr(icis) P. [. . .].

—

3 Leg(ionis) X P. R. (?).
Leg(ionis) X P. R. P. F. (?).

—

6 Leg(ionis) XV.

—

Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(ide
9 —

Leg(ionis) XXX.
Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).
12 —

[.] p(iae) f(idelis).

—

15 Transrhenanae.

—

C. E. C.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen in de verzameling van notaris Guillon (*Catalogus*, blz. 44 n. 774–781), naar men aannam, gevonden te *Melenborg* onder *Haelen*, maar waarschijnlijk van elders afkomstig, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156 n. 169–174).

Habets, *Publications de Limbourg*, XXXII, blz. 272 en 279.

79 **C I L. XIII 10010**

1299 *y*. Of(ficina) Mascul(i).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Haelen*.

KESSEL

80 **C I L. XIII 10010**

2091 *s*. Urbanus f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Kessel*, thans in een particuliere verzameling te Baarlo.

MAASBREE

81 **C I L. XIII 10006**

106 *e*. Vicdicci.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden wrijfschaal, gevonden te *Baarlo* onder *Maasbree*, thans in een particuliere verzameling te Baarlo.

82 **C I L. XIII 10010**

843 *m*. Ellenius.

AANTEEKENINGEN. -- Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Baarlo*, thans in een particuliere verzameling aldaar.

GRUBBENVORST

83 **C I L. XIII 8710**

[.]maniu[. . . . v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 2030. — Inscriptie op het onderstuk van een altaar, gevonden door Janssen en Guillon te *Lottum*, onder *Grubbenvorst*, daarna in de verzameling van notaris Guillon te Roermond (*Catalogus*, blz. 48 n. 819), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 225 n. 18).

Habets, *Publications de Limbourg*, XVIII (1881), blz. 287. -- *Verslagen der Rijksverzamelingen*, XII (1889), blz. 66.

LIMBURG

84 **C I L. XIII 10001**

122 Φ. Eucarpi. 136ddd. Fortis.

AANTEEKENINGEN. -- Stempels op aarden lampjes, gevonden in *Limburg*, thans in het museum te Maastricht.

85 **C I L. XIII 10010**

576 *l*. Ciriuna f(ecit). 1094 *v*. Iuvenis fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in *Limburg*, daarna in de verzameling van notaris Guillon (*Catalogus*, blz. 30 en 31 n. 451, 469 en 470), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 70 n. 35).

86

V E X.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een gesneden steen, gevonden in *Limburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 212 n. 139).

CUYCK

87 **C I L. XIII 10001**

294 *i*. Ser(. . . fecit).

ANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden lampje, gevonden te *Cuyck*, thans in het museum te Utrecht (*Catalogus*, blz. 48 n. 63).

88 **C I L. XIII 10006**

98. Variatus f(ecit).

106 *c*. Vicdicci.

ANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden wrijfschalen, gevonden te *Cuijck*, 98 thans in het museum te Leiden en 106 in het museum te Nijmegen.

89 **C I L. XIII 10010**

892 *v*. Festus f(ecit).
1132 *p*. Lentuli.

3311 *a*. Commun[. .].

ANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Cuijck*, thans in de musea te Leiden en 's-Hertogenbosch.
3311 *a*, stempel dat niet met zekerheid is te lezen.

St. MICHIELSGESTEL

90 **C I L. XIII 8773**

C(aius) Ianuarin(i)us Sextus, interpres, vivos sibi fecit.

ANTEEKENINGEN. — Orelli 4204, Brambach 133, Riese 2598. — Inscriptie op een steen gevonden in het gehucht *Ruimel*, aan den rechteroever van de Dommel bij het kasteel den grooten Ruwenburg onder *St. Michielsgestel*, te zamen met de volgende inscriptie (N. 91), in Februari 1679 (Copes en Cuper), wellicht op den *Kapelberg* aldaar (W. C. Ackersdijck, geciteerd door H. van Wijn); in 1718 nog gezien, „*gebroken in twee stukken, in 's-Hertogenbos in den Boomgaard, eene herberg daar de postcheses naar Maastricht afrijden*" (Cannegieter), daarna verloren gegaan.

Hendrik Copes, *Brief aan Cuperus van 9 Maart 1679* (Hs. in de *Kon. Bibliotheek*, 72 C 38, met afschrift van Noorberge). — G. Cuperus, *Apotheosis*, blz. 271–278; *Harpocrates*, blz. 218. — Muratori, *Thesaurus*, blz. 957, 2 = 2045, 6 (naar Cuperus). — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 252. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 84 (met een teekening); *Postumus*, blz. 158–160. — H. van Wijn, *Avondstonden*,

1 (1800), blz. 17–27 en 31–34. — W. C. Ackersdijck, *Taxandria*, blz. 167–169. — C. R. Hermans, *Mengelwerk*, I (1840), blz. 305–322; *Oudheden*, blz. 37–38. — Janssen, bij: Hermans, *Oudheden*, blz. 38–49. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 46.

1. *interpres*, officieele tolk der Bataven voor den omgang met de Romeinen: zie C I L. III 10505; Cicero, *Pro Balbo* 11 , 28; Valerius Maximus II 2, 2; Plinius, *Panegyricus* 56; Digesta 49, 15, 5, 3; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), Korr.-Blatt, 180; W. I. Suellmann, *De interpretibus Romanorum*, I, blz. 57.

91 **C I L. XIII 8771**

[M]agusano Herculi sacru(m). Flaus Vihirmatis fil(ius), [s]ummus magistra[(tu)s C]ivitatis Batavor(um), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2004, Brambach 134, Riese 2416. — Inscriptie op een altaar, gevonden te *Ruimel* onder *St. Michielsgestel* in Februari 1679, met de vorige inscriptie (N. 90); in 1686 door H. Copes geschonken aan G. Cuper (brief van Cuper aan Copes), daarna in het huis van Cuper te Deventer, later in een ander huis aldaar dat in 1838 behoorde aan Van Trigt (J. Verburg, bij: Hermans, *Mengelwerk*), in 1857 aangekocht voor het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 227 n. 37). — De inscriptie is met zwarte verf bijgeschilderd; waarschijnlijk is dit geschied, voordat Noorberge de inscriptie afschreef.

H. Copes, *Brief aan G. Cuper van 9 Maart 1679* (Hs. in de *Kon. Bibliotheek*, 72 C 38, met afschrift van Noorberge). — Cuperus, *Harpocrates*, blz. 218–224 en 290–292; *Brief aan H. Copes van 4 Mei 1686* (uitg. door Ackersdijck, *Taxandria*, blz. 168, en door Hermans, *Mengelwerk*, I, blz. 308); *Brief aan Joh. Smetius* (uitg. door J. In de Betouw, *De sigillis et inscriptionibus G. Cuperi epistolae*, blz. 27–28). — Muratori, *Thesaurus*, blz. 64, 1 (naar Cuperus). — Chishull, *Travels*, blz. 162. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 557. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 85; *Postumus*, blz. 158–160. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, X–XII, blz. 366. — J. In de Betouw, *De Mercurii sigillis*, blz. 30; *Commentatiuncula*, blz. III. — H. van Wijn, *Naleezingen op Wagenaar*, I (1797), blz. 2; *Avondstonden*, I (1800), blz. 17–27 en 34–36; *Huiszittend leeven*, I 1 (1801), blz. 127; I 4 (1804), blz. 340 en 344. — W. C. H. van Lijnden van Blitterswijk, bij: Van Wijn, *Huiszittend leeven*, I 4, blz. 344. — Schayes, *La Belgique*, II, blz. 267. — W. C. Ackersdijck, *Taxandria*, blz. 167–169. — C. R. Hermans, *Mengelwerk*, I (1840), blz. 309 (met afb.); *Oudheden*, blz. 37–38. — Janssen, *Romeinsche beelden van Zeeland*, blz. 30; bij: Hermans, *Oudheden*, blz. 38–49 (met afb.). — J. M. ab Utrecht Dresselhuis, *Godsdienstleer der Zeelanders*, blz. 169. — Leemans, *Konst- en Letterbode*, 1846, n. 7. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 108 n. 147. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1512. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 46. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), Korr.-Blatt, 181. — C. W. Vollgraff, *Bulletin van den Oudheidk. Bond*, 2de R. I (1908), blz. 186.

1. *Vihirmatis* Cuper, *Vihtirmatis* Noorberge.
–. *[s]ummus* Cuper, *s[u]mmus* Noorberge.
2. *Civitatis Batavorum*, alleen hier genoemd.

's-HERTOGENBOSCH

92 **C I L. XIII 8772**

T(itus) Caesius T(iti) [f(ilius)] Cl(audia tribu) Iu[sti]an[us], dec(urio) C(oloniae) [C(laudiae)] S(avariae), quae[stor], II (duum)vir i(ure) d(icundo), item II (duum)[vir] i(ure) d(icundo) quinq(uennalis), flam(en) ann[uus?], sibi et fil(io) piissim(o) et co[niugi] kariss(imae) et piiss(imae).

Aanteekeningen. — Riese 2603. — Inscriptie op een grafsteen, gevonden te *'s-Hertogenbosch*, later te Dordrecht, „*Buscumducis nunc Dordraci*" (Pighius), alleen bekend door een afschrift van Pighius.

Pighius, *Hs. te Berlijn lat. fol. 61*, fol. 212. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 277–278.

1. *Iu[sti]an[us]*, als C I L. III 3252; wellicht *Lusitanus*.
2. *Coloniae Claudiae Savariae*, in Pannonia Superior, thans Stein-am-Anger, maar de aanvulling is onzeker; verg. evenwel Zangemeister, *t. a. p.* en C I L. III 4191 en 4194, waar de naam op dezelfde wijze is afgekort; *Colonia Savaria* behoorde tot de *tribus Claudia* (verg. Kubitschek, *Imperium Romanum tributim descriptum*, 1889, blz. 228). — Wanneer een stadsambtenaar uit Pannonia voor zich een grafsteen liet oprichten in het land der Bataven, dan is dat zeker geschied op een plaats van eenige beteekenis; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), Korr.-Blatt, 181.
3. *filio*, mogelijk *fil(iae) piissim(ae)*.

RIJSBERGEN

93 **C I L. XIII 8774**

Deae Sandraudigae cultores templi.

Aanteekeningen. — Henzen 5910, Brambach 132, Dessau 4753, Riese 3493. — Inscriptie op een groot altaar van witten kalksteen, gevonden den 15den November 1812, bij het vergraven van eenige landerijen tot het aanleggen der bedding voor den steenweg van Breda naar Antwerpen, 2200 M. van *Rijsbergen* bij het gehucht *T'iggelt*, op een hoogen zandakker, genaamd den Tiggelakker, niet ver van de grens van *Zundert*; — op last van den prefect der beide

Nethen naar Antwerpen vervoerd en in 1823 overgebracht naar het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 227 n. 36); een afgietsel is in het museum te 's-Hertogenbosch (*Catalogus*, 1917, blz. 64).

J. de Bast, *Recueil d'antiquités*, Suppl. II (1813), blz. 248–250 (met afb.). — Le Poittevin de la Croix, *Almanach du Dép. des Deux-Néthes*, 1813, blz. 256 (met afb.). — De Fréminville, *Mémoires des antiquaires de France*, I (1817), blz. 438. — C. Loots en D. J. van Lennep, *Verhandelingen der 2de Klasse van het Kon. Ned. Instituut*, I (1818), blz. 89–103 (met afb.). — J. J. Raepsaet, *Verhandelingen*, II (1821), blz. 165–174. — *Antiquiteiten*, II, blz. 141. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1513. — Ackersdijck, *Taxandria*, blz. 174–176. — Hermans, *Mengelwerk*, II (1841), blz. 279. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 90–91, pl. XIV. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 33. — Wolf, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 86–90. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 176 n. 242. — Caumont, *Bulletin monumental*, XIII (1847), blz. 25. — Schayes, *La Belgique*, I, blz. 123 en II, blz. 266 en 486 (met afb.). — Juste, *Catalogue d'antiquités*, ed. 1, blz. 161, en ed. 2, blz. 170. — A. G. Kleyn, *Geschiedenis van Breda* (1861), blz. 8–10. — Hermans, *Noordbrabants oudheden* (1865), blz. 70–73. — Torfs, *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, XXV (1869), blz. 54 (met afb.). — Schuermans, *Bulletin Acad. d'arch. de Belgique*, I (1868), blz. 291 en volg.; *Bulletin des Commissions*, VIII (1869), blz. 326 (met afb.). — C. Jullian, *Inscriptions de Bordeaux*, II, blz. 395 n. 15. — J. W. A. Gommers, *Beschrijving van Rijsbergen* (1912), blz. 315–324. — Jan Kalf, *De Baronie van Breda* (1912), blz. 297–298. — J. H. Holwerda, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VI (1925), blz. 86 en volg. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 45 n. 6624.

1. *Deae Sandraudigae*. — Over deze godin: J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, blz. 588; J. W. Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, I (1852), blz. 160; W. Golther, *Handbuch der Germanischen Mythologie*, blz. 470; Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 390; M. Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, i. v.; Keune, *Realencyclopädie*, I A, 2268. — De godin is alleen uit deze inscriptie bekend.

DEURNE

94

(Vexillatio) Stablesia(na) VI.
[. . .] Tit(i) Val(l)on(is) Urs(i) libr(a) I (una) (uncia) (semiuncia).

Aanteekeningen. — Riese 1800. — Inscriptie op den helmrand en den nekbeschermer van een helm van verguld zilver, gevonden in de *Peel* onder *Deurne*, sedert 1910 in het museum te Leiden. — De inscripties zijn gelezen door Prof. O. Bohn te Berlijn.

M. A. Evelein, *Oudheidkundige mededeelingen*, V (1911), blz. 140–143; *Praehistorische Zeitschrift*, III, blz. 144–156, pl. 18–20. — A. Grenier, *Revue des études anciennes*, XXVIII (1926), blz. 256. — *Année épigraphique*, 1927, n. 153.

1. *Vexillatio*, sedert het einde der 3de eeuw niet anders dan afdeeling of, in dit geval, escadron.

–. *Stablesiana*. — *Equites Stablesiani* worden genoemd in de Notitia Dignitatum op verschillende plaatsen: een *vexillatio equitum Stablesianorum* komt voor in een inscriptie uit Brescia (C I L. V 4376, Dessau 2793) en een *praefectus equitum Stablesianorum* in een inscriptie uit Sitifi in Africa (C I L. VIII 8490, Dessau 2794).

2. [. . .]. — Het eerste teeken, dat niet is te ontcijferen, kan een afkorting zijn voor *examinavit*, of liever het merkteeken van den verificateur. In dat geval is Titus Vallo Ursus de naam van den verificateur, die in de fabriek het gewicht van het zilver heeft gecontroleerd (verg. Codex Theodosianus X 22, 1); 1 pond $1^1/_2$ uncia (= 368,382 gram) beteekent dan het gewicht van het edele metaal, dat ongeveer overeenkomt met het tegenwoordige gewicht (359, 90 gram).

NOORD-BRABANT

95 **C I L. XIII 10001**

100 δ.	Com(m)uni(s).	159 *b*.	Ianuarius.
107 *h*.	Cresces.	199 *b*.	Mar[. . . .].
122 τ.	Eucarpi.	307 μ.	Strobili(s).
136 $\alpha\alpha\alpha$.	Fortis.	418.	Sabianu.

Aanteekeningen. — Stempels op aarden lampjes, gevonden in *Noord-Brabant*, thans in het museum te 's-Hertogenbosch.

Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 127–129, pl. XI.

96 **C I L. XIII 10008**

51. Pri(stinus) ade(ps).

Aanteekeningen. — Inscriptie, gegrift op een kruik in het museum te 's-Hertogenbosch.

Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 121, pl. VII 7.

51. *pristinus adeps*, levertraan; verg. Plinius, *Naturalis historia* XXXII 57, 117, 129, 130. — Janssen (bij Hermans) dacht aan een naam als *Pri(mus) Adeiarius*; Hermans vulde aan: *p(ondo) r(omanum) I ade(ps)*.

97 **C I L. XIII 10010**

588 *t.* Clemens f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in *Noord-Brabant*, thans in het museum te 's-Hertogenbosch.

Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 126, pl. XI 17.

GROESBEEK

98 **C I L. XIII 8719**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Genio loci C(aius) Candidinius Sanctus, sign(ifer) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), pro se et suis l(ibens) m(erito), 3 Materno et Attico co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 101, Riese 1347. — Inscriptie op een altaar, gevonden in Sept. 1655 (Ewich, naar een mededeeling van Smetius) in het Nederrijksche Woud (brief van Smetius en *Chronijk*), naar alle waarschijnlijkheid te *Holdoorn*, onder *Groesbeek*, daarna op het stadhuis, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 18 n. 5), het eerst genoemd bij Ewich en in een brief van Smetius aan Cuper.

J. Smetius, *Brief aan Ewich* (daaruit Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 23); *Brief aan Cuperus* (Nijmegen 12 Aug. 1685; Den Haag, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 C 12; — daaruit Cuperus, *Harpocrates*, blz. 241); *Brief aan Heinsius* (uitg. door In de Betouw, *De aris*, blz. 2); *Brief aan Tollius* (Nijmegen 6 Nov. 1686: thans in het museum te Nijmegen; — daaruit Tollius, *Fortuita*, blz. 318). — Burmannus, *Epistolarum sylloge*, II, blz. 665 en 667; IV, blz. 99. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 367. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 2. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 576 *e* (naar Cuperus). — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 343, 3 = 802, 5. — Relandus, *Fasti consulares*, blz. 65. — In de Betouw, *De aris*, blz. 2 en 17; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 196; *Opschriften*, blz. 50 n. 9; *Annales*, blz. 210, en *Bijvoegsel*, blz. 9; *Winseling*, blz. 8; *Nijmegen*, blz. 52. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 7. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1370. — Janssen, *Beschreibung eines Ziegels*, blz. 4; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 42 n. 6. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII (1848), blz. 197. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 120 n. 4. — Huebner, *Exempla*, n. 413. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 91.

3. *Materno et Attico consulibus*, in 185 na Christus.

99

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T <V> V X.
A B C D E F G H I K L M N.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 110. — Inscripties op een baksteen, vóór het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in 1841, daarna in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 49 n. 29).

L. J. F. Janssen, *Beschreibung eines römischen Ziegels mit zweifachem lateinischen Alphabet* (1841), met afb.: *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 153. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1391. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 33.

1 <*V*>. — De eerste *V* is bij het griften in den steen mislukt, omdat zich op die plek een steentje bevond; daarom komt deze letter tweemaal voor. Het eerste alphabet telt dus 21 letters: verg. Cicero, *De natura deorum* II 37.

2. *A*—*N*. — Het tweede alphabet schijnt een kopie te zijn van het eerste, vervaardigd door een minder geoefende hand.

100 **C I L. XIII 8721**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [et] Genio lo[ci . . .]aug[. . . .]ci[.].

Aanteekeningen. — Brambach 103, Riese 2955. — Inscriptie op een fragment van een klein altaar van kalksteen, afkomstig uit Berg-en-Dal, dus waarschijnlijk gevonden te *Holdoorn*, daarna in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 22 n. 12).

L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 58 n. 4. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1369. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 91.

101 **C I L. XIII 8722**

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [et Ge]nio lo[ci . . .]eci[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 102, Riese 2955. — Inscriptie op het bovengedeelte van een altaar van kalksteen, gevonden in 1844 te *Holdoorn* in den Holdeurnschen Weg, daarna in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 22 n. 11).

Janssen, *Een Romeinsche tegel*, blz. 10; *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 59 n. 5. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1368.

102

Kal(endis) Iuni(i)s Quartus laterc(u)los (fecit) n(umero) CCXIIII.

Aanteekeningen. — Brambach 114. — Inscriptie op een tegel, vóór het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in den Holdeurnschen Weg in 1844, daarna in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 49 n. 30).

L. J. F. Janssen, *Een Romeinsche tegel voorzien van Latijnsch cursiefschrift* (1844), blz. 11–20 (met afbeelding); *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 153. — Masmann, *Berliner Jahrbücher für wissensch. Kritik*, 1844, blz. 758. — K. F. Hermann, *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1845, blz. 799. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1373. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 33 en 91.

Vergelijk de inscriptie op een dergelijken tegel, gevonden te Hunnetrod in

Hessen, uitgegeven door Knapp (*Archiv für hessische Geschichte und Alterthumskunde*, II, 1840, blz. 183), te lezen volgens Janssen: *Stratura tertia laterc(u)li capit(u)lares n(umero) CCCLXXV.*

103 **C I L. XIII 1322***

Matribus.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 107. — Inscriptie op een altaartje van terracotta, na het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in 1844, daarna in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 47 n. 1).

L. J. F. Janssen, *Een Romeinsche tegel*, blz. 20 n. 1; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 61 n. 6. — De Wal, *Moedergodinnen*, blz. 190 (met afb.). — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1372. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 34. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 50 n. 6630. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 34 en 91.

Waarschijnlijk ten onrechte hebben Mommsen en Zangemeister de inscriptie voor niet-antiek verklaard; de echtheid wordt verdedigd door De Waele, Espérandieu en S. Loeschcke.

104 **C I L. XIII 8720**

I(ovi) o(ptimo) [m(aximo) et Genio] loc[i]pius[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 104, Riese 2955. — Inscriptie op den linkerbovenhoek van een altaar van zandsteen, gevonden te *Holdoorn* bij de opgravingen van Janssen in 1845, op dezelfde plaats, waar een dergelijk altaar (N. 101) in 1844 was gevonden, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 29).

L. J. F. Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, IV (1846), blz. 331, pl. XIV; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 170. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1367.

105 **C I L. XIII 8729**

Vestae sacrum Iul(ius) Victo(r), mag(ister) fig(ulorum), pro se.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 105, Riese 2421. — Inscriptie op een altaartje van kalksteen, gevonden te *Holdoorn* in 1845 in een soort van nis van baksteenen, bij de opgravingen van Janssen, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 27).

L. J. F. Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, IV, blz. 337–344, pl. XIV; *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 170. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1371. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 34. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 69 en 92.

1. *Vestae*. — Een statuette van Vesta met inscriptie (C I L. XIII 8642) is gevonden in de steenbakkerij te Xanten: verg. *Bonner Jahrbücher*, CX (1903),

blz. 70–109, en P. Steiner, *Xanten: Katalog der Sammlung* (1911), blz. 46.
–. *magister figulorum.* — Een *collegium figulorum* wordt vermeld door Plinius, *Naturalis historia* XXXV 36.

106

XVII K(alendas) Iun(ias) DCLXXII.

Aanteekeningen. — Brambach 111. — Inscriptie op een tegel, vóór het bakken in de klei gegrift, ontdekt door Janssen in 1849 onder baksteenen afkomstig uit *Holdoorn* en daar reeds geruimen tijd te voren opgegraven.

L. J. F. Janssen, *Nieuwe ontdekkingen van Romeinsche oudheden te Holdeurnt* (*Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, VII, 1850, blz. 155—163, en afzonderlijk: Arnhem 1850), met afb.; *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 153. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33.

107 **C I L. XIII 8723**

[H]lud(anae) sac[rum . .] Ammi[us Se]cund[us, mi]l(es) Leg(ionis) XXX [U(lpiae) V(ictricis)], v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito), L]aterano [co(n)s(ule)].

Aanteekeningen. — Brambach 106, Riese 1361 *a*. — Inscriptie op een altaartje van kalksteen, gevonden in de nabijheid van *Holdoorn* in 1854, daarna in het bezit van J. van Hees te Ubbergen en in 1855 door hem geschonken aan het museum te Utrecht (*Catalogus*, blz. 3 n. 5).

L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, XXII (1855), blz. 141–145 (naar een zeer slecht afschrift) en 156; XXIII (1856), blz. 168–170; *Konst- en Letterbode*, 1855, n. 22, blz. 188–189. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 34. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 71 en 91.

1. [*H*]*lud*(*anae*) Riese, [*H*]*lud*(*enae*) Corpus, *Vo*(*sego*) Janssen, *Vo*(*lkano*) Brambach.
–. *Se*]*cund*[*us*], [*Se*]*cund*[*in*(*us*)] Janssen.
3. [*L*]*aterano* [*co*(*n*)*s*(*ule*)], in 197; de aanvulling is evenwel onzeker.

108 **C I L. XIII 8752–3**

[. . . .]on[. . . .]o cu[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 108. — Fragment van een inscriptie op zandsteen, gevonden in 1854 te *Holdoorn*, daarna in het museum te Leiden.

109

XV K(alendas) Iu[n(ias)] DCXVI.

Aanteekeningen. — Brambach 113. — Inscriptie op een vierkanten tegel, vóór het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in 1863, daarna in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 50 n. 39 *a*).

L. J. F. Janssen, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, IX (1865), blz. 13–22 (met afb.); XII (1869), blz. 153. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 91.

110

N(umerus) t(egularum) m(inorum) DCXVI.

Aanteekeningen. — Brambach 112. — Inscriptie op een tegel, vóór het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in 1864, daarna in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156, D II 179 of 180).

L. J. F. Janssen, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, IX (1865), blz. 13–22 (met afb.); XII (1869), blz. 154. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33.

1. *N. T. M.* — De aanvulling is volkomen onzeker.

111

Pr(idie) N(onas) Iul(ias) [.].

Aanteekeningen. — Inscriptie op een stuk van een tegel, vóór het bakken in de klei gegrift, gevonden te *Holdoorn* in 1868, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 50 n. 39 *b*).

L. J. F. Janssen, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 153–155 (met afb.). — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 91.

Op het onderste deel van den tegel kan het getal der afgeleverde tegels en wellicht ook de naam van den werkman hebben gestaan.

112 **C I L. XIII 10001**

82. Capito f(ecit).

Aanteekeningen. — Stempel op een aarden lampje, gevonden te *Holdoorn*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 90 n. 45).

113 **C I L. XIII 10003**

129 *d*. XI.
130 *b*. XII.
132 *b*. XIII.
151. IIIIIIII.

Aanteekeningen. — Brambach 17, 6; 109 *c*; 109 *d* en 109 *e*. — Inscripties, na het bakken gegrift op amphoren, gevonden te *Holdoorn*, later in de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen.

L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 62. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1526.

114 **C I L. XIII 10010**

347 *x*. Boudus fe(cit).
572 *pp*. Cintucnatu(s).
906 *kk*. [O]f(ficina) Fla(vi) Ger(mani).
1282 *ω*. Martial(is) fe(cit).
2040 *kk*. Viducus fe(cit).

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terrasigillata, gevonden te *Groesbeek*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 127).
Freudenberg, *Bonner Jahrbücher*, XLIII (1867), blz. 223.

115

Le(gionis) I Me(nerviae).
Leg(ionis) I Me(nerviae).
Leg(ionis) I Men(erviae).
Leg(ionis) I p(iae) Mine(rviae).
Leg(ionis) I Anton(inianae).
Leg(ionis) I M(inerviae) [Ant(oninianae)].
Leg(ionis) I Min(erviae) Ant(oninianae).
Leg(ionis) I Min(erviae) Anto(ninianae).
Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) [An]ton(inianae).

L(egionis) II.

Leg(ionis) V.

Leg(ionis) VI.
Leg(ionis) VI V(ictricis).

Leg(ionis) X.
L(egionis) X G(eminae).
Leg(ionis) X G(eminae).
L(egionis) X G(eminae) D(omitianae) p(iae) f(idelis).
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).
L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).
L(egionis) X G(eminae) M. A.
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) C. F.
L(egionis) D(ecimae) G(eminae) R. A.

Leg(ionis) XV.

Leg(ionis) XX V(aleriae).
L(egionis) XX V(aleriae) V(ictricis).
Leg(ionis) XX V(aleriae) V(ictricis).

Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae).

36 L(egionis) XXX.
Leg(ionis) XXX.
L(egionis) XXX U(lpiae) T(raianae).
39 Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).
Leg(ionis) XXX Ant(oninianae).

42 Leg(ionis).

Ex(ercitus) Germ(anici) in(ferioris).
45 Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
Ex(ercitus) G(e)r(manici) inf(erioris).

48 F(igularia) E(xercitus) G(ermanici) IV. V V

Sub Did(io) Iul(iano) co(n)s(ulare).
51 Sub Did(io) Iuli(ano) coss. (consulare).
Sub Iunio Ma(.).

54 (Tegularia) Transrhenana.

Vex(illariorum) Leg(ionum) Ger(maniae).
57
Vex(illariorum) Br(ittonum).
Vex(illariorum) Brit(tonum).
60
Vex(illariorum) Exerc(itus).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici).
63 V(exillariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) i(nferioris).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) i(nferioris).

66 Au(fidii) Urs(i).
Musan(i) o(fficinae).

Aanteekeningen. — Brambach 128, Riese 368 en 369. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Holdoorn*, in de groote steenbakkerij van het leger in Beneden-Germanië, thans in de musea te 's-Hertogenbosch, Leiden (*Catalogus*, blz. 153–155), Mannheim, Nijmegen (*Catalogus*, blz. 48), in het Rijksmuseum G. M. Kam (*Gids*, blz. 93 en volg.), te Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 35–36) en Xanten (Steiner, *Katalog*, blz. 49 en volg., vooral 70–72).

J. In de Betouw, *De columna milliaria* blz. 4; *Chronijk*, blz. 263–264; *Nijmegen* blz. 51. — Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 218. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 127, pl. XXVIII 22; *Grieksche en Romeinsche monumenten*, blz. 84–86; *Een Romeinsche tegel*, blz. 7–8; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 61; *Oudheidkundige mededeelingen*, IV, blz. 327–334. — Hermans, *Noordbrabants oudheden*, blz. 103. — C I L. XIII, blz. 620. — *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, III

(1910), blz. 48. — P. Steiner. *Xanten: Katalog der Sammlung*, blz. 49 en volg., vooral 70–72.

52. *Sub Iunio Ma(uricio)* of *Ma(ximo consulare)*.

116 C I L. XIII 8728

In h(onorem) d(omus) [d(ivinae)] A[.]. leg(atus) Leg(ionis) I M(inerviae) S[e]veri(anae) Alexsan[d]rianae, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), 3 Fusc[o] II et Dextro c[o(n)s(ulibus)].

Aanteekeningen. — Riese 509. — Inscriptie op een altaar of het voetstuk van een standbeeld van grauwe tufsteen (waarschijnlijk uit Brohl), met beschadigd bovenstuk, gevonden in 1882 in de *Watermeerwijk* onder *Groesbeek*, daarna in het bezit van den predikant te Zyfflich, en in 1890 aangekocht voor het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 34–37 n. 29).

K. Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 278–281. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 72 en 91.

1. *A*[.], lacune van drie regels, met de namen van de godheid, van keizer Severus Alexander en den legatus van Legio I Minervia.

3. *Fusco II et Dextro consulibus*, in het jaar 225 na Christus.

MILLINGEN

117 C I L. XIII 8706

Deae Dominae Rufiae [M]aternae aram et [l]ucum consacravit Mucronia Marcia, ubi omnibus annis sacrum instituit (ante diem) XVI K(alendas) 3 Aug(ustas) [e]t natali (die) Maternae f(iliae) suae (ante diem) [V]I N(onas) Octob(res) et parentali(bus) (ante diem) [I]X K(alendas) Martias Rufi(i)s Simil[i] patri et [S]imili [f]il(io) [et] Maternae [f(iliae)].

Aanteekeningen. — Orelli 4588, Brambach 129, Riese 3492. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, ingemetseld in den muur van de Roomsch-Katholieke kerk te *Millingen*, het eerst vermeld in een brief van Cuperus aan Smetius (van 9 Dec. 1671), in 1837 aangekocht voor het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 30).

Cuperus, *Brief aan Smetius* (Deventer, 9 Dec. 1671; uitgegeven door In de Betouw, *De aris*, blz. 18). — Cannegieter, *Handschr. te Leiden B P L 953*, III, fol. 80; *De mutata Romanorum nominum ratione*, blz. 71 (daaruit *Acta eruditorum*, Lipsiae 1761, blz. 526). — In de Betouw, *De aris*, blz. 18; *Chronijk*, blz. 127; *Opschriften*, blz. 72. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 89–90, pl. XIV n. 1. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 33; *Verhandelingen der Akad. Afd. Letterkunde*, VIII (1875), 3de Stuk, blz. 7. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1364. — J. J. Cornelissen, *Verslagen der Akad. Afd. Letterkunde*, 3e R. VII (1890), blz. 213 n. 5. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 14.

1. *Deae, Ideae* Cuper, [*M(atri) I*]*deae* Cannegieter.
–. *Maternae* en *lucum* Cuper.
–. *consacravit, consecravit* Cuper.
2. [*u*]*bi* Cuper.
–. *XVI K. Aug.*, 17 Juli.
3. [*V*]*I N. Octob.* — Door een vergissing van den steenhouwer stond er eerst *V C I N* en later *X I N*; men moet lezen *VI N. Octob.*, 4 October.
4. [*I*]*X K. Martias*, 21 Februari, de laatste dag der Parentalia.

Mucronia Marcia was de echtgenoote van Rufius Similis Sr. en de moeder van Rufius Similis Jr. en Rufia Materna.

118 **C I L. XIII 10017**

493. Iul(ius) Vict(or).

Aanteekeningen. — Inscriptie, gegrift in een aarden vaas, gevonden te *Millingen* aan den Rijn, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Konst- en Letterbode*, 1847 I, blz. 20; *Bonner Jahrbücher*, XXII (1855), blz. 144. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Bataria*, blz. 15.

119 **C I L. XIII 10025**

116 *b*. C. G. C. P.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een glas, gevonden te *Millingen*, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Konst- en Letterbode*, 1847 I, blz. 23; *Monumenten van het museum te Leiden*, blz. 238, III 69. — Froehner, *Nomenclature des verriers* (1879), n. 101 *a* en *b*. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Bataria*, blz. 16.

120 **C I L. XIII 10010**

346. Boudilu(s) fe(cit).
714 *d*. Crummus f(ecit).
1164. Lucanus.
1558. Pridianus.
1618. Reginus f(ecit).
1621 *o*. Reguli.
2037 *rr*. Victorinus.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Millingen*, thans in de verzameling-Arntz aldaar en in het museum te Leiden (*Verslag*, IX, 1886, blz. 81; *Catalogus*, blz. 69 n. 16, 85 n. 196 en 197, 103 n. 1741).

Janssen, *Konst- en Letterbode*, 1847 I, blz. 19. — Leemans, *Westdeutsche Zeitschrift*, VI (1887), blz. 313. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 15–16.

NIJMEGEN

121 **C I L. XIII 8732**

[M(arcus) Au]relius T(iti) f(ilius) Gal(eria tribu) [Fl]avos Cal(agurri). mil(es) Leg(ionis) X Gem(inae). ann(orum) XL. stip(endiorum) XVIII. et
3 M(arcus) Aurelius T(iti) f(ilius) Gal(eria tribu) Festus Calag(urri). ann(orum) XXXVIII. stip(endiorum) XVII. et Aurelius Flavi f(ilius) Flavinus, lixa. ann(orum) XVIII. hic siti sunt. S(it) v(obis) t(erra) l(evis). H(eres) f(aciendum)
6 c(uravit).

Aanteekeningen. — Brambach 117, Riese 875. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, waarvan het bovenstuk is afgebroken, gevonden omstreeks 1487 even buiten *Nijmegen* (Pighius en *Chronijk*), zeker op den Hunerberg onder *Ubbergen*, behoorde achtereenvolgens aan Jan en Gerh. van Valkenburg, aan Hendrik Leydekker en aan Van der Houven (Ewich), door dezen laatsten aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 31 n. 23).

Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61*, fol. 138. — Guicciardini, *Descrizione*, blz. 212. — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 167, 14 (daaruit: Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 533, 1). — Stewechius, in *Hs. van Waelscapple te Berlijn ms. lat. fol. 61 s*, fol. 195. — Scriverius, *Batavia*, blz. 201. — Merula, *Neomagum*, blz. 54. — Pontanus, *Historia Gelrica*, I, blz. 9 (verg. de brief van J. Smetius, uitg. door In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 1–21). — Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 54, en *quarto 36*, fol. 62. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 36. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 374. — Cannegieter, *Hs. te Leiden BPL 953*, III, fol. 54. — In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 16; *Commentatiuncula*, blz. 28; *Chronijk*, blz. 109; *Opschriften*, blz. 27 n. 4; *Annales*, blz. 145. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 5. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 54 n. 20. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 199. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1421. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Bataria*, blz. 20. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 66 en 89.

De letters zijn alle bijgewerkt en opgeschilderd.

Wegens het aantal dienstjaren der overledenen kan de inscriptie niet later zijn dan het jaar 88.

122 **C I L. XIII 8736**

L(ucius) Valerius L(uci) f(ilius) Vol(tinia tribu) Marinus Tol(osa) [d(omo),
mil(es) L(egionis) X G(eminae), an(norum)] XXXV, stip(endiorum) XII. S(it)
3 t(ibi) t(erra) l(evis). H(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit)].

Aanteekeningen. — Orelli 3551, Brambach 118, Riese 879. — Inscriptie op een gedeelte van een grafsteen van kalksteen, bij Pighius en M. Smetius nog in zijn geheel, gevonden, evenals de volgende inscriptie (N. 123), omstreeks 1527 een half uur buiten *Nijmegen*, waarschijnlijk op den Hunerberg, daarna in het bezit van Gerard van Valkenburg, later van Rudolf van Steenwijk en door hem

aan de stad geschonken; het bovenste gedeelte is thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. **31** n. **22**).

Volledig: Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61*, fol. 138. — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 167 n. 16 (daaruit: Gruterus, *Inscriptiones*, blz. **565** n. 6). — Stewechius, bij Waelscapple, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 s*, fol. 195. — Merula, *Neomagum*, blz. 54. — Scriverius, *Batavia*, blz. **201**. — Pontanus, *Historia Gelrica*, I, blz. 9; bij: In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 12. — Ursato, *Marmi*, blz. **126** en **255**. — Puteanus, bij: Graevius, *Thesaurus*, X, blz. 1504. — Gedeeltelijk beschadigd: Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 58, en *ms. lat. quarto 36*, fol. 62. — *Hs. te Utrecht 786*, fol. 36. — J. Smetius, *Brief aan Cuperus van 12 Aug. 1685*. — In den tegenwoordigen toestand: Tollius, *Fortuita*, blz. **318** (daaruit: Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 1766, 8). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. **371**. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 5. — Hultman, *Epigraphicorum liber*, § XV. — J. In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 12; *Commentatiuncula*, blz. 28; *Chronijk*, blz. 116; *Opschriften*, blz. 20 n. 3; *Annales*, blz. 154. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 52 n. 18. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 199. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. **1424**. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. **30**. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. **102**. — De Waele, *Noviomagus*, blz. **70** en 89.

1. Smetius en Leemans: *Marinus* met *R* en *I* ineengeschreven.
–. *Tol(osa)*; mogelijk is ook *Tol(eto)*.
–. In de Betouw: *d(omo)*, anderen: *(domo)*.

123 **C I L. XIII 8733**

Q(uintus) Bisius Secund(us) Q(uinti) f(ilius) domo Brixsae, mil(es) Leg(ionis) X G(eminae), (centuriae) Comini Celsi, an(norum) XXX, sti[p(endiorum) VII]. **3** Hered(es) ex [t(estamento) f(aciendum) c(uraverunt)].

Aanteekeningen. — Brambach 116, Riese 876. — Inscriptie op een versierden grafsteen van kalksteen, gevonden in 1527 een half uur gaans buiten *Nijmegen*, waarschijnlijk op den Hunerberg, te zamen met de vorige inscriptie (**N. 122**), daarna in het bezit van Gerard van Valkenburg, later van Rudolf van Steenwijk en door dezen laatsten aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. **32** n. **24**).

M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 167 n. 13 (daaruit: Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 534 n. 1). — Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61*, fol. 138. — Stewechius, bij Waelscapple, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 s*, fol. 195. — Scriverius, *Batavia*, blz. 202. — Merula, *Neomagum*, blz. 53; *Cosmographia*, blz. **1012**. — Pontanus, *Historia Gelrica*, I, blz. 9; *Brief aan Cuperus* (bij: In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 10). — Smetius, *Brief aan Cuperus van 12 Aug. 1685*. — Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 58, en *ms. lat. quart. 36*, fol. 62. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. **36**. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 374. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 1. — In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*,

blz. 10; *Commentatiuncula*, blz. 30; *Chronijk*, blz. 116; *Opschriften*, blz. 16 n. 2; *Annales*, blz. 154. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 4. — Engelberts, *Aloude staat*, IV, blz. 340. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 61 n. 33. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 53 n. 19. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 199. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1346 = 1422. — Hübner, *Exempla*, n. 395. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 30. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 66, 67 en 89.

Alle letters zijn bijgewerkt.

3. De inscriptie is aangevuld naar het afschrift van Smetius, die het monument nog ongeschonden heeft gezien.

124 **C I L. XIII 8745**

Lutat[iae] Suebi[. . .], Lutatia L(ucii) f(ilia) matri.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 95, Riese 3639. — Inscriptie op een steen, gevonden in 1541 aan den voet van den Hunerberg bij *Nijmegen* niet ver van *Ubbergen* (Smetius), volledig bekend door Ewich; Smetius vermeldt alleen een inscriptie, waarin sprake is van *Lutatiae Suebae*.

Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 7. — Smetius, *Oppidum Batavorum*, blz. 34. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 188, I n. 175. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 35. — In de Betouw, *De aris*, praef., blz. III; *Commentatiuncula*, blz. 35; *Chronijk*, blz. 121; *Opschriften*, blz. 46; *Annales*, blz. 165; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 8; *Nijmegen*, blz. 46. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 10. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 73 n. 11. — De Wal, *Moedergodinnen*, blz. 94. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1412.

125 **C I L. XIII 8741**

M(arcus) Va[l] f(ilius) Pu[blilia (tribu)] Cam[.] Ver[ona].

AANTEEKENINGEN. — Riese 884. — Inscriptie op een fragment van een steen, alleen bekend door een afschrift in het handschrift van H. Ewich te Berlijn (ms. lat. fol. 61 *b*, blz. 12), met de aanteekening: „*fragm. lapidis apud D. Wilderen in Wolferen supra urbem effossum*" (naar dit afschrift gepubliceerd door Domaszewski), waarschijnlijk dus opgegraven boven *Nijmegen*, bij het legerkamp van Legio X, en ten tijde van Ewich bewaard te Wolferen in de Over-Betuwe (verg. Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek*, XII, 1849, blz. 572).

A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 181. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 90.

Waarschijnlijk het grafschrift van een soldaat van Legio X (Riese).

126 **C I L. XIII 9162**

[I]mp(eratori) Cae(sari) Ne[r]va(e) Traia[no] Aug(usto) Ger(manico), po[nt(ifici)] max(imo), trib(unicia) [pot(estate) . . .], p(atri) p(atriae), co(n)-
3 s(uli) [.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 1927, Riese 85. — Inscriptie, op een fragment van een mijlpaal van zandsteen, voor keizer Traianus, uit de jaren 100, 101 of 102, gevonden in het dorp *Beek* onder *Ubbergen*, aan den ouden landweg, de Koningstraat, in April 1628 (Smetius, Brief aan Ewich), daarna in het bezit van Smetius, door hem aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 16 n. 1).

Smetius, *Brief aan Pontanus* (Nijmegen 22 October 1631, uitg. door In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 8); *Brief aan Ewich* (naar dezen brief: Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 70); *Oppidum Batavorum*, blz. 8; *Thesaurus antiquitatum*, blz. 16; *Antiquitates Neomagenses*, blz. 77; *Pinacotheca*, blz. 6 (daaruit: Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 63 n. 6). — Matthaeus, *Analecta*, III, fol. 750. — J. van Someren, *Batavia*, blz. 392. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 355. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 10. — Cannegieter, *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 258. — Arkstee, *Nijmegen*, blz. 37. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 8; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 171; *Opschriften*, blz. 85 n. 18; *Annales*, blz. 200; *Nijmegen*, blz. 49. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 10. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 39 n. 1. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 196. — Klein, *Rheinisches Museum*, XV (1860), blz. 490. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1366. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 33. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 107. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 98.

1. *Ger(manico)*. — Daar de bijnaam *Dacico*, dien Traianus in 102 aannam, ontbreekt, moet de mijlpaal vóór dat jaar zijn opgericht.
2. *trib(unicia)* [*pot(estate) III* of *IIII*].

127 **C I L. XIII 9163**

[.] tr [.]

AANTEEKENINGEN. — Brambach 1928. — Inscriptie op een fragment van een mijlpaal van zandsteen, in 1751 opgegraven op den Hunerberg onder *Ubbergen*, aan den bovenweg naar Beek (*Chronijk*), daarna in het bezit van C. W. Vonk, later door In de Betouw ingemetseld in den muur van de Karolingische kapel op het Valkhof, daar gezien door Janssen, thans verdwenen.

In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 7; *Chronijk*, blz. 253; *Opschriften*, blz. 86. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 70 n. 1. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 98.

128 **C I L. XIII 1328***

Matr(ibus) et Sul(evis) C(aius) Metti[us] Martialis, b(ene)f(iciarius) L[e]g(ionis) VI Victr(icis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach, spur. 10; Riese 723. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, gevonden in 1751 op den Hunerberg onder *Ubbergen* (*Chronijk*), daarna in het bezit van C. W. Vonk, door hem geschonken aan H. Cannegieter, niet meer bewaard; daar de eigenaar het origineel niet wilde af-

staan aan het museum, is een kopie gemaakt, geschilderd op hout, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 22 n. 13).

H. Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 64*vo*; *Epistola de ara ad Noviomagum reperta* (1766), blz. 2. — In de Betouw, *De aris*, blz. 29; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 252; *Opschriften*, blz. 82 n. 17; *Annales*, blz. 239; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 5. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 8. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 47 n. 11. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 197. — De Wal, *Moedergodinnen*, blz. 194. — Oxé, *Germania*, XI (1927), blz. 31–33. — *Année épigraphique*, 1928, n. 89. — Grenier, *Revue des études anciennes*, XXXII (1930), blz. 250. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 92.

Onder de valsche inscripties geplaatst in het Corpus (zeker ten onrechte), daar Cuperus in een brief aan Smetius (Deventer 8 Jan. 1704; uitg. door In de Betouw, *De aris*, blz. 27–32) een inscriptie vermeldt, gevonden in Dec. 1703 in de nabijheid van Xanten, waarin wordt medegedeeld: *Cajum Metium Martialem Beneficiarium Legati Legionis Sextae Victricis votum solvisse libenter merito Marti et Sui*, terwijl men aannam, dat In de Betouw (*Opschriften*, blz. 83) daaruit weer een inscriptie zou hebben geconstrueerd.

De lezing is grootendeels van Oxé; Corpus: *Mer(curio)* of *Mar(ti) et sui*; wellicht: *Vic*[*t(oriae)*] *C(aius) Miti*[*us*] *Varia (domo)*, [*m*]*il(es)* etc.

129 **C I L. XIII 1327***

Mercurio sacrum. — Marti sacrum.

Aanteekeningen. — Brambach 91. — Inscripties op de beide zijden van een klein altaar, in Mei 1751 opgegraven op den Hunerberg onder *Ubbergen* (*Chronijk*, blz. 252), te zamen met de volgende inscriptie (N. 130), daarna in de verzameling van J. H. van Suchtelen, thans in het museum te Mannheim (Haug, *Catalogus*, n. 93). — Zangemeister meende, dat de inscriptie niet-antiek is.

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 64*vo*. — Vonk, *Acta Academiae Palatinae*, I (1766), blz. 179. — In de Betouw, *De Castris Veteribus*, blz. 37; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 253; *Opschriften*, blz. 64; *Annales*, blz. 239; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 7. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 10. — Schevichaven, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 233. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 72 n. 7. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1402. — Becker, *Annalen für Nassauische Altertumskunde*, VIII (1866), blz. 582.

130 **C I L. XIII 1321***

Iovi sacrum. — Marti sacrum.

Aanteekeningen. — Brambach 92. — Inscripties op de beide zijden van een klein altaar, in Mei 1751 opgegraven op den Hunerberg onder *Ubbergen*, te zamen met de vorige inscriptie (N. 129), daarna in het bezit van C. W. Vonk en van Hendrik Cannegieter.

Cannegieter, *De ara*, blz. 12–13. — In de Betouw, *Chronijk*, blz. 253; *Opschriften*, blz. 65; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 7; *Nijmegen*, blz. 44. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 71 n. 3. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1401.

131 **C I L. XIII 8715**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) C(laudius) Ianuarius, ve[t(eranus)] L(egionis) X [G(eminae)] p(iae) [f(idelis)], v(otum) s(olvit) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 93, Riese 881. — Inscriptie op een altaar van tufsteen, 16 Maart 1782 door J. In de Betouw opgegraven op den Hunerberg onder *Ubbergen*, op land van Leonard de Beyer en door dezen aan de stad Nijmegen geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 17 n. 1).

J. In de Betouw, *De aris*, blz. 19; *Antiquitatum indiculus*, blz. 55; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 267; *Opschriften*, blz. 68 n. 14; *Annales*, blz. 242; *Nijmegen*, blz. 48. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 12. — Engelberts, *Aloude Staat*, IV, blz. 307. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 40 n. 2. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 197. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 119. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1396. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 90.

2. *[G(eminae)] p(iae) [f(idelis)]*. — Janssen en Leemans lazen de letters *G. P. F.*, In de Betouw alleen *G. P.*

132 **C I L. XIII 8740**

M(arcus) Seius P(h)roni(mus), M(arcus) Gal(erius) Clem(ens) [.].

Aanteekeningen. — Brambach 94, Riese 4232. — Inscriptie op een versierden grafsteen van kalksteen, gevonden 15 Febr. 1793 op den Hunerberg (Reuvens) onder *Ubbergen* een half uur van *Nijmegen*, aan de stad geschonken door D. van Guericke, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 33 n. 25).

J. In de Betouw, *Nijmegen*, blz. 48. — Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 212, pl. VIII. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 55 n. 22. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 199. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 30. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 50 n. 6633.

1. *M. Seius* Corpus, *M. Aseius* Janssen, *M. Alseius* Leemans.

Espérandieu verklaart: *M(arcus) Seius P(h)ronim(us) Gal(eria tribu) Clem*[. . . .].

133 **C I L. XIII 8726**

[D]eo Mercuri(o) Eriausio [S]implicius Ingenu(u)[s] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 97, Riese 3353. — Inscriptie op de basis van een beeld van Mercurius van kalksteen, gevonden te *Ubbergen*, daarna in de

verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 14 n. 7). — Volgens Zangemeister zijn de letters bijgewerkt.

Schevichaven, bij Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 232. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 58 n. 1. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 304. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1365. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 122. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 52 n. 6637.

1. [*D*]*eo* Zangemeister, *D*[*e*]*o* Janssen, *D*[*eo*] Brambach.

–. *Eriausio* Zangemeister, *Biausio* Janssen, [.]*biausio* Brambach, *Friausio* Espérandieu. — Verg. C I L. XIII 8859 en Ἑρμῆς ἐριούνιος (Riese).

134 **C I L. XIII 8764-5**

[.]rdapi [.]r[.]in[.].

Aanteekeningen. — Brambach 98. — Inscriptie op een langwerpig vierkant stuk kalksteen, grootendeels onleesbaar, opgegraven onder *Ubbergen* op de berghoogte, daarna in de verzameling Dommer van Poldersveldt te Ubbergen, daar in 1845 gezien door Janssen.

Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, IV (1846), blz. 350.

135 **C I L. XIII 8734**

L(ucius) Cassius L(uci) f(ilius) Stell(atina tribu) Clemens Taurus, mil(es) Leg(ionis) X Gem(inae), an(norum) XL, stip(endiorum) XXI, h(ic) s(itus) 3 e(st).

Aanteekeningen. — Brambach 99, Riese 878. — Inscriptie op een hoogen, versierden grafsteen van kalksteen, in 1846 gevonden op de berghoogte tegenover het Kasteel te *Ubbergen*, links van den ouden weg van Nijmegen naar Kleef, daarna op het kasteel te Ubbergen in de verzameling Dommer van Poldersveldt, later in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 34 n. 28).

L. J. F. Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, IV (1846), blz. 397–400. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 32. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 99.

1. *Taurus*. — Waarschijnlijk moest er staan *Taur.* voor *Taurinus*; de Taurini zijn een volksstam in Gallia Cisalpina.

136 **C I L. XIII 8768**

[.] . p . vale[. q]uond[am].

Aanteekeningen. — Fragment van een inscriptie, gevonden in 1883 op den Hunerberg onder *Ubbergen*, door S. J. Grandjean geschonken aan het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 33 n. 26).

Verslag van het museum te Nijmegen, 1883, blz. 4 (daaruit: *Westdeutsche Zeitschrift*, IV, 1885, blz. 222). — De Waele, *Noviomagus*, blz. 71.

1. *p. vale*. — De Waele: *P(ublius) Vale(rius)*.

137 **C I L. XIII 12086**

[. Vero]na, [mil(es) Leg(ionis) X G]em(inae), (centuriae) Hos[tili M]arcelli, anno[r]um XXXV, aero<ro>[r]um XIIII, hic s(itus) est. S(it) 3 t(ibi) t(erra) [l(evis)]. Heres ex t(estamento) f(aciendum) curavit.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, gevonden op het terrein van de hofstede de Kleine Kopsche Hof onder *Ubbergen*, daarna in het Rijksmuseum-G. M. Kam te Nijmegen (*Gids*, blz. 97).

Bericht der Römisch-Germanischen Forschung, III (1906/7), blz. 120 n. 267. — Ritterling, *Realencyclopaedie*, XII, 1681, 40. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 69, 72 en 90.

De aanvullingen zijn grootendeels van Ritterling.

1. *Verona*. — Dezen naam vindt men ook als plaats van herkomst op de inscriptie C I L. XIII 8741 (N. 125).

–. *Hos[tili]*. — Er staat inderdaad *Hos* op den steen (De Waele).

138

[. . . .] sacrum [He]rculis [tu]tela C(aius) P(ublicius?) Patern(us).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een klein altaar, in 1923 gevonden in het legerkamp van Legio X te *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1923, blz. 3 n. 12; *Catalogus*, A III n. 14).

H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 103 n. 309. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67 en 91.

1. *tutela*; verg. C I L. XIII 6665, 7834, 8250, 8251, 11015, 11031, 11227.

139

L(egionis) X. — X.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een grenssteen, gevonden op het Vrouwendaal bij den Sterreschansweg bij *Nijmegen*, thans in het Rijksmuseum-G. M. Kam (*Gids*, blz. 98).

140

[.] Ca[esar]

Aanteekeningen. — Letters op het fragment van een monumentale inscriptie, gevonden in 1930 op den Hunerberg bij *Nijmegen*, bij het leggen van de fundamenten voor een school, ten oosten van het praetorium in het legerkamp van Legio X.

De Waele, *Noviomagus*, blz. 87.

141 **C I L. XIII 10001**

53. Atimeti.
100. Communis.
136. Fortis.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden lampjes, gevonden op den Hunerberg onder *Ubbergen*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 91–92 n. 59, 66 en 78).

142

Serenus.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie, gegrift op een aarden kommetje, gevonden onder *Ubbergen*.

Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, IV (1846), blz. 351. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 72.

143 **C I L. XIII 10009**

231. C(ai) Senti.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op terra-sigillata uit Arrezzo, gevonden bij de opgravingen bij den Kopschen Hof onder *Ubbergen*.

Holwerda, *Germania*, I (1917), blz. 106.

144 **C I L. XIII 10010**

157. Of(ficina) Aquitani.
167. Ardac(i).
276. O(fficina) Bassi.
530. Cennat(us).
—. Mar(. . .).
1569. Prim(us).
1682. O(fficina) Sabini.
1764. Secundi.
1773. Sene(cio).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden bij de opgravingen bij den Kopschen Hof onder *Ubbergen*.

Holwerda, *Germania*, I, 1917, blz. 106.

145 **C I L. XIII 10027**

29. Naevio.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 100. — Inscriptie gegraveerd op den steel van een bronzen pannetje, in 1778 gevonden bij den zoogenaamden Kop onder *Ubbergen*.

In de Betouw, *Chronijk*, blz. 263; *Nijmegen*, blz. 47.

146 **C I L. XIII 10027**

224. (Centuriae) Creperi, (centuriae) Senti, Corneli Adiut[oris], (centuriae) Ruil[i ?].

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een bronzen schietlood, gevonden op

den Hunerberg bij *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 143 n. 33).

De Waele, *Noviomagus*, blz. 65 en 89.

147

Cupitus (centuriae) Candidi.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op de bronzen schachtring van een speer, gevonden in 1930 bij het praetorium van het legerkamp van Legio X te *Nijmegen*, thans in het museum aldaar.

De Waele, *Noviomagus*, blz. 67, 68 en 89.

148

Legio(nis) X.
L(egionis) X G(eminae).
L(egionis) X Gem(inae).
Legio(nis) X p(iae) f(idelis) D(omitianae).
Fabri Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden op de terreinen van het Canisius-College en op het gebied van het legerkamp van Legio X te *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen, in het Museum-G. M. Kam en in het Canisius-College.

Holwerda, *Bijdragen voor vaderl. geschiedenis*, 5de R. IV (1917), blz. 222.

149

L(egionis) X G(eminae).
Le(gionis) X G(eminae).
Leg(ionis) X G(eminae).
Leg(ionis) X Gem(inae).
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).
Leg(ionis) X Ge(minae) p(iae) f(idelis).
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).
L(egionis) X G(eminae) Atti.
L(egionis) X G(eminae) C. L. F. F.

Leg(ionis) XV [Iu]l[i].

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

Vex(illariorum) Brit(tonum).

M(arci) Val(erii) [S]an[cti officina].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden op den Hunerberg onder *Ubbergen* bij *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalo-*

gus, Bijlage, blz. 14) en in het Rijksmuseum-G. M. Kam (*Gids*, blz. 93 en volg.). In de Betouw, *Nijmegen*, blz. 44. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 66.

150 **C I L. XIII 8735**

Dis Manibus. G(aio) Iulio Clau(dia tribu) Pudenti [I]u[l(ia)] E[m]ona, vet(erano) Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), an(norum) L, et Iul(io) 3 Iunio f(ilio) eius. H(ic) s(itus) e(st). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Brambach 81, Riese 882. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, gevonden omstreeks 1155 (?) op het Valkhof te *Nijmegen* (volgens Smetius, bij: In de Betouw, *Chronijk*), toen ingemetseld in den voorgevel van de kapel uit de 12de eeuw op het Valkhof (Berchem), daar uitgebroken in 1670, evenals de volgende inscriptie (N. 151), en overgebracht naar het stadhuis, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 24 n. 4). — Alle letters zijn bijgewerkt (Zangemeister).

Berchem, *De nobili principatu Gelrie*, blz. 5. — Petrus Montanus, *Brief aan Gerardus Noviomagus* (*Historia Batavica*, ed. 1530, fol. 5 *vo*; verg. fol. 4). — Gualterius Ruys a Gravia, *Ritus ac observationes*, præef. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 11. — Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61*, fol. 138. — Anonymus, *Hs. van Waelscapple te Berlijn ms. lat. fol. 61 s.* — Junius, *Batavia*, blz. 125. — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 167 n. 15. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 547 n. 1. — Scriverius, *Batavia*, blz. 197. — Merula, *Neomagum*, blz. 53. — J. Smetius, *Brief aan Pontanus* (11 Jan. 1628; uitg. door In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 1–21). — Pontanus, *Historia Gelrica*, I, blz. 8; *Disceptatio chorographica*, blz. 168. — Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 3; *ms. lat. quart. 36*, fol. 63. — Pars, *Catti* (1ste uitg.), blz. 275; (2de uitg.), blz. 255. — Gelenius, *Farragines*, XI, fol. 117 *vo* en XVIII, art. 1, fol. 3 *vo*. — Cuperus, *Harpocrates*, blz. 226. — Arkstee, *Nijmegen*, blz. 53. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 565 *a*. — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 2032, 9 (naar Bricherius). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 375–376. — Cannegieter, *De ara*, blz. 43; *Handschr. te Leiden B P L 953*, III, fol. 55. — In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 3; *Commentatiuncula*, blz. 21; *Chronijk*, blz. 59; *Opschriften*, blz. 1 n. 1; *Annales*, blz. 63; *Burgt*, blz. 11; *Nijmegen*, blz. 15. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 3. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 50 n. 15. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 198. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1413. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 115. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 29. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 48 n. 6628. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 68, 69, 86 en 98.

1. *[I]u[l(ia)] E[m]ona*, onzeker; *Neoma* Montanus en Junius: *Luiconfia* J. Smetius; men leest thans *Liovia* (Janssen), *Liqua*, *Liona* of *Lemonia* en daaronder de letters *vet*, die door den steenhouwer daar bij vergissing eerst waren gezet en later weer zijn gedelgd. — De Waele leest: *G. Iulio Clau(dio) Pudenti Lionia (tribu)* of *Lemonia (tribu)*; hij acht de lezing *Iul(ia) Emona* niet mogelijk. — In elk geval behoorde *Emona* tot de *tribus Claudia* en droeg den bijnaam *Iulia*;

verg. Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. 489. — De soldaten van Legio X waren ten tijde der Flavische keizers afkomstig uit Spanje of uit Noord-Italië.

3. *H. S. E. H. F. C.* — De Waele leest: *H. F. H. S. T. L. C.*, hetgeen hij verklaart: *H(eres) f(ieri) h(oc) s(epulcrum) t(estamento) l(ibens) c(uravit)* (?).

151 **C I L. XIII 8746**

[. se]curitat[.]rianus [. . .] e[. . .]i ibviodif[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 86 = 87 *o*. — Inscriptie op een fragment van kalksteen, in 1670 gebroken uit den gevel van de kapel op het Valkhof te *Nijmegen* (daar nog gezien door Ewich) en overgebracht naar het stadhuis, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 26 n. 8).

Merula, *Neomagum*, blz. 58. — Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 57. — Cuperus, Bijlage bij den brief aan J. Smetius van 7 December 1671 (uitgegeven door In de Betouw, *De aris*, blz. 8–18). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 354. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 117, VI n. 11. — In de Betouw, *De aris*, blz. 18; *Commentatiuncula*, blz. 21; *Chronijk*, blz. 205; *Opschriften*, blz. 58 n. 10. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 55 n. 23.— Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 199. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1419. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 71, 72 en 86.

1. Cuper, In de Betouw en Janssen: [.]*unt* [. . . .]*xianus/nrvio die*; Leemans naar Reuvens: [. . . .]*unt* [. . . .]*xiamus vae/nrviodie*; De Waele: [. . . *sec*]*uritat*[*i*. . ./ . .]*rianus vete*[. . ./] *n(e)rvio* „centurioteeken" *I Le(gionis)* [*M*?] (?).

152 **C I L. XIII 8742**

Sex(to) Secundio Papiria (tribu) Felici, (seviro) Augustali C(oloniae) U(lpiae) T(raianae); t(estamento) p(oni) iussit; h(eres) f(ecit).

Aanteekeningen. — Brambach 82, Riese 2387. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, waarboven nog een deel van een reliëf is bewaard met de afbeelding van een doodenmaal, gevonden met de beide volgende inscriptie's, (N. 153 en 154) in Augustus 1698 aan de noordelijke zijde van het Valkhof te *Nijmegen* (*Chronijk*), daarna te Zutphen in de verzameling van Everhard van Heeckeren en J. A. van Heeckeren van Enghuizen te Zutfen (daar gezien door Cannegieter) en door hen in 1786 aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 23 n. 3).

Hs. te Utrecht 768, fol. 37 en 40*vo*. — Cannegieter, *Handschr. te Leiden B P L 953*, III, fol. 82; *De Brittenburgo*, blz. 23. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 11; *De monumentis sepulcralibus*, blz. 20; *Commentatiuncula*, blz. 20; *Chronijk*, blz. 222; *Opschriften*, blz. 75 n. 16; *Annales*, blz. 227; *Burgt*, blz. 12; *Nijmegen*, blz. 15.— G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 5. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 49 n. 14. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 198. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1522. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 124. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz.29. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 52 n. 6638.— De Waele, *Noviomagus*, blz. 68 en 86.

153 **C I L. XIII 8743**

D(is) M(anibus). Domitia Albina viva sibi fecit.

Aanteekeningen. — Brambach 83, Riese 4172. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, in Augustus 1698 gevonden aan de noordzijde van het Valkhof te *Nijmegen* te zamen met de voorgaande en de volgende inscriptie, daarna in de verzameling van Everhard van Heeckeren en J. A. van Heeckeren van Enghuizen en door hen in 1787 aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 25 n. 6).

Handschr. te Utrecht 768, fol. 37 en 40. — Cannegieter, *Handschr. te Leiden B P L 953*, III, fol. 81*vo*; *De Brittenburgo*, blz. 23. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 12; *De monumentis sepulcralibus*, blz. 20; *Commentatiuncula*, blz. 21; *Chronijk*, blz. 222; *Opschriften*, blz. 59 n. 11; *Annales*, blz. 228; *Burgt*, blz. 69; *Nijmegen*, blz. 15. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 6. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 51 n. 16. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 198. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1414. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 30. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 65 en 86.

154 **C I L. XIII 8739**

C(aio) Allio C(ai) f(ilio) Volt(inia tribu) [.].

Aanteekeningen. — Brambach 84, Riese 3632. — Inscriptie op een grafsteen, in Augustus 1698 opgegraven aan de noordzijde van het Valkhof te *Nijmegen*, te zamen met de beide voorgaande inscripties, daarna te Zutphen.

In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 12; *De monumentis sepulcralibus*, blz. 13 n. 3; *Commentatiuncula*, blz. 21; *Chronijk*, blz. 222; *Opschriften*, blz. 22. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 5. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 74 n. 14. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1416. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 65.

1. *Voltinia*; deze tribus ook op N. 122.

155 **C I L. XIII 8744**

[D(is) M(anibus). L(ucio) Auba]sni[o M(arci) f(ilio) Anicio].

Aanteekeningen. — Brambach 85, Riese 3633. — Inscriptie op een fragment van een grafsteen van kalksteen, waarboven een doodenmaal is afgebeeld, gevonden in Maart 1699 aan de westzijde van het Valkhof te *Nijmegen* (*Chronijk*), daarna te Zutphen in het bezit van Gerh. van Heeckeren en J. A. van Heeckeren van Enghuizen, en door hen aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 26 n. 7).

Handschr. te Utrecht 768, fol. 37 en 40*vo*. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 12; *De monumentis sepulcralibus*, blz. 20; *Commentatiuncula*, blz. 21; *Chronijk*, blz. 222; *Opschriften*, blz. 95 n. 24; *Burgt*, blz. 70. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 5. — Reuvens,

Antiquiteiten, II 2, blz. 213 (met afb.). — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 55 n. 21. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1420. — Espérandieu, *Recueil des basreliefs*, IX, blz. 51 n. 6636. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 65, 69 en 86.

1. *M. L. Aubasno M. Anicio* In de Betouw, *M. L. Aubasn. M. Anicio* Hs. te Utrecht.

156 **C I L. XIII 8737**

L(ucius) Corneliu[s] L(uci) f(ilius) Poll(ia tribu) Cinna, (domo) Mut(ina), vet(eranus) ex Leg(ione) XX, ann(orum) LXV, h(ic) s(itus) e(st). Prima con-
3 [iunx f(aciendum) c(uravit)].

Aanteekeningen. — Brambach 88, Riese 1044. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen* in 1796 bij het sloopen van de Burcht, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 25 n. 5).

In de Betouw, *Recès des quartiers de Nymegen 27 Mai 1796*; *Burgt*, blz. 6; *Winseling*, blz. 32; *Nijmegen*, blz. 16; *Kronijk*, *Vervolg*, blz. 11. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 52 n. 17. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 198. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1418. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 30. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 68 en 86.

157 **C I L. XIII 8769**

[. . . . vivu]s sib[i].

Aanteekeningen. — Brambach 89. — Fragment van een inscriptie, gevonden 15 Juni 1796, op het Valkhof te *Nijmegen*, bij het sloopen van de Burcht (Reuvens), daarna op het stadhuis.

Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 213 n. 10. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 200. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1521.

158 **C I L. XIII 9164**

[.]e[.]uit[.]o[.] c. s[.]g[.]c[.].

Aanteekeningen. — Brambach 1929. — Inscriptie op een mijlpaal van kalksteen, gevonden in 1796 te *Nijmegen* op de Burcht, door In de Betouw ingemetseld in den muur van de Karolingische kapel, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum (*Verslag*, 1884, blz. 6 n. 43; *Catalogus*, blz. 16 n. 2).

J. In de Betouw, *Burgt*, blz. 70; *Winseling*, blz. 32 n. 27. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 98.

Uit de letters, die zijn bewaard, is niets op te maken.

159 **C I L. XIII 8751**

[. . . .]an[. . . .]vai[. . . .]dec[. . . .]s[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *e*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Janssen in 1845, uitgebroken

in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 34; *Catalogus*, blz. 28 n. 13).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 70 n. 3 *a*.

160 **C I L. XIII 8750**

[.]ri[.]uci[. . . .]atius[. . . .]urn[.].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *b*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Janssen in 1845, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 31; *Catalogus*, blz. 27 n. 10).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 70 n. 3 *b*.

161 **C I L. XIII 8770**

[.]iss[.] f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Brambach 87 *c*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Janssen in 1845, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 32; *Catalogus*, blz. 27 n. 11).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 70 n. 3 *c*.

162 **C I L. XIII 8767**

[.] vi. v. a[.]do[.]isimo [.].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *a*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in den muur van de Karolingische kapel, daar gezien door Janssen in 1845, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 30; *Catalogus*, blz. 27 n. 9).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 70 n. 3 *d*.

163 **C I L. XIII 8759**

[. . .]ug[.]r[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *d*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Janssen in 1845, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 33; *Catalogus*, blz. 27 n. 12). — Zeer fraaie en kloeke letters.

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 70 n. 3 *e*.

164 **C I L. XIII 8766**

[. . . For]tunatus [. . .] co(n)iugi [. . . .]c[. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 87 *f*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Schneider in 1846, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 35; *Catalogus*, blz. 28 n. 14).

J. Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII, blz. 144 n. 1.

165 **C I L. XIII 8749**

L[.]mar[.]sat[.]e[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 87 *g*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Schneider in 1846, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 36; *Catalogus*, blz. 28 n. 15).

J. Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII, blz. 144 n. 2.

166 **C I L. XIII 8755–6**

[.]au[.]m s[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 87 *h*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Schneider in 1846, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 37; *Catalogus*, blz. 28 n. 16).

J. Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII, blz. 144 n. 3.

167 **C I L. XIII 8763**

[.]on[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 87 *i*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Schneider in 1846, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 38; *Catalogus*, blz. 29 n. 17).

J. Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII, blz. 144 n. 4.

168 **C I L. XIII 8747**

D[.]br[.]luc[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 87 *k*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien in 1846 door Schneider, in 1884 uitgebroken en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 39; *Catalogus*, blz. 29 n. 18).

J. Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII, blz. 144 n. 5.

169 **C I L. XIII 8757**

[.]e[. . . .]e[.].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *l*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 40; *Catalogus*, blz. 29 n. 19).

170 **C I L. XIII 8761–2**

[.]ius[.].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *n*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 5 n. 41; *Catalogus*, blz. 29 n. 20).

171 **C I L. XIII 8758**

[.]te[. . . .] fecit.

Aanteekeningen. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, uitgebroken in 1884 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1884, blz. 6 n. 42; *Catalogus*, blz. 30 n. 21).

172 **C I L. XIII 8760**

[.]d l[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 87 *m*. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, daar gezien door Brambach, niet meer bewaard.

173 **C I L. XIII 8754**

[.] a n [.].

Aanteekeningen. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, uitgebroken in 1895 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1895, blz. 4 n. 21 *a*; *Catalogus*, blz. 30 n. 21 *a*).

Westdeutsche Zeitschrift, XV (1896), blz. 385.

174 **C I L. XIII 8748**

[D(is)] M(anibus) [.]capi[.]io[.].

AANTEEKENINGEN. — Fragment van een inscriptie, gevonden op het Valkhof te *Nijmegen*, door de zorgen van In de Betouw ingemetseld in de Karolingische kapel, uitgebroken in 1895 en overgebracht naar het museum te Nijmegen (*Verslag*, 1895, blz. 4 n. 21 *b*; *Catalogus*, blz. 30 n. 21 *b*).

Westdeutsche Zeitschrift, XV (1896), blz. 385.

175 **C I L. XIII 10010**

2059. Virthus fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden op de Burcht te *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen.

M. Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. II, blz. XIV tot XV.

176

L(egionis) I Me(nerviae).

3 L(egionis) X G(eminae).
L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).
Leg(ionis) X.
6 ---
Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).

9 Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

Sub Did(io) Iul(iano).
12 Sub Did(io) Iul(iano) co(n)s(ulare).

Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
Vex(illariorum) Exer(citus) Ger(manici).
15 Vex(illariorum) Leg(ionum) Ger(maniae).

[.]. V. R. S.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 128. — Stempels op baksteenen, gevonden op de Burcht te *Nijmegen*, thans gedeeltelijk in het museum aldaar.

In de Betouw, *Burgt*, blz. 11 en 13. — Schneider, *Bonner Jahrbücher*, VIII (1846), blz. 144. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. II, blz. XXIX.

177 **C I L. XIII 1320***

[. . . .]a et dea[. F]ortuna pern[.] L(ucius) Victorinus [. . . . coll]egis supra [scriptis con]queri exhi[beri. . . . colle]gi urbis
3 s[acrae] vis ac[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 96. — Inscriptie op een fragment van een

bronzen plaat, gevonden in 1639, te zamen met de volgende inscriptie, te *Nijmegen* in het noordoostelijk deel van de stad.

Smetius, *Oppidum Batavorum*, blz. 55 (met afb.) en 135; *Antiquitates Neomagenses*, blz. 89; *Pinacotheca*, blz. 7. — *Handschr. te Utrecht 768*, fol. 40. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 319, III n. 44. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 53; *Trebellius Pollio*, blz. 189. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 6; *Chronijk*, blz. 185; *Annales*, blz. 207; *Nijmegen*, blz. 13. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 73 n. 10. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1395. — A. von Domaszewski, *Römische Mitteilungen*, XXII (1907), blz. 341. — *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, III (1906/7), blz. 120. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 93. — Allen naar Smetius.

2. [*colle*]*gi* of [*re*]*gi*. — Mommsen vulde aan [*Novioma*]*gi* (gelijk reeds Smetius) en verklaarde de inscriptie voor niet-antiek, zonder twijfel ten onrechte.

Men vergelijke de inscriptie C I L. VI 2229 = 32453.

178 **C I L. XIII 1329***

Deae Minerv(a)e C(aius) P(ublicius?) Aramo l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 120. — Inscriptie op een klein altaar, gevonden in 1639, te zamen met de vorige inscriptie, te *Nijmegen* in het noordoostelijk deel der stad.

Ewich, *Hs. te Berlijn ms. fol. 61 b*, blz. 11. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 65; *Pinacotheca*, blz. 5. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 63. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 5 n. 4; *Chronijk*, blz. 186; *Nijmegen*, blz. 13. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 63 n. 3.

De letters *P. Aramo* staan op den voet en de letters *L. M.* op de zijkanten van het altaar. — Het altaar en de inscriptie zijn waarschijnlijk niet-antiek.

179 **C I L. XIII 1332***

Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Aurel(ius) Verus Aug(ustus); — tr(ibunicia) pot(estate) III, co(n)s(ul) II. — Fort(una) red(ux). — S(enatus) c(onsulto).

Aanteekeningen. — Brambach, spur. 8. — Inscriptie op twee bronzen platen in den vorm van een hart met de beeltenis van den keizer Lucius Verus en van een zittende vrouw met een roer en een hoorn des overvloeds, gevonden in het noordoostelijk deel van *Nijmegen*, de eerste in 1640, de tweede in 1658, te zamen met het fragment van het militaire diploma (N. 180).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 18. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 60. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 5; *Chronijk*, blz. 187 en 198; *Annales*, blz. 208; *Nijmegen*, blz. 14. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 71 n. 1 en 74 n. 12. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1393 en 1392. — Allen naar Smetius.

De inscriptie's zijn blijkbaar naar munten gecopieerd en zijn zeker niet-antiek.

180 **C I L. XIII 8731**

[. quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posteris]que eorum c[ivitatem dedit et conubium c]um uxoribus, q[uas tunc habuissent cum est
3 ci]vitas iis data, a[ut, si qui caelibes essent, cum iis] quas postea [duxissent, dumtaxat singuli si]ngulas.

A(nte) d(iem) [.].

6 [.]

[.] P[u]lli, Q(uinti) Apidi, [.].

Aanteekeningen. — Brambach 119 *b*, Riese 92. — Inscriptie aan de beide zijden van een bronzen plaatje, de helft van een paspoort of militair diploma, gevonden te *Nijmegen* in 1658, daarna in de verzameling van Smetius, thans in het museum te Darmstadt (Becker, *Bonner Jahrbücher*, XLIV, 1868, blz. 59). Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 90. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40 n. 6. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 66; *Postumus*, blz. 157. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 5; *Chronijk*, blz. 198. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 12. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1427. — Lupus, *Nassauische Annalen*, IX (1868), blz. 188. — Mommsen, *Corpus inscr. lat.*, III, blz. 871 n. XXIX. — Renier, *Diplomes*, n. 53. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 97.

Zeker uit den tijd vóór 145, wegens de formule: *ipsis liberis posterisque eorum*, en waarschijnlijk uit den tijd van Traianus, omdat de namen der getuigen eveneens voorkomen op een diploma van 114 (C I L. III, blz. 1975 n. XXVI en XXXIX).

181 **C I L. XIII 1333***

M. Anton. S. P. F. Aug. P. M.

Aanteekeningen. — Brambach 119 *a*. — Inscriptie op een gebroken koperen plaat, in 1662 gevonden te *Nijmegen*.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 89. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40 n. 7. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 65. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 5; *Chronijk*, blz. 200. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 11. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 71 n. 2. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1394. — Allen naar Smetius.

De inscriptie is waarschijnlijk naar een munt gekopieerd en is zeker niet-antiek.

182 **C I L. XIII 1331***

Pros. el. it. os. vi.

Aanteekeningen. — Brambach 125. — Inscriptie op een marmeren architraaf, in Januari 1676 opgegraven te *Nijmegen* in het noordoostelijk deel der stad.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 101. — *Hs. te Utrecht 768*,

fol. 40*vo*. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 75. — In de Betouw, *Chronijk*, blz. 211; *Annales*, blz. 208; *Nijmegen*, blz. 14. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 74 n. 15.

183

Calabri.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie, gegrift op een aarden kruik, vervaardigd in Italië, gevonden aan het Gerard-Nootplein te *Nijmegen*, thans in het Rijksmuseum-G. M. Kam.

184

Le(gionis) I Me(nerviae).
L(egionis) X G(eminae).
3 L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 128. — Stempels op baksteenen, gevonden in de stad *Nijmegen*.

In de Betouw, *Nijmegen*, blz. 13 en 26.

185 **C I L. XIII 8727**

Minervae cur. ladae T(itus) Punicius Genialis, II (duum)vir Colon(iae) Morinorum, sacerdos Romae et Aug(usti), ob honorem Flamoni(i).

AANTEEKENINGEN. — Henzen 5211, Brambach spur. 9, Riese 2426. — Inscriptie op een steen, gevonden omstreeks 1487 even buiten *Nijmegen* (*Chronijk*; — waarschijnlijk op de *Winseling*), daarna ingemetseld in den muur van de kerk te Leur (Ruys), maar al lang geleden verdwenen; een kopie geschilderd op hout was in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 33 n. 27).

G. Ruys, *Ritus ac observationes*, praef. (daaruit: Ewich, *Hs. te Berlijn lat. fol. 61 b*, blz. 23). — Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61*, fol. 24. — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 150 n. 3 (naar Goltzius; daaruit: Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 80 n. 6). — Scriverius, *Batavia*, blz. 202. — Merula, *Neomagum*, blz. 56; *Cosmographia*, blz. 357. — Pontanus, *Historia Gelrica*, I, blz. 10. — Cannegieter, *De mutata nominum ratione*, blz. 71. — In de Betouw, *De aris*, blz. 10; *De monumentis sepulcralibus*, blz. 21; *Commentatiuncula*, blz. 27; *Chronijk*, blz. 103; *Opschriften*, blz. 70 n. 15; *Annales*, blz. 146. — Malbrancq, *De Morinis*, I, blz. 66 (daaruit: Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 62 n. 2). — Naar de kopie in het museum: Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 45 n. 10.— Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 197. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1409. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 122. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 26. — Huizinga, *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis*, 4de R. VII (1909), blz. 368. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 68 en 96.

Er is geen afdoende reden om aan de echtheid der inscriptie te twijfelen.

1. *cur. ladae,* waarschijnlijk niet juist gelezen.

–. *II vir (duumvir) Coloniae Morinorum,* wellicht niet juist gelezen; elders is nergens sprake van een *Colonia Morinorum;* mogelijk is *Civitatis Morinorum;* verg. C I L. XIII 1, blz. 560.

2. *sacerdos Romae et Augusti,* waarschijnlijk voor den plaatselijken cultus; verg. Grenier, *Revue des études anciennes,* XXXII (1930), blz. 252.

–. *Flamoni(i),* zoo Riese; *F. A. M. O. V. I.* Janssen en Leemans, [*fl*]*am*[*i-nat*]*u*[*s*] Janssen; ik las op de kopie: *F. V. A. M. O. V. L.* of *F. V. A. M. O. V. I.,* maar de kopie is zonder twijfel eenige malen overgeschilderd.

186 **C I L. XIII 8724**

Matronis Aufaniabus T(itus) Albinius Ianuarius [s(olvit)] l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2079, Brambach 73, Riese 3100. — Inscriptie op het bovenstuk van een altaar van zandsteen, gevonden in 1628 beneden *Nijmegen* aan de Waal op de Winselingsche waarden, eerst in het bezit van Christ. ter Spijcken, daarna van Smetius en door hem in 1670 aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus,* blz. 21 n. 10).

Ewich, *Hs. te Berlijn lat. quarto 36,* fol. 94, en *lat. fol. 61 b,* blz. 70. — Smetius, *Oppidum Batavorum,* blz. 33 en 110 (daaruit: Reinesius, *Syntagma,* blz. 188, I n. 175); *Pinacotheca,* blz. 8; *Brief aan Pontanus* (uitg. door In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus,* blz. 23; verg. blz. 24); *Antiquitates Neomagenses,* blz. 91; *Brief aan Cuperus* van 12 Augustus 1685. — Cuperus, *Brief aan Smetius* (uitg. door In de Betouw, *De aris,* blz. 12); *Apotheosis,* blz. 268. — Polenus, *Thesauri supplementa,* II, 250. — Spon, *Miscellanea,* blz. 107. — Matthaeus, *Epistolarum sylloge,* blz. 130, 131 en 143. — Keysler, *Antiquitates septentrionales,* blz. 429. — Saxe, *Epigrammata,* blz. 48 (naar Scriverius). — Hüpsch, *Epigrammatographia,* I, blz. 63 n. 4. — *Acta eruditorum,* 1749, blz. 705. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes,* blz. 369. — Pococke, *Inscriptionum liber,* blz. 116, VI n. 3. — Donatus, *Supplementum,* blz. 51, 3. — Cannegieter, *De Brittenburgo,* blz. 32; *Hs. te Leiden B P L 953,* III, fol. 68. — In de Betouw, *De aris,* blz. 5 en 12; *De monumentis sepulcralibus,* blz. 23; *Commentatiuncula,* blz. 29; *Chronijk,* blz. 172; *Opschriften,* blz. 39 n. 7; *Annales,* blz. 200; *Bijvoegsel Burgt,* blz. 8; *Winseling,* blz. 8. — G. C. In de Betouw, *Specimen,* blz. 8. — Janssen, *Bonner Jahrbücher,* VII, blz. 48 n. 13. — Leemans, *Bonner Jahrbücher,* XIII, blz. 198. — De Wal, *Moedergodinnen,* blz. 130. — Steiner, *Codex inscriptionum,* n. 1410. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen,* N. R. VIII (1927), blz. 101. — De Waele, *Noviomagus,* blz. 65.

1. *l(ibens) m(erito)* Corpus. — *E. L. M.* Smetius, *S. L. M.* In de Betouw; wellicht te lezen: [*s(olvit)*] *l(ibens) m(erito).*

187 **C I L. XIII 8716**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Licinius Seranus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 69, Riese 2896. — Inscriptie op een altaar

van kalksteen, gevonden 25 Nov. 1630 beneden *Nijmegen* aan de Waal op de Winseling bij de Lennepekamer binnen de muren van een tempeltje (Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, en in een brief aan Cuperus van 12 Aug. 1685), daarna in het bezit van Smetius en door hem aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 18 n. 3).

Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 57, en *lat. quart. 36*, fol. 62. — J. v. Someren, *Batavia*, blz. 136. — Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 95 (daaruit: Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 8); *Pinacotheca*, blz. 5 en *Thesaurus antiquitatum*, blz. 16. — Cuperus, *Brief aan Smetius* (uitg. door: In de Betouw, *De aris*, blz. 12). — Matthaeus, *Sylloge epistolarum*, blz. 120. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 367. — Arkstee, *Nijmegen*, blz. 55. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 4. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953;* III, fol. 70. — In de Betouw, *De aris*, blz. 7 en 12; *De columna milliaria*, blz. 3; *Commentatiuncula*, blz. 29; *Chronijk*, blz. 173; *Opschriften*, blz. 34 n. 5; *Annales*, blz. 201. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 6. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 41 n. 4. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 197. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1398. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 120 n. 2. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 93. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 70 en 95.

188 **C I L. XIII 8718**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Domestico Brato veteranus l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 1236, Brambach 115, Riese 2942. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, gevonden 17 November 1637 even buiten *Nijmegen* op de Winseling met de volgende inscriptie (Smetius, bij: In de Betouw, *Commentatiuncula*, blz. 25), daarna in het bezit van Smetius en door hem aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 18 n. 4).

Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, blz. 54. — J. van Someren, *Batavia*, blz. 137. — Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 96; *Pinacotheca*, blz. 5; *Brief aan Cuperus* (12 Aug. 1685, in: Hs. *Koninklijke Bibliotheek*, 72 C 12). — Cuperus, *Apotheosis Homeri*, blz. 278–280; *Brieven* (uitg. door In de Betouw, *De aris*, blz. 1–18). — Spon, *Miscellanea*, blz. 78, 13. — Baudelot de Dairval, *De l'utilité des voyages*, I, blz. 50. — Astorius, bij Sallengre, *Thesaurus*, II, 775. — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 10, 2 (daaruit: Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 9). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 368. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 6. — Arkstee, *Nijmegen*, blz. 55. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 258 *b*. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 71. — In de Betouw, *De aris*, blz. 5 en 12; *Commentatiuncula*, blz. 27; *Chronijk*, blz. 184; *Opschriften*, blz. 36 n. 6; *Annales*, blz. 206; *Winseling*, blz. 8; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 7. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 7. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 41 n. 5. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1399. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 121. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 101. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67, 90 en 95.

189 **C I L. XIII 8714**

Fortunae [Reg]ina[e].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 121, Riese 2750. — Inscriptie op een altaar, in 1637 buiten *Nijmegen* gevonden op de Winseling te zamen met de voorafgaande inscriptie (Smetius, bij In de Betouw, *Commentatiuncula*) en daarna op het raadhuis geplaatst, maar verloren gegaan.

Smetius, *Oppidum Batavorum*, blz. 33; *Antiquitates Neomagenses*, blz. 64; *Pinacotheca*, blz. 5. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 62. — Naar Smetius: In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 5; *Commentatiuncula*, blz. 29; *Chronijk*, blz. 184; *Opschriften*, blz. 66; *Annales*, blz. 207. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 10. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 73 n. 9. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1408. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 121. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 100. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 95.

1. In de Betouw: [*Reg*]*ina*[*e*] of *R*[*eg*]*ina*[*e*]; anderen: [. . . .]*ina*[. . .].

190 **C I L. XIII 8738**

[.] (centuria) Bland[., an(norum)] XXX, ae(rorum) XII, [h(ic) s(itus) e(st)]. H(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 74. — Inscriptie op een grafsteen, gevonden in 1659 nabij *Nijmegen*, op de Winseling (In de Betouw, *Opschriften*), thans in het museum te Nijmegen (De Waele).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 97 (daaruit: Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 20). — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 72. — In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 15; *Commentatiuncula*, blz. 32; *Chronijk*, blz. 199; *Opschriften*, blz. 25. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 6. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 74 n. 13. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1425. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 66.

191 **C I L. XIII 8725**

Matribus Mopatibus [suis] M(arcus) Liberius Victor, cives Nervius, neg(otiator) fru(mentarius), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 71, Dessau 4811, Riese 2425. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, gevonden in September 1669 een halve mijl beneden *Nijmegen* aan de Waal (Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 93, en in een brief aan Cuperus, Nijmegen 12 Aug. 1685, in de *Kon. Bibliotheek*, Hs. 72 C 12) of aan de Winseling opgehaald uit de Waal met de volgende inscriptie (*Chronijk*), daarna in het bezit van Smetius en door hem aan de stad geschonken, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 21 n. 9).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 93. — Cuperus, *Apotheosis*, blz. 266; *Brief* (uitg. door In de Betouw, *De aris*, blz. 12); *Brief aan*

Nic. Heinsius (uitg. door Burmannus, *Sylloge*, I, blz. 666). — Spon, *Miscellanea*, blz. 105 n. 77. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 439. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 63 n. 5. — Tollius, *Fortuita*, blz. 318 (daaruit: Muratori, *Thesaurus*, blz. 94 n. 5). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 369. — Saxe, *Epigrammata*, blz. 60. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116 n. 9. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 69; *De ara*, blz. 16. — In de Betouw, *De aris*, blz. 5 en 14; *Commentatiuncula*, blz. 27; *Chronijk*, blz. 203; *Opschriften*, blz. 44 n. 8; *Annales*, blz. 213; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 8; *Winseling*, blz. 8. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 9. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 47 n. 12. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 198. — De Wal, *Moedergodinnen*, blz. 157. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1411. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 213. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 102. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 69 en 96.

1. *Matribus Mopatibus*, alleen hier genoemd; verg. Roscher, *Lexikon*, II, 3207.

–. [*suis*], tusschen de regels geschreven, daar gelezen door Cannegieter, In de Betouw, Reuvens (volgens Leemans), thans niet meer te bespeuren; Janssen meende, dat het er nooit had gestaan.

–. *cives Nervius*, voor *civis Nervius*; verg. Dessau 4633, noot 2.

192 **C I L. XIII 8717**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) M(arcus) Sabinius Candidus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

3 I(ovi) o(ptimo) m(aximo) M(arcus) V(alerius) H(onoratus) v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 72, Riese 2912. — Inscripties op de voor- en achterzijde van een altaar van kalksteen, in 1669 ongeveer 500 schreden beneden *Nijmegen* opgehaald uit de Waal bij zeer laag water (Smetius, in een brief aan Cuper; *Chronijk*), thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 17 n. 2), het eerst genoemd in een brief van Smetius aan Cuper (Nijmegen 12 Augustus 1685, in de *Koninklijke Bibliotheek*, Hs. 72 C 12).

Smetius, *Brief aan Tollius van 6 Nov. 1686* (daarnaar: Tollius, *Fortuita*, blz. 318). — Cuper, *Harpocrates*, blz. 242 (daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 576. — Muratori, *Thesaurus*, blz. 6, 5). — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, blz. 367. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 116, VI n. 7 en 8. — J. In de Betouw, *De aris*, blz. 17; *Commentatiuncula*, blz. 27; *Chronijk*, blz. 204; *Opschriften*, blz. 61 n. 12; *Annales*, blz. 214. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 8. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 40–41 n. 3. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1397. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 120 n. 3. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 100. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67, 69 en 95.

3. *M(arcus) V(alerius) H(onoratus)*; Hagenbuchius: *Marcus Valerius Honoratus.*

193 **C I L. XIII 10021**

199. M(arci) Ulpi Heracletis stratioticum. — M(arci) Ulpi Heracletis diarodon ad im(petum). — M(arci) Ulpi Heracletis cynarium ad im(petum). — 3 M(arci) Ulpi Heracletis talasseros a(d).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 76, Riese 4526. — Inscripties op de vier zijkanten van een vierkant groen steentje gevonden in 1671 of 1672 op de Winseling bij *Nijmegen* aan den oever van de Waal, daarna in de verzameling van Smetius.

Cuperus, *Brief aan Nicolaas Heinsius* (4 Maart 1672, uitg. door P. Burmannus, *Sylloge epistolarum*, II, 1725, blz. 671). — Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 98. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Spon, *Miscellanea*, V, blz. 236. — Mongez, *Encyclopédie méthodique: antiquités*, IV, blz. 346. — Caylus, *Recueil d'antiquités*, I, blz. 225. — I. E. R. Walch, *Sigillum medici ocularii Romani* (1763), blz. 38; *Antiquitates medicae selectae* (1772), blz. 81. — Chr. Saxe, *Epistola de veteris medici ocularii gemma sphragide* (1774), blz. 23. — In de Betouw, *De operculis pyxidum* (1787), blz. 2; *Winseling*, blz. 11. — R. Gough, *Archaeologia*, IX (1789), blz. 229. — Tôchon d'Anneci, *Dissertation* (1816), blz. 60 n. 1. — C. G. Kühn, *Index medicorum ocularium*, V, 5. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 74 n. 16. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1429. — Grotefend, *Philologus*, XIII (1855), blz. 160 n. 62; *Stempel der römischen Augenärzte*, blz. 115 n. 93. — E. Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes romains* (1894), n. 117.

M(arcus) Ulpius Heracles was een oogarts; *stratioticum* enz. waren zijn geneesmiddelen.

194 **C I L. XIII 10021**

200. Marci Ulpi Heracletis melinum. — Marci Ulpi Heracletis tirinum. — Marci Ulpi Heracletis diarices a(d) d(iatheses?) — Marci Ulpi 3 Heracletis diamysus.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 75, Riese 4527. — Inscripties op de vier zijkanten van een vierkant groen steentje, gevonden in 1671 op de Winseling bij de Lennepekamer aan den oever van de Waal bij *Nijmegen*, daarna in het bezit van L. van den Bergh en J. In de Betouw, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 168 n. 150).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 99. — Spon, *Miscellanea*, V, blz. 237. — Mongez, *Encyclopédie méthodique: antiquités*, IV, blz. 347. — Caylus, *Recueil d'antiquités*, I, blz. 226. — Walch, *Sigillum*, blz. 37; *Antiquitates*, blz. 78. — Saxe, *Epistola de gemma sphragide*, blz. 29. — Gough, *Archaeologia*, IX (1789), blz. 229. — In de Betouw, *De operculis pyxidum* (1787), blz. 1; *Winseling*, blz. 11. — Tôchon d'Anneci, *Dissertation*, blz. 60 n. 2. — Kühn, *Index medicorum ocularium*, V, 7. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 163 n. 342, pl. XXXII; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 75 n. 17. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1429. — Grotefend, *Philologus*, XIII, blz. 161 n. 63; *Stempel*, blz. 115 n. 94. — Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes*, n. 190.

195 **C I L. XIII 1325***

Mercurio et Regis fil(io) e. mai. cu. f. latuo. i.

ANTEEKENINGEN. — Brambach 79, Riese 3354. — Inscriptie op een steenen achtkantige basis, waar een urn op stond, gevonden in 1671 aan de Waal bij *Nijmegen*, waarschijnlijk op de Winseling, het eerst vermeld door Smetius in een brief aan W. Coetier te Deventer (Nijmegen, 12 Sept. 1685, Hs. in de *Koninklijke Bibliotheek*, 72 C 12), daarna bij een Joodsch koopman te Nijmegen (Cuperus, *Harpocrates*, blz. 193) en door hem tezamen met de beide volgende inscripties verkocht aan Van Heeckeren in Zutfen.

Smetius, *Brief aan Tollius van 6 Nov. 1686* (in het museum te Nijmegen). — Cuperus, *Harpocrates*, blz. 185 (met 2 afb.; daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 534; Muratori, *Thesaurus*, blz. 50, 8). — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 58 *vo*. — In de Betouw, *Annales*, blz. 215. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 72 n. 6.

1. *Mercurio*, met *R* en *I* in een monogram, Smetius in een brief aan Coetier.
–. Janssen verklaart: *Emaicu(s) f(ecit) Latuo p(osuit)*.

De inscriptie is door Mommsen (wellicht ten onrechte) voor niet-antiek verklaard.

196 **C I L. XIII 1326***

Mercurio Regi sive Fortun(a)e Blesio Burgionis fil(ius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

ANTEEKENINGEN. — Orelli 1416, Brambach 70, Dessau 3198, Riese 3363. — Inscriptie op een groot altaar van kalksteen, gevonden in Augustus 1681 beneden *Nijmegen* aan de Waal op de Winselingsche waarden (*Chronijk*, blz. 216), daarna bij een Joodsch koopman te Nijmegen, later in het bezit van Everh. van Heeckeren en J. A. van Heeckeren van Enghuizen te Zutfen (Cannegieter, *De ara*; In de Betouw, *Chronijk*), het eerst vermeld in een brief van Smetius aan Willem Coetier te Deventer (Nijmegen 12 Sept. 1685, in de *Kon. Bibliotheek*, Hs. 72 C 12), als kort te voren gevonden en naar Zutfen opgezonden, door J. A. van Heeckeren geschonken in 1786, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 19 n. 6).

Cuper, *Harpocrates*, blz. 192–193 (met afb.; daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 533; Muratori, *Thesaurus*, blz. 50, 7). — Cannegieter, *De ara*, blz. 5; *Dissertatio de Iside*, blz. 34; *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 58; bij: Donatus, *Supplementum*, 537. — Saxe, *Miscellaneae observationes*, blz. 216. — In de Betouw, *De Castris Veteribus*, blz. 37; *Commentatiuncula*, blz. 27; *Chronijk*, blz. 216; *Opschriften*, blz. 63 n. 13; *Annales*, blz. 226; *Bijvoegsel Burgt*, blz. 5; *Winseling*, blz. 8. — G. C. In de Betouw, *Specimen*, blz. 8. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 42 n. 7. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 197. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1406. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 121. — Daniëls, *Oudheidkundige mededeelingen*, N. R. VIII (1927), blz. 103. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 67, 91 en 95.

1. *sive*, in de beteekenis van *et*; verg. C I L. XIII 7369; zie *Germania Romana*, IV, pl. 33, 3 en blz. 56. — Keune, *Trierer Zeitschrift*, I (1926), blz. 26.

Door Mommsen en Zangemeister (zeker ten onrechte) voor niet-antiek verklaard.

197 **C I L. XIII 1330***

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [.] II h. VI. h[.].

Aanteekeningen. — Brambach 77. — Inscriptie, die slechts gedeeltelijk was te lezen, op een steen, gevonden in 1681 aan de Waal bij *Nijmegen* (*Chronijk*), waarschijnlijk op de Winseling, daarna in de Verzameling-Van Heeckeren te Zutfen.

In de Betouw, *Chronijk*, blz. 217. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 72 n. 4. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1400.

Zeker dezelfde inscriptie, die Cuperus (*Harpocrates*, blz. 183–184 met afb.; daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 533) las: [*I.*] *o. m. I(ulius) L(ucius) Vilo*; in dat geval zonder twijfel niet-antiek.

198 **C I L. XIII 1324***

Mercurio Gratio Regiso a. g. v. m.

Aanteekeningen. — Brambach 80, Riese 1354. — Inscriptie op de vier zijden van een voetstuk, gevonden beneden *Nijmegen* aan de Waal bij de Lennepekamer, het eerste vermeld door Cuperus.

Cuperus, *Harpocrates*, blz. 186 (met afb.; daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 535. — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 50, 10). — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 58*vo*. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 73 n. 8. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1405.

199 **C I L. XIII 1323***

Mercurio R(egis) f(ilio).

Aanteekeningen. — Brambach 78, Riese 3354. — Inscriptie vermeld in een brief van Smetius aan Willem Coetier te Deventer (Nijmegen, 12 Sept. 1685, hs. in de *Koninklijke Bibliotheek*, 72 C 12), op een basis in den vorm van een afgesneden pyramide, gevonden in Augustus 1685 (volgens een brief van Smetius aan J. Tollius) aan de Waal bij *Nijmegen*, waarschijnlijk op de Winseling, of in 1681 (*Chronijk*), daarna bij een Joodsch koopman te Nijmegen en te zamen met de vorige inscriptie verkocht naar Zutfen. — Men twijfelde toen reeds aan de echtheid.

Smetius, *Brief aan Tollius* (van 6 Nov. 1686, in het museum te Nijmegen). — Cuperus, *Harpocrates*, blz. 187–192 (met afb.; daaruit: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, 536 *e*. — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 50, 9). — Cannegieter, *De ara*, blz. 11; *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 58*vo*. — In de Betouw, *Chronijk*, blz. 217. — Schevichaven,

Antiquiteiten, II 2, blz. 233. — Janssen, *Bonner Jahrbücher* VII (1845), blz. 72 n. 5. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1403.

200

Dat.

Aanteekeningen. — Brambach 68. — Inscriptie op een stuk kalksteen, gevonden bij *Nijmegen*, op de plaats waar het Fort Krayenhof is gebouwd, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 90, pl. XIV. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1431.

Wellicht het merk van een steenhouwer.

201

[. . .]ido aed[. . .]jus sen[. . .].

Aanteekeningen. — Brambach 126. — Inscriptie op een fragment van een baksteen in het museum te *Nijmegen* (*Catalogus*, blz. 47 n. 3).

202

[.] Rufi[.]orii[. . . .]t[. . . .]iae[. . . .].

Aanteekeningen. — Fragment van een inscriptie op een vierkanten steen, gevonden in de Waal bij *Nijmegen*, thans in het Rijksmuseum-G. M. Kam (*Gids*, blz. 97–98).

De Waele, *Noviomagus*, blz. 71 en 90.

203

Col(legium) fabr(or)u(m) tig(nariorum) s(epulturam) p(edum) XXX d(edit) m(erenti).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een blok kalksteen, gevonden in 1930 ten westen van *Nijmegen* in het gebied der Romeinsche stad Ulpia Noviomagus, thans in het stedelijk museum aldaar.

De Waele, *Noviomagus*, blz. 99.

De aanvullingen zijn volkomen onzeker.

2. *m(erenti)*, wellicht *m(agistro collegii)*.

204 **C I L. XIII 10035**

8. A. N.

Aanteekeningen. — Letters op het voetstuk en tusschen de voeten van een kalksteenen beeldje van Juppiter, gevonden op de Winseling aan de Waal beneden *Nijmegen*, daarna in de verzameling van Smetius, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, 1895, blz. 13 n. A 1).

205 **C I L. XIII 1334–5***

Q. C. T. M. V. V.
F. P. C. A.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 119 *c*. — Inscripties op twee looden plaatjes in de verzameling van Smetius.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 90. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 40. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 64 n. 13. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1426.

206 **C I L. XIII 8713**

[For]tuna[e.]us Pr[.], m(iles) L(egionis) X G(eminae), [. v(otum)] s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 122, Riese 880. — Inscriptie op een fragment van kalksteen, waarschijnlijk bij *Nijmegen* gevonden, het eerst vermeld in de aanteekeningen van Reuvens (uitg. door Leemans), thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 23 n. 2).

L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 56 n. 24. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII, blz. 200. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1520.

2. *s(olvit)*, alleen bij Leemans (naar Reuvens).

207 **C I L. XIII 8730**

Alba[ni]us V[ita]lis, (centurio) [Leg(ionis)] XXX U(lpiae) [V(ictricis)].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 124, Riese 1356. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, waarschijnlijk gevonden te *Nijmegen*, afkomstig uit de verzameling-Guyot, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 22 n. 1).

L. J. F. Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 59 n. 6. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1529.

208

(Centuriae) Avon(i ?)
Ducce (centuriae) Latron(i).

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op molensteenen, gevonden te *Nijmegen*, in 1924 aangekocht voor het museum aldaar (*Verslag*, 1924, blz. 3 en 4).

H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 103 n. 311 en 310. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 66, 69 en 88.

209

Iuliae Lucinae.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een bronzen lamp in het Rijksmuseum-G. M. Kam te Nijmegen, waarschijnlijk gevonden te *Nijmegen*.

M. A. Evelein, *De Romeinsche lampen*, blz. 69. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 69.

210 **C I L. XIII 10001**

30 *i*. Agilis f(ecit).
53 *ss*. Atimeti.
54 *ll*. Attillus f(ecit).
57 *t*. Attusa f(ecit).
76. Cabril(lus) f(ecit).
77 *o*. L(uci) Cae(cili) Sae(cularis).
82*v-y*. Capito f(ecit).
100 *yy*. Communis.
122 *ξ-ρ*. Eucarpi.
136 *ttt*. Fortis.
187. Lucilius Epicardu(s. — Epicarpus?).
203 *d*. Marti(us).
234 *b*. (Cai) Oppi (Restituti).
236 *d*. Optati.
263. Pulieni (Pullaeni?)
265. Quartus.
278. S E.
279. S F.
288 *h*. Saturnini.
290 *g*. Secu(ndus).
294 *h*. Ser(. . . fecit).
301 *m*. Sollus f(ecit).
307 *δ*. Strobili(s fecit).
326 *a*. Vegetus f(ecit).
338. Vindex fe(cit).

378. Euriali.
412. Regu (Pegu?).
437. Suilliu.
439. Tinnti.
455. [. . .]art[. . .].
467. [. . .]uri[. . .].

Aanteekeningen. — Stempels op aarden lampjes, gevonden te *Nijmegen*, thans in de musea te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 87–92) en te Leiden (*Catalogus*, blz. 150).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 104, 107 en 164–167. — J. In de Betouw, *De lucernis*; *Catalogus*, blz. 150. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 140, pl. XXIX; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 64.

211 **C I L. XIII 10001**

53. Atimeti.
54. Attillus f(ecit).
57. Attusa f(ecit).
61. A V G.
79. Campili.
82. Capito f(ecit).
100. Comuni(s).
118. E.
122. Eucarpi.
133. Festi.
136. Fortis.
171. (Gai) Iuni Alexi.
188. Luci.
192. M. P.
218. (Luci) Mun(ati) Trept(i).
244. P P S.
287. Sattonis.
294. Ser(.).
301. Sollus.
307. Strobili(s).
311. Surilliu(s).
320. V(.).
326. Vegetus f(ecit).
332. Vibian(i).
341. Vit(a)lis.

Aanteekeningen. — Stempels op aarden lampjes in het Rijksmuseum-G. M. Kam te Nijmegen (*Gids*, blz. 57), waarschijnlijk alle gevonden te *Nijmegen*.

M. A. Evelein, *De Romeinsche lampen*, blz. 33—43.

212

Albini.
Enso.
3 Hymnus fecit.
Ca(ius) Iul(ius) Sat(to ?) fe(cit).
Mansuetus.
6 M P.
Pulli.
Sacer f(ecit).
9 Sidonius.
S Q.
Tetio f(ecit).
12 Thali(archi ?).

Aanteekeningen. — Inscripties op aarden lampjes in het Rijksmuseum-G. M. Kam te Nijmegen (*Gids*, blz. 57), waarschijnlijk alle gevonden te *Nijmegen*.

M. A. Evelein, *De Romeinsche lampen*, blz. 33 en volg.

213 **C I L. XIII 10002**

39. Saeni(anenses figlinae).
104 *p*. C(ai) Anto(ni) [Quie]ti.
223 *e*. L. F. O.
257 *l*. G. I. Alb(. . .).
273 *d*. P. I. R. Po(. . .).
330 *b*. Q. M. S.
430 *g*. Romani.
522 *f*. L(uci) Vale(ri) Vit(alis).

Aanteekeningen. — Stempels op amphoren, gevonden te *Nijmegen*, thans in het museum aldaar, of vroeger in de verzamelingen van Smetius en Guyot.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 64. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 62.

39. — Stempel met de plaats van herkomst.
104 en volg. — Stempels met den naam van den fabrikant.

214 **C I L. XIII 10003**

56. Secund[i].
86. Re[. . . .].
Valeri.
116. T(esta) X.
122 *c*. IIII.

Aanteekeningen. — Inscripties, na het bakken gegrift op amphoren, gevonden te Nijmegen, thans in de musea te Nijmegen en Leiden (*Catalogus*, blz. 107 n. 16).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 62.

56 en volg. — Met den naam van den fabrikant.
116 en 122. — Met de aanduiding van den inhoud.

215

Valeri Vituli. — Max(. . . .).
[B]alniat[us?].
3 [. . .]esi[. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Inscripties, gekrast op scherven, gevonden te *Nijmegen*, thans in het museum aldaar (*Inventaris*, B. IX n. 17).

De Waele, *Noviomagus*, blz. 66, 71, 72 en 89.

216 **C I L. XIII 10005**

25. Vàcasat[us] Braria[ti f(ilius)].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op het oor van een aarden vat, gevonden te Nijmegen, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 151, pl. XXXI 220.

Het stempel komt ook voor op een wrijfschaal: C I L. XIII 10006, 18 en 95; zie boven onder Houthem-St. Gerlach en onder Arentsburg bij Voorburg.

217 **C I L. XIII 10009**

2–212. Acasti Rasini.
21 *b*. Hilarus Anni (servus).
25 *c*. Anni Crisp(us).
43 *ι*. Atei.
164 *f*. Mar(ci).
165 *b*. Marc(us).
215 *c*. Res(. . .).
219 *c*. Romani.
231 *o*. C(ai) Senti.
284 *o*. Valerius.
317 *ii*. Xanthi.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Italiaansche terra-sigillata, gevonden te *Nijmegen*, thans in de musea te Nijmegen en Leiden.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 165.

218 **C I L. XIII 10010**

15. Abud(o)s.
37 *δ*. Acuti.
83 *α*. Albinus.
86 *ll*. [A]lbi m(anu).
94 *e*. [Q(uintus) A]lpinius f(ecit).
95 *d*. Alpinus.
98 *bb*. Amabilis.
100 *ee*. Amandus.
130 *x*. Anisatus f(ecit).
140 *y*. Of(ficina) Apri.
157. Aquitanus.
157 *tt*. Of(ficina) Aquitani.
167. O(fficina) Ardaci.
174 *g*. Arvernicus.
183. Ata (?).
203 *bb*. Attici m(anu).
210 *d*. Atto f(ecit).
217. Aucirix Avoti.
258 *r*. Austri off(icina).
276 *ηη*. Of(ficina) Bassi.
277 *y*. Of(ficina) Bassi (et) C(oeli).
281 *z*. Beliniccus f(ecit).
294 *k*. Biga fec(it).
297. Of(f)ic(ina) Bilicati.
302 *n*. Bio fec(it).
314 *l*. Bissuni.

317. Bitos.
318. Bitucan.
323 *c*. Bituoll(us).
324 *m*. Biturix f(ecit).
340 *g*. Borilus.
344 *p*. Borius.
347 *y*. Boudus f(ecit).
349. Bracdilus (?).
360 *e*. Buccius f(ecit).
393 *e*. Cadcati[s].
409 *k*. Calvini [m(anu)].
412 ξ. Of(ficina) Calvi.
429 *b*. Canico(s).
449 *g*. Of(ficina) Caran(i).
451 *n*. Carant(us) f(ecit).
456 *g*. Carill[i f(ecit)].
459 *b*. Carisso Rituscia.
465 *t*. Carus f(ecit).
475 *ee*. Cassius f(ecit).
500. Catus f(ecit).
505 *a*. Caupius.
513 *l*. Of(ficina) Celadi.
521 *y*. Celsinus f(ecit).
522 *b*. Celsius.
523 *u*. Celsi Of(ficina).
528 *t*. Of(ficina) Cen(. . . .).
534 *e*. Of(ficina) Cens(. . .).
537 *ee*. Censorin(us) f(ecit).
544 *mm*. Ceriali[s f(ecit)].
574 *f*. Cintussa.
580 *f*. Cirrus f(ecit).
588 *p*. Clemens f(ecit).
591 *e*. Cinonus (?).
646 *o*. Coriso f(ecit).
654 *f*. Cosi Rufin(i).
655 *dd*. Cosi Ruf(i).
656 *aa*. Of(ficina) L(uci) C(osi) Virili(s).
658 *c*. Cosmini.
659 *e*. Cosoi.
698 ϑ. Of(ficina) Cresti.
702 *x*. Criciro.
705 *u*. Crispi m(anu).
726 *r*. Cupitus.
740 *ii*. Dagomarus f(ecit).
751 *i*. Darra fe(cit).
785 *m*. Disetus f(ecit).
789 *c*. Divic(i) m(anu).
794 *p*. Doc[c]al[i].
809 *q*. Donatus.
812 *i*. Donnauc(us) f(ecit).
813 *t*. Dontio fec(it).
820 *e*. Draucus f(ecit).
821 *b*. Dridocius f(ecit).
829 *b*. Duppius f(ecit).
860 *p*. Erici m(anu).
889 ϑ. Of(ficina) Feli[cis].
890 *h*. Felix (et) Sev(erus).
892 *u*. Festus fecit.
906 *ii*. Of(ficina) Fl(avi) Ger(mani).
917 *g*. Fortunatus.
920 *mm*. O(fficina) Fron(tini).
921 *k*. Fronto feci(t).
927 *v*. Fuscus.
932 *i*. Gabrillus.
934 *n*. Gaius f(ecit).
937 *f*. Gallica(ni) ma(nu).
945 *o*. Gatus f(ecit).
947 *d*. Gatus (et) Valis(ius?) f(ecerunt).
955 *y*. Gemini.
963 *i*. Germa(nus).
964 *n*. Giamat(us) f(ecit).
972. Gondi m(anu).
996. Iabus fe(cit).
1002 *ii*. Ianuarius.
1009 *r*. Iassus.
1016 *m*. Ibertu[s].
1061 ξ. Of(ficina) Iucun(di).
1088 *i*. Iuniani.
1092 *ee*. Iustus fe(cit).
1113 *h*. Larti.
1119 *m*. Latinus f(ecit).
1142 *z*. Liciniana o(fficina).
1150 *f*. Littera.
1152 *ll*. Logirni.
1158 *v*. Lossa fec(it).
1169. Lucilius.
1173 *nn*. Of(ficina) Luci.
1176 *q*. Lugeto(s) fe(cit).
1180 *q*. Luppa f(ecit).
1181 *hh*. Lupus.
1193. O(fficina) Ma(. . . .).
1196 ζ. Off(icina) Maccar(i).
1202 *l*. Off(icina) Maccon(i).
1203 *c*. Maconius fe(cit).
1214. Macrini.
1221 *a*. Mag(. . .).

1226 *f.* Magni.
1228 *p.* Maianus fe(cit).
1231 *i.* Mai . iaaus.
1233. Main(. . .).
1241 *b.* Of(ficina) Maio(. . .).
1254 *g.* Mandui[li].
1266 *oo.* Marcelli ma(nu).
1270 *aa.* Marcus.
1280 *i.* Marsi.
1282 *ββ.* Martial(is).
1288 *f.* Of(ficina) Mas(. . .).
1295 *i.* Of(ficina) Masclin(. . .).
1297 *bb.* Of(ficina) Mascl(i).
1299 *u.* Masculus.
1327 *h.* Medeti m(anu).
1329 *e.* Methiatus.
1330 *k.* Medius f(ecit).
1332 *i.* [Me]lausus f(ecit).
1340 *aa.* M(e)moris.
1344 *kk.* Mercato(r).
1355 *ff.* Miccio.
1369 *β.* Of(ficina) Modes(ti).
1372 *m.* Of(ficina) Moi(. . .).
1374 *uu.* O(fficina) Mom(monis).
1377 *r.* Of(ficina) Mont(. . .) C(. . .).
1380. Of(ficina) Mont(. . .) Cp(. . .).
1381 *e.* Of(ficina) Mont(. . .) Cr(. . .).
1382 *rr.* Montani.
1384 *e.* Morini.
1389 *f.* Motucu[s].
1391 *ff.* Moxsius f(ecit).
1400 *g.* Of(ficina) C(ai) N(. . .) Celsi.
1409 *aa.* Nasso f(ecit).
1410 *q.* Nasso I(uli?) s(ervus) f(ecit).
1426 *m.* Nicephor(us).
1428 *qq.* Of(ficina) Nigri.
1452 *l.* Ociso f(ecit).
1485 *q.* Pacatus f(ecit).
1495 *u.* Passie(nus) f(ecit).
1500 *q.* Pater f(ecit).
1504 *o.* Paterclus f(ecit).
1508 *mm.* Paterni ma(nu).
1511 *o.* Of(ficina) Patrici.
1520 *vv.* Paullus f(ecit).
1521 *dd.* Peculiar(is) f(ecit).
1524 *p.* Peregri(nus).
1527 *nn.* Perri m(a)n(u).
1530 *dd.* Petrullus f(ecit).
1543 *n.* Of(ficina) Pontei.
1545 *y.* Of(ficina) Ponti.
1555 *b.* Praeteriti.
1558 *m.* Pridiani.
1569 *lll.* Of(ficina) Primi.
1590. Pude(n)s.
1591 *l.* Pugni m(anu).
1598. Quartus f(ecit).
1602 *g.* Quintiliani m(anu).
1614 *n.* Reburri of(ficina).
1618 *π.* Regin(us) f(ecit).
1624 *f.* Remic(. .) f(ecit).
1645 *q.* Rogatus.
1651 *m.* Roppu(s).
1654 *e.* Ropusi(us) fe(cit).
1656 *c.* Rucatani.
1657 *n.* Ruffi ma(nu).
1659 *rr.* [O]f(ficina) Rufini.
1662 *pp.* Of(ficina) Rufi.
1667. Rusti(cus).
1672 *z.* Of(ficina) S(. . .).
1680 *i.* Sabellus.
1681 *l.* Sabinianus f(ecit).
1682 *β.* Of(ficina) Sabi(ni).
1688. Sacira . po (Sacra[o?).
1730 *u.* Of(ficina) Sarrut(. . .).
1736 *s.* Saturninus.
1746 *x.* Scotni.
1748 *dd.* Scottius.
1764 *ρρ.* Secundi.
1776 *pp.* Senicio.
1779. [S]enilis f(ecit).
1785 *d.* Senni m(anu).
1793 *g.* Serva f(ecit).
1800 *ξξ.* Of(ficina) Severi.
1804 *l.* [Of(ficina)]Sex(ti et) C[a]n(. . .).
1812 *m.* Of(ficina) Silv(. . .).
1814 *uu.* Silvini m(anu).
1815 *n.* Silvi m(anu).
1830 *m.* Solemni.
1854 *hh.* Sulpici(us).
1861 *e.* Surdillus.
1886 *e.* Tasgili m(anu).
1892 *h.* Tauri (et) Tib(. . .).
1900 *t.* L(ucius) Ter(. . .) Secu(ndus).
1902 *qq.* Tertius fe(cit).
1910 *b.* Tinnti(ni).
1914 *i.* Tittius fec(it).

1921 *tt.* Tocca f(ecit).
1924 *c.* Tocco f(ecit).
1946 *d.* Tulo.
1960 *k.* [C(ai) V]al(eri) Alban(i).
1973 *o.* Vapuso fe(cit).
1974 *m.* Vapusu.
2002 *q.* Venicarus.
2010 *ϑ.* Verecundu(s).
2021 *n.* Vesponi(s).
2034 *e.* Vicati m(anu).
2036 *ee.* Victor.
2037 *qq.* Victorinus.
2040 *ll.* Viducus fe(cit).
2044 *aa.* Vimp(us).
2047 *n.* Vindus.
2055 *ff.* Of(ficina) Virilis.
2059. Virthus fe(cit).
2060 *b.* Virvico.
2062 *kkk.* Of(ficina) Vital(is).
2076 *m.* Vocara f(ecit).
2091 *p.* Urbanus.

2133. Avi[. .]us fec(it).
2234. Domit[. . .].
2292. Ma[. . .].
2296 *a.* Maco[. . .].
2346. Pas[. . .].
2353. Of(ficina) Pati[. . .].
2359 *a.* Of(ficina) Po[. . .].

2487. [. . .]ccius fe(cit).
2745. [. . .]tor f(ecit).
2752. [. . .]tus.

3307 *a.* Cilinus f(ecit).
3307 *b.* Dacomot.
3307 *c.* Imbetius.
3307 *d.* Imbetus.
3307 *e.* Iogiuni.
3307 *f.* Legin f(ecit).
3307 *g.* Matrinus f(ecit).
3307 *h.* Mutio f(ecit).
3307 *i.* Occo f(ecit).
3307 *k.* Of(ficina) L. Fabu.
3307 *l.* Possun.
3307 *m.* Quirini.
3307 *n.* Suilliu.
3308. Agri off(icina).
3309. Of(ficina) Cin(. . .).
3310. Filo feci(t).

Aanteekeningen. — Stempels op Galliische terra-sigillata gevonden te *Nijmegen*, thans in het museum te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 93–102), in het Rijksmuseum-Kam (*Gids*, blz. 18 en volg.) en in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 67–102) of vroeger in de Verzameling-Smetius.

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 164–166. — J. In de Betouw, *Nijmegen*, blz. 4. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 129–154, pl. XXIX–XXX; *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 62.

2133 en volg., fragmenten van stempels, die men niet met zekerheid kan aanvullen.

3307 en volg., stempels in de verzamelingen van Smetius, In de Betouw, Guyot en van de stad, die niet juist zijn gelezen of niet met zekerheid waren aan te vullen.

141 *d.* L. A. L.
165 *k.* Butrio.
187 *i.* M(arci) Crestio(nis).
195 *c.* Drusus.

Aanteekeningen. — Stempels op versierde Gallische terra-sigillata, gevonden te *Nijmegen*, thans in het museum aldaar (*Catalogus*, blz. 120).

Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 165. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 63.

220

Andervi.
Arantedu.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op „Belgisch" aardewerk en terra-nigra, gevonden te *Nijmegen*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 117 n. 213 en 217).

221 **C I L. XIII 10015**

115 *e*. Vindex fecit.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een aarden beeldje, gevonden bij *Nijmegen*.

J. In de Betouw, *Antiquitatum indiculus*, blz. 52.

222 **C I L. XIII 10017**

111 *e*. A. E.
137. A. M.
140. Ami(. . .).
258. Carnunt[ini].
329. Don(. . .).
389. Tres Flav[. . .].
425. Gemet(. . .).
516. Libelae.
539 *t*. M.
571. Marini Sup(. . .).
616 *n*. N.
685. Potens.
728. Ran(. . .).
861 *o*. V.
891 *g*. Veri.
928. Urb(. . . .).
1068. [. . .]undi.

AANTEEKENINGEN. — Inscripties, gegrift op aardewerk, gevonden te *Nijmegen*, thans in de musea te Leiden en Nijmegen en in het Rijksmuseum-Kam te Nijmegen.

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 63. — Siebourg, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXI (1902), Korr.-Blatt, 46 en 48. — *Westdeutsche Zeitschrift*, XVI (1897), blz. 373.

223 **C I L. XIII 10018**

59 *b*. Da bibere.
62 *q*. Da mi.
119 *uu*. Misce.
124 *c*. Misce mi.
130. Mit(t)e merum.
191 *z*. Vita.
197 *ee*. Vivas.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 90, 127 *a*, 127 *b*, 127 *c*, 127 *d*. — Inscripties, geschilderd op aarden bekers, gevonden te *Nijmegen*, thans in de musea te Leiden en te Nijmegen (*Verslag*, 1891, blz. 5; 1897, blz. 8 n. 126; 1898, blz. 5 n. 133 en 134; 1899, blz. 4).

Cannegieter, *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 243. — In de Betouw,

Gemmae, blz. 17; *Nijmegen*, blz. 16; *Catalogus*, blz. 149. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 62. — *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 256; XVII (1898), blz. 397.

224 **C I L. XIII 10024**

3. G(enius) p(opuli) L(ugdunensium).
13. Mar(. . .).
29 *h*. Fidem Constantino.
61 *d*. Dulcis.
69. Fides.
85 *b*. Si vis, vivam.
97 *b*. Ut(ere) f(elix ?).
110. Εὐτυ(χῶς).
166. Aiax. – Optata.
199. Fortis L(. . .) F(. . .).
245. Mu(nius ?) Lor(ius ?).

Aanteekeningen. — Inscripties op ringen en gesneden steenen, gevonden te *Nijmegen*, meestal in de Waal, later in de verzamelingen van Smetius (*Antiquitates Neomagenses*, blz. 23, 27, 30 en 99), van In de Betouw (*Catalogus*, blz. 146) en van de stad (*Catalogus*, blz. 44 n. 65, blz. 46 n. 72 *l* en 77; *Supplement*, blz. 12 n. 65 *i*).

Janssen, *Bijdragen voor vaderl. gesch.*, 2de R. III (1864), blz. 161. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 65, 68 en 71.

225 **C I L. XIII 10025**

108. A. P. A. R.
116 *a*. C. G. C. P.
121 *c*. P. A. V. V.
124. S. Te(. . .) Be(. . .) V.

Aanteekeningen. — Inscripties op glazen, gevonden te *Nijmegen*, later in de verzameling van Smetius (*Pinacotheca*, blz. 17; *Antiquitates Neomagenses*, blz. 117) en in het museum aldaar (*Catalogus*, 1895, blz. 103 n. 1; *Supplement*, 1902, blz. 27 n. 38 *a*).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 65. — Froehner, *Nomenclature des verriers*, n. 101 *a*, 110 en 112.

226 **C I L. XIII 10026**

21. Votis XX (vicennalibus) (duorum) Augg. (Augustorum) nn. (nostrorum).

Aanteekeningen. — Inscripties op twee zilveren ronde platen, gevonden te Numansdorp in grint opgebaggerd uit de Waal beneden *Nijmegen*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, XXI, blz. 123; *Catalogus*, blz. 205 n. 1 en 2).

227 **C I L. XIII 10027**

5 *c*. L(uci) Ansi Diodo(ri).
—. Cammius.
17 *i*. P(ubli) Cipi Poliby.
25. Aher[. . .].
29. Naevio.
—. M(arci) Nae(vionis?) Cerialis.
32. Oppi.
—. Romo.
—. Rufinus.
39. Sagrilli.
46 *b*. [Cn(aei) T]rebelli Cres(centis).
48. Vestinus f(ecit).
49. Vi[. . .]i.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 100. — Inscripties, met namen van fabrikanten, op bronzen vaatwerk, gevonden bij *Nijmegen*, meestal opgebaggerd uit de Waal, thans in de musea te Leiden (*Catalogus*, blz. 181–182), te Nijmegen (*Catalogus*, blz. 131 n. 13 en 20, 132 n. 36 *h*, 133 n. 36 *p*; *Supplement*, blz. 32 n. 36 *v*) en in het Rijksmuseum-G. M. Kam (*Gids*, blz. 72 en volg.).

In de Betouw, *Chronijk*, blz. 263; *Nijmegen*, blz. 47. — *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 258.

228 **C I L. XIII 10027**

216. [Centuriae] Catuli C(ai) Api. — (Centuriae) Catuli L(uci) Corneli. — Q(uinti) Petronii. — Q(uinti) Valeri.

223. (Centuriae) Sex(ti) Dulli T(iti) Vetti. — [.].

AANTEEKENINGEN. — Inscripties met de namen der eigenaars op helmen, gevonden in de Waal bij *Nijmegen*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, IV, blz. 54; VI, blz. 46; *Catalogus*, blz. 183 n. 141 en 142).

Leemans, *Westdeutsche Zeitschrift*, II, blz. 226; IV, blz. 224. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 65, 68, 72 en 89.

229

Marcianus.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een bronzen paradehelm, gevonden in de Waal bij *Nijmegen*, thans in het Rijksmuseum-G. M. Kam (*Gids*, blz. 74).

G. M. Kam, *Bulletin van den Oudheidkundigen bond*, 2de S. VIII (1915), blz. 263. — De Waele, *Noviomagus*, blz. 70 en 89.

230

Iunius Sencudius (centuriae) Iuli Irvi.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een helm, gevonden in de Waal bij *Nijmegen*, thans in het Rijksmuseum-G. M. Kam aldaar.

De Waele, *Noviomagus*, blz. 69 en 89.

231 **C I L. XIII 10029**

99. F(. . .), P(ubli) C(. . .) A(. . . .) (servus).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een looden plaatje, gevonden bij *Nijmegen*, later in de verzameling van Smetius (*Antiquitates Neomagenses*, blz. 90).

232

Leg(ionis) I M(inerviae).
Leg(ionis) I Men(erviae).
3 Leg(ionis) I M(inerviae) Ant(oninianae).

Leg(ionis) V.

Leg(ionis) VI Vic(tricis).

L(egionis) X G(eminae).
L(egionis) X G(eminae) CXXX.
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) C. F.
Leg(ionis) X Ge(minae) p(iae) f(idelis).
L(egionis) X G(eminae) D(omitianae) p(iae) f(idelis).
L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).

Leg(ionis) XV.

Leg(ionis) XX V(aleriae) V(ictricis).

Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae).

Le(gionis) XXX.
Leg(ionis) XXX.
L(egionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).
Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).
Leg(ionis) XXX Ant(oninianae).

Ex(ercitus) Ger(manici).
Ex(ercitus) Ger(manici) i(nferioris).
Ex(ercitus) Ger(manici) in(ferioris).
Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
Exer(citus) Ger(manici) inf(erioris).
Ex(ercitus) G(ermanici) p(iae) f(idelis).
Ex(ercitus) G(ermanici) Ve(xillatio) VII.

F(igulariae) E(xercitus) G(ermanici) I VVV H.
F(igulariae) E(xercitus) G(ermanici) XXXV.
F(igulariae) G(ermaniae) i(nferioris).

Sub Didio Iuli(ano) co(n)s(ulare).

Tra(nsrhenanae tegulariae).

Vex(illariorum) Brit(onum).

Vex(illatio) Ex(ercitus) Ger(manici) i(nferioris) f(ecit).
Vex(illariorum) Leg(ionum) Ger(maniae).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 128. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Nijmegen*, thans in de musea te Leiden (*Catalogus*, blz. 155–156), Nijmegen

(*Catalogus*, blz. 50 en volg.) en Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 34 en 1890, blz. 68) en in het Rijksmuseum-G. M. Kam te Nijmegen.

St. Pighius, *Hercules Prodicius*, blz. 29–30. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. DXIV. — J. Smetius, *Antiquitates Neomagenses*, blz. 88, 99 en 100; *Pinacotheca*, i. v. *Lateres*. — In de Betouw, *De columna milliaria*, blz. 14; *De monumentis sepulcralibus*, praef. III; *Opschriften*, blz. 12; *Winseling*, blz. 4. — Reuvens, *Antiquiteiten*, II 2, blz. 218. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII, blz. 61; *Grieksche en Romeinsche monumenten*, blz. 84–87; *Musei inscriptiones*, blz. 124–128, pl. XXVIII. — J. Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1375 en volg. — P. Steiner, *Bonner Jahrbücher*, CXVIII (1909), blz. 245—256.

WESTKAPELLE

233 **C I L. XIII 8777**

Herculi Magusano M(arcus) Primitius Tertius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 51, Riese 2817. — Inscriptie op het benedenste stuk van een altaar, gevonden te *Westkapelle* in 1514 (Gerardus Noviomagus), in een put (Pighius), later in de kerk te Westkapelle (Waelscaple), thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 4 n. 26).

Gerardus Noviomagus, *Epistula de Zelandiae situ* (bij: Scriverius, *Batavia*, blz. 139, zonder den tekst); *Historia Batavica*, fol. 35vo. — Pighius, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61a*, fol. 12 en (met een andere hand) fol. 13. — Waelscaple, *Handschr. te Berlijn ms. lat. fol. 61 s*, fol. 71. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 1070 n. 4. — Goropius Becanus, *Origines Antverpianae*, blz. 154. — St. Broelmann, *Commentarii*, I, c. 5. — Ortelius, *Synonymiae geographicae*, s. v. *Magusanus*. — Scriverius, *Batavia*, blz. 228. — *Wonderlycke antiquiteyten*, fol. 3vo. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 68. — *Journal des Savants*, XVI (1688), blz. 432. — Smallegange, *Cronijk*, blz. 79. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43vo. — Pars, *Catti* (1ste uitg.), blz. 262; (2de uitg.), blz. 243. — M. Gargon, *Walchersche Arkadia*, I, 187. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 200. — Martin, *Religion des Gaulois*, II, blz. 27. — Van Heussen en Van Rijn, *Oudheden van Zeeland*, I, blz. 20. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *13, 2. — G. van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 293. — Cannegieter, *Postumus*, blz. 154; *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 21. — J. In de Betouw, *De Mercurio*, blz. 30. — Reuvens, *Antiquiteiten*, II, blz. 107. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 27–38 n. 14, pl. VI. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 73 n. 14. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 109 n. 148. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1510. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 88.

Alle letters der inscriptie zijn bijgewerkt.

1. *Primitius.* — Er staat op den steen *Primituis*; wellicht moet men lezen *Priminius.*

234 **C I L. XIII 8775**

Deae Burorin(a)e quo[d] vo[d]um [f]ecit laetus pro s[e]e[t]suis p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Henzen 5883, Brambach 46, Dessau 4740, Riese 2679. — Inscriptie op een altaar, in 1756 ontdekt door D. van Cruisselbergen in den gevel van een huis te *Westkapelle* (wellicht afkomstig uit Domburg?), in 1801 geschonken aan het Zeeuwsch genootschap, thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 31).

Cannegieter, *De dea Burorina*, blz. 40; *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 91. — D. van Cruisselbergen, *Verhandelingen van het Zeeuwsch genootschap*, II (1771), blz. 47. — J. W. te Water, *De dea Burorina*, blz. 259. — Janssen, *Romeinsche beelden van Zeeland*, pl. XVIII, blz. 85 n. 36. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 88 n. 36. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 48 n. 67. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1511. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 102.

1. *laetus*, onzeker; *I(ulius)* of *L(ucius) Primus*, Janssen; wellicht: *Ilarus* (?).

DOMBURG

235 **C I L. XIII 8803**

Deo Neptuno Octavius Ammius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 26, Riese 3462. — Inscriptie op een altaar gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, thans verloren.

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 1; *Hs. te Parijs ms. néerl. 10*, n. 1; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 8; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 1; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 1; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. 1. — Danckers, pl. I. — *Antiquiteyten*, fol. 4. — Boxhorn, *Bediedinge*, blz. 6. — Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V, blz. 1298. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 53 n. 19. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 84 n. 19. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 131, I n. 98. — Wiltheim, *Miscellanea*, fol. 101 (naar een brief van Aegidius Gouthen, 3 April 1677). — Sirmondus, *Opera*, IV, blz. 696. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 157; VI, n. 29 en 30. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 26–27 n. 13, pl. VI. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 73 n. 13. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 93. — Van Werveke, *Publications de Luxembourg*, LI, blz. 214 n. 65.

236 **C I L. XIII 8795**

Deae Nehalenniae Sumaronius Primanus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEFKENINGEN. — Brambach 42, Riese 3455. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, een fragment met de letter *D*[*eae*] thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 45).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 9; *Hs. te Parijs ms. neérl. 10*, n. 3; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 12; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 9; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XVIII; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 12. — Danckers, pl. XI. — *Antiquiteyten*, fol. 4vo. — Boxhorn, *Bediedinge*, blz. 7. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 18. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 18. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 245. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 4. — Wiltheim, *Miscellanea*, fol. 104 (naar een brief van Aegidius Gouthen, 3 April 1677). — Gelenius, *Farrago*, XIV, blz. 665. — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 300; *Syntagma*, blz. 190, I n. 180. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 103; VI, n. 63 en 64. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1505. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 83–84 n. 33, pl. XVII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 87 n. 33. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 142 n. 189. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 98. — Kaufmann, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, XVI (1892), blz. 211 n. 7. — M. Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i.v. *Nehalennia*, n. 12. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 68 n. 6655.

237 **C I L. XIII 8786**

Deae Nehalenniae Flettius Gennalonis (filius) pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 27, Dessau 4748, Riese 3449. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters [*Deae N*]*eh*[*a*]*len*[*iae F*]*letti*[*u*]*s G*[*ennalonis p*]*ro se* [*et suis*] *v.* [*s. l. m.*] in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 42).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 2; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 2; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 5; *Hs. te 's-Gravenhage Kon. bibliotheek 130 C 9*, fol. 22; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. V; *Hs. te Parijs Bibl. nationale ms. neérland. 10*, n. 6. — Danckers, pl. II. — *Antiquiteyten*, fol. 4. — Boxhorn, *Bediedinge*, blz. 6. — Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V (1651), blz. 1198. — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 303; *Syntagma*, blz. 191, I n. 184. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 11. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 11. — Montfaucon, *Antiquité expliquée*, II, pl. 194. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 242. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *13. — Van Loon, *Aloude Histori*, I, blz. 294. — Muratori, *Thesaurus*, blz. 180 n. 2. —

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 138; VI, n. 47 en 48. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 38–41 n. 15, pl. VII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 74 n. 15. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 130 n. 176. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1490. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 93. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 2. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 10. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 61 n. 6645.

238 **C I L. XIII 8792**

Deae Nehalenniae Sext(ius) Nertomarius Nertonus v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 29, Riese 3453. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters *De*[*ae*] *Nehalenn*[*iae*] *Sext. Nert*[*oma*]*rius Nert*[*on*]*us* [*v.*] *s. l. l. m.* thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 40).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 3; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 6; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 8; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. IX; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 23; *Hs. te Parijs ms. neérl. 10*, n. 7. — Danckers, pl. III. — *Antiquiteyten*, fol. 4vo. — Boxhorn, *Bediedinge*, blz. 7. — Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V, blz. 1298. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 7. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 7. — Goeree, *Historien*, blz. 153. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 4. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 241. — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 303; *Syntagma*, blz. 191, I n. 183. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 108vo. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 45–47 n. 17, pl. IX. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 77 n. 17. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 134 n. 178. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1508. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 94. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 12. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 15. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 65 n. 6651.

239 **C I L. XIII 8801**

Deae Nehalen[niae]aem[. . .]n[. . .]ime[. . . . v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 30, Riese 3456. — Inscriptie op een altaar, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, thans verloren.

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 4; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 2; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. II. — Danckers, pl. IV. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 10. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 10. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 241. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 113; VI, n. 37 en 38. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 48–49 n. 18, pl. X. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 78 n. 18. — De Wal,

Mythologiae monumenta, blz. 135 n. 179. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1491. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 3. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 18. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 71 n. 6660.

240 **C I L. XIII 8790**

Nehalen(n)iae L(ucius) Iustius Satto et L(ucius) Secundinius Moderatus fratres v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 28, Dessau 4749, Riese 3441. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, een fragment met de letters [. *Iu*]*st*[*ius Satto et L. Se*]*cun*[*dinius*] thans in het museum te Middelburg.

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 5; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 4; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 4; *Hs. te Parijs ms. neérl. 10*, n. 4; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 14; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. VII. — Danckers, pl. V. — *Antiquiteyten*, fol. 4vo. — Boxhorn, *Bediedinge*, blz. 7. — Lotichius, *Theatrum Europaeum*, V, blz. 1298. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 12. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 12. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 243. — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 303; *Syntagma*, blz. 191, I n. 182. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *13. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 42, 45, 69. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 41–45 n. 16, pl. VIII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 75 n. 16. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 133 n. 177. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1509. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 94. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 11. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 14. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 63 n. 6647.

241 **C I L. XIII 8797**

Deae Nehalenniae.

Aanteekeningen. — Brambach 33, Riese 3440. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, thans gedeeltelijk bewaard in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 4 n. 27).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 8; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 11; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 6; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. VI; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 21; *Hs. te Parijs ms. neérl. 10*, n. 5. — Danckers, pl. VIII. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 13. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 13. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 244. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 95; VI, n. 72 en 73. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 59–60 n. 22, pl. XII. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 145 n. 192. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 13. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1495. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 19. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 68 n. 6656.

242 **CIL. XIII 8799**

[Neh]alenn[iae].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 31, Riese 3440. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in een kerk te Domburg, thans verloren.

Schuylenburgh, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 7; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 10; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XVII; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 21. — Danckers, pl. VII. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 9. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 9. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 241. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 57. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 50–52 n. 19, pl. XI. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 78 n. 19. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 135 n. 180. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1492. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 4. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 21.

243 **CIL. XIII 8791**

Deae [Neha]lenniae M(arcus) Hitariniu[s] Primus ex voto suscepto l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 34, Riese 3451. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna in de kerk aldaar, thans grootendeels in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 35).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 9; *Hs. te Middelburg N. II 21*, n. 13; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 3; *Hs. te Parijs ms. neérl. 10*, n. 3; *Hs. te 's-Gravenhage 130 C 9*, fol. 12; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. VIII. — Danckers, pl. IX. — *Antiquiteyten*, n. 6. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 17. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 17. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 245. — Nic. Blancardus, *Brief aan Jac. Lydius* (Middelburg, 10 Oct. 1663; uitg. bij: Burmannus, *Sylloge*, II, blz. 648). — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 106; VI, n. 62. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 60–61 n. 23, pl. XIII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 81 n. 23. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 148 n. 197. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1496. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 95. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 14. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 8. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 63 n. 6648.

1. *Hitarinius* onzeker, *Taurinius* Espérandieu.

244 **CIL. XIII 8802**

[Deae Ne]hal[enniae].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 45, Riese 3440. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna waarschijnlijk verloren.

Schuylenburgh, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 10; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 12; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XIII. — Danckers, pl. X. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 16. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 16. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 241. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 20.

245 **C I L. XIII 8804**

[.]n[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 47, Riese 3440. — Inscriptie op een steen in den vorm van een tempeltje, gevonden te *Domburg* in 1647, daarna waarschijnlijk verloren.

Schuylenburgh, *Hs. te Middelburg N. II 22*, n. 12; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 11; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XIV. — Danckers, pl. XII. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 3. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 3. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 90–91 n. II, pl. XIX. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 73 n. 6666.

246 **C I L. XIII 8800**

[De]ae [Nehal]enniae C[.]sanius [.]sio v[.] v(otum) [s(olvit) l(ibens) m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 32, Riese 3457. — Inscriptie op een altaar gevonden te *Domburg*, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters [. . . .]*sanius* [. . .]*sio* *i*[.] *v.* [*s. l. m.*] thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 41).

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 92; VI, n. 75 en 76. — *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII* (teekening van A. C. Bonn?). — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 57–59 n. 21, pl. XII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 80 n. 21. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 138 n. 195. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1494. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 5. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 17. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 70 n. 6659.

247 **C I L. XIII 8785**

Deae Nehalenniae L(ucius) Festius Primus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 41, Riese 3447. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1647 of in 1651, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters *D*[*e*]*ae Nehalenn*[*iae*] *L.* [*Festius*] *Prim*[*us v. s. l. m.*] thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 39).

Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 52 n. 14. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 14. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*,

blz. 244. — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 302; *Syntagma*, blz. 190, I n. 179. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 4. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 98; VI, n. 70. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 73–74 n. 30, pl. XVII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 86 n. 30. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 138 n. 185. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1503. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 97. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 16. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 16. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 62 n. 6646.

248 **C I L. XIII 8793**

Deae Nehalenniae ob merces recte conservatas M(arcus) Secund(arius) Silvanus, negoti(a)tor cretarius Britannicianus, v(otum) s(olvit) l(ibens) 3 m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2029, Brambach 43, Dessau 4751, Riese 2609. — Inscriptie op een versierde basis, gevonden te *Domburg* in 1647 of 1651, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters [*Dea*]*e* [*Nehalenniae o*]*b merc*[*es recte conser*]*vatas M. S*[*ecund. Silvanus, neg*]*otito*[*r c*]*ret*[*arius Britan*]*nicianus*, [*v. s. l.*] *m.* thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 43).

Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 53 n. 21. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 84 n. 21. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 246. — Nic. Blancardus, *Brief aan Jac. Lydius* (Middelburg, 10 October 1663; uitg. in: Burmannus, *Sylloge epistolarum*, II, blz. 648). — Reinesius, *Epistolae*, XXXVI, blz. 300; *Syntagma*, blz. 190, I n. 177. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, blz. 43. — Martin, *Religion des Gaulois*, II, blz. 98. — Aldenbrück, *De religione Ubiorum* (ed. 1), blz. 18; (ed. 2), blz. 50. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 2. — Van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 166. — Cannegieter, *Hs. te Leiden 953*, V, fol. 144; VI, n. 39; *De Brittenburgo*, blz. 14. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 75–83 n. 32, pl. XI. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 87 n. 32. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 141 n. 188. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1504. — Schayes, *La Belgique*, II, blz. 484. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 94. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 17. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 5.

1. *ob merces recte conservatas*, wegens de behouden overkomst van zijn koopwaar (aardewerk?).

–. *Secundarius*, of *Secundinius*.

2. *negotiator cretarius*, waarschijnlijk handelaar in aardewerk; verg. C I L. XIII 8224 (Dessau 4790), gevonden te Keulen; een *negotiator artis cretariae*, in C I L. XIII 1906 (Dessau 7531), gevonden te Lyon, en in C I L. XIII 6366 (Dessau 7587), gevonden te Rottenburg.

–. *Britannicianus*, waarschijnlijk: die op Britannia handel drijft; verg. C I L. XIII 8164 *a* (Dessau 7522), gevonden te Keulen; C I L. XIII 634 (Dessau 7523), gevonden te Bordeaux.

249 **C I L. XIII 8776**

Diis deabusque [p]raesidibu[s p]rovinciarum [C]on[c]ordiae et For[tunae C(aius) F]ul[v(ius) C(aii)] f(ilius) [Maximus, leg(atus)] Au[gg. (Augustorum) 3 pr(o) pr(aetore)].

AANTEEKENINGEN. — Orelli 2131, Brambach spur. 6, Riese 2724. — Inscriptie op een altaar, gevonden te *Domburg* in 1651, maar spoedig daarna verloren gegaan.

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 2; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XIX. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 53 n. 20. — Goes, *Brief aan Heinsius*, bij: Reinesius, *Epistolae ad Rupertum*, XXXVI, blz. 302. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 17, I n. 4. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 84 n. 20. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43. — Malvasia, *Aelia Laelia*, blz. 183. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 162; VI, n. 13. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 92–93 n. III, pl. XIX. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 90 n. III. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1488. — Schayes, *La Belgique*, II, blz. 484. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 92.

1. *Diis deabusque praesidibus*; verg. C I L. XIII 8810: *dis patriis et praesidibus huius loci.*

–. *provinciarum*, n. l. de provincies *Germania* en *Britannia*, omdat men van Zeeland naar Britannia overstak.

–. *et For*[*tunae*], Riese; [*e*]*t* [*Nehalenniae*], Corpus.

2. *Gaius Fulvius Gai filius Maximus*; verg. C I L. XIII 8007. — De aanvullingen zijn geheel onzeker.

250 **C I L. XIII 8798**

[.]a[.]iniu[.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 49. — Inscriptie op een altaar met reliëfs, gevonden te *Domburg* in 1651, later in de kerk aldaar, thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 29).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 3; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XXI. — Smallegange, *Cronijk*, blz. 671. — Gargon, *Walchersche Arkadia*, II, blz. 11. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 61. — Schayes, *La Belgique*, II (1838), blz. 270. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 52–57 n. 20, pl. X. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 79 n. 20. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 136 n. 181. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1493. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 69 n. 6658.

251 **C I L. XIII 8788**

Deae Nehalenniae Ianuarinius Ambacthius pro se et suis v(otum) r(ettùlit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Orelli 2774, Brambach 36, Dessau 4750, Riese 3452. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1651, daarna op Rusthof buiten Middelburg, later in de kerk te Domburg, fragmenten met de letters [. *Ianu*]*arin*[*ius Am*]*ba*[*ct*]*hius* [*pro*] *se* [*et suis*] *v. r.* [*l. m.*] thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 34).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 4; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. III. — Nic. Blancardus, *Brief aan Jac. Lydius* (Middelburg, 10 Oct. 1663; uitg. Burmannus, *Sylloge epistolarum*, II, blz. 644). — Smallegange, *Cronijk*, blz. 674. — Van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 292. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 249. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 131vo. — Pougens, *Doutes*, blz. 6. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 63–66 n. 26, pl. XIV. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 82 n. 26. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 146 n. 194. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1499. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 97. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 15. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 7. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 65 n. 6650.

252 **C I L. XIII 8794**

Deae Nehalenniae Servatus Theronis filius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 50, Riese 3454. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1651, daarna op Steenhove onder Koudekerke, later in de kerk te Domburg, fragmenten met de letters *D*[*ea*]*e Nehalenniae* [*S*]*ervatus Theronis filiu*[*s*] *v. s. l. m.* thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 4 n. 24).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 5; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. IV. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — Smallegange, *Cronijk*, blz. 671. — Goeree, *Historien*, blz. 154. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 248. — Gargon, *Walchersche Arkadia*, II, blz. 11. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 123vo. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 62–63 n. 25, pl. XIV. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 82 n. 25. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 144 n. 191. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1498. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 95. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 23. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 6. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 66 n. 6652.

253 **C I L. XIII 8783**

Deae Nehalenniae Dacinus Liffionis filius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 40, Riese 3445. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1651, later in het Huis Ilpenstein te Ilpendam, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 224 n. 13).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 6; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 14; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XI. —

Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 4. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 4. — Reinesius, *Epistolae ad Rupertum*, XXXVI, blz. 302; *Syntagma*, blz. 190, I n. 178. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 2. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 247. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 55 en 80. — *Aloude Staat*, III, blz. 126. — Pougens, *Doutes*, blz. 6. — G. van Ernst Koning, *Het huis te Ilpendam* (Amsterdam, 1836), blz. 5 en 6. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 72–73 n. 29, pl. XVI. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 84 n. 29. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 139 n. 186. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1502. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 96. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 22. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 4. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 60 n. 6644.

254 **C I L. XIII 8784**

Deae Nehalenniae C(aius) Exomnianius Verus d(ono) d(edit).

Aanteekeningen. — Brambach 35, Riese 3446. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1651, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de woorden [. . . *E*]*xom*[*nianius*] *Ver*[*us d.*] *d.* in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 38).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 7; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 16; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XII. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 6. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 6. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 240. — Reinesius, *Epistolae ad Rupertum*, XXXVI, blz. 300; *Syntagma*, blz. 191, I n. 181. — Spon, *Miscellanea*, blz. 110. — *Hs. te Utrecht 768*, fol. 43. — Hessel, *Praefatio*, bij: Gudius, *Inscriptiones*, App. *12, 4. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 65–68. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 61–62 n. 24, pl. XVII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 81 n. 24. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 148 n. 198. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1497. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 95. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 6. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 11. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 64 n. 6649.

255 **C I L. XIII 8778**

Iovi o(ptimo) m(aximo) Texquisius Facilis(?) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 25, Riese 2917. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg* in 1651, daarna in de kerk aldaar, een fragment met de letters [*I*]*ov*[*i* *Te*]*x*[*quisius* F]*ac*[*ilis*?] in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 32).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 8; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 13; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XV. —

Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 1. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 1. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, VI, n. 23 en 24. — Schayes, *La Belgique*, II (1838), blz. 270. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 22–24 n. 11, pl. V. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 72 n. 11. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1486. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 92. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 59 n. 6642.

1. *Texquisius Facilis*, onzeker; *Facti*[*tius*], Vredius; [*S*]*ex*(*tus*) [. .*i*]*us* [*F*]*a-cil*[*is*], Espérandieu.

256 **C I L. XIII 8781**

D(ea) N(ehalennia?). — M(arcus) Assonius Aelius Q. B[. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 24, Riese 3443. — Inscriptie op het voetstuk van het beeld eener godin, gevonden te *Domburg* in 1651, daarna in de kerk aldaar, fragmenten met de letters *D. N.* in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 6 n. 44).

Schuylenburg, *Hs. te Middelburg N. II 23*, n. 9; *Hs. te Middelburg Prov. bibliotheek*, n. 15; *Hs. te Amsterdam Akademie CXLII*, n. XVI. — Vredius, *Historia Flandriae*, Add. blz. 51 n. 5. — Smallegange, *Cronijk*, pl. bij blz. 82 n. 5. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 239. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 119; VI, n. 58. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 10–18 n. 8, pl. IV. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 70 n. 8. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 147 n. 196. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1489. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 92. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 1. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 9. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 57 n. 6639.

1. *Dea Nehalennia*, volkomen onzeker.

–. *Aelius Q. B.*, geheel onzeker; *q(uaestor) b(eneficiarius)*, Janssen; *Ael(ianus) v(otum) s(olvit) q(uod?) b(onum?)*, Espérandieu.

257 **C I L. XIII 8780**

Deae Nehalenniae Ascattinius Rasuco v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2775, Brambach 48, Riese 3442. — Inscriptie op een voetstuk, waarschijnlijk gevonden te *Domburg*, later van Zeeland naar Utrecht gebracht (Keysler), in het bezit van Prof. Reland, maar verloren gegaan.

Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 250 (naar Relandus). — Halma en Van Nidek, *Toneel der vereenigde Nederlanden*, II, fol. 101. — Cannegieter, *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 218. — Saxe, *Hs. te Den Haag 72 B 22*, fol. 83; verg. Saxe, *De ara*, blz. 153. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 92 n. 5. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 149 n. 99. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 211 n. 8. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 13.

1. *Ascattinius* en *Rasuco*, namen die elders niet voorkomen.

258 **C I L. XIII 8787**

Deae Nehalen(n)iae T(iti) Fla[v]i Fortunati lib(ertus) Primitius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 38, Riese 3448. — Inscriptie op een altaar, gevonden te *Domburg*, daarna in de verzameling-Papenbroeck, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 224 n. 12).

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 142; VI, n. 40. — Maffei, *Museum Veronense*, blz. 449, 2. — Donatus, *Supplementum*, blz. 57, 10. — *Marmora Papenburgica*, blz. 21. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 11 n. 9. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 88–89, pl. XIII 5; *Grieksche monumenten*, I, blz. 31 n. 244; *Romeinsche beelden*, blz. 84–85 n. 34, pl. XVII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 88 n. 34. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 138 n. 184. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1507. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 98. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 20. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 2.

259 **C I L. XIII 8779**

Deae Nehalenniae Ammacius Hucdionis (filius) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Orelli 2031, Brambach 37, Riese 3442. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg*, later in de verzameling-Papenbroeck, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 224 n. 14).

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 130vo. — Maffei, *Museum Veronense*, blz. 449, 3. — Donatus, *Supplementum*, blz. 59, 1. — *Marmora Papenburgica*, blz. 21. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 21; *Oratio*, blz. 12. — *Mémoires de l'Académie Celtique*, I (1807), blz. 204. — Pougens, *Doutes*, blz. 6. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 145 n. 193. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 83 n. 27. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 87–88, pl. XIII 4; *Grieksche monumenten*, blz. 31, I n. 245; *Romeinsche beelden*, blz. 66–67 n. 27, pl. XV. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1500. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 96. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 19. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 1. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 57 n. 6640.

260 **C I L. XIII 8782**

Deae Nehalenniae T(itus) Calvisius Secundinus ob meliores actus.

AANTEEKENINGEN. — Orelli 2030, Brambach 39, Riese 3444. — Inscriptie op een altaar met reliëf, gevonden te *Domburg*, door Van der Perre geschonken aan de Academie te Brussel, van 1795 tot 1815 te Parijs, thans in het museum te Brussel (Cumont, *Catalogue*, blz. 20 n. 9); een afgietsel is in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 4 n. 28).

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 115vo; VI, n. 60. —

Du Chasteler, *Mémoires de l'Académie de Bruxelles*, V (1788), blz. 73 (met een plaat). — Le Noir, *Description des monuments français*, I (1800), blz. 137 n. 423, pl. XVIII. — Mongez, *Encyclopédie*, blz. 103, pl. 245. — Pougens, *Doutes*, blz. 7. — *Mémoires de l'Académie Celtique*, I (1807), blz. 176 en 204 n. VI, pl. IV; II (1809), blz. 7. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 67–72 n. 28, pl. XV. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 84. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 139 n. 187. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1501. — Marchal, *Bulletin de l'Académie de Belgique*, IX, 1, blz. 48. — Schayes, *Catalogue* (1854), blz. 99 n. 289; *La Belgique et les Pays Bas*, II, blz. 269. — Juste, *Catalogue*, blz. 160. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VIII (1869), blz. 324 en 378, pl. II 2. — Desjardins, *Géographie de la Gaule*, I, blz. 397 n. 3. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 96. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 21. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 3. — Baron de Loë, *Notions d'archéologie préhistorique belgo-romaine et franque* (1923), blz. 212 (met afb.). — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 59 n. 6643.

1. *ob meliores actus*, wellicht te verklaren: uit dank voor zijn succes in zaken (of wegens de betere verkeerswegen?).

261 **C I L. XIII 8796**

Deae Nehalaen[niae].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 44, Riese 3440. — Inscriptie op fragmenten van een altaar, gevonden te *Domburg*, daarna in de kerk aldaar, een fragment met de letters *D[eae] N[ehalenniae]* thans in het museum te Middelburg.

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, V, fol. 144; VI, n. 29. — Janssen, *Romeinsche beelden*, blz. 85 n. 35, pl. XVII. — Dresselhuis, *Godsdienstleer*, blz. 88 n. 35. — De Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 136 n. 182. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1506. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 18. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, n. 22.

262 **C I L. XIII 8789**

Nehalenniae Ingenuinius Ianuarius ex pr(a)ecepto aram posuit pro salute [f]ili sui.

AANTEEKENINGEN. — Riese 3441. — Inscriptie op een altaar, gevonden in de duinen bij *Domburg* in 1870, maar waarschijnlijk reeds in de 17de eeuw ontdekt en toen verloren, thans in het museum te Middelburg (*Catalogus*, blz. 5 n. 30).

Archief van het Zeeuwsch genootschap, III 1 (1872), blz. 238. — C. Leemans, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 74. — Réville, *Revue celtique*, II (1873–5), blz. 20. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LVII (1876), blz. 195. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 99. — Kaufmann, *Beiträge*, XVI, blz. 212 n. 24. — Ihm, bij: Roscher, *Lexikon*, i. v. *Nehalennia*, n. 26. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 69 n. 6657.

263 **C I L. XIII 10024**

171. C. As(. . .) R(. . .?).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een bronzen ring, gevonden te *Domburg*, thans in het museum te Middelburg.

Rethaan Macaré, *Verhandeling over de bij Domburg gevonden munten* (1838), blz. 34, pl. V 1.

264 **C I L. XIII 10010**

238. Avitus fec(it). 1364. Minutus.

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden aan het strand bij Fort De Haak onder *Vrouwenpolder* bij *Domburg*, thans in het museum te Middelburg.

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 104.

265

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een dakpan, gevonden aan het strand bij Fort De Haak onder *Vrouwenpolder* bij *Domburg*, thans in het museum te Middelburg.

WYCHEM

266 **C I L. XIII 10027**

57. [.]xxus f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie met den naam van een fabrikant op een bronzen pan, gevonden te *Wychem*, thans in het museum te Leiden.

ROSSEM

267 **C I L. XIII 10001**

100 β. Communis. 194 *c*. Me(. . .).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden lampjes, gevonden te ***Rossem***, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, III, 1880, blz. 61).

268 **C I L. XIII 10002**

12 *i*. Brocodu.

324. G(aius ?) M(. . .) Me(. . .).
474. Sexti Ruf(i).

Aanteekeningen. — Stempels op amphoren, gevonden te *Rossem*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, III, 1880, blz. 61).

Leemans, *Oudheden te Rossem*, blz. 91, pl. XV.

12. — Stempel met de plaats van herkomst.

324 en volg. — Stempels met den naam van den fabrikant.

269 **C I L. XIII 10003**

121 *a*. III.

Aanteekeningen. — Brambach 65. — Inscriptie om den inhoud aan te duiden op het oor van een amphora, gevonden te *Rossem*.

Leemans, *Oudheden te Rossem*, blz. 91, pl. XV 156.

270 **C I L. XIII 10006**

174 *b*. [. . . .]icoi[. . .].

Aanteekeningen. — Stempel op een aarden wrijfschaal, gevonden te *Rossem*.

Leemans, *Oudheden te Rossem*, blz. 92, pl. XV 157.

271/2 **C I L. XIII 10008**

65. VIII.

Aanteekeningen. — Inscriptie om den inhoud aan te duiden op een gedeelte van een kruik, gevonden te *Rossem*, thans in het museum te Leiden (*Verslag*, III, 1880, blz. 61).

273 **C I L. XIII 10010**

79 *n*. Albillus f(ecit).
83. Albinus f(ecit).
108 *c*. Amianus f(ecit).
244 *i*. Aunedu(s) f(ecit).
281 *bb*. Beliniccus f(ecit).
313. Bisenesi.
346 *m*. Boud(i)l(l)us.
408. Of(ficina) Calvi.

446 *h*. Caprasius.
454. Carati m(anu).
465. C[a]rus f(ecit).
475 *ff*. Cassius f(ecit).
500. Catus f(ecit).
572 *qq*. Cintugnatu(s).
695. Of(ficina) Crea.
726. Cupitus.
756. Datius fec(it).
794 *q*. Doccali.
927 *w*. Of(ficina) Fusci.
964. Giamat(. . .) f(ecit).
1049. [I]ovianus.
1264 *cc*. Marcellin(us).
1282 ∂∂. [Ma]rtial(is) fe(cit).
1286 *ii*. Martius f(ecit).
1288 *g*. Of(ficina) Mas(. . .).
1299 *x*. Of(ficina) Mascu(li).
1340 *bb*. M(e)mori(s).
1344 *ll*. Merca(tor).
1374 *xx*. Of(ficina) Mom(monis).
1382. [M]ontanu(s).
1452. Ociso f(ecit).
1494 *dd*. Passeni m(anu).
1558. Pridianu.
1576 *y*. Priscus f(ecit).
1654 *f*. Ropusi(us) fe(cit).
1699. Sacro(. . .).
1727. Of(ficina) Sarini.
1800 *ππ*. Of(ficina) Sever(i).
2020 *cc*. Verus fec(it).
2062 *mm*. Vita[lis].
3312 *a*. [B]aciro.
3312 *b*. Bucrel[. .] m(anu).
3312 *c*. Cadndi(. .) fe(cit).
3312 *d*. Coc[. . .]ffus.
3312 *e*. [. . .]uppius.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Rossem*, thans in de musea te Leiden (*Catalogus*, blz. 102 n. 1701–1727) en te 's-Hertogenbosch.

Leemans, *Oudheden te Rossem*, blz. 118–120, pl. XV.

3312. — Stempels, medegedeeld door Leemans, die waarschijnlijk niet juist zijn gelezen.

274

L(egionis) X G(eminae).
[Ve]x(illariorum) Ex(ercitus) G(ermanici).

Aanteekeningen. — Brambach 64. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Rossem*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156 n. 167).

Leemans, *Rossem*, blz. 83–89, pl. III; *Animadversiones*, blz. 42.

HUISSEN

275 **C I L. XIII 8705**

Herculi Magusano et Haevae Ulpi(us) Lupio et Ulpia Ammava pro natis v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Orelli 2005, Brambach 130, Riese 2825. — Inscriptie op een steen, waarschijnlijk gevonden te *Malburg* onder *Huissen*, vóór 1659, later in het college der Jesuieten te Brussel, thans verdwenen.

Hessel, *Praefatio*, bij : Gudius, *Antiquae inscriptiones*, App. *13,2. — Spanheim, *Hs. te Berlijn 43*, fol. 31. — Alting, *Notitia Germaniae Inferioris*, blz. 31 (naar Graevius). — Cuper, *Hs. te 's-Gravenhage Koninklijke bibliotheek.* — Schannat, *Hs. te Praag*, blz. 35. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 201. — Montfaucon, *L'antiquité expliquée*, Suppl. I, pl. 53 *b*. — Martin, *Religion des Gaulois*, II, blz. 28. — Fontanini, *De antiquitatibus Hortae*, blz. 112. — Muratori, *Thesaurus inscriptionum*, blz. 64 n. 2. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 147; *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 155. — Aldenbrück, *De religione Ubiorum*, (ed. 1), blz. 12; (ed. 2), blz. 35. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 118, n. 11. — In de Betouw, *De aris*, blz. 30; *Chronijk*, blz. 200; *Opschriften*, blz. 67. — Jansen, *Romeinsche beelden*, blz. 79. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 65 n. 1. — Schuermans, *Bulletin des Commissions*, VIII (1869), blz. 309 n. 148 (naar Cuper). — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 39. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 312.

1. *Haevae*, wellicht *Hebae*; verg. beneden.

VALBURG

276 **C I L. XIII 10010**

921. Fronto fe(cit).

1203 *d*. Macconius fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Zetten* onder *Valburg*.

Janssen, *Hs. te Leiden B P L 944*, III.

277 **C I L. XIII 12218**

L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een baksteen, gevonden te *Mariënborn* bij *Zetten* onder *Valburg*, thans in het Rijksmuseum–Kam te Nijmegen.

HETEREN

278 **C I L. XIII 10027**

3. Agorix.
14. Carugenus f(ecit).
17 *k*. P(ubli) Cipi Poliby.
21. Deoratus f(ecit).
37. Priscus f(ecit).
83. C(aius) Enteius Liber.
97. C(ai) Valeri Beli Icc(i) l(iberti).

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op bronzen vaatwerk, gevonden in den Rijn bij het *Drielsche veer* onder *Heteren*, niet ver van *Doorweerd*, later in de verzameling-Gildemeester te Amsterdam (thans in het museum te Leiden) en in het museum te Leiden (*Verslag*, XX, 1897, blz. 131).

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 43, pl. VI.

3—37, namen der fabrikanten.

83 en 97, in het brons gegrifte namen van bezitters.

279 **C I L. XIII 10010**

133 *h*.	Annios f(ecit).	789 *d*.	Divici m(anu).
257 *c*.	Aust[e]rini.	1344 *pp*.	Merca(tor) fe(cit).
360 *f*.	Buccius f(ecit).	2017 *g*.	Vertecissa f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Indoornik* onder *Heteren*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 85 n. 194—195, blz. 86 n. 283—284, blz. 103 n. 1742).

HEMMEN

280 **C I L. XIII 8805**

Deae Vagdavercusti Sim[p]licius Super, dec(urio) Alae Vocontior(um) Exerci[t]uus Britannici.

AANTEEKENINGEN. — Henzen 5918, Brambach 67, Dessau 2536, Riese 1516. — Inscriptie op het bronzen voetstuk van een beeldje, gevonden in 1842 tusschen *Hemmen* en *Indoornik* bij het reinigen van de Linge, ter plaatse waar het riviertje Hemmer-meer heet, midden in de bedding, tusschen de Hemmensche en Indoorniksche molenpol, eerst in het bezit van O. G. Heldring, predikant te Hemmen, later door hem aan L. J. F. Janssen geschonken, daarna verloren gegaan.

L. J. F. Janssen, *Konst- en Letterbode*, 1842[II], Nr. 38, blz. 190; *Bijdragen voor vaderl. geschiedenis*, IV (1844), blz. 68–69; *Oudheidkundige mededeelingen*, III (1844), blz. 273–280 (met afbeeldingen); *Mnemosyne*, III (1854), blz. 321–333. — L. Lersch, *Bonner Jahrbücher*, II (1842), blz. 139. — A. Maury, *Revue archéologique*, IV (1847), blz. 572. — L. Ph. C. van den Bergh, *Proeve van een kritisch woordenboek der Nederlandsche mythologie*, blz. 352. — J. de Wal, *Mythologiae monumenta*, blz. 197 n. 270. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1438. — Becker, *Zeitschrift für die Altertumswissenschaft*, X (1852), 487. — H. Kern, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, 2de R. IV, blz. 344–347. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 41.

1. *Alae Vocontiorum*, gedurende eenigen tijd een onderdeel van het leger in Beneden-Germanië; verg. de beneden aangehaalde inscripties.

2. *Exercituus Britannici*; verg. Dessau 2610.

DODEWAARD

281 **C I L. XIII 8806**

M(arcus) Traianiu[s] Gumattius Gaisionis f(ilius), vet(eranus) Alae Afro-r(um), t(estamento) p(oni) i(ussit).

AANTEEKENINGEN. — Orelli 2773, Brambach 66, Riese 1430. — Inscriptie op een grafsteen van grove kalksteen (boven de inscriptie een reliëf, waarop is afgebeeld een man liggend op een rustbank, vóór de rustbank een tafeltje met spijzen, aan het voeteneinde een slaaf, boven deze voorstelling een sirene tusschen twee leeuwen), in den kerktoren te *Dodewaard* ingemetseld (verg. Leemans, *Verhandelingen der Akademie*, 1875, pl. III), het eerst genoemd in de correspondentie van G. Cuperus met J. Smetius te Nijmegen (in de Koninklijke bibliotheek, hs. 72 C 12) in een brief van Lambertus Brouwer, predikant te Dodewaard, aan Smetius van 19 Aug. 1685, daarna in een brief van Cuperus van 28 Sept. 1685 na een bezoek in Dodewaard, in een brief van Smetius van 10 Oct. en het antwoord van Cuperus van 24 Oct. 1685; uitgegeven door Cuperus in 1687 (*Harpocrates*, met een beschrijving naar de teekening in den brief van L. Brouwer, door Smetius overgezonden), in 1863 (verg. *Nederlandsche Spectator*, 1863, 7 Nov.) overgebracht naar het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 223 n. 6). — Een goede afbeelding bij Leemans, *t. a. p.*, pl. I, en *Bijdragen voor vaderl. geschiedenis*, 6de R. IX (1930), bij blz. 136.

Cuperus, *Harpocrates*, blz. 239–241. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II blz. 574 *d*. — Muratori, *Thesaurus*, blz. 859, 5 = 2036, 6. — Hagenbuchius, *Miscellaneae observationes*, X–XII, blz. 357–367 (met een afbeelding naar een teekening, door Van Lijnden verschaft). — Cannegieter, *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 213–268 en 283–287 (met een afbeelding naar een teekening, verschaft door W. van der Souw, predikant te Dodewaard); *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 79. — J. de Beyer, *Précis analytique des travaux de l'Académie de Rouen*, II (1751–60), 1816, blz. 192 (verg. 's-Gravenhage, *Koninklijke bibliotheek*, hs. 72 D 45[6]: brief van 27 Aug. 1754, met een teekening naar het monument; *Verslag*, 1916, blz. XLII). — J. In de Betouw, *De monumentis sepulcralibus*, blz. 12; *Chronijk*, blz. 127; *Opschriften*, blz. 67. — H. van Wijn, *Avondstonden*, I, blz. 35. — [*Geldersche Volksalmanak*, II (1836), blz. 22–27 (met afb.). — D. Buddingh, *Wandelingen door de Betuwe* (1861), blz. 18–29; *Nieuwe wandelingen* (1865), blz. 52–69; *Tijdstroom*, VIII 3 (1865), blz. 124; *L'île des Bataves* (1873), blz. 57–67, overgedrukt uit: *Messager des sciences historiques de Belgique*; — verg. over de werkjes van Buddingh: C. Leemans, *Nederlandsche Spectator*, 1861, 10 Aug., en *Verhandelingen der Akademie Afd. Letterkunde*, VIII, 3, blz. 62–64]. — C. Leemans, *Het Romeinsche grafteeken van Dodewaard*, *Verhandelingen der Akademie Afd. Letterkunde*, VIII (1875), 3de stuk (met een goede afb. op pl. I); *Verslagen der Akademie*, 2de R. V (1876), blz. 179 en 186–192. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 47. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 76 n. 6669.

1. *Traianius*, zeldzame naam.

–. *Gumattius Gaisionis filius*, van elders onbekende (wellicht Thracische of Keltische?) namen.

–. *Alae Afrorum*, eenigen tijd een onderdeel van het leger in Germania Inferior; verg. beneden.

KESTEREN

282

Ben(e)ficiariorum.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op twee scherven van een grooten pot, ingekrast na het bakken, gevonden bij de opgravingen in 1909 en 1910 te *Kesteren* aan de Neereinsche straat, thans in de oudheidkamer te Tiel.

G. J. Brenkman, *De opgravingen te Kesteren. Bijdragen der vereeniging Gelre*, XV (1912), blz. 602.

283 **C I L. XIII 12522**

Ex(ercitus) Germ(anici) inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Kesteren* aan de Neereinsche straat, thans in de oudheidkamer te Tiel.

G. J. Brenkman, *Bijdragen der vereeniging Gelre*, XV (1912), blz. 593–609.

IJZENDOORN

284

[.] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Twee letters op het fragment van een steen gevonden op de Woerd ten zuiden van Het Hof te *IJzendoorn* bij de opgravingen van de oudheidkamer te Tiel in 1907.

J. A. Heuff Azn., *Bijdragen der vereeniging Gelre*, XI (1908), blz. XXXVI; *Bulletin van den Oudheidkundigen bond*, N. S. I (1908), blz. 193.

De aanvulling is geheel onzeker.

GELDERMALSEN

285 **C I L. XIII 10010**

83. Albinus f(ecit).
698. Of(ficina) Cresti.
963. Off(icina) Ger(mani).
1214. Macrini m(anu).
1764. Secundus.
2055. Of(ficina) Viril(is).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Geldermalsen*, thans in het bezit van den heer Murman aldaar.

WIJK BIJ DUURSTEDE

286 **C I L. XIII 10010**

920. Of(ficina) Frontini.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Wijk bij Duurstede*.

Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, I, blz. **31** en **44**, pl. I.

287

[Le]g(ionis) I Mi(nerviae).
Leg(ionis) XXX.
[V]ex(illariorum) Ex(ercitus) G[erm(anici)] F.
N. V. R. (Avidii Ursi?).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 63. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Wijk bij Duurstede*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156 n. 177).

Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, I, blz. 30 en 42–44, pl. I.

288

N E.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie gekrast op de binnenzijde van een ring, gevonden te *Wijk bij Duurstede*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. **207 n. 37**).

VECHTEN

289 **C I L. XIII 8812**

Iovi o(ptimo) m(aximo) summo exsuperantissimo, Soli invicto, Apollini,
Lunae, Dianae, Fortunae, Marti, Victoriae, Paci Q(uintus) Antistius Adventus,
3 [l]eg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), dat.

Aanteekeningen. — Orelli 1270, Brambach 55 en add., Dessau 3094, Riese 366. — Inscriptie op een altaar, gevonden in 1643 te *Vechten* met de beide volgende inscripties (Ewich), in 1673 in den tuin van Graevius, later in de verzameling-Papenbroeck (met N. 292), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 225–226 n. 21). — Het eerst vermeld in het handschrift van H. Ewich te Berlijn en daaruit uitgegeven door A. von Domaszewski.

H. Ewich, *Hs. te Berlijn lat. 61 b*, blz. 46 (naar een afschrift van Gronovius). — *Monumenta illustrium virorum*, fig. 126. — Patin, *Relations historiques* (1673), blz. 196. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 226, I n. 244. — Spon, *Miscellanea*, blz. 72. — Cuperus, *Apotheosis*, blz. 208 (naar Graevius); bij: Polenus, *Thesauri supplementa*, II, blz. 196 *e*. — Chevalier, *Catalogue de toutes les raretez*, blz. 11; *Description de la chambre de raretez*, blz. 15. — Alting, *Notitia Germaniae Inferioris*, blz. 92. — Keysler, *Antiquitates septentrionales*, blz. 404. — Cannegieter, *De gemma Bentinckiana*, blz. 9. — *Marmora Papenburgica*, blz. 1. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 4. — Donatus, *Inscriptionum Muratorii supplementum*, blz. 8, 3. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 21 n. 3; *Musei inscriptiones*, blz. 86, pl. XIII n. 2. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 32. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1441. — Schayes, *La Belgique et les Pays-Bas*, III, blz. 152. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 67. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 183. — *Corpus inscr. lat.*, XIII pars 4, blz. 145. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 77 n. 6672.

2. *Quintus Antistius Adventus*, legatus van Germania Inferior ten tijde van keizer Marcus Aurelius; zie hier beneden.

[In h]o[norem domus] d[i]vin[ae I(ovi) o(ptimo) m(aximo)], Iunoni Reginae et Minervae sanctae Genio hu[i]usque loci, Neptuno, Oceano et Rheno, Dis
3 omnibus Deabusque pro salute d(o)m(ini) n(ostri) Marci [Aurelii Antonini p(ii) f(elicis) Aug(usti), divi] Antonini Magni [f(ilii), divi Severi nep(otis)], !!!!!!!!!!!, leg(atus) [Aug(usti) n(ostri)] Leg(ionis) I M(inerviae) Antoni-
6 nianae p(iae) f(idelis), [aram dica]vit.

Aanteekeningen. — Brambach 53, Riese 219. — Inscriptie op een altaar, gevonden in 1643 te *Vechten* te zamen met de vorige en de volgende inscriptie (N. 289 en 291), vermeld in het handschrift van H. Ewich te Berlijn (wellicht naar een afschrift van Gronovius) en daaruit het eerst uitgegeven door A. von Domaszewski; in 1778 is een gedeelte van het altaar teruggevonden te Utrecht in een tuin van een huis aan de Hamburgerstraat bij de Sint-Pauluspoort en uitgegeven door Saxe, daarna in de verzameling der universiteit in de universiteitsbibliotheek, thans in het museum te Utrecht.

H. Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, fol. 46. — Chevalier, *Catalogue de toutes les raretez*, blz. 11; *Description de la Chambre de raretez*, blz. 15. — Chr. Saxius, *De ara Romana in meditullio urbis Rheno-Trajectinae effossa. Verhandelingen der Holl. maatschappij der wetenschappen van Haarlem*, XIX (1780), 3de stuk, blz. 163. — Janssen,

Bonner Jahrbücher, IX, blz. 18 en 133. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1453. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 183.

2. *huiusque*, bedoeld is *huiusce*.

–. *Neptuno Oceano et Rheno*, de goden van den Rijnhaven, die ook voor zeeschepen toegankelijk was. — Verg. *Westdeutsche Zeitschrift*, XV (1896), Korr.-Blatt, 223; XVII (1898), Korr.-Blatt, 112. — Haverfield, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXII (1903), Korr.-Blatt, 201. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 184. — Verg. C I L. III 10213.

3. *Marci Aurelii — Augusti*, keizer Elagabalus.

5. Een gedeelte der inscriptie is opzettelijk weggebeiteld.

291 **C I L. XIII 8810**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo), Dis patriis et praesidibus huius loci Oceanique et Reno Q(uintus) Marc(ius) Gallianus, leg(atus) Leg(ionis) XXX U(lpiae) 3 V(ictricis), pro salute sua et suorum v(otum) s(olvit) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 53 *a*, Ricse 1337. — Inscriptie, gevonden in 1643 te *Vechten* met de beide voorafgaande inscriptie's, alleen bekend door een afschrift in een handschrift van H. Ewich te Berlijn (wellicht naar een afschrift van Gronovius), naar dit afschrift uitgegeven door A. von Domaszewski.

H. Ewich, *Hs. te Berlijn ms. lat. fol. 61 b*, fol. 46. — Chevalier, *Catalogue de toutes les raretez*, blz. 11; *Description de la Chambre de raretez*, blz. 15. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 184. — E. Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIV (1907), Korr.-Blatt, 24.

1. *Dis patriis*; verg. de vorige inscriptie.

2. *Quintus Marcius Gallianus*; verg. beneden, onder de legati van Legio XXX.

292 **C I L. XIII 8818**

D(is) M(anibus). Valenti Bititrali, vet(erano) ex n(umero) Alae I [Tr]achum. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 56, Riese 1512. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen uit de 1ste eeuw na Christus (boven de inscriptie een reliëf met de afbeelding van een man liggend op een rustbank, vóór de rustbank een tafeltje met spijzen, aan weerszijden een slaaf; de linkerbenedenhoek is beschadigd), gevonden te *Vechten* (Reinesius), in 1673 in den tuin van Graevius, daarna in de verzameling-Papenbroeck (met N. 289), thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 223 n. 4).

Monumenta illustrium virorum, fig. 127. — Patin, *Relations historiques*, blz. 196. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 536, VIII n. 58. — Montfaucon, *L'antiquité expliquée*, II 2, blz. 444. — *Marmora Papenburgica*, blz. 5. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 5 n. 2. — Maffei, *Museum Veronense*, blz. 450. — Cannegieter, *Monumentum Dodenwerdense*, blz. 231 en 284 (met afb.). —Saxe, *De ara*, blz. 151. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 109, pl. XXI; *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 22 n. 5. —

Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1443. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 63; *Verhandelingen der Akademie Afd. Letterkunde*, VIII (1875), blz. 40–42 en 67–70, pl. II. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 68. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 77 n. 6673.

1. *Bititrali*, wellicht te lezen *Bitetrali*.
–. *ex numero Alae I* [*Tr*]*achum*, of [*Thr*]*achum*; verg. beneden.

293 **C I L. XIII 1336***

Cereri alum(nae) opt(imae) max(imae) s(acrum).

Aanteekeningen. — Henzen 5717, Brambach 58. — Inscriptie op den steen van een handmolen, gevonden vóór 1837 op de *Voorburg*, een akker van Baronesse van Tuyl van Serooskerke (Janssen), bij *Vechten*, later op het stadhuis te Utrecht, thans in het museum aldaar (*Verslag*, 1895, blz. 129).

J. Scheltema, *Almanak voor de studenten te Utrecht*, 1824, blz. 105. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 21 n. 4. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1442. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 164. — *Westdeutsche Zeitschrift*, IV (1885), blz. 223.

Zangemeister verklaarde de inscriptie (waarschijnlijk terecht) voor niet-antiek; Janssen meende, dat aan de echtheid niet is te twijfelen.

294 **C I L. XIII 8822**

Smertuccus Amaionis f(ilius).

Aanteekeningen. — Brambach 57, Riese 3906. — Inscriptie op een looden plaatje, in 1846 of 1847 gevonden te *Vechten* op de Burg (Janssen), thans in het museum te Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 164 n. 1).

Janssen, *Notulen der Sectieverg. van het Utrechtsch genootschap*, 1855, blz. 5. — Braun, *Bonner Jahrbücher*, XXV (1857), blz. 21.

1. *Smertuccus Amaionis filius*, Zangemeister; *Smertuccus Amatonis filius*, Longperier bij Janssen; *Atonis Rosmertae v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito)*, Braun.

295 **C I L. XIII 8821**

Salviae Fledimellae Sex(tus) Salvius patronus pie.

Aanteekeningen. — Riese 4113. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen uit het einde der eerste of de eerste helft der 2de eeuw (boven de inscriptie een driehoek in den vorm van een gevel, versierd met een rozet en bladeren), gevonden, evenals de beide volgende inscripties (N. 296 en 297), in 1868 bij de werkzaamheden voor den aanleg van fortificatiewerken in de Houtensche vlakte bij *Vechten*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 222 n. 3).

C. Leemans, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869),

blz. 301–302; *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 160; *Archaeologische Zeitung*, XXVII (1869), blz. 89. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 68.

296 **C I L. XIII 8813**

Matribus Noricis Anneus Maximus, mil(es) Leg(ionis) I M(inerviae), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Dessau 4793, Riese 577. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, uit het midden der 2de eeuw, gevonden, evenals de vorige en de volgende inscriptie (N. 295 en 297), in 1868 bij de werkzaamheden voor den aanleg van fortificatiewerken in de Houtensche vlakte bij *Vechten*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 24).

C. Leemans, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 302–305; *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 161; *Archaeologische Zeitung*, XXVII (1869), blz. 89. — De Geer, *Kroniek van het Historisch genootschap*, (1869), blz. 251. — *Correspondenzblatt des Ges.-Vereins*, 1871, blz. 8. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII, blz. 156 n. 338. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 68.

1. *Matribus Noricis*; verg. Leemans, *Verslagen der Akademie Afdeeling Letterkunde*, XII (1869), blz. 303–305.

297 **C I L. XIII 8815**

Deae [Vir]adecd[i civ]es Tungri [et] nautae, [qu]i Fectione [c]onsistunt, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Dessau 4757, Riese 2422. — Inscriptie op een altaar van kalksteen uit de eerste helft der 2de eeuw, gevonden, evenals de beide voorafgaande inscripties (N. 295 en 296), in 1868 bij de werkzaamheden voor den aanleg van fortificatiewerken in de Houtensche vlakte bij *Vechten*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 225 n. 20). — Het bovengedeelte van het altaar en een stuk links boven van de inscriptie ontbreken.

C. Leemans, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, XII (1869), blz. 305–311; *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 161–163; *Archaeologische Zeitung*, XXVII (1869), blz. 89. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 69.

2. *Fectione*, de naam van de plaats, waar de inscriptie is gevonden; verg. *Itinerarium Antonini*; — in 723 (?): *Fethna*; verg. L. Ph. C. van den Bergh, *Handboek der middelnederlandsche geographie*, blz. 169 en 272.

298 **C I L. XIII 8816**

Deae [.].

Aanteekeningen. — Inscriptie, waarvan de tweede regel (die wel op den

steen is bewaard), onleesbaar is, op het bovenstuk van een altaar (aan de zijkanten met een plantenornament versierd en met vruchten bovenop), gevonden te *Vechten* bij den aanleg van fortificatiewerken in 1869, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 25).

C. Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 163.

299 **C I L. XIII 8814**

Minerv[ae] sacr(um). C(aius) Gell[ius] Fide[lis].

Aanteekeningen. — Riese 3396. — Inscriptie op een fragment van een altaar, gevonden te *Vechten* in 1869, daarna in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 227 n. 33).

C. Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XLVII (1869), blz. 163; *Archaeologische Zeitung*, XXVII (1869), blz. 90. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 70.

300 **C I L. XIII 8817**

[. . . .]vi[. . . .]se[. . . .]ri[. . . .] Tiberinia Servanda l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een fragment van een altaar met de afbeelding eener godin, gevonden te Vechten, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 226 n. 28).

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 70. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 77 n. 6671.

301

[.] h(eres) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Inscriptie op een fragment van een grafsteen, gevonden te Vechten, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 229 n. 48).

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 70.

302 **C I L. XIII 12086 a**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) C(aius) Iulius Bio triera(r)chus.

Aanteekeningen. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, gevonden te *Vechten* bij de opgravingen in 1914.

J. H. Holwerda, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, VIII (1915), blz. 60.

303

Pub. ren. n. m. f. ateg.
us. iun. vell. m(iles ?) Leg(ionis) X(?).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 62. — Inscriptie, waarschijnlijk gegrift op een baksteen, gevonden te *Vechten*, alleen bekend door Buchelius.

Buchelius, *Aanteekeningen bij*: Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium*, blz. 14. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 41vo. — Saxe, *De ara*, blz. 149. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX, blz. 21 n. 2. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1447 en 1448.

De tekst was waarschijnlijk in cursief schrift geschreven; de lezing is geheel onzeker.

304 **C I L. XIII 10001**

53 *tt.*	Atimeti.	135 *xxx.*	Fortis.
54 *mm.*	Attillus f(ecit).	192 *l.*	M.
56 *f.*	Attius.	203 *e.*	Martius f(ecit).
67 *b.*	Batav[os].	228 *q.*	Neri.
70.	Bucca f(ecit).	248 *b.*	Pastor.
100 *γ.*	Communis.	307 *ξ.*	Strobili(s fecit).
118 *e.*	E.	343 *g.*	X.
122 *υ.*	Eucarpi.		

AANTEEKENINGEN. — Stempels op aarden lampjes, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht (*Catalogus*, blz. 44–45) en Leiden (*Catalogus*, blz. 150).

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 138, pl. XXIX 81; *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 27; XLVII (1869), blz. 116.

305 **C I L. XIII 10002**

3.	[. .] V. Fig(linae) Bar(ba. .) [Co]lsiceasi.		
28.	Porparcu.	211.	L. F. C.
46 *k.*	Saxoferreo.	217.	M. F. E(paphrod).
48 *h.*	Scalenisia. G. Me.	258 *c.*	Q. I. C. Seg(. . .).
56 *h.*	Virgin(ensia).	346.	Martial(is).
	———	366 *d.*	S. N. R.
63 *b.*	G. A. F.	387.	L. P. M. S.
70.	T. A. M.	534 *b.*	Ursi.
88.	M(arci) Aem(ili) E(up . . .).	536.	Clas(. . .) Agav(. . .).
95.	An(. . .).		———
104 *s.*	C(ai) Ant(oni) Quieti.	547.	Cana . N. — Vin(. . .).
137.	Q. C. C. [.].	549.	C A V I F.
140 *b.*	Q. C. C. O.	559.	L. I[. . .].
151 *c.*	Q. C. M.	560.	I. P M.
154.	C C R S S I S M.	570.	I V V S.
204.	Eut(. . .).	644.	[. .] X I M[. .].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op amphoren, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Leiden en Utrecht (*Catalogus*, blz. 73–74; *Vervolg*, blz. 69).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 31–32.

3 en volg. — Stempels met de plaats van herkomst.
63 en volg. — Stempels met den naam van den fabrikant.
547 en volg. — Stempels die niet met zekerheid zijn te verklaren.

306 **C I L. XIII 10003**

3. A(u)rel[i].
30. T. F. L.
33. Feli(cis?).
44. Len.
49. Pri(mi?).
65. Ve.
68 *b*. [V]ictori[s].
79. Inci. — Beb.
83. [. . .] N P S.
99. M(odii) III (sextarii) IIII s(emis). — Adess[i.].
115. XC p(ondo).
121 *b*. III.
122 *d*. IIII.
125 *d*. VII.
126 *g*. VIII.
130 *c*. XII.
132 *c*. XIII.
136 *b*. IIV.

Aanteekeningen. — Brambach **61** *b*. — Inscripties, gegrift op amphoren, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Leiden en te Utrecht (*Catalogus*, *Vervolg*, blz. 69).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. **32**. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. **1451**.

3. — Vóór het bakken ingegrift, de overigen na het bakken.
3–79. — Met den naam van den fabrikant.
99–136. — Met de aanduiding van den inhoud.
99. *M(odii)* **3** *(et sextarii)* $4^1/_2$ of *M(odii) III (et) IIII s(extarii)*. — *Adessi*, d. w. z. *adesi*, d. i. *dempti sunt modii vel sextarii tot.*

307 **C I L. XIII 10004**

2. A. — XCIIII — —
5. Ol(eum) A(lbanum?). — M. C(. . . .) Cr(. . . .) Cr(. . . .). — (?)
6. Ol(eum) A(lbanum). — M. C(. . . .) P(.). —
8. excel(lens). — XVIII. — Helvior(um). —
9. — — CCCV. — Clementis. — A. Apu(. . .). — — CCCV.
10. L(ucii) Cesti Ti(. . . .).
11. S. F(. . . .) C(. . . .).

Aanteekeningen. — Inscripties, geschilderd op amphoren om den inhoud, het nummer van het vat, den naam van den afzender of bezitter en van zijn slaaf aan te duiden, gevonden te *Vechten*, n. 8 in het museum te Utrecht (*Verslag*, 1895, blz. **148**), de overigen in het museum te Leiden.

Voor de verklaring zie: H. Dressel, *Bonner Jahrbücher*, XCV (1894), blz. 66–67.

2. — *A*., de afgekorte naam van den wijn, dien het vat inhield.
8. — Vóór *excell(ens)* stond een woord, dat den inhoud van het vat aanduidde.

308 **C I L. XIII 10005**

9. [Cre]scent[is Cal(petani) F]avoris.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op den mond van een groot aarden vat, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Leiden.

309 **C I L. XIII 10008**

1. Mercuri.
26. Macrini.
28. Marciani.
40. [V]ictori[s].
41. Vit[alis].

AANTEEKENINGEN. — Inscripties, gegrift op aarden kruiken, gevonden te *Vechten*, n. 28 in het museum te Utrecht (*Verslag*, 1895, blz. 148), de overigen in het museum te Leiden.

310 **C I L. XIII 10009**

2 *d* en *e*. Aca(. . .).
3 *d*. Acastu(s).
4 *b*. Acsati (Acasti).
8 *c*. Sex(tus) Afri (servus).
11. L(uci) Ag(. . . .) fig(uli).
15 *c*. C(ai) An(ni) Patr(. . . .).
20. Eros C(ai) Ann(i servus).
23 *c*. Anni Sext(us).
26 *e*. Anteros f(ecit).
30 *b*. (X)anti.
33 *c*. M(arci) Anto(ni).
42 *w*. Cn(aei) Atei.
43 *x*. Atei.
44. Cn(aei) Atei Cresti.
45. [Atei C]resti et [E]uhodi.
47 *k*. Cn(aei) Atei Euhodi.
48 *c*. Cn(aei) Atei Euriale(s).
49 *h*. Cn(aei) Atei Hilar(us).
50 *o*. Cn(aei) Atei Mahe(s).
51 *b*. Atei Mahe(s) et Zoel(us).
53 *d*. Cn(aei) Atei Salvi.
54 *z*. Cn(aei) Atei Xanthi.
55 *e*. Cn(aei) Atei Zoeli.
60. C(ai) Aufusti Cela(di).
61 *f*. Aug(. . .).
65 *h*. Avili Mani.
76 *c*. L(uci) Brinni.
82 *b*. Caurucati.
83. Cel[er?].
89 *c*. Clar(us Auli Avili servus).
90 *c*. Clari.
91 *d*. Cor(neli).
98 *c*. Cres(ti).
100 *l*. Crispini.
107[1]. Diom(edes Auli Vibi servus).
113 *b*. Epaprae.
115 *b*. Epidius.
117 *d*. Eros.
118 *k*. Euhod(i).
123 *k*. Faus(tus).
128 *m*. Flor[us].
130 *k*. Font(. . .).
137 *d*. Herma.
143 *b*. L(uci) Iegid(i) Calvi.
147 *f*. G(ai) Iul(i) Prim(i).
159 *m*. Mahetis (Cnaei Atei servi).
165 *c*. Marc(i).
174 *c*. Vitlus Naev(. .).
178. Oceanus.
179 *d*. Ones(imus Gai Anni servus).
181 *c*. M(arci) P(erenni) A(. . .).
184 *e*. M(arci) P(erenni) S(. . .).
187. M.Perenn(i) Ephitync(hanus).
205 *c*. Protis.
209 *a*. M(arci) Pupi.
210. Pupi(us).
212 *h*. Rasin(i).
214 *b*. Rufi(o) Rasi(ni).

215 *d*. Res(. . .).
217 *c*. Rod(. . .).
224 *e*. L(uci) S(. . .) Sabini.
225 *b*. Sal(. . .).
231 *p*. C(ai) Senti.
234 *l*. Senti(us).
239. Sexti.
240 *d*. Sexti Vari.
244 *e*. Suavis.
254 *t*. L(uci) Teti Samia.
255 *n*. C(ai) Tigrani.
264 *n*. L(uci) Titi f(iguli).
273 *i*. L(ucius Titius) T(h)yrs(us).
274 *d*. L(uci) Thur(si).
281 *b*. Triarius.
288 *b*. Vetti.
289. C(ai) Vibie(ni).
295. C(ai) Vib(. . .).
313. [.] Volus(eni).
316 *e*. Utilis.
317 *kk*. Xanthus.
318 *e*. Xanthi (et) So(i)li (servorum Gnaei Atei).
319 *b*. Zoe(li Gnaei Atei servi).
320 *l*. Zoili.

Aanteekeningen. — Stempels op Italiaansche terra-sigillata, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht (*Verslag*, 1895, blz. 164; 1907, blz. 39; 1908, blz. 50) en te Leiden (*Catalogus*, blz. 67–100).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 29; XLVI (1869), blz. 116.

311 C I L. XIII 10010

12. Abilus f(ecit).
13 *k*. Abitus fec(it).
30 *i*. Acurio fe(cit).
37 *ζ*. Acutus.
38 *c*. Adiutor f(ecit).
44 *i*. Aelianus.
45. T(itus) Ael(ius) Siriu[s] f(ecit).
46 *c*. Aemil(ius).
54 *h*. Afer fecit.
57 *b*. Afr[i] m(anu).
59 *g*. Agedil(l)u(s) f(ecit).
65. Agu(. . . .).
74. Alatus.
76 *f*. Alb(. . .).
77 *ff*. Of(ficina) Albani.
78 *b*. Albi f(ecit).
79 *p*. Albillus f(ecit).
82 *b*. Albini m(anu).
83 *β*. Albinus f(ecit).
–. Albulus.
86 *nn*. Of(ficina) Albi.
91. Alus fe(cit).
94 *f*. Q(uintus) Alpinius f(ecit).
98 *cc*. Amabilis f(ecit).
100 *ff*. Of(ficina) Aman(di).
101 *b*. Amarius f(ecit).
–. Amarnus (Amarius?).
107 *e*. Ambitout(i) ma(nu?).
110 *p*. Ammius f(ecit).
112. Amonus.
115 *n*. Anaillus.
123 *c*. [A]nexia.
130 *y*. Anisatus f(ecit).
131. Aniu.
132 *b*. Annia(ni) of(ficina).
133 *i*. Annios f(ecit).
138 *h*. Anu[ni m(anu)].
139 *v*. Aper fe(cit).
140 *z*. Of(ficina) Apri.
141 *c*. Of(ficina) Apris.
144 *g*. Apolinaris.
149 *i*. Aprilis fe(cit).
151 *e*. Of(ficina) Apro(. . .).
154 *g*. Aproni(us) f(ecit).
155 *c*. Aq(u)t(i?).
157 *vv*. Of(ficina) Aquitani.
167 *α*. Of(ficina) Ardaci.
170. Aro.
173. Artius.
174 *i*. Arvernici.
175 *f*. Arverni.
187 *x*. Of(ficina) Atepo(mari?).

189 *e*. Atri (officina).
195 *c*. Atil[i]us fe(cit).
202 *bb*. Attianus fe(cit).
203 *cc*. Attici m(anu).
209 *q*. Attius fec(it).
213. Ava.
223 *e*. T(iti) Audaci.
225 *n*. Ave(tus?).
229 *e*. Avetu(s fecit).
238 *tt*. Aviti m(anu).
242 *g*. Auli.
250 *c*. Aurat(us).
251 *f*. Aurelius fe(cit).
253. Auritus fe(cit).
261 *e*. Of(ficina) Ax[o . . .].
262. Bac(. . .) fec(it).
268 *f*. Balbus f(ecit).
–. Bassienus.
275 *e*. Of(ficina) Bassin(i).
276 *xx*. Of(ficina) Bassi.
277 *z*. Of(ficina) Bassi (et) Coeli.
281 *aa*. Belinicci m(anu).
284 *o*. Of(ficina) Bellici.
288 *i*. Belsa fecit.
291 *e*. Benio(?).
292. Bequronius.
293 *h*. Bica fe(cit).
294 *m* Biga fec(it).
296 *s*. Ofic(ina) Bilic(i).
297 *u*. Ofic(ina) Bilicati.
300 *d*. Billicuroni.
301 *g*. Billicuso (Billucuro?).
302 *p*. Bio fecit.
304. Biraca[tus].
310 *f*. Birrantu[s].
314 *m*. Bissun(i).
321. Bitui(tus?) f(ecit).
323 *d*. Bituoll(us).
324 *n*. Biturix f(ecit).
325 *c*. Bitus f(ecit).
326 *f*. Blaesi.
327. Blai.
337 *k*. Bolli man(u).
339 *g*. Bonox(u)s [f(ecit)].
340 *h*. Borili.
344 *r*. Borius f(ecit).
346 *l*. Boudilu(s) fe(cit).
347 *z*. Boudus f(ecit).
353 *d*. Bri(m. . . .).
359 *f*. Bucca(t)u (Bucca Calvus?).
360 *g*. Buccius f(ecit).
365 *h*. Buccus f(ecit).
372 *f*. Butriu.
376 *g*. L. C(. . . .) Celsi of(ficina).
379. Of(ficina) Ca(. . . .).
381 *m*. Cabiatus.
383 *d*. Cabuca (fecit).
384 *b*. Cabucti.
391. Cad(. . . .) m(anu).
395 *k*. Of(ficina) Cailvi.
397 *y*. Caius f(ecit).
399 *e*. Of(ficina) Cal(. . .).
–. Calixu[. . ?].
401 *r*. Calava f(ecit).
408 *m*. Of(ficina) Calv(. . .).
409 *m*. Calvinus f(ecit).
410. Calus.
412 *π*. Of(ficina) Calvi.
417 *d*. C(a)mi(us).
427 *h*. Cana(v)i m(anu).
435 *b*. Cantius f(ecit).
438 *w*. Of(ficina) Canti.
442 *l*. Capito f(ecit).
443 *h*. [Ca]pitolinus.
445. Capni o(fficina).
446 *i*. Caprasius fe(cit).
451 *o*. Carant(us) f(ecit).
455 *g*. Carbonis ma(nu).
456 *i*. Carilli(us) f(ecit).
457. Carin(us).
465 *w*. Carus fe(cit).
467 *e*. Of(ficina) Cas(. . . .).
475 *hh*. Cassius fe(cit).
478 *w*. Castus fe(cit).
481 *e*. Of(ficina) Cat(. . .).
484 *e*. Catelto.
488 *h*. Cat(u)li ofic(ina).
489. Cato.
491 *b*. Cattio f(ecit).
496 *o*. Catullus f(ecit).
500 *bb*. Catus f(ecit).
505 *b*. Caupius.
509 *f*. Of(ficina) Ce(rmani).
510. Ceccus f(ecit).
512. Of(ficina) Cel(. . . et) Fisi.
513 *m*. Celadus f(ecit).

515 *i*. Celer fe(cit).
521 *z*. Celsinus f(ecit).
523 *v*. Of(ficina) Celsi.
528 *u*. Of(ficina) Cen(. . .).
530 *i*. Cennati.
534 *f*. Of(ficina) Cens(. . .).
535. Of(ficina) Censo(. . .).
536 *h*. Censor f(ecit).
537 *gg*. Censorin(us) f(ecit).
539 *d*. Of(ficina) Cent(. . .).
540 *d*. M(arcus) Cer(. . .) f(ecit).
544 *nn*. Cerialis f(ecit).
546 *f*. Cert[us f(ecit)].
–. Cessus(?).
556. Of(ficina) Ciceti.
557. Cigemma.
560. Cillutius (Lillutius?).
572 *rr*. Cintucnatus.
574 *h*. Cintussa.
576 *h*. Ciriuna f(ecit).
578. Cirrati.
580 *g*. Cirrus f(ecit).
583 *b*. Citur(i).
588 *q*. Clemens f(ecit).
591 *f*. Cinonus(?).
600 *c*. Cociru(s).
602. Cocurus f(ecit).
603 *gg*. Cocus.
604 *v*. Of(ficina) Coeli.
605 *l*. Of(ficina) Coiu.
608 *f*. Com(. . . .).
612 *g*. Cominius f(ecit).
615. Comitialis.
630 *d*. Condarillus.
646 *p*. Coriso fec(it).
–. Cornelius.
653 *s*. Cosillus fe(cit).
654 *g*. Cosi Rufin(i).
655 *gg*. Cosi Ru(fi).
657 *dd*. Of(ficina) L(uci) C(osi) Virili(s).
659 *f*. Coso(. . .).
662 *k*. Cospius Urap(us).
667 *d*. Costius.
675 *e*. Coton.
678 *l*. Of(ficina) Cotto(nis).
680. Cotu(nis?).
685 *c*. Cra(. . .).
688 *q*. Cracisa f(ecit).
691. Craecus (Graecus).
697 *pp*. Of(ficina) Crestio(nis).
698 λ Of(ficina) Cresti.
702 *y*. Criciro f(ecit).
705 *v*. Crispri ma(nu).
712 *b*. Cruci[a].
713 *i*. Crucuro (fecit).
714 *e*. Crummus f(ecit).
715 *b*. Of(ficina) Cuadi.
720 *e*. [C]udi ma(nu).
726 *t*. Cupitus f(ecit).
731. Of(ficina) Cus(. . .).
740 *ll*. Dagomarus f(ecit).
743 *pp*. Damonus.
749 *b*. Daribitus.
751 *k*. Darra f(ecit).
756. Datius fec(it).
765 *s*. Decmus f(ecit).
766 *g*. Decumini m(anu).
779 *c*. Diocari.
780 *g*. Diocensis.
782 *d*. Dior(atus) f(ecit).
785 *n*. Disetus f(ecit).
788 *r*. Divicatus.
793. Do(. . .) f(ecit).
794 *r*. Doccali m(anu).
808 *i*. Domitus f(ecit).
809 *r*. Donatus fe(cit).
812 *l*. Donnauc(us) f(ecit).
813 *u*. Dontio fec(it).
819 *k*. Drappus f(ecit).
820 *f*. Draucus f(ecit).
826 *r*. Dubitati.
836 *a*. Ebeni.
843 *i*. Ellenius.
860 *r*. Erici m(anu).
862 *e*. Errimi.
869. Evani.
873 *c*. Exobinius.
875 *b*. Ecscingiu(s).
879 *b*. Fabus fe(cit).
886 *b*. Feli(. . .) fe(cit).
887 *r*. Felicion[is].
889 *x*. Felix fec(it).
890 *i*. Felix (et) Sev(erus).
892 *w*. Festus f(ecit).
896 *h*. Fidelio fe(cit).
897 *p*. Of(ficina) Firm(i?).

900 *z*. Of(ficina) Firmo(nis).
906*mm*. Of(ficina) Fl(avi) Ger(mani).
907. Of(ficina) Fl(avi) Lor(. . .).
914 *t*. Florentinus fe(cit).
916 *l*. Formosus.
917 *h*. Fortunatus.
920 *nn*. Of(ficina) Frontini.
921 *k*. Fronto feci(t).
927 *y*. Fusci.
932 *i*. Gabrillus.
933 *o*. Gabrus.
934 *o*. Gaius f(ecit).
935 *l*. Gaius et Gaius.
937 *g*. Gallicani ma(nu).
938 *b*. Gallini m(anu).
939 *k*. Galli m(anu).
945 *p*. Gatus f(ecit).
946. Gatus (et) Suc(cessus) f(ecerunt).
947 *f*. Gatus (et) Valis(ius?) f(ecerunt).
948. Ofi(cina) Ge(. . .).
950 *c*. Of(ficina) Gemmae.
955 *z*. Geminu(s).
959 *y*. Gen(i)alis f(ecit).
960 *z*. Genitor f(ecit).
961. Of(ficina) Geniu.
962 *l*. Gentili m(anu).
963 λ. Germani of(ficina).
964 *q*. Giamat(us) fe(cit).
965 *w*. Giamillu(s).
975. Graecus.
977 *e*. Grauſ o(fficina).
978 *d*. Grati m(anu).
983 *h*. Habitus.
996 *e*. Iabus fe(cit).
999 *d*. Ianinus f(ecit).
1002 *kk*. Ianuarius f(ecit).
1005 *b*. Of(ficina) Iar(. . .).
1008 *g*. Iaso.
1015. Iaxim(. . .).
1016 *n*. Ibertus.
1023 *f*. Illos.
1025. Im(. . . .).
1032 *dd*. Offic(ina) Ingen(ui).
1043 *i*. Ioenalis (Iuvenalis).
1044 *b*. Ioff(?) off(icina?).
1045. Ion(. . .).
1048. Iovii.
1054. Iret(. . .).
—. Iriunacus.
1059 *b*. Ivas(. . .).
1061 τ. Iucundus.
1063. Iulianus.
1064 *c*. Iulicci.
1066 *hh*. Iulius fecit.
1069 *d*. Q(uinti) Iul(i) Habi(lis).
1070. Sex(ti) Iul(i) Iucund(i).
1080 *e*. C(ai) Iul(i) Vasi(li?).
1083 *x*. Iullini.
1085. Iullus.
1089 *w*. Iunius.
1091 *k*. Iustini.
1092 *hh*. Iustus fe(cit).
1095 *b*. Iuvenis (et) Cuc(. . .) f(ecerunt).
1099. Of(ficina) L(. . .) Fab(. . .).
1102 *c*. Of(ficina) Lab(. . . .).
1103 *i*. Of(ficina) Labe(onis).
1104 *aa*. Labio.
1113 *i*. Lartius.
1114 *c*. Lasci.
1119 *p*. Latinus fe(cit).
1122 *l*. Lauratus.
1123 *g*. Laurio.
1128 *e*. Legitimi o(fficina).
1129 *e*. Lentiscus.
1130 *e*. Lentu(s) f(ecit).
1132 *m*. Lentuli.
1133 *e*. Leo fec(it).
1137 *q*. Libertus.
1140. Licia.
1142 *aa*. Liciniana o(fficina).
1143 α Licinus.
1145 *aa*. Of(ficina) Licn(i).
1146 *m*. Lillus f(ecit).
1147 *d*. Lillutius f(ecit).
1149 *h*. Lipuca f(ecit).
1150 *g*. Littera f(ecit).
1152 *nn*. Logirnus.
1158 *x*. Lossa fec(it).
1164 *t*. Lucanus.
1166 *t*. Of(ficina) Luccei.
1173 *oo*. Lucius f(ecit).
1176 *r*. Lugetus.
1178 *c*. Lupercu(s) fe(cit).

1180 *r*. Luppa f(ecit).
1181 *ii*. Lupus.
1182 *c*. Lusa fe(cit).
1186 *g*. O(fficina) M(. . .).
—. Mabius.
1196 *η* Maccari.
1202 *m*. Maccon(i) of(ficina).
1203 *e*. Macconius f(ecit).
1206 *aa*. Macri ma(nu).
1210 *b*. Macir(. . .).
1212 *c*. Macnous.
1214 *gg*. Macrin(us).
1216 *d*. Macro.
1221 *c*. Mag(. . .).
1226 *h*. Magnus f(ecit).
1228 *q*. Maianus fe(cit).
1235 *d*. Maini f(ecit?).
1236 *e*. Mainina f(iglina).
1241 *c*. Of(ficina) Maio(. . .).
1253 *c*. Mando f(ecit?).
1254 *h*. Manduil(i) ma(nu).
1259 *m*. Of(ficina) Ma(n)s(ueti).
1260 *h*. Mani of(ficina).
1264 *dd*. Marcellinus.
1266 *qq*. Marcelli m(anu).
1270 *bb*. Marc(us) fe(cit).
1272 *d*. Marilli.
1274 *oo*. Marinus fe(cit).
1279 *d*. Marosi.
1280 *k*. Marsi.
1282 *ϛϛ* Martial(is) fe(cit).
1283 *oo*. Martinus f(ecit).
1288 *g*. Of(ficina) Mas(. . . .).
1289 *i*. Masa f(ecit).
1291 *h*. Masc(. . .) f(ecit).
1295 *l*. Of(ficina) Masclin(. . .).
1297 *dd*. Masclus.
1298 *f*. Mascli(nus? et) Balbus.
1299 *w*. Masculus.
1300 *d*. Of(ficina) Maso(. . .).
1305 *f*. Of(ficina) Mate(. . .).
1307 *v*. Materni m(anu).
1310 *e*. Mattatus.
1314 *p*. O(fficina) Matuge(ni).
1317 *b*. Of(ficina) Mausc(. . .).
1323 *mm*. Me϶϶ic(us) fe(cit).
1324 *r*. Me϶illus.
1325 *l*. Me϶϶irius f(ecit).
1326 *u*. Me϶϶u(llus) fe(cit).
1327 *i*. Med[eti m(anu)].
1329 *f*. Me϶iatus.
1331 *f*. Melain(i) ma(nu).
1332 *k*. Melausus f(ecit).
1333 *p*. Melissus.
1335 *e*. Meluro f(ecit).
1336 *k*. Melus fe(cit).
1337 *e*. M(arci) Mem(. . .) Iusti.
1340 *cc*. Memoris m(anu).
1343 *g*. Of(ficina) Merc(. . .).
1344 *nn*. Mercato(r).
1350 *m*. Mettus.
1355 *hh*. Miccio.
1356 *i*. Micci(us) fec(it).
1358 *d*. Of(ficina) Mici.
1363 *i*. Minuso f(ecit).
1368 *v*. Of(ficina) Mo(. . .).
1369 *γ*. Of(ficina) Modesti.
1370 *e*. Of(ficina) Mo(d)e(sti?).
1371. Of(ficina) Moe(. . .).
1372 *n*. Of(ficina) Moi. (Modesti?).
1374 *vv*. Mom(m)o(nis).
1376. Of(ficina) Monici.
1377 *t*. Of(ficina) Mont(. . .) C(. . .).
1378 *d*. Of(ficina) Mont(. . .) Ci(. . .).
1379 *c*. Of(ficina) Mont(. . .) Cl(. . .).
1380 *b*. Of(ficina) Mont(. . .) Cp(. . .).
1381 *f*. Of(ficina) Mont(. . .) Cr(. . .).
1382 *tt*. Montanus.
1383 *c*. Morici.
1384. Of(ficina) Morin(i).
1385 *e*. Moscus f(ecit).
1391 *ii*. Moxsius f(ecit).
1394 *ϰ* Muranus f(ecit).
1400 *h*. Of(ficina) C(ai) N(. . . .) Celsi.
1403 *g*. Namanto.
1407 *b*. Namus fe(cit).
1408. Nassio.
1409 *bb*. Nasso f(ecit).
1410 *s*. Nasso I(uli ?) s(ervus) f(ecit).
1418 *q*. Nequres.
1420 *c*. Nerru[s].
1422 *h*. Nesto[r].
1423 *e*. Of(ficina) Ni(. . .).
1426 *n*. Nicephor(us) f(ecit).
1427. Nicio.

1428 *ss.* Of(ficina) Nigri.
1441. Non(ico . .).
1443 *g.* Notus f(ecit).
1451 *e.* Ocel(lus).
1452 *m.* Ociso f(ecit).
1454 *d.* Oclatus.
—. Oiseius.
1466. Oparas.
1469 *e.* Opo.
1473 *b.* Orti Paulli(?).
1479 *g.* Ovidi m(anu).
1487 *d.* Paisto f(ecit).
1490 *b.* Parentin(us).
1491 *c.* Of(ficina) Pas(. . .).
1492 *t.* Of(ficina) Pasen(. . .).
1494 *ff.* Passenus f(ecit).
1495 *v.* Of(ficina) Passien(i).
1497 *k.* Pastor (et) Ce(. . .).
1498 *c.* Of(ficina) Pat(. . .).
1500 *r.* Pater.
1503 *i.* [Pa]terclo(s).
1504 *p.* Patercli m(anu).
1508 *nn.* Paternus.
1509 *d.* Patna f(ecit).
1511 *ρ* Patricius f(ecit).
1513 *f.* Patruitus.
1514 *d.* Paturitus.
1517, *b.* Pavitus.
1520 *ww.* Paullus f(ecit).
1521 *ff.* Peculia(ris) fe(cit).
1523 *m.* Peppo fec(it).
1524 *r.* Peregrinu(s).
1526 *m.* Perpetu(u)s.
1527 *pp.* Perrus f(ecit).
1528 *k.* Pervincus f(ecit).
1530 *ff.* Petrullus fec(it).
1534 *f.* Piperi.
1537 *ee.* Placidus.
1539 *e.* Plevei.
1540 *d.* Of(ficina) Polio(nis).
1541 *h.* Of(ficina) Poli(i).
1542 *i.* Pompeius.
1543 *p.* Of(ficina) Pontei.
1545 *aa.* Of(ficina) Ponti.
1546 *b.* Popppillus fe(cit).
1551 *p.* Potitus.
1556. Priam(i) ma(nu).
1557 *d.* Prid(. . .) fec(it).
1558 *n.* Pridiani.
1560 *q.* Primani.
1561 *g.* Primig(eni et) Su(. . .).
1564 *p.* Primitius.
1568 *t.* Primuli.
1569 *nnn.* Primus f(ecit).
1571 *n.* Primisco.
1574 *i.* Priscini m(anu).
1576 *z.* Priscus f(ecit).
1577 *d.* Pritman(us) f(ecit).
1579 *w.* Privat(us).
1581 *r.* Probus.
1590 *aa.* Of(ficina) Pudent(is).
1593 *b.* Qua(. . .).
1594 *f.* Quadrati.
1597 *i.* Quartio.
1598 *ff.* Quart(us).
1600 *g.* Quintani.
1605 *e.* Quintio.
1607 *ee.* Quintus.
1609. R.M.
1617 *t.* Regenus.
1618 *ρ* Reginus f(ecit).
1624 *h.* Remi:(ius) f(ecit).
1638 *h.* Rispi ma(nu).
1642 *c.* Rituaru(s).
1645 *r.* Rogatu(s).
1650 *d.* Of(ficina) Ronici.
1651 *n.* Roppus fe(cit).
1652 *d.* Roppi Ru[f](i) m(anu).
1656 *d.* Rucatani.
1659 *ss.* Rufini m(anu).
1662 *rr.* Of(ficina) Rufi.
1667 *q.* Rusticus.
1672 *aa.* Of(ficina) S(. . .).
1680 *l.* Sabellus f(ecit).
1681 *m.* Sabinian(us).
1682 *δ.* Sabinus f(ecit).
—. Saccantius.
1684 *x.* Sacer fec(it).
1685 *f.* Sacer (et) Vasil(ius) f(ecerunt).
1691 *cc.* Saciro f(ecit).
1694 *f.* Sacrapo f(ecit).
1695 *l.* Sacrapus.
1696 *c.* Sacrant(ius) f(ecit).
1699 *d.* Sacroti (et) Mas(. . .).
1700 *f.* Sacrotici.
1703. Sal(. . .).

1707 *qq*. Salvet(us).
1708 *e*. Salvinu(s).
1709 *n*. Ofi(cina) Salvi.
1721 *f*. Sanuacus f(ecit).
1728 *c*. Sarra f(ecit).
1730 *v*. Of(ficina) Sarrut(. .).
1734 *t*. Satto f(ecit).
1736 *w*. Saturn[inus].
—. Saviacus.
1741 *g*. Ofic(ina) Sco(. . .).
1744 *f*. Scot(. . .) f(ecit).
1745 *z*. Scotius.
1746 *y*. Scotn(u)s.
1747. Scoto fecit.
1748 *ff*. Scotti m(anu).
1753 *d*. Of(ficina) Se(. . .).
1754 *k*. Of(ficina) Sec(. . .).
1763 *pp*. Secundini ma(nu).
1764 *ττ*. Secundus.
1769 *z*. Sedatus f(ecit).
1773 *l*. Seneci(o).
1776 *qq*. Senicio.
1779 *k*. Senilis f(ecit).
1780 *n*. O(fficina) Senis.
1784 *n*. Seni o(fficina).
1786 *s*. Seno(. . .) ma(nu).
1789 *h*. Sentrus.
1791. Serra.
1793 *h*. Serva f(ecit).
1800 *σσ*. Severus fec(it).
1801 *g*. Of(ficina) Sever(i et) Pud(. . .).
1804 *m*. Of(ficina) Sex(ti) et Can(. . .).
1807 *z*. Sexti.
1812 *n*. Of(ficina) Silv(i).
1813 *γ*. Silvani.
1814 *ww*. Silvinus f(ecit).
1815 *p*. Silvi of(ficina).
1816 *f*. C(ai) Silvi.
1817. C(ai) Silvi P(atrici?).
1818 *g*. Silvi Patrici.
1830 *n*. Sol(l)emni.
1835 *d*. Sorinus.
1836 *d*. Sosa f(ecit).
1840 *d*. Stabilio f(ecit).
1844 *b*. Sua.
1849 *m*. Successi.
1852. Sulini.
1854 *kk*. Sulpiciu(s).
1867 *c*. Tabi(. . .) Virtuti(s).
1869. Tabur.
1872 *c*. Talussan(i).
1873 *b*. Talussius f(ecit).
1876 *b*. Tantalus.
1879 *e*. Tarra f(ecit).
1885 *f*. Tasgiliu.
1886 *f*. Tasgillus f(ecit).
1887 *d*. Tasco(. . .) ma(nu).
1895 *g*. Taurini.
1896 *s*. Taurus.
1900 *u*. L(ucius) Ter(. . .) Secu(ndus).
1902 *ss*. Tertius f(ecit).
1918 *m*. Tit(us).
1921 *vv*. Tocca fe(cit).
1923 *p*. Toccius.
1924 *d*. Tocco f(ecit).
1941 *t*. Tritus f(ecit).
1945 *k*. Tullus f(ecit).
1955 *d*. Vacri.
1959. Val(. . .).
1960 *l*. C(ai) Val(eri) Alban(i).
—. Vampus.
1972 *c*. Vapus f(ecit).
1973 *q*. Vapuso.
1974 *n*. Vapusu.
1983. Vat(. . .).
1984 *b*. Vava.
1986. Vaxti.
1991 *m*. Vegetus.
1996 *c*. Venalis m(anu).
2002 *r*. Venicarus.
2003 *d*. Venus(tus).
2006 *c*. Veratiu(s).
2010 *ι*. Verecundu(s).
2013 *c*. Veriugus fec(it).
2014 *b*. Of(ficina) Veriu.
2020 *dd*. Verus fe(cit).
2026 *b*. Of(ficina) Vi(. . . .).
—. Vibi.
2036 *ff*. Victor.
2040 *mm*. Viducus.
2042 *d*. Vilis.
2044 *bb*. Vimpus.
2047 *p*. Vindus f(ecit).
2055 *hh*. Of(ficina) Virilis.
2056. Of(ficina) Virio(. . .).
2057 *e*. Viriodac(. . .).

2060 *oo*. Virthus fecit.
2062 *lll*. Of(ficina) Vita(lis).
2063 *d*. Vitalis M(. . .) s(ervus) f(ecit).
2076 *p*. Vocara f(ecit).
2079. Vogene(. .).
2084 *s*. Volusi.
2089 *f*. Votor(ni).
2091 *r*. Urbanus f(ecit).
2098. Of(ficina) Urs(. . .).
2101 *d*. Ursinus.

2152. Ca[. . .]f.
2153. Ca[. . .]n.
2157. Officina Ca[. . .].
2183. Cel[. . .].
2195. [O]f(ficina) Co[. . .].
2196. Coc[. . .].
2198. Co[. .]us.
2207 *c*. Cos[. . .].
2211. Of(ficina) Cr[. . .].
2214. Cra[. .]af.
2215. Crae[. . .].
2216. Crass[. . .].
2228. Dap[. . .].
2256. O(fficina) Fr[. . .].
2262 *b*. Iu[. . .].
2265. Iul[. . . .].
2281. Lu[. . .].
2283 *a*. Luc[. . .].
2287 *b*. Of(ficina) M[. . .].
2288. Off(icina) M[. . .].
2294. Mac[. . .].
2307. Marc[. . .].
2312. Mart[. . . .].
2314. Of(ficina) Masc[. . .].
2318. Mee[. . .].
2325. Min[. . .].
2332. N[. . .].
2333. Na[. . .].
2349 *c*. Pat[. . .].
2351. Pat[. .]us f(ecit).
2359 *b*. Of(ficina) Po[. . .].
2362. Ofic(ina) Pri[. . .].
2364. Pri[. . .].
2367. Of(ficina) Pu[. . .].
2373 *c*. Reg[. . .].
2377. Ro[. . .].
2380. Rop[. . .].
2382. Of(ficina) Ru[. . .].
2386. C. S[. . .].
2389. Sa[. . .]usi.
2395. Of(ficina) Sco[. . .].
2398. Se[. . . .].
2400. Sei[. . . .].
2407. Of(ficina) Sui[. . .].
2414. M(arcus) Va[. . .].
2416. Va[. . .].
2424 *b*. Vic[. . .].

2439. [. . .]alis fec(it).
2454. [. . .]arillus.
2459. [. . .]arus f(ecit).
2495. [. . .]clus f(ecit).
2498. [. . .]cri ma(nu).
2501. [. . .]cun(. . .).
2503. [. . .]cund(. . .).
2506. [. . .]cus f(ecit).
2511. [. . .]das f(ecit).
2521. [. . .]cllus f(ecit).
2545. [. . .]ge(. . .).
2559. [. . .]ic(. . .) Pre(. . .).
2571. [. . .]illi m(anu).
2583. [. . .]io fecit.
2602. [. . .]lagus.
2630. [. . .]nalis f(ecit).
2659. [. . .]ocus f(ecit).
2660. [. . .]olus.
2666. Of(ficina) [. . .]onis.
2669. [. . .]onti.
2693. [. . .]rc(. . .).
2706. [. . .]rric[. . .].
2724. [. . .]tus.
2730. [. . .]tern(. .) f(ecit).
2744. [. . .]tonus.
2755. [. . .]tus fe(cit).
2761. [. . .]uccalai.
2795 *c*. [. . .]us f(ecit).
2803. [. . .]uso.

3313 *a*. O(fficina) Bardo(. . .).
3313 *b*. Caelini m(anu).
3313 *c*. Cavia f(ecit?).
3313 *d*. O(fficina) Ciroi[. . .].
3313 *e*. Curnus.
3313 *f*. Epai[. . .]af(. . .).
3313 *g*. Of(ficina) Fabi(?).

3313 *i*. Nistusa f(ecit).
3313 *k*. Non(. . .).
3313 *l*. Oimi.
3313 *m*. Opirn(. . .).
3313 *o*. Of(ficina) Romen(. . .).
3313 *p*. Of(ficina) Vin(. . .).
3314 *a*. Eron(. . .).
3315 *a*. Asclu.

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht (*Catalogus*, blz. 83–93; *Vervolg*, blz. 18–19 en 70–74) en te Leiden (*Catalogus*, blz. 67–100).

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 29; XLVI (1869), blz. 116; *Hs. te Leiden B P L 944*, III. — *Verslag der vergadering van het Provinciaal Utrechtsch genootschap*, 1895, blz. 163–167; 1907, blz. 39–42; 1908, blz. 50.

2152 en volg. — Fragmenten van stempels die niet met zekerheid zijn aan te vullen.

3313 en volg. — Stempels die niet juist of niet zeker zijn gelezen.

312 **C I L. XIII 10011**

141 *e*. L. A. L.
158 *c*. Austri of(ficina).
165 *l*. But[rio].
170 *c*. C[a]mb[o].
175 *o*. Censor.
183 *qq*. Comitialis f(ecit).
— Germani f(iglina?).
— Likias[. . .].
233 *d*. [Mascu]lus [f(ecit)].
236 *f*. Mercato.
237. Of(ficina) Modes[ti].
260 *g*. Sac[er f(ecit)].
— Scottius.

Aanteekeningen. — Stempels op versierde Gallische terra-sigillata, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Leiden (*Catalogus*, blz. 67–101) en Utrecht.

Verslag van het Provinciaal genootschap te Utrecht, 1895, blz. 164.

313 **C I L. XIII 10016**

20. S B S [. . .] — [. .]ud Pann[. . .].

Aanteekeningen. — Inscriptie op een stuk aardewerk, ingegrift vóór het bakken, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Utrecht.

314 **C I L. XIII 10017**

17. Karus signif(er).
19. [. . .]ilis sig[nifer].
49. Catillus Similianus.
60. Volera[t].
95 *cc*. A.
96. A. – Q.
98. L(ucius) A(. . . .) Ae(. . .).
100. T(iti) A(. . .) [V]eri.
101. Q(uintus) A(. . .) Urb(. . .).
104 *c*. A. B.
105. A. C.
111 *f*. A. E.
112. A. E. X.
120. Agilis.
123 *c*. A. L.
124. A(ulus) Alaʒius.

125 *b*. Alban[. .].
126. Albini.
131. Alutira[. . ?].
141. Am[. . .].
142 *b*. Ammius.
146. Ana(. . .).
150. Anici[. .].
151 *c*. Ant[. . .].
156. Anui.
157. A. P.
160. Appi.
170. Ari – Faust[. .].
171. Armini.
173. Art(. .).
176 *h*. A. T.
187. Att[. . .].
194. A. V.
201. Aud(. . .).
202. A. V. F. – X.
204. G(aius) Aug(. . .).
206. Avian(. .).
212 *b*. A. X.
213 *k*. B.
215. Bac(. .).
222. [. . .]ini Belli.
223. Betu(ti ?).
226. Biturig(i)s.
228. Bo[. . .].
233 *c*. C.
234. L(ucius) C(. .)[. . .].
245. [C]allidi.
249. [Ca]ndidi.
260. [. .a]ct(. .) Cart(. . .).
276. Celer (denaris?) V.
281 *b*. Certi.
287. Cita[. . .].
293. Coc(. . .).
297. Con(. . .).
301 *b*. C. R.
304. Cres sen[. .].
305 *b*. [C]resc[. . .].
306. [Cre]sces.
307. Crescentis B. V.
308. Crispi M.
311. Cur(. . .).
312 *h*. D.
315 *c*. D. A.
316. Da[. . .].
322. Di(. . .).
327. Domiti.
328. Ti(berius) Domitiu(s).
331 *b*. Donatus.
337. E. A. M.
349 *b*. E. V.
354. Exs[. . .].
356 *d*. F.
357. F(. . .) Beli.
360 *e*. Fa(. . .).
361. Fa[. . .].
363. Fac[. . .].
365. T(iti) Fan(ni) Di(vi)xti(?).
368. Favon(i).
370. Fausti.
372. Fecundus.
374 *b*. Felix.
375. Ferg(. . .).
384. Firmus Firmi (centuriae) Vep(. . .) XXV.
388. Flav(. .).
393. Fl(avi) Camaidi.
394. (Vasculum tertium?) Fla(vi) Nobilis.
397 *b*. [. . .] Flor(. .).
398. Victor, T(iti) Flore(nti?) Flavini (servus?).
414 *b*. Fusci.
417. Ga(. . .).
418 *b*. Gai.
423. Ge(. . .).
427. Genialis. XX.
430. T(iti) Germa(ni et) Acili Primi.
433. Gr(. . .) Pr(. . .).
437 *b*. Hal(. . .).
443. X. – Hevi.
445. T(iti) Hor(. .) Candidi.
447. I(. .) Apti[. . .].
453 *c*. I A.
462. Ikari.
466. In. C[. . .].
468. Ingen(. . .).
474. Ispan[. . .].
476. Itasi.
479 *e*. Iucundi.
482 *b*. Iuli[. . .].
485 *g*. Iuli.
486. C(ai) Iuli.

487. Q(uinti) Iul[. .].
491. Iul(i) Sollem(nis).
497. Iun(. . .).
502 *b*. Iu(v)ene.
503 *b*. K.
504. Kari.
509. Labeo. – [. . .].
518. Liberi.
521. Libri[. . .].
526. Lin[. . .].
530. C(aius) Luccius.
532 *b*. Luci.
534. Lucrio[nis].
539 *u*. M.
541. L(ucius) M(. . .) M(. . .).
545 *k*. Ma(. . .).
563 *b*. Mar(. . .).
564. T(iti) Mar(. . .) Victoris.
567. Marcionis.
569. T(iti) Marci Florini.
574. Marti[alis].
576 *b*. Martini.
577 *b*. Mas(. . .).
578 *a*. Ma(n)suetus.
578 *b*. Ma(n)sueti.
583. Mati(. . .).
595 *b*. Mer(. . .).
597. Merk(atoris ?).
601. Micci[. .].
603. [. . .]ri T. Modera[ti].
611. Mucale.
614. Mus(. . .).
616 *o*. N.
622. Nepos.
638. Nod(. . .).
640. Nov(. . .).
644. Novel(l)i.
645. Nu(. . .).
650. Oli Avi(ti).
653 *d*. P.
659 *g*. Pa(. . .).
664. Par(. . .).
669 *b*. Pauli.
677. Petroni.
683. Q(uintus) Plotius Utilis.
693. Pre(. . .).
703 *c*. [P]rimi.
707. T(itus) Pro(. . .).
708 *b*. [P]robu(s).
713. Puer.
719. Quintilia[ni].
720 *m*. R.
726. Ra(. . .).
729. Ras(. . .).
730 *b*. Re(. . .).
731. Rebui.
738. Respect[. .].
740 *b*. Ro(. . .).
742. Rom(. . .).
744. Romu[. . .].
745 *c*. R V.
749 *d*. S.
751. Sa(. . .) G[. .].
755. Sallion[. .].
758. Samal(i).
759. Sancti.
772 *c*. Sec(. . .).
777. Secu[n(di)].
782 *b*. Securi.
785. Senacionis.
794. Sev(. . .).
797. M(arci) Severi.
804 *c*. Silva[ni].
806. Sim(i)l(i)s.
812. Sp(. . .).
818. Suc(c)es(s)ae.
822 *b*. Summi.
824. Super.
826 *k*. T.
828 *c*. Ta(. .).
829 *b*. Taciti.
851. Tra(. . .).
852. Tro(. . .).
854. Tue(. . .).
855. Tulici.
856. Tupicris.
857. Tur(. . .).
858. Turillonis.
860. T(iti) Tusci[. . .].
861 *p*. V.
874. Ve(. . .).
882 *b*. Venusta.
883. [. .] Ver(. . .).
884 *c*. Ver(. . .).
885 *a*. T(iti) Veracis.
885 *b*. Verax.

888 *b*. Verecundi.
888 *c*. [V]erecundi.
888 *d*. [V]ereccu[ndi].
889. Verin[i].
901. Vicani.
903. Victeati.
904. Vict[. . .].
906 *b*. Victo[. . .].
908 *b*. Victori[s].
909 *b*. Victoris s(ervi?).
910 *c*. Victorini.
911. T(iti) Victo(ri) Verec[undi].
922 *e*. Vitali[s].
927 *b*. V R.
932. Urbici.
936 *b*. Utili[s].
937. Uxper.
938. Xan(. . .).

942. [. . .]alis.
948. [. . .]anus.
949. [. . .]adrin[. .].
968. [. . .]elli.
969. [. . .]er[. . .].
972. [. . .]erta.
975. [. . .]heli.
976. [. . .]hul(. .).
984. [. . .]issae.
985. [. . .]iti.
989. [. . .]ka[. .].
990. [. . .]kar[. .].
991. [. . .]leme[. .].
999. [. . .]mai.
1000. [. . .]man[. . .]ric.
1003. [. . .]matid[. . .].
1004. [. . .]mer.
1005. [. . .]mi[. .]cus.
1008 *b*. [. . .]na.
1010. [. . .]nalis.
1015. [. . .]ng(. .).
1020. [. . .]nis.
1022. [. . .]nton[. .].
1026. [. . .]ove[. .].
1030. [. . .]pr(. . .).
1034. [. . .]raternus.
1040. [. . .]rinus [. . .]ne.
1045. [. . .]sucus.
1048. S[. . .]ilis.
1051. [. . .]esseod[. .].
1065. [. . .]ulva.
1070. [. . .]ustu[. .].

1097 *g*. VIII.
1097 *i*. X.
1097 *l*. XIV.
1097 *p*. XII.
1097 *q*. IIXII.
1097 *r*. XIIV.
1097 *z*. XXV.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 61 *a*. — Inscripties, gegrift op aardewerk, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht en te Leiden.

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 31, pl. I. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1453. — *Verslag van het Provinciaal genootschap te Utrecht*, 1895, blz. 163–167.

315 **C I L. XIII 10023**

9. Mit(. . .).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een ijzeren stempel, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Utrecht.

316 **C I L. XIII 10024**

2. Apol(l . . .).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een zilveren ring, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Utrecht (*Catalogus*, *Vervolg*, 1890, blz. 33).

317 **C I L. XIII 10025**

3 *c*. C(aius) Al(. . .) Ruf(. . .) f(ecit).
115 *f*. C. C. P. C.

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op glazen, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Leiden.

318 **C I L. XIII 10027**

190 *f*. Banna f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie, met den naam van den fabrikant, op een bronzen schaaltje van een weegschaal, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Utrecht.

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 27.

319 **C I L. XIII 10028**

18. [. .]ae.
26. T(iti) Ba(. . .) Romani ar(morum custodis).

AANTEEKENINGEN. — Inscripties, op een ijzeren zwaard thans in het museum te Leiden, en op een ijzeren lanspunt thans in het museum te Utrecht (*Verslag Prov. genootschap*, 1895, blz. 150, pl. VII), beide gevonden te *Vechten*.

320 **C I L. XIII 10030**

25.	S(emuncia?) [13,4 gr.].	37 *l*.	S(emis) [140 gr.].
29 *f*.	. (uncia) [25,2 gr.].	41 g.	. . . (quadrans) [76,6 gr.].
30.	. . (sextans?) [40 gr.].	41 *h*.	. . . (quadrans) [77,5 gr.].
31 *f*.	. . [50,2 gr.].	42 *i*.	I (libra) [321 gr.].
31 *i*.	II (sextans) [53,5 gr.].	48.	I ı I [780 gr.].
33.	K [78,5 gr.].	49 *h*.	(Librae) III [945 gr.].
34 *p*.	E [112 gr.].	49 *i*.	(Librae) . . . [991 gr.].
34 *q*.	: : (triens) [108 gr.].	51 *h*.	(Librae) IIII [1310 gr.].
34 *r*.	: : (triens) [104 gr.].	53 *g*.	(Librae) V [1633 gr.].
37 *k*.	S(emis) [167 gr.].	55.	(Librae) XX [6380 gr.].

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op bronzen gewichten, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht en Leiden (*Catalogus*, blz. 176).

De getallen tusschen vierkante haken duiden het tegenwoordige gewicht aan.

Hulsebos, *Revue belge de numismatique*, 1877, blz. 79–83.

321 **C I L. XIII 10032**

42. IV.

AANTEEKENINGEN. — Cijfer op een beenen schijfje, gevonden te *Vechten*, thans in het museum te Leiden.

322 **C I L. XIII 10033**

2. C G M(os . . .).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een stuk van een houten vat, gevonden te *Vechten* in 1893, thans in het museum te Leiden.

Verslag Prov. Utrechtsch genootschap, 1895, blz. 157, pl. III. — *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 411.

323 **C I L. XIII 10034**

9. T. F. V.

AANTEEKENINGEN. — Letters geperst in een stuk zoolleer, gevonden te *Vechten* in 1894, thans in het museum te Utrecht.

Verslag Prov. Utrechtsch genootschap, 1895, blz. 156, pl. VIII.

324

Legio(nis) V.
—
L(egionis) X G(eminae).
—
Leg(ionis) XV.
—
Leg(ionis) XXII Pri(migeniae).
Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis) Do(mitiana.
—
Leg(ionis) XXX.
—
Cohors II Breucorum.
—
Coh(ortis) I Fla(viae).
—
Coh(ortis) II B. R. M. E.
—
Ex(ercitus) Ger(manici).
Ex(ercitus) Germ(anici).
Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
—
Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) G(ermanici) inf(erioris).
—
[Vex(illariorum)] Brit(tonum).
—
N. F.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 60. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Vechten*, thans in de musea te Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 32–38; *Vervolg*, 1890, blz. 11 en 68) en te Leiden (*Catalogus*, blz. 153–155).

Buchelius, *Aanteekeningen*, bij: Heda. *Historia episcoporum Ultraiectensium*, blz. 7 en 14. — Saxe, *De ara Romana*, blz. 147 en 149. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 21. — Grotefend, *Bonner Jahrbücher*, XI, blz. 80. — Scheltema, *Mengelwerk*, IV 2, blz. 351. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1444–1446. — *Verslag Provinciaal Utrechtsch genootschap*, 1895, blz. 143. 144. 147. 153. — *Corpus inscr. lat.* XIII pars 2, blz. 638. — P. Steiner, *Bonner Jahrbücher*, CXVIII (1909), blz. 253.

UTRECHT

325 **C I L. XIII 8820**

M(arcus) Ingonius N(umerii) f(ilius) Marcellus t(estamento) f(ieri) i(ussit) sibi et Agisiacae L(ucii) f(iliae) Luciliae uxso(ri).

Aanteekeningen. — Brambach 54 (en add.), Riese 3637 *a*. — Inscriptie op een grafsteen van kalksteen, met telkens de bustes van een man en een vrouw boven en onder de inscriptie, gevonden vóór 1740 op een boerenplaats ten oosten van de Oudwijkerlaan bij de Maliebaan, het eerst vermeld in de aanteekeningen van Cannegieter (daaruit bekend gemaakt door Janssen, in de *Verslagen der Akademie*), daarna in de verzameling der universiteit in de universiteitsbibliotheek, thans in het museum te Utrecht (*Gids*, blz. 24).

Cannegieter, *Commentarius de lapide Traiectino* (handschrift te Leiden). — Maffei, *Museum Veronense*, blz. 450, 7. — Saxe, *De ara*, blz. 139 (met afb.). — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 19 n. 134; *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, III (1858), blz. 343. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1454. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 66. — S. Muller Fzn., *Gids door het museum te Utrecht*, blz. 10 (met afb.). — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 79 n. 6674.

326 **C I L. XIII 10001**

82 *z*. Capito f(ecit).

Aanteekeningen. — Stempel op een lampje gevonden te Utrecht, thans in het museum aldaar (*Catalogus*, blz. 48 n. 62).

327 **C I L. XIII 10010**

1350 *m*. Metti m(anu).

Aanteekeningen. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te Utrecht, thans in het museum aldaar.

Janssen, *Bonner Jahrbücher*, IX (1846), blz. 30.

VLEUTEN

328 **C I L. XIII 10010**

917. Fortunatus.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *De Meern* onder *Vleuten*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 85 n. 199).

329

Leg(ionis) XXX.
Ex(ercitus) Germ(anici) inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 63 *a*. — Stempels op baksteenen, gevonden op de Hoogewoerd bij *De Meern* onder *Vleuten*, thans in de musea te Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 38 n. 7) en te Leiden.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 127; *Oudheidkundige mededeelingen*, I, blz. 43. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 65.

ALFEN

330

Ade. lart. d. IV Non(as) Aug(ustas).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een baksteen, gevonden te *Alfen*.

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 12. — Junius, *Batavia*, blz. 268.

331 **C I L. XIII 12135**

Leg(ionis) I M(inerviae).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 9. — Stempel op een baksteen, gevonden op den Hogenburg te *Alfen* (Scriverius bij Hegenitius).

Scriverius, in: Hegenitius, *Itinerarium Frisio-Hollandicum*, blz. 180. — Boxhorn, *Theatrum Hollandiae*, blz. 229. — Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 708.

ZOETERWOUDE

332 **C I L. XIII 8826**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) Seve]rus Pius Pertinax Aug(ustus), [pontif(ex) max]im(us), trib(unicia) pot(estate) VIII, e[t] Imp(erator) [M(arcus) Aurel(ius) Antoninus] Aug(ustus) Pius, pontif(ex) max(imus), [trib(unicia) pot(estate) III, Im]p(eratoris) L(uci) Septimi Sever(i) Pii Pe[rtinacis Aug(usti) fil(ius)], Coh(orti) XV Vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) p(iae) f(ideli) [. , le]g(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore), per vexi(llarios).

Aanteekeningen. — Brambach spur. 4, Riese 172. — Inscriptie op een steen, in 1502 gevonden te *Roomburg* (Aurelius en Heda) onder *Zoeterwoude*. Aurelius, *Batavia*, blz. 34; (ed. Scriverius), blz. 97–98. — Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 12. — C. Peutinger, *Hs. te Augsburg 656*, fol. 46. — Snoyus, *De rebus Batavicis*, IV. — Buchelius, *Aanteekeningen*, bij: Heda, *Historia*, blz. 12.

Buchelius en Brambach meenden, zonder eenigen twijfel ten onrechte, dat deze inscriptie uit Nr. 345 en Nr. 334 door Aurelius is samengesteld; Nr. 345 kon immers aan Aurelius nog niet bekend zijn.

2. *tribunicia potestate VIII*, in 201 na Christus.

333 **C I L. XIII 8823**

[Imp(eratori) Ca]es(ari) Nerva(e) Traia[no Au]g(usto) Ger(manico) Dacico, p(ontifici) [m(aximo), t]rib(unicia) p(otestate), p(atri) p(atriae), co(n)s(uli) V, [Coh(ors). . .] Lucensiu[m] p(ia) f(idelis).

Aanteekeningen. — Brambach 6 *b*, Riese 90. — Inscriptie op een steen, waarop aan de keerzijde de volgende inscriptie (N. 334) staat, gevonden in 1502 te *Roomburg* (Aurelius en Heda; — ten onrechte noemt Breval den Brittenburg als vindplaats) onder *Zoeterwoude*, later in het Huis van Van Wassenaar in Den Haag en daar gezien door Heda, thans in het kasteel Duivenvoorde onder Voorschoten; een afgietsel is in het museum te Leiden.

Aurelius, *Batavia*, (ed. Vulcanius), blz. 36; (ed. Scriverius), blz. 99. — Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (ed. Buchelius), blz. 12. — Peutinger, *Hs. te Augsburg 656*, fol. 46vo. — Scriverius, *Batavia illustrata*, blz. 225. — Gronovius, *Allocutio*, blz. 33. — Breval, *Remarks*, I, blz. 25. — L. Smids, *Schatkamer*, blz. 293. — G. van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 160. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 31. — Huebner, *Exempla*, n. 397. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 144. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 61. — Holwerda, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, IV, blz. 82.

2. *consuli V*, sedert 103 na Christus.

334 **C I L. XIII 8824**

Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus Aug(ustus) et M(arcus)

Aurelius Antoninus Caes(ar) Coh(orti) XV Vol(untariorum) armamentarium
3 vetustate conlabsum restituerunt sub Val(erio) Pudente, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), cura[n]te Caecilio Batone prae(posito).

Aanteekeningen. — Orelli 3586, Brambach 6 *a*, Dessau 9178, Riese 171. — Inscriptie op een steen, waarop aan de voorzijde de voorgaande inscriptie (**N. 333**) staat, gevonden in 1502 te *Roomburg* onder *Zoeterwoude* (ten onrechte, zooals Cluverius reeds opmerkte, noemt Junius, evenals M. Smetius, waarschijnlijk naar de kaart van Ortelius, den Brittenburg als vindplaats), later in het Huis van Van Wassenaar in Den Haag, thans in het kasteel Duivenvoorde onder Voorschoten; een afgietsel is in het museum te Leiden.

Gerardus Noviomagus, *Historia Batavica*, blz. 42; (ed. Scriverius), blz. 13. — Aurelius, *Bataria*, (ed. Vulcanius), blz. 34 en 131; (ed. Scriverius), blz. 98. — Peutinger, *Hs. te Augsburg 656*, fol. 46. — Pighius, *Handschr. te Berlijn ms. lat. fol. 61 h*, blz. 241. — Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 12. — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 13, 14 (naar Pighius). — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 169. 1. — *Hs. te München lat. 743*, fol. 8. — *Hs. te Rome Vatic. lat. 5253*, fol. 418. — Junius, *Batavia*, blz. 112–113. — Scriverius, *Batavia*, blz. 176, 182 en 193. — Snoyus, *De rebus Batavicis*, IV. — Cluverius, *De tribus Rheni alveis*, blz. 117. — Ortelius, *Kaart van den Brittenburg*; *Synonymiae geographicae*, s. v. *armamentarium*. — Pontanus, *Historia Gelrica*, II, blz. 20. — Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 708. — S. van Leeuwen, *Batavia illustrata*, c. 5. — Stewechius, *Adnotationes ad Vegetium*, blz. 154. — Gelenius, *Farragines*, XI, fol. 117vo; XVIII, fol. 3vo. — Monconys, *Voyages*, II, blz. 136. — Alting, *Notitia Germaniae Inferioris*, blz. 10. — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 95; (2de uitg.), blz. 81. — Gronovius, *Allocutio*, blz. 22. — Breval, *Remarks*, I, blz. 25 (met pl.). — L. Smids, *Schatkamer*, blz. 293. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 5 en 111; *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 28. — G. van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 185. — In de Betouw, *Duivenvoorde*, blz. 1. — Hüpsch, *Epigrammatographia*, I, blz. 63. — Huebner, *Exempla*, n. 613. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1457. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 61. — Holwerda, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, IV, blz. 82.

2. *Cohorti XV Voluntariorum*; verg. C I L. XIII 8826 (N. 332) en wellicht C I L. VIII 23252 (Dessau 9157) uit Africa.

3. *Valerio Pudenti*; verg. Dessau 3131, 3923 *a*, 5441.

4. *prae(posito)*, als plaatsvervangend commandant, niet *prae(fecto)*, daar de Cohors XV Voluntariorum door tribuni werd gecommandeerd.

335 **C I L. XIII 1338***

Gens Batavorum amici et fratres Romani Imperii.

Aanteekeningen. — Brambach spur. 3. — Inscriptie, gevonden te *Roomburg* onder *Zoeterwoude* (Gerardus Noviomagus; bij vergissing noemen Pighius, Junius en Bertius den *Brittenburg* als den vindplaats).

Gerardus Noviomagus, *Historia Batavica* (ed. Scriverius), blz. 13. - Aurelius, *Batavia*, (ed. Vulcanius), blz. 37; (ed. Scriverius), blz. 100. - Junius, *Batavia*, blz. 34. — Pighius, *Hercules Prodicius*, blz. 11. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 499, 13 (naar Noviomagus). — Scriverius, *Batavia*, blz. 193. — L. Smids, *Schatkamer*, blz. 294. — Van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 97. - In de Betouw, *Chronijk*, blz. IX. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1461.

De inscriptie is zonder eenigen twijfel niet-antiek.

336 **C I L. XIII 1338* a**

Gens Batavorum amici et fratres Rom(ani) Imp(erii).

Aanteekeningen. — Orelli 176*, Brambach spur. 3. — Inscriptie op een gebakken steen, waarschijnlijk nagebootst naar de voorafgaande inscriptie, maar (naar men meende) gevonden in den *Brittenburg* (Havercampius), later in de verzameling-Papenbroeck, thans in het museum te Leiden.

Havercampius, *Uitgaaf van Eutropius* (1729), in de *Dedicatio*. — *Marmora Papenburgica*, blz. 2. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 6 n. 3; *Oratio*, blz. 27. — Saxe, *Oratio in legis regiae patronos*, blz. 78–83. — Te Water, *Appendix*, blz. 167. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 69–74, pl. IX n. 1. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 29–30. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1465. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 56.

337 **C I L. XIII 8825**

Impp.(Imperatores) Caess.(Caesares) L(ucius) Septimius Severus Pius Pert[inax et] M(arcus) Aurellius Antoninus Augg.(Augusti) e[t L(ucius) Sept(i-
3 mius) Geta nob(ilissimus) Caesar] Numero Expl(oratorum) Bat(avorum) Antonin[i]anoru[m] cur(ante) Coc. Ven(i)dio Ruf[o, leg(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore)].

Aanteekeningen. — Brambach 7, Dessau 9186, Riese 174. — Inscriptie op een steen afkomstig uit *Roomburg* (Cannegieter) onder *Zoeterwoude*, later in een huis te Leiden, in 1755 door L. de Mayne aan de universiteit geschonken, thans in het museum a'daar (*Catalogus*, blz. 223 n. 8).

Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 27: *De Brittenburgo*, blz. 117 (naar Mierisius). — Te Water, *Appendix*, blz. 166–179. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 78–79, pl, X 2. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 30. — Huebner, *Exempla*, n. 614. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1460. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 17. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 62.

3. De naam van Geta is weggebeiteld.
4. *Antoninianorum*, met kleinere letters tusschen de regels geschreven, na 211 bijgevoegd (verg. C I L. VIII 21668).

4. *Coc.*, onzeker, wellicht: *Coq.*; verg. *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr.-Blatt, 49.

–. *Quintus Venidius Rufus*, legatus van Germania Inferior in 205 of 206 (verg. de inscriptie N. 345 = C I L. XIII 8828); hij wordt genoemd in de acta der ludi saeculares van 204 (verg. C I L. VI 32327 = Dessau 5005 *a*) enz.; verg. *Prosopographia Imperii Romani*, III, blz. 395 n. 245.

338

Ex(ercitus) G[erm(anici)].
Ex(ercitus) Germ(anici) inf(erioris).
3 Legionis I Minerviae.
Leg(ionis) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 8. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Roomburg* onder *Zoeterwoude*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156, n. 165 en 166).

Junius, *Batavia*, blz. 269. — Scriverius, *Batavia illustrata*, blz. 217. — *Corpus inscr. lat.* XIII pars 2, blz. 639.

RIJNSBURG

339 **C I L. XIII 10001**

53 *uu.* Atimeti.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een aarden lampje, gevonden te *Rijnsburg*.

Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 716. — Joh. Smetius, *Brief aan Nic. Heinsius* (20 Nov. 1647; uitg. door In de Betouw, *De lucernis*, blz. 14). — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 319; (2de uitg.), blz. 297.

340 **C I L. XIII 12526**

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 5. — Stempel op een baksteen, gevonden te *Rijnsburg*.

Boxhorn, *Theatrum Hollandiae*, blz. 224. — Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 716. — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 318; (2de uitg.), blz. 296. — Brouërius van Nidek en Le Long, *Kabinet van outheden*, II, blz. 161.

VALKENBURG

341

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
Ger(maniae) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen gevonden te *Valkenburg*, thans in het bezit van den heer Van Giffen en in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 156 n. 176).

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 59. — Van Giffen, *Verslagen van het geologisch-mijnbouwkundig genootschap*, II, blz. 216.

KATWIJK

342 **C I L. XIII 10010**

1642. Rituarus.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in het Klein-Duin te *Katwijk-Binnen*, thans in het museum te Leiden.

H. Martin, *Oudheidkundige mededeelingen*, VI (1912), blz. 54.

343

C(lassis) G(ermaniae) p(iae) f(idelis).
[Ex(ercitus) Ger(maniae)] Inf(erioris).
[C.] E. C.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 4 D. — Stempels op Romeinsche dakpannen, gevonden te *Katwijk-Binnen*, nr. 1 en 2 in het Klein-Duin, thans in het museum te Leiden.

J. H. Holwerda, *Oudheidkundige mededeelingen*, VI (1912), blz. 52.

344 **C I L. XIII 10010**

339.	Bonoxu(s) f(ecit).	1363.	Minuso(?) f(ecit).
785.	Disetus.	2062.	Vitalis fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in den *Brittenburg* (?) aan het strand te *Katwijk*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 69 n. 19).

Junius, *Batavia*, blz. 120. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 56.

345 **C I L. XIII 8828**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax) A[ug(ustus) , pont(ifex)] max(imus), trib(unicia) pot(estate) XIII, 3 [et Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurel(ius) A]ntonin(us) Pius Au[g(ustus), pont(ifex) max(imus), trib(unicia) pot(estate) p]er milit(es) Leg(ionis) I M(inerviae) p(ia)e [f(idelis) restituerunt cur(ante) Q(uinto) V]enidio 6 Ru[fo].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 2, Riese 166. — Inscriptie op een steen, in 1520 in het Huis van Van Wassenaar (daar gezien door Heda), volgens Ortelius en Junius gevonden in de ruïnes van den Brittenburg (zeker ten onrechte), volgens het handschrift te München, gevonden: „*prope pagum Schonollen, distantem ab Hagis duo milia passuum nostratum*", thans in het kasteel Duivenvoorde onder Voorschoten.

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 13. — Ortelius, *Kaart van den Brittenburg*. — Junius, *Batavia*, blz. 115. — Smetius, *Inscriptiones*, fol. 13, 16 (naar een afschrift van Pighius). — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 169, 2. — Scriverius, *Batavia*, blz. 184. — *Hs. te München 743*, fol. 8. — Monconys, *Voyages*, II, blz. 136. — Gronovius, *Allocutio*, blz. 41. — Breval, *Remarks*, I, blz. 25. — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 96; (2de uitg.), blz. 82. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 116; *Hs. te Leiden B. P. L. 953*, III, fol. 19. — G. van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 187. — In de Betouw, *Duivenvoorde*, blz. 9. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1462. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 143. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 62. — Holwerda, *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission*, IV, blz. 82.

2. *tribunicia potestate XIII*, in 205 na Christus.

346 **C I L. XIII 8827**

Imp(eratori) Caes(ari) [.] Anto[nino] Aug(usto) [.] Coh(ors) [. . . R]aetoru[m] p(ia) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 3, Riese 220. — Inscriptie op een driekantigen steen, met de afbeelding van Victoria en een adelaar op de andere zijden, gevonden in den *Brittenburg* (?), later in het Huis van Van Wassenaar in Den Haag (Ortelius en Junius).

Ortelius, *Kaart van den Brittenburg*. — Junius, *Batavia*, blz. 115 (naar Ortelius). — M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 59, 9. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 268, 2 („ex Junio aliisque"). — Scriverius, *Batavia*, blz. 184-185. — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 97; (2de uitg.), blz. 83. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 15; *Hs. te Leiden B P L. 953*, III, fol. 12. — Van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 193. — In de Betouw, *Duivenvoorde*, blz. 14. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 160. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1464. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 54.

347 **C I L. 1339***

[. Brit]annic(us) Germanic(us) Pius Felix Augustus, [pont(ifex)] max(imus), trib(unicia) pot(estate) XVIII, co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), 3 imp(erator) III, [. . . . a]ram a divo Claudio et postea [a divo Seve]ro patre suo restitutam [.].

Aanteekeningen. — Brambach spur. 2. — Inscriptie, door Hubertus Goltzius, volgens zijn mededeeling, afgeschreven van een steen, gevonden in den *Brittenburg* (Laurinus), en als zoodanig afgebeeld op de plaat van den Brittenburg uitgegeven door Ortelius in 1568, maar waarschijnlijk afschrift van de inscriptie C I L. VI 1258 (wellicht door een vergissing van Goltzius).

Guido Laurinus, *Brief aan Abr. Ortelius* (Brugge 8 Mei 1566; uitg. door: J. H. Hessels, *Ecclesiae Londino-Batavae Archivum*, I, 1887, blz. 34–36). — Ortelius, *Kaart van den Brittenburg* (naar den brief van Laurinus). — Junius, *Batavia*, blz. 116. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 270, 5. — Scriverius, *Batavia illustrata*, blz. 180. — Cluverius, *De tribus Rheni alveis*, blz. 119. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 253, II n. 13. — Pars, *Catti*, (1ste uitg.), blz. 98; (2de uitg.), blz. 83. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 98; *Hs. te Leiden B P L. 953*, III, fol. 10. — Van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 193. — In de Betouw, *Duivenvoorde*, blz. 12. — Schayes, *La Belgique*, III, blz. 160. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1463. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 55.

348

Leg(ionis) I Min(erviae).
Leg(ionis) I Min(erviae) p(iae) f(idelis).
3 Leg(ionis) I Min(erviae) Ant(oninianae).

[Leg(ionis) VI V(ictricis)].
6

[Leg(ionis) VIII Aug(ustae)].

9 [Leg(ionis) X G(eminae)].
[Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis)].

12 Leg(ionis) XXX.
[Leg(ionis) XXX U(lpiae)].

15 [Vex(illariorum) Brit(tonum)].

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
18 ———

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Brambach 4 en add. — Stempels op baksteenen, gevonden in den Brittenburg bij *Katwijk*; een enkel stuk is thans in het museum

Meermanno-Westreenianum in Den Haag (*Gids*, blz. 244); vele stukken waren vroeger in de verzamelingen van Van Aken en Heidanus te Leiden en in de verzameling van Chevalier te Utrecht, maar het is wel zeker, dat het meeste in deze verzamelingen (in elk geval de stempels, die hier tusschen vierkante haken zijn geplaatst) niet uit den Brittenburg afkomstig is.

Ortelius, *Kaart van den Brittenburg*. — Junius, *Batavia*, blz. 120–121. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 515, 5–19. — Scriverius, *Batavia illustrata*, blz. 186. — Chevalier, *Chambre des raretez*, pl. X. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 16. — Pars, *Catti* (2de uitg.), blz. 85. — Pococke, *Inscriptionum liber*, blz. 105. — Engelberts, *Aloude staat*, IV, blz. 294. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 53. — *Corpus inscr. lat.*, XIII pars 2, blz. 641.

VOORBURG

349 **C I L. XIII 8807**

Dianae Iunianius Amabilis IIIIII vir (sevir) Aug(ustalis) C(oloniae) U(lpiae) T(raianae) ex iussu ipsius l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brambach 10, Dessau 7065, Riese 2386. — Inscriptie op een vierkanten steen, gevonden in de 16de eeuw te *Voorburg* in de Romeinsche vesting, later te Rijswijk bij „Henricus Crusius Benthusii dominus" (Junius).

Junius, *Batavia*, blz. 314. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 40 n. 6 (Gruterus citeert Smetius en noemt ten onrechte Rijswijk als de vindplaats, Scriverius). — Scriverius, *Batavia*, blz. 212. — Boxhorn, *Theatrum*, blz. 177. — Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 711. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 32; *De Brittenburgo*, blz. 23. — Westreenen, *Recherches sur Forum Hadriani*, blz. 21. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1469. — Schayes, *La Belgique*, II, blz. 131. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 77. — Holwerda, *Arentsburg*, blz. 151.

350 **C I L. XIII 1337***

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Isidi frugifero Caelesti Fortun(ae) Bono Evento Felicitati Lariviali e(t) Genio loci L(ucius) Lucretius Pal(atina) Faustinian(us),
3 (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), pro se suisq[ue aram] consac(ravit).

Aanteekeningen. — Orelli 1894, Brambach spur. 5. — Inscriptie op een steen, 7 Juni 1624 gevonden bij *Voorburg*, later te Rijswijk en te Delft (Hegenitius naar Thomas Segethus en Scriverius bij Saxe). — De lezing is onzeker.

Hegenitius, *Itinerarium*, blz. 145. — Scriverius, bij: Saxe, *Epigrammata*, blz. 48. — Boxhorn, *Theatrum*, blz. 177. — Fenacolius,

Beschryvinge van Duitschland door Tacitum, blz. 712. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 169, I n. 137. — Hornius, *Historia philosophica*, II, blz. 5. — Cuperus, *Harpocrates*, blz. 10. — Polenus, *Thesauri supplementa*, II, blz. 411 *c*. — Spon, *Miscellanea*, blz. 113, III n. 95. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 35. — Donatus, *Supplementum*, 10, 7. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1468. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 80.

Zeker ten onrechte door Brambach en de uitgevers van het Corpus bij de niet-antieke inscripties geplaatst; verg. C I L. XIII 7610.

1. Cannegieter: *I. O. M. Sarapi Isidi frugifero.*
3. Hegenitius: *S V I S C. I. E. R. V. L. CONSAC.*

351 **C I L. XIII 8808**

[I]n h(onorem) d(omus) d(ivinae) Genio collegi peregr(inorum) Ulp(ius) December et Ver[e]cund(us) Cornutus d(ono) d(ederunt).

Aanteekeningen. — Orelli 178, Brambach 11, Dessau 7066, Riese 2423. — Inscriptie op een altaar van kalksteen, gevonden 15 November 1624 bij Voorburg (Scriverius bij Hegenitius), later in de verzameling-Papenbroeck, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 225 n. 9).

Hegenitius, *Itinerarium*, blz. 179. — Boxhorn, *Theatrum*, blz. 178. — Ewich, *Hss. te Berlijn lat. fol. 61 b*, blz. 19; *lat. quart. 36*, fol. 64. — Spon, *Miscellanea*, blz. 62. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 182, I n. 160. — *Marmora Papenburgica*, blz. 5. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 54 n. 69. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 87, pl. XIII 3. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1470. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 78. — Holwerda, *Arentsburg*, blz. 151.

352 **C I L. XIII 8809**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Iunoni reginae Minervae et Genio loci T(itus) Fl(avius) Peregrinus, (centurio) Leg(ionis) I Min(erviae), pro se et suis v(otum) 3 s(olvit) l(ibens) m(erito) duobus Silanis co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Brambach 12, Riese 550. — Inscriptie op een steen, gevonden 17 Maart 1625 bij Voorburg (Scriverius bij Hegenitius), op dezelfde plaats als de vorige inscriptie (Ewich, Hs. 36).

Hegenitius, *Itinerarium*, blz. 180. — Boxhorn, *Theatrum*, blz. 178. — Ewich, *Hs. te Wesel*; *Hss. te Berlijn lat. fol. 61 b*, blz. 20; *lat. quart. 36*, fol. 64. — Reinesius, *Syntagma*, blz. 55, I n. 28. — Buchelius, *Aanteekeningen*, bij: Heda, *Historia*, blz. 14. — Oudaan, *Roomsche mogendheid*, blz. 20. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1467. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 77.

3. *duobus Silanis consulibus*, in 190 na Christus.

353

a. [. . .]pia[. . .]pac[. . .].
b. [. . .]s. ti[. . .]ssus[. . .].
c. [. . .]a[. . .].
d. [. . .]ber . i[. . .].
e. [. . .]c[. . .].
f. [. . .]a[. . .]s. iv[. . .].
g. [. . .]o[. . .].
h. [. . .]t[. . .] II [. . .].
i. [. . .]l. i[. . .]d[. . .].
k. [. . .]c[. . .].
l. [. . .]o[. . .].
m. [. . .]i s[. . .].
n. [. . .] II [. . .]. c[. . .].
o. [. . .]i a[. . .].
p. [. . .]a[. . .] p[. . .].
q. [. . .]ani[. . .].
r. [. . .] c c c [. . .].

Aanteekeningen. — Brambach 13. — Letters op fragmenten van steenen met inscripties, gevonden te Arentsburg bij *Voorburg*, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 119–121, pl. XXVI. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1482. — *Codex inscr. lat.* XIII pars 2, blz. 637. — Holwerda, *Arentsburg*, blz. 151.

a, *b* en *c* zijn wellicht fragmenten van dezelfde inscriptie.

354

Servandus C(oloniae) C(laudiae) A(rae) [A(grippinensium)] feci Se[n(ecione)] (et) Coelio A(pollinare) co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Inscriptie in cursief schrift op de basis van een beeld van terracotta, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.

Holwerda, *Arentsburg*, blz. 141, afb. 104. — *Année épigraphique*, 1923, n. 106.

1. *Servandus*, beeldendrukker te Keulen, van wien verschillende werken bekend zijn, onder anderen de basis van een beeldje, gevonden te Keulen en gedateerd 164; verg. H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CX (1903), blz. 189, fig. 1.

2. *Sen(ecione) (et) Coelio A(pollinare) co(n)s(ulibus)*, in het jaar 169.

355

[Servand]us C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium) fecit [.]us.

Aanteekeningen. — Inscriptie in cursief schrift op de basis van een beeldje van terracotta, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.

Holwerda, *Arentsburg*, blz. 141, afb. 104.

1. *Servandus*. — De aanvulling is door den aard van de inscriptie gerechtvaardigd.

356

[. . . .] febr[uar] quia p[. . . .] ad opus [. . . .] fui [. . . .] lum t[. . . .] pias t[. . . .] parta [. . . .].

Aanteekeningen. — Brambach 18. — Inscriptie vóór het bakken in de klei gegrift, op een fragment van een tegel gevonden te *Arentsburg*.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 167–168, pl. XXXIII. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 44.

De lezing is geheel onzeker.

357

[. v]exsit [a]n(nis) LII.

Aanteekeningen. — Brambach 19. — Inscriptie, vóór het bakken in de klei gegrift, op een fragment van een vorst, gevonden te *Arentsburg*.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 168, pl. XXXIII.

358

Nov[em?] Nov[ember?].

Aanteekeningen. — Brambach 20. — Inscriptie, vóór het bakken in de klei gegrift, op een fragment van een tegel, gevonden te *Arentsburg*.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 168, pl. XXXIII. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 44.

359

[. . .]ius[. . .].

Aanteekeningen. — Brambach 21. — Inscriptie, vóór het bakken in de klei gegrift, op een fragment van een dakpan, gevonden te *Arentsburg*.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 168, pl. XXXIII.

360 **C I L. XIII 10002**

17 *l.* L(uci) F(. . .) C(rescentis) Cuf(iense?) Cat(. . .).
18 *c.* G(ai) F(. . .) S(. . .) Cuf(iense?).
56 *l.* Vir(ginensia) III.

160 *l.* II (Duo) Cam[ili] Melissi.
212 *d.* L F C F P.
218 *e.* S. F. E.
224. [M.] F. Q. F.
257 *m.* G. I. Alb(. . .).
328 *f.* Q. M. R.
333 *e.* L. M. Ve(. . .).

350 *b*. III (Trium) Minicior(um).
356. Q. N D. And(. . .).
394 ϑ. F(iglina) Paterni.
414 *n*. L. Q. S.
416. Quieϑi.
483 *b*. Eut(yches?) Ster(tini?) P(aullini) s(ervus)
507. C V A F I (?).

566. C I V[. .].
611. [. .] A R [. .].
615. [. .] F C A R [. .].
618. [. .] F C A T [. .].
624. [. .] I O V [. .].
634. [. .] F P H I [. .].
646 *a*. [. .]sue[. .] P].[ia[. .].
646 *b*. L. P[. .]eun[. .].
646 *c*. [. .]aslc[. .].

Aanteekeningen. — Stempels op amphoren, gevonden te *Arentsburg* bij *Voorburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 133–134).

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 153, pl. XXXI. — Holwerda, *Arentsburg*, blz. 133–137.

17 en volg. — Stempels met den naam der plaats van herkomst.
160 en volg. — Stempels met den naam van den fabrikant.
566 en volg. — Stempels, die niet zeker kunnen worden verklaard.

361

Acirgi.
[II (Duo)] Aur(elii) Heraclae pat(er) et fil(ius) [(ex) f(iglinis) Bar(ba)].
3 Cas.
G. M. M. F.
L. M. E.
6 Medianae.
P N N.
Q I A F S.
9 Q. I. A. S.
Q I M [F].
Q. M. M. Ce[r].
12 Q P Phryxi.
Quieti.
Vir. A. V.
15 III (Trium) Iunior(um) M I A E.
F S C[I M] N I A N[O].

Aanteekeningen. — Stempels op amphoren, gevonden te *Arentsburg* bij *Voorburg*, die in het *Corpus* ontbreken, thans in het museum te Leiden.

Holwerda, *Arentsburg*, blz. 133–137.

362 **C I L. XIII 10003**

43 F. Lani.
47. Mum.
89. [. .]ugalior[. .].
94 *a*. [. . .]di[. . .]dec. a[. . .].
— *b*. ce.
— *c*. v. er.
— *d*. f.
— *e*. ip.
— *f*. l.
— *g*. r.
— *h*. vce.
112. P(ondo) XCVI.
113. P R II C.
114. P(ondo) CIIII.
117. T(esta) XLII[. .].
120 *c*. II.
122 *e*. IIII.
125 *e*. VII.
127. VIIII.
128 *d*. X. XIII.
129 *c*. XI.
133. XIIII.
139. LIII.
149. I. I. I. VIII.

Aanteekeningen. — Brambach 17. — Inscripties, na het bakken gegrift op amphoren, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 133 n. 980 en volg.).

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 160–162, pl. XXXII. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 45; *Oudheden te Rossem*, blz. 91. — J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 137–138.

43–94. — Met den naam van den fabrikant.
112–149. — Met de aanduiding van den inhoud.
94 en 149. — Slechts gedeeltelijk te lezen.

363

Prid[. . .]ucanus.
Prim(. . .).
3 [. . .]apurisscu(. . .).
[. .]berenio Lanico Hemata.
Veterani.
6 M VIII.
VII.
Aur[. . .]vis.
9 R.
Vit[. . .].
Mi[. . .].
12 IIIVIII.
IIIIV.
XII.

Aanteekeningen. — Inscripties, die in het *Corpus* ontbreken, na het bakken gegrift op amphoren en ander aardewerk, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.

J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 137–138, afb. 101.

364 **C I L. XIII 10006**

69. Publius C.
95. Vacasat(us) Brariati f(ecit).
106 *d*. Vicd[i]cius f(ecit).
146. Uruc[. . . .].
148. [. . . .]iec. [. . . .]in.
150. [. . . .]ius f(ecit).
170 *b*. Aiecoidi.

Aanteekeningen. — Stempels op aarden wrijfschalen en potten, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 134).

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 147, 151, 153, 154 en 156, pl. XXX en XXXI, n. 180, 228, 237, 246 en 276. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 43 en 45.

365 **C I L. XIII 10010**

21. Acceptus f(ecit).
83 *δ*. Albinus (fecit).
84 *q*. [Al]buciani (officina).
86 *oo*. Albi m(anu).
97. Of(ficina) Am(. . . .).
98 *ee*. Amabilis.
110 *q*. Ammiu[s].
119. Andegeni.
130 *aa*. Anisatus f(ecit).
175. Arve(rnici).
–. Assius f(ecit).
202 *cc*. Attianus fec(it).
214 e^1. Aucella f(ecit).
214 e^2. Augelia f(ecit).
228 *l*. Avetedo f(ecit).
234 *h*. Augusti o(fficina).
238 *vv*. Of(ficina) Avi(ti).
246 *g*. Auni m(anu).
260. Axanticus.
279 *r*. Belatull[us f(ecit)].
286. Bellus fec(it).
288 *k*. Belsa fecit.
293 *i*. Bica fe(cit).
294 *o*. Biga fec(it).
297. Bilicatus.
344 *s*. Borius f(ecit).
346. Boudilus.
347 *bb*. Boudus fecit.
359 *h*. Bucca(t)u.
–. Buciani.
365 *k*. Buccus f(ecit).
389. Cacunius.
405 *b*. Caletini.
443 *i*. Capitolinus.
446 *k*. Caprasius.
457. Carinus f(ecit).
475 *ii*. Cassius f(ecit).
500. Catus f(ecit).
505 *c*. Caupius.
508. Cautu[s].
521. Celsinus.
535. Of(ficina) Censo.
537 *hh*. Censorinu(s).
544 *pp*. Cerialis f(ecit).
560. Cillutius f(ecit).
572 *tt*. Cintucn(atus) fe(cit).
576 *i*. Ciriuna f(ecit).
580 *h*. Cirrus fec(it).
588 *s*. Clem[ens f(ecit)].
592 *r*. Cobnert(us) f(ecit).
614 *i*. Comisillus f(ecit).
615. Comitialis.
627. Comus f(ecit).
628. Conat(ius).
646 *q*. Coriso f(ecit).
658. Cosm(ini).
663. Coss(ir)us.
689. Cracuna f(ecit).
–. Crassiacus f(ecit).
702 *z*. Criciro.
714 *f*. Crummus f(ecit).
726 *u*. Cupitus.
–. Daccudus.
756. Datius f(ecit).
765. Decmus f(ecit).
771. Deomarti.

773. Dexter f(ecit).
778. Dignus f(ecit).
781 *k*. [Di]ogeni.
785 *o*. Disetus f(ecit).
795. Doccius.
808. Domitus.
819 *m*. Drappus f(ecit).
843 *l*. Ellenius.
–. Eternalis fecit.
889. Felix.
892 *y*. Festus f(ecit).
898 *g*. Firman[us].
917 *i*. Fortunatus.
932 *l*. Gabrilli m(anu).
933 *p*. Gabrus.
934 *q*. Gaius f(ecit).
935 *n*. Gaius et Gaius.
945 *r*. Gatus f(ecit).
947 *g*. Gatus (et) Valis(ius?) f(ecerunt).
952. Gemellus.
955. Geminus.
964 *s*. Giamat(us) fe(cit).
966 *c*. Giamissa.
975. Graecus.
1009. Iassus.
1015. Iaxim.
1032 *ff*. Ing[enuus].
1061 *υ*. Iucund(us).
1063 *ee*. Iulian(us).
1066 *kk*. Iulius.
1088. Iunianus.
1092 *ii*. Iustus f(ecit).
1094. Iuvenis.
1119. Latinus f(ecit).
1132 *o*. Lentuli.
1133 *f*. Leo fec(it).
1147 *e*. Lillutius f(ecit).
1158. Lossa f(ecit).
1166 *u*. Lucceius fec(it).
1171. Lucinus.
1173 *qq*. Lucius f(ecit).
1176 *s*. Lugetus f(ecit).
1182 *d*. Lusa [fe(cit)].
1202 *n*. Maccon(i) of(ficina).
1203 *f*. Macconius f(ecit).
1214. Macrinus.
1226 *i*. Magnus f(ecit).
1236. [Ma]inina f(ecit).
1242. Maior f(ecit).
1264 *ee*. Marcellin(us).
1266 *rr*. Marcelli m(anu).
1267. Marcian(us).
1274 *pp*. Marinus.
1282 *ηη*. Martial(is) fe(cit).
—. Mascalus.
1303. Mastra.
1306. [Ma]terninus.
1313 *c*. Matuacus.
1318 *d*. Maximin(us) f(ecit).
1319 *bb*. Maximo(s).
1320. Mecco fec(it).
1323 *oo*. Me♀♀ic(us) fe(cit).
—. Mediatus.
—. Melanius f(ecit).
1329 *g*. Me[t]hiat(us).
1333 *r*. Melissus f(ecit).
1335. Meluro f(ecit).
1340. M(e)moris.
1342. Menda.
1344 *oo*. Merca(tor) f(ecit).
1350 *n*. Metti m(anu).
1355 *ii*. Miccio.
1362 *c*. Minius f(ecit).
—. Minor.
1364 *m*. Minutus f(ecit).
1369. Modestus f(ecit).
—. Moma fe(cit).
1377 *u*. Of(ficina) Mont(. . .) C(. . . .).
1382 *vv*. Montanus.
1383. Moricus.
1385. Moscus f(ecit).
1388. Mottus f(ecit).
1389. Motucus f(ecit).
1391. Mossi(Moxsi) m(anu).
1391 *kk*. Moxsius f(ecit).
1410 *u*. Nasso I(uli?) s(ervus) f(ecit).
1413 *t*. Natalis f(ecit).
1428. Niger f(ecit).
—. Nistus f(ecit).
1452. Ociso.
1475. Osbiman(us).
1496 *c*. Past[o]r f(ecit).
1508 *pp*. Patern(us) f(ecit).
1510 *c*. Patricianus f(ecit).
1511. Patricius.
1514 *e*. Patur[itus].

1520. Paulli m(anu).
1523 *n*. Peppo [f]e[c(it)].
1530. Petrullus.
1537 *gg*. Placid[us].
1546 *c*. Poppillus f(ecit).
1558 *p*. Pridiani.
—. Pridus.
1562. Primige(nius) f(ecit).
1564 *q*. Primitius.
1569 *ooo*. Primus.
1576. Priscus.
1581. Probus.
1588. Pruso.
1594 *g*. Quadrati.
1598. Quartu(s).
1607 *ff*. Quintus f(ecit).
1616 *z*. Regalis.
1624. Remic(. . .) f(ecit).
1649 *d*. Romuli.
1656. Rucata[ni].
1659. Rufin(us).
—. Ruittius f(ecit).
1680 *m*. Sabellus.
1682 *ε*. Sabinus.
1684. Sacer.
1702. Sacioϑ(. . .).
—. Sacrius f(ecit).
1714. Samus(?).
1734 *v*. Satto f(ecit).
1736 *w*. Saturni(nus) f(ecit).
1764 *υυ*. [S]ecundus.
1769 *aa*. Sedatus f(ecit).
1793. Serva f(ecit).
1798 *o*. Severianus.
1800. O(fficina) Severi.
1803. Sevvo f(ecit).
—. Sfo(. . .).
1813. Silvani.
—. Sosimi m(anu).
1849. Successi.
1876 *c*. Tantalus.
1879. Tarra.
—. Tartalus.
1883 *b*. Tarvili m(anu).
—. Tasca fe(cit).
1886. Tas(cill)us f(ecit).
1896. Taurus f(ecit).
1902. Tertius.
1905. Tetrecus f(ecit).
1921 *ww*. Tocca.
1923. Toccius f(ecit).
1941 *u*. Tritus f(ecit).
1945. Tullus.
—. Vacnus.
1986. Vaxtius.
2002 *t*. Venicaru[s].
2010 *λ*. Verecu[ndus].
2017 *f*. Vertecissa f(ecit).
2037 *ss*. [Vic]torinus f(ecit).
2040. Viduci ma(nu).
2044 *cc*. Vimpus.
2047 *q*. Vindus f(ecit).
2055. Of(ficina) Viril(is).
2062 *ooo*. Vitalis.
2082. Voluntos(sus).
2091. Urbanus.

—

—. Alb[. . .].
—. Ar[. . .].
—. Cap[. . .].
—. Cat[. . .].
—. Ci[. . .].
—. Co[. . .].
—. Etr[. . .].
—. Gab[. . .].
2258. Ge[. . .].
2264. Iu[. . .].
2278. Lo[. . .].
2280. Lu[. . .].
2283 *c*. Luc[. . .].
—. Ma[. . .].
2298. Mall[. . .].
—. Minu[. . .].
—. Of[. . .].
—. Orgi[. . .].
2388. Sa[. . .].
—. Sab[. . .].
2390. Sac[. . .].
—. Ta[. . .].
—. Tocc[. . .].
2417. Ve[. . .].

—

2453. [. . .]archus.
2512. [. . .]dus f(ecit).
2609. [. . .]lio.
2672. [. . .]or(. . .).

2680. [. . .]ossus.
2754 [. . .]tus f(ecit).

3316 *a*. Co[b]ner[ti?].
3316 *b*. Hereus f(ecit).

—

Aanteekeningen. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Arentsburg* bij *Voorburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 67–102).
Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 129–154, pl. XXIX–XXX. — J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 33–41.

—. *Alb*[. . .] en volg. — Fragmenten van stempels, die niet met zekerheid kunnen worden aangevuld.

3316. — Stempels die waarschijnlijk niet juist zijn gelezen.

366 **C I L. XIII 10011**

141 *f*. L. A. L.
175 *n*. Censor.
183 *rr*. Comitialis f(ecit).
191 *n*. Dextri.

209 *w*. Ianu(s) f(ecit).
262 *p*. Satto fecit.
263 *h*. Saturn(. .) fecit.

Aanteekeningen. — Stempels op versierde Gallische terra-sigillata, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.
Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 130–160, pl. XXIX–XXXI.

367

D(. .)ma.
L(.)berali.
3 Marci.
Mortali.
Nero.

6 Tib(erii) Iul(ii).
Veri.
[. .]anius.
9 [. .]patri[. .].
[. .]us D.

Aanteekeningen. — Inscripties, gegrift op terra-sigillata, gevonden te *Arentsburg* bij *Voorburg*, thans in het museum te Leiden.
J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 41.

368 **C I L. XIII 10017**

95 *nn*. A.
126 *d*. [A]lbin[i].
366. [. . .]no Fau[. . .].
416. G. A.
568 *d*. Marci.

772 *c*. Sec(. . .).
907 *f*. [V]ictor.
947. [. . .]ani[. . .].
1014. [. . .]nen.
1066. [. . .]umari.

Aanteekeningen. — Inscripties, gegrift op aardewerk, gevonden te *Arentsburg* bij *Voorburg*, thans in het museum te Leiden.
Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 128.

369 **C I L. XIII 10018**

232 *a*. [. .]an[. .].

232 *b*. [. .]tu[. .].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 22. — Inscripties geschilderd op aarden drinkbekers, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.
Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 128, pl. XXVIII.

370 **C I L. XIII 10024**

48 *i*. Ave. —. C A N.

AANTEEKENINGEN. — Inscripties op ringen, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 207 n. 59).

371 **C I L. XIII 10030**

37 *i*. S(emis) [158,5 gr.]. —. VI [250 gr.].
—. I [29 gr.].

AANTEEKENINGEN. — Brambach 15 en 16. — Inscripties op gewichten, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 176 n. 31).
Leemans, *Oudheden te Maastricht*, blz. 67; *Animadversiones*, blz. 44, pl. n. 60.

372 **C I L. XIII 10032**

41. B.

AANTEEKENINGEN. — Letter op een beenen schijfje, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.

373

M(itto) a(ccipe). .

AANTEEKENINGEN. — Brambach 14. — Inscriptie op een pilum, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden.
Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 121, pl. XXVI 19. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1482, 19.

374

C. G. S.
C. S. Avit(. .).
3 M M M M.
Muc(. . .).
Ones(. . .).
6 R.
Si(. .) Cav(. .).
Sil(. .) R.
9 Va(. .) Ro(. .) V.
Vict(. .).

AANTEEKENINGEN. — Stempels, in het hout gebrand, op duigen van tonnen, gevonden te *Arentsburg*.
J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 151–152, afb. 109.

375

Leg(ionis) I Min(erviae).
Leg(ionis) pr(imae) Min(erviae).
Leg(ionis) I Min(erviae) Ant(oninianae).

L(egionis) X G(eminae).
[L(egionis) X] G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).

Leg(ionis) XVI.

Leg(ionis) XXII.

Leg(ionis) XXX.
Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).

Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) G(ermanici) inf(erioris).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) G(ermanici) p(iae) f(idelis).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ge(rmanici).
Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) (in)f(erioris).

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Catican(?).
Prima(e) Co(hortis) R(. . . .).
[Sub Di]dio Iul(iano) co(n)s(ulare).
Sub Ant(onino) Pi(o) co(n)s(ulare).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 23. — Stempels op baksteenen, gevonden te *Arentsburg*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 153–155).

Janssen, *Grieksche en Romeinsche monumenten*, blz. 84–87, II 8–252; *Musei inscriptiones*, blz. 124–128, pl. XXVIII. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1473–1481. — Leemans, *Animadversiones*, blz. 637. — J. H. Holwerda, *Arentsburg*, blz. 139–140, afb. 103.

's-GRAVENHAGE

376

A T S.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een gouden ring, gevonden te *'s-Gravenhage*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 207 n. 60).

MONSTER

377 **C I L. XIII 9165**

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), pont(ifici) max(imo), tr(ibunicia) pot(estate) XVI, co(nsuli) XIII, et Imp(eratori) Caes(ari) 3 L(ucio) Aurel(io) Vero Aug(usto), tr(ibunicia) pot(estate) II, co(n)s(uli) II. — A M(osa) a(d) F(orum) C(anninefatium) m(ilia) p(assuum) XII.

AANTEEKENINGEN. — Brambach sp. 90, Riese 135 *a*. — Inscriptie op een mijlpaal van kalksteen, gevonden omstreeks 1500 in het Ambacht *Monster* (dat behalve Monster ook Poeldijk, Ter Heide en half Loosduinen omvatte; verg. *Tegenwoordige staat van Holland*, III, blz. 585); daarna in het klooster Sion onder Delft en daar vóór 1521 door Heda of zijn berichtgever afgeschreven; later in het bezit van Mr. Hippolytus Persijn, president van het Hof van Friesland, die aan de monniken van Sion een fraaier exemplaar van marmer had geschonken (deze marmeren zuil is later op de plaats van Sion weer opgegraven, verg. *Oudheden van Delft*, 1720, blz. 243), in het Huis Persijn (tusschen Wassenaar en Den Haag) en daar tusschen 1549 en 1557 gezien door Stephanus Pighius, die een afschrift zond aan Mart. Smetius; aan het einde der 18de eeuw in het bezit der familie Van der Heyden van Baak en vóór 1810 overgebracht naar het landgoed Baak (tusschen Doesburg en Zutfen); in 1838 geschonken aan het Museum van oudheden te Leiden (*Catalogus*, blz. 228 n. 38, waar ten onrechte als vindplaats is opgegeven: Naaldwijk).

Het monument is zonder twijfel antiek. Dat bewijzen ten eerste de pendant, een soortgelijke zuil, maar van harden zandsteen, met een inscriptie nagebootst naar de andere en gewijd aan Karel V en Philips, opgesteld door Hippolytus Persijn tusschen 1555 en 1558, eertijds aanwezig op het Huis Persijn en thans onder de bouwfragmenten in het Rijksmuseum te Amsterdam (Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 77; Huizinga, *t. a. p.*, blz. 373), en ten tweede de mijlpaal, eveneens uit het jaar 162 en met een volkomen overeenstemmende inscriptie, in 1769 gevonden te Remagen en thans in het museum te Mannheim (C I L. XIII 9153; zie hier beneden). Maar waarschijnlijk is het geheele monument in de 16de eeuw door een steenhouwer bijgewerkt; daarbij is de inscriptie volkomen hernieuwd. Of de fouten in de inscriptie: *Aurei.*, in plaats van *Aurel(io)*, en *iont.*, in plaats van *pont(ifici)*, uit de Oudheid of uit de 16de eeuw stammen, is onzeker. — Het monument is dus niet een falsificaat en daarom voor ons waardeloos (dat is de meening van Reuvens bij Leemans, Janssen, Leemans, Brambach, Pleyte) en evenmin de nabootsing van een antiek exemplaar met gelijkluidende inscriptie (dit is de meening van Roth, Zangemeister en Dessau in het Corpus, Hirschfeld, Kubitschek, Holwerda in den Catalogus van het museum te Leiden).

Over de geschiedenis van het monument verg. J. Huizinga, *De Romeinsche mijlpaal van Monster*, *Bijdragen voor vad. geschiedenis*, 4de R. VII (1909), blz. 362–384 (de opmerkingen van J. H. Holwerda, *Bericht der Röm.-Germanischen Kommission*, IV, 1908, blz. 89 n. 1, die ten onrechte zijn aanvaard in *Corpus inscr. lat.* XIII pars 4, blz. 147, tegen dit artikel zijn niet juist).

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (ed. Buchelius, 1642),

blz. 13. — St. Pighius, bij: M. Smetius, *Hs. te Leiden B P L 1*, fol. 2n.3, en *Inscriptiones* (ed. Just. Lipsius), fol. II. — Junius, *Batavia*, blz. 308. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 156, 7. — Scriverius, *Batavia*, blz. 214. — M. van der Houve, *Hantvestchronijk*, blz. 86. — Boxhorn, *Theatrum*, blz. 176. — Fenacolius, *Beschryvinge van Duitschland door Tacitum*, blz. 716. — A. Buchelius, *Diarium*, blz. 241. — Breval, *Remarks*, I, blz. 18. — Alting, *Descriptio*, blz. 66. — Pars, *Catti* (1ste uitg.), Voorrede, blz. 25. — L. Smids, *Schatkamer*, blz. 181. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 42; *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 6. — Van Loon, *Aloude Histori*, I, blz. 172 (met een goede afb.). — C. Leemans, *Staats-Courant 1839*, n. 96; *Animadversiones*, blz. 30. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 75–78, pl. X. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1485. — Klein, *Rheinisches Museum*, XV (1860), blz. 492 n. 7. — K. L. Roth, *Bonner Jahrbücher*, XXIX (1860), blz. 9. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 82. — Hirschfeld, *Sitzungsberichte der Wiener Akad.*, 1907, blz. 186 = *Kleine Schriften* (1913), blz. 726. — Kubitschek, *Jahreshefte des oesterreichischen Instituts*, V (1902), blz. 20–96. — A. W. Bijvanck, *Mnemosyne*, XLVI (1918), blz. 83–100.

Op den steen leest men thans:

1. *Aurei*, in plaats van *Aurel(io)*; Heda: *Aurel.*
–. *iont*, in plaats van *pont(ifici)*; Heda: *pont.*
2. *go X*[.]*I. et.* — Heda en Smetius: *co. XIII. et*; Iunius: *cos XIII. et*; Breval: *cos III. et.*
–. *Imp* [..]*es.* — Heda: *Imp. Caes.*
3. *V*[.]*ro.* — Heda: *Vero*; ontbreekt bij Breval.
–. *tr pot* [. .] *cos II.* — Heda: *tr. pot. II cos. II.*; Junius: *tr. pot. cos. II.*
4. *A. M. A. E. C.*, op den steen en Pighius bij Smetius. — *A. M. A. F. C.*, Heda en Junius; *A. M. O. S.*, Breval.
–. *M. P. XII.* — Janssen en Holwerda (ten onrechte): *M. P. XIII.*

2. *tribunicia potestate XVI consuli XIII*, in het jaar 162 na Christus; de inscriptie uit Remagen (C I L XIII 9153) heeft: *tr. pot. XVI cos. III.* — Alting wil lezen: *cos. III.*

4. *A. M. A. F. C.*, de lezing van Heda en Junius, nagevolgd door Scriverius, Alting, d'Anville en Cannegieter. — Op den steen staat *A. M. A. E. C.*, zooals ook reeds Pighius las. — De lezing van Heda is de oudste, vóór de restauratie van het monument, en daarom te verkiezen; de aanvulling is geheel onzeker. — Scriverius: *a m(ari* of *a municipio) a(d) f(orum* of *ad fundum) c(onstitutum)*; Alting: *a(d) M(osam) a f(oro) c.*; Breval: *a Mosa*; d'Anville: *a m(ari* of *a Mosa) a(d) f(ossam) C(orbulonis)*; Cannegieter: *a M(atilone) a(d) f(ines) C(aninefatum)*; Van Loon: *a M(osa) a(d) e(xtremos) C(aninefates)*; Bijvanck: *a M(osa) a(d) F(orum) C(anninefatium).*

POORTUGAAL

378 **C I L. XIII 10010**

346. Boudilus.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een schotel van Gallische terra-sigillata, gevonden bij *Hoogvliet* in de gemeente *Poortugaal*.

Verslag van het Museum van oudheden, XXI, blz. 180. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 86.

OUDDORP

379 **C I L. XIII 10010**

1333. Melissus.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een scherf van Gallische terra-sigillata, gevonden te *Ouddorp*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 103 n. 1754).

BERGH

380 **C I L. XIII 12163**

Leg(ionis) VI.

AANTEEKENINGEN. — Brambach 131. — Stempel op een baksteen, gevonden op het *Montferland* onder *Bergh*, thans in het museum te Utrecht (*Catalogus*, 1868, blz. 35 n. 47).

Janssen, *Geldersche volksalmanak*, 1842, blz. 207. — Dederich, *Bonner Jahrbücher*, XXXIII–XXXIV, blz. 279. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Gelderland*, blz. 19.

ARNHEM

381 **C I L. XIII 8712**

Apollini Grann(o) Cl(audius) Paterna ex imperio.

AANTEEKENINGEN. — Riese 2649. — Inscriptie op een bronzen kistje, gevonden in den Rijn bij Arnhem, daarna te Keulen in de verzameling Garthe (*Bonner Jahrbücher*), later te Parijs in de verzameling Jul. Gréau (Froehner, *Collection Jul. Gréau: Catalogue des bronzes*, 1885, blz. 48).

Bonner Jahrbücher, LVII (1876), blz. 199. — *Archaeologische Zeitung*, XXXIV (1876), blz. 205. — *Bulletin épigraphique*, V (1885), blz. 218.

GARDEREN

382 **C I L. XIII 10010**

892. Festus f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Garderen*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 103 n. 1743).

RHENEN

383 **C I L. XIII 10025**

118. C. P. C. T.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een glas, gevonden te *Rhenen*, thans in het museum te Leiden.

Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 157. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 41. — Froehner, *Nomenclature des verriers*, n. 103.

384 **C I L. XIII 10010**

—. Me[. .]edo.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een bord van Gallische terra-sigillata, gevonden te *Rhenen*, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 68 n. 13).

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland:* blz. 4.

DOORN

385 **C I L. XIII 10009**

96c. Cornelius.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op terra-sigillata uit Arrezzo, gevonden te *Doorn*, thans in het museum te Utrecht.

Westdeutsche Zeitschrift, VII (1888), blz. 305.

DRIEBERGEN

386

Dec(. . . .) Pusini.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie gegrift op den bodem van een bronzen schotel, gevonden op Nieuw Sterkenburg onder *Driebergen*, thans in het museum te Leiden.

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 6.

387 **C I L. XIII 12524**

7. Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een baksteen, gevonden op Nieuw Sterkenburg onder *Driebergen*, thans in het museum te Leiden.

Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 6.

LOENERSLOOT

388 **C I L. XIII 8819**

D(is) M(anibus). Adnama[t]iae [M]a[iio]rae Maiiorius Victor et Maiioria Maiorena fili f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 52, Riese 3745. — Inscriptie op een steen, gevonden „*in castro Londersloot prope Trajectum in tumba saxea*" (Heda), niet meer bewaard.

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 13. —

Kaart van het Sticht van Utrecht, uitg. door Covens en Mortier (1726). — — Reinesius, *Syntagma*, blz. 719, XIII n. 66. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 41. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1455. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 14.

1. [*M*]*a*[*io*]*r*[*ae*], Corpus; *A D. N. A M A L. L. A. F. A. R.*, Heda.
2. *Mailorius* en *Mailoria*, Heda.

EGMOND

389 **C I L. XIII 8829**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax) A[ug(ustus), ... pontifex maxi]m(us), trib(unicia) pot(estate) [. et Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Anto]nin(us) Aug(ustus) Pius, po[ntifex max(imus), tr(ibunicia) pot(estate), Imp(eratoris) L(ucii) Sept(imii) Severi] Pii Pert(inacis) Aug(usti) fil(ius), et M[.] Maximo perp(etuo) Aug(usto) [.].

Aanteekeningen. — Brambach spur. 1, Riese 173. — Inscriptie op een steen, door Heda (of zijn berichtgever) gezien in de Abdij van Egmond (*in aula quae Comitis dicitur*) te zamen met eenige baksteenen met stempels, maar waarschijnlijk niet te Egmond gevonden, wellicht in den Brittenburg of Roomburg. — Brambach verklaarde de inscriptie (zeker ten onrechte) voor valsch, daar hij meende, dat zij naar de inscriptie uit Roomburg (Nr. 334) was vervaardigd.

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (2de uitg.), blz. 13. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 47.

5. *Maximo perpetuo Augusto*, waarschijnlijk later op den steen gezet, in plaats van den naam van Geta, die was uitgebeiteld.
–. *Aug(usto)*. — Ritterling: *Aur*[*eliano*]; verg. C I L. VI 1450.

390

Leg(ionis) XXX U(lpiae) [V(ictricis)].
Ex(ercitus) Ger(manici) inf(erioris).

Aanteekeningen. — Brambach 1. — Stempels op baksteenen, bewaard in de Abdij van *Egmond* (daar door Heda gezien), maar waarschijnlijk niet daar gevonden.

Heda, *Historia episcoporum Ultraiectensium* (ed. Buchelius), blz. 13. —. Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 16. — *Corpus inscr. lat.*, XIII pars 2, blz. 641.

TEXEL

391 **C I L. XIII 10027**

2. Adraxius f(ecit). 28. Matutio f(ecit).

ANTEEKENINGEN. — Inscripties, met de namen van fabrikanten, op bronzen vaatwerk, in 1777 gevonden in een grafheuvel op *Texel*.

Cuyck, *Beschryving van eenige oudheden gevonden op Texel*, blz. 6 en 7, pl. II en IV. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: West-Friesland*, blz. 19, pl. IX en X. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr. Blatt, 6.

HELLENDOORN

392 **C I L. XIII 10010**

3270. Vuadu.

ANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden te *Eelen* onder *Hellendoorn*, waarschijnlijk niet juist gelezen.

Schuermans, *Westdeutsche Zeitschrift*, IV (1885), blz. 227.

STAVOREN

393 **C I L. XIII 10003**

15. P. A. N.

ANTEEKENINGEN. — Inscriptie, gegrift op den buik van een groote Romeinsche amphora, gevonden achter de kerk te *Stavoren*, thans in het museum te Leeuwarden (*Catalogus*, 1881, blz. 35 n. 9).

Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr.-Blatt, 6. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Friesland*, blz. 50, pl. XIII 1.

Pleyte verklaarde: *p(ondo) l(ibras) CIV* of *CXV*; veeleer beteekenen de letters den naam van een fabrikant, daar de inscriptie blijkbaar vóór het bakken in de klei is gegrift.

WONSERADEEL

394 **C I L. XIII 10010**

806. Domiti[anus].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in de terp „Minnema de With" in de gemeente *Wonseradeel* tusschen *Kimswerd* en *Harlingen*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 121.

HENNAARDERADEEL

395 **C I L. XIII 10009**

42. Cn(aei) Atei.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Italiaansche terra-sigillata, gevonden in de terp *Bruggeburen* te *Winsum* in de gemeente *Hennaarderadeel*, thans in het museum te Leeuwarden (*Catalogus*, blz. 26 n. 171).

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1911), blz. 63; *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 120.

FRANEKERADEEL

396

Gargilius Secundus n(ummis) CXV a S[t]el[o] Reperii (filio), Beeoso vil(l)a Lopetei, r(ecte) ita uti l(iceat habere), bovem emi, teste Cesdio, c(enturion)i
3 Leg(ionis) V, Muto Admeto, c(enturion)i Leg(ionis) I. — R(edhibitio et) i(us) c(ivile) a(bsunto). — Emtum C(aio) Fuufio Gn(aeo) Minicio co(n)s(ulibus) (ante diem) V [I]d(us) S[ep(tembres)] [t]r(adi) pr(omiserunt) Lilus (et) Duerretus
6 vet(erani).

T(itus) Cesdius T(iti) f(ilius) Leg(ionis) V, M(arcus) Iunnius M(arci) f(ilius), Ti(berius) Atevus Erepus Leg(ionis) V Numerii f(ilius), C(aius) Aius Ti(berii)
9 f(ilius) Secundus (signaverunt); v(enditoris) ipsius (signum).

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op een rechthoekig plankje van dennenhout (het middelste tafeltje van een triptychon, waarvan de twee buitenste tafeltjes niet zijn bewaard), bevattende een acte over den aankoop van een rund (waarschijnlijk vervaardigd ten behoeve van den kooper om den verkooper tot levering te verplichten) en de namen van getuigen, gevonden in 1914 in de terp

Tolsum, ten zuidwesten van het dorp *Tzum* in de gemeente *Franekeradeel*. — Over de vindplaats: P. C. J. A. Boeles, *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 102–104 = *Friesland in den Romeinschen tijd* (1917), blz. 32–34.

C. W. Vollgraff, *Een Romeinsche koopacte uit Tolsum* (*Vrije Fries*, XXV, blz. 71–101 = *Friesland in den Romeinschen tijd*, blz. 1–31, met afbeelding); *De tabella emptionis aetatis Traiani nuper in Frisia reperta* (*Mnemosyne*, XLV, 1917, blz. 341–352, met afbeelding). — P. C. J. A. Boeles, *Een Romeinsche koopacte uit de terp Tolsum* (*Bulletin van den Nederlandschen oudheidkundigen bond*, N. S. X, 1917, blz. 275–278, met afbeelding); *Friesland tot de elfde eeuw* (1927), blz. 67 en 248, pl. IX. — A. G. Roos, *Quo tempore exarata sit tabella emptionis in Frisia nuper reperta* (*Mnemosyne*, XLVI, 1918, blz. 201–215). — U. Ph. Boissevain, *La tablette d'achat de Tolsum* (*Revue des études anciennes*, XXI 1919, blz. 91–96). — *Année épigraphique*, 1919, n. 51; 1920, n. 42. — E. Cuq, *Académie des inscriptions: Comptes-rendus*, 1919, blz. 265–282. — P. M. Meyer, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, XXXIX (1921), blz. 256–259. — E. Weiss, *Jahreshefte des oesterreichischen Instituts*, XXIII (1926), Beiblatt, 331–346; *Forschungen und Fortschritte*, IV (1928), blz. 229. — H. Finke, *Römisch-germanische Kommission: Bericht*, XVII (1929), blz. 213 n. 372.

De afbeeldingen zijn vervaardigd naar foto's, waarop de letters met een witte kleurstof zijn bijgeteekend. De lezing der meeste woorden is niet geheel zeker.

1. *Gargilius Secundus*, naam van den kooper, een Romeinsch burger, waarschijnlijk een handelaar en leverancier van het Romeinsche leger in Beneden-Germanië.

–. *nummis CXV*, voor 115 *nummi*, d. w. z. *denarii* en niet *sestertii*. — De prijs van 115 nummi, ongeveer 50 gulden, lijkt gering, maar is verklaarbaar, indien het geld eenigen tijd vóór de levering van het rund werd betaald en risico voor den verkooper werd uitgesloten (Cuq).

–. *S[t]el[o]*, zoo Vollgraff; de letters *t* en *o* zijn nog gedeeltelijk te lezen; naam van den verkooper van het rund, een Frieschen landman, dus een peregrinus; verg. den naam *Stelle*; Winkler, *Friesche naamlijst* (1898), blz. 368.

–. *Reperii*, Boissevain; *Riiperii*, Vollgraff; palaeographisch zijn beide lezingen mogelijk; naam van den vader van Stelus, zonder bijvoeging van het woord *filius*, gelijk meer voorkomt, wanneer de naam van den vader niet een Romeinsche naam is; verg. R. Cagnat, *Cours d'épigraphie*, blz. 58 n. 1.

–. *Beeoso*, zoo Vollgraff en Roos; naam van een Frieschen stam (?), als de *Aballavenses* (verg. C I L. VII 415 = Dessau 2635, Riese 1853; zie hier beneden) en de *Tuihanti* (verg. Dessau 4760, Riese 1855 en 2440; zie hier beneden).

2. *villa Lopetei*, woonplaats van *Stelus;* verg. Tacitus, *Annales* IV 73: *Cruptorigis villa*; met het woord *villa* kan zoowel een enkele hoeve als een grootere nederzetting worden aangeduid.

–. *r(ecte) ita uti l(iceat habere)*, Cuq; dat wil zeggen: om zich het volle eigendomsrecht te verzekeren; — *rite uti l(icet)*, Vollgraff; — *r(ecte) ita uti l(icet)*, Boissevain, daar de letters *a* en *e* in het cursief schrift slechts weinig verschillen; dat zou willen zeggen: volgens de ter plaats geldende bepalingen, dus volgens het *ius gentium* of het *ius naturale*.

2. *teste Cesdio*, Vollgraff; wellicht *test(ibus) Ecesdio – (et) Muto Admeto*, zoo Boissevain; de naam *Cesdio* geheel onzeker, Roos; wellicht *T*, Boeles bij Roos. — De naam *Cesdius*, die ook in de lijst der getuigen voorkomt, vindt men elders niet.

3. *leg. u*, dat wil zeggen *Leg(ionis) V (Alaudae)* Roos; *Leg(ionis) (VI) V(ictricis)*, Vollgraff; *lgtu* (?), Boeles bij Roos. — Bedoeld is waarschijnlijk *Legio V Alaudae*, die na de nederlaag van Varus, in 9 na Christus, naar Germania is gekomen en in garnizoen heeft gelegen te Castra Vetera tot 69, toen een deel naar Italië is vertrokken, terwijl de overblijvenden in 70 tijdens den opstand der Bataven zijn omgekomen, en niet *Legio VI Victrix*, die eerst in 69 of 70 in Germania is gekomen, en daar te Neuss in garnizoen kwam, terwijl zij omstreeks 105 naar Xanten is verplaatst en waarschijnlijk in 122 naar Britannia.

–. *muto* of *anuto*, Vollgraff; onleesbaar, Roos en Boeles. — Het is opmerkelijk, dat de naam van Mutus Admetus niet onder de namen der getuigen voorkomt.

–. *cilegirica*; d. w. z. *c(enturion)i Leg(ionis) I.* — *R(edhibitio) (et) i(us) c(ivile) a(bsunto)*, Cuq; *c(enturion)i Leg(ionis) I.* — *R(atio) i(uris) c(ivilis) a(besto)*, Roos en Boeles; *cil. gsrica*, d. w. z. *c(enturion)i L[e]g(ioni)s R(apacis).* — *I(us) c(ivile) a(besto)*, Vollgraff.

–. *Legionis I.* — Waarschijnlijk is bedoeld *Legio I (Germanica)*, die gesticht is in 9 of 10 na de nederlaag van Varus en later steeds in Germania Inferior was, totdat zij na den opstand der Bataven, in 71, door keizer Vespasianus is opgeheven, en niet *Legio (XXI) R(apax)*, die na de nederlaag van Varus naar Germania Inferior is gekomen, omstreeks 40 naar Germania Superior is verplaatst, terwijl zij van 70 tot 83 te Bonn in garnizoen lag, daarna wederom naar Germania Superior en in 90 naar Pannonia is overgebracht.

–. *Redhibitio et ius civile absunto*, Cuq; de kooper ziet af van het recht van *redhibitio* (dat is het recht om den koop ongedaan te maken bij gebleken gebreken) en van alle rechten, die hij aan het *ius civile* zou kunnen ontleenen. — De formule *ratio iuris civilis abesto* is onwaarschijnlijk, daar deze formule in plaats van *ius civile abesto* anders niet voorkomt (Boissevain).

4. *Fuufio*, zoo Vollgraff; onleesbaar, Roos en Boeles. — Een consul Gaius Fufius Geminus is bekend uit de jaren 2 vóór Christus en 29 na Christus, maar zijn collega's waren voor die beide jaren Gaius Caninius Gallus en Lucius Rubellius Geminus; deze beide jaren kunnen dus niet in aanmerking komen voor de dateering van de acte.

–. *Gn(aeo) Minicio*, Vollgraff; *Cn. Minicio*, Roos en Boeles. — Gnaeus Minicius Faustinus was consul suffectus in September 116 (verg. diploma militare XXVII = XL, C I L. III, blz. 870 en 1967, Riese 93, gevonden te Wiesbaden); de naam van zijn ambtgenoot is niet bekend. Het is evenwel zeer goed mogelijk, dat een andere Gnaeus Minicius is bedoeld, die wellicht onder keizer Tiberius of Claudius consul is geweest, daar wij de namen van de consules suffecti voor vele jaren uit den tijd van deze keizers niet kennen.

–. *ante diem V Idus Septembres*, 9 September; mogelijk *a. d. VI Idus Septembres*, 8 September. — Deze datum beteekent niet de datum van de acte, daar dan de datum aan het slot zou staan met het woord *actum*, maar de datum waarop het rund moet worden geleverd (Cuq).

5. *[t]r(adi) pr(omiserunt)*, Cuq; — *rebus praestari recte*, Vollgraff, naar *Notae Papinianae* en *Einsidlenses* (*Grammatici latini*, ed. B. Keil, IV, blz. 276

en 327); gewoonlijk *rebus recte praestari*; verg. *Digesta* L 16, 71 en VI 1, 19; *Basilica* II 2, 69; — *r(ebus) p(raestabitur) r(ecte)*, daar het woord *spoponderunt* ontbreekt (Boissevain); deze formule zou dan bewijzen, dat het contract is gesloten volgens het ius gentium, want het ius civile kent geen borgen bij koop en verkoop. — De juiste lezing is waarschijnlijk *tradi promiserunt*; de veteranen blijven borg voor de levering van het rund. Leest men *rebus praestabitur recte*, dan moet men aannemen, dat de borgen instaan voor de afwezigheid van verborgen gebreken bij het rund dat wordt verkocht.

–. *Lilus (et) Duerretus vet(erani)*, Boissevain; *Lilus Duerretus veteranus*, Vollgraff. — Waarschijnlijk waren twee borgen vereischt.

7. *Titus Cesdius*, enz., namen van de getuigen bij de afdrukken van hun zegels, door hen zelf geschreven.

–. *M(arcus)*, Roos; *N(umerius)*, Vollgraff.

8. *Atevus* of *Atavus*, Roos; *Lievus*, Vollgraff.

–. *C(aius) Aius*, Roos; *Caius*, Vollgraff.

9. *Secundus*, onzeker; *seceduus*, Vollgraff.

–. *v(enditoris) ipsius*, namelijk het zegel van den verkooper zelf, die niet kon schrijven.

De datum van het contract wordt bepaald door de volgende gegevens: het is jonger dan het jaar 12 vóór Christus, toen Friesland door de Romeinen is veroverd; het is ouder dan het jaar 69, toen Legio I Germanica uit Germanië is vertrokken; het is waarschijnlijk ook ouder dan het jaar 61, daar de vormen van het tafeltje niet geheel beantwoorden aan de eischen, die worden gesteld in een senaatsbesluit van dat jaar; het zal ook ouder zijn dan het jaar 58, toen de Friezen weer vrij werden. Het tafeltje dateert dus uit den tijd tusschen 12 vóór Christus en 58 na Christus, maar niet uit de jaren tusschen 28 en 47, toen het land der Friezen geen deel uitmaakte van het Romeinsche rijk. Volgens de meening van Cuq, is het tafeltje waarschijnlijk uit den tijd van omstreeks 50 tot 55, daar de formule *ius civile abesto* laat vermoeden, dat de Friezen reeds eenigen tijd met de Romeinen bekend waren en misbruik vreesden van de strenge regels van het Romeinsche recht.

397 **C I L. XIII 10010**

1620. Regulinus.

AANTEEKENINGEN. — Inscriptie op Gallische terra-sigillata, gevonden in de terp te *Tolsum* in de gemeente *Franekeradeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 119.

398 **C I L. XIII 10029**

27. P(ondo) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Riese 4608. — Inscriptie op een stuk lood, gevonden te *Achlum* in de gemeente *Franekeradeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

MENALDUMADEEL

399 **C I L. XIII 8830**

Deae Hludanae conductores piscatus mancipe Q(uinto) Valerio Secundo v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Dessau 1461, Riese 2829. — Inscriptie op een steen met reliëf, gevonden den 15en Augustus 1888 in de zeer groote terp te *Beetgum* in de gemeente *Menaldumadeel*, thans in het museum te Leeuwarden *(Catalogus*, 1909, blz. 31 n. 154, pl. VIII).

U. Ph. Boissevain, *De vrije Fries*, XVII (1888), blz. 325–327; *Mnemosyne*, XVI (1888), blz. 439–447. — W. Pleyte, *Verslagen der Akademie Afd. Letterkunde*, 3de R. VI (1889), blz. 58–63. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr.-Blatt, 1 en 10. — Mommsen, *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr.-Blatt, 223. — Willers, *Neue Untersuchungen*, blz. 46. — Gradenwitz, *Addenda ad Brunsii fontes iuris Romani* (1912), pl. XXXI, 34. — Espérandieu, *Recueil*, IX, blz. 81 n. 6678.

1. *conductores piscatus*, pachters der visscherij.
–. *mancipe*, het verantwoordelijke hoofd der pachters.

400 **C I L. XIII 10024**

176. Avo(ni ?).

AANTEEKENINGEN. –- Inscriptie op een gouden ring met gesneden steen, gevonden in 1879 te „*De Poelen*" bij *Dronrijp* in *Menaldumadeel*, thans in het museum te Leeuwarden (*Catalogus*, 1908, blz. 29 n. 218).

LEEUWARDERADEEL

401 **C I L. XIII 10010**

359. Buccatu.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in een terp te *Wijtgaard* in de gemeente *Leeuwarderadeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1911), blz. 62; *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 123.

402 **C I L. XIII 10010**

901. Firmus.

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in de terp *Tjaard* bij *Wirdum* in de gemeente *Leeuwarderadeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1911), blz. 63; *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 121.

FERWERDERADEEL

403 **C I L. XIII 10010**

615. Comit[ialis].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in de Burmaniaterp te *Ferwerd* in de gemeente *Ferwerderadeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1911), blz. 63; *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 120.

404 **C I L. XIII 10010**

346. Boudilu(s) fe(cit).

544. Cer[ialis].

AANTEEKENINGEN. — Stempels op Gallische terra-sigillata, gevonden in de Sijtsmaterp te *Blija* in de gemeente *Ferwerderadeel*, thans in het museum te Leeuwarden.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1911), blz. 62; *Vrije Fries*, XXV (1917), blz. 121 en 123.

EZINGE

405 **C I L. XIII 10010**

1736. Saturninu[s].

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in de terp *Brillerij* te *Joeswerd* onder *Ezinge*, thans in het bezit van A. E. van Giffen.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1917), blz. 63.

406 **C I L. XIII 10010**

1094. Iuvenis fec(it).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op Gallische terra-sigillata, gevonden in de terp te *Garnwerd* onder *Ezinge*, thans in het bezit van A. E. van Giffen.

Boeles, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, IV (1917), blz. 63.

NEDERLAND

407 **C I L. XIII 1340***

Fortunae Aug(ustae) sac(rum) pro salute itu ac reditu dd.(dominorum) nn.(nostrorum) M(arci) Aur(elii) Antonini Pii Aug(usti) et P(ublii) Septimii
3 Getae nobiliss(imorum) Caes(arum) civ(es) Batavi, <fratres et amici P(opuli) R(omani), v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)>.

AANTEEKENINGEN. — Orelli 177. — Inscriptie, waarvan de vindplaats niet wordt medegedeeld, volgens Gruterus (geciteerd door Pleyte) afkomstig van Roomburg, en waarvan ten minste de laatste regels niet antiek kunnen zijn, door Car. Langius afgeschreven uit de aanteekeningen van Ludovicus Vives (Lipsius, Pighius en Gruterus).

Lipsius, *Auctuarium*, blz. 28. — Pighius, *Hercules Prodicius*, blz. 47. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 73, 9. — J. Dousa, *Batavia*, blz. 27. — Scriverius, *Batavia*, blz. 195. — Crombach, *Annales*, blz. 441. — G. van Loon, *Aloude histori*, I, blz. 189. — Maffei, *Ars critica lapidaria*, blz. 283. — Saxius, *Oratio in legis regiae patronos*. — H. K. Arkstee, *Nijmegen*, blz. 19. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 73. — Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 57.

408 **C I L. XIII 8831**

Marti Vict(ori) gladiatores C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 138, Riese 1817. — Inscriptie op een voetstuk van een beeld, dat ten tijde van M. Smetius te Dordrecht was bij Martinus van Beaumont.

M. Smetius, *Inscriptiones*, fol. 25, 17. — Gruterus, *Inscriptiones*, blz. 58, 6. — Scriverius, *Batavia*, blz. 227. — Cannegieter, *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 36vo en 81. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 2435.

1. *Classis Germanicae piae fidelis*; verg. *Corpus inscr. lat.* III 14077.

409 **C I L. XIII 8832**

Leg(io) I M(inervia) p(ia) f(idelis) et Leg(io) XXX U(lpia) V(ictrix).

AANTEEKENINGEN. — Brambach 137, Riese 494. — Inscriptie op een steen, gevonden in Nederland, later in de verzameling van Gerard van Papenbroeck, thans in het museum te Leiden (*Catalogus*, blz. 224 n. 10).

Marmora Papenburgica, blz. 5. — Cannegieter, *De Brittenburgo*, blz. 116; *Hs. te Leiden B P L 953*, III, fol. 81vo. — Oudendorp, *Descriptio*, blz. 8 n. 6. — Janssen, *Musei inscriptiones*, blz. 126. — Steiner, *Codex inscriptionum*, n. 1519.

INSCRIPTIES, BINNEN EN BUITEN NEDERLAND GEVONDEN, DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

HOOFDSTUK I

GESCHIEDENIS

§ 1. — De tijd van Augustus tot Nero.

410 **C I L III, blz. 769**

– – – – –

Omnium prov[inciarum populi Romani], quibus finitimae fuerunt gentes
3 quae n[ondum parerent imperio nostr]o, fines aux[i]. Gallias et Hispanias
provi[n]cia[s et Germaniam qua includi]t Oceanus, [a] Gadibus ad ostium
Albis flum[inis pacavi. Alpes a reg]ione ea, quae [p]roxima est Hadriano
6 mari, [ad Tuscum imperio adieci], nulli genti bello per iniuriam inlato.

Cla[ssis mea per Oceanum] ab ostio Rheni ad [s]olis orientis regionem
usque ad n[ationem Cimbroru]m navigavit, quo neque terra neque mari
9 quisquam Romanus ante id tempus adit. Cimbrique et Charydes et Semnones
et eiusdem tractus alii Germanorum popu[li] per legatos amicitiam meam
et populi Romani petierunt.

12 – – – – –

Signa militaria complur[a per] alios [du]ces amissa devicti[s hostibus
recip]eravi ex Hispania et [Gallia et a Dalm]ateis. – – –

15 – – – – –

Ad me supplices confugerunt reges Parthorum Tiridates, – – [Sugambro]-
rum Maelo, Marcomanorum Suebor[umque complures]. – – –

18 – – – – –

Aanteekeningen. — Angora (Ancyra). — Riese 7. — *Monumentum Ancyranum*; zie Deel I, blz. 91–93: Augustus, *Res gestae*.

411 **C I L. VI 1207 = 31263**

[.] ad divortia Rheni
Pervasi, hostiles depopulator agro[s].
3 Dum tibi bella foris aeternaq(ue) sudo trop[a]ea,
Hister pacatis levior ibit aquis.

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 3.

1. *divortia Rheni*, de delta van den Rijn; deze uitdrukking komt in de literatuur evenwel eerst omstreeks 300 voor.

2. *pervasi*, n.l. Drusus, die eerst het land aan den Donau en daarna het gebied aan den Rijn veroverde.

–. *depopulator*, *depopulatus* Riese.

3. *tibi*, keizer Augustus.

412 **C I L. XIII 8648**

M(arco) Caelio T(iti) f(ilio) Lem(onia tribu), Bon(onia domo), (centurioni) Leg(ionis) XIIX, ann(orum) LIII S; [ce]cidit bello Variano; ossa [i]nferre licebit.
3 P(ublius) Caelius T(iti) f(ilius) Lem(onia tribu) frater fecit.
M(arcus) Caelius M(arci) l(ibertus) Privatus.
M(arcus) Caelius M(arci) l(ibertus) Thiaminus.

Aanteekeningen. — Birten bij Castra Vetera, thans in het museum te Bonn. — Brambach 209, Dessau 2244, Riese 11. — Cenotaphium uit den tijd na de nederlaag van Varus, 9 na Christus. — E. M. O. Dognée, *Un officier de l'armée de Varus* (1902). — M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, 135 (1930), blz. 84-104.

2. *Legionis XIIX*. — Legio XVIII is tezamen met Legio XVII en XIX vernietigd in de nederlaag van Varus; verg. Tacitus, *Annales* I 60.

–. *annorum LIII S*, *annorum quinquaginta trium semissis*.

413

Γα<ι>ΐῳ Γερμανικῷ αὐτοκράτορι Καίσαρι καθιέρωται πᾶς ὁ δημόσιος τόπος.
Γερμανία.

Aanteekeningen. — Koula in Lydia. — Dessau 8791, Riese 19.

1. Γαΐῳ Γερμανικῷ, keizer Gaius, bijgenaamd Caligula.

3. Γερμανία. — Boven dit woord is een geboeide vrouw afgebeeld.

414 **C I L. XIII 9143**

Ti(berius) C[l]au[dius Drusi f(ilius)] Caesar [Aug(ustus)] Ger[m(anicus)], p[ont(ifex)] ma[x(imus), tri]b(unicia) p[ot(estate) I]III, imp(erator) [. . ., 3 co(n)s(ul). . .], co(n)s(ul) desig[n(atus) . . .], p(ater) p(atriae). — Ab Mog(ontiaco) [m(ilia) p(assuum)] LVI.

Aanteekeningen. — Beneden Capellen. — Brambach 1941, Riese 24. — Mijlpaal van keizer Claudius; verg. C I L. XIII 9145 (Riese 23) en 9046 (Riese 21). — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, III (1884), blz. 311.

2. *tribunicia potestate IIII*, in het jaar 44.

415 **C I L. XIII 1668**

– – – – –

Timide quidem, p(atres) c(onscripti), egressus adsuetos familiaresque
3 vobis provinciarum terminos sum, sed destricte iam Comatae Galliae causa agenda est, in qua si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt divom Iulium, idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque
6 multis trepidis rebus nostris plus quam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti tutam quiete sua securamque a tergo pacem praestiterunt, et quidem cum a<d> census novo tum opere et inadsueto Gallis ad bellum
9 avocatus esset; quod opus quam arduum sit nobis, nunc cum maxime, quamvis nihil ultra, quam ut publice notae sint facultates nostrae, exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.

Aanteekeningen. — Lyon, bij het altaar van Roma en Augustus, op een bronzen plaat, gevonden in 1528, thans in het museum aldaar (Allmer et Dussard, *Musée de Lyon*, I, blz. 78), met de rede van keizer Claudius: *de iure honorum Gallis dando*, uitgesproken in het jaar 48; verg. Tacitus, *Annales* XI 23–25. — Dessau 212. — Ph. Fabia, *La table Claudienne de Lyon* (1929). — Zie Deel I, blz. 122.

5. *divom Iulium*, Gaius Iulius Caesar.

6. *patri meo*, den vader van keizer Claudius, Drusus, stiefzoon van Augustus.

8. *ad census novo tum opere*, aldus op den bronzen plaat; lees: *a – opere*.

9. *avocatus esset*, in het jaar 12 vóór Christus; verg. Livius, *Periocha* 138 (Deel I, blz. 89).

416 **C I L. XIII 10026**

22. Plinio praefec[to].

Aanteekeningen. — Xanten, op een bronzen schijf. — Riese 31.

1. *Plinio*. — Plinius de oudere, geboren in 23, was praefectus van een ala in Germania, waarschijnlijk onder de regeering van keizer Claudius; verg. Plinius, *Epistolae* III 5, 3 (Deel I, blz. 281).

417 **C I L. XIII 8701**

Marti Camulo sacrum pro salute [Neronis] Claudi Caesaris Augusti Germanici Imp(eratoris) cives Remi, qui templum constituerunt.
3 O(b) c(ives) s(ervatos).

Aanteekeningen. — Rindern. — Brambach 164, Dessau 235, Riese 37.

1. *Marti Camulo*, een godheid der Remi; verg. Drexel, *Bericht der Röm.-Germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 32–33.

–. *Neronis*; dit woord is later weggebeiteld.

3. *Ob cives servatos*, aan de achterzijde, met een krans en twee lauwertakken.

418 **C I L. V 5702**

Iovi o(ptimo) m(aximo) pro salute et victoria L(uci) Vergini Rufi Pylades saltuar(ius) v(otum) s(olvit).

Aanteekeningen. — Bij Brianza. — Riese 38.

1. *Luci Vergini Rufi*, legatus in Germania Superior, die na zijn overwinning op Vindex door zijn troepen in 68 tot keizer is uitgeroepen; verg. Tacitus, *Historiae* I 8; Plutarchus, *Galba* 6; Cassius Dio LXIV 4, 1. — De inscriptie is door een van zijn slaven opgericht.

§ 2. — De tijd der oorlogen van 69 en 70.

419 **C I L. XII 16**

[. m]iliti Coho(rtis) pr(imae) T[ungrorum].

Aanteekeningen. — Carros bij Vence (Vintium). — Riese 1693.

1. *Cohortis – Tungrorum.* — Onder Fabius Valens vochten twee cohortes Tungrorum tegen de troepen van Otho in Gallia Narbonensis en de Alpes Maritimae; verg. Tacitus, *Historiae* II 14 (Deel I, blz. 203).

420 **C I L. XII 5733**

Hercli vexilati[o] Germani[c]ianoru[m] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Q(uinto) Va[l. curam agente].

Aanteekeningen. — Fréjus (Forum Iulii). — Dessau 9121, Riese 39. — Uit den tijd van de gevechten in Provence tusschen de troepen van Vitellius, waaronder twee cohortes Tungrorum (verg. de vorige inscriptie), en de troepen van Otho in 69. — Tacitus, *Historiae* II 14 en III 43. — Forum Iulii wordt genoemd door Tacitus, *Historiae* II 14.

1. *Hercli*; voor de vereering van Hercules verg. de inscriptie C I L. VII 635 (zie beneden).

–. *vexilatio Germanicianorum*, vermeld door Suetonius, *Galba* 20.

421 **C I L. XI 1196**

[. . . ., militi Leg(ionis)] IIII Mac(edonicae), ann(orum) XXV, stip(endiorum) II, vexillari leg(ionum) trium: Leg(ionis) IIII Mac(edonicae), Leg(ionis) XXI
3 Rap(acis), Leg(ionis) XXII Pri(migeniae), p(osuerunt) d(e) s(uo).

Aanteekeningen. — Veleia — Dessau 2284, Riese 40. — Grafschrift van een soldaat van Legio IV, uit het leger dat in 69 onder Aulus Caecina door Vitellius naar Italië was gezonden (Tacitus, *Historiae* I 61). Deze soldaat is gevallen bij de gevechten aan de Po (Tacitus, *Historiae* II 100 en III 22). De drie genoemde legioenen behoorden tot het leger van Germania Superior.

422

Leg(io) IIII Mac(edonica). — M(arco) Vinicio II, Tauro Stat[ili]o Corvino [co(n)]s(ulibus), C(aio) Vibio Rufino leg(ato), C(aio) Horatio [.]o princ(ipe) 3 p[raet(orii)].

Aanteekeningen. — Bij Cremona, op een bronzen plaat, gevonden te zamen met de volgende inscriptie (N. 423). — Dessau 2283, Riese 324. — De bronzen plaat behoorde op een kist, naar Cremona gebracht in 69, waar Legio IV is verslagen; verg. Tacitus, *Historiae* II 22 en volg. — Mommsen, *Westdeutsche Zeitschrift*, VII (1888), Korr.-Blatt, 56. — Cagnat, *Revue archéologique*, XI (1888), blz. 31.

2. *consulibus*, in 45 na Christus.

–. *legato*, in Germania Superior in 43; verg. C I L. XIII 6797 (Riese 20).

–. *principe praetorii*, de voornaamste centurio van het legioen na den primus pilus; verg. Vegetius II 8; zie Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 232.

423

[. . . P(ublio) Cornelio Scipione, Q(uinto) Volu]sio Satur[nino co(n)s(ulibus), ... Pomp]eio Paulin[o leg(ato)].

Aanteekeningen. — Bij Cremona, op een bronzen plaat, gevonden te zamen met de vorige inscriptie (N. 422). — Riese 350. — *Westdeutsche Zeitschrift*, VII (1888), Korr.-Blatt, 44. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIII (1894), blz. 29.

1. *consulibus*, in 56 na Christus.

2. *Pompeio Paulino*, legatus in Germania Inferior, vermoedelijk in het jaar 56; verg. Tacitus, *Annales* XIII 53 (Deel I, blz. 278), enz.; zie hier beneden.

424 **C I L. VI 1402**

C(aio) Dillio A(uli) f(ilio) (tribu) Ser(gia) Voculae, trib(uno) milit(um) Leg-(ionis) I, IIII viro viarum curandar(um), q(uaestori) Provinc(iae) Ponti et 3 Bith[y]niae, trib(uno) pl(ebis), pr(aetori), leg(ato) in Germania Leg(ionis) XXII Primigeniae. Helvia T(iti) f(ilia) Procula uxor fecit.

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 983, Riese 41.

1. *Gaio Dillio Voculae*, bekend uit de geschiedenis van den opstand in 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 24-59.

3. *Germania*, genoemd ter herinnering aan de krijgsdaden van Vocula.

425 **C I L. XI 5210**

Cn(aeo) Domitio Sex(ti) f(ilio) (tribu) V[o]l[t(inia)] Afro Titio Marcello Curvio Lucano, co(n)s(uli), proco(n)s(uli) Provinciae Africae, legato eiusdem provin-3 ciae Tu[lli] fratris sui, septemviro epulonum, [item ?] praetorio legato Provin-

ciae Afr[i]c[ae] Imp(eratoris) Caesar(is) Aug(usti), praef(ecto) auxiliorum omnium adversus Germanos, donato ab Imp(eratore) Vespasiano Aug(usto) et
6 T(ito) Caesar(e) Aug(usti) f(ilio) coronis murali vallari aure[a], hastis puris III, vexillis III, adlecto inter patricios, praetori, tr(ibuno) pl(ebis), quaest(ori) pro praetore Provinciae Afric[ae, tr(ibuno)] mil(itum) Leg(ionis) V Alaud(ae).
9 IIII vir(o) viarum curandarum, patrono optimo d(ecreto) d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Foligno. — Riese 50. — Verg. ook C I L. XI 5211.
5. *adversus Germanos*, tijdens den opstand der Bataven.

§ 3. — DE TIJD VAN DE KEIZERS VESPASIANUS, TITUS EN DOMITIANUS.

426 **C I L. XIII 4624**

Herculi Saxsano et Imp(eratori) Vespasiano Aug(usto) et Tito Imp(eratori) et Domitiano Caesari M(arcus) Vibius Martialis,(centurio) Leg(ionis) X Gem(inae),
3 et commilitones vexilli Leg(ionis) eiusd(em), qui sunt sub cura eius, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Norroy bij Pont-à-Mousson. — Riese 52.

427 **C I L. XIII 8236**

[Merc]urio August[o pro sal(ute) Imper]atoris Titi Caesaris [.] templum a fundament[is mace]riem in circumitu et aedificiis [.].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 2040, Riese 53.

428 **C I L. VI 1347**

[.]eliae Appi Maximi, bis co(n)s(ulis), confectoris belli Germanici.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 782, Dessau 1006, Riese 67. — Verg. *Westdeutsche Zeitschrift*, XXVI (1907), blz. 129.
1. [. . . .]*eliae* of [. . .]*lliae*, de echtgenoote van Appius Maximus.
– *Appi Maximi*, Lucius Appius Maximus Norbanus, legatus in Germania Inferior, die den opstand heeft bedwongen van Antonius Saturninus, legatus in Germania Superior, onder de regeering van Domitianus in 89; verg. Cassius Dio LXVII 11. — Voor Maximus verg. Mommsen, *Index Plinianus*, blz. 401 en *Hermes*, XIX (1884), blz. 438; zie beneden.
–. *belli Germanici*, de zooeven genoemde opstand van Saturninus.

De afdeelingen van het leger in Germania Inferior, de legiones (I Minervia, VI Victrix, X Gemina en XXII Primigenia), de auxilia en de vloot, die onder het commando van Lucius Appius Maximus Norbanus in de jaren 88 en 89 hadden medegewerkt om den opstand van Antonius Saturninus, legatus in Germania Superior, te dempen, kregen na de overwinning de bijnamen *pia fidelis Domitiana*; verg. beneden over deze verschillende afdeelingen.

429 **C I L. XIII 8071**

L(ucius) Magius L(uci) [f(ilius)] (tribu) Ouf(entina) Dubius Mediolani, mil(es) Leg(ionis) I F(laviae) M(inerviae) p(iae) f(idelis) D(omitianae), armorum
3 custos (centuriae) Aufidi Martialis, ann(orum) XXXI, stip(endiorum) XIII; h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 136 n. 872). — Dessau 2279, Riese 69.

2. *Legionis I*, alleen in deze inscriptie met de bijnamen *Flavia* en *Domitiana* (verg. Ritterling, *De legione X Gemina*, blz. 15). — De inscriptie is tusschen 89 en 96 opgericht.

430 **C I L. XIII 8533**

[.]li[u]s Victorinus, (centurio) Leg(ionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis) D(omitianae), pro vex(illatione) L(egionis) eius(dem) et pro se v(otum) s(olvit)
3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bürgel. — Brambach 1982, Riese 70. — Koenen, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIX (1890), blz. 218.

431 **C I L. XIII 7717**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Her(culi) Sax(ano) Sex(tus) Donnius Vindex, (centurio) Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae), et commilitones
3 v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 171 n. U 22). — Brambach 651, Riese 71.

2. *Legionis X Geminae piae fidelis Domitianae*, lag in dezen tijd te Nijmegen in garnizoen; verg. beneden.

432 **C I L. XIII 7725**

Suleviabus C(aius) Paccius Pastor, vet(eranus) Leg(ionis) XXII P(rimigeniae) p(iae) f(idelis) D(omitianae), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Schweppenburg. — Orelli 2100, Brambach 673, Riese 72.

433 **C I L. XIII 7705**

Hercli Saxano Gemellus, im[a]ginif(er) Coh(ortis) II Asturum p(iae) f(idelis) D(omitianae), et vexil(larii) Coh(ortis) eiusdem v(otum) s(olverunt) l(aeti)
3 l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Burgbrohl. — Brambach 678, Riese 73. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 206. — Verg. bovendien C I L. XIII 7708 en 7693.

434 **C I L. XIII 7722**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Iun(oni) Marti Her(culi) [s]acrum. C(aius) Domitius Rufinus, d(ecurio) Coh(ortis) II c(ivium) R(omanorum) p(iae) f(idelis) 3 D(omitianae), [e]t commilitones v(otum) s(olverunt) l(aeti) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bij Andernach, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 167 n. 26). — Brambach 676, Riese 74. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 207.

435 **C I L. XIII 7681**

Matribus suis Similio, miles ex C(l)asse Germanica p(ia) f(ideli) D(omitiana), pler(omate) Cresimi, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Andernach (Antunnacum), thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 168 n. 61). — Henzen 6866, Brambach 684, Riese 75.

2. *pleromate Cresimi*, soldaat in een vrachtschip (*pleroma*) met Cresimus als kapitein.

De volgende inscripties illustreeren de reorganisatie van het bestuur in Germania en de inrichting der provincies Germania Superior en Germania Inferior door keizer Domitianus, tusschen 82 en 90: tot het jaar 82 dragen de gouverneurs den titel van *legatus pro praetore Exercitus Germanici Inferioris* (en *Superioris*) en van het jaar 90 af den titel van *legatus consularis Provinciae Germaniae Inferioris* (en *Superioris*).

A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), Korr.-Blatt, 151–158.

436 **C I L. XII 1354**

[L(ucio) Duvio Avito], auguri, leg(ato) pro pr(aetore) Exerc[it(us)] Germ(anici) Infer(ioris), – –.

AANTEEKENINGEN. — Vaison (Vasio). — Dessau 979, Riese 351. — Verg. beneden.

437 **C I L. XI 5271**

Cn(aeus) Pinarius L(ucii) f(ilius) (tribu) Pap(iria) Cor[nelius Clemens], legat(us) pro pr(aetore) Exercitus qu[i est in Germania Sup(eriore), 3 cur(ator) aedium] sacrarum locorumq(ue) publ[icorum, ...] triumphalibus ornament[is ob res] in Germ[ania prospere gestas].

AANTEEKENINGEN. — Spello. — Riese 325.

438 **C I L. XII 113**

Ex auctoritat[e] Imp(eratoris) Caes(aris) Vespasian[i] Aug(usti), pontificis max(imi), trib(unicia) potest(ate) V, co(n)s(ulis) V, desig(nati) VI, p(atris) 3 p(atriae), Cn(aeus) Pinarius Cornel(ius) Clemens, leg(atus) eius pro pr(aetore) Exercitus Germanici Superioris, inter Viennenses et Ceutronas terminavit.

AANTEEKENINGEN. — Larioz bij Aime-en-Tarentaise (Axima). — Orelli 5256, Riese 44. — Renier, *Revue archéologique*, XVI (1859), blz. 353 (met commentaar).

2. *consulis V*, in het jaar 74.

3. *Gnaeus Pinarius Cornelius Clemens*, ook genoemd in het militaire diploma van het jaar 74 (Diploma IX; zie beneden).

–. *legatus – Exercitus Germanici Superioris.* — Dezen vorm van den titel der legati in Germania Superior en Germania Inferior vindt men op inscripties uit later tijd niet meer.

439

Imp(erator) Caesar Vespasianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) XVIIII, p(ater) p(atriae), censor, co(n)s(ul) VIII,
3 design(atus) VIIII, equitibus et peditibus, qui militant in alis sex – – et Cohorte I Flavia Hispanorum, quae sunt in Germania sub Q(uinto) Iulio Cordino Rutilio Gallico, – – –, civitatem dedit et conubium. – – – A(nte) d(iem)
6 XVII K(alendas) Maias D(ecimo) Novio Prisco (et) L(ucio) Ceionio Commodo co(n)s(ulibus).– – –

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 9052, Riese 47. — Militair diploma voor een soldaat van het leger in Germania Inferior.

4. *Quinto – Gallico*, anders Gaius Rutilius Gallicus genoemd, legatus in Germania Inferior; verg. Statius, *Silvae* I 4, 89 (Deel I, blz. 168); zie beneden.

5. *Ante diem – consulibus*, 15 April 78.

440 **C I L. III, blz. 1960**

Imp(erator) Caesar divi Vespasiani f(ilius) Domitianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) II, imp(erator) II, p(ater) p(atriae), co(n)s(ul)
3 VIII, designat(us) VIIII, iis, qui militaverunt equites et pedites in alis quinque et cohortibus novem, quae – – sunt in Germania sub Q(uinto) Corellio Rufo, – – –, civitatem dedit et conubium. – – – A(nte) d(iem) XII K(alendas) Octo-
6 br(es) M(arco) Larcio Magno Pompeio Silone (et) T(ito) Aurelio Quieto co(n)-s(ulibus). – – –

AANTEEKENINGEN. — Debeletz bij Tirnovo. — Dessau 1995, Riese 54. — Militair diploma (Dipl. XIV) voor een soldaat van het leger in Germania Superior.

4. *in Germania*, namelijk *in Germania Superiore*.

5. *Ante diem – consulibus*, 20 September 82.

441 **C I L. III, blz. 1965**

Imp(erator) Caesar divi Vespasiani f(ilius) Domitianus Augustus Germa-nicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) X, imp(erator) XXI, censor
3 perpetuus, co(n)s(ul) XV, pater patriae, equitibus, qui militant in alis quattuor, – – –, et peditibus et equitibus, qui in cohortibus decem et quattuor, – – –, quae sunt in Germania Superiore sub [L(ucio)] Iavoleno Prisco, – – –, civitatem
6 dedit et conubium. – – – A(nte) d(iem) VI K(alendas) Novembr(es) Albio Pullaieno Pollione (et) Cn(aeo) Pompeio Longino co(n)s(ulibus). – – –

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 1998, Riese 77. — Militair diploma (Dipl. XXI) voor een soldaat van het leger in Germania Superior.

6. *Ante diem – consulibus*, 27 Oct. 90.

442 **C I L. III 2864, 9960**

C(aio) Octavio Tidio Tossiano L(ucio) Ia(v)oleno Prisco, leg(ato) Leg(ionis) IV Flav(iae), leg(ato) Leg(ionis) III Aug(ustae), iuridic(o) Provinc(iae) Brittanniae, 3 leg(ato) consulari Provinc(iae) Germ(aniae) Superioris, legato consulari Provinc(iae) Syriae, proconsuli Provinc(iae) Africae, pontifici, P(ublius) Mutilius P(ublii) f(ilius) Cla(udia) Crispin(u)s t(estamento) p(oni) i(ussit) amico carissimo.

AANTEEKENINGEN. — Nadin in Dalmatia (Nedinum). — Dessau 1015 (verg. add.), Riese 326.

1. *Lucio Iavoleno Prisco*, de bekende rechtsgeleerde.

3. *consulari Provinciae Germaniae Superioris*, in het jaar 90; verg. het militaire diploma van dat jaar (Dipl. XXI, de vorige inscriptie). — De *Provincia Germania Superior* wordt in deze inscriptie voor het eerst genoemd.

4. *pontifici*. — Zijn ambten te Rome, onder anderen het consulaat, worden in deze inscriptie niet genoemd.

§ 4. — DE TIJD VAN DE TWEEDE EN DE DERDE EEUW.

443 **C I L. XIII 9162**

[I]mp(eratori) Cae(sari) Ne[r]va(e) Traian[o] Aug(usto) Ger(manico), po[nt(ifici)] max(imo), trib(unicia) p(otestate),p(atri) p(atriae), co(n)s(uli) [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Beek bij Nijmegen. — Riese 85. — Zie boven, N. 126. — Inscriptie op een mijlpaal.

1. *Germanico*. — De inscriptie is dus ouder dan het jaar 102, daar keizer Traianus nog niet den bijnaam *Dacicus* voert.

444 **C I L. XIII 8823**

[Imp(eratori) Ca]es(ari) Nerva(e) Traia[no Au]g(usto) Ger(manico) Dacico, p(ontifici) [m(aximo), t]rib(unicia) p(otestate), p(atri) p(atriae), co(n)s(uli) V, 3 [Coh(ors) I] Lucensiu[m] p(ia) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Roomburg. — Brambach 6 *b*, Riese 90. — Zie boven, N. 333.

2. *consuli V*, in het jaar 103.

445

Imp(eratori) Antonino Aug(usto) Pio, p(atri) pat(riae), vexilatio(nes) Leg(ionis) II Aug(ustae) et Leg(ionis) VI Vic(tricis) et Leg(ionis) XX V(aleriae) 3 V(ictricis), contributi ex Ger(maniis) duobus, sub Iulio Vero leg(ato) Aug(usti) pr(o) p(raetore).

AANTEEKENINGEN. — Newcastle-on-Tyne. — Riese 126. — *Korrespondenzblatt der Westdeutschen Zeitschrift,* XXII (1903), 202 en 214, n. 86 en 93.

2. *Legionis – Valeriae Victricis,* legiones van het leger in Britannia.

4. *Iulio Vero,* eerst legatus van Germania Inferior (verg. beneden) en later van Britannia tusschen 150 en 160.

446 **C I L. XIII 9165**

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), pont(ifici) max(imo), tr(ibunicia) pot(estate) XVI, co(nsuli) XIII, et Imp(eratori) Caes(ari)
3 L(ucio) Aurel(io) Vero Aug(usto), tr(ibunicia) pot(estate) II, co(n)s(uli) II, – –.

AANTEEKENINGEN. — Monster. — Riese 135*a*. — Inscriptie op een mijlpaal. — Zie boven, N. 377.

2. *tribunicia potestate XVI consuli XIII,* in het jaar 162 na Christus.

447 **C I L. XIII 8643**

[I]mp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aur[elius Antoninus Aug(ustus)] et Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Au[relius Verus Aug(ustus)] scholam C(ivitatis) Tr(aianae)
3 v[i] igni[s destructam restituere] curaverunt – –.

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 138.

448 **C I L. XIII 12057**

Deae Vagdavercusti Titus Flavius Constans, praef(ectus) praet(orio), em(inentissimus) v(ir).

AANTEEKENINGEN. — Keulen, op een altaar met een reliëf. — Dessau 9000, Riese 450. — Poppelreuter, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt,* III (1910), blz. 1–4.

1. *Deae Vagdavercusti,* godin der Bataven; zie hier beneden. — De goden der onderdanen werden evenwel in de 2de eeuw nog niet vereerd door de hoogere ambtenaren van het Romeinsche rijk. Maar wellicht is deze wijding te verklaren als een betuiging van dank voor de overwinning behaald door de Bataafsche vlootsoldaten (verg. de volg. inscriptie); zie A. von Domaszewski, *Mitteilungen des archaeologischen Instituts: Römische Abteilung,* XX (1905), blz. 156.

–. *Titus Flavius Constans,* wellicht dezelfde die wordt genoemd in 139 als procurator van Dacia Inferior (verg. C I L. III 13793–13798); hij is waarschijnlijk aan den Beneden-Rijn geweest als veldheer tusschen 165 en 167 ten tijde van keizer Marcus Aurelius; mogelijk hoort de inscriptie evenwel in den tijd van den Gallischen keizer Postumus.

2. *eminentissimus vir,* de hoogste titel voor hen die tot den ridderstand behooren, toekomend aan den praefectus praetorio, zoolang hem nog niet de titel van clarissimus is vereerd, in deze afkorting op andere inscripties voor het eerst in het jaar 168 (verg. Hirschfeld, *Verwaltungsbeamte,* blz. 451 n. 2.).

449

[Huic senatus auctore imperatore, quod rebellionem]rum bello
[devictorum] Germaniae gentium [suppressit et aedific]ata mox incredibili
3 cel[eritate classe defectores, c]um a barbaris classem habu[issent, . . . subiecit,
. . . . statuam armatam poni in Foro Divi Traiani pecunia publica censuit].

AANTEEKENINGEN. — Rome, op het Forum van Traianus. — A. von Domaszewski, *Römische Mitteilungen*, XX (1905), blz. 156; *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, III (1910), blz. 3–4. — Fragment van de inscriptie onder een standbeeld, waarschijnlijk ten tijde van keizer Marcus Aurelius opgericht voor Titus Flavius Constans, die aan den Beneden Rijn met hulp van Bataafsche vlootsoldaten een opstand had gedempt en daarvoor te Keulen een altaar met reliëf aan de Dea Vagdavercustis heeft gewijd; verg. de vorige inscriptie.

450 **C I L. XIII 3605**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) – – pro salute Commodi Antonini Pii Felicis
Aug(usti) T(itus) Fl(avius) Hospitalis, (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae),
3 Fusciano II et Silano II co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Flémalle bij Luik. — Riese 146. — De lezing is gedeeltelijk onzeker.

3. *Fusciano – consulibus*, in het jaar 188.

451 **C I L. XIII 6800**

In h(onorem) L(uci) Septimi Severi Pii Pertinacis Aug(usti), invicti imp(eratoris), et M(arci) Aureli Antonini Caes(aris), Legioni XXII Pr(imigeniae) p(iae)
3 f(ideli) honoris virtutisq(ue) causa Civitas Treverorum in obsidione ab ea defensa.

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 419, Riese 153. — J. Keller, *Westdeutsche Zeitschrift*, V (1886), Korr.-Blatt, 140; verg. 187. — Hirschfeld, *Historische Zeitschrift*, LXXIX (1897), blz. 472. — Na de nederlaag van Clodius Albinus, 19 Febr. 197 (verg. Historia Augusti, *Vita Serveri* 11), en voordat Aurelius Antoninus (Caracalla) Augustus is geworden, in 198.

3. *Civitas Treverorum*, in dezen tijd nog niet de hoofdstad.

–. *defensa*, waarschijnlijk bij een inval van Germanen; verg. Riese 371 en 413.

452 **C I L. XIII 8824**

Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus Aug(ustus) et M(arcus)
Aurelius Antoninus Caes(ar) Coh(orti) XV Vol(untariorum) armamentarium
3 vetustate conlabsum restituerunt – –.

AANTEEKENINGEN. — Roomburg. — Dessau 9178, Riese 171. — Zie boven, N. 334.

1. *Imperator – Antoninus Caesar*, Septimius Severus en Aurelius Antoninus (Caracalla), tusschen 196 en 198.

453 **C I L. XIII 8826**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sep(timius) Seve]rus Pius Pertinax Aug(us-
tus), [pontif(ex) max]im(us), trib(unicia) pot(estate) VIIII, e[t] Imp(erator) [M(ar-
3 cus) Aurel(ius) Antoninus] Aug(ustus) Pius, pontif(ex) max(imus), [trib(unicia)
pot(estate) III, Im]p(eratoris) L(uci) Septimi Sever[i] Pii Pe[rtinacis Aug(usti)
fil(ius)], Coh(orti) XV Vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) p(iae) f(ideli) – –.

AANTEEKENINGEN. — Roomburg. — Riese 172. — Zie boven, N. 332.

2. *tribunicia potestate VIIII*, in het jaar 201.

454 **C I L. XIII 8828**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax) A[ug(us-
tus), pont(ifex)] max(imus), trib(unicia) pot(estate) XIII, [et Imp(erator)
3 Caes(ar) M(arcus) Aurel(ius) A]ntonin(us) Pius Au[g(ustus), pont(ifex) max(imus),
trib(unicia) pot(estate) p]er milit(es) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) [f(idelis)
. . . . restituerunt] – –.

AANTEEKENINGEN. — Brittenburg bij Katwijk (?). — Riese 166. — Zie boven, N. 345.

2. *tribunicia potestate XIII*, in het jaar 205.

455 **C I L. XIII 8829**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax)
A[ug(ustus), ... pontifex maxi]m(us), trib(unicia) pot(estate) [. et
3 Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Anto]nin(us) Aug(ustus) Pius, po[ntifex max(imus),
tr(ibunicia) pot(estate), Imp(eratoris) L(uci) Sept(imi) Severi] Pii Pert(i-
nacis) Aug(usti) fil(ius) et M[.] – –.

AANTEEKENINGEN. — Egmond (?). — Riese 173. — Zie boven, N. 389.

1. *Imperator – et M*, Septimius Severus, Caracalla en Geta.

456 **C I L. XIII 8825**

Impp.(Imperatores) Caess.(Caesares) L(ucius) Septimius Severus Pius
Pert[inax et] M(arcus) Aurelius Antoninus Augg.(Augusti) e[t L(ucius) Septimius
3 Geta nob(ilissimus) Caesar] Numero Expl(oratorum) Bat(avorum) Antoniniano-
noru[m] – –.

AANTEEKENINGEN. — Roomburg. — Dessau 9186, Riese 174. — Zie boven, N. 337.

1. *Imperatores – Geta Caesar*, Septimius Severus, Caracalla en Geta.
3. *Antoninianorum*, bijgevoegd na het jaar 211.

457 **C I L. VI 1450**

L(ucio) Mario L(ucii) f(ilio) Quir(ina) Maximo Perpetuo Aureliano, co(n)s(uli), sacerdoti fetiali, leg(ato) Augg. (Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Syriae Coelae, legato Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Germaniae Inferioris, item Provinc(iae) Belgicae, duci exerciti Mysiaci aput Byzantium et aput Lugudunum, leg(ato) Leg(ionis) I Italic(ae), cur(atori) Viae Latinae, item Rei P(ublicae) Faventinorum, allecto inter praetorios, trib(uno) pleb(is) candidato, quaestori urbano, trib(uno) laticl(avio) Leg(ionis) XXII Primig(eniae), item III Italicae, IIII (viro) viarum curandarum, M(arcus) Iulius Artemidorus, Leg(ionis) III Cyrenaicae.

Aanteekeningen. — Rome. — Henzen 5502, Dessau 2935, Riese 371.

1. *L(ucio) Mario Maximo.* — Zie beneden; verg. Borghesi, *Oeuvres*, V, blz. 455—481, de inscripties aldaar en Cassius Dio LXXVIII 14, 3. — Hij bekleedde de lagere ambten onder Commodus, nam deel aan het beleg van Byzantium onder Septimius Severus van 193 tot 196 als dux (bevelhebber zonder territoriale bevoegdheid) en aan de oorlogen tegen Clodius Albinus in 197. Hij werd praefectus urbis onder Macrinus sedert 217, consul voor de tweede maal in 223, legatus van Germania Inferior niet vóór 207; wellicht was hij dezelfde als de geschiedschrijver Marius Maximus.

5. *aput Lugudunum*, tegen Clodius Albinus in het jaar 197.

458 **C I L. VI 31162**

Herculi Magusano ob reditum domini nostri M(arci) Aureli Antonini Pii Felicis Aug(usti) equites singulares Antoniniani eius, cives Batavi sive Thraces, adlecti ex Provincia Germania Inferiori, votum solverunt libentes merito, (ante diem) III kal(endas) Oct(obres) Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Antonino Aug(usto) II et Tineio Sacerdote II co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 213.

1. *Marci Aureli Antonini*, Keizer Elagabalus.
4. *Ante diem – consulibus*, 29 September 219.

459 **C I L. XIII 8811**

[In h]o[norem domus] d[i]vin[ae I(ovi) o(ptimo) m(aximo)] – – Dis omnibus Deabusque pro salute d(o)m(ini) n(ostri) Marci [Aurelii Antonini P(ii) F(elicis) Aug(usti), divi] Antonini Magni [f(ilii), divi Severi nep(otis)], leg(atus) [Aug(usti) n(ostri)] Leg(ionis) I M(inerviae) Antoninianae p(iae) f(idelis) [aram dica]vit.

Aanteekeningen. — Vechten. — Riese 219. — Zie boven, N. 290.

2. *Marci Aurelii – Augusti*, keizer Elagabalus.

460 **C I L. XIII 8827**

Imp(eratori) Caes(ari) [. . . .] Anto[nino] Aug(usto) [.] Coh(ors) [I R]aetoru[m] p(ia) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — De Brittenburg bij Katwijk (?). — Riese 220. — Zie boven, N. 346.

1. *Imperatori – Augusto*, bedoeld kunnen zijn de keizers Aurelius Antoninus (Caracalla, 211—217) of Elagabalus (218—222).

461 **C I L. XIII 9092**

Im[p(eratori) Ca]es(ari) Mar[co Cas]sian[io] Latin[io Post]umo [P(io)] F(elici) Inv[icto Aug(usto)], p(ontifici) m(aximo), trib(unicia) [pot(estate) . .,
3 c]o(n)s(uli) II[. .], p(atri) p(atriae). — [A C]ol(onia) N[emetum leugae . .].

AANTEEKENINGEN. — Altripp. — Brambach 1948, Riese 283. — Inscriptie op een mijlpaal.

3. *consuli II*, in het jaar 259, of *consuli III*, in de jaren 260 of 261.

§ 5. — DE TIJD VAN DIOCLETIANUS TOT HET EINDE DER VIERDE EEUW.

462 **C I L. XIII 9094**

Imp(eratori) Cae[s(ari)] Diocle(tiano) P(io) F(elici) Invic(to) [A]u[g(usto), p(ontifici)] m(aximo), trib(unicia) p(otestate), p(atri) p(atriae), co(n)s(uli). —
3 C(oloniam) Ne(metum) l(eugae) V.

AANTEEKENINGEN. — Altripp. — Brambach 1950, Riese 292.

2. *tribunicia potestate*, zonder cijfer, in het jaar 285.

463 **C I L XIII 8019**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) pro salute Impp.(Imperatorum) Diocletiani [et] Maximi[an]i [A]ugg.(Augustorum), [Cons]t[a]nti [et] Maximiani
3 nobb.(nobilissimorum) [Caes]s.(Caesarum) templ[um] Marti[s mi]l[i]taris v[etu]s[t]ate c[o]nlapsum Aur(elius) Si[nt]us, prae[f(ectus) L]eg(ionis) I M(inerviae) a solo resti[t]uit d[i]e (ante diem) XIII kal(endas) Oc[t(obres) T]usco et [Anuli]-
6 no co(n)[s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Brambach 467, Riese 298.

5. *die XIII—consulibus*, 19 September 295.

464 **C I L. XIII 8502**

Virtute Domini Constantini Maximi Pii Felicissimi Invicti Augusti suppressis domitisque Francis, in eorum terris castrum Divitensium sub praesentia
3 Principis sui, devoti numini maiestatique (eius) duodeviginti <haec vota> fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Deutz. — Brambach 26, Dessau 8937, Riese 308. — Alleen bekend door een afschrift. — Verg. A. von Domaszewski, *Rheinisches Museum*, LIX (1904), blz. 470.

3. *duodeviginti haec vota fecerunt*, wellicht te lezen: *duoetvicensimani* (d. w. z. de soldaten van Legio XXII, dat onder Constantinus I wellicht in Germania Inferior stond) — *X vota XX—fecerunt* (A. von Domaszewski); verg. C I L. XIII 4139 en 4140.

465 **C I L. III 6375**

[Victor]iae Franci[cae d(omini) n(ostri)] F]l(avii) Con[stanti]s victoris [ac trium]fatoris sem[per] Aug(usti) [.].

AANTEEKENINGEN. — Salona. — Dessau 728, Riese 312. — Hirschfeld, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, IX, blz. 29.

1. *Constantis – Augusti*, tusschen 337 en 350.

466 **C I L. III 445**

[Subiuganti] Germanias Gallias Britaneas Africam adque Illuricum virtute gloria pietate iustitia cunctos retro principes supergresso, d(omino) n(ostro)
3 Fl(avio) Iul(io) Constantio victori maximo ac triumfatori semper Augusto, Fl(avius) Magnus [v(ir) s]p(ectatissimus), [vi]c(arius) Asiae, vice sacra iudican[s, mai]e[s]tati [e]ius clementiaeque devotus, curante M(arco) Anatolium curatore.

AANTEEKENINGEN. — Aidin (Tralles) in Caria. — Dessau 733, Riese 313.

1. *subiuganti*, ingevoegd volgens een vermoeden van Mommsen, na de overwinning op Magnentius en Vetranius.

4. *Magnus*, vicarius van Asia in 354 (verg. Codex Theodosianus VIII 5, 6).

467 **C I L. III 247**

Domino totius orbis Iuliano Augusto ex Oceano Britannico vi(i)s per barbaras gentes strago resistentium patefactis adusque Tigridem una aestate
3 transvecto Saturninius Secundus v(ir) c(larissimus), [praef(ectus)] praet(orio), [d(evotus)] n(umini) m(aiestati)[q(ue) (eius)].

AANTEEKENINGEN. — Angora (Ancyra) in Galatia. — Orelli 1109, Dessau 754, Riese 316.

2. *una aestate*, in 361.

3. *Saturninius Secundus*, dezelfde als Secundus Sallustius, de bekende medewerker van Iulianus (Ammianus XXII 3, 1). Hij is in 361 praefectus praetorio geworden. De inscriptie is geplaatst in 362, toen Iulianus voor de rechtspraak in Ancyra was; verg. Ammianus XXII 9, 8.

468 **C I L. VI 1175 = 31250**

Domini nostri Imperatores Caesares Fl(avius) Valentinianus Pius Felix Maximus Victor ac Triumf(ator) semper Aug(ustus), pontif(ex) maximus,
3 Germanic(us) max(imus) Alamann(icus) max(imus) Franc(icus) max(imus)

Gothic(us) max(imus), trib(unicia) pot(estate) VII, imp(erator) VI, cons(ul) II, p(ater) p(atriae) p(erpetuus), et Fl(avius) Valens Pius Felix Max(imus) Victor
6 ac Triumf(ator) semper Aug(ustus), pontif(ex) maximus, Germanic(us) max(imus) Alamann(icus) max(imus) Franc(icus) max(imus) Gothic(us) max(imus), trib(unicia) pot(estate) VII, imp(erator) VI, cons(ul) II, p(ater) p(atriae)
9 p(erpetuus), et Fl(avius) Gratianus Pius Felix Max(imus) Victor ac Triumf(ator) semper Aug(ustus), pontif(ex) maximus, Germanic(us) max(imus) Alamann(icus) max(imus) Franc(icus) max(imus) Gothic(us) max(imus),
12 trib(unicia) pot(estate) II, imp(erator) II, cons(ul) primum, p(ater) p(atriae) p(erpetuus), pontem Felicis nominis Gratiani in usum senatus ac populi Rom(ani) constitui dedicarique iusserunt.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 1117.
4. *tribunicia potestate VII*, in het jaar 369.

469 **C I L. XIII 11538**

[S]alvis Ddd.(Dominis tribus) nnn.(nostris) Valentiniano, [Va]lente et Gratiano [Victo]r(ibus) se[m]p(er) Aug(ustis) burgum [.]iaco confine
3 Leg(io) Octa(va) [August]anensium fecit sub cur(a) [.]ri pr(ae)p(ositi), consu(libus) D(omino) n(ostro) Gratiano II [et Fl(avio) P]robo v(iro) c(larissimo).

AANTEEKENINGEN. — Schaderloch in Aargau. — Riese 319. — Deze inscriptie heeft betrekking op werken voor de verdediging der grenzen door keizer Valentinianus I; verg. Ammianus Marcellinus XXVIII 2, 1 en XXX 7, 6 (verg. deel I, blz. 435 en 437). — Verg. verder de inscripties C I L. XIII 11537 en 11543 (Riese 318 tot 320).
4. *consulibus – clarissimo*, in het jaar 371.

470 **C I L. XIII 10026, 21**

Votis XX(vicennalibus) Augg.(Augustorum) nn.(nostrorum).

AANTEEKENINGEN. — Op twee zilveren platen, gevonden in de Waal bij Nijmegen. — Riese 322. — Zie boven, N. 226.

471 **C I L. XIII 8262**

[Salvis domini]s et imperatoribus nost[ris Fl(avio) Theodo]sio, Fl(avio) Arcadio et Fl(avio) Eugenio [portam (?) vetusta]te conlabsam iussu viri cl(a-
3 rissimi) [et inlustris Arboga]stis comitis et instantia v(iri) c(larissimi) [. co]-mitis domesticorum ei[. g]us ex integro opere faciun[dam cura]vit magister (rei) pr(ivatae) Aelius [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 360, Dessau 790, Riese 321. — Laatste bekende inscriptie aan den Beneden-Rijn.

2. *Eugenius*, keizer van 392 tot 394.

3. *Arbogastis comitis*; verg. Zosimus VII 35,10; op zijn bevel is Valentinianus II gedood en Eugenius tot keizer verheven; Tillemont, *Histoire des empereurs*, V, blz. 356 en 370; E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, blz. 324 en volg.

HOOFDSTUK II.

HET BESTUUR

§ 1. — Legati van Gallia.

Decimus Iunius Brutus Albinus, legatus van Caesar in Gallia Transalpina waarschijnlijk van 49 tot 46 vóór Christus; verg. Appianus, *De bellis civilibus* II 48, 197 (Deel I, blz. 323).

C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, IV, blz. 29. — Münzer, *Realencyclopädie*, Suppl. V, 369–385.

Aulus Hirtius, legatus van Caesar in Gallia waarschijnlijk van 46 tot 44 vóór Christus; verg. Cicero, *Ad Atticum* XII 37, 4 en XIV 9, 3 (Deel I, blz. 33); Hirtius was consul in 43 vóór Christus.

Von der Mühll, *Realencyclopädie*, VIII, 1956–1962.

Lucius Munatius Plancus, legatus in Gallia in de jaren 44 en 43 vóór Christus; Munatius Plancus was consul in 42 vóór Christus; verg. Cicero, *Oratio Philippica* V 2, 5 (Deel I, blz. 32); Appianus, *De bellis civilibus* III 46 en 97 (Deel I, blz. 323).

Prosopographia, II, blz. 390 n. 534. — C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, IV, blz. 47–52.

472 **C I L. X 6087**

L(ucius) Munatius L(uci) f(ilius) L(uci) n(epos) L(uci) pron(epos) Plancus, co(n)s(ul), cens(or), imp(erator) iter(um), VII vir epulon(um), triump(havit) 3 ex Raetis, aedem Saturni fecit de manibis, agros divisit in Italia Beneventi, in Gallia colonias deduxit Lugudunum et Rauricam.

Aanteekeningen. — Bij Gaeta. — Orelli 590, Riese 1.

2. *censor*, in het jaar 22 vóór Christus.

–. *triumphavit ex Raetis*, 29 December 43 vóór Christus.

4. *colonias deduxit*, als legatus in Gallia, in 44 of 43 vóór Christus.

Publius Ventidius Bassus, praetor en consul suffectus in 43 vóór Christus, legatus van Marcus Antonius in Gallia in 42 en 41 vóór Christus; verg. Cassius Dio XLVIII 10 (Deel I, blz. 338).

L. Ganter, *Die Provinzialverwaltung der Triumvirn* (Diss. Strassburg, 1892), blz. 9.

QUINTUS FUFIUS CALENUS, consul in 47, legatus van Marcus Antonius in Gallia in 41 en 40 vóór Christus; verg. Appianus, *De bellis civilibus* V 51 (Deel I, blz. 324); Cassius Dio XLVIII 10 en 20 (Deel I, blz. 338 en 339).
Münzer, *Realencyclopädie*, VII, 204–207.

GAIUS SALVIDIENUS RUFUS SALVIUS, legatus van Caesar Octavianus in Gallia in 40 en 39 vóór Christus; verg. Appianus, *De bellis civilibus* V 54.
Münzer, *Realencyclopädie*, I A, 2019–2021.

MARCUS VIPSANIUS AGRIPPA, legatus van Caesar Octavianus in Gallia van 39 tot 37 vóór Christus; verg. Cassius Dio XLVIII 49, 3 (Deel I, blz. 339) en Appianus, *De bellis civilibus* V 92.
Prosopographia, III, blz. 439 n. 457.

CAESAR OCTAVIANUS was in 38 en 37 vóór Christus zelf in Gallia te zamen met Agrippa; verg. Cassius Dio XLVIII 49, 2 (Deel I, blz. 339).

ANTISTIUS VETUS, legatus van Caesar Octavianus in Gallia van 36 tot 34 vóór Christus.
L. Ganter, *Die Provinzialverwaltung der Triumvirn*, blz. 12.

CAESAR OCTAVIANUS was in 34 vóór Christus korten tijd zelf in Gallia.

GAIUS CARRINAS, legatus van Caesar Octavianus in Gallia van omstreeks 31 tot 28 vóór Christus; verg. Cassius Dio LI 21 (Deel I, blz. 340).
Prosopographia, III, blz. 306 n. 375. — Münzer, *Realencyclopädie*, III, 1612.

473 **C I L. I (ed. 2), blz. 77**

[726]. — [C(aius) Carr]inas ex [G]al[lis] prid(ie) eid(us) Iu[n(ias)] triumph(avit), palmam dedit.

AANTEEKENINGEN. — Rome, *tabula triumphorum*, in het Palazzo Barberini.
1. *ex Gallis*. — Triumf van Gaius Carrinas over de Galliërs, 12 Juni 28 vóór Christus; verg. Cassius Dio LI 21.

MARCUS VALERIUS MESSALLA CORVINUS, consul in 31, legatus van Caesar Octavianus in Gallia in 28 en 27 vóór Christus; verg. Appianus, *De bellis civilibus* IV 38; Tibullus I 7, 3–12; II 1, 33.
Prosopographia, III, blz. 363 n. 90. — H. Dessau, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, I, blz. 406.

474 **C I L. I (ed. 2), blz. 77**

[727]. — M(arcus) Val(erius) Messal[la] ex Gallia [(ante diem) VII k(alendas) Oct(obres) trium(phavit)], palmam dedit.

AANTEEKENINGEN. — Rome, *tabula triumphorum* in het Palazzo Barberini.
1. *ex Gallia*. — Triumf van Messalla, 25 September 27 vóór Christus.

MARCUS VINICIUS, consul in 19 vóór Christus, wellicht legatus in Gallia als praetorius in 25 vóór Christus; verg. Cassius Dio LIII 26,4; zie beneden, blz. 251.
A. von Premerstein, *Oesterreichische Jahreshefte*, VII (1904), blz. 215–239.

GNAEUS PULLIUS POLLIO, wellicht legatus van Augustus in Gallia Comata tusschen 22 en 12 vóór Christus, mogelijk niet anders dan als comes van Augustus in Gallia van 16 tot 13 vóór Christus.
Prosopographia, III, blz. 109 n. 802.

475 **C I L. XI 7553**

Cn(aeo) Pullio [. . . f(ilio)] Pollioni, fetia[li, X viro] stlit(ibus) iud(icandis) ex s(enatus) c(onsulto), tr(ibuno) pl(ebis), pr(aetori) ad [aerar(ium)],
3 proco(n)s(uli) [Pr]ovinciae Narb[onensis], [leg(ato) Imp(eratoris) Caes(aris)] Augus[ti i]n Gallia Comat[a itemque] in Aqui[t]a[nia], Athena[s ivit ab Imp(eratore) Caes(are)] August[o] legatus in [Achaiam missus?], II vir(o) quinquenna-
6 [li Claudienses ex praef(ectura)] Claudi[a patrono].

AANTEEKENINGEN. — San Liberate bij Bracciano (Forum Clodii). — Dessau 916, Riese 2. — Th. Mommsen, *Revue de philologie*, XIII (1889), blz. 129 = *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 541; *Ephemeris epigraphica*, VII (1890), blz. 446 en volg.
1. *Gnaeo Pullio - Pollioni*, alleen bekend door deze inscriptie.
3. *legato - Caesaris*. — De aanvulling is onzeker; wellicht moet men lezen: *comiti Imperatoris Caesaris Augusti*; verg. E. Ritterling, *Bonner Jahrbücher*, CXIV (1906), blz. 175.

MARCUS VIPSANIUS AGRIPPA, schoonzoon van Keizer Augustus, was in Gallia in 19 vóór Christus; verg. Cassius Dio LIV 11, 1 (Deel I, blz. 341).

MARCUS LOLLIUS, consul in 21, legatus van Augustus in Gallia in 17 en 16 vóór Christus; verg. Velleius II 97 (Deel I, blz. 111); Obsequens 71; Cassius Dio LIV 20 (Deel I, blz. 341), etc.
Prosopographia, II, blz. 295 n. 226. — Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 1377–1387.

AUGUSTUS was van 16 tot 13 vóór Christus zelf in Gallia.

TIBERIUS CLAUDIUS NERO, stiefzoon van Augustus, de latere Keizer Tiberius, legatus in Gallia in 16 en 15 vóór Christus; verg. Suetonius, *Tiberius* 9 (Deel I, blz. 290).
Prosopographia, II, blz. 182 n. 150. — Gelzer, *Realencyclopädie*, X, 478–536.

Nero Claudius Drusus, stiefzoon van Augustus, legatus van Augustus in Gallia van 13 tot 11 vóór Christus en in het bezit van het *imperium proconsulare* van 10 tot 9 vóór Christus; verg. Cassius Dio LIV 25 (Deel I, blz. 342); C I L. XIII 1668 (zie boven N. 415) en C I L. VI 1207 (zie boven N. 411).

Prosopographia, I, blz. 365 n. 689. — Stein, *Realencyclopädie*, III, 2703–2719.

Tiberius Claudius Nero, de latere Keizer Tiberius, was in Gallia na den dood van Drusus, in 9 tot 7 vóór Christus; verg. Velleius II 97 (Deel I, blz. 111).

Gaius Sentius Saturninus, consul in 19 vóór Christus, legatus in Gallia tusschen 6 en 1 vóór Christus; verg. Velleius II 105, 1 (Deel I, blz. 112).

Groag, *Realencyclopädie*, II A, 1521.

Lucius Domitius Ahenobarbus, consul in 16 vóór Christus, legatus in Gallia in 1 na Christus, wellicht reeds sedert 6 vóór Christus; verg. Cassius Dio LV 10*a*, 3 (Deel I, blz. 344).

Groag, *Realencyclopädie*, V, 1343¬1346. — H. Dessau, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, I, blz. 426.

Marcus Vinicius, consul in 19 vóór Christus, legatus in Gallia van 1 tot 3 na Christus; verg. Velleius II 104, 2 (Deel I, blz. 112); zie boven, blz, 250.

Tiberius Iulius Caesar, de latere Keizer Tiberius, was in Gallia na zijn adoptie door keizer Augustus, van 4 tot 6 na Christus, in het bezit van het *imperium proconsulare*; verg. Velleius II 104 (Deel I, blz. 112).

476

[Ἀπὸ Β]ονωνίας τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐνεχθ[εῖσα ἐτιστολὴ Τιβερίου Καίσαρος].
Τιβέριος Καῖσαρ Αἰζ[ανειτῶν βουλῇ] δήμωι [χαίρειν]. Ἀρχῆθεν ὑμῶν τὴ[ν
3 εὐσέβειαν (?) καὶ] πρὸς ἐμὲ συνπαθί[αν μαθὼν ἀπεδεξά]μην ἥδιστα καὶ ν[ῦν
παρὰ τῶν ὑμε]τέρων πρεσβευτῶν [τὸ ψήφισμα τὸ] διαφαῖνον τῆς πό[λεως τὴν εἴς με
εὔ]νοιαν . πειράσομαι [οὖν ὑμῖν, ὅσον] ἂν ὦ δυνατὸς, συν[αύξειν ἐν πᾶσι καὶ]οῖς,
6 οἷς ἀξιοῦτε τ[υχεῖν βοηθείας].

Aanteekeningen. — Tschavdyrrhissar (Aezanae) in Phrygia. — Dessau 9463, Riese 6. — Kornemann, *Klio*, IX (1909) blz. 422–449. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, IV, blz. 553 n. 1693.

1. Βονωνίας, Gesoriacum Morinorum, thans Boulogne-sur-Mer; in de litteratuur komt de naam Bononia eerst voor in den tijd van Constantinus I.

2. Τιβέριος. — Hij was in Gallia kort nadat hij door Augustus was geadopteerd, in 4 na Christus.

5. εὐνοίαν. — Waarschijnlijk was het bericht, dat Tiberius door Augustus was geadopteerd, de aanleiding voor het decreet der bewoners van Aezanae ter eere van Tiberius.

477 **C I L. XIII 3570**

Ti(berio) Caesari, Augusti f(ilio), divi nepoti: adventui eius sacrum. Cn(aeus) Licinius C(ai) f(ilius) Vol(tinia) Navos.

AANTEEKENINGEN. — Bavai (Bagacum Nerviorum). — Dessau 8898, Riese 9. — De inscriptie is geplaatst tusschen 4 na Christus, toen Tiberius door Augustus werd geadopteerd, en 14, het sterfjaar van Augustus. Tiberius was in Gallia in de jaren 4, 5, 6 en 10 tot 12.

478 **C I L. XIII 6816**

Cn(aeus) Petronius Cn(aei) f(ilius) Pom(ptina) Asellio, trib(unus) militum, praef(ectus) equit(um), praef(ectus) fabrum Ti(berii) Caesaris.

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Riese 10.

GAIUS SENTIUS SATURNINUS, consul in 19 vóór Christus, commandant van het leger aan den Rijn waarschijnlijk van 4 tot 7 na Christus (verg. Dio LV 28; Deel I, blz. 346), eerst onder het opperbevel van den lateren Keizer Tiberius.

Groag, *Realencyclopädie*, II A, 1521–1526.

LUCIUS AELIUS LAMIA, wellicht legatus in Gallia in 7 en 8 na Christus; verg. Velleius II 116, 3 (Deel I, blz. 114).

Prosopographia, I, blz. 18 n. 149. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, IV, blz. 119 n. 4.

PUBLIUS QUINCTILIUS VARUS, legatus van Augustus aan den Rijn waarschijnlijk van 7 of 8 tot 9 na Christus; verg. Cassius Dio LVI 18 (Deel I, blz. 346), etc.; Varus kwam om in den slag in het Teutoburger woud.

Prosopographia, III, blz. 118 n. 27.

TIBERIUS IULIUS CAESAR, de latere keizer Tiberius, was in Gallia na de nederlaag van Varus, van 9 tot 12 na Christus; verg. Velleius II 120 (Deel I, blz. 117).

GERMANICUS IULIUS CAESAR, was in Gallia van 13 tot 17 na Christus; verg. Velleius II 123 (Deel I, blz. 119), etc.

Prosopographia, II, blz. 178 n. 146. — Kroll, *Realencyclopädie*, X, 435–464.

479 **C I L. XIII 1036**

Germanico [Caesa]ri, Ti(berii) Aug(usti) f(ilio), divi August(i) nep(oti), divi Iuli pronep(oti), [augu]ri, flam(ini) Aug(ustali), co(n)s(uli) II, imp(eratori) II;

Ti(berio) Caesar[i, divi Au]gust(i) f(ilio), [Aug(usto)], auguri, pontif(ici) maxs(imo), [co(n)s(uli) III?], imp(eratori) VII, [tri]b(unicia) pot(estate) [XXI?];

Dr[us]o Caesari, [Ti(berii) Aug(usti) f(ilio), divi] Aug(usti) nep(oti), divi Iuli [pronep(oti)], pontifici, auguri, [co(n)s(uli) II];

C(aius) Iulius C(ai) Iuli Otuaneuni f(ilius) Rufus, C(ai) Iuli Gedomonis 9 nepos, Epotsorovidi pron(epos), sacerdos Romae et Augusti ad aram, quae est ad confluentem, praefectus fabrum, d(at).

Aanteekeningen. — Saintes (Mediolanum Santonum in Aquitania) op een triumfboog. — Orelli 660, 661.

§ 2. — Legati pro praetore van den Exercitus Germanicus Inferior.

Aulus Caecina Severus, consul in 9 vóór Christus, legatus van het leger in Germania Inferior van 14 tot 16 na Christus, onder Germanicus; verg. Tacitus, *Annales* I 31 (Deel I, blz. 253), etc.

Prosopographia, I, blz. 256 n. 80. — Stein, *Realencyclopädie*, III, 1241–1243.

Gaius Visellius Varro, consul in 12 na Christus, legatus in Germania Inferior in 21, waarschijnlijk van 16 tot 28; verg. Tacitus, *Annales* III 41 (Deel I, blz. 270), etc.

Prosopographia, III, blz. 447 n. 487.

Lucius Apronius, consul in 8 na Christus, legatus in Germania Inferior ten minste van 28, wellicht tot 34; verg. Tacitus, *Annales* IV 72 en VI 30 (Deel I, blz. 273 en 274).

Prosopographia, I, blz. 120 n. 787. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 273–274.

Publius Gabinius Secundus, legatus in Germania Inferior in 41; verg. Cassius Dio LX 8 (Deel I, blz. 253) en Suetonius, *Claudius* 24 (Deel I, blz. 297).

Prosopographia, II, blz. 105 n. 6. — Groag, *Realencyclopädie*, VII, 431.

Quintus Sanquinius Maximus, consul voor de eerste maal vóór 32 en voor de tweede maal in 39, legatus in Germania Inferior tot kort vóór het jaar 47; verg. Tacitus, *Annales* XI 18 (Deel I, blz. 275).

Prosopographia, III, blz. 173 n. 136. — Groag, *Realencyclopädie*, I A, 2286–2287.

Gnaeus Domitius Corbulo, consul vóór 46, legatus in Germania Inferior van 47 tot ongeveer 50; verg. Tacitus, *Annales* XI 18 (Deel I, blz. 275) en Cassius Dio LX 30 (Deel I, blz. 353).

Prosopographia, II, blz. 20 n. 123. — A. Stein, *Realencyclopädie*, Suppl. III, 394–410.

MARCUS POMPEIUS PAULINUS, legatus in Germania Inferior vermoedelijk in 56; verg. Tacitus, *Annales* XIII 53 (Deel I, blz. 278); Plinius, *Naturalis historia* XXXIII 143 (Deel I, blz. 154); de inscriptie N. 423.

Prosopographia, III, blz. 69 n. 479.

LUCIUS DUVIUS AVITUS, consul in 56, legatus in Germania Inferior vermoedelijk in 57 en 58; verg. Tacitus, *Annales* XIII 54–56 (Deel I, blz. 278).

Prosopographia, II, blz. 30 n. 181. — Von Wotowa, *Realencyclopädie*, V, 1868–1869.

480 **C I L. XII 1354**

[L(ucio) Duvio Avito . . .], auguri, leg(ato) pro pr(aetore) Exerc[it(us)] Germ(anici) Infer(ioris), leg(ato) pro pr(aetore) Provinciae Aquitanicae, 3 [p]raetori [.].

AANTEEKENINGEN. — Vaison (Vasio). — Dessau 979, Riese 351. — L. Renier, *Revue de philologie*, II (1878), blz. 60. — Th. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 152.

1. *Lucio Duvio Avito*. — Hij was afkomstig uit Vaison.

–. *legato – Inferioris*; verg. O. Hirschfeld, *Commentationes Mommsenianae*, blz. 437 = *Kleine Schriften*, blz. 375.

2. *legato – Aquitanicae*; verg. Plinius, *Naturalis historia* XXXIV 37.

SULPICIUS SCRIBONIUS RUFUS, broeder van Sulpicius Scribonius Proculus, tegelijk met zijn broeder legatus in Germania omstreeks 60; verg. Cassius Dio LXIII 17, 2 (Deel I, blz. 354); daar Proculus legatus in Germania Superior was (verg. C I L. XIII 11806), moet Rufus legatus in Germania Inferior zijn geweest.

Groag, *Realencyclopädie*, II A, 890 n. 28.

FONTEIUS CAPITO, consul in 67, legatus in Germania Inferior in 68; verg. Tacitus, *Historiae* I 7 (Deel I, blz. 197), etc.

Prosopographia, II, blz. 86 n. 310. — Kappelmacher, *Realencyclopädie*, VI, 2846–2847.

CORNELIUS AQUINUS, plaatsvervangend legatus pro praetore van het leger in Germania Inferior in 68; verg. Tacitus, *Historiae* I 7 (Deel I, blz. 197); Plutarchus, *Galba* 10.

AULUS VITELLIUS, consul in 48, de latere keizer, legatus in Germania Inferior in 68 en 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 8 (Deel I, blz. 197), etc.

Prosopographia, III, blz. 449 n. 499.

FABIUS VALENS, opperbevelhebber van het leger van Germania Inferior tijdens den veldtocht van Vitellius naar Italië in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 61 (Deel I, blz. 202); consul in 69.

Prosopographia, II, blz. 52 n. 57. — Goldfinger, *Realencyclopädie*, VI, 1869–1871.

Hordeonius Flaccus, legatus in Germania Superior en Inferior in 69; verg. Tacitus, *Historiae* II 57 (Deel I, blz. 208), etc.

Prosopographia, II, blz. 147 n. 146. — Gaheis, *Realencyclopädie*, VIII, 2405–2408.

Munius Lupercus, onderbevelhebber van Hordeonius Flaccus, commandant van het leger in Germania Inferior; verg. Tacitus, *Historiae* IV 18 (Deel I, blz. 216), etc.

Gaius Dillius Vocula, commandant van het leger aan den Rijn na den dood van Hordeonius Flaccus in 69 en 70; verg. Tacitus, *Historiae* IV 36 (Deel I, blz. 227), etc.; verg. C I L. VI 1402 (zie boven N. 424).

Prosopographia, II, blz. 13 n. 76. — Von Wotowa, *Realencyclopädie*, V, 643–646.

Quintus Petilius Cerialis Caesius Rufus, consul in 70 en 74, legatus in Germania van 70 tot 71; verg. Tacitus, *Historiae* IV 68 (Deel I, blz. 236), etc.

Prosopographia, III, blz. 25 n. 191.

Lucius Acilius Strabo, consul in 71, legatus in Germania Inferior in 72 en 73.

Prosopographia, I, blz. 9 n. 67.

481 **C I L. XIII 7709**

Herculi Saxsano sacrum. Iulius Victor (centurio) pro se et com(m)ilitones, singulares pedites Acili(i) Strabonis leg(ati) Aug(usti), v(otum) s(olverunt) 3 l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Brohl, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 169 n. A 1412). — Brambach 663, Dessau 3456, Riese 355. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 282.

2. *singulares pedites*, soldaten van den staf van den legatus, die te Keulen in garnizoen lagen; verg. beneden, N. 599 en volg.

Sextus Iulius Frontinus, legatus in Germania Inferior van omstreeks 73 tot 74.

Kappelmacher, *Realencyclopädie*, X, 572.

482 **C I L. XIII 8624**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) I]unoni [Miner]vae pro [sal(ute) S]exti Iul(i) [Fro]ntini [leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore)?].

Aanteekeningen. — Xanten. — E. Ritterling, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIII (1928), blz. 48–50; A. Grenier, *Revue des études anciennes*, XXXII (1930), blz. 249.

QUINTUS IULIUS CORDINUS GAIUS RUTILIUS GALLICUS, consul in 71 of 72, legatus in Germania Inferior in het jaar 78; verg. Statius, *Silvae* I 4, 89–90 (Deel I, blz. 168).

Groag, *Realencyclopädie*, I A, 1253–1263.

483 **C I L. XIII 11967**

Imp(erator) Caesar Vespasianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) XVIIII, p(ater) p(atriae), censor, co(n)s(ul) VIII, design(atus) VIIII, equitibus et peditibus, qui militant in alis sex – – et Cohorte I Flavia Hispanorum, quae sunt in Germania sub Q(uinto) Iulio Cordino Rutilio Gallico, – – civitatem dedit et conubium – –.

A(nte) d(iem) XVII k(alendas) Maias D(ecimo) Novio Prisco L(ucio) Ceionio Commodo co(n)s(ulibus).

– – – – –

AANTEEKENINGEN. — Wiesbaden. — Dessau 9052, Riese 47. — Militair diploma van keizer Vespasianus voor troepen van den Exercitus Germanicus Inferior.

5. *Germania*, n.l. *Inferiore*.

7. *Ante diem – consulibus*, 15 April 78.

LUCIUS APPIUS MAXIMUS NORBANUS, mogelijk Lappius Maximus Norbanus, legatus in Germania Inferior sedert het jaar 88.

P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 243. — A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXVI (1907), blz. 129–141.

484 **C I L. VI 1347**

[.]eliae Appi Maximi, bis co(n)s(ulis), confectoris belli Germanici.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 782, Dessau 1006, Riese 67. — Zie boven, N. 428. — Deze inscriptie geldt (waarschijnlijk niet ten onrechte) voor niet echt.

2. *belli Germanici*, de opstand van Saturninus in het jaar 89.

§ 3. — LEGATI PRO PRAETORE VAN DE PROVINCIA GERMANIA INFERIOR, CONSULARES, PRAESIDES EN PLAATSVERVANGENDE GOUVERNEURS DEZER PROVINCIE.

LUCIUS LICINIUS SURA, legatus van Legio I Minervia te Bonn van 93 of 94 tot 97, legatus van Belgica in 97, consul in dat zelfde jaar, legatus van Germania Inferior van 97 tot 100 of 101; verg. C I L. VI 1444 (Dessau 1022); zie beneden, N. 533.

Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 471.

485

H[erculi Sa]x[sa]no sacrum Celsus, (centurio) sin(gularium) ped(itum), et commiliton[es, s]in(gulares) Lic(inii) Surae leg(ati), v(otum) [s(olverunt)] 3 l(aeti) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Hagen, *Germania*, VI (1922), blz. 80. — *Année épigraphique*, 1923, blz. 11 n. 33.— H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 83 n. 251. — Uit den tijd van Keizer Domitianus.

VESTRICIUS SPURINNA, legatus van Germania Inferior omstreeks 98 of waarschijnlijk eenige jaren eerder; verg. Tacitus, *Germania* 33 (Deel I, blz. 192); Plinius, *Epistulae* II 7, 2 (Deel I, blz. 281).

Prosopographia, III, blz. 409 n. 308.

QUINTUS ACUTIUS NERVA, consul in het jaar 100, legatus van Germania Inferior waarschijnlijk van het jaar 101 af.

Prosopographia, I, blz. 10 n. 79. — Von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 338.

486 **C I L. XIII 7715**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) e]t Her(culi) [Sax(ano)] L(egio) VI Vi(ctrix) p(ia) f(idelis), L(egio) X G(emina) p(ia) f(idelis), L(egio) XXII Pr(imigenia) 3 p(ia) [f(idelis)] et al(ae) co(hortes) cl(assis), q(uae) s(ub) Q(uinto) Acut(io) su(nt), cu(ra) M(arci) I(uli) Cossuti, (centurionis) L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Tönnisstein, thans in het museum te Keulen; een afgietsel is in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 170 n. 20788). — Brambach 660, Riese 352. — K. Wigand, *Bonner Jahrbücher*, CXXIII (1914), blz. 15–32.

487 **C I L. XIII 7716**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Her(culi) Sax(ano) vexil(lari) L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis), L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), et al(arum) 3 coh(ortium) Cla(ssis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis), q(uae) s(ub) Q(uinto) Acut(io) su(nt), cu(ra) M(arci) Iul(i) Cossuti, (centurionis) L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Brohl, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 171 n. A 1408). — Brambach 662, Riese 354.

488 **C I L. XIII 7697**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et] Herculi Sa[x(ano)] vexillari L(egionis) I M(inerviae) [p(iae)] f(idelis), L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis), L(egionis) 3 X G(eminae) p(iae) f(idelis) et al(arum) coh(ortium) cl(assis), q(uae) s(ub) Q(uinto) Acut(io) su(nt), cu(ra) M(arci) Iuli Cossuti, (centurionis) L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Brohl (?), thans in het museum te Nijmegen. — Brambach 680, Riese 353. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 44; Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII (1848), blz. 197.

AULUS PLATORIUS NEPOS APONIUS ITALICUS MANILIANUS GAIUS LICINIUS POLLIO, consul in 119, legatus van Germania Inferior van 120 tot 122, genoemd als een vriend van Keizer Hadrianus (Historia Augusta, *Vita Hadriani* 4, 23).

Prosopographia, III, blz. 43 n. 337.

489 **C I L. V 877**

A(ulo) Platorio A(uli) f(ilio) Serg(ia) Nepoti Aponio Italico Maniliano C(aio) Licinio Pollioni, co(n)s(uli), auguri, legat(o) Aug(usti) pro praet(ore) 3 Provinc(iae) Britanniae, leg(ato) pro pr(aetore) Provinc(iae) German(iae) Inferior(is), leg(ato) pro pr(aetore) Provinc(iae) Thrac(iae), leg(ato) Legion(is) I Adiutricis, quaest(ori) Provinc(iae) Maced(oniae), curat(ori) Viarum Cassiae 6 Clodiae Ciminiae novae Traianae, candidato divi Traiani, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XXII Primigen(iae) p(iae) f(idelis), praet(ori), trib(uno) pleb(is), III vir(o) capitali, patrono d(ecurionum) d(ecreto).

AANTEEKENINGEN. — Aquileia. — Orelli 822, Dessau 1052, Riese 356. - Borghesi, *Oeuvres*, III, blz. 123.

2. *legato – Britanniae*, in het jaar 124; verg. Diploma militare XXX.
6. *candidato divi Traiani*. — Deze woorden staan hier niet op hun plaats, maar in de inscriptie zijn ook de ambten niet in de juiste volgorde genoemd.

MARCUS APPIUS (of ATILIUS?) BRADUA, legatus van Germania Inferior (?) omstreeks den tijd van Keizer Hadrianus.

Prosopographia, I, blz. 116 n. 762. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 242.

490

Μ(άρκον) Ἄππιον Βραδούκν ταμίαν, στρατηγόν, [ὕπατον, πρεσβευτὴν καὶ ἀντιστράτηγον] Θεοῦ Ἀδριανοῦ. ὑπατικὸν Γερμανίας καὶ Βρεταννίας, ποντίφικα, 3 σοδᾶλιν Ἀδριανᾶλιν, τὸν Ῥηγίλλης πρ[ὸς μητρὸς πάππον τῆς Ἡρώδου γυναικός, ἡ πόλις ἡ [τ]ῶν Ἠλείων.

AANTEEKENINGEN. — Olympia, in de exedra van Herodes Atticus. — Dessau 8824 *a*, Riese 357.

3. Ῥηγίλλης; verg. *Prosopographia*, I, blz. 79 n. 557.
–. Ἡρώδου, beroemd rhetor, consul in het jaar 143; verg. *Prosopographia*, I, blz. 353 n. 655.

VALERIUS (?) GRANIANUS (?), wellicht een familielid van Quintus Licinius Silvanus Granianus, legatus van Germania Inferior waarschijnlijk omstreeks 130.

Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 463, 38.

491 **C I L. II 6084**

[. . . . V]al[erio(?)] Gran[iano(?)] Grattio [.] Geminio R[ufino (?), q(uaestori), trib(uno) pl(ebis)(?)], praetori, XV[viro s(acris) Pop(uli) Rom(ani)] faciundis, lega[to Augusti (?)] Leg(ionis) VI Victricis [piae fidelis(?)], legato Provinc(iae) A[quitanicae(?)], consuli, curator[i alvei et riparum] Tiberis et cloaca[r(um), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetor(e) Prov(inciae)] Germaniae Inferio[ris, proco(n)s(uli)] Provinciae Asiae, ex [testamento] Sex(ti) Pompei Ter[.] amico op[timo].

Aanteekeningen. — Tarragona (Tarraco). — Riese 360. — Ongeveer midden 2e eeuw. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift,* XIII (1894), blz. 30.

Quintus Lollius Urbicus, legatus van Germania Inferior omstreeks 138 tot 140.

Prosopographia, II, blz. 297 n. 240. — Miltner, *Realencyclopädie,* XIII, 1392.

492 **C I L. VIII 6706**

Q(uinto) Lollio M(arci) fil(io) Quir(ina) Urbico, co(n)s(uli), leg(ato) Aug(usti) Provinc(iae) Germ(aniae) Inferioris, fetiali, legato Imp(eratoris) Hadriani in expedition(e) Iudaica, qua donatus est hasta pura corona aurea, leg(ato) Leg(ionis) X Geminae, praet(ori) candidat(o) Caes(aris), trib(uno) pleb(is) candidat(o) Caes(aris), leg(ato) proco(n)s(ule) Asiae, quaest(ori) Urbis, trib(uno) laticlavio Leg(ionis) XXII Primigeniae, IIII viro viarum curand(arum), patrono d(ecreto) d(ecurionum) p(ecunia) p(ublica).

Aanteekeningen. — Kheneg (Tiddis) in Numidia, op een basis. — Dessau 1065, Riese 358. — Verg. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 153, n. 3.

2. *Imperatoris Hadriani.* — Dus nog bij het leven van Keizer Hadrianus.

7. *decurionum*, namelijk *Tidditanorum*.

Gaius Iulius Severus, consul omstreeks 140, legatus van Germania Inferior omstreeks 143; verg. de inscriptie gevonden te Korinthe; zie *American journal of archeology*, XXVI (1922), blz. 451 n. 17.

Prosopographia, II, blz. 215 n. 375. — Groag, *Realencyclopädie,* X, 811.

493 **C I Gr. 4033**

Γ(άιον) Σεουῆρον βχσιλέων κχὶ τετραρχῶν ἀπόγονον μετὰ πάσας τὰς ἐν τῷ ἔθνει φιλοτιμίχ[ς] καταταγέντα εἰς τοὺ[ς] δημάρχους ὑπὸ Θεο[ῦ] Ἀδριχνοῦ, πρεσβεύσα[ν]τα ἐν Ἀσίᾳ ἐξ ἐπιστολῆς [καὶ] κωδικίλλων Θεοῦ Ἀδριαν[οῦ], ἡγεμόνα λεγεῶνος δ' Σκ[υ]θικῆς, καὶ [δι]οικήσαντχ τὰ ἐν Συρίᾳ πράγματα, ἡνίκα Πουβλίκιος Μάρκελλος διὰ τὴν κίνησιν τὴν Ἰουδαικὴν μεταβεβήκε[ι] ἀπὸ Συρίας, ἀνθύπατον

6 Ἀχαίας, πρὸς ε' ῥάβδους πεμφθέντα εἰς Βειθυνίαν διορθωτὴν καὶ λογιστὴν ὑπὸ θεοῦ Ἀδριανοῦ, ἔπαρχον αἰραρίου τοῦ Κρόνου, ὕπατον, ποντίφικ[α], ἐπιμελητὴν ἔργων δημ[ο]σίων τῶν ἐν Ῥώμῃ, ἡγεμόνα πρεσβευτὴν αὐτοκράτορος Καίσαρος Τίτου
9 Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνείνου Σεβαστοῦ Εὐσεβοῦς Γερμανίας τῆς κάτω, M(ἄρκος) Ἰούλιος Εὐσχήμων τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτην.

Aanteekeningen. — Angora (Ancyra). — Dessau 8826, Riese 359. — Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 100 n. 174; A. von Domaszewski, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, IX (1889), blz. 118; A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), Korr.-Blatt, 156.

1. Γάιον Σεουῆρον, waarschijnlijk Gaius Iulius Severus.
2. δημάρχους, liever δημαρχικοὺς; verg. C I Gr. 4034.
5. ἀπὸ Συρίας, omstreeks het jaar 135.
7. ὕπατον, consul, in het jaar 140 of 141.
8. πρεσβευτὴν - Γερμανίας τῆς κάτω, legatus Augusti van Germania Inferior, omstreeks het jaar 143.

Lucius Octavius Cornelius Salvius Iulianus Aemilianus, de bekende rechtsgeleerde, consul in 148, legatus van Germania Inferior waarschijnlijk van omstreeks 150 tot 155.

Pfaff, *Realencyclopädie*, I A, 2023. — Mommsen, *Gesammelte Schriften*, II, blz. 1–6.

494 **C I L. VIII 24094**

L(ucio) Octavio Cornelio P(ublii) f(ilio) Salvio Iuliano Aemiliano, (decem)-viro, quaestori Imp(eratoris) Hadriani, cui divos Hadrianus soli salarium
3 quaesturae duplicavit propter insignem doctrinam, trib(uno) pl(ebis), pr(aetori), praef(ecto) aerar(ii) Saturni, item mil(itaris), co(n)s(uli), pontif(ici), sodali Hadrianali, sodali Antoniniano, curatori aedium sacrarum, legato Imp(eratoris)
6 Antonini Aug(usti) Pii Germaniae Inferioris, legato Imp(eratoris) Antonini Aug(usti) et Veri Aug(usti) Hispaniae Citerioris, proco(n)s(uli) Provinciae Africae, patrono d(ecreto) d(ecurionum) p(ecunia) p(ublica).

Aanteekeningen. — Suk-el-Abiod (Pupput) in de Provincia Africa. — Dessau 8973, Riese 362.

3. *doctrinam*; verg. Eutropius VIII 17.
4. *consuli*, in het jaar 148, met Gaius Bellicus Torquatus; verg. C I L. VI 375.
5. *curatori aedium sacrarum*, in het jaar 150; verg. C I L. VI 855.
–. *legato – Germaniae Inferioris*, in elk geval vóór het jaar 160; verg. Dessau 7776.
8. *decurionum*, namelijk *Puppitanorum*.

495 **C I L. XIII 8159**

Q(uinto) Aelio Egrilio Euareto philosopho, amico Salvi Iuliani, Aelia Timoclia uxor cum filis.

AANTEEKENINGEN. — Wesseling, tusschen Keulen en Bonn, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 154 n. U 112). — Brambach 449, Dessau 7776, Riese 363.

496 **C I L. XIII 7791**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et] Genio loci [et fl]umini Rhe[no] T(itus) Flavius [Sti?]lo, b(ene)f(iciarius) Salvi [Iul]iani co(n)s(ularis), [v(otum)]s(olvit) 3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 364.

GNAEUS IULIUS VERUS, legatus van Germania Inferior van omstreeks 155 tot 157.

Groag, *Realencyclopädie*, X, 850 n. 525.

497 **C I L. III 8714 en 2732**

Cn(aeo) Iulio Cn(aei) fil(io) Vero, co(n)s(uli) desig(nato) II, augur(i), leg(ato) A[ug(usti)] pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Syriae, leg(ato) Aug(usti) 3 pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Brittaniae, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinciae German(iae) Inferioris, praef(ecto) aerari Saturni, leg(ato) Leg(ionis) XXX Ulpiae, praetor(i), tribuno plebis, quaestori Aug(usti), tribuno laticlav[i]o 6 Leg(ionis) X Fretensis, triumviro a(uro) a(rgento) a(ere) f(lando) f(eriundo), Aequenses municipes.

AANTEEKENINGEN. — Citluk (Colonia Claudia Aequum) in Dalmatia. — Henzen 5458, Dessau 1057 en 8974, Riese 361.

1. *consuli*, voor de eerste maal onder Keizer Antoninus Pius en voor de tweede maal onder Keizer Marcus Aurelius.

2. *legato – Syriae*, in het jaar 164; verg. C I L. III 199 (Dessau 5864).

–. *legato – Brittaniae*, in het jaar 158; verg. *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 616 n. 1230.

TIBERIUS CLAUDIUS IULIANUS, consul in 159, legatus van Germania Inferior in 160, wellicht tot 162.

Prosopographia, I, blz. 382 n. 718. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2726.

498 **C I L. XIII 8036**

[Pro sa]l(ute) Imp(eratoris) Anton(ini) Aug(usti) Pii p(atris) p(atriae) vex(illatio) Cla(ssis) Germ(anicae) p(iae) f(idelis), quae est ad lapidem citandum 3 forum C(oloniae) U(lpiae) T(raianae) iussu Claudi Iuliani, leg(ati) Aug(usti) pro prae(tore), curam agente C(aio) Sunicio Fausto tri[e]rarc(ho), Bradua et Varo co(n)s(ulibus), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, op een altaar, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 183 n. 3657). — Dessau 2907, Riese 125.

1. *patris patriae*, *F[e(licis)]* Lehner.

2. *vexillatio*, een detachement van de Classis Germanica, die blijkbaar trachytsteen (waaruit ook dit altaar bestaat) moest halen uit het Zevengebergte voor den bouw van het forum in Colonia Traiana, wellicht na den brand, die vermeld wordt in C I L. XIII 8643 (N. 447).

4. *Bradua et Varo consulibus*, in 160 na Christus.

GAIUS NOVIUS PRISCUS, legatus van Germania Inferior waarschijnlijk omstreeks 167 of enkele jaren vroeger.

Prosopographia, II, blz. 417 n. 148.

499 **C I L. XIII 11990**

Matroni[s] Aufaniabus C(aius) Summius Agrestis, b(ene)f(iciarius) Nov[ii] Prisci, legati [Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Germ(aniae) Inf(erioris), ...].

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim bij Aken, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 193 n. 20744). — Dessau 9328, Riese 379. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXIX (1910), blz. 103 n. 3.

QUINTUS ANTISTIUS ADVENTUS POSTUMIUS AQUILINUS, consul omstreeks 168, legatus van Germania Inferior omstreeks 174 tot 176; verg. C I L. VIII 18893, 18898 en 18906; Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, n. 1368.

Prosopographia, I, blz. 85 n. 588/9. — P. von Rohden, *Real-encyclopädie*, I, 2548.

500 **C I L. XIII 8812**

Iovi o(ptimo) m(aximo) summo exsuperantissimo, — — Q(uintus) Antistius Adventus, [l]eg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) dat.

AANTEEKENINGEN. — Vechten. — Orelli 1270, Dessau 3094, Riese 366. — Zie boven, N. 289.

501

[Q(uinto) Antistio Advento] Q(uinti) f(ilio) Quir(ina) Postumio Aqu[i]lino, co(n)s(uli), sacerdoti fetiali, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae)
3 Germaniae Inferioris, leg(ato) Aug(usti) at prae[t]enturam Italiae et Alpium expeditione Germanica, cura(tori) operum locorumq(ue) publicorum, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Arabiae, leg(ato) Aug(usti) Leg(ionis) VI
6 Ferratae et Secundae Adiutricis, translato in eam expeditione Parthica, qua donatus est donis militaribus coronis murali vallari aurea hastis puris tribus vexillis duobus, praetori, leg(ato) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Africa(e),

9 ſt]r(ibuno) pl(ebis), seviro eq(uitum) R(omanorum), q(uaestori) pr(o) pr(aetore)
Provinc(iae) Macedoniae, tribuno mil(itum) Leg(ionis) I Minerviae p(iae)
f(idelis), IIII vir(o) viarum curandarum, Sex(tus) Marcius Maximus ob insig-
12 nem in se benivolentiam s(ua) p(ecunia) p(osuit), d(ecurionum) d(ecreto).

AANTEEKENINGEN. - Annuna (Thibilis) in Numidia. - - Dessau 8977, Riese 365. — Cagnat, *Revue archéologique*, 3e S. XXI (1893), blz. 396 n. 88. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIII (1894), blz. 31–33.

3. *legato – expeditione Germanica*, tot 172 of 173.

4. *legato – Arabiae*; verg. C I L. III 92 en Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, 1368.

5. *legato – Adiutricis*, in 164; verg. C I L. VIII 18893 (Dessau 1091).

12. *d(ecurionum) d(ecreto)*, of *d(ono) d(edit)*.

MARCUS DIDIUS SEVERUS IULIANUS, de latere keizer, consul in 175, legatus van Germania Inferior omstreeks 181 tot 183; verg. Historia Augusta, *Vita Didii Iuliani* 1, 9 (Deel I, blz. 365).

Prosopographia, II, blz. 11 n. 68. — Von Wotawa, *Realencylopädie*, V, 412.

502 **C I L. VI 1401**

[M(arco) Didio ... Sev]ero Iuliano, [co(n)s(uli), proco(n)s(uli)] Africae, leg(ato) Aug(usti) [pro pr(aetore) Prov(inciae) P]onti et Bithyniae, [item 3 German]iae, Dalmatiae, Belgica[e, leg(ato) proconsulu]m Africae et Ac[h]aiae, praetor[i, aedili, quaes]t[o]ri consulum, tribuno Leg(ionis) [. . . . , X(decem)-viro stl(itibus) iud]icandis, sodali Antoni[ni]ano, [.] praesidi, 6 patrono [Colonia Au]g(usta) Bisica Lucana ex Africa.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 412, Riese 367. — Verg. Historia Augusta, *Vita Didii Iuliani* 1 en 2.

1. *Severo*; dit cognomen komt ook voor op munten en *Vita* 7.

6. *Bisica Lucana*; verg. C I L. VIII, blz. 169.

503 **C I L. XIII 12521**

Sub Didio Iul(iano) co(n)s(ulari).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen, Holdoorn, Voorburg. — Riese 368. — Zie boven, N. 115. — Stempels op baksteenen; verg. *Westdeutsche Zeitschrift*, XXI (1902), Korr. Blatt, 72; te dateeren omstreeks 176 tot 179.

DECIMUS CLODIUS ALBINUS, legatus van Germania Inferior ten tijde van Keizer Commodus, omstreeks 185.

Von Wotawa, *Realencyclopädie*, IV, 67.

IUNIUS MAURICUS (of MAXIMUS), legatus van Germania Inferior in de tweede helft van de tweede of de eerste helft van de derde eeuw.

Groag, *Realencyclopädie*, X, 1050.

504 **C I L. XIII 12521**

Sub Iun(io) Ma(. . . consulari).

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn. — Riese 369. — Zie boven, N. 115. — Stempel op baksteenen; verg. *WestdeutscheZeitschrift*, XXI (1902), Korr.-Blatt, 72.

1. *Iunio Ma(. . .)*. — Bedoeld kunnen zijn Iunius Mauricus, onder Antoninus Pius, of Iunius Maximus, onder Septimius Severus, legatus van Germania Inferior; verg. C I L. III 6641; Digesta 36, 1, 3, 5.

GAIUS (?) FULVIUS MAXIMUS, legatus van Germania Inferior omstreeks 200 (niet vóór Keizer Marcus Aurelius en niet na Keizer Gordianus III).

Prosopographia, II, blz. 95 n. 375. — Groag, *Realencyclopädie*, VII, 262.

505 **C I L. XIII 8007**

Divum sodalis, consu[l ex] verno die,
Et post Sicano[s] postque Picentis v[iro]s
Ac mox Hiberos Ce[lta]s Venetos Delmata[s]
[Libur]na regna post feros Iapudas
Germaniarum con[s]ularis Maximus(,)
Paren[s] adultae prolis gemina[e] liberum,
Aram dicavit [S]ospiti Concordiae,
[G]ranno, Camenis, Martis et Pacis Lari,
Quin [e]t deorum stirpe genito Caesari.
G(aius)] Fulvius G(ai) f(ilius) Maximus, leg(atus) [A]ug(usti) pr(o) pr(aetore).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 178 n. U 67). — Brambach 484, Dessau 1195, Riese 370. — Anthologia latina, II 1, n. 20. — Altaar gewijd aan de goden Concordia Sospes, Grannus, Camenae, Genius Martis et Pacis en den Keizer door Fulvius Maximus als legatus van Germania Inferior.

1. *Div(or)um sodalis*, als de Augustales en de Hadrianales; de priesterlijke ambten worden het eerst genoemd.
–. *consul*, sedert 1 Maart, wellicht van het jaar 263.
2. *Sicanos*, als proconsul van Sicilië.
–. *Picentis*, als juridicus Piceni.
3. *Hiberos*, als legatus van den praeses van Hispania Citerior.
–. *Celtas Venetos*, als iuridicus Regionis Transpadanae.
–. *Dalmatas*, als legatus van Dalmatia.
5. *Germaniarum consularis*, legatus van Germania Inferior.

506 **C I L. XIII 8776**

Diis deabusque– –[. . . G(aius) F]ul[v(ius) G(ai)]f(ilius) [Maximus, leg(atus)] Au[gg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore)].

AANTEEKENINGEN. — Domburg. — Riese 2724. — Zie boven, N. 249.

VIRIUS LUPUS, legatus van Germania Inferior in 196, ten tijde van Keizer Septimius Severus; verg. Cassius Dio LXXV 6.

Hasebroek, *Untersuchungen zur Geschichte des Septimius Severus* (1921), blz. 96.

GAIUS VALERIUS PUDENS, legatus van Germania Inferior waarschijnlijk van 196 tot 198.

Prosopographia, III, blz. 376 n. 122.

507 **C I L. XIII 8824**

Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus Aug(ustus) et M(arcus) Aurelius Antoninus Caes(ar) Coh(orti) XV Vol(untariorum) armamentarium
3 vetustate conlabsum restituerunt, sub Val(erio) Pudente, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), cura[n]te Caecil(io) Batone prae(posito).

AANTEEKENINGEN. — Roomburg bij Leiden. — Orelli 3586, Dessau 9178, Riese 171. — Zie boven, N. 334.

LUCIUS MARIUS MAXIMUS PERPETUUS AURELIANUS, de bekende geschiedschrijver, consul in 198 of 199, praeses van Germania Inferior tusschen 200 en 209. — Zie boven N. 457.

Prosopographia, II, blz. 346 n. 233. — F. Miltner, *Realencyclopädie*, XIV, 1828.

508 **C I L. VI 1451**

L(ucio) Mario Maximo Perpetuo Aureliano, c(larissimo) v(iro), praesidi Provinc(iae) Germaniae Infer(ioris), ex testamento A(uli) Pompei Alexandri
3 p(rimi) p(ili), qui sub eo militaver(at), A(ulus) Pompeius Sacerdos, filius et heres, (statuam) ponendam curavit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 372.

3. *militaverat*, waarschijnlijk in Germania Inferior.

509 **C I L. XIII 8829**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax) A[ug(ustus), Arab(icus) Adiab(enicus) Parth(icus) max(imus), pontif(ex)
3 maxi]m(us), trib(unicia) pot(estate) [. . ., imp(erator) . . ., co(n)s(ul) . . . et Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurel(ius) Anto]nin(us) Aug(ustus) Pius, po[nt(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) Imp(eratoris) L(uci)
6 Sept(imi) Severi] Pii Pert(inacis) Aug(usti) f(ilius) et [Iulia Aug(usta), mater Aug(usti), ... curante L(ucio) Mario] Maximo Perp(etuo) Au[reliano, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore)].

AANTEEKENINGEN. — Egmond. — Riese 173. — Zie boven, N. 389.

7. *Lucio Mario Maximo Perpetuo Aureliano*. — Deze aanvulling is waarschijnlijker dan de boven voorgestelde; verg. N. 508.

510 **C I L. XIII 8826**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) Sevc]rus – –, trib(unicia) pot(estate) VIII, e[t] Imp(erator) [M(arcus) Aurel(ius) Antoninus] – – Coh(orti) 3 XV Vol(untariorum) C(ivium) R(omanorum) p(iae) f(ideli) [. le]g(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore), per vexi(llarios).

Aanteekeningen. — Roomburg. — Riese 172. — Zie boven, N. 332.

1. *tribunicia potestate VIII*, in het jaar 201.

3. *legato*, waarschijnlijk Lucius Marius Maximus.

Onbekende praeses van Germania Inferior, waarschijnlijk omstreeks het begin van de derde eeuw.

511 **C I L. III 10804**

[. leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Prov(inciae) ad census] accipiendo[s, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Ge]rm(aniae) 3 Infer(ioris), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) [Provin]c(iae) Hisp(aniae Citerioris), XV vir(o) s(acris) f(aciendis), Latobici [publi]ce patrono d(ono) d(ederunt).

Aanteekeningen. — Mokric (Municipium Flavium Neviodunum) in Pannonia Superior.

1. *legato Augusti – Germaniae Inferioris*, onzeker; mogelijk: *legato Augusti pro praetore ad census accipiendos per provinciam Germaniam Inferiorem*; verg. beneden, N. 553.

Quintus Venidius Rufus Marius Maximus Lucius Calvinianus, consul in 201 of 202, legatus van Germania Inferior in 205.

Prosopographia, III, blz. 395 n. 245.

512 **C I L. XIII 8825**

Impp.(Imperatores) Caess.(Caesares) L(ucius) Septimius Severus Pius Pert[inax et] M(arcus) Aurelius Antoninus Augg.(Augusti) e[t L(ucius) Septi- 3 mius Geta Caesar] Numero Expl(oratorum) Bat(avorum) Antoninianoru[m], cur(ante) Coc. Venidio Ruf[o, leg(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore)].

Aanteekeningen. — Roomburg bij Leiden. — Brambach 7, Dessau 9186, Riese 174. — Zie boven N. 337. — Bouwinscriptie van het heiligdom der legerplaats; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 17.

4. *Coc.*, onzeker; wellicht *co(nsulari) Q(uinto)*; verg. *Westdeutsche Zeitschrift*, VIII (1889), Korr.-Blatt, 49.

513 **C I L. XIII 8828**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Sept(imius) S]ever(us) Pius Pert(inax) A[ug(ustus), pont(ifex)] max(imus), trib(unicia) pot(estate) XIII, [et

3 Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurel(ius) A]ntonin(us) Pius Au[g(ustus), pont(ifex) max(imus), trib(unicia) pot(estate) . . , p]er milit(es) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) [f(idelis) restituerunt, cur(ante) Q(uinto) V]enidio 6 Ru[fo].

AANTEEKENINGEN. — Brittenburg (?). — Brambach 2, Riese 166. — Zie boven, N. 345.

2. *tribunicia potestate XIII*, in het jaar 205 na Christus.

Onbekende legatus van Germania Inferior omstreeks 210 tot 212, wellicht Lucius Lucceius Martinus of Quintus Venidius Rufus.

E. Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIII (1894), blz. 35.

514 **C I L. XIII 8050**

[Pro salute Par]t(hici) max(imi) Brit(annici) ma[x(imi), leg(atus) Au]gg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore), et C(aius) Fabi[., leg(atus) Leg(io-3 nis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), . . .] Iul(ius) Placidus, Cassi(us) Avitus, Dassiu(s) Gelli(anus), Luciu(s) Octavius, [Pl]ot(ius) Faustinus, [. . .]ca Augustus. — Ius[. . . .], Ru[. . . .], Pri[. . . .], Fir[. . . .], Vit[. . . .] Se[. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 185. — Inscriptie van een altaar of voor een beeld van den keizer; bewaard zijn zes namen van de centuriones van één cohors.

1. *legatus Augustorum pro praetore*, wellicht Quintus Venidius Rufus; zie hier boven.

2. *Augustorum*, Severus en Caracalla, dus tusschen 198 en 209.

3. *Iulius Placidus*, enz., namen der centuriones, die tezamen met den legatus en den legatus van Legio I het altaar wijden.

515 **C I L. XIII 8048**

[. leg(ato) Aug(usti) p]r(o) pr(aetore) [. . . . Antoni]niana [.]

AANTEEKENINGEN. — Bonn.

LUCIUS LUCCEIUS MARTINUS, legatus van Germania Inferior in 211.

516 **C I L. XIII 8201**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dolicheno pro [salute Impp.(Imperatorum) Caess.(Caesarum)] M(arci) Aurelli Antonini Pii A[ug(usti) et P(ublii) Sept(imii) 3 Getae] Pii Aug(usti) et Iuliae Augustae [matris Augg.(Augustorum) et castr(o-rum)] L(ucius) Lucceius Martinus, leg[atus Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Prov(inciae)] Germaniae Infer(ioris), tem[plum vetustate con]labsum a solo 6 restituit, c[urante] Prisco, (centurione) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) p(iae) f(idelis), Gen[tiano et Basso co(n)s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 4312, Riese 183. — Kisa, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), Korr.-Blatt, 85; verg. *Bonner Jahrbücher*, XC (1895), blz. 115.

7. *Gentiano et Basso consulibus*, in het jaar 211 na Christus.

MARCUS VALERIUS SENECIO, praeses van Germania Inferior wellicht omstreeks het jaar 215.

Prosopographia, III, blz. 377 n. 130.

517

M(arco) Valerio Senecioni, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), praesidi Provinc(iae) German(iae) Inferior(is), c(larissimo) v(iro), L(ucius) Fabius
3 Silvanus, cornicul(arius) eius, praesidi praestantissimo. .

AANTEEKENINGEN. — Lambaesis. — *Année épigraphique*, 1917–18, n. 77.

518 **C I L. VIII 2750**

M(arco) Va[lerio Se]nec[ioni, leg(ato)] Aug(usti) p[r(o) pr(aetore), prae]sidi Pr[ov(inciae) Ger]ma[niae Infer(ioris)], L(ucius) Con[sidius Pau]lus, cor[nicu-
3 lar(ius)], provi[dentissimo] praes[idi].

AANTEEKENINGEN. — Lambaesis in de Provincia Numidia.

1. *Senecioni*, legatus van Numidia ten tijde van Caravalla; verg. C I L. VIII 2494 en 2619; na dit stadhouderschap werd hij consul en legatus van Germania Inferior.

519 **C I L. VIII 2751**

M(arco) Valerio Senecioni, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), praesidi Provin(ciae) German(iae) Infer(ioris), co(n)s(uli), speculator(es) et benefic(iarii)
3 et quaestionari, curante Agilio Felice quaestore.

AANTEEKENINGEN. — Lambaesis in de provincia Numidia. — Dessau 1162, Riese 375.

CLAUDIUS MARCIUS AGRIPPA, legatus van Germania Inferior in 218.

Prosopographia, II, blz. 337 n. 165. — Fluss, *Realencyclopädie*, XIV, 1547 n. 34.

520 **C I L. XIII 7800**

[Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Opellio Severo Macrino P(io) F(elici) Aug(usto) et M(arco) Opellio Antonino Diadumeniano] nobil[issimo
3 Caesari] sub C[l(audio)] M[arcio Agrippa], leg(ato) Au[g(usti)] n(ostri) pr(o) pr(aetore), agens Petronius Athenodorus, prae[f(ectus)] Coh(ortis) I

Fl(aviae), horolegium ab horis intermissum et vetustate co(n)labsum suis
6 inpendis restituit, Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Macrin(o) Aug(usto) II co(n)s(ule).

AANTEEKENINGEN. — Remagen, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 174 n. 15380). — Dessau 9363, Riese 210. — Lehner, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXI (1902), Korr.-Blatt, 171; *Bonner Jahrbücher*, CX (1903), blz. 150.

1. *Imperatori – Diadumeniano*, de namen der Keizers Macrinus en Diadumenianus, die zijn weggebeiteld.

4. *Cohortis I Flaviae*, Cohors I Flavia Hispanorum equitata pia fidelis; verg. C I L. XIII 7786 en volg. (Dessau 9052 en 2723).

5. *ab horis intermissum*, dat den tijd niet meer goed aanwees.

6. *Imperatore – consule*, in het jaar 218.

521 **C I L. XIII 7798**

[. . . .]s[. . Clau]dio Ag[ripp]a, leg(ato) Aug(usti) pr(o) p(raetore), P(ublio) Orbio Lucullo praef(ecto) ex test(amento) C(ai) Iul(ii) Pisonis tub(icinis).

AANTEEKENINGEN. — Remagen, thans in het museum te Bonn. — Riese 374. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CVI (1901), blz. 105.

TITUS FLAVIUS APER COMMODIANUS, legatus van Germania Inferior in 222 en 223.

Prosopographia, II, blz. 63 n. 146. — Groag, *Realencyclopädie*, VI, 2532 n. 37.

522 **C I L. XIII 8035**

Victoriae Aug(ustae) C(aius) Publicius C(ai) filius Septimia Siscia Priscil-(l)ianus, p(rimus) p(ilus) Leg(ionis) I M(inerviae) [Sev(erianae) Alex(andrianae)]
3 p(iae) f(idelis), d(onum) d(edit), dedicante Fl(avio) Apro Com(m)odiano, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), et Aufidio Coresni[o] Marcell(o), leg(ato) Leg(ionis) eiusd[em], (ante diem) VII [k]al(endas) Maias D(omino) n(ostro) [Severo Alexan-
6 dro Au]g(usto) co(n)s(ule).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 177 n. 76). — Orelli 505, Brambach 464, Riese 373.

2. *Sev. Alex.*, of wellicht *Alexandrianae*, in de inscriptie weggebeiteld.

4. *Aufidio Coresnio Marcello*; verg. *Prosopographia*, I, blz. 183 n. 1149.

5. *ante diem VII – consule*, 25 April 222. — *VII*, onzeker, mogelijk *VI*, *VII* of *VIII*.

523 **C I L. XIII 8607**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) pro salute Im(peratoris) Severi Alexandri Aug(usti), Deo Apollini Dyspro Lu(nae) Soli(que) de(is) milites Leg(ionis) XXX

3 U(lpiae) V(ictricis) p(iae) f(idelis) sub cura agent(es) T(iti) F(lavii) Apri Commodiani, leg(ati) Aug(usti) p(ro) p(raetore), et Cannuti Modesti, leg(ati) Leg(ionis), Sept(imius) Mucatra imag(inifer) et Sept(imius) Callus et Sep-
6 t(imius) Mucatra – – candidati v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito) Maximo it(erum) et Aeliano co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Birten bij Xanten, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 212 n. U 68). — Brambach 151, Dessau 2350, Riese 230.

2. *Deo Apollini Dyspro*, wellicht een oostersche godheid; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 63 n. 132.

6. *candidati*; verg. Mommsen, *Ephemeris Epigraphica*, IV, blz. 532 n. 2.

–. *Maximo Aeliano consulibus*, in het jaar 223.

Lucius Domitius Gallicanus Papinianus, legatus van Germania Inferior in de eerste helft der derde eeuw; verg. *Inscriptions latines d'Afrique*, n. 322. *Prosopographia*, II, blz. 22 n. 128. — Groag, *Realencyclopädie*, V, 1427 n. 60.

524 **C I L. II 4115**

L(ucio) Domitio Gallicano Papiniano, c(larissimo) v(iro), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinciae Germaniae Inferioris, leg(ato) Aug(usti) pr(o)
3 pr(aetore) P(rovinciae) H(ispaniae) C(iterioris), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Dalmatiae, co(n)s(uli) devotissimo et innocentissimo, Aurel(ius) Iulianus patrono incomparabili.

Aanteekeningen. — Tarragona (Tarraco) in Hispania Tarraconensis. — Riese 376. — Th. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 153 n. 3.

525 **C I L. XIII 8665**

[Matro]n[is] Vaeav[. . . . cur]an[te] Dom(itio) [. . . . v(iro)] c(larissimo), leg(ato) [A]ug(usti) pr(o) [pr(aetore)].

Aanteekeningen. — Kalkar.

Onbekende legatus van Germania Inferior uit de eerste helft der derde eeuw, wellicht Lucius Domitius Gallicanus Papinianus.

526 **C I L. XIII 8150**

[. Ger]maniae Infer(ioris), [i]tem Hispaniae Citer(ioris), L(ucius) Fl(avius) Dubitatus, strat(or) eius, M(arcus) Alpinius Firmanus, P(ublius)
3 Aelius Marinus, P(ublius) Iulius Memorinu[s], (centuriones) Leg(ionis) I Miner(viae), praesidi sanctissimo.

Aanteekeningen. — Hersel, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 181 n. 125). — Brambach 453, Riese 377.

1. [. *Ger*]*maniae*. — Het begin der inscriptie is reeds in de Oudheid met opzet weggebeiteld.

2. *strator*, namelijk *centurio strator*; zie beneden, blz. 299.

3. *centuriones*, van den staf; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 31.

Flavius Aelianus (of Iulianus), legatus van Germania Inferior in 231.

527 **C I L. XIII 8017**

[I]ovi o(ptimo) m(aximo), [Marti] propugnatori, [Victo]riae, Saluti Imp(eratoris) [Seve]ri Alexandri Aug(usti) et [Iul(iae) M]ameae Aug(ustae) matri(s)
3 eius [et e]xercitus M(arci) Aureli Se[veri] Alexandri Pii Felicis [Inv]icti Augusti totiu[sque] domus divin(a)e eius [Le]g(io) I M(inervia) [p(ia)] f(idelis) Severiana Ale[xa]nd[ria]na cum auxilii[s si]gna r[e]bus peractis [c]umq[ue]
6 Titio Rufino [c(larissimo)] v(iro), leg(ato) [L]egionis eiu[sde]m, ag[en]te sub Flav[io Ael]ian[o c(larissimo) v(iro), c]o(n)s(ulari) n(ostro), po[n]enda [cur]avit (ante diem) VI kal(endas) [N]o[v(embres) Pompeia]no et Pae-
9 [ligniano] co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Bonn – Beuel, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 177 n. 12423). — Riese 228. — H. Nissen, *Bonner Jahrbücher*, CIII (1898), blz. 110. — Altaar uit het heiligdom van Legio I Minervia. — Severus Alexander wilde de oude Romeinsche godsdienst weder in het leger herstellen; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 61.

5. *signa*; *pugna* (?), Nissen.

6. *Titio Rufino*; verg. beneden, onder de legati van Legio I Minervia.

7. *po*[*n*]*endam* [*cur*]*avit VI kal*[*end. N*]*o*[*vembres*] *Imp(eratore) Al*[*exandro et Dione*] *consulibus* (?), Nissen.

8. *Pompeiano et Paeligniano consulibus*, in het jaar 231.

Gaius Furius Sabinius Aquila Timesitheus, plaatsvervangend gouverneur, vice praesidis van Germania Inferior ten tijde van Keizer Severus Alexander van 233 tot 234.

Prosopographia, II, blz. 100 n. 405. — *Realencyclopädie*, VII, 364 n. 82.

528 **C I L. XIII 1807**

C(aio) Furio Sabinio Aquilae Timesitheo, proc(uratori) Prov(inciarum) Lugud(unensis) et Aquit(anicae), proc(uratori) Prov(inciae) Asiae, ibi vice
3 XX et XXXX (vicesimae hereditatium et quadragesimae portoriorum), itemque vice proco(n)s(ule), proc(uratori) Prov(inciae) Bithyniae Ponti Paphlagon[iae] tam patrimoni quam rat(ionis) privatae, ibi vice proc(uratoris)
6 (quadragesimae portoriorum), item vice proc(uratoris) patrimon(ii) Prov(inciae) Belgic(ae) et duarum Germaniar(um), ibi vice praesid(is) Prov(inciae) German(iae) Inferior(is), proc(uratori) Prov(inciae) Syriae Palaestinae, ibi
9 exactori reliquar(um) annon(arum) sacrae expeditionis, proc(uratori) in Urbe,

magistro XX (vicesimae hereditatium), ibi logistae thymelae, proc(uratori) Prov(inciae) Arabiae, ibi vice praesid(is), bis proc(uratori) ration(um) privat(arum) per Belgic(am) et duas Germ(anias), praef(ecto) Coh(ortis) I Gallicae in Hispan(ia), C(aius) Atilius Marullus Arvern(us) et C(aius) Sacconius Adnatus Mediomatr(icus) patrono optimo.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Orelli 5530, Dessau 1330, Riese 380. — A. von Domaszewski, *Rheinisches Museum*, LVIII (1903), blz. 218 en volg.

1. *Gaio Furio - Timesitheo*, praefectus praetorio ten tijde van Keizer Gordianus in 241. — De inscriptie is dus ouder dan dat jaar. — Historia Augusta, *Vita Gordiani* wordt hij *Misitheus* genoemd, bij Zosimus I 17, 18 *Timesicles* en bij Zonaras XII 18 *Timesocles*.

10. *magistro vicesimae hereditatium*; verg. Hirschfeld, *Verwaltungsbeamte*, I, blz. 66 n. 4.

—. *logistae thymelae*; verg. Hirschfeld, *t. a. p.*, I, blz. 185: *procuratori summi choragii*.

MARCUS CASSIANIUS LATINIUS POSTUMUS, keizer aan den Beneden-Rijn van omstreeks 258 tot 268; verg. Zosimus I 38 (Deel I, blz. 494); Zonaras XII 24 (Deel I, blz. 516).

Prosopographia, I, blz. 309 n. 397. — Stein, *Realencyclopädie*, III, 1656. — C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, IV, blz. 570 en volg.

QUINTUS TARQUITIUS CATULUS, legatus van Germania Inferior uit onbekenden tijd.

Prosopographia, III, blz. 296 n. 16.

529 **C I L. XIII 8170**

Dis Conservatorib(us) Q(uintus) Tarquitius Catulus, leg(atus) Aug(usti), cuiu(s) cura praeto[r]ium in ruina[m co]nlapsum ad [no]vam faciem [est] restitut[um].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Orelli 3297, Brambach 331, Dessau 2298, Riese 378.

1. *Quintus Tarquitius Catulus*, anders onbekend; uit de vermelding van het *praetorium* blijkt, dat hij niet slechts legatus van een legioen was, maar gouverneur der provincie.

[. . . .]RIUS SEVERUS, onbekende legatus, waarschijnlijk van Germania Inferior, uit den tijd vóór Commodus.

530 **Inscr. de l'Alg. 1283**

[.]rio Severo, co(n)[s(uli), proc]o(n)s(uli) Prov(inciae) Afric(ae), le[g(ato) Au]g(usti) pro pr(aetore) German(iae) [. . . .], leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore) Ly[ciae e]t Pamphyliae, XV[v(iro) s(acris) f(aciundis), so]dali Hadrianali,

leg(ato) Le]g(ionis) XVI F(laviae) F(irmae), cur(atori) Viae [.], pr(aetori), [tr(ibuno)] pl(ebis), quaest(ori), IIII vir(o) viar(um) cur(andarum), [r(es) 6 p(ublica) mu]nicipi Thubur̄s(icensium) Numidar(um) optimo patrono, d(ecreto) d(ecurionum) p(ecunia) p(ublica).

AANTEEKENINGEN. — Khamissa (Thubursicu). — St. Gsell, *Inscriptions de l'Algérie*, n. 1283. — *Année épigraphique*, 1917—18, n. 60.

2. *Germaniae*, waarschijnlijk *Inferioris*.

§ 4. — LEGATI PRO PRAETORE VAN DE PROVINCIA BELGICA, CONSULARES EN PRAESIDES.

MARCUS AELIUS GRACILIS, legatus van Belgica in 55 en 56; verg. Tacitus, *Annales* XIII 53 (Deel I, blz. 278); *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 143 n. 385. P. von Rhoden, *Realencyclopädie*, I, 493.

QUINTUS VOLUSIUS SATURNINUS, legatus van Belgica in 61; verg. Tacitus, *Annales* XIV 46 (Deel I, blz. 280).

531 **C I L. XIII 3554**

[. per Q(uintum) V]olusium Saturninum, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Boulogne-sur-mer. — Fragment van een grafsteen, die is opgericht door de zorgen van Quintus Volusius Saturninus.

DECIMUS VALERIUS ASIATICUS, legatus van Belgica in 68 en 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 59 (Deel I, blz. 201); C I L. XIII 5012. *Prosopographia*, III, blz. 353 n. 26.

Onbekende legatus van Belgica ten tijde van Keizer Domitianus.

532 **C I L. VI 1548**

[. misso a] divo Nerva ad agros dividendos, [. comiti Imp(eratoris)] Caesaris Nervae Traiani Aug(usti) Germ(anici) Dacic(i) [. , dum] 3 exercitus suos circumit, leg(ato) pro pr(aetore) Provinc(iae) Belgic[ae, adlecto inter] patricios ab Imperatorib(us) divis Vespasiano et [Tito].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 95, Dessau 1019.

1. *ad agros dividendos*; verg. Cassius Dio LXVIII 2 en Plinius, *Epistulae* VII 31, 4.

2. *dum – circumit*, de reis van Traianus uit Germania Inferior, waar hij in 98 was, toen hij keizer werd, over Germania Superior en de landen aan den Donau naar Rome, waar hij in 99 aankwam.

Lucius Licinius Sura, legatus van Belgica onder Domitianus, omstreeks 94; Finke, *Neue Inschriften*, n. 251 (zie boven, N. 485).

Prosopographia, II, blz. 285 n. 174. — Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 471 n. 167.

533 **C I L. VI 1444 = 31654**

[L(ucio) Licinio L(uci) f(ilio) Serg(ia) Surae , cum] Imp(erator) Caesar Nerva Traian[us Aug(ustus) Germanicus] Dacicus gentem Dacor(um) et regem
3 Decebalum bello superavit, sub eodem duce leg(ato) pro pr(aetore), ab eodem donato hastis puris VIII vexillis VIII coronis muralib(us) II vallarib(us) II classicis II auratis II, leg(ato) pro pr(aetore) Provinciae Belgicae, leg(ato)
6 Leg(ionis) I Minerviae, candidato Caesaris in praetura et in tribunatu pleb(is), quaestori Provinciae Achaiae, IIII viro viarum curandarum. Huic senatus auctore Imp(eratore) Traiano Aug(usto) Germanico Dacico triumphalia orna-
9 ment(a) decrevit statuamq(ue) pecun(ia) publica ponend(am) censuit.

Aanteekeningen. — Rome. — Henzen 5448, Dessau 1022, Riese 382.

1. *Lucio Licinio – Surae*, consul in 97, legatus van Germania Inferior van 97 tot 100 of 101, vriend van Keizer Traianus.

3. *legato pro praetore*, als *comes* van den keizer, de eerste in rang na den praefectus praetorio; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 5.

4. *coronis – II*, eereteekens verkregen bij twee verschillende expeditities.

Gaius Cornelius Tacitus, de geschiedschrijver, legatus van Belgica omstreeks 95.

Schwabe, *Realencyclopädie*, IV, 156.

Quintus Glitius Atilius Agricola, legatus van Belgica onder Domitianus en Nerva in 95 en 96, consul in 97.

Prosopographia, II, blz. 119 n. 114. — *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XX (1897), blz. 14.

534 **C I L. V 6974—6975**

Q(uinto) Glitio P(ublii) fil(io) Stel(latina) Atilio Agricolae, co(n)s(uli),
VII(septem)viro epulon(um), legato pro praetor(e) Imp(eratoris) Nervae
3 Caes(aris) Aug(usti) Provinciae Belgicae, legat(o) Leg(ionis) VI Ferratae, leg(ato) Citerioris Hispan(iae), praetori, aedili cur[ul(i)], q(uaestori) divi Vespasiani, trib(uno) m[il(itum)] Leg(ionis) I Italic(ae), X(decem)viro stl[iti-
6 b(us)] iudic(andis), seviro tur[mae . . . eq(uitum)] Roma[norum].

Aanteekeningen. — Turijn. — Riese 381, Dessau 1021.

4. *legato Citerioris Hispaniae*, namelijk *legatus iuridicus*.

535 **C I L. V 6976—6983**

Q(uinto) Glitio P(ublii) f(ilio) Stel(latina) Atilio Agricolae, co(n)s(uli) II, VII viro epulonum, sodali Augustali Claudiali, legat(o) pro pr(aetore) Imp(era-
3 toris) Nervae Caes(aris) Traian(i) Aug(usti) Ger(manici) Dacici Provinc(iae) Pannon(iae), donato ab eodem bello Dacico donis militaribus: corona murali vallari classic(a) aurea hast(is) puris IIII vexillis IIII, legato pro pr(aetore)
6 Provinc(iae) Belgic(ae) divi Nervae, leg(ato) Leg(ionis) VI Ferrat(ae), leg(ato) Hispan(iae) Citer(ioris), praetori, [aedili curuli, q(uaestori)] divi Ve[spasiani, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis)] I [Italicae, X viro stlit(ibus) iudic(andis), seviro
9 t(urmae) . . eq(uitum) R(omanorum)].

Aanteekeningen. — Turijn. — Dessau 1021 *a*.

1. *consuli II*, in het jaar 103 met Manius Laberius Maximus; verg. C I L. III, blz. 864.

Tiberius Claudius Saturninus, legatus van Belgica onder Keizer Hadrianus omstreeks 137; verg. *Fragmenta iuris Romani Vaticana* 223 (Deel I, blz. 385): C I L. III 7474 (*Année épigraphique*, 1916, n. 65).

Prosopographia, I, blz. 397 n. 796 en 800. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2865 n. 331.

Aulus Iunius Pastor Lucius Caesennius Sospes, consul in 163, legatus van Belgica omstreeks 160; verg. C I L. III 6076 en XIII 6808.

Prosopographia, II, blz. 241 n. 522. — Groag, *Realencyclopädie*, X, 1074 n. 118.

536 **C I L. VI 1435**

[A(ulo) I]unio P(ublii) fil(io) Fabia [P]astori L(ucio) Caesenni[o S]ospiti, co(n)s(uli), leg(ato) Aug(usti) [pr]o pr(aetore) Prov(inciae) Belg(icae), leg(ato)
3 Au[g(usti) Le]g(ionis) XXII P(rimigeniae) p(iae) f(idelis), praet(ori), leg(ato) Pro[v(inciae) Asiae, trib(uno)] pleb(is), q(uaestori) Aug(usti) [.].

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 384.

537 **C I L. V 7775**

[A(ulo) Iunio P(ublii) fil(io) Fabia Pastori L(ucio) Caesennio Sospiti, ... Provinciae] Asiae, [trib(uno) pleb(is), pr(aetori), leg(ato) Leg(ionis)
3 XXII] Primigen[iae p(iae) f(idelis), leg(ato) Aug(usti)] pro pr(aetore) Provin-[ciae Belgicae], curatori ope[rum locorumque publicorum], legato Au[gusti i]n Italia, c[uratori] Nolano[rum].

Aanteekeningen. — Savona (Vada Sabatia).

Marcus Didius Severus Iulianus, de latere keizer, legatus van Belgica

in de jaren 172 tot 174, consul in 175; verg. Historia Augusta, *Vita Didii Iuliani* 1, 6 (Deel I, blz. 365); verg. C I L. VI 1401 (zie boven, N. 502).

Prosopographia, II, blz. 11 n. 68. — Von Wotawa, *Realencyclopädie*, V, 412 n. 8.

Lucius Calpurnius Proclus, legatus van Belgica onder Keizer Marcus Aurelius, omstreeks 180; verg. *Année épigraphique*, 1930, n. 27 (zie beneden).

Prosopographia, I, blz. 288 n. 251.

538

[L(ucio) Calpurnio Proclo, seviro equitum R]omanorum turmae deducendae, c[uratori V]iarum Anniae Clodiae Cassiae Cim[iniae] et trium
3 Traianarum, legato Leg(ionis) p[rimae] Minerviae piae fidelis, proconsuli Pr[ovin]ciae Achaiae, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinc[iae Bel]gicae.

Aanteekeningen. — Antiochia Pisidiae. — W. M. Ramsay, *Journal of Roman studies*, XIV (1924), blz. 177 n. 3. — *Année épigraphique*, 1926, n. 77.

539 **C I Gr. 4011**

Καλπούρνιον Πρόκλον ἐκ συνκλητικῶν καὶ ὑπατικῶν, χειλίαρχον ἐν Δακίᾳ Λεγιῶνος ιγ′ Γεμίνης, δήμαρχον, στρατηγὸν Ῥώμης, ἐπιμεληθέντα ὁδῶν, ἡγεμόνα
3 Λεγιῶνος α′ Ἀθηνᾶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀνθύπατον Ἀχαίας. πρεσβευτὴν καὶ ἀντιστράτηγον Βελγικῆς, ἡ μητρόπολις τῆς Γαλατίας Σεβαστὴ Τεκτοσάγων Ἄγκυρα τὸν ἑαυτῆς σωτῆρα καὶ εὐεργέτην.

Aanteekeningen. — Angora (Ancyra). — Riese 383. — Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, n. 180. — Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), Korr. - Blatt, 156.

2. ἡγεμόνα — Γερμανίας, legatus van Legio I Minervia in Germania Inferior; verg. C I L. XIII 8009 (zie beneden).

Gaius Sabucius Maior Caecilianus, consul in 186, legatus van Belgica omstreeks het jaar 183.

Prosopographia, II, blz. 156 n. 34. — Nagl, *Realencyclopädie*, I A, 1609.

540 **C I L. VI 1509**

C(aio) Sabucio C(aii) f(ilio) Quir(ina) Maiori Caeciliano, co(n)s(uli), sodali August(ali) Claudial(i), proco(n)s(uli) Prov(inciae) Acha(iae), leg(ato) Aug(usti)
3 pr(o) pr(aetore) Prov(inciae) Belgicae, praef(ecto) aerari mil(itaris), leg(ato) iurid(ico) Prov(inciae) Britanniae, iurid(ico) per Flamin(iam) et Umbriam, curat(ori) Viae Salar(iae) et alimentorum, praet(ori) candid(ato), tr(ibuno)
6 pleb(is) [.].

Aanteekeningen. — Rome. — Orelli 7420, Dessau 1123, Riese 385. — Borghesi, *Oeuvres*, VII, blz. 416. — Verg. C I L. VI 1510.

1. *consuli*, waarschijnlijk in het jaar 186.

Lucius Marius Maximus Perpetuus Aurelianus, legatus van Belgica in 197, consul in 198; verg. C I L. VI 1450 (zie boven, N. 457) en 1451 (zie boven, N. 508).

Prosopographia, II, blz. 346 n. 233. — F. Miltner, *Realencyclopädie*, XIV, 1828.

Lucius P(.) Postumus, legatus van Belgica tusschen 202 en 209.

541 **C I L. XIII 9031**

Imp(eratore) Cae[s(are) L(ucio)] Septimio Severo Pio Pertinace Aug(usto) Arabico Adiabenico Parthico maxim[o], p(atre) p(atriae), [co(n)s(ule)] III, et
3 Imp(eratore) Caes(are) M(arco) Aurelio Antonino Pio [Feli]ce [Aug(usto), co(n)s(ule), et Geta nob(ilissimo) Caes(are)], curante L(ucio) P(.) Postumo, leg(ato) Augg.(Augustorum) p(ro) p(raetore). — Ab Aug(usta) Suess(ionum)
6 leug(ae) VII.

Aanteekeningen. — Mijlpaal van den weg van Reims naar Boulogne, gevonden bij Soissons. — Dessau 5847, Riese 386. — Seymour de Ricci, *Revue archéologique*, XXXIX (1901), blz. 392. — Dezelfde tekst staat op een andere mijlpaal: C I L. XIII 9033 (N. 542).

2. *consule III*, in het jaar 202. — De mijlpaal is dus na dat jaar opgesteld en vóór 209, daar Geta in dat jaar den titel van Augustus heeft gekregen.

4. *Geta*. — Deze naam is opzettelijk weggebeiteld.

5. *legato Augustorum*, namelijk van de Provincia Belgica.

–. *Augusta Suessionum*, thans Soissons.

6. *leugae*. — Op de wegen in Gallia werden sedert Septimius Severus de afstanden steeds opgegeven in leugae van $1^1/_2$ Romeinsche mijl (2222 m.).

542 **C I L. XIII 9033**

Imp(eratore) Ca[es(are) L(ucio)] Septi[mio] Severo Pio Pertina[ce] Aug(usto) Arabico Adiab[en(ico)] Parthico maximo p(atre) p(atriae), c[o(n)s(ule)] III,
3 et Imp(eratore) [C]aes(are) M(arco) Aurelio Anton[ino P]io Felice Aug(usto), co(n)s(ule), [et Geta nob(ilissimo) Caes(are), curante L(ucio) P(. . . .) Postum]o, [l]eg(ato) [Augg.(Augustorum) p(ro) p(raetore). — Ab Aug(usta) Suess(ionum)
6 leug(ae) . . .].

Aanteekeningen. — Mijlpaal, gevonden bij Soissons.

Lucius Iulius Apronius Maenius Pius Salamallianus, plaatsvervangend legatus van Belgica ten tijde van Keizer Severus Alexander; verg. C I L. VIII 8782, 17639, 19131; *Année épigraphique*, 1917—18, n. 51; 1900, n. 151.

Prosopographia, II, blz. 167 n. 104.

543 **C I L. VIII 18270**

L(ucio) Iul(io) Apronio Maenio Pio Salamalliano, trib(uno) latic(lavio) Leg(ionis) X Gem(inae), adlecto inter qq.(quaestorios), praeposito actis senat(us),
3 aed(ili) curuli, praetori, leg(ato) Aug(usti) vice quinque fascium Prov(inciae) Belgi[cae, le]g(ato) Leg(ionis) I Adiutric(is), leg(ato) Au[g(usti)] pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) Ga[la]tiae, item l[eg(ato) Aug(usti)] pr(o) pr(aetore) C(. . . .)
6 [.]

Aanteekeningen. — Lambaesis in Numidia. — Dessau 1196, Riese 392. — *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 121 n. 395 en blz. 248 n. 779.

1. *Lucio Iulio Apronio*; verg. C I L. VIII 17637 en 19131 (ongeveer uit het midden der derde eeuw), waar Iulius Apronius wordt vermeld als legatus van Numidia.

2. *adlecto inter quaestorios*; verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II (3de uitg.), blz. 941; Hirschfeld, *Verwaltungsbeamte*, blz. 246.

–. *praeposito actis senatus*; verg. Mommsen, *t. a. p.*, blz. 901.

3. *legato Augusti vice quinque fascium*; bij afwezigheid van den legatus heeft Iulius Apronius hem vervangen.

5. *legato Augusti pro praetore*, waarschijnlijk in Numidia.

Publius Petronius Polianus, legatus van Belgica onder Keizer Gordianus, omstreeks 240; verg. *Revue archéologique*, 4e S. XII (1909), *Année épigraphique*, n. 19.

Prosopographia, III, blz. 29 n. 217. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1538, 12.

544 **C I L. III 1017**

Genio Imp(eratoris) Gordiani P(ii) [F(elicis)] Invict(i) Aug(usti) Petronius Polianus v(ir) c(larissimus), leg(atus) Leg(ionis) XIII [G(eminae)] Gord(ianae),
3 leg(atus) Aug(usti) [pr(o) p]raet(ore) Belgicae.

Aanteekeningen. — Carlsburg (Apulum) in Dacia. — Riese 252.

1. *Gordiani*, keizer van 238 tot 244.

3. *[pr(o) p]r(aetore) Raet(iae) i[te]m Belgicae*, Corpus. — Deze lezing is niet mogelijk, daar dan zou blijken, dat Petronius Polianus eerst Raetia met één legioen zou hebben gecommandeerd en daarna Belgica, waar geen legioen lag.

Gaius Iunius Faustinus Postumianus, legatus van Belgica omstreeks 250; verg. C I L. VIII 11763.

Prosopographia, II, blz. 236 n. 490. — Riba, *Realencyclopädie*, X, 1034.

545 **C I L. VIII 597 = 11754**

[C(aio) I]unio Faustino [. . . .]a[. . . .]d[. .]o Postumian[o] c(larissimo) v(iro),
[. . ., c]o(n)s(uli), adlecto inter co[m]i[t]es Augg.(Augustorum) nn.(nostrorum),

3 sacerdoti [F]laviali Titiali, leg(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinciae Mysiae Inferior[is, leg(ato)] Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinc[iae Be]lgica[e, legato] Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinciae
6 Lusetani[ae, leg(ato) Augg.(Augustorum) Leg]ion[i]s [. . . .]ma[.]e V[ictr]icis [piae f]id[eli]s, [i]u[r]idico [pe]r Aemiliam et Etruriam et Tusciam, praetori [c]andi[dato, leg(ato) Pr]ovinciae [Africae Dio]eceseos [Had]r[um-
9 (etinae), . . .], trib(uno p[le]b[is] candida[to, qu]ae[s]tori Provinc[iae]ae, d[ec]emviro stlitibus [i]ud[icandis, . . .] – –.

Aanteekeningen. — Her Machdjuba in Provincia Byzacena in Africa. — Riese 387.

[. P]riscus, elders niet vermelde legatus van Belgica, waarschijnlijk omstreeks het midden der 3de eeuw.

546 **C I L. X 1705**

[. P]risco, [leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provin]ciae Belgi[cae, praeto]ri candidato Au[g(usti), trib(uno) pl(ebis), q(uaestori)] candidato
3 Aug(usti), tr[ib(uno) mil(itum), X viro] stlitibus iudi[candis, Re]m(i) foed(erati).

Aanteekeningen. — Pozzuoli (Puteoli), thans in het museum te Napels. — Riese 388.

1. Gewoonlijk leest men: [*leg. Aug. pr. pr. Gal*]*liae Belgicae.*

Onbekende legatus van Belgica.

547 **C I L. XII 5897**

[. le]g(atus) Au[g(usti) Prov(inciae) Belg]icae, [cur(ator) civit(atum) om]nium, [leg(atus) Leg(ionis), praet(or)], tr(ibunus) p[leb(is), quaest(or),
3 trib(unus)] mi[l(itum)].

Aanteekeningen. — Nîmes (Nemausus). — Riese 389.

Onbekende legati en praesides van Belgica; verg. C I L. V 6785 (zie beneden, N. 611), XIII 11350 (zie beneden, N. 610).

§ 5. — De census en ambtenaren voor den census.

J. Unger, *De censibus provinciarum Romanarum* (Diss. Leipzig, 1887).

Census van Gallia door Augustus in 27 vóór Christus; verg. Livius, *Periocha*
134 (Deel I, blz. 89) en Cassius Dio LIII 22, 5 (Deel I, blz. 341).

Census van Gallia door Drusus in 12 vóór Christus; verg. Livius, *Periocha*
138 (Deel I, blz. 89) en C I L. XIII 1668 (zie boven, N. 415).

Census van Gallia door Germanicus in 14 na Christus, met medewerking van Publius Vitellius en Gaius Antius; verg. Tacitus, *Annales* I 31 en 33, II 6 (Deel I, blz. 253 en 264).

Census van Gallia tijdens Keizer Nero in 61 door Quintus Volusius Saturninus, Marcus Trebellius Maximus en Titus Sextius Africanus; verg. Tacitus, *Annales* XIV 46 (deel I, blz. 280); C I L. XIII 3554 (zie boven, N. 531).

Census van Gallia door Keizer Domitianus in 83; verg. Frontinus, *Strategemata* I 1, 8.

Census van Gallia onder Keizer Traianus omstreeks 110; verg. C I L. X 6658 (Dessau 1040), XIV 2925.

548 **C I L. XIII 5089**

[.] legato Imper(atoris) Cae[s(aris)] Nervae Aug(usti) Germ(anici) Leg(ionis) XVI Flaviae Firmae et legato Imp(eratoris) Nervae Traiani Caesaris
3 Aug(usti) German(ici) Dacici Leg(ionis) VI F[e]r[rat]ae, sodali Flaviali, praetori aerari militaris, legato Imp(eratoris) Nervae Traiani Caesaris Aug(usti) Germanici Dacici Provinciae Lugdunensis, consuli, legato Imp(eratoris) Nervae
6 Traiani Caesaris Aug(usti) Germanic(i) Dacici ad census accipiendos, Colonia Pia Flavia Constans Emerita [Helv]etio[r]um foederata patrono.

AANTEEKENINGEN. — Avenches (Aventicum, Colonia Emerita Helvetiorum). — Orelli 364, Dessau 1020, Riese 411.

549 **C I L. XI 709**

D(is) M(anibus). V(ivo) f(ecit). T(ito) Visulanio Aufidio Trebio Clementi T(itus) Visulanius Crescens, praef(ecto) fab(rum) bis, praef(ecto) Cohort(is) I
3 Gallor(um), trib(uno) mil(itum) Cohorti(s) civium Romanor(um), praef(ecto) equitum Alae Moesicae, censor(i) Germ(aniae) Inferior(is), patri optimo.

AANTEEKENINGEN. — Bij Bologna. — Henzen 6948, Dessau 1394, Riese 412. — Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 153. — Uit den tijd van Keizer Traianus, omstreeks 110.

4. *censori*, dat is een *censitor ex ordine equestri*, zeker slechts voor een gedeelte van Germania Inferior.

550 **C I L. XII 1855**

[.], trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) II Adiutricis, censori Civitatis Remor(um) foeder(atae), proc(uratori) Imp(eratoris) Nervae Traian(i) Caes(aris)
3 Aug(usti) Germ(anici) Dacici Optimi Provinc(iae) Astur(um) et Callaec(orum), conventus Asturum. — L(ocus) d(atus) d(ecreto) d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Vienne. — Henzen 5212. — Verg. C I L. XIII 1869 (Dessau 1380 en 6997).

1. *censori*; dat is *censitor ex ordine equestri* voor de Civitas der Remi.

Census van Gallia ten tijde van Keizer Antoninus Pius omstreeks 140; verg. C I L. VI 1333 (Dessau 1077).

Census van Gallia onder Marcus Aurelius en Lucius Verus tusschen 161 en 169; verg. de inscriptie te Ephesus gevonden voor Gaius Popilius Carus Pedo (*Année épigraphique*, 1924, n. 74).

Census van Gallia onder Septimius Severus kort na 197; verg. C I L. II 4121 (Dessau 1145), V 7783 (Dessau 1128).

Census uit den tijd van Septimius Severus en Caracalla, tusschen 198 en 209.

551 **C I L. XIII 1680**

Tib(erio) Antistio Fausti fil(io) (tribu) Quirina Marciano domo Circina, praef(ecto) Coh(ortis) II Hispanae, trib(uno) Leg(ionis) XV [Apol]linaris piae
3 fideli[s, pr]aefecto Alae Sulpic[ia]e c(ivium) R(omanorum), secundum mandata Impp.(Imperatorum) dominor(um) nn.(nostrorum) Augg.(Augustorum) integerrim(o) abstinentissimoque procur(atori) Tres Provinc(iae) Galliae primo
6 umquam eq(uiti) R(omano) a censibus accipiendis ad Aram Caesarum statuam equestrem ponendam censuerunt.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Henzen 6944, Dessau 1390, Riese 1506.

1. *Circina*, gewoonlijk *Cercina*.

4. *Imperatorum– Augustorum*, Septimius Severus en Caracalla.

5. *procuratori*, namelijk *a censibus accipiendis*, een *censitor ex ordine equestri*, voor één der drie provincies van Gallia (Belgica met de beide Germaniae, Lugdunensis of Aquitania).

–. *primo umquam*. — Marcianus was de eerste *censitor ex ordine equestri*, die door de Tres Galliae geëerd werd met een ruiterstandbeeld opgericht bij het altaar voor Roma en Augustus te Lyon.

Census van Gallia in het tweede kwart der 3de eeuw, waarschijnlijk de laatste census vóór den tijd van Keizer Diocletianus.

552 **C I L. XIV 3593**

T(ito) Clodio M(arci) f(ilio) [.] Pupieno Pulchro M[aximo], c(larissimo) v(iro), co(n)s(uli), cur(atori) aed(ium) sacr(arum) et oper(um) p[ublic(orum)],
3 cur(atori) r(ei) p(ublicae) Benevent(anorum), electo iud(icio) sacro ad [census] accept(andos) per Prov(inciam) Velgicam, cur(atori) r(ei) p(ublicae) Leptim(agnensium) et Tripolitanor(um), vice oper(um) publ(icorum), proco(n)s(uli)
6 Prov(inciae) Macedoniae, cur(atori) r(ei) p(ublicae) Catinensium, pr(aetori)

urb(ano), q(uaestori) k(andidato), XV viro s(acris) f(aciundis), triumviro monetali, patrono municipii, s(enatus) p(opulus)q(ue) T(iburtinus).

AANTEEKENINGEN. — Tivoli (Tibur). — Dessau 1185, Riese 414.

1. *Titus – Maximus*, waarschijnlijk Titus Clodius Pupienus Pulcher Maximus, die in 238 korten tijd keizer is geweest.

Ambtenaren voor den census uit niet nader te bepalen tijd.

Onbekende legatus pro praetore ad census accipiendos, een censitor ex ordine senatorio.

553 **C I L. III 10804**

[. leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) ad census] accipiendo[s per Provinc(iam) Ge]rm(aniam) Infer(iorem), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) 3 [Provin]c(iae) Hisp(aniae), XV vir(o) s(acris) f(aciundis) Latobici [publi]ce patrono d(ono) d(ederunt).

AANTEEKENINGEN. — Mokric bij Dernowo (Neviodunum) in Pannonia Inferior. — Riese 413.

1. *legato Augusti – Germaniam Inferiorem*, onzeker; verg. boven, N. 511.

TITUS STATILIUS OPTATUS, procurator Augusti ad census Gallorum, censitor ex ordine equestri.

Prosopographia, III, blz. 262 n. 606. — Stein, *Realencyclopädie*, III A, 2194.

554 **C I L. VI 31863**

T(ito) Statilio [. f(ilio)] Optato p[raef(ecto) et] proc(uratori) Aug(usti) A[lpium], flamini C[ereali], proc(uratori) Aug(usti) hered[itatium], proc(uratori) 3 Aug(usti) ad patrim[onium], proc(uratori) Aug(usti) ferrariar[um], proc(uratori) Aug(usti) ad cens[us] Gallorum, proc(uratori) Aug(usti) ad census Brit(anniae), praef(ecto) Alae Afrorum, trib(uno) Leg(ionis) VI Victricis, trib(uno) Leg(io- 6 nis) VI Ferratae, praef(ecto) Coh(ortis) I Lucensium, Statilii Homullus et Optatus patri optumo.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1424, Dessau 9011. — *Notizie degli scavi*, 1893, blz. 197.

1. *p[raef(ecto) et]*; *p[raef(ecto) ann(onae)]*, Stein.
2. *A[lpium]*, Dessau; verg. Dessau 530 en 1358; *a [rat(ionibus)]*, Stein.
–. *C[ereali]*, of *C[armentali]*.
4. *Gallorum*, voor één der drie provincies van Gallia (Belgica met de beide Germaniae, Lugdunensis of Aquitania).

Onbekende procurator van den census voor de drie civitates der Ambiani, Morini en Atrebates.

555 **C I L. XIV 4468**

[.] ad [.], proc(uratori) ad Dioecesin Alexandr[iae, proc(u-
ratori) Aug(usti)] ad census accipiendos trium civ[itatium] Ambianorum
3 Murrinorum Atreba[tium], proc(uratori) ad alimenta, praef(ecto) Classis
Flav[iae] Pannonicae, trib(uno) milit(um) Leg(ionis) XII Fulmin[atae, ...].

Aanteekeningen. — Ostia. — Dessau 9501. — Villefosse, *Mémoires de la Société des antiquaires de France*, 8e s. III (1913), blz. 249.

§ 6. — Hoofdambtenaren voor de directe belastingen: procuratores Augusti.

Gaius Iulius Licinius, procurator van geheel Gallia onder Augustus, omstreeks 15 vóór Christus; verg. Cassius Dio LIV 21; Scholiast op Iuvenalis I 109; Seneca, *Apocolocyntosis* 6.

A. Stein, *Realencyclopädie*, XIII, 501 n. 1. — Münzer, *Realencyclopädie*, XIII, 503 n. 3.

Publius Graecinius Laco, procurator van Gallia (Lugdunensis en Belgica) omstreeks 43; verg. Cassius Dio LX 23, 3; C I L. V 3340.

A. von Domaszewski, *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1912), blz. 148. — A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 247 en 378; *Realencyclopädie*, VII, 1691.

Cornelius Tacitus, wellicht de vader van den geschiedschrijver, procurator van Belgica omstreeks 57; verg. Plinius, *Naturalis historia* VII 76 (Deel I, blz. 147).

Münzer, *Bonner Jahrbücher*, CIV (1899), blz. 110. — *Prosopographia*, I, blz. 467 n. 1200.

Pompeius Propinquus, procurator van Belgica in 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 12 en 58 (Deel I, blz. 198 en 201).

Prosopographia, III, blz. 70 n. 487.

Gaius Plinius Caecilius Secundus, procurator van Belgica in 74; verg. Plinius, *Naturalis historia* XVIII 183 (Deel I, blz. 152); Suetonius, *Vita Plinii* (Deel I, blz. 302).

Münzer, *Bonner Jahrbücher*, CIV (1899), blz. 110. — *Prosopographia*, III, blz. 51 n. 373.

Pinarius Sabinus, wellicht procurator van Belgica, waarschijnlijk in de eerste eeuw.

556 **C I L. XIII 3531**

Lectae, (uxori) Pinari Sabini (procuratoris) Caesaris.

AANTEEKENINGEN. — Atrecht.

1. *procuratoris Caesaris*, onzeker; de vorm *procuratoris Caesaris* in plaats van *procuratoris Augusti* maakt het waarschijnlijk, dat de inscriptie uit vroegen tijd stamt.

CORNELIUS DEXTER, procurator van Gallia Belgica en de beide Germaniae, waarschijnlijk in de tweede eeuw.

Prosopographia, I, blz. 443 n. 1086. — Stein, *Realencyclopädie*, IV, 1295.

557 **C I L. III 553**

Iul(io) Men[e]nio Vi[cto]ri, bf.(beneficiario) Cor[neli] D[e]xtri, proc[ur(atoris)] Gal(liae) et Ger[m(aniarum)].

AANTEEKENINGEN. — Athene. — Riese 393. — Verg. Hirschfeld, *Kleine Schriften*, blz. 379 n. 4.

2. *Gal(liae)*, in plaats van *Galliae Belgicae* en niet *Gal(liarum)*, Hirschfeld.

LUCIUS VALERIUS PROCULUS, procurator Belgicae et duarum Germaniarum omstreeks 136.

Prosopographia, III, blz. 375 n. 119.

558 **C I L. II 1970**

L(ucio) Valerio L(uci) f(ilio) Quir(ina) Proculo, praef(ecto) Cohort(is) IIII Trachum Syriacae, trib(uno) milit(um) Legionis VII Claudiae p(iae) f(idelis)
3 [Antoninianae?], praef(ecto) Classis Alexandrin(ae) et Potamophylaciae, proc(uratori) Aug(usti) Alpium Maritumar(um), delectatori Aug(usti) pro[legato in] Provinc(ia) Ulter(iore) Hispan(ia) Baetic(a), proc(uratori) Provinc(iae)
6 Cappadociae Paflag(oniae) Gal(atiae), pro(uratori) Provinciae Asiae, proc(uratori) Provinciarum trium [Belgic(ae) et duar(um) German(iarum), proc(uratori) a rationib(us)] Aug(usti), [prae]f(ecto) [ann]on(ae), [prae]f(ecto)
9 Aegypti], r(es) p(ublica) Malacit(anorum) patrono d(ecreto) d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Malaga (Malaca) in Hispania Baetica, alleen in afschriften bewaard. — Orelli 5040, Henzen 6928, Dessau 1341, Riese 400.

1. *Cohortis IIII Thrachum*; verg. Böcking, *Notitia dignitatum: Occidens*, blz. 685*.

3. *Potamophylaciae*, een ambt dat elders niet wordt vermeld, zonder twijfel eveneens in Egypte, want de posten op den Nijl werden φύλακες genoemd; verg. Strabo XVII, blz. 813.

5. *Provincia Ulteriore Hispania Baetica*, in tegenstelling met *Lusitania*; volgens ander afschrift: *Veteris Hispan. Baetic.*

6. *Cappadociae Paflagoniae Galatiae*; in één afschrift: *Cartag. Gal.*; volgens Mommsen: *Ca[pp(adociae) Pafl]ag(oniae) Gal(atiae).*

7. *Provinciarum - Germaniarum.* — Volgens Riese: *Provinciarum trium [Gallia]r(um)*, dat wil zeggen Belgica en de beide Germaniae; mogelijk worden

bedoeld Lugdunensis, Belgica en Germaniae; *trium Daciarum* is niet mogelijk, daar in elk dezer provinciae een procurator was.

8. *procuratori – Aegypti*, aangevuld naar C I L. VI 1002 en C I L. II 1971. — Valerius Proculus was praefectus annonae in 144.

Marcus Petronius Honoratus, procurator Provinciae Belgicae et duarum Germaniarum omstreeks 139; verg. C I L. XIV 4458. — Honoratus was praefectus Aegypti in 147 en 148.

Prosopographia, III, blz. 27 n. 207. — Cantarelli, *La serie dei prefetti di Egitto*, I (1906), blz. 50.

559 **C I L. VI 1625 a**

M(arco) Petronio M(arci) [f(ilio)] Quir(ina) Honorato, praef(ecto) Coh(ortis) I Raetoru[m], trib(uno) militum Leg(ionis) [I] Minerviae p(iae) f(idelis), prae-
3 f(ecto) Alae Aug(ustae) II p(iae) f(idelis) Thracu[m], proc(uratori) monetae, proc(uratori) X[X](vigesimae) hered(itatium), proc(uratori) Provinci[ae] Belgicae et duarum Germaniarum, proc(uratori) a rationibus Aug(usti), Iulius
6 Lupercus et Clau[dia] Victorina ex Belgica Treveri amico optimo et praesidio su[o].

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 397.

6. *Treveri*; de procurator had zijn standplaats te Trier.

560 **C I L. VI 1625 b = 31834**

M(arco) Petroni[o M(arci) f(ilio)] Quir(ina) Honorat[o], praef(ecto) Coh(ortis) I Raet[orum], trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) I Miner[viae] p(iae)
3 f(idelis), praef(ecto) Alae Aug(ustae) p(iae) f(idelis) [Thrac(um)], proc(uratori) monet(ae), proc(uratori) XX(vigesimae) [hered(itatium)], proc(uratori) Prov(inciae) Belg(icae) et duar(um) Germaniar(um), proc(uratori) a ratio[n(ibus)]
6 Aug(usti), praef(ecto) annon(ae), praef(ecto) Aegypti, pontif(ici) minor[i], negotiatores ole[ari] ex Baetica patron[o], curatoribu[s] Cassio Faust[o] Caecilio Ho[norato].

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1340, Riese 398. — Deze inscriptie is een weinig later dan de voorafgaande, want daar wordt Petronius Honoratus nog niet als praefectus annonae en praefectus Aegypti genoemd.

Titus Varius Clemens, procurator van Belgica, Germania Superior en Germania Inferior omstreeks 160; verg. de inscripties C I L. III 5211 tot 5216; VIII 2543, 2728 (= 18122) en 17854; Dessau 5351 en 9374.

Prosopographia, III, blz. 385 n. 185. — A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 395.

561 **C I L. III 5212**

T(ito) Vario Clementi, proc(uratori) Provinciarum Belgicae, Germaniae Superioris, Germaniae Inferioris, Raetiae, Mauretaniae Caesariens(is), Lusi-

taniae, Ciliciae, praef(ecto) eq(uitum) Al(ae) Britannic(ae) miliar(iae), praef(ecto) auxiliorum in Mauretaniam Tingitanam ex Hispania misso[r]um, praef(ecto) eq(uitum) Al(ae) II Pannonior(um), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), praef(ecto) Coh(ortis) II Gallorum Macedonicae, cives Romani [e]x Italia et aliis provinciis in Raetia consistentes.

AANTEEKENINGEN. — Cilli (Celeia) in Noricum. — Orelli 179 en 485, Dessau 1362 *a*, Riese 394. — Verg. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 153.

1. *Tito Vario, Titi filio Clementi (tribu) Claudia (domo) Celeia*; verg. C I L. III 5211.

–. *Germaniae Superioris*, daarom is de inscriptie C I L. III 5215 (N. 562) door de Civitas Treverorum opgericht.

2. *Raetiae*, in 153, daarom is deze inscriptie opgericht door *cives Romani in Raetia consistentes*.

–. *Mauretaniae*, in 151 en 152, daarom is C I L. III 5211 opgericht door *decuriones alarum Provinciae Mauretaniae Caesariensis*, evenals C I L. III 5216.

4. *in Mauretaniam*, bij de expeditie onder Antoninus Pius (Pausanias VIII 43; Historia Augusta, *Vita Pii* 5).

562 **C I L. III 5215**

T(ito) Vario Clementi, ab epistulis Augustor(um), proc(uratori) Provincia-
r(um) Belgicae et utriusq(ue) Germ(aniae), – –, Civitas Treverorum praesidi
optimo.

AANTEEKENINGEN. — Cilli (Celeia). — Dessau 1362 *b*, Riese 395.

1. *Augustorum*, Marcus en Verus, dus tusschen 161 en 169. — De andere inscripties zijn vóór dien tijd te dateeren.

2. *Germaniae – Civitas*, bijna volkomen dezelfde tekst als in C I L. III 5212 (N. 561).

–. *praesidi*. — Opmerkelijk is het, dat de Treveri den procurator betitelen als praeses; verg. Hirschfeld, *Kleine Schriften*, blz. 381.

MARCUS BASSAEUS RUFUS, procurator Belgicae et duarum Germaniarum ongeveer ten tijde van Keizer Marcus Aurelius, omstreeks 163; verg. C I L. XIV 4500.

Prosopographia, I, blz. 230 n. 57. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, III, 103. — A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 147, 169 en 249.

563 **C I L. VI 1599 = 31828**

M(arco) Bassaeo M(arci) f(ilio) St[el(latina)] Rufo, pr(aefecto) pr(aetorio) [Im]peratorum M(arci) Aureli Antonini et [L(uci)] Aureli Veri et L(uci) Aureli Commodi Augg.(Augustorum), [c]onsularibus ornamentis honorato [e]t ob victoriam Germanicam et Sarmatic(am) [A]ntonini et Commodi Augg.(Augustorum) corona [m]urali vallari aurea hastis puris IIII [to]tidemque vexillis obsidionalibus [ab iisdem] donato, praef(ecto) Aegypti, praef(ecto) [vig(ilum)],

proc(uratori) a rationibus, proc(uratori) Belg[icae et du]arum Germaniarum, proc(uratori) regni [Nori]ci, proc(uratori) Asturiae et Galleciae, trib(uno) 9 [Coh(ortis) . .] pr(aetoriae), trib(uno) Coh(ortis) X urb(anae), trib(uno) Coh(ortis) V vigul(um), p(rimi)p(ilari) bis. — [Huic sen]atus auctoribus Impp. (Imperatoribus) Antonino et [Comm]odo Augg.(Augustis) statuam armatam 12 in foro [divi Traia]ni et aliam civili amictu in templo [divi Pii et] tertiam loricatam in tem[plo Martis Ultoris po]nendas [censuit].

Aanteekeningen. — Rome. — Orelli 3574, Dessau 1326, Riese 396.

1. *Bassaeo Rufo – praefecto praetorio,* reeds vóór den dood van Keizer Lucius Verus (Februari 169); als praefectus praetorio onder Marcus Aurelius vermeld door Cassius Dio LXXI 5; Excerpta Vaticana (ed. Dindorf, V, blz. 206); Philostratus, *Vitae sophistarum* II 1, 11. — Verg. Hirschfeld, *Verwaltungsbeamte*, blz. 227.

6. *praefecto vig(ilum),* vermeld als zoodanig 10 Maart 168.

13. *Martis Ultoris*, onzekere aanvulling.

Titus Desticius Severus, procurator Provinciae Belgicae omstreeks 169.

Prosopographia, II, blz. 8 n. 50. — A. Stein, *Realencyclopädie*, V, 254.

564

T(ito) Desticio T(iti) f(ilio) Cla(udia) Severo, p(rimo)p(ilo) Leg(ionis) X Gem(inae), subpraef(ecto) vigil(um), proc(uratori) Aug(usti) Prov(inciae) Daciae 3 Super(ioris), proc(uratori) Prov(inciae) Cappad(ociae), item Ponti mediter(ranei) et Armen(iae) Minor(is) et Lycaoniae, proc(uratori) Augustor(um) Prov(inciae) Raetiae, procur(atori) Prov(inciae) Belgicae, flamini divi Hadriani, pontifici, 6 patrono coloniae, M(arcus) Claud(ius) Paternus amico optimo. — L(ocus) d(atus) d(ecreto) d(ecurionum).

Aanteekeningen. — Concordia. — Riese 402. — Pais, *Supplementum Italicum*, n. 1227.

Sextus Baius Pudens, procurator Belgicae et duarum Germaniarum omstreeks 176; verg. C I L. VIII 20834 en IX 4964; *Année épigraphique*, 1929, n. 160.

Prosopographia, I, blz. 225 n. 29. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 2781.

565 **C I L. VI 31870**

[Sex(to)] Baio [Pudenti, proc(uratori)] Belg[ic(ae) et duarum German(iarum) Norici Raetiae Vind]el(iciae) Tingit[anae] Pann[oniae].

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 399.

Lucius Alfenus Senecio, procurator der Provincia Belgica onder Marcus Aurelius of Commodus, omstreeks 180.

Prosopographia, I, blz. 48 n. 376.

566

L(ucio) Alfeno M(arci) filio Quir(ina) Senecioni, sacerdoti Neptunali, proc(uratori) Aug(usti) Provinciae Belgicae, Cuiculitani, quod promptissima
3 benignitate sua utilitates coloniae suae splendidissime iuvit nuper cum Provinciae Mauretaniae Caesariensi praeesset, d(ecreto) d(ecurionum) p(ecunia) p(ublica).

Aanteekeningen. — Djemila (Cuicul). — Dessau 9489, Riese 403. — Verg. R. Cagnat, *Bulletin de la Société des antiquaires de France*, 1911, blz. 122; *Revue archéologique*, 1911 II, blz. 491 n. 112.

3. *cum – praeesset*; verg. C I L. VIII 9046.

Onbekende procuratores Augusti van Belgica; verg. C I L. X 1679 (zie beneden, N. 613) en XII 1749 (zie beneden, N. 614).

Gaius Vibius Salutaris, subprocurator der Provincia Belgica, wellicht slechts voor een gedeelte van het ambtsgebied van den procurator Augusti, ten tijde van Keizer Traianus.

Prosopographia, III, blz. 425 n. 397.

567 **C I L. III 14195, 6**

Dianae Ephesiae et phyle Teion C(aius) Vibius C(ai) f(ilius) Vof(entina) Salutaris, promag(ister) portuum Provinc(iae) Siciliae, item promag(ister) fru-
3 menti mancipalis, praef(ectus) Cohor(tis) Asturum et Callaecorum, trib(unus) mil(itum) Leg(ionis) XXII Primigeniae p(iae) f(idelis), subprocurator Provinc(iae) Mauretaniae Tingitanae, item Provinc(iae) Belgicae, Dianam argen-
6 team item imagines argenteas duas [u]nam Lysimachi et aliam phyles sua pecunia fecit, ita ut [om]n[i e]cclesia supra bases ponerentur; ob quam dedicationem in sortitionem sex phylaes consecravit H S. XXXIII CCC X[XX] III [S].
9 Ἀρτέμιδι Ἐφεσίᾳ καὶ Φυλῇ Τηίων Γ(άιος) Οὐείβιος Γ(αίου) υἱὸς Οὐωφεντίνα [Σ]αλουτάριος, ἀρχώνης λιμένων ἐπαρχείας Σικελίας καὶ [ἀ]ρχώνης σείτου δήμου Ῥωμαίων, ἔπαρχος σπείρης Ἀστούρων καὶ Καλλαικῶν, χειλίαρχος λεγιῶνος κβ'
12 Πρειμιγενίας πίας Φιδήλεως, ἀντεπίτροπος ἐπαρχείας Μαυρετανίας Τιγγιτανῆς καὶ ἐπαρχείας Βελγικῆς, Ἄρτεμιν ἀργυρέαν καὶ εἰκόνας ἀργυρέας δύο, μίαν Λυσιμάχου καὶ ἄλλην τῆς Φυλῆς, ἐκ τῶν ἰδίων ἐποίησεν, ἅτινα καθιέρωσεν, ἵνα
15 τίθηνται κατ' ἐκκλησίαν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπὶ τῶν βάσεων, ὡς ἡ διάταξις αὐτοῦ περιέχει· καθιέρωσεν δὲ εἰς κλῆρον ταῖς ἓξ Φυλαῖς δηνάρια Η. Τ Λ. Γ Α Σ. Σ.
[Ἐ]πὶ ἀνθυπάτου Γ(αίου) Ἀκυιλλίου Πρόκλου, γραμματεύοντος Τιβ(ερίου)
18 Κλαυδίου Ἰουλιανοῦ φιλοσεβάστου καὶ φιλοπατριδος τὸ β'.

Aanteekeningen. — Ephesus, in het theater. — Dessau 7194, Riese 404. — Verg. de inscripties C I L. III 14195, 4. 5. 7. — Heberdey, *Oesterreichische Jahreshefte*, II (1899), Anzeiger, 43.

1. *Vofentina*, lees: *Oufentina*.
6. *Lysimachi*, koning in Thracië, Macedonië en Klein-Azië tot 281 vóór Christus; verg. Strabo XIV, blz. 640.
8. *consecravit sestertiis* $33.333^1/_2$.
16. *δηναρία*, denaria 8333 + assaria 6 = sestertii $33.333^1/_2$.

Quintus Manilius Cordus, exactor tributorum civitatum Galliae, ambtenaar belast met het innen der belastingen, in dit geval blijkbaar met bijzondere bevoegdheid, omstreeks het midden der eerste eeuw.

568 **C I L. XI 707**

Q(uinto) Manilio C(ai) f(ilio) Cordo, (centurioni) Leg(ionis) XXI Rapac(is), praef(ecto) equit(um), exact(ori) tribut(orum) civitat(um) Gall(iae), fac(iendum) cur(avit) Certus lib(ertus). In agr(o) p(edes) XLIV, in fro(nte) p(edes) XLIV.

Aanteekeningen. — Bologna. — Dessau 2705, Riese 1066.
2. *exactori*; verg. C I L. XIII 5092 (Dessau 1519 *a*): *exactor tributorum in Helvetiis*, etc.

§ 7. — Ambtenaren voor de successierechten en de rechten van in- en uitvoer.

successierechten.

Tiberius Claudius Candidus, procurator vigesimae hereditatium per Gallias Lugdunensem et Belgicam et utramque Germaniam.

Prosopographia, I, blz. 362 n. 668. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2691. — A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 239 en 286.

569 **C I L. II 4114**

Tib(erio) Cl(audio) Candido, co(n)s(uli), XVvir(o) s(acris) f(aciundis), leg(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinc(iae) H(ispaniae) C(iterioris) et in ea duci terra marique adversus rebelles h. h. (hostes) p.p. (publicos), item Asiae, item Noricae, duci exercitus Illyrici expeditione Asiana, item Parthica, item Gallica, logistae Civitatis splendidissimae Nicomedensium, item Ephesiorum, leg(ato) pr(o) pr(aetore) Provin[c(iae)] Asiae, cur(atori) Civitatis Teanensium, allecto inter praetorios, item tribunicios, proc(uratori) XX(vigesimae) hered(itatium) per Gallias Lugdunensem et Belgicam et utramque Germaniam, praeposito copiarum expeditionis Germanicae Secundae, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) II Aug(ustae), praefecto Coh(o)rtis secundae civium Romanorum, Silius Hospes, hastatus Leg(ionis) X Geminae, strator eius, optimo praesidi.

Aanteekeningen. — Tarragona (Tarraco) in Hispania Tarraconensis. — Orelli 798, Dessau 1140, Riese 417.

1. *Tiberio Claudio Candido*, ten tijde van Keizer Septimius Severus; verg. Cassius Dio LXXIV 6 en LXXV 2.

3. *h. h. p. p., hostes publicos*, wellicht *homines hostes populi Romani*; maar verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), Korr.-Blatt, 37.

4. *expeditione Asiana*, de oorlog tegen Pescennius Niger in 194.

5. *Gallica*, tegen Albinus in 197.

9. *expeditionis Germanicae secundae*, van Marcus Aurelius en Commodus tegen de Marcomannen, in 178 en de volgende jaren.

Een onbekende promagister vigesimae hereditatium in de provincies Narbonensis, Aquitanica en Belgica.

570 **C I L. XII 671**

[.] praef(ectus) [f]a[b(rum)], promag(ister) [XX (vigesimae) hered(itatium)] Provinc[iarum] Narbonen[sis] Aquitanic(ae) B[elgic(ae)], 3 adiutor Cassi Mont[ani] proc(uratoris) Aug(usti) Provinc(iae) [. item] Aureli Flacci pro[c(uratoris) Prov(inciae)], item Castr[.]sis, [. . . proc(uratoris)] Provinc(iae) Afric(ae), [a comment(ariis)] Metti Rufi 6 [praef(ecti) praet(orio)], trib(unus) militum L(egionis) [.], sacerdos Cae[n]in(ensis) [., ibi]dem ex d(ecreto) o(rdinis) honori[bus] et statua equestri orna[tus], proc(urator) Aug(usti) epistrat[egiae septem nomo- 9 rum?], electus [ab Imp(eratore) M(arco)] Aur[elio Antonino ad census] accipiendos in Pro[v(incia)] Aquitanica [.].

Aanteekeningen. — Arles (Arelate). — Riese 418. — De inscriptie is alleen uit afschriften bekend; de lezing is veelal onzeker.

5. *Metti Rufi*; verg. Suetonius, *Vita Domitiani* 4.

RECHTEN VAN IN- EN UITVOER.

[.] Bassus, procurator der quadragesima Galliarum ten tijde van Keizer Hadrianus.

571

[.] M(arci) f(ilius) Fal(erna tribu) Bassus, [prae]f(ectus) Coh(ortis) pr(imae) Antioch(ensium), [prae]f(ectus) Coh(ortis) pr(imae) Brittonu[m, 3 pra]ef(ectus) Alae Moesic(ae), [pro]c(urator) Imp(eratoris) Caes(aris) Trai[ani] Hadriani Aug(usti) ad XXXX(quadragesimam) Gall(iarum), item ad censum agen(dum) Ponto Bithyniae, epistrateg(us) Pelusio, item Thebaidis, proc(u- 6 rator) Provinciae Iudaeae, t(itulum) p(oni) i(ussit).

Aanteekeningen. — Ventimiglia (Album Intimilium). — Dessau 9506. — G. Giglioli, *Notizie degli scavi*, 1914, blz. 81.

LUCIUS EGNATULEIUS SABINUS, procurator quadragesimae Galliarum.
Stein, *Realencyclopädie*, V, 2005.

572 **C I L. VIII 10500**

L(ucio) Egnatuleio P(ublii) f(ilio) Gal(eria tribu) Sabino, pontific(i) Palatuali, proc(uratori) Aug(usti) XXXX (quadragesimae) Galliarum, proc(uratori) 3 Aug(usti) ad epistrategian Thebaidos, proc(uratori) Aug(usti) ad census accipiendos Macedoniae, praef(ecto) gentis Cinithiorum, trib(uno) Leg(ionis) IIII Scythicae, L[eg(ionis)] Geminae, flam(ini) Aug(usti) C[ol(oniae) Thys- 6 dritanae?], Egnatuleia P(ublii) f(ilia) Sabina, F[.] L(ucius) Egnatuleius Sabinus, T[.].

AANTEEKENINGEN. — El - Djem (Thysdra). — Dessau 1409.

1. *pontifici*, dat is *flamini*; verg. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, blz. 413 n. 3.

MARCUS ANTONIUS FABIANUS, procurator quadragesimae Galliarum et portus ongeveer in het jaar 175.
A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 188 en 441.

573

M(arco) Antoni(o) M(arci) f(ilio) Fabia Fabiano, proc(uratori) XL(quadragesimae) Galliarum et portus, item argentariar(um) Pannonicar(um), c(onductori) 3 portori Illyrici, patrono bono, Mercator lib(ertus).

AANTEEKENINGEN. — Kostolac (Viminacium). — Dessau 9019. — Vulic, *Oesterreichische Jahreshefte*, VIII (1905), Beiblatt, blz. 3.

GAIUS SEXTIUS MARTIALIS, procurator inter mancipes quadragesimae Galliarum et negotiantis in den tijd kort na Keizer Commodus.
Stein, *Realencyclopädie*, II A, 2050.

574 **C I L. VIII 11813**

C(aio) Sextio C(ai) f(ilio) Papir[ia] Martiali, trib(uno) mi(litum) Legionis I[III] Scythicae, proc(uratori) Aug(usti) ab actis Urbis, p[roc(uratori)] Aug(usti) 3 inter mancip(es) XL (quadragesimae) Galliarum et negotiantis, proc(uratori) Macedoniae, qui ob memoriam T(iti) Sexti Alexandri fratris sui, inlatis HS. (sestertium) L mil(libus) rei pub(licae) suae Col(oniae) Mactaritanae, epulati- 6 cium ex usuris curialibus die natali fratris sui quodannis dari iussit, ob quam liberalitate(m) eius statuam universae curiae d(ecurionum) d(ecreto) pec(unia) sua posuer(unt).

AANTEEKENINGEN. — Mactari. — Dessau 1410. — *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 522 n. 1175; C I L. VIII, blz. 2372.

3. *inter – negotiantis*; verg. Rostowzew, *Geschichte der Staatspacht*, blz. 72.

GAIUS ATTIUS ALCIMUS FELICIANUS, vice procurator der quadragesima Galliarum ongeveer ten tijde van Keizer Severus Alexander.

P. von Rhoden, *Realencyclopädie*, II, 2252. — A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 395.

575 **C I L. VIII 822 = 23963**

C(aio) Attio Alcimo Feliciano, p(erfectissimo) v(iro), vice praeff.(praefecti) praet(orio), praef(ecto) annonae, vice praef(ecti) vigulum, mag[istro] summae 3 privatae, magistr[o summar]um rationum, curatori operis [thea]tri, proc(uratori) hereditatium R[omae, proc(uratori)] sacrae monetae, p[roc(uratori) ferr(ariarum), proc(uratori) ann(onae)] Prov(inciae) Narbonens(is), proc(uratori) priv(ato) 6 per Salariam Tiburtinam Valeriam Tusciam, proc(uratori) per Flaminiam Umbriam Picenum, item vice proc(uratoris) quadrag(esimae) Galliar(um), proc(uratori) alimentor(um) pe[r T]ranspadum Histriam Liburniam, ad[v]ocat[o] 9 fisci provinciar(um) XI, ob eximium amorem in patriam, splendidissimus ordo [Civit(atis Turcetorum)] patrono.

AANTEEKENINGEN. — Burza (Turca). — Dessau 1347.

PRISCUS, procurator quadragesimae Galliarum.

576 **C I L. X 6668**

Dis Manib(us) Iuliae Demetriae Priscus, Aug(usti) l(ibertus), proc(urator) IIII (quattuor) p(ublicorum) Afr(icae) et XXXX (quadragesimae) Galliar(um), 3 coniug(i) sanctiss(imae).

AANTEEKENINGEN. — Anzio. — Dessau 1549.

POMPEIUS POTENS, conductor quadragesimae Galliarum.

577

Matronis Aufaniabus M(arcus) Pompeiius Potens, conductor XXXX (quadragesimae) Galliaru[m] et portus Lirensis, l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 169; CXXXV (1930), blz. 13 n. 23. — *Année épigraphique*, 1930, n. 29.

QUINTUS IULIUS MAXIMUS DEMETRIANUS, advocatus fisci bij de rechten voor in- en uitvoer in Gallia omstreeks het einde der tweede eeuw.

Stein, *Realencyclopädie*, X, 677.

578 **C I L. VIII 12020**

Q(uinto) Iulio Maximo Demetriano, e(gregiae) m(emoriae) v(iro), fisc(i) adv(ocato) (quadragesimae) Galliaru[m], proc(uratori) (vigesimae) hereditatium

3 per Umbri[am] et Tusciam, praef(ecto) vehic[u]lor(um) per Belgicam et duas German(ias), singularis integritatis viro, pat(rono) pub(lico), L(ucius) Muntatius Saturninus [a]vunculo, loco ab or[din]e impetrato, s(ua) p(ecunia)
6 p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Sidi Amor Djedidi (Zama) in de Provincia Byzacena. — Dessau 1411, Riese 426.

3. *praefecto vehiculorum*; verg. O. Hirschfeld, *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamte*, blz. 100 en volg.; zie beneden, blz. 296.

Lagere ambtenaren bij de rechten van in- en uitvoer in Gallia.

579

– – – [Aur(elio) Fa]ustino, Augusto[rum liber]to, commentar[i]ensi XXXX (quadragesimae) Gall(iarum), item Urbis albei Tiberis, item Provinciae Baeticae,
3 item Alpium Cotti(arum); vixit annis XXXXII diebus XXXXI, Statia Felicissima coniugi incomparabili, cum quo vixit annos XXI m(enses) VI d(ies) XXXII.

AANTEEKENINGEN. — Tarragona (Tarraco). — Dessau 1560. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 50 n. 48.

2. *item – Tiberis*, commentariensis in het bureau van den curator alvei Tiberis.

580 **C I L. XIII 1817**

D(is) M(anibus) et quieti aeternae Aureliae Munatiae, coniugi karissimae et incomparabili, quae vixit annis XXIIII mensibus septem diebus VIIII, Quintio,
3 Aug(usti) lib(ertus), tabularius XXXX (quadragesimae) Galliarum, maritus sub ascia dedicavit.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 1563.

581 **C I L. VI 8591**

Dis Manibu[s]. Claudiae Fortunatae, coniugi sanctissimae optimae de se meritae, Iucundus, Aug(usti) lib(ertus), actor XXXX (quadragesimae)
3 Gal(liarum).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1564.

582 **C I L. XIII 5244**

D(is) M(anibus). Hic situs est L(ucius) Ael(ius) Urbicus, qui vixit an(no) uno m(ensibus) V d(iebus) V, Unio Aug(usti) lib(ertus), p(rae)p(ositus) sta(tionis)
3 Turicen(sis) XL (quadragesimae) G(alliarum), et Ael(ia) Secundin(ia) p(uero) dulcissim(o) f(ecerunt).

AANTEEKENINGEN. — Zürich. — Dessau 1562, Riese 421.

§ 8. — Ambtenaren bij het beheer der domeinen, bij de post, enz.

ambtenaren bij de domeinen, mijnen enz.

Titus Iulius Saturninus, waarschijnlijk procurator patrimonii Belgicae, ten tijde van de Keizers Marcus Aurelius en Lucius Verus, tusschen 161 en 169; mogelijk was hij procurator vigesimae hereditatium (Ritterling); verg. ook C I L. VI 559 (Dessau 1383).

Stein, *Realencyclopädie*, X, 799.

583 **C I L. XIII 3636**

Deo Asclepio T(itus) Iul(ius) Titi filius Fabia (tribu) Saturninus, procurator Augustorum, dono dedit.

Aanteekeningen. — Trier. — Henzen 5738, Brambach 808, Dessau 1382, Riese 423 *a*.

584 **C I L. XIII 1750**

Marti T(itus) Iul(ius) Saturninus.

Aanteekeningen. — Lyon. — Dessau 1384.

Titus Aelius Saturninus, waarschijnlijk procurator patrimonii Belgicae omstreeks den tijd van Marcus Aurelius en Lucius Verus, tusschen 161 en 169; verg. de inscriptie C I L. VI 8622.

P. von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 529.

585 **C I L. VI 8450**

D(is) M(anibus). T(ito) Ael(io) Augg.(Augustorum) lib(erto) Saturnin(o), pr[oc(uratori) patrimonii] Belgicae [.], proc(uratori) fisci libertatis et 3 peculior(um), tabul(ario) a rationibus, tabul(ario) Osti(i)s ad annona(m).

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1521, Riese 401.

Gaius Furius Aquila Timesitheus, vice procurator patrimonii Provinciarum Belgicae et duarum Germaniarum, later procurator rationum privatarum per Belgicam et duas Germanias; verg. C I L. XIII 1807 (zie boven, N. 528).

Quintus Axius Aelianus, procurator rationis privatae per Belgicam et duas Germanias ten tijde van Keizer Severus Alexander; verg. C I L. III 1422 en 1423; VIII 8812.

Prosopographia, I, blz. 222 n. 1355. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 2634.

586 **C I L. III 1456**

Q(uinto) Axio Q(uinti) f(ilio) Pal(atina) A[eliano], eq(uiti) R(omano), Laurenti Lavin[ati], curatori ad popul(um) Vi[ar(um)] Traianae et Aureliae [et] Aeclanensis, proc(uratori) ad alim(enta) per Apuliam Calabriam Lucaniam et Bruttios, proc(uratori) rat(ionis) priv(atae) Prov(inciae) Maur(etaniae) Caes(ariensis), item per Belgicam et duas Germanias, proc(uratori) Prov(inciae) Dac(iae) Apul(ensis), bis vice praesidis, ordo Col(oniae) Sarmiz(egetusae) metropol(is) patrono.

Aanteekeningen. — Várhely (Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa). — Henzen 6932, Dessau 1371, Riese 424.

4. *procuratori – Mauretaniae Caesariensis*, onder Keizer Severus Alexander (222–235); verg. C I L. VIII 8812.

5. *procuratori Provinciae Daciae Apulensis*, en *bis vice praesidis* aldaar onder Maximinus en Maximus (235–238), waarschijnlijk in 238; verg. C I L. III 1422.

Aelius , magister rei privatae te Keulen omstreeks 392 tot 394; verg. de inscriptie C I L. XIII 8262 (zie boven, N. 471).

Quintus Cosconius Fronto, procurator Augustorum ad vectigal ferrariarum Gallicarum, hoofdambtenaar bij het mijnwezen, waarschijnlijk ten tijde van Septimius Severus en Caracalla.

Stein, *Realencyclopädie*, IV, 1670.

587 **C I L. X 7583**

[Q(uinto) Cosconio M(arci) f(ilio) P]oll(ia) Fronton[i, praef(ecto) fabr(um)] a co(n)s(ule) a[dl]ecto, praef(ecto) Coh(ortis) [I], trib(uno) mil(itum) L[eg(ionis) I]Ital(icae), proc(uratori) Augg. (Augustorum) [ad ve]ctig(al) [(vigesimae) her(editatium) p]er Pontum et Bithy[niam e]t Pontum mediterr[ane]um [et Pap]hlagoniam, proc(uratori) Augg. (Augustorum) item [ad ve]ctig(al) (vigesimae) her(editatium) per Asiam Lyciam [Phr]ygiam Galatiam insulas [C]ycladas, subpraef(ecto) ann(onae) Urb(is), proc(uratori) Augg. (Augustorum) ad vectig(al) ferr(ariarum) Gall(icarum), proc(uratori) Augg. (Augustorum) et praef(ecto) Prov(inciae) Sardiniae, optimo et rarissimo praesidi, P(ublius) Sempronius Victor, optio praetori.

Aanteekeningen. — Cagliari. — Henzen 6940, Dessau 1359, Riese 426 *a*. — Ongeveer dezelfde tekst in C I L. X 7584; met deze laatste inscriptie aangevuld.

7. *vectigal ferrariarum Gallicarum*; verg. Tacitus, *Annales* XI 20.

588 **C I L. XIII 11833**

D(is) M(anibus) Nicasi Liberalini Victoris, viri centenari, adsessoris fer(rariarum), s[ervi].

Aanteekeningen. — Mainz.

AMBTENAREN BIJ DE POST.

QUINTUS IULIUS MAXIMUS DEMETRIANUS, praefectus vehiculorum per Belgicam et duas Germanias tegen het einde der tweede eeuw; verg. C I L. VIII 12020 (zie boven, N. 578).

Stein, *Realencyclopädie*, X, 677.

Onbekende praefectus vehiculorum per Gallias omstreeks het einde der derde eeuw.

589 **C I L. VI 1641**

[. in eade]m provincia, praef(ectus) Ale[.]ane in eadem provincia, [praef(ectus)] vehiculorum per Gallias, [proc(urator)] monetae
3 Triveric(a)e, praeses [Prov]inciae Germaniae Superioris, v(ir) p(erfectissimus), [.]mulis, v. c. m., praef(ectus) praet(orio) et c(larissimus) v(ir), [praef(ectus)] Urbi, vixit annis LV [mens]es n(umero) XI dies n(umero) XXVII.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 349.

4. *v. c. m.* — Het is niet bekend, hoe men deze letters moet aanvullen.

590 **C I L. XIII 3689**

Qui dolet interitum, mentem soletur amore.
Tollere mors vitam potuit, post fata superstes
3 Fama viget; periit corpus, sed nomen in ore est.
Vivit, laudatur, legitur, celebratur, amatur
Nuncius Augusti, velox pede cursor [ut aura],
6 Cui Latiae gentis nomen patriaeque Sabinus.
O crudele nefas!; tulit hic sine crimine mortem
Damnatus, periit deceptus fraude latronum.
9 Nil, scelus, egisti: fama est, quae nescit obire.
Posuit Turius.

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Brambach 780, Riese 431. — Buecheler, *Carmina latina epigraphica*, 618.

5. *velox pede cursor ut aura*, Brower; *velox celeri pede cursor*, Riese.

AMBTENAREN VOOR DE VERPLEGING DER TROEPEN.

TIBERIUS CLAUDIUS CANDIDUS, praepositus copiarum expeditionis Germaniae Secundae ten tijde van Keizer Marcus Aurelius in den tweeden oorlog tegen de Marcomannen, 177 tot 180; verg. C I L. II 4114 (zie boven, N. 569).

Groag, *Realencyclopädie*, III, 2691.

591 **C I L. XIII 4323**

Pro salute Imp(eratoris) Caes(aris) P(ubli) Helvi Pertinacis Aug(usti),

p(atris) p(atriae), pontif(icis) max(imi), trib(unicia) potestat(e), co(n)[s(ulis) II],
3 P(ubli) Hel(vi) Pertinacis Caes(aris) et Fl(aviae) Titianae August(ae) Oceanus ser(vus) verna, dispen[s(ator)] a frumento.

Aanteekeningen. — Metz. — Dessau 410, Riese 151. — Uit het jaar 193.

Marcus Rossius Vitulus, procurator annonae ob expeditionem Gallicam (in 196 en 197).

592 **Inscr. lat. d'Afr. 455**

M(arco) Rossio M(arci) fil(io) Pupin(i)a Vitulo e(gregio) v(iro), proc(uratori) Auggg.(Augustorum trium) IIII p(ublicorum) Pr(ovinciae) [Af(ricae) ad
3 ducena, pr]oc(uratori) Auggg.(Augustorum trium) tract(us) Kart(haginiensis), proc(uratori) XX (vigesimae) her(editatium) ad centena, proc(uratori) ann(onae) ob exped(itionem) felicis(simam) Gall(icam), proc(uratori) XX (vigesimae)
6 her(editatium) Transp(adanae) Ligur[iae, item Aem]iliae et Venetiae, proc(uratori) arc(ae) exp(editionis), praef(ecto) Coh(ortis) II Hisp(anorum), trib(uno) Leg(ionis) XXX Ulpiae, trib(uno) Leg(ionis) II Adiut(ricis), praepos(ito)
9 genti Sonsorum, donis militarib[us donato] ob expeditionem felicissimam Quador(um) et Marcomann(orum), praef(ecto) Alae praet(oriae) c(ivium) R(omanorum), praep(osito) ann(onae) exp(editionis) felicis(simae) Urbicae,
12 decurioni, fl(amini) p(er)[p(etuo) et]eiae, et Rossiis Iusto Procliano et Vitulo Iuliano, filis eius, decuriones universi Col(oniae) Bul(lae) Reg(iae) patrono et alumnis ob benefici[a, quae in] universos municipes suos adsidue
15 confer[t], de suo posuerunt.

Aanteekeningen. — Hamman-Darradji (Bulla Regia). — Ritterling, *Germania*, I (1917), blz. 132.

2. *Auggg.* — De derde *g* is, evenals bij dit woord in regel 3, opzettelijk weggebeiteld.

–. *Augustorum trium*, Septimius Severus, Caracalla en Geta.

5. *expeditionem – Gallicam*, de veldtocht van Septimius Severus tegen Clodius Albinus, in 196–197.

7. *expeditionis.* – Het blijkt niet, welke veldtocht is bedoeld.

9. *genti Sonsorum*; *gentis Onsorum*, Ritterling; verg. Tacitus, *Germania* 28.

11. *expeditionis – Urbicae*, de veldtocht van Septimius Severus tegen Rome, in 193.

Onbekende praepositus annonae expeditionis Germanicae, eerste helft der derde eeuw.

593 **C I L. XI 3104**

[.]ianor(um), praeposit[o Numer]is Orrhoenis, praepos[ito e]xplorationis Seiopensis Numeri Aurelianensis, praeposito Numeri Britonum, prae-
3 posito ann[o]nae expeditionis [Ger]manicae, [.]

Aanteekeningen. — Falerii. — Riese 1741.

AMBTENAREN BIJ DE GLADIATOREN.

LUCIUS DIDIUS MARINUS, procurator Augusti familiae gladiatoriae per Gallias Britannias Hispanias Germanias et Raetiam omstreeks het begin der derde eeuw.
Stein, *Realencyclopädie*, V, 424.

594 **C I L. III 6753**

B(ona) F(ortuna). L(ucio) Didio Marino, v(iro) e(gregio), proc(uratori) Aug(usti) n(ostri) Provinc(iae) Ara[b(iae)], proc(uratori) Galatiae, proc(uratori) fam(iliae) glad(iatoriae) per Gallias Bret(annias) Hisp[a]nias German(ias) et Raetiam, [pr]oc(uratori) Minuciae, proc(uratori) alimen[to]r(um) per Transpadum Histriam [et] Liburniam, proc(uratori) vectigalior(um) [P]opul(i) R(omani) quae sunt citra Padum, proc(uratori) fam(iliae) glad(iatoriae) per Asiam Bithyn(iam) Galat(iam) Cappadoc(iam) Lyciam Pamphyl(iam) Cilic(iam) Cyprum Pontum Paflag(oniam), trib(uno) Coh(ortis) I Raetor(um), Marianus, Aug(usti) n(ostri) lib(ertus), p(rae)p(ositus) XX (vicesimae) lib(ertatis) Bithyniae Ponti Paflag(oniae), nutritor eius.

AANTEEKENINGEN. — Angora (Ancyra). — Dessau 1396, Riese 425.

595 **C I L. II 4519**

D(is) M(anibus) Dionis Aug[g.(Augustorum)] n(ostrorum) [li]b(erti), tabul(ari) ludi Gallic(i) et Hisp(anici).

AANTEEKENINGEN. — Barcelona.

AMBTENAAR MET EEN BIJZONDERE OPDRACHT, WAARSCHIJNLIJK TER INSPECTIE OF REORGANISATIE DER FINANCIËN IN GALLIA.

GAIUS VETTIUS SABINIANUS IULIUS HOSPES, consul waarschijnlijk in 176, legatus rationibus putandis Trium Galliarum, wellicht omstreeks het jaar 170.
A. Stein, *Der römische Ritterstand*, blz. 234 n. 3.

596 **Inscr. lat. d'Afr. 281**

C(aio) Vettio C(ai) fil(io) Volt(inia) Sabiniano Iulio Hospiti, co(n)s(uli), sodali Titio, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinciar(um) III (trium) Daciarum et Delmatiae, curatori aedium sacrar(um), item r(ei) p(ublicae) Puteolanorum, praeposito vexillationibus ex Illyrico missis ab Imp(eratore) divo M(arco) An[to]nino ad tutelam Urbis, donis donato a[b]eodem imperatore ob expeditionem Germ(anicam) et Sarm(aticam) corona murali vallari itemq(ue) aurea hastis puris duab(us) vexillis totidem, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Pannoniae Inferioris, praef(ecto) aerari Saturni, leg(ato) Leg(ionis) XIIII Gem(inae) cum iurisdicatu Pannoniae Superioris, leg(ato) Aug(usti) rationibus putandis Trium Galliarum, leg(ato) Leg(ionis) III Itali(c)ae Concordis, iuridico per tractus Etruriae Aemiliae Liguriae, leg(ato) Aug(usti) ad

12 ordinandos status insularum Cycladum, legato Provinciae Asiae, praetori, trib(uno) pleb(is), quaestori, translato in amplissimum ordinem ab Imp(eratore) divo T(ito) Antonino, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) I Itali(c)ae, praef(ecto)
15 Cohortis II Commagenorum, Colonia Aurelia [Commoda] Thuburbo [M]aius patrono d(ecurionum) d(ecreto) p(ecunia) p(ublica).

Aanteekeningen. — Henchir - Kasbat (Thuburbo Maius). — A. Merlin, *Comptes rendus de l'Académie des inscriptions*, 1919, blz. 356.

4. *Imperatore - Antonino*, Keizer Marcus Aurelius.

5. *ad tutelam Urbis*, zonder twijfel bij gelegenheid van den opstand van Avidius Cassius in het jaar 175.

6. *expeditionem - Sarmaticam*, de oorlog van 169 tot 175.

13. *Imperatore - Antonino*, Keizer Antoninus Pius.

14. *praefecto - Commagenorum*; verg. C I L. III 1619 = 7854.

15. [*Commoda*], op den steen opzettelijk weggebeiteld.

§ 9. — Ambtenaren van den staf (officium) van den legatus van Germania Inferior: lijfwachten en personeel van het bureau.

Equites singulares.

597 **C I L. XIII 8185**

Deae Hariasae [. . . Ti(berius)] Ulpius Acutus, du[p(licarius)] Al(ae) Sulp(iciae), sing(ularis) co(n)s(ularis), cives Traianenses, v(otum) s(olvit)
3 l(ibens) m(erito), Crispino et Aeliano coss.(consulibus).

Aanteekeningen. — Keulen, alleen uit een afschrift bekend. — Dessau 4743, Riese 1506.

1. *Deae Hariasae* etc., onzekere lezing.

3. *Crispino et Aeliano consulibus*, in het jaar 187.

598 **C I L. XIII 8223**

Simplex Sepli (?), eques A(lae) Af[f]r(orum), sing(ularis) co(n)s(ularis), Matribus Masanabus sacrum, l(aetus) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Keulen, alleen uit een afschrift bekend. — Brambach 317, Riese 1428.

Stratores en pedites singulares.

Iulius Victor, centurio strator, commandant der stratores en equites singulares ten tijde van Acilius Strabo, legatus van Germania Inferior in 72 en 73; verg. C I L. XIII 7709 (zie boven, N. 481).

Celsus, centurio strator der singulares pedites van Licinius Sura, legatus tusschen 93 en 97; verg. Finke, *Neue Inschriften*, n. 251 (zie boven, N. 485).

MARCUS IULIUS COSSUTIUS, waarschijnlijk centurio strator van Quintus Acutius Nerva, legatus van Germania Inferior in de jaren 101 en volgende; verg. C I L. XIII 7715, 7716 en 7697 (zie boven, N. 486, 487 en 488).

MARCUS VERECUNDINIUS SIMPLEX, plaatsvervangend commandant der stratores en pedites singulares in het jaar 164.

599 **C I L. XIII 8203**

Pro salute Imp(eratoris) n(ostri) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) ceterisque diis et Genio loci M(arcus) Verecundinius Simplex, (centurio) Leg(ionis) XXX
3 Ulp(iae), curam agens stratorum et peditum singularium co(n)s(ularium), v(otum) s(olvit) m(erito) l(aetus) l(ibens), Macrino et Celso co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 2418, Riese 139.
4. *Macrino et Celso consulibus*, in het jaar 164.

LUCIUS FLAVIUS DUBITATUS, centurio strator van een legatus van Germania Inferior uit de eerste helft der derde eeuw; verg. C I L. XIII 8150 (zie boven, N. 526).

Twee stratores van een legatus van Germania Inferior, begin derde eeuw.

600 **C I L. XIII 8008**

[Fo]rtun[ae He]rcu[li . .]ollius [. . .]scus Baen[. . . C]assianus et Lurius Sat[urni]nus, strator(es) c[o(n)s(ulares)], ex voto, Antonino [. . . . co(n)s(ule)].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 528.

Singulares pedites van Acilius Strabo, legatus in 72 of 73; verg. C I L. XIII 7709 (zie boven, N. 481).

601 **C I L. XIII 8188**

Herclinti sacrum Petitor (?) Pirobori (?), mil(es) Coh(ortis) II Var(cianorum), sing(ularis) co(n)s(ularis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen, alleen uit een afschrift bekend. — Brambach 315, Riese 1695.

BUREAUAMBTENAREN ENZ.

Onbekende princeps praetorii, chef van de ambtenaren (officiales) van den staf (officium) van het bureau van den legatus van Germania Inferior te Keulen.

602 **C I L. XIII 8187**

Herculi sacrum princeps.

Aanteekeningen. — Keulen.

1. *princeps*, waarschijnlijk princeps van het praetorium van den legatus, daar de inscriptie te Keulen is gevonden, waar de legatus zijn hoofdkwartier had.

Ambtenaren van den staf van den legatus (van Germania Superior), drie cornicularii en drie commentarienses.

603 **C I L. XIII 6803**

[Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurelio Antonino Pio Fel(ici) Aug(usto) Parthic(o) max(imo) Brit(tannico) max(imo), trib(unicia) pot(estate) . . ., 3 imp(eratori) II], co(n)s(uli) IIII, [p(atri) p(atriae), pacat(ori) orbis], procon(suli), [.] Aureli(us) Titian(us), [promo]tus (centurio) Leg(ionis) VIII An[to]-ninian(ae), ex corn[icul(ario)], Paternius Avitus et [Anto]nius Petianus, 6 cornic(ularii), Antonius Attianus, Resp[ect(ius) Ur]sinus, Constanti(us) Resti-tutus, comm(entarienses) co(n)s(ulares), devotissimi numini [e]ius.

Aanteekeningen. — Mainz. — Brambach 1304, Riese 193.

3. *consuli IIII*, in de jaren 213 tot 217.

4. *promotus*. — Aurelius Titianus, een der drie cornicularii van den legatus van Germania Superior, was, toen deze inscriptie werd opgericht, reeds bevorderd tot een hoogeren rang als centurio van Legio VIII.

Lucius Fabius Silvanus, cornicularius van Marcus Valerius Senecio, legatus omstreeks 215; verg. boven, N. 517.

Lucius Considius Paulus, cornicularius van Marcus Valerius Senecio, legatus omstreeks 215; verg. C I L. VIII 2750 (zie boven, N. 518).

604 **C I L. XIII 1832**

[. Leg(ionis) I] Minerviae, qui militavit (centurio) ann(is) VII, ex cornucl.(corniculario), vixit ann(is) XXXXV; posuit ei Appia mater miserrima.

Aanteekeningen. — Lyon. — Riese 573.

Speculatores, beneficiarii en quaestionarii.

Agilius Felix, quaestor, als vertegenwoordiger van de speculatores, beneficiarii en quaestionarii van Marcus Valerius Senecio, legatus omstreeks 215; verg. C I L. VIII 2751 (zie boven, N. 519).

605 **C I L. XIII 8299**

[D(is) M(anibus)] et m[emoriae aeternae C]iviae Faustin[ae, coniugis carissi]mae et castissima[e, quae vixit ann]os XXIIII menses VIII dies X; 3 [erat in con]ubio annis VIIII menses V[.]; Gallicanus, spec[ulator coniugi] dulcissimae et [.] mater infe[licissima].

Aanteekeningen. — Keulen. — Brambach 417, Riese 1949, 4.

TITUS FLAVIUS STILO, beneficiarius van Salvius Iulianus, legatus in 160 tot 162; verg. C I L. XIII 7791 (zie boven, N. 496).

GAIUS SUMMIUS AGRESTIS, beneficiarius van Novius Priscus, legatus omstreeks 167; verg. C I L. XIII 11990 (zie boven, N. 499).

606 **C I L. XIII 7835**

[.] Da[t]ius, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Aken. — Riese 1948, 12.

GAIUS IANUARINIUS SEXTUS, interpres (officieele tolk), waarschijnlijk verbonden aan het bureau van den legatus van Germania Inferior.

607 **C I L. XIII 8773**

C(aius) Ianuarin(i)us Sextus, interpres, vivos sibi fecit.

AANTEEKENINGEN. — Ruimel. — Riese 2598. — Zie boven, N 90.

GAIUS IULIUS FIRMINUS, victimarius (offerdienaar) van den legatus van Germania Inferior in het einde van de tweede of het begin van de derde eeuw.

608 **C I L. XIII 8292**

C(aio) Iulio Firmino, victimario, mil(iti) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), Agrip(pinensi), stip(endiorum) XXVIII, et M(arco) Aurelio Antiocho,
3 mil(iti) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Orelli 2454, Brambach 433, Riese 1363.

Librarii (schrijvers) van het bureau van den legatus van Germania Inferior.

609 **C I L. XIII 8848**

[.] Perpetuus, Surius Sedulus, Aurelius Peregrinus, librari de suo posuerunt, Imp(eratore) Ant(onino) Aug(usto) III [et Geta Caes(are) II]
3 co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Van onbekende vindplaats, in de voormalige verzameling te Blankenheim. — Brambach 1977, Riese 1949, 2.

2. *Imperatore – consulibus*, in het jaar 208.

§ 10. — AMBTENAREN VAN DEN STAF (OFFICIUM) VAN DEN LEGATUS VAN BELGICA.

SATTONIUS (?) CELSUS (?), cornicularius van den legatus van Belgica.

616 **C I L. XIII 11350**

In h(onorem) d(omus) [d(ivinae) deo] Mercu[rio Sat]toniu[s]us, quo[d corn]icula[rius pr]aesid[is Prov(inciae)] Belg(icae) v[overat], vetera[nus 3 po]suit [l(aetus) l(ibens) m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Niederemmel, bij Neumagen. — Riese 391. — E. Krüger, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, III (1910), blz. 81-82 n. 54.

1. *Sattonius*, of *Antonius*.

2. *praesidis*, waarschijnlijk de legatus Augusti pro praetore en niet de procurator Augusti van Belgica. Wellicht was in den tijd dezer inscriptie (de tweede helft der tweede of de derde eeuw) de standplaats van den legatus te Trier.

611 **C I L. V 6785**

– –, P(ublius) Septicius Varus, mil(es) benef(iciarius) leg(ati) Aug(usti) Provinc(iae) Belgicae, – –

AANTEEKENINGEN. — Ivrea. — Riese 390. — Uit een lijst van namen.

612 **C I L. XIII 3645**

I(n) h(onorem) d(omus) d(ivinae) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [A]ur(elius) Masgil(us) e[t] Ae[l(ius)] Vict(or), b(ene)f(iciarii) Leg(ionis) VIII Aug(ustae), 3 v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Riese 787.

§ 11. — AMBTENAREN VAN HET BUREAU VAN DEN PROCURATOR VAN BELGICA.

PUBLIUS AELIUS AGRIPPINUS, cornicularius van den procurator van Belgica ten tijde van de Keizers Antoninus Pius of Marcus Aurelius, omstreeks 160.

613 **C I L. X 1679**

P(ublio) Aelio P(ublii) f(ilio) Agrippino, corniculario proc(uratoris) Provinciae Belgicae, fratri carissimo, et Aeliae Amabili, matri piissimae, Victorinus, 3 Aug(usti) lib(ertus), fecit.

AANTEEKENINGEN. — Pozzuoli (Puteoli). — Henzen 6539, Riese 405.

PETRONIUS CASTIUS, optio van den procurator van Belgica in de tweede eeuw.

614 **C I L. XII 1749**

D(is) M(anibus) et memoriae aeter(nae) Petroni Casti, vet(erani) missi

honesta missione ex Leg(ione) prim(a) Min(ervia), ex optione proc(uratoris)
3 ducenar(ii), et Vitaliniae Florae, coniugi eius. Vivi sibi ponend(um) curaver(unt) et sub ascia dedicaverunt.

AANTEEKENINGEN. — Valence (Valentia). — Riese 614. — Tweede eeuw.
2. *procuratoris ducenarii*, de procurator van Belgica en de beide Germaniae. — Deze procurator had behalve cornicularii en beneficiarii ook optiones om de belastingen in zijn ambtsgebied te innen.

IULIUS MENENIUS VICTOR, beneficiarius van Cornelius Dexter, procurator Augusti van Gallia Belgica en de beide Germaniae, waarschijnlijk in de tweede eeuw; verg. C I L. III 553 (zie boven, N. 557).

§ 12. — AMBTENAREN VAN HET BESTUURSBUREAU EN HET ARCHIEF (TABULARIUM) TE TRIER.

TITUS FLAVIUS FUSCIANUS TERTIOLUS, proximus rationalium en a commentariis (secretaris van het bureau der Provincia Belgica) in den tijd omstreeks het einde der eerste eeuw.

615 **C I L. X 6092**

T(ito) Flavio Palatin(a) Fusciano Tertiolio (?), Aug(usti) lib(erto), proxim(o) rational(ium) et a commentaris Provinc(iae) Belgicae, filio pientissimo, Flavia
3 Irene infelicissima mater fecit et sibi et suis. Vix(it) ann(is) XXV m(ensibus) VII d(iebus) XXVII. H(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) s(equetur).

AANTEEKENINGEN. — Formia. — Dessau 1500, Riese 416.
1. *proximo rationalium*, nadat hij het ambt van commentariensis te Trier had bekleed.

IULIUS PATERNUS, waarschijnlijk tabularius (ontvanger) aan het bureau te Trier omstreeks het midden der eerste eeuw.

616 **C I L. XIII 4313**

Deae Mogontiae Iul(ius) Paternus, tabellar(ius), ex voto.

AANTEEKENINGEN. — Metz. — Riese 2566.

ACCEPTUS, vrijgelatene van Keizer Severus Alexander en Keizerin Mamaea, tabularius aan het bureau te Trier in 232.

617 **C I L. XIII 4208**

Deo Mercurio [et deae Ros]mertae aedem c[um signis orna]mentisque omn[ibus fecit] Acceptus, tabul[arius, Augusti et] Augustae [libertus], item

3 hospitalia [sacrorum cele]brandorum gr[atia pro se libe]risque suis ded[icavit] Iulias Lupo [et Maximo co(n)s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Wasserbillig. — Riese 429.
4. *Lupo et Maximo consulibus*, in het jaar 232.

MERCURIALIS, een vrijgelatene van den keizer, adiutor (?) aan het tabularium te Trier, waarschijnlijk in de tweede helft der tweede eeuw.

618 **C I L. XIII 4194**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) deo Mercurio et d(e)ae [R]osmertae Mer-[curi]a[li]s, Aug(usti) lib(ertus), [adiutor t]abula[ri, ... v(otum)] s(olvit) l(ibens) 3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Henzen 5908, Brambach 863, Riese 430.
2. *adiutor*, geheel onzeker.

COENUS, slaaf van den keizer, arcarius (ondergeschikte van den dispensator, den kassier) te Trier in de eerste helft der eerste eeuw na Christus.

619 **C I L. VI 8574**

Dis Manibus. Coeno, August(i servo), arcar(io) Provinciae Belgicae, et Homulliae Coenillae et C(aio) Iulio Proculo, filis eius, Caninia Helpis.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1501, Riese 415.

§ 13. — PRAEFECTI PRAETORIO GALLIARUM.

B. Borghesi (en C. Cuq), *Oeuvres*, X (1897), blz. 673–755. — J. Sudwall, *Weströmische Studien* (1915), blz. 8 en volg. — O. Seeck, *Regesten der Kaiser und Päpste* (1919). — C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII (1926), blz. 98 n. 2, 142 n. 6, 180 n. 6, 233 n. 1, 248 n. 1, 278 n. 1, 322 n. 4.

IULIUS ASCLEPIODOTUS, consul in 292, praefectus praetorio in Gallia, waarschijnlijk ongeveer van 290 tot 297, sedert 293 van den Caesar Constantius. Seeck, *Realencyclopädie*, II, 1637; *Regesten*, blz. 141 en 142. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 83 n. 1, blz. 98 n. 1.

620

Imp(eratori) Caes(ari) C(aio) Aurel(io) Val(erio) Diocletiano P(io) F(elici) Invic(to) Aug(usto), pon[t(ifici)] max(imo), Germanico max(imo), trib(unicia) 3 potes(tate), p(atri) p(atriae), proco(n)s(uli), Afranius Hannibalianus, Iul(ius) Asclepiodotus, v[v.(viri)] eemm.(eminentissimi), prae[ff.(praefecti) praet(orio)], d(icatissimi) n(umini) [m(aiestati)q(ue) e(ius)].

AANTEEKENINGEN. — Oescus aan den Donau. — Dessau 8929. — Seeck, *Regesten*, blz. 141.

2. *Germanico maximo*, maar nog niet *Sarmaticus maximus*, dus vóór de overwinning op de Sarmaten in het jaar 290.

–. *tribunicia potestate*, zonder cijfer; het is daarom evenwel nog niet noodzakelijk, dat de inscriptie uit het jaar 284 stamt, daar het cijfer ook later kon worden weggelaten.

4. *viri eminentissimi*, nog niet *viri clarissimi*, dus vóór het jaar 292, toen Hannibalianus en Asclepiodotus tezamen consul waren.

PETRONIUS ANNIANUS, consul in 314, praefectus praetorio van Keizer Constantinus I in 316.

Seeck, *Regesten*, blz. 142 en 143.

621 **C I L. III 13734**

Romanae securitatis libertatisq(ue) vindicibus dd.(dominis) nn.(nostris) Fl(avio) Val(erio) Constantino et V[al(erio) Liciniano Licinio] Piis Felicibus
3 aeternis Augg.(Augustis), quorum virtute et providentia edomitis ubique barbararum gentium populis ad confirmandam limitis tutelam etiam Trop(a)eensium Civitas auspicato a fundamentis feliciter opere constructa est, Petr(onius)
6 Annianus v(ir) c(larissimus) et Iul(ius) Iulianus v(ir) em(inentissimus), praeff. (praefecti) praet(orio), numini eorum semper dicatissimi.

AANTEEKENINGEN. — Adamklisse in de Dobroudscha (Municipium Tropaeum), in de Provincia Moesia Inferior. — Dessau 8938.

2. *Valerio – Licinio*, met opzet weggebeiteld na de overwinning van Keizer Constantinus I in het jaar 324.

5. *Petronius – Iulianus*. — Een brief van deze beide praefecti achter de uitgaaf van Optatus van Mileve door C. Ziwsa, (1893), blz. 212, te dateeren in het jaar 315. — Verg. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VI, blz. 287; Seeck, *Regesten*, blz. 142.

6. *vir eminentissimus*; want Iulius Iulianus heeft eerst in 324 het consulaat bekleed.

VETTIUS RUFINUS, praefectus praetorio in Gallia van Keizer Crispus, vermeld 1 December 318 tot 10 Augustus 320, consul in 323.

Seeck, *Realencyclopädie*, I A, 1186.

ACILIUS SEVERUS, praefectus praetorio in Gallia van Keizer Crispus, vermeld 18 December 322 tot 23 Januari 324, consul in 323.

Seeck, *Realencyclopädie*, II A, 2003 n. 18.

ULPIUS MAXIMUS, consul in 327, praefectus praetorio in Gallia van Keizer Constantinus II, vermeld 21 Januari 327 tot 2 Augustus 337.

Seeck, *Regesten*, blz. 143, zie blz. 458.

GAIUS ANNIUS TIBERIANUS, als praefectus praetorio Galliarum vermeld in 336 door Hieronymus, *Chronicon* 3252 (Deel I, blz. 442); waarschijnlijk was

Tiberianus evenwel slechts vicarius in Hispania; verg. de inscriptie uit Aïn-Tebernok: *Comptes-rendus de l'Académie des inscriptions*, 1924, blz. 230.
Seeck, *Regesten*, zie blz. 464. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 142 n. 6.

ANTONIUS MARCELLINUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Constans, vermeld 29 April tot 28 Juni 340, consul in 341.
Ensslin, *Realencyclopädie*, XIV, 1442 n. 10.

GAIUS FABIUS MAESIUS AQUILLIUS TITIANUS, consul in 337, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Constans, vermeld 30 Juni 343 tot 12 November 349; verg. Codex Theodosianus (Deel I, blz. 475 en volg.); Hieronymus, *Chronicon* 2361 (het jaar 345; verg. Deel I, blz. 442).
Seeck, *Regesten*, blz. 145, zie blz. 464.

EUSTATHIUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Constantius II, vermeld 8 Maart 349.
Seeck, *Realencyclopädie*, VI, 1446 n. 1.

FLAVIUS VULCATIUS RUFINUS, consul in 347, praefectus praetorio Galliarum, vermeld in den zomer van 354; verg. Ammianus Marcellinus XIV 10, 4.
Seeck, *Regesten*, blz. 146, 15. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 180 n. 6.

QUINTUS FLAVIUS MAESIUS EGNATIUS LOLLIANUS MAVORTIUS, consul in 355, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 22 Juli 355 en 25 Juli 356.
Seeck, *Regesten*, blz. 146, 22; *Realencyclopädie*, XIII, 1371 n. 10.

MAEVIUS HONORATUS, waarschijnlijk ten onrechte vermeld als praefectus praetorio Galliarum door Hieronymus, *Chronicon* 2375 (Deel I, blz. 442), vóór het jaar 359.
Seeck, *Realencyclopädie*, VIII, 2276.

FLAVIUS FLORENTIUS, consul in 361, praefectus praetorio Galliarum van Julianus, vermeld van den zomer van 357 tot 360; verg. Ammianus Marcellinus XVI 12, 14; XX 8, 20.
Seeck, *Realencyclopädie*, VI, 2757; *Regesten*, blz. 146, 28.

NEBRIDIUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 360 tot 361; verg. Ammianus Marcellinus XX 9, 5 en XXI 1, 4; 5, 11.
Seeck, *Regesten*, blz. 146, 32.

GERMANIANUS, wellicht voor de eerste maal praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Julianus in het jaar 361; verg. Ammianus Marcellinus XXI 8, 1.
Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 233 n. 1.

FLAVIUS SALLUSTIUS, consul in 363, praefectus praetorio Galliarum onder

Keizer Iulianus, vermeld 361 tot September 363: verg. Ammianus Marcellinus XXI 8, 1; XXIII 1, 1; 5, 4.

Seeck, *Regesten*, blz. 146, 35; *Realencyclopädie*, I A, 1959 n. 25.

SATURNINIUS SECUNDUS SALUTIUS, praefectus praetorio onder Keizer Iulianus in het jaar 362; verg. C I L III 247 (zie boven N. 467).

Seeck, *Realencyclopädie*, I A, 2072.

GERMANIANUS, praefectus praetorio Galliarum, waarschijnlijk van 363 tot 366, vermeld 18 Dec. 363 tot 7 April 366; verg. Codex Theodosianus en Codex Iustinianus (Deel I, blz. 507 en volg.); Ammianus Marcellinus XXVI 5, 5 (Deel I, blz. 433).

Seeck, *Realencyclopädie*, VII, 1250.

FLORENTIUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 3 Juni 367.

Seeck, *Realencyclopädie*, VI, 2757.

SEXTUS PETRONIUS PROBUS, praefectus praetorio Galliarum voor de eerste maal, vermeld 18 Juni tot 13 October 367, consul in 371 (zie hier beneden).

Seeck, *Symmachus*, blz. CII; *Realencyclopädie*, I, 2205; *Regesten*, zie blz. 461. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 248 n. 1.

RUFIUS VIVENTIUS GALLUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 26 April 368 tot 28 Juni 371; verg. Codex Theodosianus en Ammianus Marcellinus XXX 5, 11 (Deel I, blz. 436).

Seeck, *Regesten*, zie blz. 465.

MAXIMINUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 13 Juli 371 tot 16 April 376; verg. Codex Theodosianus en Codex Iustinianus; Ammianus Marcellinus XXIX 3, 1 (Deel I, blz. 436).

Seeck, *Regesten*, zie blz. 458. — E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 284.

CLAUDIUS ANTONIUS, consul in 382, praefectus practorio Galliarum onder Keizer Gratianus, vermeld 23 Mei tot 17 September 376; verg. Codex Theodosianus en Codex Iustinianus.

Seeck, *Regesten*, zie blz. 448.

DECIMIUS MAGNUS AUSONIUS AEONIUS, de bekende dichter (zie Deel I, blz. 419 en volg.), praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Gratianus, 377 tot 20 April 378.

F. Marx, *Realencyclopädie*, II, 2562. — Seeck, *Regesten*, blz. 147, 38.

DECIMIUS HILARIANUS HESPERIUS, praefectus praetorio Galliarum in 378 en 379 als collega van zijn vader, den dichter Ausonius, vermeld 21 Januari 378; verg. Codex Theodosianus.

Seeck, *Realencyclopädie*, VIII, 1249.

Ausonius en Hesperius, als collegae, praefecti praetorio Galliarum et Italiae onder Keizer Gratianus, vermeld 6 December 378 tot 14 Mei 380.

Seeck, *Regesten*, blz. 148, 10. — Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 278 n. 1.

Siburius, praefectus praetorio Galliarum et Italiae als collega van Hesperius, vermeld 3 Dec. 379; verg. Codex Theodosianus XI 31, 7 (Deel I, blz. 477).

Seeck, *Realencyclopädie*, II A, 2072.

Sextus Petronius Probus, praefectus praetorio Galliarum et Italiae voor de tweede maal onder Keizer Gratianus, vermeld 12 Maart tot 27 Juni 380.

Seeck, *Symmachus*, blz. CII.

Flavius Afranius Syagrius, consul in 381, praefectus praetorio Galliarum et Italiae onder Keizer Gratianus, vermeld 18 Juni 380 tot 5 Juli (en 30 Aug.) 382.

Seeck, *Realencyclopädie*, IV A, 997.

Severus, praefectus praetorio Galliarum et Italiae, vermeld 25 Maart tot 3 April 382.

Seeck, *Realencyclopädie*, II A, 2005.

Flavius Hypatius, consul in 359, praefectus praetorio Galliarum et Italiae, vermeld 13 April 382 tot 28 Mei 383.

Seeck, *Realencyclopädie*, IX, 249.

Sextus Petronius Probus, praefectus praetorio Galliarum et Italiae onder de Keizers Gratianus en Valentinianus II, vermeld 19 Jan. 383 tot 26 Oct. 384.

Seeck, *Symmachus*, blz. CII.

622 **C I L. V 3344**

Petronio Probo v(iro) c(larissimo), totius admirationis viro, procons(uli)
Africae, praef(ecto) praetorio Illyrici, praef(ecto) praet(orio) Galliar(um) II,
3 praef(ecto) praet(orio) Italiae atque Africae III, cons(uli) ordinario, civi eximiae
bonitatis, disertissimo atque omnibus rebus eruditissimo patrono, nepoti
Probiani, filio Probini, vv.(virorum) cc.(clarissimorum), praef[f].(praefectorum)
6 Urbis et conss.(consulum).

Aanteekeningen. — Verona. — Dessau 1266, Riese 435.

1. *proconsuli Africae*, in het jaar 358.
2. *praefecto praetorio Illyrici*, van 368 tot 375.
–. *praefecto praetorio Galliarum*, voor de eerste maal in 367 en voor de tweede maal in 380 (verg. boven).
3. *consuli ordinario*, in het jaar 371.

623 C I L. VI 1753

Sexto Petronio Probo, Anicianae domus culmini, proconsuli Africae, praefecto praetorio quater Italiae Illyrici Africae Galliarum, consuli ordinario, 3 consulum patri, Anicius Hermogenianus Olybrius, v(ir) c(larissimus), consul ordinarius, et Anicia Iuliana, c(larissima) f(emina), eius devotissimi filii, dedicarunt.

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1267, Riese 435. — Na den dood van Probus opgericht.

3. *Olybrius*, zoon van Probus, tezamen met Probinus, een anderen zoon van Probus, consul in het jaar 395.

624 C I L. VI 1752

Sexto Petronio Probo, v(iro) c(larissimo), proconsuli Africae, praefecto praetorio quater Italiae Illyrici Africae Galliarum, consuli ordinario, patri 3 consulum, Anicius Probinus, v(ir) c(larissimus), consul ordinarius, et Anicius Probus, v(ir) c(larissimus), quaestor candidatus, filii, munus singulari religioni debitum dedicarunt.

Aanteekeningen. — Rome. — Orelli 1130, Dessau 1268, Riese 435.

3. *consul. ordinarius*, in het jaar 395.

–. *Anicius Probus*, de derde zoon van Probus, consul in het jaar 406.

Proculus Gregorius, praefectus praetorio Galliarum et Italiae onder Keizer Gratianus, vermeld in den zomer van 383; verg. Sulpicius Severus, *Chronica* II 49, 2; Ausonius, *De fastis* (XXII) 1.

Seeck, *Realencyclopädie*, VII, 1871.

Manlius Torquatus, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Gratianus; verg. Claudianus, *De Manlii Theodori consulatu* 47–60.

Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 278 n. 1.

Flavius Euodius, consul in 386, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Magnus Maximus omstreeks 386; verg. Sulpicius Severus, *Vita Sancti Martini* 20, 4.

Seeck, *Regesten*, blz. 148, 15; *Realencyclopädie*, VI, 1153.

Auspicius, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Magnus Maximus omstreeks 386; verg. Sulpicius Severus, *Dialogi* III 6.

Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 322 n. 4.

Constantianus, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Valentinianus II, vermeld 14 Januari tot 8 Nov. 389; verg. Codex Theodosianus en Codex Iustinianus.

Seeck, *Realencyclopädie*, IV, 960.

NEOTERIUS, consul in 390, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Valentinianus II, vermeld 2 Maart tot 17 Juni 390.
Seeck, *Regesten*, zie blz. 459.

FLAVIUS VINCENTIUS, consul in 401, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 5 Juli 395 tot 9 Dec. 400; verg. Codex Theodosianus en Codex Iustinianus.
Seeck, *Symmachus*, blz. CCIII; *Regesten*, zie blz. 465.

FLAVIUS MALLIUS THEODORUS, waarschijnlijk ten onrechte vermeld als praefectus praetorio Galliarum op 20 Jan. 397, onder Keizer Honorius; verg. Codex Theodosianus XII 1, 140 (Deel I, blz. 478).
Seeck, *Symmachus*, blz. CXLVIII en CL.

ANDROMACHUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 25 Juni 401.
Seeck, *Realencyclopädie*, I, 2153.

PETRONIUS, praefectus praetorio Galliarum, waarschijnlijk tusschen 403 en 408.
E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 409.

ROMULIANUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 22 April 404 tot 6 Aug. 405.
Seeck, *Realencyclopädie*, I A, 1074.

LIMENIUS, praefectus praetorio Galliarum, vermeld 13 Aug. 408.
Seeck, *Realencyclopädie*, XIII, 571.

APOLLINARIS, grootvader van den dichter Apollinaris Sidonius, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Constantinus III van 408 tot 410; verg. Zosimus VI 4, 13.
Seeck, *Realencyclopädie*, I, 2845 n. 8.

DECIMIUS RUSTICUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Constantinus III van 410 tot 413; verg. Zosimus VI 4.
Seeck, *Realencyclopädie*, I A, 1242 n. 11.

CLAUDIUS POSTUMUS DARDANUS, praefectus praetorio Galliarum ongeveer van 409 tot 413, vermeld 7 Dec. 412, en voor de tweede maal vóór 419; verg. Codex Theodosianus XII 1, 171 (Deel I, blz. 478).
Seeck, *Realencyclopädie*, IV, 2179. — E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 401.

Cl(audius) Postumus Dardanus, v(ir) inl(ustris) et patriciae dignitatis, ex consulari Provinciae Viennensis, ex magistro scrinii lib(ellorum), ex quaest(ore),
3 ex praef(ecto) pr(a)et(orio) Gall(iarum), et Nevia Galla, clar(issima) et inl(ustris) fem(ina), mater fam(ilias) eius, loco cui nomen Theopoli est viarum usum

caesis utrimque montium laterib(us) praestiterunt, muros et portas dederunt,
6 quod in agro proprio constitutum tuetioni omnium voluerunt esse commune,
admit(t)ente etia[m] v(iro) inl(ustri) com(ite) ac fratre memorati viri, Cl(audio)
Lepido, ex consulari Germaniae Primae, ex mag(istro) memor(iae), ex com(ite)
9 rerum privat(arum), ut erga omnium salutem eorum studium et devotionis
public[ae] titulus possi[t] ostendi.

AANTEEKENINGEN. — Sisteron in de Provincia Narbonensis. — Dessau 1279, Riese 436.

1. *Claudius Postumus Dardanus*; verg. C I L. XII, blz. 186; wij bezitten brieven aan hem gericht door Hieronymus en Augustinus.

4. *Theopoli*, een dorp in de nabijheid van Sisteron, thans Théoux.

AGRICOLA, consul in 421, praefectus praetorio Galliarum voor de tweede maal, vermeld 17 tot 30 April 418.

Seeck, *Realencyclopädie*, I, 892. — E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 410.

EXSUPERANTIUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Honorius, vermeld in het jaar 424, toen hij omkwam bij een opstand van soldaten te Arles.

Seeck, *Realencyclopädie*, VI, 1695.

AMATIUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Valentinianus II, vermeld 9 Juli 425; verg. *Constitutiones Sirmondianae* 6 (Deel I, blz. 474).

Seeck, *Realencyclopädie*, I, 1753.

AUXILIARIS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Valentinianus III, vermeld in het jaar 435.

Seeck, *Realencyclopädie*, II, 2622.

626 **C I L. XII 5494**

Salvis dd. (dominis) nn.(nostris) Theodosio et Valentiniano p(iis) f(elicibus)
v(ictoribus) ac triump[h(atoribus)] semper Aug(ustis), XV [et IIII] cons(ulibus),
3 vir inl(ustris) Auxiliaris, prf.(praefectus) praeto(rio) Gallia[rum], de Arelate
Ma[ssil(iam)] miliaria poni s[tatuit]. — M(ilia) p(assuum) I.

AANTEEKENINGEN. — Arles. — Dessau 806. — Inscriptie van een mijlpaal.

2. *decimum quintum et quartum consulibus*, in het jaar 435.

EPARCHIUS AVITUS, praefectus praetorio Galliarum onder Keizer Valentiniauus III in het jaar 439, later korten tijd keizer van het West-Romeinsche rijk (455–456); verg. Sidonius Apollinaris (zijn schoonzoon).

Seeck, *Realencyclopädie*, II, 2395 n. 5. — E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 482.

Onbekende praefectus praetorio Galliarum.

627 **C I L. XII 4355**

[.] pontem portas aquiduct(us), quaru(m) r[erum] usus longa incuria et vctustate co[rrue]rat, civitati restauravit ac reddi[dit] et ad praeturianam
3 Gall(iarum) pr(a)efect[uram] iudicio A(u)gusti remuneratio[nis causa] evect[us est].

AANTEEKENINGEN. — Narbonne (Narbo). — Dessau 5904. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LVIII (1871), blz. 80.

2. *praeturianam praefecturam*, in plaats van *praefecturam praetorii*; verg. Epitome de Caesaribus 10, 4.

§ 14. — MILITAIRE BEVELHEBBERS EN GOUVERNEURS VAN PROVINCIES UIT DEN LATEREN KEIZERTIJD.

VALERIUS CONCORDIUS, dux Germaniae Primae tusschen 293 en 305.
Seeck, *Realencyclopädie*, IV, 835.

628 **C I L. XIII 3672**

[. . . . et] indulgentissimo d(omi)n(o) Flavio Val(erio) Constantio nobilissimo Caes(ari) Valerius Concordius, v(ir) p(erfectissimus) dux, devotus numini
3 maiestatique eorum.

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Riese 295. — Buecheler, *Bonner Jahrbücher*, LVIII (1871), blz. 177. — Hettner, *Führer* (1903), blz. 26.

1. *Constantio – Caesari*; Constantius Chlorus, 293 tot 305.

ACCEPT [. . .] FAUST[. . .], wellicht dux Germaniae Secundae.

629 **C I L. XIII 8272**

Accept[. . .] Faust[. . . perfectissimo] viro, p(raesidi) P(rovinciae), duc[i] ex variis vi[ctoriis . . . honorato?].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 413. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 143 n. 136.

1. *praesidi Provinciae*, volkomen onzeker.
–. *duci*, onzeker; wel was de standplaats van den dux limitis te Keulen.

NANNIENUS, comes in Germania Inferior in 370; verg. Ammianus Marcellinus XXVIII 5, 1.

Jullian, *Histoire de la Gaule*, VII, blz. 247 n. 1 en 278 n. 2.

FLAVIUS ANNIUS EUCHARIUS EPIFANIUS, praefectus Urbi van 412 tot 414, consularis van Belgica Prima vóór dat jaar.

Seeck, *Realencyclopädie*, VI, 193; *Regesten*, blz. 29, 32–36, en 100, 30–33.

630 **C I L. XIII 3673**

[.] Fl[avius Annius E]uchar[ius Epifanius, v(ir)] c(larissimus), cons(ularis) [B(elgicae) p(rimae), devotus numini m]aiestat[ique eorum].

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Riese 437.

HOOFDSTUK III.

HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR: LEGIONES.

§ 1. — HET LEGER: EXERCITUS GERMANICUS INFERIOR.

Commandanten van den Exercitus Germanicus Inferior; zie boven, blz. 253 en volg.

631

Imp(eratori) Antonino Aug(usto) Pio, p(atri) pat(riae), vexil(l)atio(nes) Leg(ionis) II Aug(ustae) et Leg(ionis) VI Vic(tricis) et Leg(ionis) XX V(aleriae)
3 V(ictricis), con(t)r(i)buti ex Ger(maniis) du[a]bus, sub Iulio Vero, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore).

AANTEEKENINGEN. — Newcastle on Tyne. — Dessau 9116, Riese 126. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 583 n. 1163; Haverfield, *Archaeologia Aeliana*, XXV, blz. 140; *Westdeutsche Zeitschrift*, XXII (1903), Korr.-Blatt, 86 en 93.

2. *Legionis II – Valeriae Victricis*, drie legiones van het leger in Britannia.

3. *contributi*, als vexillarii uit de legers in de twee provincies Germania Superior en Germania Inferior, bestemd voor de legiones in Britannia, maar nog niet ingedeeld en nog in de havenplaats gelegerd in afwachting van het transport naar hun bestemming.

–. *Iulio Vero*, legatus van Britannia in 158 (verg. *Ephemeris epigraphica*, IX, 1230), vroeger legatus van Germania Inferior; verg. C I L. III 2732 en 8714 (Dessau 1057 en 8974; zie boven, N. 497).

Inscripties uit de steengroeven in het Brohlthal, waar werd gewerkt door detachementen van den Exercitus Germanicus Inferior in den tijd van de Keizers Nero tot Traianus, hoewel dit gebied tot Germania Superior behoorde; zie C I L. XIII 7691 en volg.

Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 213–214. — K. Wigand, *Bonner Jahrbücher*, CXXIII (1916), blz. 15–32. — H. Lehner, *Führer durch die antike Abteilung des Provincialmuseums in Bonn* (1915), blz. 168–169.

632 **C I L. XIII 7715**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) e]t Her(culi) [Sax(sano)] L(egio) VI Vi(ctrix) p(ia) f(idelis), L(egio) X G(emina) p(ia) f(idelis), L(egio) XXII Pr(imigenia)

3 p(ia) [f(idelis)] et al(ae) co(hortes) cl(assis), quae s(ub) Q(uinto) Acut(io) su(nt), cu(ra) M(arci) I(uli) Cossuti, (centurionis) L(egionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Tönnisstein. — Brambach 660, Riese 352. — Zie boven, N. 486.

In de tweede eeuw werden door het leger in Germania Inferior steengroeven in het Zevengebergte geëxploiteerd, zeker nog in het jaar 160; verg. C I L. XIII 8036 (zie boven, N. 498).

J. Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXX (1885), blz. 150–156.

Inscripties uit de steenbakkerij van den Exercitus Germanicus Inferior te Holdoorn bij Nijmegen; zie boven, blz. 102 en volg.

H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXI–CXII (1904), blz. 289–311. — P. Steiner, *Xanten: Katalog der Sammlung* (1911), blz. 70.

633 **C I L. XIII 12521**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn en Nijmegen, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 115, 176 en 232.

634 **C I L. XIII 12553**

Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn en Nijmegen, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 115 en 176.

635 **C I L. XIII 12508**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Maastricht, stempel op een baksteen. — Zie boven, N. 14.

636

[Ve]x(illariorum) Ex(ercitus) G(ermanici).

AANTEEKENINGEN. — Rossem, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 274.

637 **C I L. XIII 12522**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Kesteren, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 283.

638 **C I L. XIII 12554**

Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici In)f(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Wijk bij Duurstede, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 287.

639 **C I L. XIII 12524**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, Driebergen en De Meern onder Vleuten, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 324, 387 en 329.

640 **C I L. XIII 12556**

Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 324.

641 **C I L. XIII 12525**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Roomburg onder Zoeterwoude (?), stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 338.

642 **C I L. XIII 12526**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Rijnsburg en Katwijk aan Zee. — Zie boven, N. 340 en 343.

643 **C I L. XIII 12508**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Valkenburg aan den Rijn, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 341.

644 **C I L. XIII 12523**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Arentsburg bij Voorburg, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 375.

645 **C I L. XIII 12555**

Vex(illariorum) Ex(ercitus) Ger(manici In)f(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Arentsburg bij Voorburg, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 375.

646 **C I L. XIII 12527**

Ex(ercitus) Ger(manici) Inf(erioris).

AANTEEKENINGEN. — Egmond (?), stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 390.

§ 2. — MEERDERE LEGIONES VAN DEN EXERCITUS GERMANICUS INFERIOR.

Verdeeling der legiones in den tijd van Keizer Tiberius; zie Tacitus, *Annales* IV 4–5 (Deel I, blz. 271).

647 **C I L. XIV 3602**

Memoriae Torquati Novelli P(ublii) f(ilii) Attici, X(decem)viri stlit(ibus) iud(icandis), [tr(ibuni)] mil(itum) Leg(ionis) I, trib(uni) vexillar(iorum) [leg(ionum) 3 q]uattuor I V XX XXI, q(uaestoris), aed(ilis), [praet(oris)] ad hast(am), cur(atoris) loc(orum) public(orum), [leg(ati) a]d cens(us) accip(iendos) et dilect(us) et [proco]s.(proconsulis) Provinciae Narbon(ensis), [in cui]us honoris 6 fine [annos] agens XXXXIIII [For]o Iulii decessit.

AANTEEKENINGEN. — Tivoli. — Dessau 950, Riese 440.

1. *Torquati.* — Novellius Torquatus is onder de regeering van Keizer Tiberius of korten tijd later praetor en proconsul geweest; zie Plinius, *Naturalis historia* XIV 22, 144; verg. Borghesi, *Oeuvres*, V, blz. 8.

2. *legionum quattuor*, van het leger in Germania Inferior, tijdens een expeditie tegen de opstandige Galliërs in het jaar 21 (Tacitus, *Annales* III 40 en volg.; Deel I, blz. 270); verg. Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1568.

Lijst der legiones, die hebben deelgenomen aan den oorlog tegen de Bataven; zie Tacitus, *Historiae* IV 68–70, V 14 en 19 (Deel I, blz. 236, 244 en 246); verg. beneden.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1269.

Legio VI Victrix pia fidelis, Legio X Gemina pia fidelis, Legio XXII Primigenia pia fidelis, ten tijde van Quintus Acutius Nerva, legatus van Germania Inferior van het jaar 101 af; zie C I L. XIII 7715, etc. (zie boven, N. 486 en volg.).

Lijst der legiones van het Romeinsche leger uit de tweede eeuw, geordend naar de provincies, waar zij in garnizoen lagen; alleen worden Legio II en III Italica, die zijn opgericht door Keizer Marcus Aurelius, en Legio III Parthica,

opgericht door Keizer Severus, buiten de orde aan het slot genoemd; de lijst is dus oorspronkelijk opgesteld vóór Keizer Marcus Aurelius.

648 **C I L. VI 3492 = 32901**

Nomina leg(ionum): II Aug(usta), VI Victr(ix), XX Victr(ix); VIII Aug(usta), XXII Prim(igenia); I Miner(via), XXX Ulp(ia); – – –.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 3368, Dessau 2288, Riese 441. — Borghesi, *Oeuvres*, IV, blz. 259; Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1293.

1. *II Augusta, VI Victrix, XX Victrix*, de legiones in Britannia.
–. *VIII Augusta, XXII Primigenia*, de legiones in Germania Superior
2. *I Minervia, XXX Ulpia*, de legiones in Germania Inferior.

649

Numinib[us Aug(usti)] aram pos[ui]t intra scholam po[ll]ionum leg(ionum) IIII (quattuor) [e]t aediculam e pariete scalpsit et inpendio suo fecit T(itus) 3 Fl(avius) Super Cepula, scaenicus, honesta missione missus ex Leg(ione) XXX U(lpia) V(ictrice) p(ia) f(ideli), sub cura Saturi Censorini proc(uratoris) Aug(usti). D(edicata) n(onis) N(ovembribus) Apro et Maximo co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Lyon–Fourvière. — Dessau 9493. — C. Germain de Montauzan en P. Fabia, *Revue des études anciennes*, XV (1913), blz. 187.

1. *pollionum*. — De polliones behoorden, evenals de stratores en de custodes armorum, tot de immunes (de van corveedienst vrijgestelden) bij den troep; hun taak is niet bekend; verg. Digesta L 6, 7.

–. *legionum quattuor*, van het leger in Germania Superior en Germania Inferior.

3. *Cepula*, waarschijnlijk een bijnaam van Flavius Super.

–. *scaenicus*, tooneelspeler bij den troep; verg. C I L. VI 1063 en 1064 (Dessau 2178 en 2179), X 3487.

–. *Legione XXX*. — Inscripties van soldaten en veteranen van Legio XXX zijn talrijk te Lyon, evenals van Legio I Minervia en van de beide legiones uit Germania Superior, Legio XXII Primigenia en Legio VIII Augusta. Blijkbaar waren onder Keizer Septimius Severus en zijn opvolgers detachementen (vexillationes) van deze legiones in Lyon gelegerd.

4. *procuratoris Augusti*. — Bij de soldaten te Lyon zijn vele beneficiarii, exacti, etc. van den procurator Augusti.

5. *nonis Novembribus – consulibus*, 5 November 207.

650 **C I L. III 10471—10473**

C(aius) Iul(ius) Sept(imius) Castinus, co(n)s(ul) desig(natus), leg(atus) Aug[gg.](Augustorum trium) pr(o) pr(aetore) P(annoniae) I(nferioris), leg(atus) 3 Leg(ionis) I M(inerviae), ex praec(epto) dom(inorum) nn[n.](nostrorum) dux vexil(lationum) IIII (quattuor) Germ(anicarum), VIII Aug(ustae) XVIII Pr(imigeniae) I Min(erviae) XXX Ulp(iae), adver(sus) defectores et rebelles, 6 proco(n)s(ul) Cretae et Cyr(enarum), iurid(icus) per Apul(iam) Cal(abriam)

Luc(aniam) Brut(tios), cur(ator) Viae Sal(ariae), cur(ator) Ae[c]lan(ensium), praet(or) tutel(arius), tr(ibunus) pl(ebis), quaes(tor), tr(ibunus) mil(itum)
9 Leg(ionis) I Adi(utricis), item V Mac(edonicae).

AANTEEKENINGEN. — Alt-Ofen (Aquincum) in Pannonia Inferior, drie inscripties met ongeveer den zelfden tekst. — Dessau 1153, Riese 154. — Verg. A. van Domaszewski, *Rheinisches Museum*, XLV (1890), blz. 205; *Westdeutsche Zeitschrift*, IX (1890), Korr.-Blatt, 9.

1. *Caius – Castinus*, later consul en legatus van Dacia; verg. Cassius Dio LXXVIII 13; zie *Prosopographia*, II, blz. 213 n. 368.

2. *Auggg., Augustorum trium.* — Bij vergissing is er, na den dood van Geta, niet één *g* weggebeiteld, maar twee.

–. *legatus – Minerviae*, in de jaren 205 of 208; verg. C I L. XIII 7945 (zie hier beneden).

3. *dux vexillationum*, waarschijnlijk in den tijd, toen hij legatus was van Legio I Minervia.

4. *XVIII Primigeniae*; lees: *XXII Primigeniae.*

5. *defectores et rebelles*, waarschijnlijk Nigrus en Albinus.

7. *Aeclanensium.* — Op den steen staat *Aetan.*

651 **C I L. XIII 6763**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) ceterisque dis de]abu[sque omnibus pro] salute a[tque incolumitat]e et victor[ia d(omini) n(ostri) Imp(eratoris) G]or-
3 diani Pii [Fel(icis) Aug(usti) atque S]abiniae Tranqu[illinae totiusque] d(omus) d(ivinae) eorum [.]us L(uci) f(ilius) Fab(ia) Annia[nus, X vir stli]tibus iudicandi[s, trib(unus) mil(itum) Leg(ionum) XXX U(lpiae) V(ictricis) et I]
6 Min(erviae) Gordianarum, in [quo honore vi]c(es) leg(ati) sustinuit, q(uaestor) pr(o) [pr(aetore) . . .]tiam, c(urator) c(ensibus) civit(atium) adm(inistrandis) li[mitis Germ]an(iae) Haliq(uensium) et Chalitano[rum, s]evir Turm(ae) I eq(uitum) [Rom(anorum)] ad[.]nt, praef(ectus) fr(umenti) dan[d(i)
9 pl]eb(i) Ro[m(anae), cur(ator) . . .]nt(ium) et missus adv(ersus) h(ostes) p(ublicos) in Re[g(ionem) Transp]ad(anam) tir(onibus) legend(is) et arm(is) fabr(icandis) in [Ur(be) Me]diol(ano), iurid(icus) per Calabriam [Luc]an(iam)
12 et Bruttios, leg(atus) Leg(ionis) XXI[I Pri]mig(eniae) p(iae) f(idelis) Gordianae, votum solvit kal(endis) Iul(iis) [Atti]co et Praetextato co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 1188, Riese 253.

13. *kalendis Iuliis – consulibus*, 1 Juli 242.

652 **C I L. XIII 8832**

Leg(io) I M(inervia) p(ia) f(idelis) et L(egio) XXX U(lpia) V(ictrix).

AANTEEKENINGEN. — Nederland. — Riese 494. — Zie boven, N. 409.

653 **C I L. XIII 8078**

Leg(iones) I et XXX.

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 495. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIX (1890), blz. 211.

654 **C I L. VI 3334**

D(is) M(anibus) Ti(berii) Marci Martini, fr(umentarii) Leg(ionis) I Min(erviae), Iulius Amandus, fr(umentarius) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), 3 h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 525.

655 **C I L. XIV 4178b**

[. tribuno laticlavio Legionum duarum, XXII P]rimig(eniae) Germ[anicae] p(iae) f(idelis), item Germ[anicae] XXX U(lpiae) V(ictricis), 3 qua[estori], patrono et c[i]v[i], ordo iuvenum Lanivin[orum] ob merita eius.

AANTEEKENINGEN. — Civita Lavinia (Lanuvium). — Riese 1280.
1. *tribuno laticlavio*, of, bij voorbeeld, *medico ordinario*.
3. *iuvenum Lanivinorum*; verg. C I L. XIV 2113.

656 **C I L. VIII 217 = 11301**

[M(arcus) Petronius Fortunatus] militavit L annis, IV in Leg(ione) III A[ug(usta)], librar(ius), tesser(arius), optio, signifer; factus ex suffragio 3 leg(ati) [A]u[g(usti) pr(o) pr(aetore)] militavit (centurio) Leg(ionis) II Ital(icae), (centurio) Leg(ionis) VII [.], (centurio) Leg(ionis) I Min(erviae), (centurio) Leg(ionis) X Gem(inae), (centurio) Leg(ionis) II [.], (centurio) Leg(ionis) 6 III Aug(ustae), (centurio) Leg(ionis) II[I] Gall(icae), (centurio) Leg(ionis) XXX U[l]p(iae), (centurio) Leg(ionis) VI Vic(tricis), (centurio) Leg(ionis) III Cyr(enaicae), (centurio) Leg(ionis) XV Apol(linaris), (centurio) Leg(ionis) 9 II Par(thicae), (centurio) Leg(ionis) I Adiutricis, consecutus ob virtutem in expeditionem Parthicam coronam muralem vallarem torques et phaleras; agit in diem operis perfecti annos LXXX; sibi et Claudiae Marciae Capitolinae, 12 koniugi karissimae, quae agit in diem operis perfecti annos LXV, et M(arco) Petronio Fortunato filio, militavit ann(is) VI, (centurio) Leg(ionis) X[X]II Primig(eniae), (centurio) Leg(ionis) II Aug(ustae), vixit ann(is) XXXV, cui 15 Fortunatus et Marcia parentes karissimo memoriam fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Henchir Gasrîn (Colonia Flavia Cillium) in de Provincia Byzacena, op een grafmonument. — Dessau 2658 (verg. blz. CLXXIX), Riese 564. — Domaszewski, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, X (1886), blz. 24.

§ 3. — LEGIO XVII, XVIII EN XIX.

LEGIO XVII, XVIII en XIX, waarschijnlijk opnieuw geformeerd door Augustus na den slag bij Actium; eerst in garnizoen in Aquitania (Ritterling, *Bonner Jahrbücher*, CXIV, blz. 176) en later, omstreeks 15 vóór Christus ver-

plaatst naar den Rijn. Van Legio XVIII en XIX was de standplaats te Vetera; van Legio XVII is de standplaats niet bekend, wellicht te Ara Ubiorum (Keulen). Deze drie legiones hebben alle veldtochten in Germania medegemaakt, totdat zij zijn vernietigd in den slag in het Teutoburger woud, in 9 na Christus.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1767. — Parker, *The roman legions*, blz. 80 en volg.

657 **C I L. XIII 8648**

M(arco) Caelio T(iti) f(ilio) (tribu) Lem(onia), (domo) Bon(onia), (centurioni) Leg(ionis) XIIX, annorum LIIIS; [ce]cidit bello Variano. – – –

Aanteekeningen. — Xanten. — Dessau 2244, Riese 11. — Zie boven, N. 412. — H. Lehner, *Steindenkmäler des Bonner Museums*, I, pl. XXIII *a*.

§ 4. — Legio V Gallica.

Legio V Gallica, alleen genoemd op eenige inscripties uit Antiochia Pisidiae, wellicht de Legio V die in de nederlaag van Marcus Lollius in het jaar 17 vóór Christus (verg. Velleius II 97, 1; Deel I, blz. 111) haar adelaar verloor; verg. A. von Domaszewski, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XV (1892), blz 189; het is niet goed mogelijk, dat deze Legio dezelfde was als Legio V Alaudae.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1571–1572.

658 **C I L. III 6824**

T(itus) Campusius C(ai) f(ilius) Ser(gia tribu), vet(e)ranus de Legione V Gal(l)ica.

Aanteekeningen. — Yalovdj (Antiochia Pisidiae). — Dessau 2237, Riese 710.

1. *Legione V Gallica*, zoo ook in C I L. III 6825 en 6828. — Uit deze inscriptie's blijkt, dat soldaten van Legio V als colonisten naar Antiochia waren gezonden (verg. Strabo XII 8, 14, C. 577; Plinius, *Naturalis historia* V 94). — Zie ook de munten der stad en Ramsay, *Journal of Roman studies*, VI (1916), blz. 83.

§ 5. — Legio V Alaudae.

Legio V Alaudae, geformeerd door Caesar (Suetonius, *Divus Iulius* 24; Plinius, *Naturalis historia* XI 121), nam deel aan de burgeroorlogen, lag daarna in Spanje en werd op een niet nader te bepalen tijdstip naar Gallia verplaatst; waarschijnlijk was het Legio V Gallica en niet Legio V Alaudae, die in 17 vóór Christus den adelaar verloor in de nederlaag van Marcus Lollius (verg. Velleius II 97, 1; Deel I, blz. 111), maar is zij eerst later aan den Rijn gekomen; zij nam deel aan de muiterij in het jaar 14 na Christus na den dood van Augustus, lag toen in garnizoen te Vetera (verg. Tacitus, *Annales* I 31; Deel I, blz. 253) en nam daar de rechterzijde, de eereplaats, van het legerkamp in. Te Vetera lag Legio V eerst met Legio XXI Rapax en later met Legio XV Primigenia; tezamen bouwden

Legio V en XV het kamp nieuw op omstreeks 45. Legio V onderscheidde zich in den strijd tegen de Friezen in 28 en nam deel aan den veldtocht van Keizer Gaius in Germania en aan de kust van de Noordzee. Het grootste deel van Legio V met den adelaar is in 69 met Vitellius naar Italië vertrokken, nam deel aan de burgeroorlogen en is later naar Moesia verplaatst. Het deel, dat in Vetera was achtergebleven, is daar door Civilis belegerd en werd na de capitulatie gedood (Tacitus, *Historiae* IV 60; Deel I, blz. 232).

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1564–1571; *Germania*, IX (1925), blz. 141. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 14.

659 **C I L. IX 1460**

C(aius) Valerius C(ai) f(ilius) Aem(ilia tribu) Arsaces, Legione V Alaudae, sibi et Valeriae C(ai) l(ibertae) Urbanae, concubinae suae, ex testamento fieri 3 iussit.

Aanteekeningen. — Macchia, in Ligurië. — Riese 713.

1. *Legione V Alaudae.* — Hier blijkt duidelijk, dat de bijnaam van het legioen *Alaudae* (als indeclinabile) was.

2. *concubinae*, niet *uxori*; blijkbaar hadden de uit den dienst ontslagen en met landerijen beloonde veteranen toen nog niet het recht van conubium; verg. P. Meyer, *Der Concubinat nach den Rechtsquellen und den Inschriften* (1895), blz. 115 en volg.

660 **C I L. IX 3380**

[. trib(uno)] mil(itum) Leg(ionis) V Alaudae, [donis] militarib(us) donato a Ti(berio) Claudio [Caes(are) Aug(usto), q(uaestori), t]r(ibuno) pl(ebis), 3 pr(aetori). Testament(o) fieri iuss[it].

Aanteekeningen. — Capestrano — Dessau 974, Riese 700.

1. *Legionis V Alaudae*, voluit geschreven; verg. C I L. II 4188 (N. 663), V 547, IX 1460 (N. 659), XI 5210 (N. 425) en 5211.

661 **C I L. XIII 12149**

Legio(nis) V.

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen en te Vechten (N. 115, 232 en 324). — Riese 697.

Legati van Legio V Alaudae.

Cethegus Labeo, legatus van Legio V Alaudae in het jaar 28; verg. Tacitus, *Annales* IV 73 (Deel I, blz. 273).

Prosopographia, I, blz. 341 n. 580.

TIBERIUS PLAUTIUS SILVANUS AELIANUS, legatus van Legio V Alaudae, ten tijde van de Keizers Gaius en Claudius, consul in 45.

Prosopographia, III, blz. 47 n. 363.

662 **C I L. XIV 3608**

Ti(berio) Plautio M(arci) f(ilio) Ani(ensi tribu) Silvano Aeliano, pontif(ici), sodali Aug(ustali), III(tres)vir(o) a(uro) a(rgento) a(ere) f(lando) f(eriundo), 3 q(uaestori) Ti(berii) Caesaris, legat(o) Leg(ionis) V in Germania, pr(aetori) urb(ano), legat(o) et comiti Claud(ii) Caesaris in Brittannia, consuli, proco(n)-s(uli) Asiae, legat(o) pro praet(ore) Moesiae, in qua plura quam centum mill(ia) 6 ex numero Transdanuvianor(um) ad praestanda tributa cum coniugib(us) ac liberis et principibus aut regibus suis transduxit; motum orientem Sarmatar(um) compressit, quamvis parte magna exercitus ad expeditionem in 9 Armeniam misisset; ignotos ante aut infensos P(opulo) R(omano) reges signa Romana adoraturos in ripam, quam tuebatur, perduxit; regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios, Dacorum fratrum captos aut hostibus ereptos remisit; 12 ab aliquis eorum opsides accepit; per quem pacem Provinciae et confirmavit et protulit; Scytharum quoque Regem e Cherronesi, quae est ultra Borustenen, opsidione summoto. Primus ex ea Provincia magno tritici modo annonam 15 P(opuli) R(omani) adlevavit. Hunc legatum in <in> Hispaniam ad praefectur(am) Urbis remissum Senatus in praefectura triumphalibus ornamentis honoravit, auctore Imp(eratore) Caesare Augusto Vespasiano, verbis ex 18 oratione eius, q(uae) i(nfra) s(cripta) s(unt):

„Moesia ita praefuit, ut non debuerit in me differri honor triumphalium eius ornamentorum; nisi quod latior ei contigit mora titulus praefecto Urbis."

21 Hunc in eadem praefectura Urbis Imp(erator) Caesar Aug(ustus) Vespasianus iterum co(n)s(ulem) fecit.

AANTEEKENINGEN. — Tivoli (Tibur), vóór het grafmonument der Plautii. — Dessau 986, Riese 698.

1. *Tiberio Plautio – Aeliano*, vermeld door Tacitus, *Historiae* IV 36.
3. *Legionis V*, namelijk *Alaudae*.
4. *in Brittannia*, in de jaren 43 en 44.
–. *proconsuli Asiae*, waarschijnlijk in het begin der regeering van Nero.
5. *legato – Moesiae*, waarschijnlijk in het jaar 56.
8. *parte magna*; lees: *partem magnam*.
11. *Dacorum fratrum*; lees: *Dacorum regi* (of *regibus*) *fratrem* (of *fratres*).
13. *protulit*, namelijk *fines Provinciae*.
—. *Regem*; lees: *Rege*.
14. *opsidione*, van *Heraclea Chersonesi*.
16. *remissum*; bedoeld is waarschijnlijk *revocatum*.
19. *differri*; dit moet men opvatten als een opmerking van Vespasianus, die tegen Nero is gericht.
20. *mora*, ablativus.
22. *iterum consulem*, in het jaar 74.

FABIUS FABULLUS, legatus van Legio V Alaudae in het jaar 69; verg. Tacitus *Historiae* III 14.

Prosopographia, II, blz. 46 n. 23 en 24.

TRIBUNI MILITUM VAN LEGIO V ALAUDAE.

GNAEUS DOMITIUS AFER TITIUS MARCELLUS CURVIUS LUCANUS, tribunus militum van Legio V Alaudae ten tijde van Keizer Nero; verg. C I L. XI 5210 (zie boven, N. 425).

GAIUS AEMILIUS FRATERNUS, tribunus militum van Legio V Alaudae ten tijde van Keizer Nero, leidde den census in Aquitania in het jaar 61; verg. Tacitus, *Annales* XIV 46 (Deel I, blz. 280; zie boven, blz. 280).

663 **C I L. II 4188**

C(aio) Aemilio C(ai) f(ilio) Gal(eria tribu) Fraterno, praef(ecto) fabr(um) [. . .], trib(uno) mil(itum) Leg[io]nis V Alauda(e), flamin(i) P(rovinciae)
3 H(ispaniae) C(iterioris); — hic censum egit in Provinc(ia) Gallia Aquitanic(a); — P(rovincia) H(ispania) C(iterior).

AANTEEKENINGEN. — Tarragona (Tarraco). — Dessau 1393, Riese 699.

CENTURIONES VAN LEGIO V ALAUDAE.

664 **C I L. XIII 12059**

L(ucio) Bruttio Acuto Iusti (filio), (centurioni) Leg(ionis) V; L(ucii serva) Maura contubernali et Nepeleni filiae f(aciendum) c(uravit). S(it) t(ibi) t(erra)
3 l(evis).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 701. — Waarschijnlijk uit den tijd van de Keizers Claudius of Nero.

TITUS CESDIUS (?), centurio van Legio V Alaudae, vermeld op het tafeltje uit Tolsum (zie boven, N. 396).

MANSCHAPPEN VAN LEGIO V ALAUDAE.

665 **C I L. XIII 8711**

M(arcus) Iulius M(arci) f(ilius), missus Leg(ionis) V, h(ic) s(itus) e(st). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Heerlen. — Riese 707. — Zie boven, N. 44.

666 **C I L. XIII 8644**

Have Calventi! Calventius te resalutat. — C(aius) Calventius Om[i]vii fil(ius) Ouf(entina tribu), Med(iolano domo), hic situs est, an(norum) XLIIX,
3 mil(es) Leg(ionis) V, [st]ip(endiorum) XXIIX; et coniugi et [fili]o frater pro pietate. — [Flete] coaequales! mors haec [mea fletibu]s apta est. — Vi[vi]t[e] fel[i]ces, qu[ibus est p]ar patria dulcis. — [.] sese sua.

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 703. — Alleen bekend uit afschriften.

667 **C I L. XIII 12078**

[.], ex Leg(ione) V, [. . . .]tiliae uxo[ri]. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 708.

§ 6. — Legio XXI Rapax.

Legio XXI Rapax, geformeerd door Augustus omstreeks 15 vóór Christus, in 9 of 10 na Christus aan den Rijn gekomen, lag in Vetera in garnizoen tezamen met Legio V Alaudae, nam in 14 deel aan de muiterij na den dood van Augustus en aan de veldtochten van Germanicus, werd in het jaar 43 naar den Boven-Rijn verplaatst, kwam in garnizoen te Argentoratum en spoedig daarna te Vindonissa, nam deel aan den veldtocht van Vitellius naar Italië in 69. Voor den veldtocht tegen Civilis werd Legio XXI in 70 onder het commando van Cerialis gesteld en kreeg daarna haar garnizoen te Bonna, werd omstreeks 83 naar Boven-Germanië verplaatst en kwam in garnizoen te Mogontiacum, nam deel aan den opstand van Antonius Saturninus in 89, is daarna (in 89 of 90) naar Pannonia verplaatst en is waarschijnlijk korten tijd later opgeheven.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1781–1791. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 50.

668 **C I L. XIII 12276**

Leg(ionis) XXI Rap(acis).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden in Holland. — Riese 1047.

Tribuni militum van Legio XXI Rapax.

Gaius Pompilius Cerialis, tribunus militum (of primus pilus) van Legio XXI Rapax ten tijde van Keizer Augustus of van Keizer Tiberius.

669

C(aius) Pompilius Ceria[lis, II (duum)vir] i(ure) d(icundo) quinq(uennalis), praef(ectus) Drusi [Caes(aris), trib(unus)] Leg(ionis) XXI Rapacis; – – –

Aanteekeningen. — Volterra. — Dessau 6598, Riese 1064. — *Notizie degli scavi*, 1884, blz. 418.

1. *duumvir*, of *quattuorvir iure dicundo quinquennalicius*.
2. *tribunus*, of *primus pilus*.

Lucius Iulius Crassus, tribunus militum van Legio XXI Rapax ten tijde van Keizer Gaius of wellicht in het begin der regeering van Keizer Claudius; verg. C I L. VIII 1478 = 15503 = 26519.

670 **C I L. VIII 26475**

I(ovi) o(ptimo) [m(aximo) sa]crum. L(ucius) Iulius L(uci) f(ilius) Cor(nelia tribu) Crassus, aed(iliciis) orn(amentis), tr(ibunus) mil(itum) Leg(ionis) XXI
3 Rapacis in Germ(ania), praef(ectus) fab[r(um)], II(duum)vir, aug(ur), II (duum)vir quinq(uennalis) des(ignatus), patr(onus) pagi, ded(icavit). C(aius) Pomponius L(uci) f(ilius) Restitutus d(e) s(ua) p(ecunia) f(aciendum)
6 c(uravit).

Aanteekeningen. — Thugga. — E. Ritterling, *Germania*, I (1917), blz. 170–173.

Lucius Calpurnius Fabatus, tribunus militum van Legio XXI Rapax ten tijde der Flavische keizers.

Prosopographia, I, blz. 276 n. 208. — Stein, *Realencyclopädie*, III, 1371 n. 34.

671 **C I L. V 5267**

[L(ucius)] Calpurnius L(uci) f(ilius) Ouf(entina tribu) Fabatus, VI (se)vir, IIII (quattuor)vir i(ure) d(icundo), praef(ectus) fabr(um), trib(unus) iterum
3 Leg(ionis) XXI Rapac(is), [pr]aef(ectus) Cohortis VII Lusitan(orum) [et] nation(um) Gaetulicar(um) sex quae sunt in Numidia, [f]lamen divi Aug(usti), patr(onus) munic(ipii), t(estamento) f(ieri) i(ussit).

Aanteekeningen. — Como. — Dessau 2721.

Centuriones van Legio XXI Rapax.

Sextus Pedius Lusianus Hirrutus, primus pilus van Legio XXI Rapax ten tijde van Keizer Augustus.

Prosopographia, III, blz. 21 n. 156.

672 **C I L. IX 3044**

[S]ex(to) Pedio Sex(ti) f(ilio) An(iensi tribu) Lusiano Hirruto, prim(o) pil(o) Leg(ionis) XXI, pra[ef(ecto)] Raetis Vindelicis Valli[s P]oeninae et
3 levis armatur(ae), IIII (quattuor)vir(o) i(ure) d(icundo), praef(ecto) Germanic[i] Caesaris, quinquennalici(o) [i]uris ex s(enatus) c(onsulto), quinquen(nalicio) iterum; hic amphitheatrum d(e) s(ua) p(ecunia) fecit; M(arcus) Dullius M(arci)
6 f(ilius) Gallus.

Aanteekeningen. — S. Valentino (Interpromium). — Riese 406.

Quintus Manilius Cordus, centurio van Legio XXI Rapax omstreeks het tweede kwart der eerste eeuw; verg. C I L. XI 707 (zie boven, N. 568).

673 **C I L. XIII 7702**

Herculi Saxano L(ucius) Licinius Festus, (centurio) Leg(ionis) XXI Rap(acis), et milites Leg(ionis) eiusdem v(otum) l(ibentes) s(olverunt).

Aanteekeningen. — Brohl. — Riese 1060. — Uit den tijd tusschen 70 en 83 na Christus.

674 **C I L. XIII 7714**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) sac(rum). L(ucius) Papius Fortunatus, (centurio) Leg(ionis) XXI Rap(acis), et vexillar(ii) Leg(ionis) eiusdem.

Aanteekeningen. — Andernach. — Riese 1061. — Afkomstig van een detachement van soldaten uit het leger in Germania Inferior, die in de steengroeven van het Brohldal hadden gewerkt.

675 **C I L. XIII 4623**

Herculi Saxsano vexillari Le(gionis) XXI Ra(pacis) et auxilia eorum c(o)hortes V, qui sunt sub L(ucio) Pompeio Secundo, (centurione) Le(gionis) 3 XXI, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Norroy. — Riese 1062.

Manschappen van Legio XXI Rapax.

676 **C I L. XIII 8650**

L(ucius) Att[. . . .] filius H[. . . .]. L(ucius) Vettius L(ucii) f(ilius) Vol(tinia tribu) Reginus, aquilif(er) Leg(ionis) XXI, nepoti suo pro pietate sua f(acien-
3 dum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1057. — Zeker uit den tijd vóór het jaar 43.

677 **C I L. XIII 8849**

[.] Ani(ensi tribu) Verecun[dus], domo Vercel[lis], sig(nifer) et veter-
(anus) Le[g(ionis)] XXI Rap(acis). He(res) po(suit). S(it) t(ibi) t(erra) l(evis).

Aanteekeningen. — Vroeger in de verzameling te Blankenheim. — Riese 1058.

678 **C I L. XIII 8649**

Cn(aeus) Carantius Cn(aei) f(ilius) Vol(tinia tribu), (domo) Nema(uso), mil(es) Leg(ionis) XXI, stipen(diorum) XV, ann(orum) XXXV, [.].

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1071.

679 **C I L. XIII 8081**

C(aius) Atilius [Q(uinti)] f(ilius) Camilia (tribu), (domo) Aug(usta Bagiennorum), mil(es) Leg(ionis) XXI Rap(acis), an(norum) XL, stip(endiorum) IX. — 3 H(eres) ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1070.

680 **C I L. XIII 8032**

L(ucius) Cornelius Urbanus, miles Leg(ionis) XXI Rap(acis), Mercurio v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1072.

681

L(ucius) Vettius Placid(us), [mil(es) Leg(ionis)] XXI [Rap(acis), ...].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXVIII (1923), blz. 145; *Année épigraphique*, 1924, blz. 5 n. 23; Finke, *Neue Inschriften*, blz. 91 n. 275.

IULIUS MANSUETUS, soldaat van Legio XXI Rapax uit Hispania, vermeld in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* III 25.

682 **C I L. XIII 8651**

[.] Pollia (tribu) Crescens, Fano Fortunae, veter(anus) e[x] Leg(ione) XXI. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Birten.

§ 7. — LEGIO I (GERMANICA).

LEGIO I, geformeerd door den lateren Keizer Tiberius kort na de nederlaag van Varus, dus in 9 of 10 na Christus, in garnizoen gelegd te Ara Ubiorum (Keulen), waar zij tezamen met Legio XX Valeria Victrix haar hoofdkwartier had, maar in een afzonderlijk kamp, nam deel aan de muiterij na den dood van Augustus in 14 en aan de veldtochten van Germanicus, werd, onder Keizer Gaius of Keizer Claudius, omstreeks het jaar 40, overgeplaatst naar Bonna. Een deel van het legioen nam deel aan den veldtocht van Vitellius naar Italië in 69; een ander deel met den adelaar bleef achter te Bonna en werd aangevuld voornamelijk met soldaten uit Gallië. Legio I speelde een smadelijke rol in den oorlog met de Bataven, streed nog in 70 tegen Civilis, maar is spoedig na het einde van den opstand opgeheven.

M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 132–189. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1376–1380. — E. Stein, *Corpus inscript. lat.* XIII pars 6, blz. 1.

Legati van Legio I Germanica.

Gaius Caetronius, legatus van Legio I in het jaar 14; verg. Tacitus, *Annales* I 44 (zie Deel I, blz. 255).

Prosopographia, I, blz. 271 n. 168. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 1322, n. 1.

Lucius Vibius Viscus Macrinus, legatus van Legio I waarschijnlijk in den tijd van Keizer Claudius.

683

Mercurio Noihus et Noiius, L(uci) Vibi Visci Macrini, leg(ati) Aug(usti), v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Bonn. — *Bonner Jahrbücher*, CXXVIII (1923), blz. 145; *Année épigraphique*, 1924, blz. 5 n. 55; Finke, *Neue Inschriften*, blz. 91 n. 274.

1. *Noihus et Noiius*, wellicht te lezen *Nothus et Notius*.

–. *Luci Vibi Visci Macrini*, wellicht de vir praetorius Macrinus Viscus, vermeld door Plinius, *Naturalis historia* XI 223, de zoon van Gaius Vibius Viscus, den vriend van Keizer Augustus (*Prosopographia*, III, blz. 428 n. 407).

–. *legati Augusti*, namelijk van Legio I Minervia; verg. Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1378.

Fabius Valens, legatus van Legio I in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 57 (Deel I, blz. 200).

Prosopographia, II, blz. 52 n. 57. — Goldfinger, *Realencyclopädie*, VI, 1869 n. 151.

Herennius Gallus, legatus van Legio I in de jaren 69 en 70; verg. Tacitus, *Historiae* IV 19 (Deel I, blz. 218) etc.

Prosopographia, II, blz. 137 n. 75. — Gaheis, *Realencyclopädie*, VIII, 667 n. 28.

Tribuni militum van Legio I Germanica.

Torquatus Novellius Atticus, tribunus militum van Legio I Germanica omstreeks het jaar 21 na Christus, onder Keizer Tiberius; verg. C I L. XIV 3602 (zie boven, N. 647).

Prosopographia, II, blz. 416 n. 141.

Gaius Dillius Vocula, tribunus militum van Legio I Germanica omstreeks het jaar 50; verg. C I L. VI 1402 (zie boven, N. 424).

Prosopographia, II, blz. 13 n. 76.

Publius Glitius Gallus, tribunus militum van Legio I Germanica ten tijde van Keizer Claudius; verg. Tacitus, *Annales*, XV 56 en 71; C I Gr. 2349.

Prosopographia, II, blz. 119 n. 116. — Von Wotava, *Realencyclopädie*, V, 643 n. 2.

684 **C I L. XI 3097**

D(is) M(anibus). P(ublio) Glitio L(uci filio) Gal(eria tribu), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) Pr(imae), III(trium)viro capit(ali), [quaestori Provinciae 3 Hispaniae ?], Maximila Agnatia con(iugi) s(ua) p(ecunia).

AANTEEKENINGEN. — Falerii. -- Alleen uit een slecht afschrift bekend.

MARCUS FADIUS PRISCUS, tribunus militum van Legio I Germanica.
Prosopographia, II, blz. 54 n. 72. — Stein, *Realencyclopädie*, VI, 1959 n. 11.

685 **C I L. II 4117**

M(arcus) Fadius Priscus, IIII(quattuor)vir viarum curandarum, trib(unus) mil(itum) Leg(ionis) I, q(uaestor) Provinciae Achaiae, Caronio Secundo f(acien-3 dum curavit).

AANTEEKENINGEN. — Tarragona (Tarraco). — Riese 452.

CENTURIONES VAN LEGIO I GERMANICA.

686 **C I L. XII 2234**

Sex(to) SammioVolt(inia tribu) Severo, (centurioni) Leg(ionis) prim(ae) Germanic(ae), qui [e]o[d(em)] co(n)s(ule) quo milit(are) coepit aquilifer factus est; 3 anno[s] XIII aquili[f]er militavit, (centurio) factus C(aio) Antistio Vetere [et] M(arco) Suillio Nerullino co(n)s(ulibus), ex [te]sta[mento].

AANTEEKENINGEN. — Grenoble. — Dessau 2342, Riese 454.
3. *Caio Antistio—consulibus*, in het jaar 50.

MUTUS ADMETUS, centurio van Legio I Germanica, genoemd op het tafeltje van Tolsum omstreeks het jaar 50 tot 55; zie boven, N. 396.

MANSCHAPPEN VAN LEGIO I GERMANICA.

687 **C I L. XIII 8275**

C(aius) Vetieni(us) C(ai) f(ilius) Pupinia (tribu) Urbicus, tubicem exs Legioni I, exs testamento f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen.

688 **C I L. XIII 8276**

[A(ulus ?) Au]relius A(uli) f(ilius) [Le]m(onia tribu), Bon(onia domo), eques, [na]tus (ante) anno(s) XLV, [mis]sus ex Leg(ione) I, [vex]ssillo C(ai) Lucreti 3 [. . .]onis. Mili(tavit) anno(s) [XX]V. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 461.

689 **C I L. XIII 8059**

C(aius) Marius L(uci) f(ilius) Vol(tinia tribu), Luco Augusto, eques Leg(ionis) I, annor(um) XXX, stipen(diorum) XV, h(ic) s(itus) e(st). Sex(tus) 3 Sempronius frater facien(dum) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 455.

690 **C I L. XIII 8056**

P(ublio) Clodio P(ublii) f(ilio) (tribu) Vol(tinia), (domo) Alb(a Helvorum Provinciae Narbonensis), mil(iti) Leg(ionis) I, an(norum) XLIIX, stip(endiorum) 3 XXV. H(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Brambach 486, Dessau 2245, Riese 457.

691 **C I L. XIII 8057**

M(arcus) Cominius L(uci) f(ilius) Pol(lia tribu), Asta, miles Leg(ionis) I, na(tus) (ante) an(nos) L; mil(itavit) an(nos) XIIII; h(ic) s(itus) e(st). H(eres) 3 ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 458.

692 **C I L. XIII 8058**

C(aius) Cornelius C(ai) f(ilius) Pap(iria tribu), Tic(ino), veter(anus) miss(us) exs Leg(ione) I. Her(es) exs testa(mento) fece(t) pie. H(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 464.

693 **C I L. XIII 8055**

T(ito) Carisio T(iti) f(ilio) Vol(tinia tribu), Alba, vet(erano) ex Leg(ione) I, h(eres) ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit); et Manertai Musici f(iliae).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 462.

§ 8. — LEGIO XX VALERIA VICTRIX.

LEGIO XX VALERIA VICTRIX, geformeerd onder Augustus in het jaar 6 na Christus, deed dienst in Illyricum en is door den lateren Keizer Tiberius na de nederlaag van Varus (9 na Christus) medegebracht naar den Rijn; lag in 14 in garnizoen te Ara Ubiorum (Keulen) en nam deel aan de veldtochten van Germanicus; werd nog onder Keizer Tiberius naar Novaesium (Neuss) verplaatst en vertrok in 43 naar Britannia.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1769-1781. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 50.

Legati van Legio XX Valeria Victrix.

Marcus Roscius Caelius, legatus van Legio XX Valeria Victrix in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 60 en *Agricola* 7.

Prosopographia, III, blz. 134 n. 67. — Groag, *Realencyclopädie*, I A, 1121 n. 13.

Gnaeus Iulius Agricola, legatus van Legio XX Valeria Victrix in de jaren 70 en volgende onder de legati consulares Vettius Bolanus en Petilius Cerialis; verg. Tacitus, *Agricola* 7 en 8.

Prosopographia, II, blz. 161 n. 84. — Gaheis, *Realencyclopädie*, X, 125 n. 49.

Manschappen van Legio XX Valeria Victrix.

694 **C I L. XIII 8553**

M(arcus) Sulpicius P(ublii) f(ilius) Fab(ia tribu), Pat(avio domo), mil(es) Leg(ionis) XX, anno(rum) XXXVII, stip(endiorum) XVII, h(ic) s(itus) est.

Aanteekeningen. — Bij Grimlinghausen. — Riese 1041.

695 **C I L. XIII 8287**

C(aius) Deccius L(uci) f(ilius) Papiria (tribu), Ticini, miles Leg(ionis) XX, pequarius, annor(um) XXXV, stipendioru(m) XVI, hic s(itus) est.

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 1040.

2. *pequarius*, veearts; verg. A. von Domaszewski, *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1908), blz. 45.

696 **C I L. XIII 8737**

L(ucius) Corneliu[s] L(uci) f(ilius) Poll(ia tribu) Cinna, Mut(ina domo), vet(eranus) ex Leg(ione) XX, ann(orum) LXV, h(ic) s(itus) e(st). Prima 3 coni[unx f(aciendum) c(uravit)].

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 1044. — Zie boven, N. 156.

697 **C I L. XIII 8286**

L(ucius) Baebius L(uci) f(ilius) Gal(eria tribu) Veleias, vet(eranus) Leg(ionis) XX [V(aleriae) V(ictricis)], Sabinus Baebiae Sev[erae] – –.

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 1043.

698 **C I L. XIII 8288**

L(ucio) Metilio P(ubli) f(ilio) Fab(ia tribu), veter(ano) Leg(ionis) XX, Sex(tus) Marcianus T(iti) f(ilius) Lem(onia tribu) heres faciendum curavit.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1045.

699 **C I L. V 4923**

C(aius) Mestrius C(ai) f(ilius) Fabia (tribu), veteranus Leg(ionis) XX, t(estamento) f(ieri) i(ussit) et Esdroni Canginai, quem habuit pro uxore, vivos 3 vivae fier(i) rogavit.

AANTEEKENINGEN. — Zenana. — Riese 1046.

§ 9. — LEGIO XV PRIMIGENIA.

LEGIO XV PRIMIGENIA, opgericht in 39 door Keizer Gaius bij de voorbereiding voor zijn expeditie naar Germania, eerst in Boven-Germanië, maar zeker reeds omstreeks 45 of 46 te Vetera in garnizoen, tezamen met Legio V Alaudae. In 69 trok een gedeelte van het legioen naar Italië, maar de staf met den adelaar bleef te Vetera en werd daar door Civilis belegerd. Na den val van Vetera kwamen de overlevende soldaten om.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1758–1760. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 47.

700 **C I L. XIII 12270**

Leg(ionis) XV.
Leg(ionis) XV Pr(imigeniae) L(. . . .) S(. . . .) N(. . . .).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen en Vechten; zie boven, N. 232 en 324. — Riese 982.

LEGATUS VAN LEGIO XV PRIMIGENIA.

MUNIUS LUPERCUS, legatus van Legio XV Primigenia in 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 18 (Deel I, blz. 216), 22 en 61.

Prosopographia, II, blz. 393 n. 541.

CENTURIONES VAN LEGIO XV PRIMIGENIA.

701

C(aius) Vettius Sal[. . . .], p(rimus) p(ilus) Leg(ionis) XV, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Grand Saint-Bernard. — Riese 983. — *Notizie degli scavi*, 1894, blz. 35; *Revue archéologique*, 3e S. XXV (1894), blz. 399 n. 149.

1. *primus pilus*, of *primipilaris*.

702 **C I L. XIII 7700**

Herculi Saxsano C(aius) Mettius Seneca, (centurio) Leg(ionis) XV, et vexillari Leg(ionis) eiusdem v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Schweppenburg bij Brohl. — Brambach 672, Dessau 3455, Riese 985. — Freudenberg, *Bonner Jahrbücher*, L (1871), blz. 192.

703 **C I L. XIII 7701**

Leg(ionis) XV Saxan[o] posui[t] (centurio) M(arcus) Statilius [.], l(ibens) m(erito) p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Andernach. — Riese 984.

MANSCHAPPEN VAN LEGIO XV PRIMIGENIA.

704 **C I L. XIII 8647**

Ma(nius) Maecius Vol(tinia tribu) Severus, Ant[ip]ol[i], L(uci) f(ilius), mil(es) Leg(ionis) XV [.].

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 990.

705 **C I L. XIII 8209**

G(aius) Atius Carus, m(iles) L(egionis) XV, M(arti?) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 988.
1. *Marti*, of *Mercurio*.

706 **C I L. XIII 8284**

Q(uintus) Pompeius Q(uinti filius) Aniensis Foro Iuli Burrus, mil(es) ex Leg(ione) XV, ann(orum) L, stip(endiorum) XX, h(ic) s(itus) e(st). H(eres) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 995.

707 **C I L. XIII 8079**

Q(uintus) Petilius Q(uinti) f(ilius) O(u)fen(tina tribu) Secundus, dom(o) Medio(lano), miles Leg(ionis) XV Prim(igeniae), ann(orum) XXV, stip(en-
3 diorum) V. H(eres) ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Brambach 479, Dessau 2275, Riese 993.

708 **C I L. XIII 8080**

L(ucius) Piperacius L(ucii) f(ilius) Stell(atina tribu) Optatus, domo Taurinus, mil(es) Leg(ionis) XV Prim(igeniae), an(norum) XXIII, stip(en-
3 diorum) IV. H(eres) ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Bonn. — Brambach 480, Riese 994.

§ 10. — Legio XVI (Gallica of Germanica).

Legio XVI, waarschijnlijk opgericht door Augustus, reeds onder Drusus in Germanië, te Mainz waar het in 14 na Christus in garnizoen lag (Tacitus, *Annales* I 37), tegen 43 verplaatst naar Beneden-Germanië, waar het Legio XX moest vervangen, en gelegerd te Novaesium. In 69 ging een detachement met de expeditie van Vitellius naar Italië, maar de staf met den adelaar bleef te Novaesium achter. Legio XVI sloot zich, evenals Legio I uit Bonn, bij de opstandelingen onder Civilis aan en werd in 70 of 71 door Vespasianus opgeheven.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1761–1765. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 49.

709 **C I L. XIII 12275**

Legio(nis) XVI.

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Voorburg; zie boven N. 375. — Riese 1000.

Legati van Legio XVI.

Quintus Trebellius Catulus, legatus van Legio XVI ten tijde van Keizer Claudius.

Prosopographia, III, blz. 334 n. 237.

710 **C I L. VI 31771**

Q(uinto) Treb[ell]io [Q(uinti) f(ilio)] Ter(entina tribu) Catulo, quaest[ori] Pro[vinci]ae Narbonensis, tribuno [plebi]s, le[gato di]vi Claudi Leg(ionis)
3 XVI, – –.

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 1003.

Lucius Cornelius Pusio Annius Messalla, legatus van Legio XVI in den tijd van de Keizers Claudius of Nero.

P. Bienkowski, *Mitteilungen des Römischen Instituts*, VII (1892), blz. 197–203. — *Prosopographia*, I, blz. 461 n. 1165. — Groag, *Real-encyclopädie*, IV, 1421 n. 296.

711 **C I L. VI 31706**

L(ucio) Cornelio L(uci) f(ilio) Gal(eria tribu) Pusioni, III[I (quattuor)]viro viar(um) curandar(um), tr(ibuno) mil(itum) Leg(ionis) XIIII Geminae, 3 quaestori, tr(ibuno) pl(ebis), pr(aetori), legat(o) Augusti Leg(ionis) XVI, M(arcus) Vibrius Marcellus, (centurio) Leg(ionis) XVI.

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 1002. — *Mitteilungen des Römischen Instituts*, VII (1892), blz. 199.

Numisius Rufus, legatus van Legio XVI in 69 en 70; verg. Tacitus, *Historiae*. IV 22, 59, 70 en 77 (Deel I, blz. 219 en volg.).
Prosopographia, II, blz. 419 n. 170.

Tribuni militum van Legio XVI.

Marcus Helvius Geminus, tribunus militum van Legio XVI ten tijde van Keizer Claudius.
Prosopographia, II, blz. 131 n. 48. — Kadlec, *Realencyclopädie*, VIII, 228 n. 14.

712 **C I L. III 6074**

M(arco) Helvio L(uci) f(ilio) Fal(erna tribu) Gemino, III (trium)vir(o) a(uro) a(rgento) a(ere) f(lando) f(eriundo), salio Palatino, trib(uno) mil(itum) 3 Leg(ionis) XVI Germaniae, q(uaestori) Caesaris, praet(ori), leg(ato) Maced(oniae) pro pr(aetore), leg(ato) Asiae pro praet(ore), adlecto inter patricios a divo Claudio.

Aanteekeningen. — Ephesus. — Dessau 975, Riese 1004.

Publius Quinctius, tribunus militum van Legio XVI.

713 **C I L. VI 3533**

P(ublius) Quinctius P(ubli) f(ilius) Pom(ptina tribu), tr(ibunus) mil(itum) Leg(ionis) XVI, ex testamento arbitratu P(ubli) Quincti P(ubli) l(iberti) Zenonis

Aanteekeningen. — Rome. — Riese 1005.

Claudius Sanctus, tribunus laticlavius of praefectus castrorum van Legio XVI in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 62 (Deel I, blz. 233).
Stein, *Realencyclopädie*, III, 2865 n. 328.

Centuriones van Legio XVI.

714 **C I L. X 1711**

[.] Leg(ionis) VII Macedonic(ae), pr[imipilo] Leg(ionis) IIII Scythic(ae), trib(uno) Coh(ortis) [.], primipilo iter(um) Leg(ionis) XVI 3 Ga[ll(icae)], proc(uratori) Ti(beri) Claudi Caesaris Au[gusti], d(at).

Aanteekeningen. — Pozzuoli (Puteoli). — Riese 1006.

Marcus Vibrius Marcellus, centurio van Legio XVI in den tijd der Keizers Claudius of Nero; verg. C I L. VI 31706 (zie boven, N. 711).

715 **C I L. XIII 7720**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Saxano L(ucius) Iu[l]ius Classi[c]us, (centurio) Leg(ionis) XVI, et vexil[l]ar[i].

Aanteekeningen. — Brohl. — Riese 1007.

Manschappen van Legio XVI.

716 **C I L. XIII 8552**

C(aius) Cornelius C(ai) f(ilius) Fab(ia tribu) Longinus, Heracl(e)a, eq(ues) Leg(ionis) XVI, stip(endiorum) XXV; vixit an(nis) L; h(ic) s(itus) e(st).

Aanteekeningen. — Neuss.

1. *Heraclea, Sintica* in Macedonia.

717 **C I L. VI 2725**

C(aius) Vedennius C(ai) f(ilius) Qui(rina tribu) Moderatus, Antio, milit(avit) in Leg(ione) XVI Gal(lica) a(nnis) X, tran(s)lat(us) in Coh(ortem) IX pr(aeto-
3 riam), in qua milit(avit) ann(is) VIII, missus honesta mission(e), revoc(atus) ab Imp(eratore), fact(us) evoc(atus) Aug(usti), arcitect(us) armament(arii) Imp(eratoris), evoc(atus) ann(is) XXIII, donis militarib(us) donat(us) bis,
6 ab Divo Vesp(asiano) et Imp(eratore) Domitiano Aug(usto) Germ(anico) [.].

Aanteekeningen. — Rome, aan de Via Nomentana. — Dessau 2034, Riese 1030.

2. *translatus in Cohortem IX praetoriam*, evenals vele andere soldaten uit de legioenen, die met Vitellius naar Italië waren gekomen (verg. Tacitus, *Historiae* II 94 en C I L. VI 2558 en 2649 = Dessau 2036 en 2035); zie Mommsen, *Hermes*, XIV (1879), blz. 32 = *Gesammelte Schriften*, VI, blz. 8; O. Bohn, *Die Heimat der Praetorianer*, blz. 12.

3. *in qua – missione*, door Vespasianus niet terstond ontslagen, maar eerst na 8 jaar, in 77.

4. *arcitectus armamentarii Imperatoris*; verg. Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 150.

§ 11. — Legioenen van het leger onder commando van Cerialis in het jaar 70.

Legiones van het leger aan den Rijn onder commando van Cerialis en Annius Gallus in het jaar 70: Legio I Adiutrix, Legio II Adiutrix, Legio VI

Victrix, Legio VIII Augusta, Legio X Gemina, Legio XI Claudia, Legio XIII Gemina, Legio XIV Gemina, Legio XXI Rapax, en bovendien Legio I Germanica en Legio XVI; verg. Tacitus, *Historiae* IV 68 en 70, V 19 (Deel I, blz. 236 en 246).

Van deze legioenen zijn Legio I Germanica en Legio XVI opgeheven; Legio I Adiutrix, Legio VIII Augusta, XI Claudia en XIV Gemina kwamen aan den Boven-Rijn in garnizoen; Legio XIII Gemina werd naar haar oude garnizoen in Pannonia gedirigeerd en Legio II Adiutrix vertrok met Cerialis naar Britannia, terwijl Legio XXII Primigenia uit Pannonia naar Germania Inferior werd overgeplaatst. Het leger in Germania Inferior bestond dus in het jaar 71 uit Legio VI Victrix, Legio X Gemina, Legio XXI Rapax en Legio XXII Primigenia.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1269–1270.

Legio I Adiutrix.

Legio I Adiutrix, in 68 geformeerd uit soldaten van de vloot onder Keizer Nero, door Vitellius naar Hispania gezonden en door Vespasianus in 70 naar den Rijn gedirigeerd, waar het legioen deel nam aan den oorlog tegen de Bataven; later lag het in garnizoen te Mogontiacum (Mainz).

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1381–1388. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 1.

Legio II Adiutrix.

Legio II Adiutrix, geformeerd, evenals Legio I Adiutrix, uit soldaten van de vloot tijdens de burgeroorlogen, door Vespasianus (Cassius Dio LV 24, 3) gewijd 7 Maart 70, korten tijd later naar Beneden-Germanië gezonden (Tacitus, *Historiae* IV 68), kwam bij het leger van Cerialis aan na den slag bij Trier, in den zomer van 70 (Tacitus, *Historiae* V 14), nam deel aan den slag bij Vetera (Tacitus, *Historiae* V 16), werd later gelegerd te Batavodurum en daar door Civilis aangevallen (Tacitus, *Historiae* V 20). In het voorjaar van 71 werd het legioen met Cerialis naar Britannia verplaatst.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1437–1456. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 12.

Legio VIII Augusta.

Legio VIII Augusta, waarschijnlijk terstond na den dood van Caesar geformeerd door Caesar Octavianus, in 70 naar den Rijn verplaatst om den opstand van Civilis te helpen dempen, daarna in garnizoen te Argentoratum (Straatsburg) in Germania Superior tot de derde of vierde eeuw, genoemd in de Notitia dignitatum, Occ. V 153 = VI 28. Een deel van Legio VIII is in de late Oudheid eenigen tijd in Germania Inferior geweest als bezetting van het Castellum Divitia en in 371 heeft Legio VIII nog gewerkt aan den bouw van een burgus te Maxima Sequanorum aan den Rijn; verg. C I L. XIII 11538 (N. 469).

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1642–1664. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 21.

718 **C I L. XIII 12208**

Leg(ionis) VIII Aug(ustae).

Aanteekeningen. — Stempels van baksteenen, gevonden in den Brittenburg bij Katwijk (?), alleen bekend door Chevalier; zie boven, N. 348. De mededeeling over de herkomst is evenwel zonder twijfel niet juist; verg. Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1660. — Brambach 4, Riese 742.

Aurelius Masgilus en Aelius Victor, beneficiarii van Legio VIII Augusta; verg. C I L. XIII 3645 (zie boven, N. 612).

§ 12. — Legio VI Victrix.

Legio VI Victrix, oorspronkelijk een der legioenen van Caesar, later in Hispania, in den winter van 69 op 70, tezamen met Legio I Adiutrix, naar den Beneden-Rijn gezonden (Tacitus, *Historiae* IV 68), heeft daar zeker deelgenomen aan den slag bij Vetera in den zomer van 70 (Tacitus, *Historiae* V 16), daarna in garnizoen gelegd te Novaesium, bleef daar vooreerst. Evenals alle onderdeelen van het leger van Beneden-Germanië kreeg het legioen na de onderwerping van den opstand van Saturninus in den winter van 88 op 89 de eerenamen *pia fidelis Domitiana*. Omstreeks 105 (tusschen 101 en 106) werd Legio VI overgeplaatst naar Vetera, na het vertrek van Legio XXII Primigenia, en waarschijnlijk in het jaar 122, tijdens de aanwezigheid van Hadrianus, naar Britannia..

A. Sauveur, *Musée belge*, XII (1908), blz. 117 en volg. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1598—1614. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 17.

719 **C I L. XIII 12165**

Leg(ionis) VI Vic(tricis).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen; verg. N. 232. — Riese 714.

De volgende inscripties hebben betrekking op de verplaatsing van Legio VI naar Britannia.

720 **C I L. VI 1549**

[. comiti Imp(eratoris) Anton]ini Aug(usti) et divi Veri bello Germanic(o), item comiti Imp(eratoris) Antonini Aug(usti) Germanici Sarmatici,
3 leg(ato) Leg(ionis) I Minerv(iae), curatori Civit(atis) Araus(ionis) Prov(inciae) Galliae Narb(onensis), praetori, trib(uno) pleb(is) candidato Imp(eratoris) divi Hadriani, ab act(is) senat(us), quaestori Prov(inciae) Narb(onensis), trib(uno)
6 mil(itum) Leg(ionis) VI Victr(icis), cum qua ex Germ(ania) in Brittan(niam) transiit, IIII(quattuor)vir(o) viar(um) curandar(um); huic senatus auctore M(arco) Aurelio Antonino Aug(usto) Armeniac(o) Medic(o) Parthic(o) Maximo

9 Germ(anico) Sarmat(ico) statuam poni habitu civili in Foro divi Traiani pecunia publica censuit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 3186, Dessau 1100, Riese 499.

6. *Germania*, namelijk *Inferiore*, ± 121—122, onder de regeering van Keizer Hadrianus.

721

Ociano Leg(io) VI Vi(ctrix) p(ia) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Newcastle on Tyne. — Dessau 9265. — Haverfield, *Archaeologia Aeliana*, XXV, blz. 137. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 582 n. 1162. — Inscriptie uit den tijd van Keizer Hadrianus, toen Legio VI Victrix naar Britannia is verplaatst. — Gevonden bij den mond van de Tyne tezamen met de volgende inscriptie, op dezelfde plaats als de inscriptie Dessau 9116 (N. 630).

722

Neptuno Le(gio) VI Vi(ctrix) p(ia) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Newcastle on Tyne. — Dessau 9265 *a*. — Verg. de voorgaande inscriptie (N. 721). — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 132 n. 99.

LEGATI VAN LEGIO VI VICTRIX.

TITUS VINIUS RUFINUS, legatus van Legio VI Victrix onder Keizer Galba in het jaar 68; verg. Suetonius, *Galba* 14.

Prosopographia, III, blz. 437 n. 450.

MARCUS POMPEIUS MACRINUS THEOPHANES, legatus van Legio VI Victrix onder Keizer Domitianus of Nerva.

Prosopographia, III, blz. 68 n. 475.

723 **IG. V 2, 150**

[Μ(ἄρκον)] Πομπήϊο[ν Μάρκου(?) υἱὸν]να Μακρεῖν[ον ΘεοΦάνην, δ'(τεσσάρων) ἀν]δρῶν, ταμίαν καὶ ἀ[ντιστρά]τηγον Πόντου καὶ [Βειθυνίας], δήμαρχον, 3 στρατη[γὸν Ῥώμης], ἐ[π]ιμελη[τ]ὴν Λατείνης, ἡ[γ]εμόνα λεγιῶνος ἕκτης νεικηΦόρου, πρεσβευτὴν καὶ ἀντιστρ[ά]τηγον αὐτοκράτορος Καίσαρο[ς] Τραιανοῦ Γερμανικοῦ Δακικοῦ Παρθικοῦ ἐπαρχείας Κιλικίας, ἀνθύπατον Σικελίας, ὕπατον, ἱερέα ἐν τοῖς 6 Αὐγουσταλίοις, ἱερέα ἐν τοῖς ιε' ἀνδράσιν, ἀνθύπατον Ἀφρικ[ῆ]ς, Μ(ἄρκος) Πομπήϊος Εἰσᾶς Αἰλιανὸς τὸν ἴδιον φίλον, ψ(ηφίσματι) β(ουλῆς).

AANTEEKENINGEN. — Tegea, in Arcadia. — A. von Premerstein, *Jahreshefte des oesterreichischen archaeologischen Instituts*, XV (1912), blz. 208. — De inscriptie is, blijkens den eerenaam *Parthicus* van Keizer Traianus, opgericht tusschen het einde van 115 en den zomer van 117. — Verg. IG. XII 2, 235.

2. τεσσαρῶν ἀνδρῶν, quattuorvir viarum curandarum.

–. ταμίαν, quaestor pro praetore Ponti et Bithyniae.

3. στρατηγὸν Ῥώμης, praetor Romae (ter onderscheiding van het ambt van strategos in een Grieksche stad), niet praetor urbanus.

–. ἐπιμελητὴν Λατείνης, curator (Viae Labicanae et) Latinae.

5. ἱερέα ἐν τοῖς Αὐγουσταλίοις, sodalis Augustalis.

6. ἱερέα ἐν τοῖς ιε′ ἀνδράσιν, XVvir sacris faciundis.

7. Εἰσᾶς, of Ἰσᾶς, oorspronkelijke naam van den man, die het Romeinsche burgerrecht aan Macrinus dankte.

Publius Tullius Varro, legatus van Legio VI Victrix ten tijde van Keizer Traianus.

Prosopographia, III, blz. 342 n. 284.

724 **C I L. XI 3364**

P(ublio) Tullio Varronis fil(io) Stel(latina tribu) Varroni, co(n)s(uli), auguri, proco(n)s(uli) Provinc(iae) Africae, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore)
3 Moesiae Superior(is), curat(ori) alvei Tiberis et riparum et cloacarum Urbis, praef(ecto) aerari Saturn(i), proco(n)s(uli) Prov(inciae) Baeticae Ulterioris Hispaniae, leg(ato) Leg(ionis) XII Fulminatae et VI Victricis p(iae) f(idelis),
6 praetori, aedil(i) Ceriali, quaestori urb(ano), tribuno milit(um) Leg(ionis) XVI F(laviae), X (decem)viro stlitibus iudicand(is), praetori Etruriae, quinquennali Tarquinis, P(ublius) Tullius Callistio posuit.

Aanteekeningen. — Corneto (Tarquinii). — Dessau 1047, Riese 716.

Quintus Camurius Numisius Iunior, legatus van Legio VI Victrix ten tijde der Keizers Traianus of Hadrianus.

Prosopographia, I, blz. 297 n. 316. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 1451 n. 3.

725 **C I L. XI 5670**

[Q(uinto) C]amur[io f(ilio) Lem(onia tribu)] Numisio Iu[niori], III (trium)vir(o) a(uro) a(rgento) a(ere) f(lando) f(eriundo), t[rib(uno) mil(itum)]
3 Leg(ionis) VIIII Hi[spanae], sodali Titiali [Flaviali], qua[e]st(ori) urb(ano), ae[d(ili) cur(uli)], pr(aetori), [le]g(ato) Aug(usti) Leg(ionis) [....] et Leg(ionis) VI Victr(icis) [.....] et Iunior pa[tri].

Aanteekeningen. — Attiggio.

Valerius (?) Granianus (?), legatus van Legio VI Victrix pia fidelis in het tweede kwart der tweede eeuw; verg. C I L. II 6084 (zie boven, N. 491).

Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 463, 38.

Quintus Antistius Adventus Postumius Aquilinus, legatus van Legio VI

Victrix omstreeks 160, consul omstreeks 168, legatus van Germania Inferior omstreeks 174 tot 176; zie boven N. 500 en 501.

Prosopographia, I, blz. 85 n. 588. —P. vonRohden, *Realencyclopädie*, I, 2548.

TRIBUNI MILITUM VAN LEGIO VI VICTRIX.

LUCIUS POMPEIUS FAVENTINUS, tribunus militum van Legio VI Victrix ten tijde van Keizer Vespasianus.

726 **C I L. II 2637**

[L(ucio)] Pomp[eio L(uci)] f(ilio) Quir(ina tribu) Faventino, praef(ecto) Coh(ortis) VI Astur(um), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) VI Vic(tricis), pra[e-
3 f(ecto)] equitum Alae [II Fla]v(iae) [H]i[sp]a[n]or(um), do[nis donato] corona aurea hasta pur[a ab] Imp(eratore) div[o] Vespasian[o], [fl(aminini)] Provincia[e H(ispaniae) C(iterioris), sac(erdoti)] Urbis Romae [et Aug(usti)],
6 Va[l(eria)] C(ai) [f(ilia)] Arabica [uxor memo]ri[a]m [posuit].

AANTEEKENINGEN. — Astorga (Asturica). — Riese 720.

GAIUS MINICIUS ITALUS, tribunus militum van Legio VI Victrix ten tijde van Keizer Vespasianus.

Prosopographia, II, blz. 377 n. 435.

727 **C I L. V 875**

C(aio) Minicio C(ai) fil(io) Vel(ina tribu) Italo, IIII (quattuor)viro i(ure) d(icundo), praef(ecto) Coh(ortis) V Gallor(um) equit(atae), praef(ecto) Coh(or-
3 tis) I Breucor(um) equit(atae) c(ivium) R(omanorum), praef(ecto) Coh(ortis) II Varc(ianorum) eq(uitatae), trib(uno) milit(um) Leg(ionis) VI Vict(ricis), praef(ecto) eq(uitum) Alae I Sing(ularium) c(ivium) R(omanorum), donis
6 donat(o) a divo Vespasiano: coron(a) aurea hast(a) pur(a), proc(uratori) Prov(inciae) Hellespont(i), proc(uratori) Prov(inciae) Asiae, quam mandatu Principis vice defuncti pro co(n)s(ule) rexit, procurat(ori) Provinciarum
9 Luguduniensis et Aquitanicae, item Lactorae, praefecto annonae, praefecto Aegypti, flamini divi Claudi, decr(eto) dec(urionum).

AANTEEKENINGEN. — Aquileia. — Dessau 1374, Riese 719. — De inscriptie is opgericht in het jaar 105.

QUINTUS LICINIUS SILVANUS GRANIANUS QUADRONIUS PROCULUS, tribunus militum van Legio VI Victrix ten tijde van Keizer Domitianus.

Prosopographia, II, blz. 284 n. 170. — Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 459 n. 159.

728 **C I L. II 4609**

Q(uinto) Licinio Q(uinti) f(ilio) Silvano Graniano Quadronio Proculo, III (trium)viro ad monetam, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) VI Vic(tricis)
3 p(iae) f(idelis), [ex] d(ecreto) d(ecurionum).

Aanteekeningen. — Badalona (Baetulo). — Riese 718.

Marcus Cornelius Novatus Baebius Balbus, tribunus militum van Legio VI Victrix omstreeks het begin der tweede eeuw.

729 **C I L. II 1614**

Aquam Augustam M(arcus) Cornelius A(uli) f(ilius) Nova[t]us Baebius Balbus, praefectus fabr(um), trib(unus) mil(itum) Leg(ionis) VI Victricis piae felicis, flamen Provinc(iae) Baeticae, perducendam d(e) s(ua) p(ecunia) curavit.

Aanteekeningen. — Cabra (Igabrum).

Quintus Voltedius Optatus Aurelianus, tribunus militum van Legio VI Victrix in den tijd van Keizer Traianus.

730

Q(uinto) Voltedio L(uci) [f(ilio)] Optato Aurelian[o, fl(amini)] divi Ner(vae), equo pub(lico) adle[ct(o) a divo] Traiano et in quinq(ue) dec(urias) ab [Imp(eratore)] Caes(are) Hadriano Aug(usto), trib(uno) mi[l(itum) Leg(ionis)] VI Victricis p(iae) f(idelis), aed(ili), praef(ecto) i(ure) [d(icundo), mag(istro)] Cer(ealium) sacror(um) ann(o) CLXXVII, [II (duum)vir(o)], II (duum)vir(o) quinq(uennali), qui ob honorem, cum HS. (sestertium) CC mil(lia) promisisset, inla[tis] aerar(io) HS. (sestertium) XXXVIII mil(libus) leg(itimis), am[pliata] pec(unia), spectaculum in amphi[theatro] gladiatorum et Afri-canaru[m] quadriduo dedit. D(ecreto) d(ecurionum) p(ecunia) p(ublica).

Aanteekeningen. — Carthago. — Dessau 9406. — Héron de Villefosse, *Comptes rendus de l'Académie des inscriptions*, 1910, blz. 135; *Année épigraphique*, 1910, n. 78.

5. *anno CLXXVII*, het jaar 177 van de aera van Carthago overeenkomend met het jaar 133 na Christus.

7. *legitimis*, de som die men verplicht was te storten bij het aanvaarden van het ambt van duumvir quinquennalis.

Lucius Domitius Rogatus, tribunus militum van Legio VI Victrix ten tijde van Keizer Hadrianus.

Prosopographia, II, blz. 23 n. 138. — Stein, *Realencyclopädie*, V, 1433 n. 75.

731 **C I L. VI 1607**

Dis Manib(us). L(ucio) Domitio L(uci) f(ilio) Quir(ina tribu) Rogato, pontif(ici) minori, proc(uratori) Aug(usti) Provinc(iae) Dalmat(iae), proc(uratori) monetae Aug(ustae), ab epistul(is) Lucii Aelii Caesaris, praef(ecto) eq(uitum) Alae I Aravacorum, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) VI Victric(is), praef(ecto) Coh(ortis) I Fl(aviae) equitatae, praef(ecto) Coh(ortis) I Dalmatar(um), accenso velato, Domitia Venusta marito optimo et sibi.

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1450.
3. *Lucii Aelii Caesaris*, in het jaar 137.

Onbekende tribunus militum van Legio VI Victrix, die met dit legioen naar Britannia is gegaan in het jaar 121 of 122; verg. C I L. VI 1549 (zie boven, N. 720).

Titus Statilius Optatus, tribunus militum van Legio VI Victrix; verg. C I L. VI 31863 (zie boven, N. 554).

Prosopographia, III, blz. 262 n. 606. — Stein, *Realencyclopädie*, III A, 2194.

Centuriones van Legio VI Victrix.

732 **C I L. XIII 7869**

Matronis Rumanehabus sacr(um). L(ucius) Vitellius Consors, ex pilo Leg(ionis) VI Victr(icis).

Aanteekeningen. — Gulik (Iuliacum). — Riese 731.
1. *ex pilo, primipilaris*; mogelijk te lezen *explorator*.

733 **C I L. XIII 7695**

Herculi Invicto sacrum. G(aius) Terentius Bassus, (centurio) Leg(ionis) VI Victricis, et vexil(l)atio Le(gionis) e[iusdem].

Aanteekeningen. — Brohl. — Riese 726. — Verg. C I L. XIII 7696.

[.]ius Victorinus, centurio van Legio VI Victrix pia fidelis Domitiana tusschen 89 en 97; verg. C I L. XIII 8533 (zie boven, N. 430).

Marcus Iulius Cossutus, centurio van Legio VI Victrix pia fidelis omstreeks het begin van de tweede eeuw; verg. C I L. XIII 7697, 7715 en 7716 (zie boven, N. 488, 486, 632 en 487).

734 **C I L. XIII 8174**

Deanae sacrum. A(ulus) Titius C(ai) f(ilius) Pom(ptina tribu) Severus, Arretio (domo), (centurio) Leg(ionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis), idemque 3 vivarium saepsit.

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 727.

735 **C I L. XIII 1840**

D(is) M(anibus) T(iti) Aureli Aprilis, (centurionis) Leg(ionis) VI Victricis, Iulia Iustina coniug[i] piissimo m[e]mor substituit.

Aanteekeningen. — Lyon. — Riese 728.

736 **C I L. V 6881**

Iovi Poenino L(ucius) Paccius L(uci) f(ilius) Pal(atina tribu) Nonianus, Fundis, (centurio) Leg(ionis) VI Victricis p(iae) f(idelis), ex voto.

Aanteekeningen. — Grand St. Bernard. — Riese 730.

Manschappen van Legio VI Victrix.

737 **C I L. XIII 1328***

Matr(ibus) et Sul(evis) C(aius) Metti[us] Martialis, b(ene)f(iciarius) L[e]g(ionis) VI Victr(icis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 723. — Zie boven, N. 128. — Zeker ten onrechte in het Corpus onder de valsche inscripties geplaatst.

738 **C I L. XIII 8590**

L(ucius) Vettius M(arci) f(ilius) Publilia (tribu) Firma[n]u[s], Verona (domo), vetera[n(us)] Leg(ionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis), t(estamento) 3 [f(ieri)] i(ussit). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Asberg (Asciburgium). — Riese 733.

739 **C I L. XIII 8549**

[. . .] Iul(io) Macro, vet(erano) Leg(ionis) VI Vic(tricis) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Neuss. — Riese 732.

§ 13. — Legio X Gemina.

Legio X Gemina, oorspronkelijk een der legioenen van Caesar, later in Hispania en Pannonia, in 70 uit Hispania naar den Rijn gezonden ter versterking van het leger van Cerialis (Tacitus, *Historiae* V 19; Deel I, blz. 246), eerst te Arenacum (Tacitus, *Historiae* V 20) en, na het vertrek van Legio II Adiutrix met Cerialis naar Britannia in 71, te Batavodurum bij Nijmegen, nam deel aan de onderdrukking van den opstand van Saturninus in den winter van 88 op 89 en verkreeg de bijnamen pia fidelis Domitiana, werd omstreeks 105 (tusschen 102 en 107) verplaatst naar Pannonia.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1678–1690. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 33.

740 **C I L. XIII 12215**

Leg(ionis) X.
Leg(ionis) X G(eminae).
3 Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis).
Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen, Rossem, Vechten, Katwijk (?) en Arentsburg. — Riese 861. — Zie boven, N. 115, 176, 232, 274, 324, 348 en 374.

Legatus van Legio X Gemina.

Quintus Lollius Urbicus, legatus van Legio X Gemina in het tweede kwart der tweede eeuw ten tijde van Keizer Hadrianus; verg. C I L. VIII 6706 (zie boven, N. 492).

Prosopographia, III, blz. 297 n. 240. — Miltner, *Realencyclopädie*, XIII, 1392.

Tribuni militum van Legio X Gemina.

Lucius Baebius Avitus, tribunus militum van Legio X Gemina ten tijde van Keizer Vespasianus.

Prosopographia, I, blz. 223 n. 8. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, II, 2730 n. 22.

741 **C I L. VI 1359**

L(ucio) Baebio L(uci) f(ilio) Gal(eria tribu) Avito, praef(ecto) fabr(um), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) X Gem(inae), proc(uratori) Imp(eratoris) 3 Caesaris Vespasiani Aug(usti) Provinciae Lusitaniae, adlecto inter praetorios.

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1378, Riese 865.

Publius Marcius Gallus G[.], tribunus militum van Legio X Gemina en van Legio I Minervia omstreeks het einde der eerste eeuw; verg. de inscriptie *Année épigraphique*, 1929, n. 159 (zie beneden, N. 797).

Groag, *Realencyclopädie*, XIV, 1560 n. 67.

Publius Besius Betuinianus Caius Marius Memmius Sabinus, tribunus militum van Legio X Gemina omstreeks het begin der tweede eeuw.

Prosopographia, I, blz. 236 n. 92. — Henze, *Realencyclopädie*, III, 327.

742 **C I L. VIII 9990**

P(ublio) Besio P(ublii) f(ilio) Quir(ina tribu) Betuiniano C(aio) Mario Memmio Sabino, praef(ecto) Coh(ortis) I Raetorum, trib(uno) Leg(ionis) X 3 G(eminae) p(iae) f(idelis), praef(ecto) Alae Dardanorum, procuratori Imp(eratoris) Caesaris Nervae Traiani Aug(usti) Germ(anici) Dacici monetae, proc(uratori) Provinc(iae) Baeticae, proc(uratori) XX (vigesimae) hered(itatium), 6 proc(uratori) pro leg(ato) Provinc(iae) Mauretaniae Tingitanae, donis donato ab Imp(eratore) Traiano Au(gusto) bello Dacico: corona murali vallari hastis pur(is) vexillo argent(eo), exacti exercitus.

Aanteekeningen. — Tanger (Tingi). — Dessau 1352, Riese 866.

PUBLIUS PRIFERNIUS PAETUS MEMMIUS APOLLINARIS, tribunus militum van Legio X Gemina ten tijde van Keizer Traianus.

Prosopographia, III, blz. 94 n. 690.

743 **C I L. IX 4753**

[P(ublio)] Prifernio P(ubli) f(ilio) Qui(rina tribu) Paeto Memmio Apollinari, IIII (quattuor)vir(o) iur(e) dic(undo) quinq(uennali), mag(istro) iu(venum), 3 praef(ecto) Coh(ortis) III Breuc(orum), trib(uno) Leg(ionis) X Gem(inae), praef(ecto) Alae I Asturum, donis donato exped(itione) Dac(ica) ab Imp(eratore) Traiano: hasta pura vexillo corona murali, proc(uratori) Provinc(iae) Sicil(iae), 6 proc(uratori) Provinc(iae) Lusitan(iae), proc(uratori) XX (vigesimae) her(editatium), proc(uratori) Prov(inciae) Thrac(iae), proc(uratori) Prov(inciae) Noricae, P(ublius) Memmius P(ubli) f(ilius) Qui(rina tribu) Apollinaris patri piissimo.

AANTEEKENINGEN. — Contigliano. — Dessau 1350.

LUCIUS IULIUS APRONIUS MAENIUS PIUS SALAMALLIANUS, tribunus laticlavius van Legio X Gemina in den tijd van Keizer Severus Alexander; verg. C I L. VIII 18270 (zie boven, N. 543).

Prosopographia, II, blz. 167 n. 104. — Riba, *Realencyclopädie*, X, 166 n. 77.

LUCIUS PETRONIUS TAURUS VOLUSIANUS, tribunus militum van Legio X Gemina, consul in 261; verg. C I L. XI 1836 (zie beneden, N. 862).

Prosopographia, III, blz. 30 n. 231.

CENTURIONES VAN LEGIO X GEMINA.

TITUS DESTICIUS SEVERUS, primus pilus van Legio X Gemina omstreeks 150; verg. de inscriptie *Supplementum Italicum* 1227 (zie boven, N. 564).

Prosopographia, II, blz. 8 n. 50. — Stein, *Realencyclopädie*, V, 254.

SILIUS HOSPES, hastatus van Legio X Gemina; verg. C I L. II 4114 (zie boven, N. 569).

MARCUS VIBIUS MARTIALIS, centurio van LEGIO X Gemina ten tijde van Keizer Vespasianus; verg. C I L. XIII 4624 (zie boven, N. 426).

COMINIUS CELSUS, centurio van Legio X Gemina vóór het jaar 89; verg. C I L. XIII 8733 (zie beneden, N. 751).

HOS[TILIUS?] MARCELLUS, centurio van Legio X Gemina vóór het jaar 89; verg. C I L. XIII 12086 (zie beneden, N. 755).

BLANDUS, centurio van Legio X Gemina; verg. C I L. XIII 8738 (zie boven, N. 190).

744 **C I L. XIII 7698**

Herculi Saxano C(aius) Offius Marcellus, (centurio) [L(egionis)] X G(eminae), et cu(m) eo commilitones v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl, thans in het museum te Nijmegen. — Brambach 679, Riese 869. — Janssen, *Bonner Jahrbücher*, VII (1845), blz. 43. — Leemans, *Bonner Jahrbücher*, XIII (1848), blz. 197.

745 **C I L. XIII 7699**

Herculi Saxsano Q(uintus) Manlius Priscus, (centurio) Leg(ionis) X Gemina(e), et com(m)ilitones v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 871.

IULIUS RUFUS, centurio van Legio X Gemina; verg. de inscriptie *Année épigraphique*, 1894, n. 150 (zie beneden, N. 757).

SEXTUS DONNIUS VINDEX, centurio van Legio X Gemina pia fidelis Domitiana tusschen 89 en 97; verg. C I L. XIII 7717 (zie boven, N. 431).

746 **C I L. XIII 7718**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [He]rc(uli) [Sa]xan(o) C(aius) Nigidius Aponinus, (centurio) Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), et commilitones Leg(ionis) 3 eiusdem v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 872.

MANSCHAPPEN VAN LEGIO X GEMINA.

747 **C I L. XII 367**

A(ulus) Iulius Saturninus, signifer Leg(ionis) X [G]em(inae) p(iae) f(idelis), IIII (quattuor)vir C(oloniae) I(uliae) A(ugustae) A(pollinaris), vivus fecit, 3 sibi et suis.

AANTEEKENINGEN. — Riez (Colonia Iulia Augusta Apollinaris Reiorum). — Riese 867.

748 **C I L. XIII 7694**

Herculi Barbato sacrum. M(arcus) Hellius Secundus, tubicen Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 868.

749 **C I L. XII 4364**

M(arco) Maecio M(arci) f(ilio) Oceano, Numisiae M(arci) l(ibertae) (P]rivatae, C(aio) Maecio Ingenuo, equiti Leg(ionis) X Gem(inae), Q(uinto) 3 Pompeio [. . .] Philotaero, v(ivae) Valeriae L(uci) f(iliae) Severae.

Aanteekeningen. — Narbonne. — Riese 874.

1. *Marci libertae,* of *mulieris libertae.*

750 **C I L. XIII 8732**

[M(arcus) Au]relius T(iti) f(ilius) Gal(eria tribu) [Fl]avos, Cal(agurri), mil(es) Leg(ionis) X Gem(inae), ann(orum) XL, stip(endiorum) XVIII, et 3 M(arcus) Aurelius T(iti) f(ilius) Gal(eria tribu) Festus, Calag(urri), ann(orum) XXXVIII, stip(endiorum) XVII, et Aurelius Flavi f(ilius) Flavinus, lixa, annorum XVIII, hic siti sunt. S(it) v(obis) t(erra) l(evis). H(eres) f(aciendum) 6 c(uravit).

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 875. — Zie boven, N. 121.

751 **C I L. XIII 8733**

Q(uintus) Bisius Secund(us) Q(uinti) f(ilius), domo Brixsae, mil(es) Leg(ionis) X G(eminae), (centuriae) Comini Celsi, an(norum) XXX, stip(endi- 3 orum) VII. Hered(es) ex [t(estamento) f(aciendum) c(uraverunt)].

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 876. — Zie boven, N. 123.

752 **C I L. XIII 8734**

L(ucius) Cassius L(uci) f(ilius) Stell(atina tribu) Clemens Taurus, mil(es) Leg(ionis) X Gem(inae), an(norum) XL, stip(endiorum) XXI, h(ic) s(itus) e(st).

Aanteekeningen. — Ubbergen bij Nijmegen. — Riese 878. — Zie boven, N. 135.

753 **C I L. XIII 8736**

L(ucius) Valerius L(uci) f(ilius) Vol(tinia tribu) Marinus, Tol(osa) [d(omo)], mil(es) L(egionis) X G(eminae), an(norum) XXXV, aer(orum) XII. S(it) 3 t(ibi) t(erra) l(evis). H(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Orelli 3851, Riese 879. — Zie boven, N. 122.

754 **C I L. XIII 8713**

[For]tuna[e]us Pr[. . . .], m(iles) L(egionis) X G(eminae), [. . . . v(otum)] s(olvit).

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 880. — Zie boven N. 206.

755 **C I L. XIII 12086**

[. , Vero]na, [mil(es) Leg(ionis) X G]em(inae), (centuriae) Hos[tili] Marcelli, anno[r]um XXXV, aerorum XIIII, hic s(itus) est. S(it) t(ibi) t(erra) 3 [l(evis)]. Heres ex t(estamento) f(aciendum) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 870. — Zie boven, N. 137.

756 **C I L. XIII 8741**

M(arcus) Va[l.] f(ilius) Pu[blilia (tribu)] Cam[.], Ver[ona (domo).].

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 884. — Zie boven, N. 125. — Naar alle waarschijnlijkheid het grafschrift voor een soldaat van Legio X Gemina.

757

M(arcus) Cassius Festus, miles Leg(ionis) X, (centuriae) Iuli Rufi, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Grand St. Bernard. — Riese 873. — *Notizie degli scavi*, 1894, blz. 36; *Revue archéologique*, 3e S. XXV (1894), blz. 399 n. 150.

758 **C I L. XIII 8735**

Dis Manibus. G(aio) Iulio Clau(dia tribu) Pudenti, [I]u[l(ia)] E[m]ona, vet(erano) Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), an(norum) L, et Iul(io) 3 Iun(io) f(ilio) eius. H(ic) s(itus) e(st). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 882. — Zie boven, N. 150.

759 **C I L. XIII 8715**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) C[l(audius)] Ianuarius, ve[t(eranus)] L(egionis) X [G(eminae)] p(iae) [f(idelis)], v(otum) s(olvit) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Ubbergen bij Nijmegen. — Riese 881. — Zie boven, N. 131.

760 **C I L. XIII 8283**

M(arcus) Val(erius) Celerinus Papiria (tribu), Astigi, cives Agrippine(nsis), veter(anus) Leg(ionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis), vivos fecit sibi et Marciae 3 Proculae uxori.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 883.

§ 14. — Legio XXII Primigenia.

Legio XXII Primigenia, waarschijnlijk opgericht in 39 door Keizer Gaius bij de voorbereiding van zijn expeditie naar Germania, wellicht korten tijd in Germania Inferior, maar zeker reeds in 41 of 42 in garnizoen te Mogontiacum (Mainz), na den burgeroorlog van 69 eerst in Pannonia, maar reeds in 71 weder naar Germania Inferior verplaatst en daar in garnizoen gelegd bij Xanten, nam deel aan de onderdrukking van den opstand van Saturninus in den winter van 88 op 89 en verkreeg de bijnamen pia fiedlis Domitiana, werd omstreeks 92 verplaatst naar Mogontiacum (Mainz) in Germania Superior.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1797—1820. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 56.

761 **C I L. XIII 12381**

Leg(ionis) XXII Prim(igeniae).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen en Vechten (N. 115, 232 en 324). — Riese 1093.

762

Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis) D(omitianae).

Aanteekeningen. — Stempel op baksteenen, gevonden in Holland. — Brambach 140.

763 **C I L. XIII 6690**

Genium Legioni(s) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis). Honori aquilae Leg(ionis) s(upra) s(criptae) Aurelius [.].

Aanteekeningen. — Mainz. — Riese 1161.

Legati van Legio XXII Primigenia.

Gaius Dillius Vocula, legatus van Legio XXII Primigenia in het jaar 69; verg. C.I.L. VI 1402 (zie boven, N. 424).

Prosopographie, II, blz. 13 n. 76. — Von Wotawa, *Realencyclopadie*, V. 643 n. 2.

Aulus Iunius Pastor Lucius Caesennius Sospes, legatus van Legio XXII Primigenia pia fidelis omstreeks het jaar 150; verg. C. I. L. VI 1435 (zie boven, N. 536).

Prosopographia, II, blz. 241 n. 522. — Groag, *Realencyclopädie*, X, 1074 n. 118.

[.]us Annianus, legatus van Legio XXII Primigenia pia fidelis Gordiana in het jaar 242; verg. C. I. L. XIII 6763 (zie boven, N. 651).

TRIBUNI MILITUM VAN LEGIO XXII PRIMIGENIA.

MARCUS RUTILIUS LUPUS, tribunus militum van Legio XXII Primigenia, waarschijnlijk in den tijd van Keizer Vespasianus.

Prosopographia, II, blz. 149 n. 172.

764 **C I L. III 10893**

Nymphas salutares M(arcus) Rutilius Lupus, tr(ibunus) mil(itum) Leg(ionis) XXII, q(uaestor), tr(ibunus) pl(ebis), leg(atus) Aug(usti) Leg(ionis) XIII 3 Gem(inae), [.].

AANTEEKENINGEN. — Varasdin-Töplitz. — Riese 1124.

[.] SOSPES (?), tribunus militum van Legio XXII Primigenia in den tijd der Keizers Titus en Domitianus.

765 **C I L. III 6818**

[.] P(ublii) f(ilio) Stel(latina tribu) Sosp[iti ?, ...]ti fetiali, leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore) Provinc(iae) Gal(atiae) Pisid(iae) Phryg(iae) Luc(aoniae) Isaur(iae) Paphlag(oniae) Ponti Galat(ici) Ponti Polemoniani Arm(eniae), leg(ato) Leg(ionis) XIII Gem(inae), donat(o) don(is) militarib(us) expedit(ione) Suebic(a) et Sarm(atica): cor(ona) mur(ali) cor(ona) vall(ari) cor(ona) aur(ea) hast(is) pur(is) trib(us) vexill(is) trib(us), curat(ori) coloni[a]r(um) et municipior(um), prae(fecto) frum(enti) dand(i) ex s(enatus) c(onsulto), praetori, aed(ili) curul(i), q(uaestori) Cret(ae) et C[yr(enarum)], trib(uno) Leg(ionis) XXII Primigen(iae), III (trium)vir(o) a(uro) a(rgento) a(ere) f(lando) f(eriundo), Thiasus lib(ertus).

AANTEEKENINGEN. — Yalowadj (Antiochia Pisidiae). — Dessau 1017, Riese 1126.

GAIUS VIBIUS SALUTARIS, tribunus militum van Legio XXII Primigenia in de tweede helft der eerste eeuw; verg. C I L. III 6065 en 14195, 6 (zie boven, N. 567).

Prosopographia, III, blz. 425 n. 397.

PUBLIUS AELIUS HADRIANUS, de latere Keizer, tribunus militum van Legio XXII Primigenia omstreeks het jaar 97; verg. Historia Augusta, *Vita Hadriani* 2, 5, etc.; verg. C I L III 550 (zie beneden, N. 779).

Prosopographia, I, blz. 16 n. 140. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 493 n. 64.

AULUS PLATORIUS NEPOS, tribunus militum van Legio XXII Primigenia pia fidelis omstreeks het begin van de tweede eeuw; verg. C I L. V 877 (zie boven, N. 489).

Prosopographia, III, blz. 43 n. 337.

QUINTUS LOLLIUS URBICUS, tribunus laticlavius van Legio XXII Primigenia omstreeks het midden van de eerste helft der tweede eeuw; verg. C I L. VIII 6706 (zie boven, N. 492).

Prosopographia, II, blz. 297 n. 240. — F. Miltner, *Realencyclopädie*, XIII, 1392.

LUCIUS MARIUS MAXIMUS PERPETUUS AURELIANUS, tribunus laticlavius van Legio XXII Primigenia omstreeks het einde der tweede eeuw; verg. C I L. VI 1450 (zie boven, N. 457).

Prosopographia, II, blz. 346 n. 230. — F. Miltner, *Realencyclopädie*, XIV, 1828 n. 48.

CENTURIONES VAN LEGIO XXII PRIMIGENIA.

CALPURNIUS REPENTINUS, DONATIUS VALENS, NONIUS RECEPTUS, ROMILIUS MARCELLUS, centuriones van Legio XXII Primigenia in het begin van het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* I 56.

766 **C I L. VI 3567=7548**

D(is) M(anibus). L(ucio) Appio Secundo, mil(iti) Leg(ionis) XXII Prim(igeniae), (centuria) Petroni, milit(avit) ann(is) XVII, Q(uintus) Valerius her(es) 3 posuit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Wellicht uit de jaren 69 en 70.

767 **C I L. XIII 8175**

Deanae sacr(um). Q(uintus) Vettius Rufus, (centurio) Leg(ionis) XXII, l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1158.

768 **C I L. XIII 7703**

Herculi Saxano sacrum. Vexsillatio Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae), qui sunt sub cura L(ucii) Aprili, (centurionis) [.].

AANTEEKENINGEN. — Schweppenburg. — Riese 1157.

769 **C I L. VI 32881**

Dis Manibus. L(ucio) Vafrio Epaphrodito, manumisso testament(o) L(uci) Vafri Tironis, centurionis Leg(ionis) XXII Primig(eniae), (ante diem) X 3 k(alendas) Apr(iles) Imp(eratore) Domitiano Aug(usto) Germanico XII co(n)-s(ule), annorum XXX; vixit ann(is) XXXI d(iebus) X; Helius, M(arci) Clodi Valentis evocati Aug(usti) ser(vus), fratri benemeren(ti) fecit.

AANTEEKENINGEN. — Rome.

2. *ante – consule*, 23 Maart 86.

770 **C I L. XIII 6357**

Abnobae Q(uintus) Antonius Silo, (centurio) Leg(ionis) I Adiutricis et Leg(ionis) II Adiutricis et Leg(ionis) III Aug(ustae) et Leg(ionis) IIII F(laviae) 3 F(elicis) et Leg(ionis) XI C(laudiae) p(iae) f(idelis) et Leg(ionis) XXII p(iae) f(idelis) D(omitianae), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Rötenberg, in het Schänzle. — Orelli 4974, Brambach 1626, Dessau 3914, Riese 68. — Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 202. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 205 en 209.

771 **C I L. XIII 7704**

Herculi Saxsano sacrum. C(aius) Sulpicius Maturus, (centurio) Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis), et commilitones Leg(ionis) eiusdem, qui 3 sub eo sunt, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Tönnisstein. — Riese 1232.

MANSCHAPPEN VAN LEGIO XXII PRIMIGENIA.

772 **C I L. XIII 8289**

T(ito) Iulio Tuttio T(iti) f(ilio) Claudia (tribu) Viruno, mil(iti) Leg(ionis) XXII Primig(eniae), ann(orum) XXXXIII, stip(endiorum) XIIX.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1160.

773 **C I L. XIII 7724**

Nymphis L(ucius) Iulius C[. . .]us, [mi]l(es) Leg(ionis) Pr(imigeniae), d(ono) d(edit).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 1159.

GAIUS PACCIUS PASTOR, veteranus van Legio XXII pia fidelis Domitiana tusschen 89 en 97; verg. C I L. 7725 (zie boven, N. 432).

§ 15. — LEGIO I MINERVIA.

LEGIO I MINERVIA, opgericht door Keizer Domitianus (Cassius Dio LV 24, 3) waarschijnlijk in 83, bij de toebereidselen voor den oorlog tegen de Chatten, als Legio I Flavia Minervia, en in garnizoen gelegd te Bonna in plaats van Legio XXI Rapax. Na de onderdrukking van den opstand van Saturninus in den winter van 88 op 89 kreeg het legioen de eerenamen *pia fidelis Domitiana*. De staf van Legio I Minervia en het depot is waarschijnlijk steeds te Bonna gebleven, ook als het legioen of een detachement uit het legioen naar een andere provincie is gedirigeerd.

Het legioen was zeker nog in 295 te Bonna; verg. C I L. XIII 8019 (zie boven, N. 463).

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1420–1434. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 4.

774 **C I L. XIII 12043**

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), Imp(eratoris) Severi Aug(usti) n(ostri) fil(io), tribunic(ia) potest(ate) VI, consul(i), procon-
3 sul(i), Legio I M(inervia) p(ia) f(idelis).

Aanteekeningen. — Bonn. — Dessau 9083, Riese 179. — Lehner, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, III (1910), blz. 34.

2. *tribunicia potestate VI*, in het jaar 203.

775 **C I L. XIII 12042**

Divae Iuliae Leg(io) I Min(ervia) Antoniniana p(ia) f(idelis).

Aanteekeningen. — Bonn, thans in het museum aldaar. — Dessau 9083 *a*, Riese 212. — Lehner, *Römisch-Germanisches Korr.-Blatt*, III (1910), blz. 33.

1. *Divae Iuliae, Domnae*, dus onder Keizer Elagabalus. — Aan Iulia Domna (overleden in 217) is ook gewijd C I L. VIII 26225 (Dessau 8920 *a*).

776 **C I L. XIII 8033**

Deo Silvano, C(o)ho(rtis) VIII (centuriae) Honora(ti), Atiana, contiber-
(nalis) signiferi, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Bonn. — Riese 551. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 214.

777 **C I L. XIII 7944**

In h(onorem) [d(omus) d(ivinae)] Hluϑenae sa[crum] pro salute Im[p(eratoris) Caes(aris) M(arci) Aur(eli) S]everi Alexa[ndri Pii] Fel(icis)
3 Invicti [Aug(usti) et Iul(iae)] Mamae(a)e, ma[tris Aug(usti) n(ostri)], vexillat(io) Leg(ionis) [I M(inerviae) Sev(erae) Alex(andrianae) p(iae) f(idelis), cu]r(am) agen(te) Ing[enuo].

Aanteekeningen. — Iversheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 188 n. A. 1400). — Dessau 4745, Riese 227.

1. *Hluϑenae*. — Over de godin Hludana zie beneden; verg. Dessau 1461, n. 2.

4. *curam agente Ingenuo*. — Lehner stelt voor: *agent(ium) in c*[*alcariis*]: verg. C I L. XIII 7946 en 6623 (Dessau 9119); zie Hirschfeld, *Kleine Schriften*, blz. 625; Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, XCVI (1895), blz. 257; F. Drexel, *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission*, XIV (1922), blz. 42 n. 207.

778 **C I L. XIII 12112**

Leg(ionis) I Min(erviae).
Leg(ionis) I Min(erviae) p(iae) f(idelis).
3 Leg(ionis) I M(inerviae) Ant(oninianae).
Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) Anton(inianae).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen, Wijk bij Duurstede, Alfen, Roomburg, Brittenburg en Arentsburg. — Zie boven, N. 115, 176, 232, 287, 331, 338, 348 en 375. — Riese 486.

Legati van Legio I Minervia.

Lucius Licinius Sura, vriend van Keizer Traianus, consul in 102 en 107, legatus van Legio I Minervia tegen het einde der eerste eeuw, daarna legatus van Belgica ten tijde van Keizer Domitianus; verg. de inscriptie C I L. VI 1444 = 31654 (zie boven, N. 533).

Prosopographia, II, blz. 285 n. 174. — Groag, *Realencyclopädie*, XIII, 471 n. 167.

Publius Aelius Hadrianus, de latere keizer, legatus van Legio I Minervia tijdens den oorlog tegen de Daciërs (101 tot 107) onder Keizer Traianus, consul in 108; verg. Historia Augusta, *Vita Hadriani* 3, 6.

Prosopographia, I, blz. 16 n. 140. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 493 n. 64.

779 **C I L. III 550**

P(ublio) Aelio P(ubli) f(ilio) Serg(ia tribu) Hadriano, co(n)s(uli), VII(septem)-viro epulonum, sodali Augustali, leg(ato) pro pr(aetore) Imp(eratoris) Nervae
3 Traiani Caesaris Aug(usti) Germanici Dacici Pannoniae Inferioris, praetori eodemque tempore leg(ato) Leg(ionis) I Minerviae p(iae) f(idelis) bello Dacico, item trib(uno) pleb(is), quaestori Imperatoris Traiani et comiti expeditionis
6 Dacicae, donis militaribus ab eo donato bis, trib(uno) Leg(ionis) II Adiutricis p(iae) f(idelis), item Legionis V Macedonicae, item Legionis XXII Primigeniae p(iae) f(idelis), seviro turmae eq(uitum) R(omanorum), praef(ecto) feria-
9 rum Latinarum, X (decem)viro s(tlitibus) i(udicandis).

Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ καὶ ἡ τῶν ἑξακοσίων καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τὸν ἄρχοντα ἑαυτῶν Ἀδριανόν.

Aanteekeningen. — Athene, in het theater, op de basis van een standbeeld. — Dessau 308, Riese 96. — Verg. *Annali dell' Istituto*, 1862, blz. 137.

1. *Hadriano*, de latere keizer; dezelfde ambten worden opgesomd in *Vita Hadriani* 1–3.

–. *consuli*, consul suffectus in het jaar 108.

2. *legato – Pannoniae Inferioris*, in het zelfde jaar, vóór het consulaat.

3. *praetori – tribuno plebis*, waarschijnlijk in 105; legatus terwijl hij praetor was.

5. *quaestori*, in het jaar 101; verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II, blz. 555.
–. *comiti expeditionis Dacicae*, nadat hij quaestor was geweest.
11. ἄρχοντα, te Athene in het jaar 112; verg. *Fragmenta historicorum Graecorum*, III, blz. 623: Phlegon, fragm. 50.

Onbekende legatus van Legio I Minervia, ten tijde van Keizer Traianus omstreeks 112.

780 **C I L. III 6819**

[.], leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore) Provinc(iarum) Galat(iae) Phryg(iae) Pisid(iae) Lycaon(iae) Paphlag(oniae), item ad census Paphlag(oniae),
3 leg(ato) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) in Germ(ania) Infer(iore), praetori candidato Imp(eratoris) Traiani Aug(usti) Germ(anici) Dacici Parth(ici), trib(uno) pleb(is) candid(ato) eiusdem, [XV]vir(o) sac(ris) fac(iundis), ad acta
6 senatus, q(uaestori), V[I (se)vir(o)] eq(uitum) R(omanorum), trib(uno) Leg(ionis) XXII P(rimigeniae) p(iae) f(idelis), X(decem)vir(o) stli[tib(us) iudi]candis, et [.].

Aanteekeningen. - – Yalowadj (Antiochia Pisidiae). — Dessau 1039, Riese 498. — *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 579 n. 1345.

2. *ad census Paphlagoniae*: verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II (3de uitg.), blz. 1092 n. 3.

4. *Traiani – Parthici*, vorm van den naam van Keizer Traianus in de jaren 116 en 117; verg. C I L. II 1097 (Dessau 297).

5. *ad acta senatus*; verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II, blz. 901.

7. *et* [.]. — Waarschijnlijk volgde nog de naam van een tweeden persoon, voor wien de inscriptie was opgericht.

Onbekende legatus van Legio I Minervia (wellicht Marcus Pontius Laelianus?) ten tijde van Keizer Antoninus Pius omstreeks 140; verg. C I L. VI 1549 (zie boven, N. 720).

Gnaeus Cornelius Aquilius Niger, legatus van Legio I Minervia.
Prosopographia, I, blz. 440 n. 1068. — Groag, *Realencyclopädie*, IV, 1259 n. 61.

781 **C I L. XIII 8006**

Apollin(i) Livici Cn(aeus) Cornelius Aquilius Niger, leg(atus) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) [f(idelis)], item proconsul Provinciae Gal(liae) Narbonensis,
3 item [s]odalis Hadrianal(is).

Aanteekeningen. — Dietkirchen bij Bonn. — Orelli 2021, Brambach 463, Riese 503.

Lucius Pullaienus Gargilius Antiquus, legatus van Legio I Minervia kort vóór het jaar 161.
Prosopographia, III, blz. 109 n. 800.

782 **C I L. III 7394**

L(ucio) Pullaieno Gargilio Antiquo, X(decem)v(iro) stlitib(us) iudic(andis), trib(uno) laticl(avio) Leg(ionis) III Gallic(ae), qua(e)stori cand(idato) Aug(usti), trib(uno) pl(ebis), pr(aetori), curat(ori) Viae Clodiae Cassiae Ciminiae trium Traianar(um), legato Leg(ionis) I Minerv(iae), leg(ato) Augustor(um) pro pr(aetore) Prov(inciae) Thrac(iae), co(n)s(uli) designato, Gaius Alexander et Aelius Sacerdos et Flavius Valens, corniculari.

Aanteekeningen. — Erekli (Perinthus-Heraclea), in Thracia. — Dessau 1093, Riese 500.

4. *legato – Thraciae,* onder de Keizers Marcus en Verus in 161, volgens de munten.

Marcus Claudius Fronto, legatus van Legio I Minervia in den oorlog tegen de Parthen (161 tot 166).

Prosopographia, I, blz. 373 n. 699. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2722 n. 157.

783 **C I L. VI 1377 = 31640**

M(arco) Claudio [Ti(berii)] f(ilio) Q[uirina (tribu)] Frontoni, co(n)s(uli), [...] leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provincia[e Moesiae] Super(ioris), simul leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provincia[r(um) trium] Daciar(um), leg(ato) Augg. (Augustorum) pr(o) pr(aetore) Moesiae Super(ioris), [simul] Daciae Apule(n)sis [et Poroliss(ensis)], leg(ato) Augg.(Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinciae Moesiae Super(ioris), comiti divi Veri Aug(usti), donato donis militarib(us) bello Armeniaco et Parthico ab Imperatore Antonino Aug(usto) et a divo Vero Aug(usto): corona murali item vallari item classica item aurea item hastis puris IIII item v[e]xillis IIII, curatori operum locorumq(ue) publicor(um), misso ad iuventutem per Italiam legendam, leg(ato) Augg. (Augustorum) pr(o) pr(aetore) exercitus legionarii et auxilior(um) per Orientem et Armeniam et Osrhoenam et Anthemusiam ductorum, leg(ato) Augg.(Augustorum) Legioni(s) primae Minerviae in exspeditionem Parthicam deducendae, leg(ato) divi Antonini Aug(usti) Leg(ionis) XI Cl(audiae), praetori, aedili curuli, ab actis senatus, quaestori urbano, X(decem)viro stlitibus iudicandis. Huic senatus auctore<m> Imperatore M(arco) Aurelio Antonino Aug(usto) Armeniaco Medico Parthico maximo, quod post aliquot secunda proelia adversum Germanos et Iazyges ad postremum pro r(e) p(ublica) fortiter pugnans ceciderit, armatam statuam [poni] in Foro divi Traiani pecunia publica cen[suit].

Aanteekeningen. — Rome. — Henzen 5478, Dessau 1098, Riese 501. — A. von Domaszewski, *Neue Heidelberger Jahrbücher*, V (1895), blz. 110.

1. *Claudio Tiberii filio.* — Op den steen staat *Claudio f. q.*, verbeterd naar C I L. III 1457 (de volgende inscriptie).

2. *legato – Porolissensis.* — Lees: *legato Augusti pro praetore Provinciarum Daciarum trium: Provinciae Daciae Maluensis , Provinciae Daciae Porolissensis, Provinciae Daciae Apulensis*; verg. Marquardt, *Staatsverwaltung*, I (2de uitg.), blz. 309.

5. *legato – Superioris*, terwijl hij tevens legatus was van de Tres provinciae Daciae, in de jaren 169 en 170; bij de verdediging van deze provincies is hij gesneuveld.

9. *misso – legendam*; verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II (3de uitg.), blz. 850 n. 3.

10. *legato – auxiliorum*, een *legatio extra ordinem data*: verg. Mommsen, *Staatsrecht*, II (3de uitg.), blz. 853.

12. *Anthemusiam*, een regio van Mesopotamia.

18. *ceciderit*, in 170; in dat zelfde jaar werd als zijn opvolger in Dacia benoemd Cornelius Clemens; verg. C I L. VIII 9365 (Dessau 1099).

19. *poni*; op den steen staat *et*.

784 **C I L. III 1457**

M(arco) Cl(audio) Ti(beri) filio Quirin(a tribu) Frontoni, co(n)s(uli), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) trium Dac(iarum) et Moes(iae) Sup(erioris), comiti
3 divi Veri Aug(usti), donat(o) donis milit(aribus) bello Armen(iaco) et Parth(ico) ab Imp(eratore) Antonin(o) Aug(usto) et a divo Vero August(o): coron(a) mural(i) item vallar(i) item classic(a) item aurea item hast(is) puris IIII item vexill(is),
6 curator(i) oper(um) locorumq(ue) public(orum), leg(ato) Leg(ionis) I Min(erviae), leg(ato) Leg(ionis) XI Cl(audiae), praetori, aedili curuli, ab actis senatus, quaestori urbano, decemviro stlitibus iudicandis, Col(onia) Ulp(ia) Traian(a) Aug(usta)
9 Dac(ica) Sarmiz(egetusa) patrono, fortissim(o) duci, amplissim(o) praesidi.

Aanteekeningen. — Várhely (Sarmizegetusa), in Dacia. — Henzen 5479, Dessau 1097, Riese 502. — Verg. C I L. VI 1377 (de vorige inscriptie).

1. *Claudio Frontoni*, vermeld bij Lucianus, *Quomodo historia conscribenda sit* 21. — De inscriptie C I L. III 1457 stamt uit den tijd, toen hij legatus was van Dacia; C I L. VI 1377 is opgericht na zijn dood.

–. *consuli*, consul suffectus in 166 of eenige jaren vroeger.

2. *comiti*, van Keizer Lucius Verus (overleden in 169), in den oorlog tegen de Sarmaten.

3. *donis militaribus*, ontvangen bij den triumph van Marcus en Verus in 166.

Lucius Calpurnius Proclus, legatus van Legio I Minervia omstreeks 175, later legatus der Provincia Belgica; verg. de inscripties uit Antiochia Pisidiae en C I Gr. 4011 (zie boven, N. 538 en 539).

Prosopographia, I, blz. 288 n. 251. — Groag, *Realencyclopädie*, III. 1400 n. 101.

785

Aufaniabus L(ucius) Calpurnius Proclus, leg(atus) Aug(usti) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 168; *Année épigraphique*, 1930, n. 24.

786 **C I L. XIII 8009**

Hercul[i] L(ucius) Calpurnius Proclus, leg(atus) Aug(usti) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), [p]eracto ope[r]e valetudinar(ii).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 181 n. 2566). — Dessau 2458, Riese 497. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXIII (1883), blz. 64.

2. *valetudinarii*. — Het valetudinarium bevond zich in het legerkamp.

GAIUS SCRIBONIUS GENIALIS, legatus van Legio I Minervia, waarschijnlijk ten tijde van de Keizers Marcus Aurelius en Lucius Verus.

Groag, *Realencyclopädie*, II A, 876 n. 13.

787 **C I L. XIII 12036**

C(aius) Scribonius Genialis, leg(atus) Augg.(Augustorum) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), templ(u)m sanctissimae deae Dianae ponendum 3 curavit.

AANTEEKENINGEN. — Muffendorf bij Godesberg. — Riese 508. — Klinkenberg, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, IV (1911), blz. 35.

AELIUS PLOTINUS, legatus van Legio I Minervia in den tijd van Keizer Commodus.

788 **C I L. XIII 8598**

[Ma]luisis [p(ro) sal(ute) Im]p(eratoris) Caes(aris) M(arci) Au[r(elii) Co]m-m[o]di Anton(ini) [Aug(usti)] Pii [Felicis] et [Le]g(ionis) I Min(erviae) p(iae) 3 f(idelis) [Ae]l(ius) P[lo]tinus, [le]g(atus) Augusti [L]eg(ionis) eiusdem, [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nieukerk. — Brambach 2032, Riese 144. — Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, XCVI (1895), blz. 250.

1. *Commodi* en *Felicis*. — Deze woorden zijn weggebeiteld.

CLAUDIUS APOLLINARIS, legatus van Legio I Minervia in het jaar 190.

Prosopographia, I, blz. 348 n. 637. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2674 n. 47.

789 **C I L. XIII 7946**

[I(ovi) o(ptimo)] m(aximo) et Gen[io vexil(lationis) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) et t]eg(ulariae) et ca[lcariae pro salute] Im[p(eratoris)] M(arci) 3 Aur(elii) Com[modi] Aug(usti) sub Cla[ud(io)] Apollin[are, l]eg(ato) Leg(ionis) I M(inerviae), et Sa[bi]nio Nep[otian]o, pr(a)ef(ecto) vexil(lationis), sub c[ura]

M(arci) C[l(audii) Va]lentis, sig(niferi) Leg(ionis) I [M(inerviae) p(iae) f(idelis)],
6 I[mp(eratore) Commodo VI et Sep]t(imiano) co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Iversheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 188 n. A. 1404). — Riese 147. — Freudenberg, *Bonner Jahrbücher*, L (1871), blz. 188; Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXXVIII (1889), blz. 244.

1. *Genio – tegulariae*, aangevuld naar C I L. XIII 7943.

2. *tegulariae et calcariae* (?), Lehner; verg. C I L. XIII 7945 (zie beneden, N. 793).

4. *Nepotiano*, praefectus castrorum op 19 Sept. 190; verg. C I L. XIII 8016 (zie N. 808).

6. *Commodo VI et Septimiano consulibus*, in het jaar 190.

Quintus Venidius Rufus, legatus van Legio I Minervia omstreeks 194, later legatus van Germania Inferior; verg. C I L. XIII 8828 (zie boven, N. 345, 454 en 513).

Prosopographia, III, blz. 395 n. 245.

790 **C I L. XIII 7994**

Fortuni[s] salutaribu[s], Aesculapio, Hyg[iae] Q(uintus) Venidius Ruf[us] Mariu[s] Maxim[us L(ucius)] Calvinianu[s, le]g(atus) Leg(ionis) I Mi(nerviae),
3 leg(atus) Aug(usti) pr(o) [pr(aetore)] Provinc(iae) Cilic[iae], d(ono) [d(edit)].

Aanteekeningen. — Godesberg, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 180 n. U. 74). — Orelli 1767 = 5024, Brambach 516, Riese 504.

3. *legatus – Ciliciae*, in het jaar 196. — In 198 was Venidius Rufus stadhouder van Syria Phoenice, in 205 stadhouder van Germania Inferior; het altaar is dus vóór 198 gewijd.

Titus Flavius Secundus Philippianus, legatus van Legio I Minervia omstreeks 195.

Prosopographia, II, blz. 75 n. 238. — Goldfinger, *Realencyclopädie*, VI, 2616 n. 175.

791 **C I L. XIII 1673**

[Io]vi De[pulsori] Bonae Menti ac R[e]duci Fortunae redhibita et suscepta provincia T(itus) Flavius Secundus Philipp[ia]nus, v(ir) c(larissimus), leg(atus)
3 Auggg.(Augustorum trium) Prov(inciae) Lug(dunensis), leg(atus) Legg.(legionum duarum) I M(inerviae) et XIIII Gem(inae), allect(us) inter praetorios tribunicios quaestorios, trib(unus) militum Leg(ionis) VII Gem(inae), cum Iulia Nepotilla
6 c(larissima) f(emina) sua et T(ito) Fl(avio) Victorino Philippiano c(larissimo) i(uveni), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) V Maced(onicae), et T(ito) Fl(avio) Aristo Ulpiano c(larissimo) p(uero), lecto in patricias familias, aram constituit
9 ac dedicavit.

Aanteekeningen. — Lyon, op een altaar, gevonden bij het altaar voor

Roma en Augustus. — Orelli 922, Dessau 1152, Riese 506. — Het altaar is gewijd, nadat Philippianus was teruggekeerd in zijn provincie, waaruit hij was verdreven door Clodius Albinus (overl. 19 Februari 197), en nadat de zoons van Septimius Severus de titels van Augustus en Caesar hadden gekregen, of liever, in de jaren 209 tot 211, toen er werkelijk drie Augusti waren.

2. *provincia*, waarschijnlijk Gallia Lugdunensis.

CLAUDIUS STRATONICUS, legatus van Legio I Minervia omstreeks het einde der tweede eeuw.

Prosopographia, I, blz. 401 n. 818. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2871 n. 357.

792

Matronis Aufaniabus pro salute sua Fla(via) Tiberina, Cl(audi) Stratonici, .[l]egati [Au]gusti Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) 3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 170; *Année épigraphique*, 1930, n. 30.

GAIUS IULIUS SEPTIMIUS CASTINUS, legatus van Legio I Minervia in het jaar 205 of 208; verg. C I L. III 10471–10473 (zie boven, N. 650).

Prosopographia, II, blz. 213 n. 368. — Hohl, *Realencyclopädie*, X, 803 n. 477.

793 **C I L. XIII 7945**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Geni[o vexillationis Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis)].

3 Sub Iulio Castino, leg(ato) Leg(ionis) I M(inerviae), cura Petroni Aquilae (centurionis) eurnus eactus, ar(chitectante) Val(erio) Aman(do) discente, [duobus] Aug[g].(Augustis) co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Iversheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 187 n. U. 126). — Henzen 6637, Brambach 520, Dessau 2459, Riese 505.

1. *Genio – fidelis*, aangevuld naar C I L. XIII 7943.

4. *eurnus eactus*, voor *furnus factus*; er zijn inderdaad Romeinsche kalkovens gevonden bij de plaats, waar de inscriptie is ontdekt.

–. *discente*, leerling-bouwmeester.

5. *duobus Augustus consulibus*, Caracalla en Geta, 205 of 208. — De naam van Geta is na zijn dood, gelijk overal, weggebeiteld.

GAIUS FABI[.], legatus van Legio I Minervia pia fidelis omstreeks het begin der derde eeuw; verg. C I L. XIII 8050 (zie boven, N. 514).

Onbekende legatus van Legio I Minervia in den tijd van Keizer Elagabalus.

794 **C I L. XIII 8811**

[In h]o[norem domus] d[i]vin[ae I(ovi) o(ptimo) m(aximo)]. Iunoni Reginae
– – dis omnibus deabusque pro salute d(omini) n(ostri) Marci [Aurelii Antonini
3 P(ii) F(elicis) Aug(usti), divi] Antonini Magni [f(ilii), divi Severi n(epotis)]!!!
!!!!, leg(atus [Aug(usti) n(ostri)] Leg(ionis) I M(inerviae) [Antoninianae] p(iae)
f(idelis), [aram dica]vit.

Aanteekeningen. — Vechten. — Riese 219. — Zie boven, N. 290 en 459.

2. *Marci – Augusti*, Keizer Elagabalus.

–. *Aurelii – Augusti nostri*, bijna alles opzettelijk weggebeiteld.

Aufidius Coresnius Marcellus, legatus van Legio I Minervia in het jaar 222: verg. C I L. XIII 8035 (zie boven N. 522).

Prosopographia, I, blz. 183 n. 1149. — P. von Rohden. *Realencyclopädie*, II, 2292 n. 18. — Groag, *Realencyclopädie*, IV, 1226.

Onbekende legatus van Legio I Minervia, ten tijde van Keizer Severus Alexander in het jaar 225.

795 **C I L. XIII 8728**

In h(onorem) d(omus) [d(ivinae)] A[.], leg(atus) Leg(ionis) I
M(inerviae) S[e]veri(anae) Alexsan[d]rianae, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito),
3 Fusco II et Dextro c[o(n)s(ulibus)].

Aanteekeningen. — Watermeerwijk onder Groesbeek. — Riese 509. — Zie boven, N. 116.

3. *Fusco II et Dextro consulibus*, in het jaar 225.

Marcus Marius Titius Rufinus, legatus van Legio I Minervia in het jaar 231; verg. C I L. XIII 8017 (zie boven, N. 527).

Prosopographia, II, blz. 348 n. 242. — Fluss, *Realencyclopädie*, XIV, 1837 n. 64.

796 **C I L. IX 1584**

M(arco) Mario M(arci) f(ilio) Stel(latina tribu) Titio Rufino, co(n)s(uli),
leg(ato) Leg(ionis) I Miner(viae) p(iae) f(idelis), cur(atori) Col(oniae) Claud(iae)
3 Aug(ustae) Agrippinensium, proco(n)s(uli) Prov(inciae) Siciliae, cur(atori) Amerinor(um), praet(ori), tr(ibuno) pl(ebis), q(uaestori) Prov(inciae) Macedon(iae),
sevir(o) turmar(um) eq(uitum) Rom(anorum), trib(uno) laticl(avio) Leg(ionis) I
6 Adi(utricis) p(iae) f(idelis), IIII (quattuor)viro stlitibus iudic(andis), Fides cum
Hellade et Tertio parentibus fec(erunt).

Aanteekeningen. — Benevento. — Riese 507.

TRIBUNI MILITUM VAN LEGIO I MINERVIA.

PUBLIUS MARCIUS GALLUS G[.], tribunus militum van Legio I Minervia omstreeks het einde der eerste eeuw.

Groag, *Realencyclopädie*, XIV, 1560 n. 67.

797

P(ublio) Marc[io P(ublii)] f(ilio) Gal(eria tribu) Gallo G[.], tr(ibuno) mil(itum) [Leg(ionis)] X G(eminae) p(iae) f(idelis) et Leg(ionis) I Mi[nerviae 3].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — *Notizie degli scavi*, 1928, blz. 355; *Année épigraphique*, 1929, n. 159 (= 160).

MARCUS PETRONIUS HONORATUS, tribunus militum van Legio I Minervia omstreeks het jaar 125; verg. C I L. VI 1625 (zie boven, N. 559).

Prosopographia, III, blz. 27 n. 207.

TITUS ANNIUS MAXIMUS POMPONIANUS, tribunus militum van Legio I Minervia na Keizer Traianus.

798 **C I L. V 5266**

T(ito) Annio T(iti) f(ilio) Quir(ina tribu) Maximo Pomponiano, flam(ini) divi Aug(usti), auguri, praef(ecto) Al(ae) mil(liariae) pr(imae) U[lp(iae)] Con-
3 tar(iorum), praef(ecto) Alae pr(imae) Praetor(iae), [trib(uno) m]il(itum) Leg(ionis) pr(imae) Miner(viae).

AANTEEKENINGEN. — Como. — Dessau 2725, Riese 512.

LUCIUS AEMILIUS ARCANUS, tribunus militum van Legio I Minervia ten tijde van Keizer Hadrianus, zoon van den vriend van Martialis; verg. Martialis VIII 72, 3.

Prosopographia, I, blz. 26 n. 215. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 547 n. 28.

799 **C I L. XII 4354**

L(ucio) Aemilio L(uci) f(ilio) Pap(iria tribu) Arcano, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XI Gem(inae) et trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) I Minerv(iae), item
3 trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) II Aug(ustae), omnib(us) honoribus in Colonia sua funct(o), adlecto in amplissimum ordinem ab Imp(eratore) Caes(are) Hadriano Aug(usto), IIIIII (se)vir(o) equitum Romanor(um), curioni, quaestori
6 urbano, trib(uno) plebis, praetori designat(o), L(ucius) Aemilius Moschus, IIIIII(se)vir Aug(ustalis), patrono optumo post obitum eius inlatis arcae seviror(um) ob locum et tuitionem statuae HS. (sestertium) n(ummorum) IIII, l(oco)
9 d(ato) d(ecreto) IIIIII(se)viror(um), et sportulis dedicavit (denarium) III.

AANTEEKENINGEN. — Narbonne. — Dessau 1064, Riese 511.
2. *Legionis XI*, lees *Legionis VII* of *X* of *XIII* of *XIIII*.

MARCUS SERVILIUS FABIANUS MAXIMUS, waarschijnlijk consul in het jaar 158, tribunus militum van Legio I Minervia; verg. I. G. XIV 2343.
Prosopographia, III, blz. 226 n. 415.

800 **C I L. VI 1517**

M(arco) Servilio Q(uinti) f(ilio) Ho[r(atia tribu)] Fabiano Maximo, leg(ato) Augustorum pro praetore Provinciarum Mysiae Superioris, item Mysiae In-
3 ferioris, curatori aedium sacrarum, co(n)s(uli), fetiali, praef(ecto) aer(ari) S(aturni), leg(ato) Leg(ionis) III Gal(licae), cur(atori) Viae Valeriae, leg(ato) pr(o praetore) Provin(ciae) Asiae, prae[t(ori)], aed(ili) cur(uli), ab actis
6 senatus, q(uaestori) urb(ano), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) I Minerv(iae), IIII (quattuor)viro viar(um) curandar(um), Licinii Fortis et Honoratu[s], centurio Leg(ionis) I [.] ami[co].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1080, Riese 516.
1. *legato – Mysiae Superioris*, in het jaar 162.

AULUS PLOTIUS SABINUS, tribunus militum van Legio I Minervia ten tijde van Hadrianus of Antoninus Pius.
Prosopographia, III, blz. 54 n. 393.

801 **C I L. VI 31746**

Dis Genitoribus. A(ulo) Plotio C(ai) f(ilio) Pol(lia tribu) Sabino, praetori, sodali Titiali, aedili cur(uli), seviro eq(uitum) R(omanorum), quaestori urb(ano),
3 trib(uno) laticl(avio) Leg(ionis) I Miner(viae) p(iae) f(idelis), X (decem)vir(o) stl(itibus) iudic(andis), habenti quoq(ue) salutation(em) secundam Imp(eratoris) Antonini Aug(usti) Pii.
6 Sabinus praetor, magna res, Formis periit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1078, Riese 510.
1. *Dis Genitoribus*, als *Diis parentum* of *Diis parentibus*.
4. *habenti – secundam*; verg. C I L. VI 2169. — Zie Chr. Hülsen, *Mitteilungen des Instituts: Römische Abteilung*, V (1890), blz. 301.
6. *Sabinus – periit*, een senarius die op verschillende wijze wordt verklaard: *Sabinus praetor, magna res!, Formis periit*, Gatti; *Sabinus praetor, magna res formis, periit*, Buecheler; met *formis* zouden dan de regels der etikette zijn bedoeld.

QUINTUS ANTISTIUS ADVENTUS, tribunus militum van Legio I Minervia omstreeks 150; verg. de inscriptie uit Annuna, Dessau 8977 (zie boven, N. 501).
— *Prosopographia*, I, blz. 85 n. 588.

AULUS OFELLIUS MACEDO, tribunus militum van Legio I Minervia.
Prosopographia, II, blz. 432 n. 57.

802 **C I Gr. 3991**

Ὄωλῳ Ὀφε[λ]λίῳ Μ(άρκου) [υ]ἱῷ Μακεδόνι, ἐπάρχῳ σπ[είρης] ἕκτης πραιτωρίας, χειλι[άρχῳ] λεγιῶνος α′ Μινερβίας εὐσε[βοῦς πιστῆς, ἐπιτρόπῳ
3 Σε[βασ]τοῦ Ἠπείρου, ἐπιτρόπῳ ἐ[παρ]χείας Πόντου καὶ Βιθυν[ίας], ἐπιτρόπῳ ἀπὸ τῶν ἀπολα[ύ]σεων Σεβαστοῦ, Μνηστὴρ, Σεβαστοῦ ἀπελ[εύθε]ρος, βοηθὸς αὐτοῦ κατὰ τὸ [ψή]φισμα τῆς βούλης, τὸν ἴδιον εὐεργέτην.

Aanteekeningen. — Nicopolis, in Epirus. — Dessau 8849, Riese 514.

Lucius [. . . .]ninius Sextius Florentinus, tribunus militum van Legio I Minervia.

803 **C I L. III 87 = 14148, 10**

L(ucio) [. . .]ninio L(uci) fil(io) Pap(iria tribu) Sext[i]o Florentino, III(trium)-viro aur(o) arg(ento) flando, trib(uno) milit(um) Leg(ionis) I Minerviae, quaest-
3 (ori) Prov(inciae) A[c]haiae, trib(uno) pleb(is), leg(ato) Leg(ionis) VIIII Hisp(anae), proco(n)s(uli) Pr[ov(inciae) Na]rb(onensis), leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Prov(inciae) Arabiae, patri piis[sim]o, ex testamento ipsius.

Aanteekeningen. — Petra, in Arabia. — Riese 517.

[.]us Annianus, tribunus militum van Legio I Minervia Gordiana omstreeks het jaar 240; verg. C I L. XIII 6763 (zie boven, N. 651).

Quintus Petronius Melior, tribunus laticlavius van Legio I Minervia in de eerste helft der derde eeuw, daarna legatus van Legio XXX Ulpia Victrix; verg. de inscriptie C I L. XI 3367 (zie beneden, N. 852).

Prosopographia, III, blz. 28 n. 214.

Publius Plotius Romanus, tribunus militum van Legio I Minervia waarschijnlijk in het begin der derde eeuw, iuridicus per Aemiliam Liguriam, dus niet vóór Keizer Marcus Aurelius, die dit ambt heeft ingesteld.

Prosopographia, III, blz. 54 n. 391.

804 **C I L. VI 332**

[Her]cul[i] Victori P(ublius) Plotius Romanus, co(n)s(ul), sod(alis) Aug(us-talis) Cl(audialis), leg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Prov(inciae) Arab(iae),
3 item Gal(atiae), praef(ectus) aer(ari) Sat(urni), leg(atus) Aug(usti) cens(ibus) acc(ipiendis) Hisp(aniae) Cit(erioris), iur(idicus) per Aem(iliam) Lig(uriam), cur(ator) Viae Labic(anae), cur(ator) Verc(ellensium), pr(aetor) urb(anus),
6 trib(unus) pl(ebis), q(uaestor) kand(idatus), VI (se)vir eq(uitum) R(omanorum) tur(mae) II, trib(unus) mil(itum) Legg. (Legionum duarum) I Min(erviae) et II Adiut(ricis), IIII (quattuor)v(ir) v(iarum) cur(andarum), aedem cum omni
9 cultu consecravit.

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 1135, Riese 515.

TIBERIUS CLAUDIUS POMPEIANUS, tribunus militum van Legio I Minervia ten tijde van Keizer Septimius Severus.

Prosopographia, I, blz. 392 n. 766. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 2845 n. 283.

805 **C I L. XIII 1766**

Pro salute dom(ini) n(ostri) L(uci) Sept(imi) Severi Aug(usti) totiusq(ue) domus eius Aufanis Matronis et Matribus Pannoniorum et Delmatarum
3 Ti(berius) Cl(audius) Pompeianu[s], trib(unus) mil(itum) Leg(ionis) I Min(erviae), loco exculto cum discubitione et tabula v(otum) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 4794, Riese 167.

MARCUS IUVENTIUS SECUNDUS RIXA POSTUMIUS PANSA VALERIANUS SEVERUS, tribunus militum van Legio I Minervia.

Prosopographia, II, blz. 256 n. 596 en 597. — Münzer, *Realencyclopädie*, X, 1368 n. 22.

806 **C I L. V 4335**

[M(arco) Iuven]tio M(arci) f(ilio) [Fab(ia tribu) Secun]do Rixae [Postumio Pan]sae Valerian[o] Severo, [. . . ., tri]b(uno) Leg(ionis) prim(ae) Min(er-
3 viae), [quaestori eod]emque tempor(e) [. . . ., t]ribun(o) pleb(is), pr(aetori), [. . . , prae]f(ecto) frument(i) dand(i) [e(x) sen(atus) consul]t(o), proco(n)s(uli) Provinc(iae) [., leg(ato) Aug(usti) Pro]vinc(iae) Aquitan(icae), co(n)[s(uli),
6 cur(atori) alvei Tib(eris) et ripa]r(um) et clo[a]c(arum) Urb[is, patro]no [d(ecreto)] d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Brixen. — Orelli 4910, Riese 513.

CONSTANTINUS, tribunus militum van Legio I Minervia pia fidelis Antoniniana.

807 **C I L. XIII 8038**

In h(onorem) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) A[nton]in[ia]nae [C]onstantiniu[s , tr(ibunus)] m(ilitum) Leg(ionis) s(upra) s(criptae),
3 f[.].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 517*a*. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXIII (1882), blz. 73.

PRAEFECTI CASTRORUM EN PRAEFECTI VAN LEGIO I MINERVIA.

MARCUS SABINIUS NEPOTIANUS, praefectus castrorum van Legio I Minervia in het jaar 190; verg. C I L. XIII 7946 (zie boven, N. 789).

808 **C I L. XIII 8016**

[Io]vi o(ptimo) m(aximo) et [He]rculi et [Sil]vano et [Ge]nio domus M(arcus) [Sabini]us Nepotianus, praef(ectus) cast(rorum), c[u]m Marcello [et Nep]otiano
3 [et] Festo filis; [dedi]c(ata) (ante diem) XIII kal(endas) Oct(obres) [Imp(eratore) Commodo VI et S]eptimi[an]o co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 518.
3. *ante diem – consulibus*, 19 September 190.
–. *Imperatore Commodo VI*, opzettelijk weggebeiteld.

GAIUS MAXIMIUS PAULINUS, praefectus castrorum van Legio I Minervia in het jaar 201.

809 **C I L. XIII 8014**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Cons[er]vatori C(aius) Maximius Paulinus, praef(ectus) castror(um) Le[g(ionis) I]M(inerviae), v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)];
3 dedicata (ante diem) III k(alendas) Nov(embres) Muciano et Fabiano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 519.
3. *ante diem – consulibus*, 30 October 201.

AURELIUS SINTUS, praefectus van Legio I Minervia in het jaar 295; verg. C I L. XIII 8019 (zie boven, N. 463).

CENTURIONES VAN LEGIO I MINERVIA.

CAIUS PUBLICIUS PRISCILLIANUS, primus pilus van Legio I Minervia in het jaar 222; verg. C I L. XIII 8035 (zie boven, N. 522).

810 **C I L. XIII 7996**

[. M]in[ervae, Fortu]nae Leg(ionis) [I M(inerviae)] Go[r]dian[ae p]ro salute et incolum(i)ta(te) [I]mp(eratoris) Caes(aris) M(arci) Antoni(ni)
3 G[or]dian[i P]ii Felicis Aug(usti) et Sabiniae [Tr]anquillinae Aug(ustae), [Se]natus ac R[o]mae totiu[sq]ue domus divinae eorum L(ucius) Ocla[t]iu[s Sace]rdos [.], pr(imus) p(ilus) Le[g(ionis) e]iu[sdem, cum mil]itibus
6 [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Friesdorf. — Brambach 514, Riese 254.
5. *Sacerdos*, cognomen van den centurio.

811 **C I L. XIII 1881**

[D(is)] M(anibus) [et m]emor(iae) [aete]rnae [.]ni Quar[ti, qui] probatus [est ann(is)] XX, milita[vit an]nis XVIII, [. h]astatus in Leg(ione)
3 I M(inervia), [f]actus ex [a]ct[i]s [proc]u[r(atoris)] Pro[vinciar]um dua[rum Lug]ud(unensis) et Aqui[t]a[n]icae, [.]inia Festa coni[ugi] incomparabi[li] p(onendum) c(uravit) et s(ub) a(scia) d(edicavit).

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 574.

AUFIDIUS MARTIALIS, centurio van Legio I Flavia Minervia pia fidelis Domitiana tusschen 88 en 97; verg. C I L. XIII 8071 (zie boven, N. 429).

812 **C I L. VI 31158**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Iunoni Herclenti Campestribus M(arcus) Ulp(ius) Martialis, ex decurione factus (centurio) ab Imp(eratore) Caesare 3 Hadriano Leg(ionis) I Minerv(i)ae, voto succepto d(ono) d(edit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 572.

MARCUS PETRONIUS FORTUNATUS, centurio van Legio I Minervia omstreeks het jaar 150; verg. C I L. VIII 217 (zie boven, N. 656).

813 **C I L. VI 31169**

P(ublius) Aelius Longinus, (centurio) Leg(ionis) I Minerviae, tabula(m) posui(t) – – .

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 559.

814 **C I L. XIII 8065**

D(is) M(anibus). Aelia Arvania viva sibi et Simplicinio Victori, (centurioni) Leg(ionis) I M(inerviae) et III Parthicae, coniugi piertissimo fecit.

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 555.

TITUS FLAVIUS HOSPITALIS, centurio van Legio I Minervia in het jaar 188; verg. C I L. XIII 3605 (zie boven, N. 450).

TITUS FLAVIUS PEREGRINUS, centurio van Legio I Minervia in het jaar 190; verg. C I L. XIII 8809 (zie boven, N. 352).

815 **C I L. XIII 8172**

Dianae Q(uintus) Iulius Flavos, [(centurio)] Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 552.

PETRONIUS AQUILA, centurio van Legio I Minervia in het jaar 205 of 208; verg. C I L. XIII 7945 (zie boven, N. 793).

IULIUS PLACIDUS, CASSIUS AVITUS, DASSIUS GELLIANUS, LUCIUS OCTAVIUS, PLOTIUS FAUSTINUS, [.]CA AUGUSTUS, centuriones van Legio I Minervia onstreeks 210; verg. C I L. XIII 8050 (zie boven, N. 514).

816 **C I L. III 186**

M(arco) Septimio M(arci) f(ilio) Fab(ia tribu) Magno, (centurioni) Leg(ionis) III Gal(licae) iter(um) et Leg(ionis) IIII Scyt(hicae) et Leg(ionis) XX V(aleriae) 3 V(ictricis) iter(um) et Leg(ionis) I Miner(viae) et Leg(ionis) X Fr(etensis) II (iterum), L(ucius) Septimius Marcellus fratri optimo. – – –

Aanteekeningen. — Ruâd (Aradus). — Riese 566.

Marcus Alpinius Firmanus, Publius Aelius Marinus en Publius Iulius Memorinus, centuriones van Legio I Minervia in de eerste helft der derde eeuw; verg. C I L. XIII 8150 (zie boven, N. 526).

817 **C I L. XIII 1337***

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Sarapi Isidi frugifero Caelesti Fortun(ae) Bono Evento Felicitati Lariviali e[t] Genio loci L(ucius) Lucretius Pal(atina tribu) 3 Faustinian(us), (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), pro se suis-[que aram] consac(ravit).

Aanteekeningen. — Voorburg. — Orelli 1894, Riese 553. — Zie boven, N. 350. — Ten onrechte bij de onechte inscriptie's; verg. C I L. XIII 7610.

818 **C I L. XIII 12048**

[D]eanae sacr(um). [Q(uintus)] Tarquitius [Q(uinti)] f(ilius) Camilia (tribu) Resti(t)u[tu]s, Pisauro (domo), (centurio) Leg(ionis) [I M(inerviae)] p(iae) 3 f(idelis), intra men[ses] sex captis [ur]sis n(umero) L (quinquaginta), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Keulen. — Dessau 9241, Riese 556. — Door Quintus Tarquitius Restitutus is ook de inscriptie C I L. XIII 12041 opgericht.

Honoratus Atianus, centurio van Legio I Minervia; verg. C I L. XIII 8033 (zie boven, N. 776).

819 **C I L. XIII 8010**

Herculi Magusano Q(uintus) Clodius Marcellinus, (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Bonn. — Riese 549.

820 **C I L. IX 2851**

Ossa sita Sex(ti) Magri Q(uinti) f(ilii) Arn(ensi tribu) Saturnini, (centurionis) Leg(ionis) I Miner(viae).

Aanteekeningen. — Vasto (Histonium). — Riese 563.

821 **C I L. III 1918**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Sulpicius Calvio, (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae), praepositus C(o)ho(rtis) I Belg(arum), hoc in loco maiestate et numine
3 eius servatus.

AANTEEKENINGEN. — Vrgorac, in Dalmatia. — Riese 570.

MANSCHAPPEN VAN LEGIO I MINERVIA.

822 **C I L. XIII 8566**

[D(is)] M(anibus). Iuliae [S]abinae soror[i e]t Au[r]el(io) Pist[i] coniugi eius [C]assius Vi[c]tor, [b(ene)]f(iciarius) Leg(ionis) I M(inerviae), f(aciendum)
3 c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Beneden-Rijn. — Riese 529.

2. *beneficiarius*. — Over deze en de volgende rangen en graden verg. A. von Domaszewski, *Die Rangordnung des Römischen Heeres*: *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1908), blz. 1–278.

823

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) et Gen(io) loc(i) Tutellae Maturinius Victor, sign(ifer), Silvinius Secundus, b(ene)f(iciarius) leg(ati), Verecundius Tertius,
3 b(ene)f(iciarius) pr(aefecti), Septi(mius) Mucianus. imm(unis) fig(linae?), Priminius Iustinus, imm(unis) fig(linae?), do(mino) no(stro) [Se]vero [ite]rum et Marcel(l)o c(onsulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 171; *Année épigraphique*, 1930, n. 33.

4. *Domino – consulibus*, in het jaar 226.

824 **C I L. XIII 8015**

[I]n h(onorem) d(omus) d(ivinae) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Genio loci, dis deabusque omnibus Ad. Venconius (Advenconius?) Crescens et Iulius Felix,
3 bbff. (beneficiarii) leg(ati) [L]eg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), pro se [et] suis v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito), kal(endis) [S]ep(tembribus) Impp. (Imperatoribus) dd. (dominis) nn. (nostris) Gal[l]o et Volusiano [A]ugg. (Augus-
6 tis) coss. (cōnsulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 533.

4. *kalendis – consulibus*, 1 September 252.

825 **C I L. XIII 8068**

Haldavvon[i]o V[ero?], b(ene)f(iciario) l(egati) Leg(ionis) I M(inerviae), obito, [....], stip(endiorum) XXIII. Genialinia [....] Iustina coniux [....] 3 p(onendam) [c(uravit)].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 531.

826 **C I L. VI 3333**

D(is) M(anibus). Amandinio Severo, fr(umentario) Leg(ionis) I Minerviae, Iulius Betto, h(eres), contubernal(i) b(ene)m(erenti) f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 524.

TIBERIUS MARCIUS MARTINUS, frumentarius van Legio I Minervia; verg. C I L. VI 3334 (zie boven, N. 654).

827

Ἰοῦστος Βικτωρίῳ Σαβίνῳ, τῷ πάτρωνι ἑαυτοῦ, κατεσκεύασα τὸ λατόμιν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ, λεγεῶνος πρώτης Μεινέρβα[ς], *Φρουμεντάριος* Αὐγούστο[υ], *χώρας* 3 *Λουγδούνου. Χαῖρε πολεῖτα πόλεως Οὐλοκασσείνου.*

AANTEEKENINGEN. — Heraclea Pontica. — Riese 526. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 28 n. 80.

3. *πόλεως Οὐλοκασσείνου*, Civitas Velocassium, thans Rouaan.

828 **C I L. XIII 8282**

M(emoriae) aetern[ae. Clau]dio Victo[ri, mil(iti)] Leg(ionis) VII Ge[m(inae) in] Hispania, [in ead(em) Leg(ione)] fact(o) fru[m(entario), prom(oto) 3 cor(niculario)] trib(uni) Leg(ionis) I [Min(erviae) p(iae) f(idelis)], sepulchr[um po]suit Mod[ius? Pr]imus a(v)unc[ulo in]compara[bili ...]nici[....].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 538. — A. von Domaszewski, *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1908), blz. 33, 39 en 257.

829 **C I L. XIII 8039**

[.....] sacr[um]. M(arcus) Aur(elius) Cassius, aquil[i]fer Leg(ionis) I [M(inerviae)].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 539.

830 **C I L. XIII 1895**

D(is) M(anibus) et memoriae aeternae. Solemnio Fido, milit(i) Leg(ionis) I Minerviae, immaginifero, Maturinia Victorina coniugi carissimo ponendum 3 curavit et sub ascia dedic(avit).

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 540.

831 **C I L. XIII 8281**

[. Ge]r[man]us, [s]ig(nifer) [L]eg(ionis) I M(inerviae), coniug[i o]b-sequentissimae.

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 542.

832 **C I L. XIII 7947**

[. . . T]ib(erius) [C]laudius Gaulus, signifer L(egionis) p(rimae) M(inerviae), Antonino IIII et Vero III co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Iversheim. — Riese 541.
2. *Antonino - consulibus*, in het jaar 161.

833 **C I L. XIII 7795**

[D]eae [Sun]uxali Valeri(us) [Ba]ssus, optio [Leg(ionis)] I Mi(nerviae) [p(iae)] f(idelis), [pro se] et suis [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Remagen. — Riese 543.

834 **C I L. III 5333**

Q(uinto) Carminio Latino et Carminio Cupito, opt(ioni) Leg(ionis) I Min(erviae), Catulla a(v)unc(ulo) et frat(ri) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Seckau. — Riese 544.

835 **C I L. XIII 8002**

[. . . . Opp]onio Pater[no, Agri]pp(inensi), vet(erano) ex c(ustode) a(rmorum) Leg(ionis) I [M(inerviae) p(iae) f(idelis)], Opponius Zoilus, lib(ertus) et heres,
3 f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Lessenich. — Riese 546.

836 **C I L. XIII 8069**

[.] armatura [L]eg(ionis) I M(inerviae) obit[o], Iunia Materna coiux coiiugi karissimo et sibi viva. Heredes f(aciendum) c(uraverunt).

Aanteekeningen. — Bonn. — Riese 547.

837 **C I L. XIII 7943**

Genio vexillationis L(egionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) M(arcus) Sabini-an(i)us Quietus, miles medicus, Antonino IIII et Vero II co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Iversheim. — Riese 548.

2. *Antonino – consulibus*, waarschijnlijk te lezen *Antonino IIII et Vero III consulibus*, in het jaar 161.

838 **C I L. XIII 8070**

D(is) [M(anibus)]. Liberalinio Vitali, eq(uiti) L(egionis) I M(inerviae), Maturinia Galet[a] coniugi incompara[bili], qui bel(l)o desiderat[us est], moni-
3 mentum f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 537.

839 **C I L. XIII 8067**

D(is) M(anibus). M(arco) Aur(elio) Heracle Her[aclis f(ilio)], duplicario Leg(ionis) I M(inerviae) Severi[anae], natione Trax, domo [., s]tip(endio-
3 rum) XXI. Testamen[to].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 575.

2. *Severianae*, ten tijde van Keizer Severus Alexander, van 222 tot 235.

840 **C I L. XIII 8072**

[. Vi]ctori[no], milit(i) duplario Leg(ionis) I M(inerviae), Decminia Verina coniugi inco(m)para[bili et sibi] viva f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 576.

841 **C I L. XIII 8813**

Matribus Noricis Anneus Maximus, mil(es) Leg(ionis) I M(inerviae), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Vechten. — Dessau 4793, Riese 577. — Zie boven, N. 296.

842 **C I L. XIII 8213**

Matronis Aufani(a)b(us). C(aius) Iul(ius) Mansuetus, m(iles) L(egionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). — Fu[i]t ad
3 Alutum flumen secus Mont(em) Caucasi.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 4795, Riese 585. — Verg. Premerstein, *Klio*, XI (1911), blz. 357.

3. *Caucasi*. — Tijdens Lucius Verus kan een detachement van Legio I Minervia bij den Kaukasus zijn geweest gedurende den oorlog tegen de Parthen.

LUCIUS MAGIUS DUBIUS, soldaat van Legio I Flavia Minervia pia fidelis Domitiana; verg. C I L. XIII 8071 (zie boven, N. 429).

PETRONIUS CASTUS, veteranus van Legio I Minervia in de tweede eeuw; verg. C I L. XII 1749 (zie boven, N. 614).

843 **C I L. XIII 1844**

D(is) M(anibus). M(arcus) Aurel(ius) Primus, veteranus Leg(ionis) I M(inerviae) missus honest(a) mission(e), civis Rem(us), vi(v)us sibi fecit et Modestin(io) 3 Peregrino, veterano Leg(ionis) eiusd(em) misso honest(a) mission(e), civ(i) Agripp(inensi), contubernal(i) mihi carissim(o); et sub ascia dedicaverunt.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 2463, Riese 608.

844 **C I L. XIII 1856**

D(is) M(anibus). T(ito) Flavio Floro, domo Philippopoli ex Prov(incia) Thracia, veter(ano) Leg(ionis) I Min(erviae) p(iae) f(idelis), ex b(ene)f(iciario) 3 proc(uratoris), — qui septies denos animam sine crimine pertulit annos, — Threptius Val(erius) Primus Viperius et T(itus) Fl(avius) Protus her(edes) et sibi f(aciendum) c(uraverunt) et s(ub) a(scia) d(edicaverunt).

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 609.

§ 16. — LEGIO XXX ULPIA VICTRIX.

LEGIO XXX ULPIA VICTRIX, opgericht door Traianus omstreeks het jaar 100, eerst gebruikt in den oorlog tegen de Daciërs en later nog eenigen tijd in het oosten, in 119 verplaatst naar Beneden-Germanië en in garnizoen gelegd bij Xanten, na het vertrek van Legio VI Victrix. Daar is het legioen eeuwen lang gebleven.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1821–1829. — E. Stein, *Corpus inscr. lat.* XIII pars 6, blz. 99.

845

Leg(io) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Kruft (Kreis Mayen), in een steengroef. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXX (1925), blz. 325; H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 82 n. 246.

846

Minervae et Herculi vexillatio Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).

AANTEEKENINGEN. — Kruft (Kreis Mayen), in een steengroef, thans in het museum te Bonn. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXX (1925), blz. 325; H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 81 n. 243.

847 **C I L. XIII 12399**

Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis).

Aanteekeningen. — Stempels op baksteenen, gevonden te Nijmegen, Vechten, Katwijk (?), Arentsburg en Egmond (?): zie boven, N. 115, 176, 232, 324, 348, 375 en 390. — Riese 1335.

Legati van Legio XXX Ulpia Victrix.

Gnaeus Iulius Verus, legatus van Legio XXX Ulpia omstreeks 150; verg. C I L. III 8714 en 2732 (zie boven, N. 497).

Groag, *Realencyclopädie*, X, 850 n. 525.

Onbekende legatus van Legio XXX Ulpia Victrix in de tweede eeuw, vóór Keizer Marcus Aurelius, waarschijnlijk in den tijd van Keizer Antoninus Pius.

848

[..... πρεσβευτὴν Σεβ(αστοῦ) λεγεῶν]ος τ[ρ]ιακο[στῆς] Ο[ὐλ]πίας Νεικηφόρου, πρεσβευτὴν Σεβαστοῦ ἀντιστράτηγον ἐπαρχείας Γαλατίας Πισιδίας Παφλα
3 γονίας, ἀνθύπατον Πόντου καὶ Βειθυνίας.

Aanteekeningen. — Apollonia. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 138 n. 316.

Gaius Iulius Severus, legatus van Legio XXX Ulpia Victrix omstreeks het midden der tweede eeuw, consul in het jaar 155.

Prosopographia, II, blz. 214 n. 372. — Groag, *Realencyclopädie*, X, 820 n. 485.

849 **C I Gr. 4029**

Γ(άιον) Ἰούλιον Γ(αίου) υἱὸν Φαβίᾳ Σεουῆρον, γενόμενον πρῶτον μὲν πεντεκαιδέκανδρον τῶν ἐκδικαζόντων τὰ πράγματα, ἵππῳ δημοσίῳ τιμηθέντα, χιλίαρχον
3 λεγιῶνος δ΄ Σκυθικῆς, ταμίαν κανδιδάτον, δήμαρχο[ν] κανδιδάτον, ἱερέ[α] ε΄καὶ ι΄ἄνδρον ἐπὶ τ[ῶν] ἱεροποιῶν, στρατηγὸν οὐρβανόν, πρεσβευτὴν λεγιῶνος λ΄ Οὐλπίας Νικηφόρου, ἐπιμελητὴν ὁδοῦ Ἀππίας, ὕπατον, πρεσβ(ευτὴν) ἀντιστράτηγον Συρίας
6 Παλαιστείνης, Τρέβιος Κοκκήιος Ἀλέξανδρος τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτην.

Aanteekeningen. — Ancyra. — Dessau 8829, Riese 1338. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 98 n. 172.

1. πεντεκαιδέκανδρον; lees: δέκανδρον; verg. Dessau 8831 n. 1.
2. ἵππῳ – τιμηθέντα, niet juist; wellicht is bedoeld: *sevir equitum Romanorum*.
3. πεντεκαιδέκανδρον; verg. Dessau 8830 n. 3, 8834 *b* en 8841.
5. ὕπατον, consul ordinarius in het jaar 155.

Lucius Aemilius Karus, legatus van Legio XXX Ulpia Victrix.

Prosopographia, I, blz. 27 n. 219. — P. von Rohden, *Realencyclopädie*, I, 548 n. 38.

850 **C I L. VI 1333=31633**

L(ucio) Aemilio L(uci) f(ilio) Cam(ilia tribu) Karo, co(n)[s(uli)], leg(ato Aug-(usti) pr(o) pr(aetore) Provinciae Cappadociae, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) censitori Provinciae Lugdunensis, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Provinciae Arabiae, curatori Viae Flaminiae, leg(ato) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), praet(ori), trib(uno) pleb(is), quaest(ori) Aug(usti), trib(uno) militum Leg(ionis) VIII Aug(ustae), trib(uno) militum Leg(ionis) VIIII Hispanae, X(decem)viro stlitib(us) iudic(andis), sodali Flaviali, XVviro s(acris) f(aciundis), C(aius) Iulius Erucianus Crispus, praef(ectus) Alae primae Ulpiae Dacorum, amico optimo.

Aanteekeningen. — Rome. — Henzen 6049, Dessau 1077, Riese 759.

1. *Lucio Aemilio – Karo*, tijdgenoot van Keizer Antoninus Pius; verg. Borghesi, *Oeuvres*, IV, blz. 159; hij was later nog legatus van Dacia.

3. *legato – Arabiae*; verg. C I L. III 14149, 1.

851 **C I L. XIII 8197**

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) L(ucius) Aemilius Carus, leg(atus) Aug(usti).

Aanteekeningen. — Keulen. — Brambach 334, Riese 1336.

2. *legatus Augusti*, namelijk van Legio XXX Ulpia Victrix.

Cannutius Modestus, legatus van Legio XXX Ulpia Victrix pia fidelis in jaar het 223; verg. C I L. XIII 8607 (zie boven, N. 523).

Prosopographia, I, blz. 300 n. 337. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 1486 n. 4.

Quintus Petronius Melior, legatus van Legio XXX Ulpia Victrix in de eerste helft der derde eeuw, eerder tribunus laticlavius van Legio I Minervia.

Prosopographia, III, blz. 28 n. 214.

852 **C I L. XI 3367**

Q(uinto) Petronio Meliori, viro co(n)s(ulari), cur(atori) r(ei) p(ublicae) Tarquiniens(ium) et Graviscanor(um), praefecto frum(enti) dandi, legat(o) Leg(ionis) XXX Ulpiae, curat(ori) Pyrgens(ium) et Ceretanor(um), leg(ato) Leg(ionis) VIII Aug(ustae), praet(ori), trib(uno) pleb(is) kandid(ato), quaest(ori) Prov(inciae) Narbon(ensis), quaest(ori), sodali Aug(ustali) Claudiali, sexvir(o) turm(ae) pr(imae), trib(uno) laticl(avio) Leg(ionis) pr(imae) Min(erviae), X (decem) viro stlitib(us) iudicand(is), ordo et cives Tarquiniensium patrono optimo, quod rem p(ublicam) foverit et thermas restituerit.

Aanteekeningen. — Corneto (Tarquinii). — Henzen 6048, Dessau 1180, Riese 753.

1. *Quinto Petronio Meliori*. — Zijn grafschrift is gevonden te Florence (C I L. XI 1595, Dessau 1180 *a*); in 230 werd hij opgenomen in de fasti sodalium Augustorum (C I L. VI 1984; verg. Dessau, *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 75).

Iunius Faustinus [.] Postumianus, waarschijnlijk legatus van Legio XXX Ulpia Victrix in de 3de eeuw, daarna legatus der Provincia Belgica; verg. C I L. VIII 11763.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1827.

853 **C I L. VIII 597**

[C(aio) I]unio Faustino [.]o Postumian[o], – – [–, legato] Augg. (Augustorum) pr(o) pr(aetore) Provinciae Lusetani[ae, legato Aug(usti) Leg]io-
3 n[i]s [Tricesi]ma[e Ulpia]e V[ictri]cis [piae f]id[eli]s, – –.

Aanteekeningen. — Hr. Machdjuba, in de Provincia Byzacena. — Zie boven, N. 545.

Quintus Marcius Gallianus, legatus van Legio XXX Ulpia Victrix.

Groag, *Realencyclopädie*, XIV, 1560 n. 67.

854 **C I L. XIII 8810**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dis patriis et praesidibus huius loci Oceanique et Reno Q(uintus) Marc(ius) Gallianus, leg(atus) Leg(ionis) XXX U(lpiae)
3 V(ictricis), pro salute sua et suorum v(otum) s(olvit) m(erito).

Aanteekeningen. — Vechten. — Brambach 53 *a*, Dessau 9266, Riese 1337. — Zie boven, N. 291.

Tribuni militum van Legio XXX Ulpia Victrix.

Titus Caesernius Statius Quinctius Macedo Quinctianus, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix, consul omstreeks 140 of 150; verg. C I L. V 866 en XIV 2253.

Prosopographia, I, blz. 266 n. 144. — Groag, *Realencyclopädie*, III, 1310 n. 4.

855 **C I L. V 865**

[T(ito)] Caese[rnio Statio] Quincti[o Macedoni] Quinctia[no, c(larissimo) v(iro), co(n)s(uli)], sodali Aug(ustali), [curatori] Viae Appiae, p[raef(ecto)
3 alim(entorum)], legato Legio[nis] piae fidelis, co[miti Imp(eratoris)] per orientem, [praet(ori) cand(idato)] inter cives et p[eregr(inos), trib(uno)] plebis candida[to, censitori per] Africam Maur[etaniasq(ue), q(uaestori)] candidato,
6 t[ribuno mil(itum) L]egionis Tr[icesimae Ulp(iae) Vi]ctricis, t[riumviro au]ro argen[to aere f(lando) f(eriundo), pat]rono co[llegi fabr(um)], d(ono) [d(edit)] Servi[lius . . .]amic[o].

Aanteekeningen. — Aquileia. — Dessau 1069, Riese 1340.

Titus Varius Clemens, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix omstreeks 140; verg. C I L. III 5212 (zie boven, N. 561).

Prosopographia, III, blz. 385 n. 185.

Marcus Roscius Vitulus, tribunus militum van Legio XXX Ulpia tusschen 193 en 196; verg. *Inscr. lat. d'Afrique* 455 (zie boven N. 592).
Prosopographia, III, blz. 135 n. 76.

[.]us Annianus, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix omstreeks het jaar 240; verg. C I L. XIII 6763 (zie boven, N. 651).

Gaius Sagurus Priscus, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix.
Prosopographia, III, blz. 157 n. 47. — Nagl, *Realencyclopädie*, I A, 1756.

856 **C I L. XI 5959**

C(aio) Saguro C(ai) f(ilio) Clu(stumina tribu) Prisco, pr(aetori) design(ato), trib(uno) pl(e)b(is), quaestori urban(o), praef(ecto) equit(um) Alae prim(ae)
3 Flaviae civium R(omanorum), trib(uno) Legionis XXX Ulpiae Victricis, praef(ecto) Coh(ortis) III Lingon(um) equitatae, praef(ecto) fabr(um), IIII (quattuor)-vir(o) quinq(uennali), pontific(i), patron(o) municipi, decuriones et plebs urbana.

Aanteekeningen. — Aqualagna. — Riese 1342.

Titus Marius Martialis, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix.

857 **C I L. XIII 1871**

T(itus) Marius Martialis, trib(unus) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), Mariae Niceni libertae et coniugi karissimae faciendum curavit.

Aanteekeningen. — Lyon. — Riese 1341. — Op een sarkophaag.

Aelius Carus, tribunus militum van Legio XXX Ulpia Victrix.

858 **C I L. III 15188, 2**

D(is) M(anibus). Ael(io) Caro, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XXX Ulp(iae) Germ(aniae) Infer(ioris), qui vix(it) annis LIII, Aelia Statuta coniugi b(ene)-
3 m(erenti).

Aanteekeningen. — Császár. — Riese 1339.

Onbekende tribunus laticlavius van Legio XXX Ulpia Victrix.

859 **C I L. XIV 4178 b**

[. trib(uno)] la[ticl(avio) Leg(ionis) XXII P]rimig(eniae) Germ[a-n(iae) Super(ioris) p(iae)] f(idelis), item Germ[an(iae) Infer(ioris) Leg(ionis)]
3 XXX U(lpiae) V(ictricis), qua[estori], patrono et c[i]v[i, ordo] iuvenum Lanivi-n[orum] ob merita eius.

Aanteekeningen. — Civita Lavinia (Lanuvium). — Riese 1280. — Zie boven, N. 655. — Verg. Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1828, 28.

1. *Germaniae – Legionis.* — Deze aanvullingen der inscriptie zijn te verkiezen boven de in N. 655 voorgestelde.

Praefectus van Legio XXX Ulpia Victrix.

Titus Statilius [.]nus, praefectus van Legio XXX Ulpia Victrix ten tijde van Keizer Hadrianus.

Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1828.

860

Αὐτοκράτο[ρα Καίσα]ρα, θεοῦ Τρα[ιανοῦ Παρ]θικοῦ υἱὸν, [θεοῦ Νερού]α υἱωνὸν, Τ[ραιανὸν Ἁ]δριανὸν [Σεβαστὸν, ἀρ]χιερέα μέ[γιστον, δη]μαρχικῆς [ἐξουσίας]
3 τὸ ιγ′, ὕπατο[ν τὸ γ′], Τίτος Στατί[λιος] υἱὸς Πολλί[α]νος, ἔπαρχ[ος λεγεῶνος λ′ Οὐλπία[ς].

Aanteekeningen. — Soulmas, in Caria. — P. Paris en M. Holleaux, *Bulletin de correspondance hellénique*, IX (1885). blz. 341 n. 24.

2. δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ιγ′, tribunicia potestate XIII, in de jaren 129–130.

Centuriones van Legio XXX Ulpia Victrix.

861 **C I L. XIII 8620**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) D(olicheno) [T(itus)] Pon[t(ius)] M(arci) f(ilius) S[e]p[t(imia tribu) M]arc[i]a[n]u[s], Carn(unto), prim[i]pi[l(us)] Leg(ionis) XXX
3 U(lpiae) V(ictricis) [p(iae) f(idelis)], cum Iu[l]i[a]n[i]a Mon[t]a[n]a con[i]uge t[e]m[p]l(um) [rest]i[t]ui[t] Ar[r]ian[o et Pa]po c[o(n)s(ulibus)].

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1355.

4. *Arriano et Papo consulibus*, in het jaar 243.

Lucius Petronius Taurus Volusianus, primus pilus van Legio XXX Ulpia Victrix omstreeks het jaar 245, consul in het jaar 261, praefectus Urbis in het jaar 267.

Prosopographia, III, blz. 30 n. 231.

862 **C I L. XI 1836**

L(ucio) Petronio L(uci) f(ilio) Sab(atina tribu) Tauro Volusiano, v(iro) co(n)s(ulari) ordinario, praef(ecto) praet(orio), em(inentissimo) v(iro), prae-
3 f(ecto) vigul(um), p(erfectissimo) v(iro), trib(uno) Coh(ortis) primae praet(oriae), protect(ori) Augg.(Augustorum) nn.(nostrorum), item trib(uno) Coh(ortis) IIII praet(oriae), trib(uno) Coh(ortis) XI urb(anae), trib(uno) Coh(ortis) III vig(ulum),
6 Leg(ionum) X et XIIII Gem(inarum) Prov(inciae) Pannoniae Superiori(s), it(e)m Leg(ionis) Daciae, praeposito equitum singularior(um) Augg.(Augustorum) nn.(nostrorum), p(rimo) p(ilo) Leg(ionis) XXX Ulpiae, centurioni

9 deputato, eq(uo) pub(lico), ex V dec(uriis) Laur(enti) Lavin(ati), ordo Arretinorum patrono optimo.

Aanteekeningen. — Arezzo. — Dessau 1332, Riese 1354.

Marcus Verecundius Simplex, centurio van Legio XXX Ulpia in het jaar 164; verg. C I L. XIII 8203 (zie boven, N. 599).

863 **C I L. XIII 8640**

D(eo) I(nvicto) M(ithrae) M(arcus) Iul(ius) Martius, (centurio) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis), Silanis
3 duobus co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1225.
2. *Silanis duobus consulibus*, in het jaar 189.

Priscus, centurio van Legio XXX Ulpia Victrix pia fidelis in het jaar 211; verg. C I L. XIII 8201 (zie boven, N. 516).

864 **C I L. XIII 1890**

D(is) M(anibus) et memoriae aeternae L(uci) Septimi L(uci) f(ilii), n(atione) Pannonius, d(omo) Ulp(ia) Papir(ia tribu) Petavione, Marcellinus, (centu-
3 rionis) Leg(ionis) I Adiutricis, item Leg(ionis) XIIII Gemin(a)e, item Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) S(everianae) A(lexandrianae), Aelia Clementina coniu(n)x et Sept(imius) Marcellus et Sept(imius) Marcellianus et Septimia
6 Marcella fil(i) et h(eredes) f(aciendum) c(uraverunt) et sub ascia dedicaverunt.

Aanteekeningen. — Lyon (Lugdunum). — Riese 1387.
3. *Legionis XXX Ulpiae Victricis Severianae Alexandrianae*, gedurende de jaren van 222 tot 235.

865 **C I L. XIII 8730**

Alba[ni]us V[ita]lis, (centurio) [Leg(ionis)] XXX U(lpiae) [V(ictricis)].

Aanteekeningen. — Nijmegen. — Riese 1356. — Zie boven, N. 207.

Titus Domitius Vindex, centurio van Legio XXX Ulpia Victrix; verg. C I L. XIII 8707 (zie boven, N. 72).

866

D(is) M(anibus). Egid(a)e lib(ertae) Ulp(ius) Cari[st]us, (centurio) L[eg(ionis) X]XX, benemerenti f(aciendum) c(uravit).
3 Οὔλπιος Χάριστος, (ἑκατοντάρχης) λεγ(ιῶνος) λ', Ἡγιδᾶ ἀπελευθέραν ἰδίαν τειμῆς χάριν.

AANTEEKENINGEN. — Zilleh, in Pontus. — Riese 1388. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 503 n. 1441.

867 **C I L. XIII 8291**

T(ito) Fl(avio) Supero, (centurioni) Leg(ionis) XXX, T(itus) Fl(avius) Constans, (centurio) protec(tor), fratri f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1357.

868 **C I L. XIII 8219**

Matribus paternis Hiannanef(atibus) T(itus) Fl(avius) Victorinus, (centurio) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), v(otum) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 4781, Riese 1358.
1. *Hiannanefatibus*, voor *Cannanefatibus*.

869 **C I L. XIII 8233**

Mercurio T(itus) Flavius V[i]ctorinus, (centurio) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), v(otum) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1359.

870 **C I L. XIII 7896**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) C(aius) Iul(ius) Fab(ia tribu) Procu[l]us, (centurio) Leg(ionis) XXX U(lpiae) [V(ictricis)], v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Erkelenz. — Riese 1360.

871 **C I L. XIII 442**

Dis Manibus et memor[iae] Domitiae Charitini Aur[el(ius)] Tertinus, cent(urio) Leg(ionis) XXX, coniugi pi[iss(imae)] de me optime merit(a)e
3 [pos(ui)].

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 1384.

872 **C I L. V 7009**

[.] anno non[o] cum permisit. [Domini nostri] sic me semper [dilexerunt] et mihi vitem deder[unt, in] Ulpia Legione missus, [mox
3 vi]tam probus piusque vixi [.]. Qui gaudebant ordinat[ione mea], hi mei miseri parente[s], quot Tiburtius fuerit [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Turijn, naar gebrekkige afschriften. — Riese 1389.

873 **C I L. XI 5696**

[C(aio)] Caesio C(ai) f(ilio) Ouf(entina tribu) Silvestri, benef(iciario) pr(aefecti) pr(aetorio), evoc(ato) Aug(usti), (centurioni) Leg(ionis) II Aug(ustae), 3 Leg(ionis) IIII F(laviae) [F(irmae)], Leg(ionis) III Gall(icae), Leg(ionis) VI Ferr(atae), Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), p(rimo) p(ilo), praef(ecto) castror(um) Leg(ionis) IIII F(laviae) [F(irmae), do]nis d[on]ato bello Dacico 6 bis: [tor]quibus armillis phale[ris, po]ntifici, curatori [viar(um) et pont(ium)] Umbr(iae) et Piceni dato [ab Imp(eratore) An]tonino Aug(usto) Pio [p(atre) p(atriae) imp(eratore) II], patrono municipi [. . . .]relius [. R]ufinus 9 [.].

Aanteekeningen. — Albacina, naar een slecht afschrift. — Riese 1385.

Marcus Petronius Honoratus, centurio van Legio XXX Ulpia Victrix; verg. C I L. VIII 217 (zie boven, N. 656).

874 **C I L. VIII 2354**

Victoriae Parthicae Aug(usti) sacr(um), ex testamento M(arci) Anni M(arci) f(ilii) Quir(ina tribu) Martialis, mil(itis) Leg(ionis) III Aug(ustae), duplic(ari) 3 Alae Pann(oniorum), dec(urionis) Al(ae) eiusdum, (centurionis) Leg(ionis) III Aug(ustae) et XXX Ulpiae Victric(is), missi honesta missione ab Imp(eratore) Traiano Optimo Aug(usto) Ger(manico) Dac(ico) Parth(ico), sing(ulas) HS. 6 (sestertium) VIII (octo milibus), XX (vigesima) p(opuli) R(omani) min(us), Annii M(arci) lib(erti) Protus Hilarus Eros, adiectis a se HS.(sestertium) III (tribus milibus), ponend(as) curaver(unt) idemq(ue) dedicaver(unt) d(ecreto) 9 d(ecurionum).

Aanteekeningen. — Timgad, op twee voetstukken voor standbeelden. — Dessau 305.

5. *singulas – minus*, twee beelden, elk voor 8000 sestertiën, verminderd met 5% successierecht.

875 **C I L. VIII 15872**

Q(uinto) Iulio C(ai) f(ilio) Quir(ina tribu) Aqu[i]lae, equo publico, adlecto in quinq(ue) decurias, (centurioni) Leg(ionis) I Adiutricis, (centurioni) Leg(io-3 nis) XXX Ulpiae Victricis, (centurioni) Leg(ionis) X Fretensis, Iulius Fidus Aquila fratri optimo decreto ordinis posuit p(ecunia) p(ublica) remissa.

Aanteekeningen. — El Kef (Sicca). — Riese 1386.

Manschappen van Legio XXX Ulpia Victrix.

876 **C I L. XIII 8634**

Matribus Treveris T(itus) Paternius Perpetuus, cornicular(ius) leg(ati) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Birten. — Brambach 149, Dessau 4792, Riese 1344.

877 **C I L. XIII 7997**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [et] Genio l[oci] C(aius) Iucund(ius) Similis, m[il(es)] Leg(ionis) XXX [U(lpiae) V(ictricis)], b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), 3 iu[ssus], Mamertino et Ru[fo co(n)s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Dottendorf. — Riese 1343.
3. *Mamertino et Rufo consulibus*, in het jaar 182.

878

[Al]binu[s, b(ene)f(iciarius) l]eg(ati) Leg(ionis) XX[X U(lpiae)] V(ictricis), pro se [et] suis v(otum) s(olvit) [l(ibens) m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Münstereifel. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXVIII (1923), blz. 141; *Année épigraphique*, 1924, blz. 5 n. 20; Finke, *Neue Inschriften*, blz. 88 n. 265.

879 **C I L. VI 3360**

D(is) M(anibus). M(arco) Aemilio M(arci) f(ilio) Cl(audia tribu) Nigrino, Ara (domo), mil(iti) fru(mentario) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), h(eres) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1378.

880 **C I L. VI 3361**

D(is) M(anibus). M(arco) Cuspio Quieto, frum(entario) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), Q(uintus) Flaccinius Verus, frum(entarius) Leg(ionis) 3 eiusdem, h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1379.

881 **C I L. VI 3362**

D(is) M(anibus). T(ito) Fl(avio) Iucundo, fr(umentario) Leg(ionis) XXX Ulp(iae), Flavi Fruct[u]s et Victoro (?), [f]r(umentari) Leg(ionis) eiusdem, 3 hered(es) f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1380.
2. *Victoro frumentari*, wellicht *Victor operari*.

IULIUS AMANDUS, frumentarius van Legio XXX Ulpia Victrix; verg. C I L. VI 3334 (zie boven, N. 654).

882 **C I L. X 6095**

D(is) M(anibus). Victori, Iuli Marciani mil(itis) frum(entarii) Leg(ionis) XXX Ulp(iae) servo, benemerenti; vixit annis XV.

Aanteekeningen. — Formia. — Riese 1381.

883 **C I L. XIII 8610**

Herculi Mag(usano) L(ucius) Vib(ius) Castus, im(m)un(is) Le(gionis) XXX.

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1346.

884 **C I L. XIII 1828**

D(is) M(anibus) Aemili Venusti, mil(itis) Leg(ionis) XXX U(lpiae) p(iae) f(idelis), interfecti, Aemili Gaius et Venusta fil(ii) et Aemilia Afrodisia liberta,
3 mater eorum infelicissima, ponendum curaver(unt) et sibi vivi fecer(unt) et sub ascia dedi(ca)ver(unt). Aditus liber exceptus est. Librarius eiusdem Leg(ionis).

Aanteekeningen. — Lyon. — Riese 1391.

885 **C I L. XIII 8619**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) conservatori Tertinius Vitalis, mil(es) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) S(everianae) A(lexandrianae), lib(rarius) praef(ecti),
3 pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) (ante diem) VI kal(endas) Maias Lupo et Maximo co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Xanten. — Riese 1345.
3. *ante diem – consulibus*, 26 April 232.

886 **C I L. XIII 6952**

[. Leg(ionis)] II p(iae) f(idelis) [. . ., Aeq]uo Dal[matiae], aquili-
f(ero) [Leg(ionis) XXX Ul]piae Vict(ricis), [promot(o) (centurioni) L]eg(ionis)
3 XIIII Ge[m(inae) V(ictricis), (centurioni)] Leg(ionis) XIII Gem(inae), [(centurioni) Leg(ionis) XX]II Prim(igeniae) p(iae) f(idelis), [qui me]r(uit) stip(endia) XLV, [vixit] an(nis) LXX. [Dis] Man(ibus).

Aanteekeningen. — Mainz, op een grafsteen. — Brambach 1078, Riese 1237.

887 **C I L. XIII 8607**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) pro salute Imp(eratoris) Severi Alexandiri Aug(usti) deo Apollini Dyspro Lu(nae) Soliq(ue) de(is) milites Leg(ionis) XXX
3 U(lpiae) V(ictricis) p(iae) f(idelis), sub cura agent(es) T(iti) F(lavii) Apri Com-

modiani, leg(ati) Aug(usti) p(ro) p(raetore), et Cannuti Modesti, leg(ati) Leg(ionis), Sept(imius) Mucatra imag(inifer) et Sept(imius) Callus et Sept(imius) Mucatra et Sept(imius) Deospor et Sept(imius) Sammus et Sept(imius) Mucatra candidati v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito), Maximo it(erum) et Aeliano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Birten. — Brambach 151, Dessau 2350, Riese 230. — Zie boven, N. 523.

7. *candidati*; verg. Th. Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 532 n. 2; A. von Domaszewski, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, X (1886), blz. 23.

–. *Maximo – consulibus*, in het jaar 223.

888 **C I L. XIII 8719**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Genio loci C(aius) Candidinius Sanctus, sign(ifer) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), pro se et suis l(ibens) m(erito), Materno et Attico co(nsulibus).

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn. — Riese 1347. — Zie boven, N. 98.

3. *Materno et Attico consulibus*, in het jaar 185.

889 **C I L. XIII 8625**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo), Iunoni Regin(a)e, Minervae T(itus) Quartinius Saturnalis, signifer Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Gordiano et Aviola co(n)s(ulibus) kal(endis) Iul(iis).

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 1350.

3. *Imperatore – Iuliis*, 1 Juli 239.

890 **C I L. XIII 8616**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Martius Victor, sig(nifer) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) Severianae Alexandri(anae) p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) Agricola et Clementiano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 1349.

3. *Agricola et Clementiano consulibus*, in het jaar 230.

891 **C I L. XIII 8156**

Nymphis sacrum. T(itus) Flavius Severinus, signifer Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Merten. — Riese 1348.

892 **C I L. III 6764**

[.] Sanctinius Severus, signif[er Le]g(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) S(everianae) Al(exandrianae), [posuit].

AANTEEKENINGEN. — Angora. — Riese 1383.

893 **C I L. XIII 1839**

D(is) M(anibus) et memoriae aeternae Avitiae Restitut(a)e, feminae sanctissimae, T(itus) Fl(avius) Ulfus, sig(nifer) Leg(ionis) XXX U(lpiae)
3 V(ictricis) S(everianae) A(lexandrianae), coniugi carissim(ae), quae vixit ann(os) XXV, et sib(i) vivus fecit et sub ascia dedikavit.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 1382.

894 **C I L. XIII 8654**

M(arcus) Antist(ius) Placidin(us), M(arcus) Ulp(ius) Aspadius, L(ucius) [Iu]l(ius) Victor, missi hon(esta) missione, ex signiff. (signiferis) Leg(ionis) XXX,
3 d(ono) d(ederunt) Faustino et Rufino co(n)[s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Birten. — Riese 1369.
3. *Faustino et Rufino consulibus*, in het jaar 210.

895 **C I L. XIII 8629**

Matribus Annaneptis Q(uintus) Vetius Quintus, opt(io) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) p(iae) f(idelis) S(everianae) A(lexandrianae), v(otum) s(olvit)
3 l(ibens) m(erito) Maximo et Paterno coss. (consulibus).

AANTEEKENINGEN. — Wissen. — Riese 1351.
3. *Maximo et Paterno consulibus*, in het jaar 233.

896

Herculi Saxsano vex(illatio) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) et Iul(ius) Verus, [o]ptio.

AANTEEKENINGEN. — Kruft (Kreis Mayen), in een steengroef, thans in het museum te Bonn. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXX (1925), blz. 325; Finke, *Neue Inschriften*, blz. 81 n. 242.

897 **C I L. XIII 8626**

Marti sacrum. C(aius) Iul(ius) Annalis, c(ustos) a(rmorum) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) p(iae) f(idelis), in honorem civium d(onum) d(edit) l(ibens)
3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 1352.

898 **C I L. XIII 8639**

Deo Silvano Cessorinius Ammausius, ursarius Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) S(everianae) A(lexandrianae), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Birten. — Riese 1353.

1. *ursarius*, berenjager.

TITUS FLAVIUS SUPER CEPULA, veteranus scaenicus van Legio XXX Ulpia Victrix in het jaar 207; verg. de inscriptie Dessau 9493 (zie boven, N. 649).

899 **C I L. XIII 8631**

Matribus Brittis L(ucius) Valerius Simplex, mil(es) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Brambach 201, Dessau 4789, Riese 1366.

900 **C I L. XIII 7789**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Genio loc[i] Marti Hercul[i] Mercurio Ambiomarcis milites Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), M(arcus) Ulp(ius) Panno,
3 T(itus) Mans(uetus) Marcu[s], M(arcus) Ulp(ius) Lellavo, T(itus) Aur(elius) Lavinus v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Brambach 646, Dessau 4634.

1. *Ambiomarcis*, bijnaam van de drie Germaansche goden die in de inscriptie als Mars, Hercules en Mercurius worden aangeduid.

901 **C I L. XIII 1847**

[D(is) M(anibus)] et memoriae aet[er]nae Celerini Fide[lis], civis Batavi, mil(itis) Le[g(ionis)] XXX, exacti proc(uratoris) P(rovinciae) L(ugdunensis),
3 [q]ui vixit ann(os) XXXX, m[o]riens reliquit super[sti]tes liberos tres, Cel[e]rinius Augend[us e(gregius)] vir, a mill(itiis), fratri [pii]ssimo et Matur[ini]a Pia coniugi carissimo faciendum curaverunt et sub ascia dedicav[e]runt.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 2389, Riese 1392.

902 **C I L. VIII 21053**

[. m]il(es) Leg(ionis) [X]XX U(lpiae) V(ictricis), stip(endiorum) XVII, vix(it) a[n(nos)] XXXX, [.], h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea).

903 **C I L. XIII 1891**

D(is) M(anibus) L(uci) Sept(imi) Mu:ciani, m(issi) h(onesta) m(issione) ex Leg(ione) XXX U(lpia) V(ictrici) p(ia) f(ideli), domo Philippopoli, — qui sexiés denós animám sine crímine pértulit ánnos —. L(ucius) Sept(imius) Peregrinus fil(ius) et Secundinia Iusta uxor her(edes) f(aciendum) c(uraverunt) et s(ub) a(scia) d(edicaverunt).

Aanteekeningen. — Lyon. — Riese 1414.

HOOFDSTUK IV.

HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR: AUXILIA.

§ 1. — Alae uit den tijd vóór Keizer Vespasianus.

Ala Batavorum, vermeld (door Tacitus, *Historiae* IV 17; Deel I, blz. 216) in het jaar 68 als een onderdeel van het leger van Verginius Rufus, den legatus in Germania Superior, en in het jaar 69 onder de auxilia te Vetera in Germania Inferior door Tacitus, *Historiae* IV 18.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1233. — E. Stein, *Die kaiserlichen Beamten und Truppenkörper im römischen Deutschland unter dem Prinzipat* (1932), blz. 125.

Claudius Labeo, praefectus der Ala Batavorum; verg. Tacitus, *Historiae* IV 18 (Deel I, blz. 216).

Prosopographia, I, blz. 383 n. 730. — Stein, *Realencyclopädie*, III, 2728 n. 201.

Ala I Canninefatium, vermeld in het jaar 28 als een onderdeel van het leger in Germania Inferior door Tacitus, *Annales* IV 73 (Deel I, blz. 273); zie verder beneden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1236. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 125.

Ala (Thracum) Classiana (invicta bis torquata civium Romanorum), te beschouwen als een onderdeel van het leger in Germania Inferior op grond van de volgende inscripties, in het jaar 105 vermeld als een onderdeel van het leger in Britannia; verg. het Diploma van 122 (zie beneden, N. 1090) en C I L. XI 6033.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1237. — F. N. Pryce, *Journal of Roman Studies*, XX (1930), blz. 16. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 127.

904 **C I L. XIII 8668**

[.]vic[.]an[. . . .], decurionis Alae [C]lass(i)an[ae] p[. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Kalkar. — Brambach 175. — Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 152.

905 **C I L. XIII 8306**

M(arcus) Marius Valen[s], Galata, veter(anus) [ex d]ec(uria) Alae Classianae, sib[i et Sempr]oniae Severae uxo[ri optima]e fecit.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 2534, Riese 1439.

ALA LONGINIANA, in den tijd van Augustus in garnizoen bij Chalons-sur-Saône (verg. C I L. XIII 2615), later behoorend tot het leger van Germania Inferior, in garnizoen te Bonn, waarschijnlijk door Vespasianus in 70 of 71 opgeheven.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1250. — A. von Domaszewski, *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1908), blz. 122. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 143.

906 **C I L. XII 3166**

C(aio) Fulvio C(ai) fil(io) Vel[t(inia tribu)] Lupo Servilian[o . .], adlecto inter praetor[ios] ab Imp(eratore) Caesare Aug(usto) Vespas[iano], praefecto
3 Alae Longinian[ae], IIII(quattuor)vir(o) ad aerarium, pontifici, praefecto vigi[lum], Iulia D(ecimi) fil(ia) Concess[a] viro.

AANTEEKENINGEN. — Nîmes. — Riese 1468.

907 **C I L. XII 392**

[. omnibus honoribus] functo in [patria sua, tribun]o militum [. , praefect]o Alae Longi[nianae, sacerdoti] templi Divi [Aug(usti) quod
3 est in Nar]bone, in quod [sacerdotium uni]versa provin[cia consentiente ad]lectus est, [.]ae uxori.

AANTEEKENINGEN. — Fréjus (Forum Iulii). — Riese 1469. — Waarschijnlijk uit de eerste helft der eerste eeuw.

908 **C I L. XIII 8094**

Vellaunus Nonni f(ilius), Biturix, eques Ala Longiniana, turma L(uci) Iuli Reguli, an(norum) XXXVIII, stipendiorum XVIII, h(ic) s(itus) e(st). Ex
3 testamento factu curarunt L(ucius) Iulius Regulus, decurio, et Macer Aspadi f(ilius) eiusde(m) turma(e).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1473. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, XCIII (1892), blz. 188.

909 **C I L. XIII 2615**

Samorix Liamari f(ilius), Remus, eq(ues) Ala Longiniana, an(norum) XXXI, stipen(diorum) XII, h(ic) s(itus) [e(st); f(ecerunt)] et Singu[.] 3 fr[atri].

AANTEEKENINGEN. — Chalon-sur-Saône. — Riese 1472.

910 **C I L. XIII 8092**

Biturix Na[. . .]tionis f(ilius), Aedu(u)s, equ[es] Ala Longin(i)a[na], ann(orum) XLII, stip(endiorum) XX, heres ex testa[mento f(aciendum) c(uravit)].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1470. — Siebourg, *Röm.-Germanisches Korrespondenzblatt*, VII (1914), blz. 56; verg. C I L. XIII, pars IV, p. 138.

911 **C I L. XIII 8093**

Regtugnus Magilonis f(ilius), Segontilieses, eques Ala Longiniana, ann(orum) L, aer(orum) XXII.

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1471. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, XCIII (1892), blz. 193.

1. *Segontilieses*, uit Segontia in Spanje.

912 **C I L. XIII 8095**

Vonatorix Duconis f(ilius), eques Ala Longiniana, annorum XLV, stipendiorum XVII, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1474.

913 **C I L. XIII 8096**

[. . . ., e]q(ues) Ala L[onginiana, ...]atissae, a[nn(orum), st]ip(endiorum) XIII [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Riese 1475.

ALA PARTHORUM VETERANA, in Germania Inferior alleen bekend door een zilveren ring uit de eerste eeuw, gevonden te Grimlinghausen bij Neuss.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1256. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 145.

914 **C I L. XIII 10024**

35. Decu(rionibus) Alae P(a)rthor(um) Vet(eranae), quoi prae(e)s[t] P(ublius) Vibius Rufus.

AANTEEKENINGEN. — Grimlinghausen, op een zilveren ring (thans in het museum te Dusseldorf). — Dessau 9147, Riese 1494. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 276. — De ring behoort tot een aantal dergelijke zilveren ringen, die aan de decuriones der Ala zijn geschonken, waarschijnlijk door een decurio bij het verlaten van de Ala.

915 **C I L. XIII 10024**

34. Dupl(icariis) et sesquipl(icariis) Alae (Parthorum) veter(anae) Flav(ius) Simplex, vet(eranus) ex dup(licario) Al(a)e eiusdem, d(ono) d(edit).

AANTEEKENINGEN. — Xanten, op een zilveren ring. — Riese 1515. — Verg. de vorige inscriptie.

ALA (GALLORUM) PICENTIANA, eerst wellicht in Dalmatia in garnizoen, waarschijnlijk na de nederlaag van Varus, tezamen met Legio XX Valeria Victrix, naar Germania overgeplaatst, in 70 vermeld door Tacitus, *Historiae* IV 62 (Deel I, blz. 233), als *Ala Picentina* te Neuss, toen behoorend tot het leger van Germania Inferior, maar ten minste van 74 tot 82 tot het leger van Germania Superior behoorend, tusschen 82 en 90 overgeplaatst naar Britannia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1257. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 147.

916 **C I Gr. 3991**

[Κ]λαυδ[εικονιέω]ν ὁ δῆμος ἐτείμησεν [Λε]ύκιον Πούπιον Λευ[κ]ίου υἱὸν Σαβατείνᾳ [Π]ραίσεντα, χειλίαρχον, [ἔ]παρχον ἱππέων Ἀλη[ς Π]εικεντεινῆς, ἐπίτρο[π]ον
3 Καίσαρος πρὸς ὄ[χ]θαις Τιβέρεως, ἐπίτρο[π]ον Τιβερίου Κλαυδίου [Κ]αίσαρος Σεβαστοῦ Γερ[μ]ανικοῦ καὶ Νέρωνος [Κ]λαυδίου Καίσαρος Σε[β]α[στ]οῦ Γερμανικοῦ [Γ]αλα[τ]ικῆς ἐ[π]αρχεία[ς, τ]ὸν ἑ[αυ]τοῦ εὐεργέτην καὶ [κ]τίστην.

AANTEEKENINGEN. — Konia (Iconium). — Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 124 n. 263. — Dessau 8848, Riese 1489. — Uit den tijd van Keizer Claudius.

3. ἐπίτροπον, procurator Augusti ad ripam Tiberis; verg. Hirschfeld, *Verwaltungsbeamte* (ed. 2), blz. 263 n. 2.

ALA POMPONIANI, alleen bekend uit de volgende inscriptie, blijkbaar een onderdeel van het leger in Germania Inferior in het begin van den keizertijd.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1258. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 148.

917 **C I L. XIII 8097**

Niger Aetonis f(ilius), Nemes, Ala Pomponiani, anno(rum) L, aer(orum) XXV, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Bonn. — Dessau 2501, Riese 1493. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXXVIII (1889), blz. 128.

1. *Nemes*, uit Germania Superior in de buurt van Spiers; verg. Tacitus, *Annales* XII 27: *auxiliares Nemetae.*

ALA PRAETORIA (later ALA I PRAETORIA CIVIUM ROMANORUM), in de eerste eeuw wellicht een onderdeel van het leger in Germania Inferior, later (reeds in 85) in Pannonia.

Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 247. — Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1258. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 148.

918 **C I L. XIII 8310**

[.] Lepidi f(ilius) [. . . . Cannanef]as, duplica[rius Ala P]raetoria, [an(norum)]; stip(endia) f(ecit) XX. — L(uci) Domi[ti] Verecun[di].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 326, Riese 1495. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 96 n. 39 en CX (1903), blz. 361.
1. *Cannanefas*, volgens Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CX (1903), blz. 360.

ALA I THRACUM, waarschijnlijk in 43 overgeplaatst uit het leger van Germania Inferior naar Britannia, waar zij zeker nog was in 103 (verg. het Dipl. van dat jaar; zie beneden, N. 1088), later, maar nog in de tweede eeuw, weder in Germania Inferior, waar zij in 219 moet hebben gelegen.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1263. — Hull, *Germania*, XIII (1929), blz. 188–191. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 153.

919 **C I L. XIII 8659**

[. . . .] I. Al(a) Tra(cum) [. . . .]

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Riese 1511. — *Westdeutsche Zeitschrift*, XXIII (1904), blz. 188. — Wellicht uit den tijd vóór 43.

920 **C I L. XIII 12058**

D(is) M(anibus) Q(uinti) Didi Lemon[ia (tribu)] Euhodian[i, p]raef(ecti) eq(uitum) Al(ae) I Thrac[um].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1510. — Waarschijnlijk uit de derde eeuw.

921 **C I L. VII 68**

Sextus Valerius Gen[i]alis, eq(u)es Alae Trhaec(um), civis Frisiaus, tur(mae) Genialis, an(norum) XXXX, [stip(endiorum)] XX, h(ic) s(itus) e(st). (H)e(res) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Watermore, bij Cirencester. — Riese 1513. — E. Stein, *Germania*, XIII (1929), blz. 189 n. 4.
1. *civis Frisiaus*, dus in dienst gekomen, toen de Ala Thracum nog in Germania Inferior lag.

922 **C I L. XIII 8818**

D(is) M(anibus). Valenti Bititrali, vet(erano) ex N(umero) Alae I T[r]achum. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Brambach 56, Riese 1512. — Zie boven, Nr. 292.
1. *Numero – Trachum.* — De betiteling der *Ala* als *Numerus* kan niet ouder zijn dan het einde der tweede eeuw.

Batavi sive Thraces adlecti ex provincia Germania Inferiori, vermeld te Rome in het jaar 219; verg. C I L. VI 31162 (zie boven, N. 458). — Waarschijnlijk moet men deze uitdrukking aldus verklaren, dat Bataven worden bedoeld, die hebben gediend in de Ala I Thracum; in het jaar 219 lag de Ala Thracum dus nog in Germania Inferior.

Ala Treverorum, vermeld in de oorlogen van 69 en 70, in 70 of 71 zonder twijfel opgeheven; verg. Tacitus, *Historiae* II 14, 15 en 28; IV 18, 21 en 55 (Deel I, blz. 203 en volg.).

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1267. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 155.

Iulius Classicus, praefectus der Ala Treverorum; verg. Tacitus, *Historiae* II 14, etc. (Deel I, blz. 203).

Prosopographia, II, blz. 187 n. 182. — Stein, *Realencyclopädie*, X, 567 n. 189.

Ala (I Tungrorum) Frontoniana, in de eerste eeuw eenigen tijd behoorend tot het leger van Germania Inferior, in garnizoen te Asciburgium, na het jaar 70 overgeplaatst naar Dalmatia, later in Pannonia en Dacia; zie beneden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1267. — Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 62–73. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 137.

923 **C I L. XIII 8842**

L(ucius) Claudius An[iensi (tribu)] Prudens Consi[di]anus, praefectus Alae Frontonianae, h(ic) s(itus) e(st). Ossa monimentum domi.

Aanteekeningen. — Onbekende plaats aan den Rijn. — Brambach 1994, Riese 1451. — Eerste helft der eerste eeuw.

924 **C I L. XIII 8558**

M(arcus) Lucilius Secundus, decurio mis(sicius) ex Ala Front(oniana), domo Camppili, Luciliae M(arci) l(ibertae) Palladi (et) M(arco) Lucilio Blando 3 lib(erto) h(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Grimlinghausen bij Neuss. — Brambach 271, Riese 1452. — Eerste helft der eerste eeuw.
2. *Camppili* (?), *Campo pilarum* (?).

925 **C I L. III 9735**

[Eu]genio Eucisi f(ilio), eq(uiti) Ala Frontoni(ana), an(norum) XL, stip(endiorum) XX, Nemis, sig(ni)f(ero), h(ic) s(itus) e(st). Frateres frater fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Spalato (Delminium). — H. Bang, *Die Germanen im Römischen Dienst*, blz. 43 n. 357; A. Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 71.

2. *Nemis*; lees: *Nemeti*.

–. *Frateres frater fecerunt*; lees: *Fratres fratri fecerunt.*

926

Cin[tusmu]s Dacraionis f(ilius), [Urun]cis, cives Tribocus, aeques Alae [Fro]ntonianae, an(n)o(rum) L, [stipe]ndi(orum) XXIV, [h]ic situs est; her(es) 3 fu(nus) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Asberg (Asciburgium). — A. Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 62–67; *Année épigraphique*, 1931, n. 30. — Zeker eerste eeuw. — Alleen bekend uit een slecht afschrift; de aanvullingen zijn onzeker.

927 **C I L. III 3400**

Terso (?) Precionis f(ilius), Scordisc(us), eques A[la]e Fro(ntonianae), tur(ma) Lobasini, ar(morum) cus(tos), an(norum) XX[X . . , stip(endiorum)] 3 XVI, [h(ic) s(itus) e(st)].

AANTEEKENINGEN. — Tétény, in Pannonia Inferior.

2. *Lobasini*; vcrg. de namen *Leubasnus* (C I L. VII 691), *Leubasna* (C I L. XIII 3601), *Lubainus* (C I L. XIII 3622), *Laubasnius* (C I L. XIII 8744), etc.; zie A. Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 68 tot 69.

ALA UBIORUM, vermeld in den oorlog van het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 18, 21 en volg. (Deel I, blz. 216 en volg.).

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 156.

ALA (AUGUSTA) VOCONTIORUM (MILLIARIA CIVIUM ROMANORUM), in den vroegen keizertijd bij Soissons (verg. C I L. XIII 3463), later, maar nog in de eerste eeuw, behoorend tot het leger van Germania Inferior, daarna, waarschijnlijk in den tijd van keizer Vespasianus (daar zij niet wordt vermeld in het Diploma van het jaar 78; zie beneden, N. 981), naar Britannia overgeplaatst, waar zij wordt vermeld in het Diploma van het jaar 122 (zie beneden, N. 1090).

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1269. — Oelmann, *Germania*, IV (1920), blz. 7. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 156.

928 **C I L. XIII 8805**

Deae Vagdavercusti Sim[p]licius Super, dec(urio) Alae Vocontior(um) Exerci[t]uus Britannici.

Aanteekeningen. — Hemmen. — Henzen 5918, Brambach 67, Dessau 2536, Riese 1516. — Zie boven, N. 280.

2. *Exercituus Britannici.* — Blijkbaar heeft de decurio de overplaatsing der Ala van Germania Inferior naar Britannia medegemaakt.

929 **C I L. XIII 8655**

Silvano Loupi f(ilio), Trever(o), eq(uiti) Ala Vocont(iorum), an(norum) XXX, stip(endiorum) XII, et vivis Primae sorori eius, hered(es) f(aciendum) 3 c(uraverunt).

Vos rogitat quaeso soror unica fratris amantis,
Ni dissigilletis nive violetis opus.

Aanteekeningen. — Bij Xanten. — Riese 1517, Brambach 161.

930 **C I L. XIII 8671**

Atil[l]us Di(vi)xti f(ilius), m[i]ssicius Ala [V]oconit(orum), hic [si]tus est. Casti[.]trebo[. . .]s f[ili]o suo [. .]na heredes [f(aciendum)] c(ura-3 verunt).

Aanteekeningen. — Kalkar, thans in het museum te Utrecht. — Riese 1518.

§ 2. — Cohortes uit den tijd vóór Keizer vespasianus.

Cohors V Asturum, omstreeks het midden der eerste eeuw behoorend tot het leger in Germania Inferior, in garnizoen te Bonn, waarschijnlijk in 70 of 71 opgeheven.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 247. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 165.

931 **C I L. V 6874**

C(aius) Iulius Antullus, praefectus Cohor[t]is V Asturum, Poenino v(otum) sol(vit).

Aanteekeningen. — Grand-St. Bernard. — Riese 1552.

932 **C I L. XIII 8098**

Pintaius Pedilici f(ilius), Astur transmontanus, Castel(l)o Intercatia, signifer C(o)ho(rtis) V Asturum, anno(rum) XXX, stip(endiorum) VII. H(eres) 3 ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit). Ave.

Aanteekeningen. — Bonn. — Brambach 478, Dessau 2580, Riese 1553.
1. *Intercatia (Asturum)*; verg. Ptolemaeus II 6, 31.

Batavi, als ongeregelde troepen, die niet op Romeinsche wijze waren inge-

deeld en gedrild, in het jaar 28 vermeld door Tacitus, *Annales* II 8 en 11 (Deel I, blz. 265 en 166).

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 166.

COHORTES VIII BATAVORUM EQUITATAE, oorspronkelijk behoorend tot het leger in Germania Inferior, later, waarschijnlijk sedert 61, een deel van het leger in Britannia (verg. Tacitus, *Annales* XIV 38 en *Historiae* IV 12; zie Deel I blz. 280 en 212), verlieten tezamen met Legio XIV Britannia in 67, namen deel aan den oorlog van Vitellius in Italië en trokken in 69 op naar hun vaderland; in 70 zijn zij zonder twijfel door Vespasianus opgeheven; zie beneden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 249. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1259. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 166.

COHORTES BELGARUM TUMULTUARIAE, vermeld als hulptroepen van Legio I Germanica, die te Bonna in garnizoen lag, in den oorlog van het jaar 69 door Tacitus, *Historiae* IV 20 (Deel I, blz. 218); verg. IV 17 (Deel I, blz. 216).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 253. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 169.

COHORTES VIII BREUCORUM, uit Pannonia, waarschijnlijk na de nederlaag van Varus, in het jaar 9, naar Germania overgeplaatst.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 173.

COHORS VIII BREUCORUM, eerst in garnizoen te Remagen (verg. C I L. XIII 7801; zie beneden, N. 935), omstreeks het midden der eerste eeuw overgeplaatst naar Germania Inferior, waarschijnlijk opgeheven in 70 of 71.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 260. — Lehner, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXII (1903), Korr.-Blatt, 65. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 177.

933 **C I L. XIII 8693**

Marcinus Surconis f(ilius), Breucus, mil(es) ex Coh(orte) VIII Breuc(orum), ann(orum) XXXV, stip(endiorum) XII, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Berg en Dal (?), wellicht uit Birten. — Brambach 159, Dessau 2559, Riese 1564. — *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), pl. 5 n. 2.

934 **C I L. XIII 8313**

Sassaius Liccai f(ilius), miles ex Coh(orte) VIII Breucorum, anno(rum) XXXII, stip(endiorum) XII, h(ic) s(itus) e(st); h(eres) t(estamento) f(aciendum 3 curavit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 232, Riese 1566.

935 **C I L. XIII 7801**

Dasmenus Dasi f(ilius), Breucus, mil(es) ex Coh(orte) VIII Breuc(orum), anno(rum) XXXV, stip(endiorum) XII, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 1565.

COHORS CANNINEFATIUM, oorspronkelijk een onderdeel van het leger in Germania Inferior, vermeld in den oorlog van het jaar 69 door Tacitus, *Historiae* IV 19 (Deel I, blz. 217), in 70 of 71 zonder twijfel opgeheven; zie beneden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 267. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 181.

COHORS VI INGENUORUM CIVIUM ROMANORUM, behoorend tot het leger in Germania Inferior, blijkens twee inscripties uit de eerste eeuw, die te Keulen zijn gevonden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 304. — Stein, *die kaiserlichen Beamten*, blz. 199.

936 **C I L. XIII 8314**

D(ecimo) Sen[i]o Vital[i], mil(iti) [Coh(ortis) VI In]genu(orum) c(ivium) R[o]m(anorum), civi Brit[t(oni)], ann(orum) LV, stip(endiorum) XVIIII. 3 Heredes f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 2033, Dessau 2572, Riese 1614.

1. *Cohortis VI Ingenuorum*, als op de volgende inscriptie.

937 **C I L. XIII 8315**

[. . .]dus don[. . . .] Coh(ortis) VI Ing[en(uorum) . . . an]n(orum) XXII, s[tip(endiorum)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 2034, Riese 1613.

COHORS I LATABICORUM (of LATABIENSIUM), alleen bekend uit de volgende inscriptie, waarschijnlijk uit den tijd vóór het jaar 70; verg. de *Milites Latavienses*, een afdeeling die wordt vermeld in de vijfde eeuw in de Provincia Maxima Sequanorum (Notitia dignitatum, Occ. XXXVI 5).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 307. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 200.

938 **C I L. XIII 8316**

Hemilius Lascius, ci(vis) Cannan(efas), mil(es) C(o)ho(rtis) I Latabi(corum), an(norum) VL, sti(pendiorum) XXII. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 129 n. 4321). — Dessau 9163, Riese 1621. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 272–273.

1. *Hemilius Lascius*, *Aemilius Lascivos*; verg. C I L. III 10978.

–. *Latabicorum*, Ritterling; *Latabiensium*, Stähelin, *Die Schweiz in Römischer Zeit* (2de uitg., 1931), blz. 64 en 300.

Cohors III Lusitanorum, wellicht omstreeks het midden der eerste eeuw behoorend tot het leger van Germania Inferior (verg. Tacitus, *Historiae* I 70: *cohortes Lusitanorum* in het leger van Caecina in het jaar 69), in 114 vermeld in Pannonia Inferior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 313. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 201.

939

Ti(berio) Iulio C(ai) f(ilio) Fab(ia tribu) Viatori, subprae[f(ecto)] Coh(ortis) III Lusitanorum, IIII (quattuor)vir(o) iur(e) dic(undo), praef(ecto) Coh(ortis) 3 Ubior(um) equitatae; Erboniae Sex(ti) f(iliae) Gratae, uxori; C(aius) Iulius Aug(usti) l(ibertus) Linus filio et nurui.

Aanteekeningen. — Aquileia. — Dessau 2703. — Pais, *Supplementum Italicum*, n. 185. — Uit de eerste helft der eerste eeuw.

3. *uxori*, namelijk van Tiberius Iulius Viator.

–. *Caius Iulius – Linus*, vrijgelatene van Keizer Augustus.

940

[. (centurio)] C(o)hor(tis) III Lusit(anorum), curat(or) pro praef(ecto) C(o)hor(tis) I Astur(um), aedil(is) desig(natus), Belino v(otum) s(olvit).

Aanteekeningen. — Aquileia. — *Année épigraphique*, 1895, n. 36. — A. von Domaszewski, *Bonner Jahrbücher*, CXVII (1908), blz. 119 n. 6; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 201 n. 294.

941 **C I L. XIII 8317**

Mansuetus Arrageni f(ilius), mil(es) C(o)ho(rtis) III Lusitano[rum, civ]es Marsa[cus].

Aanteekeningen. — Keulen. — Brambach 312, Riese 1623. — Klinkenberg *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 94 n. 28.

2. *Marsacus*; verg. C I L. XIII 8303 (zie beneden, N. 1002).

Nervii, ongeregelde afdeeling van troepen, vermeld als een onderdeel van het leger van Drusus in het jaar 10 vóór Christus; verg. Livius, *Periocha* 141 (Deel I, blz. 90).

Ritterling, *Bonner Jahrbücher*, CXIV (1906), blz. 185. — Dessau, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, II 2 (1930), blz. 488. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 202.

Cohortes Nerviorum, gelicht door Vitellius in het jaar 69 (verg. Tacitus, *Historiae* IV 15; Deel I, blz. 213), maar het volgende jaar overgeloopen naar Civilis (verg. Tacitus, *Historiae* IV 33; Deel I, blz. 225) en zonder twijfel opgeheven door Vespasianus, waarschijnlijk *Cohortes Nerviorum IV* en *V*, daar

Cohortes Nerviorum I, II, III en *VI* later worden vermeld als onderdeelen van het leger in Britannia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 332. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 202.

Cohors Silauciensium, zonder twijfel afkomstig uit het oosten, waarschijnlijk genoemd naar Seleucia, alleen bekend als een onderdeel van het leger in Germania Inferior door de volgende inscriptie uit de eerste eeuw.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 332. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 212.

942 **C I L. XIII 8593**

Tib(erius) Iul(ius) Caretis f(ilius) Sdebdas, domo Turo, missicius ex Coh(orte) Silauciensiu(m), h(ic) s(itus) e(st). Tib(erius) Iulius Antus f(aciendum) c(uravit). 3 Et Primigenia lib(erta) eius, anno(rum) III, h(ic) s(ita) e(st).

Aanteekeningen. — Asberg aan den Rijn (Asciburgium). — Brambach 230, Dessau 2567, Riese 1672. — Oxé, *Die Heimat* (Krefeld, 1922), Heft 3.

Cohors I Thracum, in de eerste eeuw bekend als een onderdeel van het leger van Germania Inferior door de volgende inscripties, waarschijnlijk door Vespasianus naar Britannia overgeplaatst.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 338. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 212.

943 **C I L. XIII 8318**

C(aius) Iulius C(ai filius) Galeria (tribu) Baccus, Lugduni, mil(es) Coh(ortis) I Thracum, ann(orum) XXXIIX, stip(endiorum) XV; Antistius Atticus et 3 Bassius Communis h(eredes) f(aciendum) c(uraverunt).

Aanteekeningen. — Keulen. — Brambach 310, Dessau 2569, Riese 1679.

1. *Galeria tribu.* — Soldaten van de cohortes der auxilia behoorden slechts zeer zelden tot een tribus; verg. Mommsen, *Hermes*, XIX (1884), blz. 26 (*Gesammelte Schriften*, VI, blz. 44).

944 **C I L. XIII 8319**

[.], miles ex Coh(orte) Traecerum, ann(orum) XXXIV, stipendio-r(um) XIV, h(ic) s(itus) e(st).

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 1681.

945 **C I L. XIII 8099**

[. . . .] ex C[oh(orte) I T]rhaecum, ann(orum) XXX, sti[p(endiorum)] VIII, h(ic) s(itus) e(st). Mucasius f(rater) p(osuit).

Aanteekeningen. — Bonn. — Riese 1682.

946 **C I L. XIII 7803**

Ruimus Tabusi f(ilius), Thrax, mil(es) ex Coh(orte) I Thracum, anno(rum) XLVI, stip(endiorum) XXIII, et Veranio f(ratri) h(eres) ex t(estamento) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 1680. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 281.

COHORTES TUNGRORUM, vermeld in de oorlogen van 69 en 70 (Tacitus, *Historiae* II, 14, 15, 28 en IV 16; zie Deel I, blz. 203 en volg.); twee van deze cohortes behoorden tot het leger van Fabius Valens; verg. C I L. XII 16 (zie boven, N. 419); wellicht behoorden tot deze cohortes, onder anderen, de Cohortes Tungrorum I en II, die sedert 83 in Britannia worden vermeld; verg. beneden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 344. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 220.

COHORTES UBIORUM, vermeld in den oorlog van het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 28 (Deel I, blz. 223); verg. Pais, *Supplementum Italicum*, I, n. 185 (= Dessau 2703; zie boven, N. 939).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 345. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 221.

947 **C I L. X 4862**

Lusia M(arci) f(ilia) Paullina Sex(ti) Vettuleni Cerialis sibi et M(arco) Vergilio M(arci) f(ilio) Ter(etina tribu) Gallo Lusio, patri, prim(o) pil(o) Leg(io-
3 nis) XI, praef(ecto) Cohort(is) Ubiorum peditum et equitum, donato hastis puris duabus et coronis aureis ab divo Aug(usto) et Ti(berio) Caesare Aug(usto), praef(ecto) fabr(um) III (ter), trib(uno) mil(itum) Cohort(is) primae, idio[lo]go
6 ad Aegyptum, II(duum)vir(o) iterum, pontif(ici), A(ulo) Lusio A(uli) f(ilio) Ter(etina tribu) Gallo, fratri, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XXII Cyrenaicae, praef(ecto) equit(um).

AANTEEKENINGEN. — Venafro. — Riese 1694.

COHORTES VASCONUM, vermeld als een onderdeel van het leger in Germania Inferior door Tacitus, *Historiae* IV 33 (Deel I, blz. 225), in 71 naar Britannia overgeplaatst, daar vermeld als *Cohortes Vasconum I* en *II*.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 349. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 222.

COHORS I VINDELICORUM, blijkens de volgende inscriptie in de eerste eeuw behoorend tot het leger in Germania Inferior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 350. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 223.

948 **C I L. XIII 8320**

Cassius Gesatus Borissi f(ilius), mil(es) C(o)ho(rtis) I Vindelicoru(m), ann(orum) L, [s]tip(endiorum) XIIX. H(eredes) ex t(estamento) f(aciendum) 3 c(uraverunt). Frater [p(osuit)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 9162, Riese 1698.

1. *Cassius Gesatus*, naar den helm *(cassis)* en de werpspeer *(gaesum)*; over dezen naam verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXII (1903), Korr.-Blatt, 214.

§ 3. — CLASSIS AUGUSTA GERMANICA PIA FIDELIS.

CLASSIS AUGUSTA GERMANICA, gesticht door Drusus in het jaar 12 vóór Christus (verg. Cassius Dio LIV 32; zie Deel I, blz. 342), wellicht met de standplaats te Bonn (verg. Florus II 30, 26; zie Deel I, blz. 304), later zeker bij Keulen, althans sedert 14 na Christus (verg. Tacitus, *Annales* I 45; zie Deel I, blz. 255); andere stations in Germania Superior bij Spiers (Symmachus, *Oratio* II 28), in Germania Inferior bij Brohl en Andernach, verder bij Neuss, Xanten, Vechten, Katwijk, Voorburg, Domburg en Rumpst (waar de Dyle en de Nethe in de Schelde vallen), blijkens de gevonden stempels op baksteenen in 89 begiftigd met de eerenamen *pia fidelis Domitiana*.

De Classis Germanica wordt vermeld in de inscripties C I L. XIII 7697, 7715 en 1716 (zie boven, N. 486, 487 en 488).

Fiebiger, *Realencyclopädie*, III, 2645. — Stein, *Corpus inscr. lat.*, XIII, pars 6, blz. 135; *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 274.

949 **C I L. XIII 12562**

1. C(lassis) A(ugustae) G(ermanicae).
2. C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Keulen, stempels op baksteenen.

950 **C I L. XIII 12563**

Clas(sis).

AANTEEKENINGEN. — Neuss, stempel op een baksteen.

951 **C I L. XIII 12564**

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Xanten, stempel op een baksteen.

952 **C I L. XIII 12565**

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Voorburg, stempels op baksteenen. — Riese 1807. — Zie boven, N. 375.

953 **C I L. XIII 12566**

1. C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Katwijk, in het Klein-Duin. — Riese 1808. — Zie boven, N. 343. — Holwerda, *Oudheidkundige mededeelingen*, VI (1912), blz. 52 en fig. 49.

954

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Domburg, stempel op een baksteen. — Zie boven, N. 265.

955 **C I L. XIII 12567**

C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

Aanteekeningen. — Rumpst aan de Schelde, stempel op een baksteen. — *Westdeutsche Zeitschrift*, III (1884), blz. 197.

Iulius Burdo, praefectus der Classis Germanica; verg. Tacitus, *Historiae* I 58 (Deel I, blz. 201).

Prosopographia, II, blz. 172 n. 138. — Stein, *Realencyclopädie*, X, 181 n. 125.

956 **C I L. III 726**

C(aio) Manlio [...] f(ilio) Q(uirina tribu) Felici, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) VI[I] G(eminae) p(iae) f(idelis), adlect(o) in decur(ias) iudic(um) selector(um) a
3 divo Tito, praef(ecto) fabr(um) Imperatoris Caesaris Nervae Trai(ani) Germ(anici) Dacici II (bis), praef(ecto) Class(is) Pann(onicae) et Germ(anicae), proc(uratori) Aug(usti) reg(ionis) Chers(onesi), proc(uratori) Aug(usti) XX
6 (vicesimae) hered(itatium), d(ecurionum) d(ecreto).

Aanteekeningen. — Burnéri, bij Lysimachia in de Chersonesus Thraciae. — Dessau 1419, Riese 1810. — Uit den tijd vóór het jaar 114, want Traianus wordt nog niet *Optimus* genoemd.

1. *Legionis VII*, onzeker, want de bijnaam *pia fidelis* komt bij Legio VII anders eerst voor onder Keizer Caracalla.

957 **C I L. XIII 8198**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) M(arcus) Aemilius Crescens, praef(ectus) Class(is) Germ(anicae) p(iae) f(idelis), cum Aemilio Macrino filio hic suscepto.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Henzen 6867, Brambach 355, Riese 1809. — Uit den tijd na Keizer Domitianus.

PUBLIUS HELVIUS PERTINAX, de latere keizer (in 193), praefectus der Classis Germanica omstreeks 160; verg. Historia Augusta, *Vita Pertinacis* 2, 3 (Deel I, blz. 364).

Prosopographia, II, blz. 131 n. 49.

958 **C I L. VIII 9327**

Diis Mauricis M(arcus) Pomponius Vitellianus, tribus militiis perfunctus, proc(urator) Aug(usti) ad curam gentium, praef(ectus) Classis Germanicae.

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea), in Mauretania Caesariensis. — Dessau 2750, Riese 1811.

1. *tribus militiis perfunctus*. — De inscriptie is dus later dan Septimius Severus, want de *tres militiae (equestres)* kwamen in de 3de eeuw in plaats van de *quattuor militiae*; verg. Mommsen, *Staatsrecht*, III, blz. 543.

2. *procurator—gentium*, hetzelfde als *praefectus gentium*; zijn voornaamste taak was het lichten van troepen onder de inheemsche bevolking; verg. Cagnat, *Armée d'Afrique*, blz. 263.

959

Neptuno C(aius) Marius Maximus, (centurio) Class(is) Ger(manicae) p(iae) [f(idelis)], pro se et suis commilitonibus, qui sub eo sunt, v(otum) s(olvit) 3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — In het Brohldal. — H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 83 n. 252; J. Hagen, *Germania*, VI (1922), blz. 78; *Année épigraphique*, 1923, n. 32.

960 **C I L. XIII 7728**

[.....] Classi[s Ge]r(manicae) p(iae) f(idelis) et commilitones Classis eiusdem l(aeti) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Tönnisstein, thans in het museum te Bonn. — Riese 1823. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIV (1887), blz. 62.

961 **C I L. XIII 7710**

Herculi S[axano....] f(ilius) Nobili[s], [.....] Class(is) Ger(manicae) [.....] et commili[tones s]ub cu[ra.....].

AANTEEKENINGEN. — Schweppenburg, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 171 n. U. 22). — Riese 1822.

1. *filius Nobilis*, mogelijk *F(lavius) Nobilis.*

962 **C I L. XIII 8325**

[..... Coh]ortis [.....] Class(is) [Germ(anicae)] p(iae) f(idelis), f(aciendum) [c(uravit)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1824.

963 **C I L. XIII 12086 a**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) C(aius) Iulius Bio, triera(r)chus.

AANTEEKENINGEN. — Vechten. — Zie boven, N. 302.

964 **C I L. XIII 8168**

Castori Saturninus tr(ierarchus).

AANTEEKENINGEN. — Keulen.

GAIUS SUNICIUS FAUSTUS, trierarchus bij de Classis Germanica pia fidelis in het jaar 160; verg. C I L. XIII 8036 (zie boven, N. 498).

965 **C I L. XIII 10027**

226. Strato(r) tr(ierarchus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn.

966 **C I L. XIII 7941**

D(is) M(anibus). T(ito) Aur(elio) Provinciali, vet(erano), tri(erarcho) ex Cl(asse) G(ermanica) p(ia) f(ideli). H(eres) p(onendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Münstereifel. — Riese 1820.

967 **C I L. XIII 7719**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Herc(uli) Sax(ano) vexil(latio) Cl(assis) G(ermanicae), sub cura Rufri Caleni tr(ierarchi) et Iul(i) L(....) im(munis), 3 [v(otum)] s(olvit) l(aeta) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 1812. — Verg. *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 4, blz. 131.

968 **C I L. XIII 3545**

D(is) M(anibus). Filis parbulis Domitianus tr(ierarchus).

AANTEEKENINGEN. — Boulogne-sur-Mer.

969 **C I L. XII 2412**

Claud(iae) Albinae, Tib(eri) Cl(audi) Albini nauarc(hi) Clas(sis) Germ(anicae) filiae, T(itus) Pompeius Pr[.....], co(n)iug(i) optim(ae).

AANTEEKENINGEN. — Romagnieux, bij Aoste (Augustum). — Dessau 2909, Riese 1813.

2. *Titus Pompeius Pr*[.....], de naam van den echtgenoot, onzeker.

970 **C I L. XII 681**

D(is) M(anibus) L(uci) Domit(i) Domitiani, ex trierarch(o) Class(is) Germ(anicae) p(iae) f(idelis), Cocceia Valentina coniugi pientissim(o).

AANTEEKENINGEN. — Arles (Arelate). — Orelli 3600, Dessau 2908, Riese 1821.

971 **C I L. XIII 8323**

L(ucius) Octavius L(uci) f(ilius) Elaites, gubernator, ann(orum) LVIII, stip(endiorum) XXXIIII, h(ic) s(itus) e(st). Dionysius Plestharchi f(ilius) 3 Trallianus, scriba, pro merit(is).

AANTEEKENINGEN. — Keulen–Marienburg. — Riese 1814.

972 **C I L. XIII 8322**

Horus Pabeci f(ilius), proreta, Alexsandrinus, ex Classe, ann(orum) LX, militavit ann(is) [....].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 410, Riese 1815.

973 **C I L. XIII 8321**

Cassius, velarius [Classi]s Ger(manicae) p(iae) f(idelis), an(norum) L, [s]ti(pendiorum) XXVIIII. Coa[...]a co(n)iux ex t(estamento) f(aciendum) 3 c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 387, Riese 1816 *a*.

974 **C I L. XIII 8160**

[.....] C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis). Verus vela(rius) amicus f(aciendum) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Gleuel, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 129 n. 3302). — Riese 1816. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, LXXVIII (1884), blz. 137.

SIMILIO, miles ex Classe Germanica pia fideli Domitiana; verg. C I L. XIII 7681 (zie boven, N. 435).

975 **C I L. XIII 12047**

[.... mile]s ex Classe, [quae] est in Germa[ni]a, h(ic) s(itus) e(st). [P]amp(h)ilus et [Ch]ryseros d(e) s(ua) p(ecunia) p(osuerunt).

AANTEEKENINGEN. — Vochem, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 128 n. 24452). — De inscriptie dateert uit de eerste helft der eerste eeuw.

976

D(is) M(anibus) Bubentis Tharsae, mil(itis) Clas(sis) Germ(anicae) pi(a)e fid(elis), qui vix(it) an(nis) XLV, mili(tavit) an(nis) XVIII. Fecit Aulupor 3 Rigasis fratri pio et benemerenti.

AANTEEKENINGEN. — Arsoli. — Riese 1818. — *Notizie degli scavi*, 1898, blz. 418; *Année épigraphique*, 1899, n. 97.

977

[..... m]iles Classis Germanic(a)e [Domitian]a[e p(iae) f(idelis)], neg[o]tiator cervesarius artis oifectur(a)e, ex voto pro meritis posuit.

AANTEEKENINGEN. — Trier, in het Altbachtal. — Krüger, *Bonner Jahrbücher*, CXXX (1925), blz. 355; H. Finke, *Neue Inschriften*, blz. 13 n. 41; *Année épigraphique*, 1928, n. 183; S. Loeschcke, *Die Erforschung des Tempelbezirks im Altbachtale zu Trier* (1928), blz. 22.

1. *Domitianae piae fidelis*, met opzet weggebeiteld na den dood van Keizer Domitianus.

978 **C I L. XIII 7723**

Miner[v]ae dolabrarii [.....] Classis Au[g(ustae)] Ger(manicae) p(iae) f(idelis) D(omitianae) v(otum) s(olverunt) l(aeti) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Andernach, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 167 n. U. 15). — Brambach 667, Riese 76. — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 206; Meurer, *Bonner Jahrbücher*, XCV (1894), blz. 211.

979 **C I L. XIII 8831**

Marti Vict(ori) gladiatores C(lassis) G(ermanicae) p(iae) f(idelis).

AANTEEKENINGEN. — Nederland. — Riese 1817. — Zie boven, N. 408.

980 **C I L. XIII 8843**

Heliades Adrasti (filius), Antioce(n)sis, ann(orum) LV, stip(endiorum) XXXIV, h(ic) s(itus) e(st). H(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Onbekende vindplaats aan den Rijn. — Brambach 1995, Riese 1819.

§ 4. — DIPLOMATA MILITARIA VOOR SOLDATEN VAN HET LEGER VAN GERMANIA INFERIOR, UIT DEN TIJD VAN VESPASIANUS, DOMITIANUS EN TRAIANUS.

981 **C I L. XIII 11967**

Imp(erator) Caesar Vespasianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) XVIIII, p(ater) p(atriae), censor, co(n)s(ul)
3 VIII, design(atus) VIIII, equitibus et peditibus, qui militant in alis sex: Noricorum et Singularium et Moesica et Afrorum veterana et Siliana et Sulpicia, et Cohorte I Flavia Hispanorum, quae sunt in Germania sub Q(uinto)
6 Iulio Cordino Rutilio Gallico, qui quina et vicena stipendia aut plura meruerant, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est civitas iis
9 data, aut si qui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

A(nte) d(iem) XVII k(alendas) Maias, D(ecimo) Novio Prisco (et) L(ucio)
12 Ceionio Commodo co(n)s(ulibus).

Alae Moesicae, cui pra(e)est T(itus) Staberius T(iti) f(ilius) Qui(rina tribu) Secundus, gregali: Tertio Marci f(ilio), Trevir(o).

15 Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio post casam Romuli.

A(uli) Titini Iusti — L(uci) Alfi Prisci — Q(uinti) Lolli Pietatis —
18 Ma(ni) Egnati Celeris — L(uci) Aureli Potiti — L(uci) Turrani Maximi — P(ubli) Atini Rufi.

AANTEEKENINGEN. — Wiesbaden, thans in het museum te Berlijn. — Dessau 9052, Riese 47. — A. von Domaszewski, *Altertümer unsrer heidnischer Vorzeit*, V (1905), blz. 181–185, pl. 33; E. Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXV (1906), blz. 20–28; *Bericht der Römisch-Germanischen Forschung*, 1906—7, blz. 98–101 n. 186; Th. Wiegand, *Bericht des Vereins der Freunde antiker Kunst*, 1913—14, blz. 15, pl. IV—V; *Amtliche Berichte aus den Berliner Kunstsammlungen*, XXXV (1913—14), blz. 346; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 280. — Zie boven, N. 483.

Militair diploma van Keizer Vespasianus, van 15 April 78, voor een soldaat van het leger in Germania Inferior, eenige oorkonde van dien aard, met uitzondering van de beide volgende, fragmentarisch bewaarde diplomata.

3. *alis sex – Cohorte I Flavia Hispanorum*; verg. de inscripties in de volgende paragraaf.

5. *Germania*, namelijk *Inferiore*.

–. *Quinto – Rutilio Gallico*; verg. boven, blz. 256.

11. *Ante diem – consulibus*, 15 April 78.

13. *Titus Staberius – Secundus*, genoemd als praefectus der Ala Moesica in de inscriptie C I L. VI 3538 (Dessau 2729); zie beneden, N. 995.

14. *Tertio*, de soldaat voor wien deze oorkonde is uitgevaardigd.

17. *Auli Titini Iusti*, etc., namen der getuigen naast de afdrukken van hun zegels.

982 **Dipl. XXV = C I L. XIII 8664**

Imp(erator) Caesar div[i Vespasiani f(ilius) Domiti]anus Aug(ustus) Ger[manicus, pontifex maximus], tribunic(ia) potes[tat(e) imp(erator) 3 co(n)s(ul) ... p(ater) p(atriae)], equitibus et p[editibus et classicis], qui militave[runt in alis et c]o[hortibus] decem, [quae appellantur] et Af[rorum].

AANTEEKENINGEN. — Bornsche Feld, bij Kalkar. — Riese 78. — *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 184; *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1967 (Dipl. XXV); Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 281.

Fragment van een militair diploma van Keizer Domitianus voor een soldaat van het leger van Germania Inferior, tusschen 83 en 96.

1. *Domitianus*. — Alleen met den naam van Keizer Domitianus wordt de ruimte behoorlijk aangevuld.

5. *Ala Afrorum*; zie hier beneden, blz. 413.

983 **Dipl. XLII = C I L. XIII 8731**

[... Traianus quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posteris]que eorum c[ivitatem dedit et conubium c]um uxoribus, q[uas tunc habuissent, 3 cum est ci]vitas iis data a[ut, si qui caelibes essent, cum iis] quas postea [duxissent, dumtaxat singuli si]ngulas.

A(nte) d(iem) [....].

6 [....]

[....] P[u]lli — Q(uinti) Apidi — [....].

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Brambach 119 *b*, Renier 53, Riese 92. — Zie boven, N. 180. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 871 (Dipl. XXIX), blz. 1976 (Dipl. XLII).

Fragment van een militair diploma van Keizer Traianus, waarschijnlijk voor een soldaat uit het leger van Germania Inferior, vroeger in de Verzameling-Smetius te Nijmegen, thans in het museum te Darmstadt.

7. *Pulli – Apidi*. — De namen van deze getuigen ook op Dipl. XXXIX van 1 Sept. 114 (zie beneden, N. 1103).

§ 5. — AFDEELINGEN VAN HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR, DIE WORDEN GENOEMD IN HET DIPLOMA VAN HET JAAR 78.

ALA NORICORUM, in de eerste helft der eerste eeuw behoorend tot het leger van Germania Superior, waarschijnlijk kort na het jaar 70 overgeplaatst naar

Germania Inferior, eerst in garnizoen te Burginatium (bij Kalkar), later wellicht te Keulen en zeker tusschen 147 en 161 te Worringen.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1252. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 144.

984 **C I L. XIII 8517**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pro salute Imp(eratoris) T(iti) Aeli Antonini Aug(usti) Pii p(atris) p(atriae) et M(arci) Aurel[i] Caes(aris) fili eius T(itus) 3 Fl(avius) Firmus, praef(ectus) eq(uitum) [Alae No]ric(orum) [.....].

Aanteekeningen. — Worringen. — Brambach 305. — Te dateeren tusschen 147 en 161.

985 **C I L. XIII 5414**

[..... praefecto fab]rum, [praefe]cto strat[orum?, praefecto Alae Nor]icorum, [trib(uno) mili]tum) Leg(ionis) VI [.....].

Aanteekeningen. — Mandeure (Epamanduodurum).

986 **C I L. XIII 8670**

C(aio) Iulio Adari f(ilio) Primo, Trevero, eq(uiti) Alae Noric(orum), statori, an(norum) XXVII, stip(endiorum) VII; h(eres) a s(e) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Bornsche Feld, bij Kalkar (Burginatium). — Brambach 187, Dessau 2523, Riese 1482.

1. *statori*, die politiedienst doet.

987 **C I L. XIII 8669**

L(ucius) Carantiu[s L(uci?)] f(ilius) Senecio, R[aura]cus, eq(ues) Alae N[ori]cor(um), anno(rum) XXX[...]. H(eres) d(e) s(uo) [f(aciendum) c(uravit)].

Aanteekeningen. — Bornsche Feld, bij Kalkar. — Brambach 168, Riese 1480. — M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 152.

988 **C I L. XIII 8662**

[.....] Al(a)e Nor[ic(orum) ..] Iuliu[s] Quint[....] Vagevercu[sti] vo(tum) so(lvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Kalkar. — Brambach 191, Riese 1483. — Kern, *Verslagen der Akademie*, Afd. Letterkunde, IIe S. IV (1874), blz. 346: Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 160.

989 **C I L. XIII 8524**

Deo Soli I(nvicto) imp(eratori) s(acrum) T(itus) Sura[....]is Didil[....], dup[l(icarius)] Al(a)e Noricorum, c[ivi]s Trax, v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Dormagen, in het Mithraeum. — Brambach 285 en 285 *a*, Riese 1479.

990 **C I L. XIII 8523**

D(eo) S(oli) I(nvicto) imp(eratori) C(aius) Amandinius Verus, buc(inator), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Dormagen, in het Mithraeum. — Brambach 286.
1. *bucinator*, trompetter, zonder twijfel van de Ala Noricorum.

991 **C I L. XIII 8309**

Marcus Sacrilus Securi f(ilius) Primigenius, eques Alae Noricor(um), tur(mae) Patercli, cives Remus, ann(orum) XXVI, [s]tip(endiorum) XI. H(eres) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1485.

992 **C I L. XIII 8308**

T(itus) Flavius Bassus Mucalae f(ilius), Dansala, eq(ues) Alae Noricoru(m), tur(mae) Fabi Pudentis, an(norum) XXXXVI, stip(endiorum) XXVI. H(eres) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 2512, Riese 1481. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 104 n. 45.

993 **C I L. XIII 8243**

Quadrivi[s], trivis, viis, semitis ex voto M(arcus) Cocceius Dasius, vet(eranus) Alae Noric(orum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 9270, Riese 1487.

ALA I FLAVIA SINGULARIUM CIVIUM ROMANORUM PIA FIDELIS, vermeld in de oorlogen van 69 en 70 (Tacitus, *Historiae* IV 70 en V 21; Deel I, blz. 237 en 247), daarna begiftigd met den eerenaam *Flavia* en het burgerrecht, een onderdeel van het leger van Germania Inferior nog in het jaar 89, blijkens de eerenamen *pia fidelis*, die haar door Keizer Domitianus werden verleend (verg. beneden), maar reeds in het jaar 90 in Germania Superior en in het jaar 107 in Raetia vermeld.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1261. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 132.

IULIUS BRIGANTICUS, een zusterszoon van Iulius Civilis, praefectus der Ala Singularium in de jaren 69 en 70; verg. Tacitus, *Historiae* II 22, IV 70 en V 21 (Deel I, blz. 204, 237 en 247).

Prosopographia, II, blz. 171 n. 136. — Stein, *Realencyclopädie*, X, 181 n. 123.

GAIUS MINICIUS ITALUS, praefectus equitum van Ala I Singularium civium Romanorum; verg. C I L. V 875 (zie boven, N. 727).

Prosopographia, II, blz. 377 n. 435.

994 **C I L. II 2637**

[L(ucio)] Pomp[eio L(uci)] f(ilio) Quir(ina tribu) Faventino, praef(ecto) Coh(ortis) VI Astur(um), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) VI Vic(tricis), pra[e-
3 f(ecto)] equitum Alae [I S]i[n]g[u]lar(ium) [c(ivium)] R(omanorum), do[nis donato – –ab] imp(eratore) div[o] Vespasian[o], – –.

AANTEEKENINGEN. — Astorga (Asturica). — Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 212 n. 19. — Zie boven, N. 726.

ALA MOESICA FELIX TORQUATA, in garnizoen te Asciburgium (verg. Tacitus, *Historiae* IV 33; Deel I, blz. 225), waarschijnlijk als opvolgster van de Ala I Tungrorum Frontoniana.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1252. — Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CII (1898), blz. 127—131; CXXXV (1930), blz. 63 en 73. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 143.

995 **C I L. VI 3538**

Tito Staberio T(iti) f(ilio) Quir(ina tribu) Secundo, praef(ecto) Coh(ortis) Chalciden(sium) in Africa, tribuno militum Leg(ionis) VII Geminae felicis in
3 Germania, praef(ecto) equit(um) Alae Moesicae felicis torquatae, Staberia mater inpensa sua.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 2729, Riese 738.

2. *in Germania*, namelijk *Superiore*: verg. Boissevain, *De re militari Hispaniarum*, blz. 69.

3. *praefecto equitum Alae Moesicae*, in 78, toen deze Ala in Germania Inferior was; verg. het diploma van 78 (zie boven, N. 981).

996

[.....] M(arci) f(ilius) Fal(erna tribu) Bassus, [prae]f(ectus) Coh(ortis) pr(imae) Antioch(ensium), [prae]f(ectus) Coh(ortis) pr(imae) Brittonu[m, pra]e-
3 f(ectus) Alae Moesic(ae), [pro]c(urator) imp(eratoris) Caes(aris) Trai[ani] Hadriani Aug(usti) ad XXXX (quadragesimam) Gall(iarum), – – t(estamento) p(oni) i(ussit).

AANTEEKENINGEN. — Ventimiglia. — Dessau 9506. — Praefectus der Ala Moesica in de laatste jaren van Keizer Traianus of in de eerste jaren van Keizer Hadrianus. — Zie boven, N. 571.

TITUS VISULANIUS AUFIDIUS TREBIUS CLEMENS, praefectus equitum der Ala Moesica omstreeks het jaar 100; verg. C I L. XI 709 (zie boven, N. 549).

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 65 n. 140.

997 **C I L. III 8716**

D(is) [M(anibus)]. L(ucio) Valerio [.....], proc(uratori) Aug(usti) P[rov(inciae) Dalm(atiae?)], praef(ecto) Classis [....., praef(ecto) Alae] Moesicae, trib(uno) [Leg(ionis) ...], praef(ecto) Coh(ortis) Ityr[aeor(um), ...] Gal(erius) Niger, pro[c(urator) Aug(usti?)], consobr[ino].

AANTEEKENINGEN. — Salona, in Dalmatia.

998 **C I L. XIII 8503**

[.....]o Rufino, [veteran]o ex dec(urione) [.....]s Moesicae [....]nsus, (centurio) Leg(ionis) [....., a]micus et he[res f(aciendum) c(uravit)].

AANTEEKENINGEN. — Deutz. — Brambach 438, Riese 1477. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 84 n. 14.

999 **C I L. XIII 8592**

Dom[...., e]qu[es] Alae Moe[sicae, tu]r(mae) Ru[fi]ni, cives [.... s]tip(endiorum) XX [.....].

AANTEEKENINGEN. — Asberg (Asciburgium). — Riese 1476.

ALA AFRORUM VETERANA, ook vermeld in het militaire diploma uit den tijd van Keizer Domitianus (zie boven, N. 982), blijkens het vrij groote aantal inscripties, geruimen tijd in Germania Inferior in garnizoen, maar haar standplaats is niet bekend.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1228. — Oxé, *Germania*, IX (1925), blz. 122. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 120.

TITUS STATILIUS OPTATUS, praefectus der Ala Afrorum; verg. C I L. VI 31863 (zie boven, N. 554).

Prosopographia, III, blz. 262 n. 606. — Stein, *Realencyclopädie*, III A, 2194.

1000

Oclatio Carvi f(ilio), signif(ero) Alae Afror(um), Tungro, frater h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Neuss. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 101 n. 304; Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXVIII (1923), blz. 143; *Année épigraphique*, 1924, n. 21.

1001 **C I L. XIII 8692**

[.....], eq(ues) [Alae] Afror(um), [tur(mae)] Crescen[tis], v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Kleef (?). — Riese 1429.

1002 **C I L. XIII 8303**

[.....] L(uci) Crispi f(ilius), cives Marsacus, eq(ues) Alae Affro(rum), turma Flavi, ann(orum) XXVIII, stip(endiorum) VIIII. H(eres) f(aciendum) 3 c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 2508, Riese 1425.

1003 **C I L. XIII 8304**

Oluper Cergaepuri f(ilius), eq(ues) Alae Afrorum, tur(mae) Preci Capitonis, annorum XXXX, stip(endiorum) XX. H(eres) ex t(estamento) f(aciendum) 3 c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1426. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 92 n. 36.

1004 **C I L. XIII 8305**

Romanus Atti f(ilius), Dar[danus], eq(ues) Al(ae) Afr(orum), tur(mae) Firmani, an(norum) XXX, st[ip(endiorum) ...]. H(eres) (ex) t(estamento) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1427. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 96 n. 38.

SIMPLEX SEPLI (?), eques der Ala Afrorum, singularis consularis; verg. C I L. XIII 8223 (zie boven, N. 598).

1005 **C I L. VIII 9657**

D(is) M(anibus). Geniali Lecaonis (filio), eq(uiti) Al(ae) A[f(rorum)], Fl(avius) Super, her(es) eius, dedic(andum) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Tenes (Cartenna), in Mauretania Caesariensis.
1. *Afrorum*; op den steen staat *Ae*.

1006 **C I L. XIII 8806**

M(arcus) Traianiu[s] Gumattius Gaisionis f(ilius), vet(eranus) Alae Afror(um), t(estamento) p(oni) i(ussit).

AANTEEKENINGEN. — Dodewaard. — Orelli 2773, Riese 1430. — Zie boven, N. 281.

1007 **C I L. XIII 10024, 34**

Dupl(icariis) et sesquipl(icariis) Alae Veter(anae) Flav(ius) Simplex, vet(eranus) ex dup(licario) Al(a)e eiusd(em), d(ono) d(edit). — R(.....).

AANTEEKENINGEN. — Xanten (thans in het museum te Karlsruhe), op een zilveren ring. — Dessau 9146, Riese 1515. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 274. — Waarschijnlijk niet vroeger dan de tweede helft der tweede eeuw.

1. *Alae Veteranae*; volgens Dessau is bedoeld *Ala Afrorum Veterana*, eerder dan *Ala Parthorum Veterana*; verg. de inscriptie N. 915.

ALA SILIANA, tijdens Keizer Nero in Africa, in 68 in Boven-Italië (Tacitus, *Historiae* I 70 en II 17; Deel I, blz. 204), liep in 69 over van Otho naar Vitellius, behoorde waarschijnlijk tot het leger, dat in 70 met Cerealis tegen de Bataven werd uitgezonden, bleef daarna nog korten tijd in Germania Inferior, in 84 reeds in Pannonia; verg. Diploma LXXIV.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1260. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 152.

1008 **C I L. VIII 25646**

Sex(tus) Veturius, veteranus Alae Silianae, vixit annis LXX, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Simitthu, in Africa. — Dessau 9139.

ALA SULPICIA CIVIUM ROMANORUM, opgericht door Keizer Galba, waarschijnlijk te zamen met Legio VI Victrix uit Hispania naar den Rijn gezonden in het jaar 70, steeds in Germania Inferior sedert dat jaar, daar nog vermeld in het jaar 187, waarschijnlijk in garnizoen te Keulen.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1262. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1602. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 153.

TIBERIUS ANTISTIUS FAUSTUS MARCIANUS, praefectus der Ala Sulpicia civium Romanorum; verg. C I L. XIII 1680 (zie boven, N. 551).

1009 **C I L. XIII 8837**

Sext(ius) G[e]n(i)ali[s], [de]c(urio) Al(ae) I [Sulpi]ci(ae), ex [v(oto)] posu[it].

AANTEEKENINGEN. — Onbekende plaats aan den Rijn, thans in het museum te Darmstadt.

1. *decurio – Sulpiciae,* zoo Ritterling; de aanvulling is geheel onzeker.

Ulpius Accitus, duplicarius der Ala Sulpicia, singularis consularis; verg. C I L. XIII 8185 (zie boven, N. 597), gevonden te Keulen, uit het jaar 187.

1010 **C I L. XIII 8311**

M(arcus) Aemilius Durises, eq(ues) Al(ae) Sulp(iciae), tur(mae) Nepotis, an(norum) XXXVI, stip(endiorum) XVI, heredes ex t(estamento) f(aciendum) 3 c(uraverunt).

Aanteekeningen. -- Keulen. — Dessau 2502, Riese 1508. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher,* CVIII (1902), blz. 95 n. 32. — Uit den tijd der Flavische keizers of van Traianus; verg. E. Ritterling, *Der Obergermanisch-rätische Limes,* B, Nr. 31, blz. 87.

1011 **C I L. XIII 8312**

Longinus Biarta Bisae (filius), Bessus, eq(ues) Alae Sulp(iciae), an(norum) XXXXVI [.....].

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 1509. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher,* CVIII (1902), blz. 95 n. 33.

Cohors I Flavia Hispanopum equitata, gesticht door Keizer Vespasianus uit Spaansche soldaten, sedert het jaar 70 behoorend tot het leger in Germania Inferior, eerst waarschijnlijk in garnizoen te Vechten, maar van het midden der tweede tot het midden der derde eeuw zeker in garnizoen te Remagen.

Cichorius, *Realencyclopädie,* IV, 295 en volg. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten,* blz. 197; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 112. — Lehner, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt,* VIII (1915), blz. 69.

1012 **C I L. XIII 12450**

Coh(ortis) I Flav(iae).

Aanteekeningen. — Vechten, stempel op vele baksteenen. — Riese 1589. — Zie boven, N. 324.

1013 **C I L. XIII 7787**

[Fortuna]e Coh(ortis) I Flavia[e].

Aanteekeningen. — Remagen. — Riese 1590.

1014 **C I L. VI 32933**

L(ucio) Paconio L(uci) f(ilio) Pal(atina tribu) Proculo, praef(ecto) Coh(ortis) I Fl(aviae) Hisp(anorum) eq(uitatae) p(iae) f(idelis), trib(uno) mil(itum) Leg(io-

3 nis) XI Cl(audiae) p(iae) f(idelis), praef(ecto) vexillation(um) eq(uitum) Moesiae Infer(ioris) et Daciae eunti in expeditione Parthic(a), donis militar[ib(us)] donato, praef(ecto) eq(uitum) Alae pr(imae) Aug(ustae) Parthorum, patrono et
6 curatori municipi, d(ecurionum) d(ecreto) publice.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 2723. -- Henzen, *Bulletino dell'Istituto*, 1868, blz. 60. — Uit den tijd van Keizer Hadrianus.

1015 **C I L. XIII 7796**

[Deae Sunuxali], praef(ectus) [C]oh(ortis) I F[l(aviae)] Hisp(anorum) e[q]uit(atae) p(iae) f(idelis), [i]ussu [i]psius aram po[s]uit Tertu[ll]o et Clemente
3 co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 1605. — Verg. *Corpus inscr. lat.* XIII, pars IV, blz. 133. — Klein, *Bonner Jahrbücher*, XCIII (1892), blz. 219; Lehner, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, VIII (1915), blz. 70.

1. *Sunuxali*, onzeker; maar verg. C I L. XIII 7795 (N. 833).
2. *Tertullo – consulibus*, in het jaar 158.

1016 **C I L. XIII 7798**

[..... Clau]dio Ag[ripp]a, leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), P(ublio) Orbio Lucullo, praef(ecto), ex test(amento) C(ai) Iul(i) Pisonis, tub(icinis).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Zie boven, N. 521. — Uit het begin der derde eeuw.

1. *Claudio*, namelijk Claudius Marcius Agrippa, legatus van Germania Inferior; zie boven, blz. 268.
2. *praefecto*, waarschijnlijk van Cohors I Flavia Hispanorum.

1017 **C I L. XIII 7797**

[.....] cla[.....] prospere [....], curante I[u]lio Firmo, praef(ecto) Coh(ortis) I Fl(aviae), marito suo dicavit, domini[s n]n.(nostris) Imp(eratore)
3 Antonino Aug(usto) II [(et) Geta Caesare] co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 1591.

2. *dominis – consulibus*, in het jaar 205.
3. *Geta Caesare*, opzettelijk weggebeiteld.

PETRONIUS ATHENODORUS, praefectus van Cohors I Flavia te Remagen in het jaar 218; verg. C I L. XIII 7800 (zie boven, N. 520).

1018 **C I L. XIII 7792**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo), Iu]no[ni Regi]nae, [Minervae], V[i]c[toriae, F]ortun(ae) Gu[b(ernatrici)] Val(erius) Cl(.), s[t]r[at]or praef(ecti) Coh(or-
3 tis) [I] Fl(aviae) Phil[ip]p(ianae), pr[o] se et suis l(ibens) p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Riese 1592.

3. *Philippianae*, ten tijde van Keizer Philippus Arabs, van 244 tot 249.

1019 **C I L. XIII 7786**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae). Arcias Marinus, sacerdos Dolicheni, donum donavit equitibus C(o)hortis I F(laviae), Decio et Crato co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Henzen 5628, Brambach 645, Riese 1593.

2. *Decio et Crato consulibus*, in het jaar 250.

1020 **C I L. XIII 11982**

M(arco) Cassio Verecundo, veter(ano) ex Coh(orte) I Hispano(rum), sibi et Anniae [A]vitae uxori et Cassio Verecundinio Firmo fil(io) suo, vivos fecit.

AANTEEKENINGEN. — Remagen, thans in het museum te Bonn. — H. Lehner, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, VIII (1915), blz. 69.

§ 6. — AFDEELINGEN DIE, BLIJKENS DE BIJNAMEN *pia fidelis* OF *pia fidelis Domitiana*, HEBBEN BEHOORD TOT HET LEGER IN GERMANIA INFERIOR TEN TIJDE VAN KEIZER DOMITIANUS.

Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 203–242.

ALA INDIANA GALLORUM PIA FIDELIS, vermeld in het jaar 21 als afdeeling ruiterij van Iulius Indus (verg. Tacitus, *Annales* III 42 en 46), daarna in Germania Superior en (waarschijnlijk sedert 43) in Britannia, sedert 71 in Germania Inferior (maar niet genoemd in het diploma van het jaar 78), tusschen 116 en 134 overgeplaatst naar Germania Superior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1243. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 142.

1021 **C I L. XI 6123**

C(aio) Hedio C(ai) f(ilio) Clust(umina tribu) Vero, equo publ(ico), praef(ecto) equit(um) Alae Indianae p(iae) f(idelis), trib(uno) milit(um) Leg(ionis)
3 II Traian(ae) F(ortis), praef(ecto) Coh(ortis) II Ling(onum) eq(uitatae), II (duum)vir(o), II (duum)vir(o) quinq(uennali), quaestori, patrono municipi, flamini, – – –.

AANTEEKENINGEN. — Fossombrone. — Riese 1461. — Ongeveer uit den tijd van Keizer Traianus.

1022 **C I L. XI 3007**

D(is) M(anibus). M(arco) Ulpio Cl(audi) fil(io) Sp(h)oro, medico Alar(um) Indianae et tertiae Ast[u]rum et salariario Civitati[s] splendidissimae
3 Ferentiensium, Ulpius Protog[e]nes lib(ertus) pat(rono) b(ene)m(erenti) f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Viterbo. — Orelli 3507, Riese 1462.

1023 **C I L. XIII 8519**

Albanio Vitali, eq(uiti) Alae Indianae, tur(mae) Barbi, civi Trevero, an(norum) XXXX, stip(endiorum) X; h(eres) ex t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Worringen. — Brambach 307, Riese 1465. — Ritterling, *Obergermanisch-Rätische Limes*, B, N. 31, blz. 87, 7 n. 3.

1024 **C I L. VII 66**

Dannicus, eq(u)es Alae Indian(ae), tur(mae) Albani, stip(endiorum) XVI, cives Raur(acus); cur(averunt) Fulvius Natalis [et] Flavius Bitucus (h)er(edes) 3 testame(nto). H(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Watermore, bij Cirencester. — Riese 1467.

ALA I FLAVIA SINGULARIUM CIVIUM ROMANORUM PIA FIDELIS, vermeld als een onderdeel van het leger in Germania Inferior in het militaire diploma van het jaar 78; zie boven, blz. 408.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 132.

ALA II FLAVIA GEMINA PIA FIDELIS MILLIARIA, opgericht in 70 of 71 door Keizer Vespasianus, in 74 en 82 vermeld in Germania Superior, waarschijnlijk na dit laatste jaar en vóór 89 overgeplaatst naar Germania Inferior, nog onder Keizer Domitianus overgeplaatst naar Raetia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1241. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 134.

1025 **C I L. VI 3255 = XIV 2287**

Diis Manibus. T(itus) Flavius Qui(n)tinus, eq(ues) sing(ularis) Aug(usti), lectus ex Exercitu Raetico ex Ala Flavia pia fideli miliaria, stipendiorum sexs; 3 vixit annis XXVI; Publius Crescens et Claudius Paternus heredes benemerenti posuerunt.

AANTEEKENINGEN. — Castel Gandolfo. — Dessau 2211.

2. *Ala Flavia-miliaria*, in Raetia, ook genoemd in de diplomata van het leger van Raetia van de jaren 107 (zie beneden, N. 1094) en 153.

COHORS II ASTURUM PIA FIDELIS, in den tijd der Flavische keizers in Germania Inferior, in 105 in Britannia vermeld.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 246. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 165; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 107.

1026 **C I L. XIII 7693**

Herclenti vexelatio Co(ho)rtes II Astur(um) votum retuli[t] l(aeta) l. lib(en)s.

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 1551.

1027 **C I L. II 4251**

M(arco) Valer(io) M(arci) f(ilio) Gal(eria tribu) Propinquo Grattio Cereali, Edetano, flam(ini) P(rovinciae) H(ispaniae) C(iterioris), cui honores civitatis suae
3 res p(ublica?) ac (?) genio lusit (?), adlecto in equite(s) a T(ito) Imp(eratore), praef(ecto) fabr(um) bis, praef(ecto) Cohor(tis) secund(ae) Astur(um) in Germ(ania), trib(uno) Leg(ionis) V Mac(edonicae) in Moesia, praef(ecto) Alae
6 Prhygum (Phrygum), item praef(ecto) Alae III Thracum in Syr[ia], P(rovincia) H(ispania) C(iterior).

AANTEEKENINGEN. — Tarragona (Tarraco). — Dessau 2711, Riese 1547.

2. *Edetano,* uit Hispania Tarraconensis.
3. *adlecto in equites*; dat wil zeggen *equo publico exornato.*

1028 **C I L. V 539**

Q(uinto) Baieno P(ubli) fil(io) Pup(inia tribu) Blassian(o), [p]raef(ecto) Coh(ortis) II Ast(urum), [.....].

AANTEEKENINGEN. — Triest.

1029 **C I L. XI 1437**

D(is) M(anibus). C(aius) Saturius, L(uci) Saturi Picentis p(rimi) p(ili) filius, Fab(ia tribu) Secundus, equo publico, ex V decuris, praef(ectus) C(o)-
3 ho(rtis) II Ast[u]rum, augur, patronus Coloniae Asculanorum, vixit annis XIX dieb(us) XXVII, pater fil(io) pientissimo fec(it).

AANTEEKENINGEN. — Pisa. — Orelli 3768.

1030 **C I L. VI 1850**

T(ito) Statilio Messaliniano, praef(ecto) Coh(ortis) II Asturum, scribae tribunicio, scribae aedilicio.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 3241.

GEMELLUS, imaginifer der Cohors II Asturum; verg. C I L. XIII 7705 (zie boven, N. 433).

1031 **C I L. XIII 12530**

11. Tra(n)sr(h)eno feci(t) Peregrin(us), mil(es) C(o)ho(rtis) II Ast(urum).

AANTEEKENINGEN. — Keulen-Alteburg, stempel op een baksteen. — Riese 1549.

1032 **C I L. XIII 12535**

7. Tra(n)sr(h)eno feci(t) Peregrin(us), mil(es) C(o)ho(rtis) II Ast(urum).

AANTEEKENINGEN. — Xanten, stempel op een baksteen. — Riese 1548.

COHORS II BRITTONUM MILLIARIA EQUITATA PIA FIDELIS, bekend, door de stempels op baksteenen met haar naam die te Vechten en te Xanten zijn gevonden, als een onderdeel van het leger in Germania Inferior, kort na 89 naar Moesia Superior overgeplaatst, daar bekend als *Cohors II Brittonum milliaria civium Romanorum pia fidelis.*

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 264. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 179; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 107.

1033 **C I L. XIII 12425**

Coh(ortis) II Br(ittonum) m(illiariae) e(quitatae).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 324.

1034 **C I L. XIII 12424**

Coh(ortis) II Brit(tonum).

AANTEEKENINGEN. — Xanten, stempels op baksteenen. — Riese 1567. — J. Steiner, *Bonner Jahrbücher*, CX (1903), blz. 105. — P. Steiner, *Katalog: Xanten*, blz. 72.

COHORS I CIVIUM ROMANORUM EQUITATA PIA FIDELIS, onder de Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior, in 116 vermeld als een onderdeel van het leger in Germania Superior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 271. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 181.

1035 **C I L. XIII 7706**

Herculi Saxano vexellatio Cohortis I c(ivium) R(omanorum) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Burgbrohl. — Riese 1570.

TITUS VISULANIUS AUFIDIUS TREBIUS CLEMENS, tribunus militum der Cohors I civium Romanorum in den tijd van Keizer Traianus; verg. C I L. XI 709 (zie boven, N. 549).

1036 **C I L. VI 3520**

L(ucio) Flavio T(iti) f(ilio) Quir(ina tribu) Seculari, praef(ecto) Coh(ortis) primae equitatae civae (civium) Roman(orum) in Germ(ania) Inferior(e),

3 trib(uno) Coh(ortis) primae voluptariae Campanorum in Pan(n)onia Inferiore, praef(ecto) Alae primae Flaviae Gaetuloru(m) in Pan(n)onia Inferiore, ex testamento Flavi Cationis fratris.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 3398, Dessau 2731, Riese 1572.

3. *Cohortis primae voluptariae Campanorum*; waarschijnlijk is bedoeld *Cohors I Voluntariorum campestris.*

4. *Alae primae Flaviae Gaetulorum*, genoemd in de diplomata van 99 (Dessau 1999) in Moesia Inferior en van 133–4 in Pannonia Inferior.

COHORS II CIVIUM ROMANORUM EQUITATA PIA FIDELIS, in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior, in de tweede eeuw waarschijnlijk in Africa; verg. C I L. VIII 2623 (= 18097) en 18217.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 271. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 182.

1037 **C I L. IX 2958**

[..... praefe]cto Coh(ortis) II civiu[m Rom]anorum Germ[an(iae) Infe-] rioris, tribuno [Coh(ortis) Cla]udiae equitat(a)e [in Cappa]docia; N(umerius) 3 Obidiu[s Pr]oculus fratri p[osuit].

AANTEEKENINGEN. — Pennadomo. — Riese 1573/4.

1. *[Infe]rioris*, niet *Superioris*; verg. Ritterling, *Westdeutsche Zeitschrift*, XII (1893), blz. 215.

GAIUS DOMITIUS RUFINUS, decurio van Cohors II civium Romanorum pia fidelis Domitiana; verg. C I L. XIII 7722 (zie boven, N. 434).

1038 **C I L. V 522**

Mercurio Aug(usto) sacr(um). L(ucius) Arnius L(uci) f(ilius) Pup(inia tribu) Bassus, mil(es) Leg(ionis) XV Apol(linaris), mil(es) Coh(ortis) I Pr(aeto-3 riae), (centurio) Coh(ortis) II c(ivium) R(omanorum), (centurio) Leg(ionis) XIIII Ge(minae), (centurio) Leg(ionis) II Aug(ustae), (centurio) Leg(ionis) VI Vic(tricis), t(estamento) f(ieri) i(ussit). Locus datus d(ecurionum) d(ecreto).

AANTEEKENINGEN. — Triest. — Waarschijnlijk uit den tijd der Flavische keizers.

COHORS III DALMATARUM PIA FIDELIS, in den tijd der Flavische keizers en nog in 89 behoorend tot het leger in Germania Inferior, maar reeds in 90 vermeld als een onderdeel van het leger in Germania Superior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 281. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 185.

1039 **C I L. XIII 8271**

Ti(berio) Claudio Haloto; vixit annis XVIII; Claudius Iustus patr(onus), praef(ectus) Coh(ortis) III Dalmat(arum).

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 1580. — Verg. C I L. XIII 8200.

Cohors II Hispanorum equitata pia fidelis, in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior, in 116 vermeld als een onderdeel van het leger in Germania Superior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 299–301. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 194.

Marcus Rossius Vitulus, praefectus der Cohors II Hispanorum; verg. *Inscr. lat. d'Afrique* 455 (zie boven, N. 592).

Ritterling, *Germania*, I, (1917), blz. 132.

Cohors I Lucensium Hispanorum pia fidelis, afkomstig uit het noordwesten van Spanje, omstreeks het midden der eerste eeuw in Germania Superior, sedert 71 behoorend tot het leger van Germania Inferior, in garnizoen te Roomburg, maar daar niet meer tegen het einde der tweede eeuw. — Verg. C I L. XIII 8823 (zie boven, N. 333 en N. 444).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 310. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 200.

Titus Statilius Optatus, praefectus van Cohors I Lucensium; verg. C I L. VI 31863 (zie boven, N. 554).

Prosopographia, III, blz. 262 n. 606. — Stein, *Realencyclopädie*, III A, 2194.

Cohors I Raetorum equitata civium Romanorum pia fidelis, in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior, in garnizoen te Remagen als opvolgster van *Cohors II Varcianorum equitata*, daar zeker nog in het midden der tweede eeuw, toen daar vervangen door de *Cohors I Flavia Hispanorum equitata* en overgeplaatst naar Holland. — Verg. C I L. XIII 8827 (zie boven, N. 346 en N. 460).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 326. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 206; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 112.

1040 **C I L. XIII 12452**

Coh(ortis) I Raeto(rum) eq(uitatae) c(ivium) R(omanorum).

Aanteekeningen. — Remagen, stempel op een baksteen.

Publius Besius Betuinianus Gaius Marius Memmius Sabinus, praefectus van Cohors I Raetorum; verg. C I L. VIII 9990 (zie boven, N. 742).

Prosopographia, I, blz. 236 n. 92. — Henze, *Realencyclopädie*, III, 327.

Marcus Petronius Honoratus, praefectus van de Cohors I Raetorum omstreeks 130, daarna tribunus militum van Legio I Minervia, praefectus Aegypti in 147 en 148; verg. C I L. VI 1625 *a* en *b* (zie boven, N. 559 en 560).

Prosopographia, III, blz. 27 n. 207. — Cantarelli, *La serie dei prefetti di Egitto*, blz. 50.

Cohors XV Voluntariorum civium Romanorum pia fidelis, in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior, tegen het einde der tweede eeuw in garnizoen te Roomburg; verg. C I L. XIII 8826 (zie boven, N. 332, 453 en 510) uit het jaar 201.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 353. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 227; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 119.

1041 **C I L. XIII 7721**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Herculi vexilati[o] C(o)ho(rtis) [X]V v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Brohl.

1042 **C I L. VI 32929**

M(arcus) Artorius M(arci) f(ilius) Pal(atina tribu) Priscillus Vicasius Sabidianus, trib(unus) Coh(ortis) XV Volunt(ariorum) c(ivium) R(omanorum),
3 tr(ibunus) Leg(ionis) VII Claud(iae) piae fid(elis), praef(ectus) Alae I Pann(oniorum), praef(ectus) Montis Berenicidis, flam(en) divi Aug(usti), patr(onus) Col(oniae) Epistrateg(iae) Thebaid(is), ex voto d(ecreto) d(ecurionum).

Aanteekeningen. — Rome. — Dessau 2700.

1043 **C I L. VIII 17721**

D[is] patriis, Dis [sa]lutaribus, [Io]vi Serapi Aug(usto) [....., trib(unus)] Co[h(ortis) XV civi]um Ro[mano]rum Volun[ta]rior(um) piae [fidelis, t]rib(unus)
3 Leg(ionis) III [Parthi]cae, tri[b(unus)].

Aanteekeningen. — Khenchela (Mascula). — S. Gsell, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, XIII (1893), blz. 509 n. 32.

1044 **C I L. X 4579**

Q(uinto) Gavio, Q(uinti) f(ilio) Q(uinti) nep(oti) Q(uinti) pron(epoti) Q(uinti) abn(epoti) Q(uinti) adn(epoti), Fal(erna tribu) Fulvio Proculo, trib(uno)
3 Coh(ortis) XV Vol(untariorum), trib(uno) Leg(ionis) VIII Aug(ustae), decuriones et augustal(es) et popul(us) Caiatinus patron(o) munificentissimo.

Aanteekeningen. — Cajazzi (Caiatia). — Henzen 5154.

Caecilius Bato, praepositus (of praefectus?) van Cohors XV Voluntariorum, vermeld in de jaren tusschen 196 en 198; verg. C I L. XIII 8824 (zie boven. N. 334, 452 en 507), gevonden te Roomburg.

1045 **C I L. VIII 23252**

Qu(intus) Domit[ius] Q(uinti) f(ilius) Ste(llatina tribu) Fusci[n(us)], domo Foro Vibi, mil(es) Coh(ortis) XV, militavit ann(is) VII, vixit [ann(is)].

Aanteekeningen. — Ammaedara, in Africa. — Dessau 9157.

Classis Germanica pia fidelis: zie boven, blz. 402.

§ 7. — Overige afdeelingen van het leger in Germania Inferior in den tijd der Flavische keizers.

Cohors VI Asturum, naar de gegevens der inscriptie C I L. II 2637, in den tijd der Flavische keizers waarschijnlijk tot het leger van Germania Inferior behoorend.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 247. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 165.

Lucius Pompeius Faventus, praefectus van Cohors VI Asturum: verg. C I L. II 2637 (zie boven, N. 726).

Cohors V Bracaraugustanorum, afkomstig uit Hispania, in den tijd der Flavische keizers (of wellicht reeds in de eerste helft der eerste eeuw) waarschijnlijk behoorend tot het leger van Germania Inferior, in het jaar 107 vermeld als een onderdeel van het leger in Raetia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 257. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 173.

1046 **C I L. VI 3539**

M(arcus) Stlaccius C(ai) f(ilius) Col(lina tribu) Coranus, praef(ectus) fabrum, equo publico, ex quinque decuriis (iudicum), praef(ectus) Coh(ortis) V Bracar-
3 augustanorum in Germania, trib(unus) mil(itum) Leg(ionis) II Aug(ustae), praef(ectus) equitum Alae Hispanorum in Britannia, donis militaribus donatus: corona murali hasta pura, sibi et C(aio) Stlaccio Capitoni patri, C(aio) Stlaccio
6 C(ai) f(ilio) Col(lina tribu) Capitoni fratri, L(ucio) Stlaccio C(ai) f(ilio) Col(lina tribu) Frontoni fratri, Claudiae Secundae uxori.

Aanteekeningen. — Rome. — Orelli 5017, Riese 1560.

Cohors II Breucorum, blijkens de volgende inscriptie, in den tijd der Flavische keizers tot het leger van Germania Inferior behoorend, later in Mauretania Caesariensis.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 258. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 176; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 107.

1047 **C I L. XIII 12538**

2. Tra(nsrhenana ?) [....] Fel(ix ?) [....], mi(les Cohortis) II Br[e]uc(orum ?).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, stempel op een baksteen.

COHORS I CLASSICA, zeker geformeerd uit manschappen van de vloot, in de eerste eeuw in garnizoen in Aquitanica, waarschijnlijk in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger van Germania Inferior.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 272. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 183.

1048 **C I L. XIII 12061**

L(ucio) Val(erio) Verecundo, Rut(eno), mil(iti) Coh(ortis) I Classicae, (centuriae) Ingenui, [an]n(orum) XXV, stip(endiorum) IIII. [H(eres) e]x t(esta-
3 mento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen-Alteburg. — Dessau 9159, Riese 1575. — Waarschijnlijk uit den tijd der Flavische keizers. — A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXV (1906), Korr.-Blatt, 97.

1. *Ruteno*, een volksstam in Zuid-Gallië.

COHORS V GALLORUM EQUITATA, waarschijnlijk in den tijd van Keizer Vespasianus tot het leger van Germania Inferior behoorend, vóór 89 overgeplaatst hetzij naar Britannia, hetzij naar Pannonia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 291. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 191.

GAIUS MINICIUS ITALUS, praefectus van Cohors V Gallica; verg. C I L. V 875 (zie boven, N. 727).

Prosopographia, II, blz. 377 n. 435.

COHORS II VARCIANORUM EQUITATA, blijkens de volgende inscripties, in den tijd der Flavische keizers behoorend tot het leger in Germania Inferior, waarschijnlijk in garnizoen te Remagen, waar zij de opvolgster was van *Cohors I Thracum* en de voorgangster van *Cohors I Raetorum equitata*.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 347. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 222.

1049 **C I L. IX 2564**

[Imp(eratori) Caesa]ri Vespasia[no Aug(usto), pont(ifici)] max(imo), tri-
b(unicia) potes[t(ate) VI, co(n)s(uli) VI, desig]na(to) VII, imp(eratori) XIIII,
3 p(atri) p(atriae), c[ens(ori)] ex testam[ent(o)] Marcelli, (centurionis) Leg(ionis) XI Cl[aud(iae), pr]aef(ecti) Civitatis Maeze[iorum et Civit(atis) Daesit]iatium, praef(ecti) C(o)hor(tis) III Alp[inor(um)]ianorum, II
6 (duum)vir(i) i(ure) d(icundo) quinqu[enn(alis), patr]oni coloniae.

AANTEEKENINGEN. — Bojano (Bovianum Undecimanorum).

2. *consuli VI designato VII*, in het jaar 75.

Gaius Minicius Italus, praefectus van Cohors II Varcianorum; verg. C I L. V 875 (zie boven, N. 727).

Prosopographia, II, blz. 377 n. 435.

1050 **C I L. XIII 7707**

Herc(uli) Saxsan(o) sacr(um). Iulius Verecund(us), centurio C(o)ho(rtis) [I]I Varcianorum ex voto.

Aanteekeningen. — Brohl. — Brambach 664, Riese 1695.

Petitor (?) Peribori (?), soldaat van Cohors II Varcianorum, singularis consularis te Keulen: verg. C I L. XIII 8188 (zie boven, N. 601).

1051

[.....]mi filiae, [.....] Domitius, [mil(es) Coh(ortis)] II Varc[ianorum, f]aciundum [curavit].

Aanteekeningen. — Keulen. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 211 n. 365. — F. Fremersdorf, *Germania*, XIII (1929), blz. 134.

1052 **C I L. XIII 7804**

[..... Coh(ortis) II] Varc(ianorum), an(norum) X, [stip(endiorum) ..], h(ic) s(itus) e(st); f(rater ?) [p(osuit).

Aanteekeningen. — Remagen. — Riese 1697. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 210.

Onbekende Cohors I, uit den tijd tusschen 70 en 105, mogelijk een der reeds genoemde cohortes met dit rangcijfer.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 232.

1053 **C I L. XIII 12529**

11. Te(gularia) tra(nsrhenana) F(lavia); Coh(orti) I Nobilis f(ecit).
12. Trans(rhenana); C(o)ho(rti) I S(a?)cuis Ru(fus).

Aanteekeningen. — Aken, stempels op baksteenen. — De Tegularia transrhenana, gevestigd niet ver van Nijmegen, is van omstreeks 70 tot 105 in gebruik geweest; verg. H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXI–CXII (1904), blz. 291–296.

1054 **C I L. XIII 12531**

4. Te(gularia) tra(nsrhenana) F(lavia); Coh(orti) I Nobilis f(ecit).

Aanteekeningen. — Dormagen, stempel op een baksteen.

Onbekende Cohors II, mogelijk de Cohors II Asturum, of een andere der reeds genoemde cohortes met dit rangcijfer.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 233.

1055 **C I L. XIII 8699**

[.....], praef(ecto) Coh(ortis) II, quem genui[t] terra Mauretania, p(eregrina) obruit terra.

Aanteekeningen. — Bedberg, bij Cleef. — Brambach 163.

§ 8. — Afdeelingen van het leger in Germaniae Inferior uit den tijd na de Flavische keizers.

Ala Fida Vindex (?), alleen bekend uit de volgende, zeer slecht en onvolledig (?) overgeleverde inscriptie, die te Keulen is gevonden, ongeveer uit de derde eeuw, als een onderdeel van het leger in Germania Inferior.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 128.

1056 **C I L. XIII 8307**

Apolloniae Victorinae Bessula[e] Valgas (?) Maieri (?), dec(urio) Alae Fid(a)e Vindicis, coniugi carissimae memoriam quem rogavit fecit.

Aanteekeningen. — Keulen, op een sarcophaag. — Riese 1442.

Ala I Thracum, onderdeel van het leger van Germania Inferior in de tweede en derde eeuw, waarschijnlijk in garnizoen te Vechten; verg. C I L. XIII 8818 (zie boven, N. 292 en 922); verg. boven, blz. 393.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 153.

Cohors VI Brittonum, alleen bekend als een onderdeel van het leger in Germania Inferior door haar stempels op baksteenen, die te Xanten zijn gevonden.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 259. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 180: *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 107.

1057 **C I L. XIII 12423**

[Co]h(ortis) VI Br(ittonum).

Aanteekeningen. — Xanten, stempel op een baksteen. — Riese 1561. — J. Steiner, *Bonner Jahrbücher*, CX (1903), blz. 108 n. 34.

1. *Brittonum*, waarschijnlijker dan *Breucorum*, daar *Cohors VI Breucorum* tot het leger van Moesia Superior behoorde; verg. *Année épigraphique*, 1905, n. 162.

1058 **C I L. II 2424**

L(ucio) Terentio M(arci) f(ilio) Quir(ina tribu) Rufo, praef(ecto) Coh(ortis)

VI Britto(num), (centurioni) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), don(is)
3 don(ato) ab Imp(eratore) Traiano bel[l(o)] Dac(ico), p(rimo) p(ilo) Leg(ionis) XV Apol[l(inaris)], trib(uno) Coh(ortis) II Vig(ilum), d(ecreto) d(ecurionum).

Aanteekeningen. — Braga (Bracara Augusta).

1059 **C I L. VIII 5363**

Q(uinto) Domitio Q(uinti) f(ilio) Quir(ina tribu) Victori, praef(ecto) Coh(ortis) VI Britton(um), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) X Fretensis, trib(uno)
3 mil(itum) Leg(ionis) III Cyrenaicae, Calamenses patrono aere conlato.

Aanteekeningen. — Gelma (Calama), in Numidia Proconsularis.

Cohors I Germanorum civium Romanorum, tot het midden der derde eeuw in Germania Superior, wellicht na 248 (na het opgeven van den limes) naar Germania Inferior overgeplaatst.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 293. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 192.

1060 **C I L. XIII 1892**

D(is) M(anibus) L(uci) Sept(imi) Peregrini Adelfi, Traianens[is], Oclatia Alexan[dra] uxor et L(ucius) Sept(imius) [Ale]xander filiu[s et] Secundinia
3 [Iusta ma]ter misera [post amis]sam fili dulcissimi pietate et M(arcus) Valer(ius) Silvanus, (centurio) Coh(ortis) I Germanicae [in] Ger(mania) Inf(eriore), consobrin[us, p]arentes parenti [.....] p(onendum) c(uraverunt) et su[b ascia
6 dedicaverunt].

Aanteekeningen. — Trion bij Lyon (Lugdunum). — Riese 1892.

3. *Iusta mater*, aangevuld naar C I L. XIII 1891, grafschrift van den vader.

Cohors I Flavia Hispanorum equitata, tot het midden der tweede eeuw in garnizoen te Vechten; verg. C I L. XIII 12450 (zie boven, N. 324); verg. blz. 416.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 197.

Cohors I Lucensium Hispanorum pia fidelis, genoemd als de bezetting van het castellum te Roomburg in het jaar 103; verg. C I L. XIII 8823 (zie boven, N. 333 en 444); verg. blz. 423.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 200.

Cohors I Raetorum equitata civium Romanorum pia fidelis, vermeld in C I L. XIII 8827 (zie boven, N. 346 en 460), een inscriptie uit de jaren van 211 tot 222, die, naar wordt medegedeeld, is gevonden in de ruïnes van den Brittenburg; verg. blz. 423.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 206.

COHORS XV VOLUNTARIORUM CIVIUM ROMANORUM PIA FIDELIS, tegen het einde der tweede eeuw in garnizoen te Roomburg; verg. C I L. XIII 8824 (zie boven, N. 334 en N. 452); verg. blz. 424.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 227.

NUMERUS EXPLORATORUM BATAVORUM, in de jaren tusschen 205 en 209 in garnizoen te Roomburg, waarschijnlijk tezamen met de Cohors XV Voluntariorum; verg. C I L. XIII 8825 (zie boven, N. 337, 456 en 512).

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 262; verg. blz. 240 n. 43.

1061 **C I L. XIII 8053**

– – –, Val[erius] Feliciss(imus) N(umeri exploratorum ?) B(atavorum ?), – – –.

AANTEEKENINGEN. — Bonn, uit een lijst van namen van soldaten.
1. *Batavorum* (?), liever: *Brittonum;* verg. beneden, N. 1067.

1062 **C I L. VIII 21668**

D(is) M(anibus). Iulius Adventus, splorator Bataorum, vixit an(n)is XXXX; h(ic) e(st) [s(itus)].

AANTEEKENINGEN. — Ain-Temouchent, in Mauretania. — Dessau 9187 *a*, Riese 1941. — Verg. Cagnat, *L'armée romaine d'Afrique* (2de uitg.), blz. 249.

BRITTONES (de naam in den tijd der Flavische keizers voor de onafhankelijke bewoners van Britannia, die later zijn onderworpen), door talrijke afdeelingen in Germania Superior vertegenwoordigd, in Germania Inferior waarschijnlijk slechts door een *Vexillatio Brittonum*.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 245 en volg., 258; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 131.

1063 **C I L. XIII 12553**

Vex(illariorum) Brit(tonum).

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn en Nijmegen, stempels op baksteenen. — Riese 1568. — Zie boven, N. 115, 149 en 232.

1064 **C I L. XIII 12556**

1. Vex(illariorum) Brit(tonum).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, stempels op baksteenen. — Riese 1758 *a* (Nachträge). — Zie boven, N. 324.

1065 **C I L. XIII 12557**

Vex(illariorum) Brit(tonum).

AANTEEKENINGEN. — Brittenburg (?) bij Katwijk, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 348.

Een onbekende praepositus van Numerus Brittonum: verg. C I L. XI 3104 (zie boven, N. 593).

1066 **C I L. XIII 8208**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae). Diabus Malvisis et Silvano Aur(elius) Verecundus, ordi(narius) Brito(num), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 362, Dessau 4762, Riese 1745.
2. *ordinarius*, overeenkomend met *centurio*.

1067 **C I L. XIII 8053**

– – –, Val[erius] Feliciss(imus) N(umeri) B(rittonum), – – –.

AANTEEKENINGEN. — Bonn, uit een lijst van namen van soldaten.
1. *Brittonum*, mogelijk *Batavorum*; verg. boven, N. 1061.

1068 **C I L. XIII 8492**

Pro sa[l(ute) d(omini) n(ostri) Herc]ul(i) Magusan[o, Matron]is Abirenibu[s Sil]vano et Genio [loc(i) Dia]n(a)e Mahal[inis Vic]tori(a)e Mercu[rio cete]risque
3 dis dea[busq(ue) om]nibus Similin[ius]nus, vered(arius), et]stis Dirmes[us ?, vetera]nus item cu[r(ator) N(umeri) Britto]num cum [.....].

AANTEEKENINGEN. — Deutz. — Riese 2826.
4. *Brittonum*, wellicht *exploratorum Germanicianorum*.

NUMERUS GENTILIUM, alleen bekend uit de volgende inscriptie.

1069 **C I L. XIII 8331**

Hic iacit Emeterius, c(e)nt(enarius) ex Numer(o) Gentil(ium), qui vixit ann(is) quinquaginta, militavit p(lus) m(inus) XXV, D(eo) d(omino) d(evotus).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1777. — Aan het slot der inscriptie staat het Christusmonogram. — J. Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 155 n. 134.

NUMERUS EXPLORATORUM GERMANICIANORUM, alle *exploratores* in Germania Inferior omvattend die niet tot den *Numerus exploratorum Batavorum* behoorden,

in garnizoen te Deutz (Divitia), reeds opgericht in het begin der tweede eeuw, waarschijnlijk ook eenigen tijd in garnizoen in Thracia en Mauretania.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 264.

1070 **I G. XIV 2433**

Τ(ίτῳ) Πορκίῳ Πορκίου Αἰλιανοῦ ἐξοχωτάτου ἀνδρὸς καὶ προφήτου υἱῷ Κυρείνᾳ Κορνηλιανῷ, ἱερεῖ Λευκοθέας, χε:λιάρχῳ λεγ(ιῶνος) ιε' Ἀπολλι|αρ(ίας), 3 χειλ(ιάρχῳ) κοόρτ ιος) θ' Βχτκο|ύ|ων, πραιφέκτ ῳ) σπείρ(ας) β' Οὐλπ ίας) ὑρια(. .), πραιφέκτ(ῳ) σπείρ|ας) δ' Γάλλων, πραιφέκτ(ῳ) σπείρ(ας) Δκρδάνων, πραιφέκτ(ῳ) ἐξπλωρ(χτώρων) Γερμκνίας, ἐπιτρόπῳ πρ|ειβ|άτης διὰ Φλαμινίας 6 Αἰμιλ(ίας) Λιγυρίας, ἐπιτρόπῳ καὶ ἡγεμ|όνι| τῶν παραθαλασσ|ίων Ἄλπεων.|

Aanteekeningen. — Marseille. — Dessau 8852, Riese 1778. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, I, blz. 11 n. 10.

4. ὑρι ν(.....); wellicht is bedoeld Cohors II Ulpia Cypria.

1071 **C I L. XIII 8495**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo).....]ninus, ex N(umero) [expl(oratorum) Germ(anicianorum) Ant]on(inianorum), tra(ns)la[tus in], sub cura [....., (centu-3 rionis) Le]g(ionis) I M(inerviae) Anton(inianae).

Aanteekeningen. — Deutz. — Brambach 443. — Alleen uit een slecht afschrift bekend. — Uit den tijd van 212 tot 222.

1072 **C I L. XIII 8329**

Sulius N[.....], m(iles) N(umeri) Ger[manicianorum, ...]ndinia fru[.....] Audacta [.....] aeor. pro [.....].

Aanteekeningen. — Keulen. — Brambach 420 *t*. Riese 1779. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 166 n. 179.

1073 **C I L. XIII 8053**

– – –, [I]ul(ius) Ursulus N(umeri) G(ermanicianorum), – – –, Cens(orinius) Matern(us) N(umeri) G(ermanicianorum), – – – .

Aanteekeningen. — Bonn. — Uit een lijst van namen van soldaten.

1074 **C I L. III 14207, 10**

[.....]vacimio [P]robino, militi N(umeri) expl(oratorum) [G]er[m]anicianorum [Ge]r(maniae) Inf(erioris), vixit [a]nnis [...], militavit [an]nis XXIIII 3 [.....].

Aanteekeningen. — Tzanta, in Thracia. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 240 n. 43 en 265 n. 172.

1075 **C I L. VIII 21814 a**

D(is) M(anibus) s(acrum). [....]vellico, mil(iti) N(umeri) Germ(anicianorum), [.....]it Alam Hammior(um) [.....]dem, item signifero [Alae eius]dem
3 sub sig(no) Martis [.... vix(it) an]nis XXXV [.....]io, principa[l]is, [in c]omitatu agens, fra(tri) [t(estamento)] f(ieri) i(ussit).

AANTEEKENINGEN. — Tanger. — Riese 1784.

1076

D(is) M(anibus) Ulpi Qu(i)eti, mil(itis) N(umeri) expl(oratorum) Germa(nicianorum), stip(endiorum) VI, vixit an(nis) XXVII, cui Fl(avius) Victo-
3 rinus sec(undus) he(res) sepul(crum) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Ain-Temouchent (Albulis), in Mauretania. — Dessau 9187, Riese 1782.

1077 **C I L. XIII 8683**

D(is) M(anibus) Ro[.....]i f(ilii) Inge[nui], vet(erani) N(umeri) e[xpl(oratorum) G]erm(anicianorum), Ulpia Sacsena coniux et aeres f(aciendum)
3 c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Neu-Luisendorf, thans in het museum te Utrecht. — Brambach 194 en 195, Riese 1781. — Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 163.

1078 **C I L. XIII 8492**

Pro sa[l(ute) d(omini) n(ostri) Herc]ul(i) Magusan[o--]--dis dea[busq(ue) om]nibus Similin[ius.....]nus, veredarius, [et]stis Dirmes[us?, vetera]nus,
3 item cu[r(ator)] N(umeri) expl(oratorum) Germanicianor]um cum [.....].

AANTEEKENINGEN. — Deutz. — Riese 2826. — Zie boven, N. 1068.
3. *exploratorum Germanicianorum*, wellicht *Brittonum*.

NUMERUS PROMOTORUM, alleen bekend door de volgende inscriptie, die te Keulen is gevonden.

1079 **C I L. XIII 8332**

[.....] de Nomero Prom[ot]orum, an[n]orum [tr]igint[a] XXII f[e]cit [.... Ag]rip(pin ...)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 1794. — J. Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 156 n. 138.

NUMERUS RAETORUM GAESATORUM (genoemd naar de bijzondere speer, *gaesum*, die zij als wapen voeren), alleen bekend uit de volgende inscriptie, uit de derde eeuw.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 269.

1080 **C I L. XIII 3593**

[V]olka[no ci]ves Rom[ani] cent[uriae Va]leṅtin[i N(umeri)] Gesatoru[m b]asem [p(osuerunt)].

AANTEEKENINGEN. — Tongeren. — Riese 1776. — J. P. Waltzing, *Bulletin de l'Académie de Belgique*, 1901, blz. 759 en 1902, blz. 157.

EQUITES STABLESIANI, meerdere malen vermeld in de *Notitia dignitatum*; in een inscriptie uit Brescia, C I L. V 4376 (Dessau 2793), wordt genoemd een *vexillatio equitum Stablesianorum* en in een inscriptie uit Sitifi in Mauretania, C I L. VIII 8490 (Dessau 2794), een *praefectus equitum Stablesianorum*; er is geen reden om aan te nemen dat deze afdeeling eens in Germania in garnizoen heeft gelegen.

1081

(Vexillatio) Stablesia(na) VI.
[.] Tit(us) Valon(ius) Urs(us) libr(am) I (unam) (unciam) (semiunciam).

AANTEEKENINGEN. — Deurne, op den rand van een helm. — Riese 1800. — Zie boven, N. 94. — *Année épigraphique*, 1927, n. 153.

NUMERUS URSARIENSIUM (wellicht genoemd naar het eiland Ursaria aan de kust van Dalmatia), blijkens de beneden genoemde stempels op baksteenen, behoorend tot het leger van Germania Inferior, later nog genoemd in *Notitia dignitatum*, Occ. V 244 = VII 85; VII 104.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 273; *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 124.

1082 **C I L. XIII 12507**

N(umerus) Urs(ariensium).

AANTEEKENINGEN. — Wijk bij Duurstede, stempels op baksteenen. — Janssen, *Oudheidkundige mededeelingen*, I (1842), blz. 44. — Zie boven, N. 287.

1083 **C I L. XIII 3492**

D(is) [M(anibus) e(t)] m(emoriae) [....] Ianuarius, imag[i]n(ifer) N(umeri) Ursarien(sium), cives [Se]quan(us); vixit annos [....] VIIII. Severianus 3 frat(er) memor(iae) posuit.

AANTEEKENINGEN. — Bij Amiens. — Riese 1803.

HOOFDSTUK V.

AFDEELINGEN VAN TROEPEN GENOEMD NAAR STAMMEN UIT NEDERLAND.

§ 1. — Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Germania Superior.

1084 **Dipl. XI**

Imp(erator) Caesar Vespasianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) V, imp(erator) XIII, p(ater) p(atriae), co(n)s(ul) V, designat(us) VI, censor, equitibus et peditibus, qui militant in alis sex et cohortibus duodecim, quae appellantur: I Flavia Gemina et I Cannenefatium et II Flavia Gemina et Picentiana et Scubulorum et Claudia nova — et I Thracum et I Asturum et I Aquitanorum veterana et I Aquitanorum Biturigum et II Augusta Cyrenaica et III Gallorum et III et IIII Aquitanorum et IIII Vindelicorum et V Hispanorum et V Dalmatarum et VII Raetorum, et sunt in Germania sub Cn(aeo) Pinario Cornelio Clemente, qui quina et vicena stipendia aut plura meruerant, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est civitas iis data, aut si qui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

A(nte) d(iem) XII k(alendas) Iunias, Q(uinto) Petilio Ceriale Caesio Rufo II (et) T(ito) Clodio Eprio Marcello II co(n)s(ulibus).

Alae Scubulorum, cui prae(e)st Ti(berius) Claudius Sp(urii) f(ilius) Atticus, gregali: Veturio Teutomi f(ilio), Pannon(io).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio intro euntibus ad sinistram, in muro inter duos arcus. — L(uci) Caecili L(uci) f(ili) Quir(ina tribu) Ioviani — L(uci) Cannuti Luculli Clu(stumina tribu) Tuder(tis) — L(uci) Iuli C(ai) f(ili) Silvini, Carthaginiensis — Sex(ti) Iuli C(ai) f(ili) Fab(ia tribu) Italici, Rom(ani) — P(ubli) Atini Rufi Pal(atina tribu) — C(ai) Semproni Secundi — M(arci) Salvi Norbani Fab(ia tribu).

Aanteekeningen. — Sikator, in Pannonia. — Henzen 5418, Dessau 1992, Renier 26, Riese 46. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 852 (Dipl. IX), 1960 (Dipl. XI). — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 280.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Vespasianus voor een soldaat van het leger in Germania Superior, 21 Mei 74.

3. *alis sex.* — Deze alae vindt men terug in het diploma van Keizer Domitianus uit het jaar 82 (zie de volgende inscriptie) behalve de Ala Claudia nova, die toen in Moesia was; drie dezer alae worden genoemd in het diploma van het jaar 90 (zie beneden, N. 1086).

–. *cohortibus duodecim.* — Van deze cohortes vindt men er acht in het diploma van het jaar 82 (Cohors III Gallorum en Cohors V Hispanorum zijn dan in Moesia) en tien in het diploma van het jaar 90.

9. *Germania*, namelijk *Superiore.*

–. *Cnaeo Pinario – Clemente*, vermeld als *legatus pro praetore exercitus qui est in Germania Superiore*; verg. C I L. XI 5271 (zie boven, N. 437).

1085 **Dipl. XIV**

Imp(erator) Caesar, divi Vespasiani f(ilius), Domitianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) II, imp(erator) II, p(ater) p(atriae), co(n)s(ul) VIII, designat(us) VIIII, iis qui militaverunt equites et pedites in alis quinque et cohortibus novem, quae appellantur: I Flavia Gemina et I Cannenefatium et II Flavia Gemina et Scubulorum et Picentiana — et I Germanorum et I Aquitanorum et I Asturum et I Thracum et II Raetorum et II et III et IIII Aquitanorum et VII Raetorum, et sunt in Germania sub Q(uinto) Corellio Rufo, item in Ala Claudia nova et cohortibus duabus: III Gallorum et V Hispanorum, quae sunt in Moesia sub C(aio) Vettuleno Civica Ceriale, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus – – –.

A(nte) d(iem) XII k(alendas) Octobr(es), M(arco) Larcio Magno Pompeio Silone (et) T(ito) Aurelio Quieto co(n)s(ulibus).

Cohort(is) I Aquitanorum, cui praeest M(arcus) Gennius M(arci) f(ilius) Cam(ilia tribu) Corfinianus, ex peditibus: L(ucio) Valerio L(uci) f(ilio) Pudenti, Ancyr(a).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio in tribunali Caesarum Vespasiani T(iti) Domitiani. — Q(uinti) Muci Augustalis — C(ai) Pompei Eutrapeli — C(ai) Iuli Clementis — L(uci) Pulli Sperati — P(ubli) Atini Rufi — L(uci) Lucreti Modesti — P(ubli) Atini Amerimni.

Aanteekeningen. — Debeletz, bij Tirnovo, in Moesia. — Dessau 1995, Riese 54. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1960 (Dipl. XIV); verg. blz. 2328, 64. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 281.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Domitianus voor een soldaat van het leger in Germania Superior, 20 September 82.

4. *alis quinque*; zie het vorige diploma.

–. *cohortibus novem*. — Van deze cohortes worden er zes genoemd in het voorgaande diploma en acht in het diploma van het jaar 90, dat volgt.

7. *Germania*, namelijk *Superiore*.

–. *Quinto Corellio Rufo*, genoemd in de brieven van Plinius (I 12 enz.; verg. den index van Mommsen).

8. *Ala Claudia – Hispanorum*. — Deze afdeelingen, die in het jaar 74 nog in Germania waren, behoorden in het jaar 82 ook waarschijnlijk nog tot het leger aldaar, maar waren voor een bepaald doel tijdelijk naar Moesia overgeplaatst.

9. *Caio Vettuleno – Ceriale*; verg. Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 494.

19. *Quinti Muci Augustalis*, enz., namen der getuigen; dezelfde namen vindt men ook onder andere diplomata van dien tijd. Blijkbaar zijn het dus niet meer, gelijk vroeger, vrienden van de belanghebbende soldaten.

1086 **Dipl. XXI = C I L. XIII 6821**

Imp(erator) Caesar, divi Vespasiani f(ilius), Domitianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) X, imp(erator) XXI, censor

perpetuus, co(n)s(ul) XV, pater patriae, equitibus qui militant in alis quattuor: I Flavia Gemina, I Cannenefatium , I Singularium, Scubulorum, et peditibus et equitibus, qui in cohortibus decem et quattuor: I Flavia Damascenorum milliaria, I Biturigum, I Thracum, I Aquitanorum veterana, I Asturum, II Aquitanorum, II Cyrenaica, II Raetorum, III Delmatarum, III et IIII Aquitanorum, IIII Vindelicor(um), V Delmatarum, VII Raetorum, quae sunt in Germania Superiore sub L(ucio) Iavoleno Prisco, item dimissis honesta missione quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus – – –.

A(nte) d(iem) VI k(alendas) Novembr(es), Albio Pullaieno Pollione (et) Cn(aeo) Pompeio Longino co(n)s(ulibus).

Cohort(is) I Aquitanorum veteranae, cui prae(e)st M(arcus) Arrecinus Gemellus, equiti: Mucapori Eptacentis f(ilio), Thrac(i).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templum Aug(usti) ad Minervam. — Q(uinti) Muci Augustalis — L(uci) Pulli Verecundi — C(ai) Lucreti Modesti — C(ai) Pompei Eutrapeli — C(ai) Iuli Clementis — Q(uinti) Vetti Octavi — L(uci) Pulli Ianuari.

Aanteekeningen. — Mainz. — Dessau 1998, Riese 77. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1965 (Dipl. XX). — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 281.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Domitianus voor een soldaat uit het leger van Germania Superior, 27 October 90.

3. *alis quattuor*. — Van deze alae worden er drie genoemd in het diploma van het jaar 82; de *Ala I Singularium*, elders in Germania niet genoemd, behoorde in 107 tot het leger van Raetia; zie beneden N. 1094 (Dessau 2002).

5. *cohortibus decem et quattuor*. — Van deze cohortes worden de meeste genoemd in de diplomata van 74 en 82.

9. *Lucio Iavoleno Prisco*, de bekende rechtsgeleerde; verg. Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 655; C I L. III 2864, blz. 1062 (zie boven, N. 442).

17. *templum Augusti*, de tempel van Augustus aan den voet van den Palatinus bij het Forum.

§ 2. — Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Britannia.

1087 Dipl. XXIX = C I L. XIII 3606

[Imp(erator) Caesar, divi Ne]rvae f(ilius), Nerva Traianus [Augustus German]icus, pontifex maximus, [tribunicia] postestat(e), co(n)s(ul) II, [equitibus et peditib]us, qui militant in alis [tribus et cohortib]us sex, quae appellantur: [Aug(usta) Proculeian]a c(ivium) R(omanorum) et I Tungrorum [et I Hispanorum Ast]urum — et I Hispanorum [et.....et I] Fida Vardullorum c(ivium) R(omanorum) [et ...] et II Lingonum et II Nervio[rum et sunt] in Britannia sub T(ito) Avidio [Quieto, item] dimissis honesta missione a [.....] Nepote, qui quina et vicena plura[ve sti]pendia meruerunt, quorum nomi[na] subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum c[ivitate]m dedit et conubium – – –[....].

Aanteekeningen. — Flémalle, aan de Maas bij Luik. — Riese 1833. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1969 (Dipl. XXIX). — L. Halkin, *Musée belge*, XVII (1913), blz. 289–312.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Britannia, 98.

3. *alis tribus.* — Van deze alae vindt men de Ala I Tungrorum terug in Dipl. XXXIV van het jaar 105; zie beneden, N. 1089.

4. *Ala Augusta Proculeiana civium Romanorum*, genoemd in Dipl. LV van het jaar 138 en Dipl. LVII van het jaar 146 (zie beneden, N. 1093).

–. *Ala I Tungrorum*, genoemd in Dipl. XXXIV van het jaar 105 (zie beneden, N. 1089). — Waarschijnlijk was dit diploma uitgevaardigd voor een soldaat van deze Ala.

1088 Dipl. XXXII = C I L. VII 1193

[Imp(erator) Caesar, d]ivi Nervae f(ilius), Ner[va Tr]aian[us Aug]ustus Germanicus [D]acicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VII, imp(era-
3 tor) IIII, co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriae), [e]quitibus et peditibus, qui militant in alis quattuor et cohortibus decem et una, quae appellantur: I Thracum et I Pannoniorum Tampiana et III Gallorum Sebosiana et Hispanorum Vettonum
6 c(ivium) R(omanorum) — et I Hispanorum et I Va[ng]ionum milliaria et I Alpinorum et I Morinorum et I Cugernorum et I Baetasiorum et I Tungrorum milliaria et II Thracum et III Bracaraugustanorum et IIII Lingonum et IIII
9 Delmatarum, et sunt in Britannia sub L(ucio) Neratio Marcello, qui quina et vicena plurave stipendia meruerunt, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium cum uxoribus,
12 quas tunc habuissent, cum est civitas iis data, aut si qui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

A(nte) d(iem) XIIII kal(endas) Febr(uarias), Ma(nio) Laberio Maximo
15 II (et) Q(uinto) Glitio Atilio Agricola II co(n)s(ulibus).

Alae I Pannoniorum Tampianae, cui prae(e)st C(aius) Valerius Celsus, decurioni: Reburro Severi f(ilio), Hispan(o).

18 Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templum [divi A]ug(usti) ad Minervam. — Q(uinti) Pompei Homeri — C(ai) Papi Eusebetis — T(iti) Flavi Secundi — P(ubli) Cauli Vitalis — C(ai)
21 Vettieni Modesti — P(ubli) Atini Hedonici — Ti(beri) Claudi Menandri.

Aanteekeningen. — Mapas, bij Chester. — Henzen 5442, Renier 23, Dessau 2001, Riese 1834. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 864 (Dipl. XXI), 1972 (Dipl. XXXII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat uit het leger in Britannia, 19 Januari 103.

4. *alis quattuor et cohortibus decem et una.* — In het diploma van het jaar 124 (*Corpus inscr. lat.* III, blz. 872, Dipl. XXX = XLIII; zie beneden, N. 1091) worden zes alae en 21 cohortes genoemd in het leger van Britannia; waarschijnlijk betrof het besluit, waaruit dit diploma een extract is, dus slechts de helft van het leger van Britannia.

1089 **Dipl. XXXIV = C I L. VII 1194**

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianu[s] Augustus Germanic(us) Dacicus, pontif(ex) max[i]mus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) IIII, co(n)s(ul) V, p(ater) [p(atriae)], equitibus et peditibus, qui militant in alis duabus et cohortibus decem et una, quae appellantur: I Tungrorum et Classiana c(ivium) R(omanorum) — et I Celtiberorum et I Hispanorum et I Lingonum et I Fida Vardullorum et I Frisiavonum et I Nerviorum et II Vasconum c(ivium) R(omanorum) et I[I..... et ... A]sturum et [...] Pannonio[rum et Del]matar[um et sunt] in Brittan[nia sub qui] qu[i]na et vic[ena plurave stipendia merue]runt, quoru[m nomina subscripta sunt], ipsis liber[is posterisque eorum civitatem dedit et co]nubium – – –.

[A(nte) d(iem)] III [....., C(aio) Iulio] B[asso (et) Cn(aeo) Afranio] D[extro co(n)s(ulibus)].

[.....]um, c[ui prae(e)st] P[.....]rioni [....]nis [f(ilio).....].

Aanteekeningen. — Sydenham. — Renier 24, Riese 1835. — Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Britannia, 105. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 836 (Dipl. XXIII), 1972 (Dipl. XXXIV).

1090

Imp(erator) Caesar, divi Traiani Parthici f(ilius), divi Nervae nepos, Traianus Hadrianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VI, co(n)s(ul) III, proco(n)s(ul), equitib(us) et peditib(us), qui militaverunt in alis decem et trib(us) et coh(or)tib(us) triginta et septem, quae appellantur: I Pannonior(um) Sabinian(a) et I Pannon(iorum) Tampian(a) et I Hispan(orum) Astur(um) et I Tungror(um) et II Astur(um) et Gallor(um) Picentiana et Gallor(um) et Thrac(um) Classiana c(ivium) R(omanorum) et Gallor(um) Petriana (milliaria) c(ivium) R(omanorum) et Gallor(um) Sebosiana et Vetton(um) Hispan(orum) c(ivium) R(omanorum) et Agrippiana Miniata et Aug(usta) Gallor(um) et Aug(usta) Vocontior(um) c(ivium) R(omanorum) — et I Nervia German(orum) (milliaria) et I Celtiberor(um) et I Thrac(um) et I Aeror.(Afrorum) c(ivium) R(omanorum) et I Lingon(um) et I Fida Vardullor(um) (milliaria) c(ivium) R(omanorum) et I Frisiavon(um) et I Vangion(um) (milliaria) et I Hamior(um) sagitt(ariorum) et I Delmat(arum) et I Aquitan(orum) et I Ulpia Traiana Cugern(orum) c(ivium) R(omanorum) et I Morin(orum) et I Menapior(um) et I Sunucor(um) et I Betasior(um) et I Batavor(um) et I Tungro(rum) et I Hispan(orum) et I Gallor(um) et II Vascon(um) c(ivium) R(omanorum) et II Thrac(um) et II Lingon(um) et II Astur(um) et II Delmatar(um) et II Nervior(um) et III Nervior(um) et III Bracar(augustan)or(um) et III Lingon(um) et IIII Gallor(um) et IIII Breucor(um) et IIII Delmatar(um) et V Raetor(um) et V Gallor(um) et VI Nervior(um) et VII Thrac(um), quae sunt in Britannia sub A(ulo) Platorio Nepote, quinque et viginti stipendis emeritis dimissis honesta missione per Pompeium Falconem, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisq(ue) eorum civitatem dedit et conub(ium) cum uxorib(us), quas tunc habuissent cum est civitas iis data, aut, si qui caelibes essent, cum iis, quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

A(nte) d(iem) XVI k(alendas) Aug(ustas), Ti(berio) Iulio Capitone (et) L(ucio) Vitrasio Flaminino co(n)s(ulibus).

30 Alae I Pannonio(rum) Tampianae, cui prae(e)st Fabius Sabinus, ex sesquiplicario: Gemello Breuci f(ilio), Pannon(io).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in
33 muro post templum Divi Aug(usti) ad Minervam. — Ti(beri) Claudi Menandri — A(uli) Fulvi Iusti — Ti(beri) Iuli Urbani — L(uci) Pulli Daphni — L(uci) Noni Victoris — Q(uinti) Lolli Festi — L(uci) Pulli Anthi.

AANTEEKENINGEN. – O-Szöny (Brigetio), in Pannonia Superior, thans in het Britsch Museum te Londen. — *The British Museum Quarterly*, V 1 (1930), blz. 30; F. N. Pryce, *Journal of Roman Studies*, XX (1930), blz. 16–23; *Année épigraphique*, 1930, n. 37.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus voor een soldaat van het leger in Britannia, 17 Juli 122.

1091 Dipl. XLIII = C I L. VII 1195

Imp(erator) Caesar, divi Traiani Parthici f(ilius), divi Nervae [nepos,
Traianus] Hadrianus Aug(ustus), pontif(ex) maxim(us), tribun(icia) [potes-
3 t(ate)] VIII, co(n)s(ul) III, pro co(n)s(ule), [e]quitib(us) e[t peditib(us) qui mil]it[a]ver(unt) in alis VI et coh(ortibus) XXI, quae ap[p(ellantur) : I Hisp(anorum) A[st]ur(um) et I Qu[.]ru[.... et ...]al(is) et Picent[i]a[n(a)]
6 e[t...]r[...]et Petrian(a) — e[t.....]c(ivium) R(omanorum) e[t I] Hisp(anorum) et I Frisiavon(um) et I Ham[i]or(um) sagitt(ariorum) et I Sunuc(orum) et I Vang(ionum) (milliaria) et I Baetasior(um) et I Delm(atarum) et I Aquit(ano-
9 rum) et I Menap(iorum) et I Ulp(ia) Traiana Cuger(norum) c(ivium) R(omanorum) et I Fida Va[rdulor(um)] c(ivium R(omanorum) et I Batav(orum) et I Tungr(orum) et II Ling(onum) et II Astur(um) et II Dongon(um) et II
12 Nerv(iorum) et III Brac(ar)augustanor(um) et III Nerv(iorum) et VI Nerv(iorum), quae sunt in Brittanni[a] sub Platorio Nepote, quinis et vicen(is) pluribusve stipend(iis) emeritis dimissis honesta missione, quorum nomina sub-
15 scripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem ded[i]t et conubium – – –.

A(nte) d(iem) XVI [k(alendas)] Oct(obres), C(aio) Iulio Gallo (et) C(aio) Valerio Severo co(n)s(ulibus).

18 Coh(ortis) I Sun[u]cor(um), cui prae(e)s[t M(arcus) I]un[i]us Claudianus, ex pedite: [.....] Albani [filio, Su]nu[c]o.

[De]scriptum et recognitum ex tabula [aen]ea, quae fixa est Romae in
21 muro p[ost] templum divi [Aug(usti] ad] Min[ervam] — [...]lini [... — ...] Urbani — [...] Severi — [...] Parati.

AANTEEKENINGEN. — Stannington, bij Sheffield. — Renier 25, Riese 1836. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 872 (Dipl. XXX), 1976 (Dipl. XLIII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus voor een soldaat van het leger in Britannia, 16 September 124.

1092

[Imp(erator) Caes(ar), divi Traiani f(ilius), divi N]erv(ae) nepos, Traianus [Hadrianus Aug(ustus), pont(ifex) max(imus),trib(unicia) pot(estate)] XVIIII,

3 [co(n)s(ul)] III, p(ater) p(atriae), [equitib(us) et peditib(us),qui militaver(unt) in alis VI et cohort(ibus) XXXI, quae app(ellantur): Aug(usta) Gal(lorum) [Proculeiana et et] et Petr(iana) (milliaria) et I Ast(urum) et 6 Tun(grorum) — [et et et I Cuge]r(norum) et I Vard(ulorum) (milliaria) et I et II [..... et et et I Tu]ng(rorum) (milliaria) et I Ham(iorum) et I et II Dal(matarum) [et et et et]n(....) 9 naut(arum) et I B(a)et(asiorum) et I Bat(avorum) [et et et et] et III et IIII et VI Nerv(iorum) [et et et et] et V Gal(lorum) et VII Thr(acum) et [sunt in Brit(annia) sub P(ublio) Mummio] 12 Sisenna, qui(nis) et vicen(is) [plur(ibus)ve stip(endiis) emerit(is) dimiss]is honest(a) missione, [quor(um) nomina subsc]ripta sunt, ipsis liberis posterisq(ue) eor(um) civit(atem) dedit et conub(ium) cum uxoribus, quas tunc 15 habuissent, cum est civit(as) iis data, aut si qui caelibes essent, cum iis, quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

A(nte) d(iem) XVIII k(alendas) Mai(as), L(ucio) Tutilio Pontiano (et) 18 P(ublio) Calpurnio Atiliano co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) II Dalmatarum, cui prae(e)st [.... I]ulius Maximus, Roma, ex pedite: [Ma]nsueto Luci f(ilio), Trever(o).

21 Descript(um) et recognit(um) ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minervam. – – –.

Aanteekeningen. — Wroxeter. — D. Atkinson, *The classical review*, XLII (1928), blz. 11–14; *Année épigraphique*, 1929, n. 97.

Fragment van een militair diploma, uitgevaardigd voor een oud-soldaat van Cohors II Dalmatarum van het leger in Britannia, 14 April 135.

Regel 1 tot 12 zijn overgenomen naar de voorzijde en regel 12 tot 21 naar de keerzijde van het plaatje.

4. *Ala Augusta Gallorum Proculeiana*; ook de volgende afdeelingen zijn alae tot de *Ala Tungrorum*; daarna volgen de cohortes.

6. *Cohors I Cugernorum*, onzeker.

7. *Cohors I Tungrorum milliaria*, onzeker.

8. *[.....]n(....) naut(arum)*, onbekende cohors.

10. *Cohors IIII Nerviorum*, hier voor het eerst genoemd als een onderdeel van het leger in Britannia, evenals de *Cohors VII Thracum*.

11. *Publio Mummio Sisenna*, consul ordinarius in 133, hier voor het eerst genoemd als gouverneur van Britannia.

1093 **Dipl. LVII**

[Imp(erator) C]aesar, divi Hadriani f(ilius), divi [Traiani] Part(hici) nepos, divi Nervae pron(epos), T(itus) A[e]lius Hadrianus Antoninus [Aug(us-3 tus)] Pius, [p]ont(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) VIIII, imp(erator) II, co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), eq(uitibus) et pedit(ibus), qui militaver(unt) in alis III [et cohort(ibus) XI, qu]ae appell(antur): Aug(usta) Gal-6 l(orum) Procul(eiana) et I [.....] et I Hisp(anorum) Astur(um) — et I Celtib(erorum) et I Hisp(anorum) et [I] Ae[l]ia Dacor(um) et I Aelia classica et I Fid(a) [V]ard(ullorum) et II Gall(orum) et II et VI Nerv(iorum) e[t III]

9 Brac(araugustanorum) et IIII Ling(onum) et IIII Gall(orum) et sunt in Brittannia sub Papirio Aeliano, quinq[ue et vigi]nti [s]tipend(iis) emerit(is) dim(issis) hon(esta) mis[sione, quorum nomina subscripta] sunt, c(ivitatem)
12 R(omanam), qui eoru[m non haberent, dedit et] conub(ium) – – – [.].

Aanteekeningen. — Chester. — Riese 1837. — *Corpus inscr. lat.*, III, blz. 1982 (Dipl. LVII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Britannia, 146.

§ 3. — Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Raetia.

1094 **Dipl. XXXV**

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potest(ate) XI, imp(erator)
3 VI, co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriae), equitibus et peditibus, qui militaverunt in alis quattuor et cohortibus decem et unam, quae appellantur: I Hispanorum Auriana et I Augusta Thracum et I Singularium c(ivium) R(omanorum) p(ia)
6 f(idelis) et II Flavia p(ia) f(idelis) (milliaria) — et I Breucorum et I et II Raetorum et III Bracaraugustanorum et III Thracum et III Thracum c(ivium) R(omanorum) et III Britannorum et III Batavorum (milliaria) et IIII Gallorum
9 et V Bracaraugustanorum et VII Lusitanorum, et sunt in Raetia sub Ti(berio) Iulio Aquilino, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum
12 civitatem dedit et conubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est civitas iis data, aut si qui caelibes essent, cum iis, quas postea duxissent, dumtaxat singuli singulas.

15 Pr(idie) k(alendas) Iul(ias), C(aio) Minucio Fundano (et) C(aio) Vettenio Severo co(n)s(ulibus).

Alae I Hispanorum Aurianae, cui prae(e)st M(arcus) Insteius M(arci) f(ilius)
18 Pal(atina tribu) Coelenus, ex gregale: Mogetissae Comatulli f(ilio), Boio, et Verecundae Casati filiae uxori eius, Sequan(ae), et Matrullae filiae eius.

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro
21 post templum divi Aug(usti) ad Minervam. — Q(uinti) Pompei Homeri — L(uci) Pulli Verecundi — P(ubli) Cauli Vitalis — P(ubli) Atini Amerimni — C(ai) Tuticani Saturnini — Q(uinti) Apidi Thalli — C(ai) Vettieni Modesti.

Aanteekeningen. — Weissenburg, in Raetia. — Dessau 2002, Riese 49. — *Corpus inscr. lat*, III, blz. 866 (Dipl. XXIV), 1972 (Dipl. XXXV). — Vollmer, *Inscriptiones Baivariae Romanae*, blz. 162 n. 510; Fabricius, *Germania*, VII (1923), blz. 19; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 282.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Raetia, 30 Juni 107.

4. *alis quattuor*. — Deze vier alae waren ook in lateren tijd in Raetia; verg. C I L. V 8660 (Dessau 1364); Ala II Thracum was in 153 in Noricum; verg. *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 503.

–. *cohortibus decem et unam*. — Van deze elf cohortes komt alleen de Cohors III Batavorum niet voor in het diploma van het jaar 166 (*Ephemeris epigraphica*, II, blz. 462).

1095 **Dipl. LII**

[..... Alae] Aurian(ae), cui prae(e)st [.....] Bassus Roma[nus, ex gre]gale: [.....]li f(ilio), Frisio, [et]ini fil(iae) uxor(i) eius, Bat[avae, et]ellinae 3 fil(iae) eius.

[.....] Felicis — [.....] Alcidis — [.....] Proculi — [.....] Daphni — [.....] Ampliati — [.....].

Aanteekeningen. — Göhren, bij Pappenheim. — *Corpus inscr. lat.*, III, blz. 879 (Dipl. XXXVII), 1980 (Dipl. LII). — Vollmer, *Inscriptiones Baivariae Romanae*, blz. 164 n. 511; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 283.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus (of van Keizer Antoninus Pius) voor een soldaat van het leger in Raetia, tusschen 125 en 138 (of 161).

1096

[Imp(erator) Cae]s(ar), divi Hadrian[i f(ilius), divi Traiani Parthici n(epos)], divi Nervae pr[on(epos),T(itus) Aelius Hadrianu]s Antoninus [Aug(us-
3 tus) Pius, pont(ifex) max(imus), trib(unicia) po]t(estate) X, imp(erator) II, [co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), eq(uitibus) et ped(itibus), q(ui)] m(ilitaverunt) in al(is) IV et [coh(ortibus XIV, q(uae) appellantur: I A]uri[ana et I
6 Flav(ia) c(ivium) R(omanorum) et I Fl(avia) Gemell(iana) et I Sing(ularium)] c(ivium) R(omanorum) — e[t I Fl(avia) Canat(henorum) (milliaria) et I Breuc(orum)] et I et II Rae[tor(um) et II Aquit(anorum) et II Tun]gror(um)
9 (milliariae) vexi[ll(atio) et III Bracar(augustanorum) et III Thr(acum)] vet(erana) et III Thr(acum) c(ivium) R(omanorum) e[t III Brit(annorum) et IIII Gal]lor(um) et V Bracara[ug(ustanorum) et VI Lusit(anorum) et] VIIII
12 Batavor(um) et s[unt in Raetia sub] Iulio Rufo Quin[..... proc(uratore), quinque et viginti stip(endiis)] emerit(is) dimis(sis) h[on(esta) mis(sione), quor(um) no]min(a) subscripta [sunt, civit(atem) Rom(anam), qui] eor(um)
15 non haber[ent, dedit].

Aanteekeningen. — Eining. — Vollmer, *Inscriptiones Baivariae Romanae*, blz. 165 n. 513; Fabricius, *Germania*, VII (1923), blz. 19; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 284.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Raetia, 147.

1097

Imp(erator) Caes(ar), divi Hadrian[i f(ilius), divi Traiani Parthi]ci nep(os), divi Nervae pro[nep(os), T(itus) Aelius Hadrianus] Antoninus Aug(ustus) Pius,
3 pont(ifex) [max(imus), trib(unicia) pot(estate)], imp(erator) II, co(n)s(ul) II[II, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui m[ilitaverunt in alis] IIII, quae appellantur: II Flav(ia) [p(ia) f(idelis) (milliaria) et I Flavia) c(ivi-
6 um) R(omanorum)] et I Fl(avia) Gemell(iana) et Sing(ularium) c(ivium) R(omanorum), e[t coh(ortibus) XIII: I F(lavia) Canath(enorum)] (milliaria) sag(ittariorum) et I Breucor(um) et I et II Raet(orum) et II Aquit(anorum) et

9 III Bracaraug(ustanorum) et III Th[rac(um) vet(erana)] et III Thrac(um)
c(ivium) R(omanorum) et III Brittann(orum) et IIII [Gallorum et V Bracar]-
aug(ustanorum) et VI Lusit(anorum) et VIIII Batav(orum) [et sunt in Raetia]
12 sub Vario Clemente proc(uratore), XXV [stipendiis emeritis dimissis honest(a)]
missione, qu[orum nomina subscripta sunt].

Aanteekeningen. — Marab, op den Libanon. — R. Mouterde, *Mélanges de l'université Saint-Joseph de Beyrouth*, 1922, blz. 76; *Année épigraphique*, 1922, n. 80; Fabricius, *Germania*, VII (1923), blz. 18; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 285.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Raetia, tusschen 153 en 160.

Dezelfde vier alae en dertien cohortes werden, zonder twijfel, ook genoemd in een diploma van het jaar 162, waarvan slechts een deel is bewaard; verg. *Corpus inscr. lat.* III, blz. 2328, 71; Vollmer, *Inscriptiones Baivariae Romanae*, blz. 170 n. 518; Fabricius, *Germania*, VII (1923), blz. 19; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 285.

1098 Dipl. LXXIII

[Imp(erator) Cae]s(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) Armeni-
acus, [pontif(ex)] ma[x(imus), t]rib(unicia) pot(estate) XX, imp(erator) III,
3 co(n)s(ul) III, et [Imp(erator) Cae]s(ar) L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus)
Armeniacus Parthic(us) [max(imus), t]rib(unicia) pot(estate) VI, imp(erator)
III, co(n)s(ul) II, proco(n)s(ul), div[i A]nt[o]n[i]ni f(ili), divi Hadriani nepotes,
6 divi [Traia]ni Parthici pro[n]epotes, divi [Nervae abnepotes, equitib(us) et
pedit[ib(us), q]ui militaver(unt) in al(is) III, quae appell(antur): I [Fl(avia)
c(ivium) R(omanorum) et] I Fl(avia) Gemell(iana) et I Fl(avia) Sing(ularium),
9 et cohortib(us) XIII: [I Fl(avia) Ca]nath(enorum) (milliaria) e[t] I Breuc(orum)
et I et II [Raet(orum) et II] Aquitan(orum) et III Bracar(augustanorum) e[t]
III Thrac(um) vet(erana) et III Thra[c(um) c(ivium) R(omanorum) et II]I
12 Britt(anorum) et IV Gall(orum) et V Braca[r(augustanorum) et VI L]usita-
n(orum) [et] IX Batav(orum) (milliaria) et sunt i[n Rae]tia sub [De]sticio
Severo pr[oc(uratore), qui]nq(ue) et v[igi]nt(i) stipend(iis) emerit(is) dimi[ssis
15 honesta mis]sion(e), quor(um) nomin(a) s[ubscripta sunt], civitat(em) Roma-
n(am), qui [eorum non haberent], deder(unt) et conub(ium) ---.

A(nte) d(iem) [.....], M(arco) Vibio Liberale (et) P(ublio) M[artio Vero
18 co(n)s(ulibus)].

Cohort(is) II Aquitan(orum), [cui prae(e)st] Iu[l]ius [....], ex equite: Secconi Iuli [....].

21 Descript(um) et recog[nitum ex tabula aenea], quae fix(a) est Rom(ae) i[n muro post templum] divi Aug(usti) ad [Minervam]. — M(arci) Servili [....] — Ti(beri) Iuli [....] — C(ai) Belli [....] — L(uci) Pulli [....] — L(uci)
24 Senti [...] — C(ai) Pomponi [...] — L(uci) Pulli [....].

Aanteekeningen. — Regensburg. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1991 (Dipl. LXXIII). — Vollmer, *Inscriptiones Baivariae Romanae*, blz. 168 n. 517; Fabricius, *Germania*, VII (1923), blz. 19; Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 286.

Militair diploma uit den tijd van de Keizers Marcus Aurelius en Lucius Verus voor een soldaat van het leger in Raetia, Maart of April 166.

§ 4. — Diplomata militaria voor manschappen van het leger in Pannonia, Pannonia Inferior en Pannonia Superior.

1099 **Dipl. XIII**

Imp(erator) Titus Caesar, divi Vespasiani f(ilius), Vespasianus Augustus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) XV, p(ater) p(atriae), censor, co(n)s(ul) VIII, iis qui militaverunt equi[te]s et pedites in alis quattuor et cohortibus decem et tribus: I Arvacorum, I civium Romanorum, II Arvacorum, Frontoniana, — I Alpinorum, I Montanorum, I Noricorum, I Lepidiana, I Augusta Ituraeorum, I Lucensium, I Alpinorum, I Britannica, II Asturum et Callaecorum, II Hispanorum, III Thracum, V Breucorum, VIII Raetorum, quae sunt in Pannonia sub T(ito) Atilio Rufo, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione; item iis qui militant in alis duabus: I civium Romanorum et II Arvacorum et Cohorte VIII Raetorum et sunt sub eodem, emeritis quinis et vicenis stipendiis, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

Idibus Iunis, L(ucio) Lamia Plautio Aeliano (et) C(aio) Mario Marcello Octavio Publio Cluvio Rufo co(n)s(ulibus).

Cohort(is) I Montanorum, cui prae(e)st Sex(tus) Nerianus Sex(ti) f(ilius) Clu(stumina tribu) Clemens, ex peditibus: Soioni Musceli f(ilio), Besso.

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio post aedem Fidei P(opuli) R(omani) in muro. — L(uci) Pulli Sperati — [..] Atini Rufi — [...] Eutrapeli — [....]i Sementivi — P(ubli) Manli Lauri — M(arci) Stlacci Phileti — L(uci) Pulli Ianua[...].

Aanteekeningen. — Klosterneuburg, bij Vindobona, in Noricum. — Renier 31. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 854 (Dipl. XI), 1960 (Dipl. XIII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Titus voor een soldaat van het leger in Pannonia, 13 Juni 80.

1100 **Dipl. XVI**

Imp(erator) Caesar, divi Vespasiani f(ilius), Domitianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) III, imp(erator) VII, p(ater) p(atriae), co(n)s(ul) X, equitibus et peditibus, qui militant in alis quinque et cohortibus decem et tribus, quae appellantur: I civium Romanorum et I et II Arvacorum et Frontoniana et Siliana — et I Noricorum et I Britannica et I Montanorum et I Lusitanorum et I et I et II Alpinorum et II Hispanorum et III Thracum et V Gallorum et V Callaecorum Lucensium et VI Thracum et VIII Raetorum, et sunt in Pannonia sub L(ucio) Funisulano Vettoniano, qui quina et vicena stipendia aut plura meruerant, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

A(nte) d(iem) III nonas Sept(embres), C(aio) Tullio Capitone Pomponiano Plotio Firmo (et) C(aio) Cornelio Gallicano co(n)s(ulibus).

Cohort(is) I Montanorum, cui prae(e)st Nipius Aquila, pediti: Dasio Dasentis f(ilio), Dalmat(ae).

15 Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio post thesaurum veterem. — P(ubli) Atini Rufi — Q(uinti) Muci Augustalis — C(ai) Lucreti Modesti — C(ai) Iuli Clementis — L(uci) Sesti
18 Maximi — Q(uinti) Iuni Syllae — P(ubli) Corneli Verecundi.

Aanteekeningen. — Carnuntum (?). — Dessau 1997. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1963 (Dipl. XVI).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Domitianus voor een soldaat van het leger in Pannonia, 3 September 84.

3. *alis quinque.* — Deze alae vindt men alle in het diploma van 5 September 85; zie de volgende inscriptie.

4. *cohortibus decem et tribus.* — Van deze cohortes ontbreken in het diploma van het jaar 85 alleen Cohors II Alpinorum en Cohors III Thracum.

8. *Lucio Funisulano Vettoniano*; verg. zijn cursus honorum in de inscriptie C I L. III 4013 (Dessau 1005).

1101 **Dipl. XVII**

Imp(erator) Caesar, divi Vespasiani f(ilius), Domitianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) IIII, imp(erator) VIIII,
3 co(n)s(ul) XI, censoria potestat(e), p(ater) p(atriae), iis qui militaverunt equites et pedites in alis sex et cohortibus decem et quinque, quae appellantur: I civium Romanorum et I et II Arvacorum et Frontoniana et Praetoria et
6 Siliana — et I et I Montanorum et I Noricorum et I Britannica milliaria et I Brittonum milliaria et I et I Alpinorum et I Lusitanorum et II Asturum et Callaecorum et II Hispanorum et V Callaecorum Lucensium et V Gallorum
9 et VI Thracum et VII Breucorum et VIII Raetorum et sunt in Pannonia sub L(ucio) Funisulano Vettoniano, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis poste-
12 risque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

Nonis Septembr(ibus), D(ecimo) Aburio Basso (et) Q(uinto) Iulio Balbo co(n)s(ulibus).

15 Cohort(is) I Lusitanorum, cui prae(e)st C(aius) Cisso C(ai) f(ilius) Ste(llatina tribu) Honoratus, ex pedite: Frontoni Sceni f(ilio), Iaso.

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in
18 Capitolio in basis columnae parte posteriore, quae est secundum Iovem Africanum. — C(ai) Iuli Longini — Q(uinti) Caecili Victoris — C(ai) Iuli Valentis — Sex(ti) Elei Pudentis — P(ubli) Valeri Rufi — L(uci) Caecili Flacci — C(ai)
21 Iuli Severi.

Aanteekeningen. — Belegh. — Henzen 5430, Renier 32. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 855 (Dipl. XII), 1964 (Dipl. XVII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Domitianus voor een soldaat van het leger in Pannonia, 5 September 85.

1102 **Dipl. XXVII**

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianus Aug(ustus) Germanic(us), pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e), co(n)s(ul) II, equitibus

et peditibus, qui militant in alis duabus et cohortibus V, quae appellantur: Siliana c(ivium) R(omanorum) et I Augusta Ituraeor(um) — et I Montanorum c(ivium) R(omanorum) et I Batavorum (milliaria) p(ia) f(idelis) et I Lusitanorum et I Augusta Ituraeor(um) et II Batavor(um) (milliaria), et sunt in Pannonia sub Cn(aeo) Pinario Aemilio Cicatricula Pompeio Longino, item dimissis honesta missione, qui quina et vicena plurave stipendia meruerunt, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

A(nte) d(iem) X k(alendas) M(artias), Imp(eratore) Caesare Traiano Aug(usto) German(ico) II (et) Sex(to) Iulio Frontino II co(n)s(ulibus).

Cohort(is) I August(ae) Ituraeorum, cui prae(e)st L(ucius) Callidius L(uci) f(ilius) Ste(llatina tribu) Camidienus, dimisso honesta missione ex pedite: P(ublio) Insteio Agrippae f(ilio), Cyrrh(o).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templum divi Aug(usti) ad Minervam. — C(ai) Iuni Primi — T(iti) Flavi Secundi — Sex(ti) Caesoni Callisti — T(iti) Flavi Abascanti — Q(uinti) Pompei Homeri — L(uci) Valeri Basternae — L(uci) Pulli Epaphroditi.

AANTEEKENINGEN. — Felsö-Nana, in Hongarije. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 862 (Dipl. XIX), 1967 (Dipl. XXVII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Pannonia, 20 Februari 98.

1103 Dipl. XXXIX

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianus Optimus Aug(ustus) Germ(anicus) Dacic(us), pontif(ex) max(imus), tribunic(ia) potestat(e) XVIII, imp(erator) VII, co(n)s(ul) VI, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui militaverunt in alis duabus et cohortibus sex, quae appellantur: I Flavia [G]aetulor(um) et Frontoniana — et I Alpinor(um) et I Montanor(um) et I Alpinor(um) et I Lusitanor(um) et II Aug(usta) Nervia Pacensis (milliaria) Britton(um) et III Lusitanor(um), et sunt in Pannonia Inferiore sub P(ublio) Afranio Flaviano; item Ala I Flavia Aug(usta) Britannic(a) (milliaria) c(ivium) R(omanorum) missa in expeditionem, quinis et vic[e]nis pluribusve stipendis emeritis dimissis honesta missione, quor(um) nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisq(ue) eor(um) civitatem dedit et conubium – – –.

K(alendis) Sept(embribus), L(ucio) Lolliano Avito (et) L(ucio) Messio Rustico co(n)s(ulibus).

Alae Frontonianae, cui praefuit L(ucius) Calpurnius Honoratus, ex gregale: Nertomaro Irducissae f(ilio), Boio, et Custae Magni fil(iae) uxori eius, Aquin(censi), et Victori f(ilio) eius et Propinquo f(ilio) eius et Bellae fil(iae) eius.

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minervam. — Ti(beri) Claudi Iusti — M(arci) Maeci Eupatoris — L(uci) Pulli Verecundi — Q(uinti) Apidi Thalli — C(ai) Iuli Parati — Ti(beri) Iuli Urbani — P(ubli) Cauli Vitalis.

AANTEEKENINGEN. — Carnuntum. — Henzen 6857 *a*, Renier 35. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 869 (Dipl. XXVI), 1975 (Dipl. XXXIX).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Pannonia Inferior, 1 September 114.

1104 **Dipl. LVIII**

[Imp(erator) Caesar equitibus et peditibus, qui militaverunt in alis et cohortibus, quae appellantur: et] I Al(pinorum) et I Nor(i-
3 corum) et [.... e]t III Batavor(um) [et et sunt in Pann]onia Inf(eriore) sub [....., quinis] et viceni(s) sti[pendiis emeritis dimissis h]onesta mis[sione, quorum nomina su]bscripta [sunt, civitatem, qu]i eor(um) non [haberent, dedit
6 e]t conub(ium) – – –.

A(nte) [diem]mo App(io) Claudio I[uliano co(n)s(ulibus)].

[Cohortis I Hem]esenor(um), cui praees[t]us Severus, [ex] pedite:
9 [....]i f(ilio) Sigillio [....]a, ex Sur(ia).

[Descriptum et recog]nit(um) ex tabul(a) a(e)rea, quae fix(a) est [Romae post te]mplum div(i) Aug(usti) ad Minerva(m).

12 [.....]

AANTEEKENINGEN. — Stein am Anger (Savaria). — Riese 1890. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1983 (Dipl. LVIII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Pannonia Inferior, tusschen 138 en 146.

1105 **Dipl. LXVIII**

[Imp(erator) Caesar, divi Hadria]ni f(ilius), divi Traiani [Parthici n(epos), divi Nervae pr]onep(os), T(itus) Aelius Ha[drianus Antoninu]s Aug(ustus)
3 Pius, pont(ifex) [maximus, trib(unicia) pot(estate)..., im]p(erator) II, co(n)-s(ul) IV, p(ater) p(atriae), [equit(ibus) et ped]it(ibus), q(ui) m(ilitaverunt) in al(is) V, quae app(ellantur): [.....] et I Thra[cum et] et [....] c(ivium)
6 R(omanorum) et Britt(anica) c(ivium) R(omanorum), et in coh(ortibus) XIII: [.... et ...] Lusit(anorum) et II Asturum et I Alp(inorum) et VII Lusit(anorem) et II Aug(usta) [et ... et] p(.....) Vol(untariorum) c(ivium)
9 R(omanorum) et I Thr(acum) [et et ...] Batav(orum) et I Thr(acum) eq(uitata) [et ... et] sunt in Pann(onia) [Inf(eriore) s]ub C(aio) Nunn[....] Capelliano leg(ato), XX[V plu]rib(us)ve stip(endiis) emerit(is) dim(issis) hon(es-
12 ta) mission(e), quorum nomina subscript(a) sunt, civitat(em) Roman(am), qui eor(um) non haber(ent), dedit et conub(ium) – – –.

A(nte) d(iem) VI k(alendas) Ian(uarias), Q(uinto) Pomponio Musa (et)
15 L(ucio) Cassio Iuvenale co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) I Alpinor(um) equit(atae), cui prae(e)st Titius Modes[t]us, ex equite: Ulpio Spumari f(ilio) Biausconi, Eravis(co).

18 – – – – –

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Szent-Iván. — Renier 37. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 884 (Dipl. XLII), 1990 (Dipl. LXVIII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Pannonia Inferior, tusschen 145 en 160 op 27 December.

Dezelfde tekst op een tweede uittreksel uit het zelfde decreet, gevonden te Adony, aan den Donau in Hongarije; verg. *Corpus inscr. lat.*, III, blz. 885 (Dipl. XLIII), 1990 (Dipl. LXIX).

1106 **Dipl. CV**

[Imp(erator) C]aesar, divi Nervae f(ilius), [Nerva Traianus Optimus A]ug(ustus) Germ(anicus) Dacic(us) Pa[rthicus, pontif(ex) max(imus), trib(uni-
3 cia)] pot(estate) XX, imp(erator) XIII, [proco(n)s(ul), co(n)s(ul) VI, p(ater) p(atriae), equit]ibus et peditibus, qu[i militaverunt in alis qu]inque et cohortibus [....] et I Cannene[fatium et et I Monta]norum et I Bos[poranorum et I
6 Brittanica c(ivium) R(omanorum)] milliaria eq(uitata) [.....], quae sunt in Pa[nnonia Superiore sub Minicio] Natale, quini[s et vicenis pluribusve stipendiis] emeritis dimi[ssis honesta missione, quorum no]mina subscri[pta sunt, ipsis
9 liberis posteris]que eorum civ[itatem dedit et conubium].

Aanteekeningen. — Martinberg, bij Raab. — Riese 1885. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 2328, 67 (Dipl. CV).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat uit het leger van Pannonia Superior, 116.

1107 **Dipl. XLVII**

Imp(erator) Caesar, divi Traiani Parthici f(ilius), divi Nervae nepos, Traianus Hadrianus Aug(ustus), pont(ifex) max(imus), trib(unicia) potest(ate)
3 XVII, co(n)s(ul) III, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui militaver(unt) in alis V et coh(ortibus) V, quae appell(antur): I Ulpia Contar(iorum) et I Thr(acum) Victr(ix) et I Cann(enefatium) et I Hisp(anorum) Arvac(orum)
6 e[t]r(um) — et I Ael(ia) Caes(ariensis) M(aurorum) sag(ittariorum) et I Ulp(ia) Panno[niorum et I] Thrac(um) c(ivium) R(omanorum) et II Alp(inorum) et V Call(aecorum) Lucens(ium) et sunt in Pannon[ia Superiore su]b
9 P(ublio) Cornelio Proculo, quinis et vicen[is pluribusve stip(endiis) emer(itis) di]missis hones[ta] missio(ne), quo[rum nomina sub]scripta sunt, ipsis liber(is) post(erisque) eor(um) civitatem dedit et c[onubium] – – –.
12 A(nte) d(iem)] VI non(as) Iul(ias), Q(uinto) Flavio Tertullo (et) Q(uinto) Iunio Rustico co(n)s(ulibus).

Alae I Ulpiae Contar(iorum) (milliariae), cui prae(e)st L(ucius) Aufidius
15 Panthera, Sassin(a), ex gregale: Claudio Motti f(ilio) Novano, Helvet(io), et Secundo f(ilio) eius.

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in
18 muro post templum divi Aug(usti) ad Minervam. — [...] Menandri — [...] Severi — [...] Daphni — [....] Festi — [....] Lauri — [...] Festi — [...] Hermetis.

Aanteekeningen. — Raab. — Riese 1886. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1978 (Dipl. XLVII) en 2328, 64. — E. Bormann, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XX (1897), blz. 161.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus voor een soldaat van het leger in Pannonia Superior, 2 Juli 133. — Verg. het diploma voor een soldaat van dit zelfde leger onder den zelfden commandant: *Corpus inscr. lat.* III, blz. 2328, 16 (Dipl. CVII).

1108 **Dipl. LI**

[Imp(erator) Caesar, div]i Traiani Parthici f(ilius), divi [Nervae nepos], Traianus Hadrianus Aug(ustus), [pont(ifex) max(imus), tri]b(unicia) pot(estate) XXII, imp(erator) II, co(n)s(ul) III, p(ater) p(atriae), [eq(uitibus) et ped(itibus) q(ui) mil(itaverunt i]n ala I et coh(ortibus) V, q(uae) app[ell(antur): I T]hr(acum) Vict(rix) — et I Cann(enefatium) et I His[panor(um) c(ivium)] R(omanorum) et I Thr(acum) c(ivium) R(omanorum) et I Ulp(ia) Pan[nonior(um) c(ivium)] R(omanorum) et [X]VIII Vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) et sunt [in Pann(onia) Supe]r(iore) sub Haterio Nepot(e), [quinis et vicenis pluribusve stipendiis em]eritis dim(issis) hon(esta) mis(ione), quor(um) nomin(a) subs[cripta sunt], ips(is) lib(eris) [pos]terisque eoru(m) civitat(em) dedi[t] et [conubium] – – – .

A(nte) d(iem) XVI k(alendas) Iul(ias), M(arco) Vindio Vero (et) [P(ublio)] Pactumeio Clemente co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) I Thracum, cui prae(e)st L(ucius) Numisius Priscus, Bovian(o), ex equite: Sex(to) Iulio Primi f(ilio) Primo, Trevir(o), et Secundo f(ilio) eius.

Descript(um) et recogn(itum) ex tabula aerea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minerva(m). — [.].

Aanteekeningen. — Tooth-Vasóny, bij Debreczin. — Renier 3, Riese 1888 — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 879 (Dipl. XXXVI), 1980 (Dipl. LI).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus voor een soldaat van het leger in Pannonia Superior, 16 Juni 138.

1109 **Dipl. LX**

Imp(erator) Caesar, divi Hadriani f(ilius), divi Traiani Part(hici) nep(os), divi Nervae pronepos, T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius, pont(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) XI, imp(erator) II, co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui militaver(unt) in alis V et coh(ortibus) VII, quae appell(antur): I Ulpia Contar(iorum) (milliaria) et I Thrac(um) Victr(ix) et I Hisp(anorum) Arvac(orum) et I Cannef(atium) c(ivium) R(omanorum) et III Aug(usta) Thr(acum) sag(ittariorum) — et I Ulp(ia) Pann(oniorum) et I Aelia sagit(tariorum) et XVIII Vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) et IIII Vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) et I Thrac(um) c(ivium) R(omanorum) et V Call(a)ecor(um) Lucensium et II Alpinor(um), et sunt in Pann(onia) Super(iore) sub Pontio Laeliano, quinque et viginti stipend(iis) emer(itis) dimiss(is) honest(a) mission(e), quor(um) nomin(a) subscr(ipta) sunt, civit(atem) Roman(am), qui eorum non haber(ent), dedit et conub(ium) – – – .

A(nte) d(iem) VII id(us) Oct(obres), C(aio) Fabio Agrippino (et) M(arco) Antonio Zeno(ne) co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) I Ulpiae Pan(n)onior(um), cui prae(e)st A(ulus) Baebius Re[g]illus, Suess(a), ex pedite: Attae Nivionis f(ilio), Azalo.

Descript(um) et recognit(um) ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minervam. — L(uci) Pulli Daphni — M(arci) Servili Getae — L(uci) Pulli Chresimi — M(arci) Sentili Iasi — Ti(beri) Iuli Felicis — C(ai) Iuli Silvani — P(ubli) Ocili Prisci.

AANTEEKENINGEN. — Aszár, tusschen Raab en Stuhlweissenburg, in Hongarije. — Dessau 2005, Riese 1891. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1985 (Dipl. LX).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat uit het leger in Pannonia Superior, 9 October 148.

4. *alis V.* — Deze alae worden allen genoemd in Dipl. XLVII van het jaar 133 (zie boven, N. 1107) en in Dipl. LXV van het jaar 154 (zie beneden, N. 1111); in Dipl. LI van het jaar 138 (zie boven, N. 1108) ontbreekt Ala I Thracum Victrix en in het Dipl. LXI van het jaar 149 (zie beneden, N. 1110) ontbreekt Ala I Ulpia Contariorum.

5. *cohortibus VII.* — Deze cohortes worden allen genoemd in Dipl. LXI van het jaar 149 (zie beneden, N. 1110); Cohors I Ulpia Pannoniorum en Cohors I Thracum civium Romanorum worden genoemd in Dipl. XLVII van het jaar 133 (zie boven, N. 1107), in Dipl. LI van het jaar 138 (zie boven, N. 1108) en in Dipl. LXV van het jaar 154 (zie beneden, N. 1111); Cohors II Alpinorum en Cohors V Callaecorum Lucensium worden genoemd in Dipl. XLVII van het jaar 133 en in Dipl. LXV van het jaar 154; Cohors XVIII Voluntariorum wordt genoemd in Dipl. LI van het jaar 138 en in Dipl. LXV van het jaar 154; Cohors I Aelia sagittariorum wordt genoemd in Dipl. XLVII van het jaar 133; Cohors IV Voluntariorum civium Romanorum wordt elders niet genoemd.

1110 Dipl. LXI

Imp(erator) Caes(ar), divi Hadriani f(ilius), divi Traiani Parthic(i) nep(os), divi Nervae pronep(os), T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius,
3 pont(ifex) max(imus), trib(unicia) pot(estate) XII, imp(erator) II, co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), equitib(us) et pedit(ibus), qui milit(averunt) in alis IV et coh(ortibus) VII, quae appel(lantur): I Thr(acum) victr(ix) et I Cannane-
6 fat(ium) c(ivium) R(omanorum) et I Hisp(anorum) Arvacor(um) et III Aug(usta) Thrac(um) — et I Aelia (milliaria) sag(ittariorum) et I Ulpia Panno-n(iorum) et I Thrac(um) c(ivium) R(omanorum) et II Alpinor(um) et IV
9 Volunt(ariorum) c(ivium) R(omanorum) et V Callaecor(um) Lucens(ium) et XIIX Volunt(ariorum) c(ivium) R(omanorum), et sunt in Pannon(ia) Super(io-re) sub Pontio Laeliano, quinq(ue) et vigint(i) stip(endiis) emer(itis) dimis(sis)
12 hon(esta) miss(ione), quor(um) nomin(a) subscr(ipta) sunt, civit(atem) Roma-n(am), qui eor(um) non haber(ent), dedit et conub(ium) – – –.

A(nte) d(iem) III no[n(as) ...], Q(uinto) Passieno Licino (et) C(aio) Iulio
15 Antio co[(n)s(ulibus)].

Coh(ortis) V Callaec(orum) Lucens(ium), cui prae(e)st T(itus) Flavius Modestu[s], Roma, ex pedite: Dasmeno Festi f(ilio), Azalo.

18 Descript(um) et recognit(um) ex tabula aerea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minervam. — M(arci) Servili Getae — L(uci) Pulli Chresimi — M(arci) Sentili Iasi — Ti(beri) Iuli Felicis — C(ai)
21 Iuli Silvani — L(uci) Pulli Velocis — P(ubli) Ocili Prisci.

AANTEEKENINGEN. — Komorn (Brigetio). — Riese 1892. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1986 (Dipl. LXI).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Pannonia Superior, 149.

1111 **Dipl. LXV**

Imp(erator) Caes(ar), divi Hadriani f(ilius), divi Traiani Parthic(i) nep(os), divi Nervae pron(epos), T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius, pont(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) XVII, imp(erator) II, co(n)s(ul) IV, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui milit(averunt) in alis V, quae appel(lantur): I Ulpia Contario(rum) (milliaria) et I Thr(acum) c(ivium) R(omanorum) victr(ix) et I Cannanef(atium) c(ivium) R(omanorum) et I Hispan(orum) Arvac(orum) et III Aug(usta) Thrac(um) sag(ittariorum), et coh(ortibus) V: I Ulpia Pannon(iorum) (milliaria) et I Thrac(um) c(ivium) R(omanorum) et II Alpinor(um) et V Callaec(orum) Lucens(ium) et XIIX Volunt(ariorum), et sunt in Pannon(ia) Super(iore) sub Claudio Maximo leg(ato), XXV plurib(us) ve stipend(iis) emerit(is) dimiss(is) honest(a) mission(e), quor(um) nomin(a) subscript(a) sunt, civit(atem) Roman(am), qui eorum non haber(ent), dedit et conub(ium) – – –.

A(nte) d(iem) III non(as) Nov(embres), C(aio) Iulio Statio Severo (et) T(ito) Iunio Severo co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) II Alpinor(um), cui prae(e)st M(arcus) Longinus Longus, ex pedite: Ursioni Busturionis f(ilio), Azalo.

Descript(um) et recognit(um) ex tabul(a) aerea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi Aug(usti) ad Minervam. — M(arci) Servili Getae — L(uci) Pulli Chresimi — M(arci) Sentili Iasi — Ti(beri) Iuli Felicis — C(ai) Iuli Silvani — C(ai) Pomponi Statiani — P(ubli) Ocili Prisci.

Aanteekeningen. — Eskö. — Renier 34. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 881 (Dipl. XXXIX), 1988 (Dipl. LXV).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Pannonia Superior, 3 November 154.

§ 5. — Diplomata voor manschappen van de legers in Moesia Inferior en Dacia Superior.

1112

Imp(erator) Caesar Vespasianus Augustus, pontif(ex) maximus, tribunic(ia) potestat(e) VIIII, imp(erator) XVIIII, p(ater) p(atriae), censor, co(n)s(ul) VIII, peditibus et equitibus, qui militant in cohortibus octo: I Cantabrorum, I Thracum Syriaca, I Sugambrorum tironum, II Lucensium, III et VIII Gallorum, Cilicum, Mattiacorum, quae sunt in Moesia sub Sex(to) Vettuleno Ceriale, qui quina et vicena stipendia aut plura meruerunt, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

A(nte) d(iem) VII idus Febr(uarias), L(ucio) Ceionio Commodo (et) D(ecimo) Novio Prisco co(n)s(ulibus).

Cohort(is) Cilicum, cui prae(e)st P(ublius) Seppenius P(ublii) f(ilius) Pol(lia tribu) Aelianus, pediti: Perasi Publi f(ilio), Aeg(isso).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in Capitolio post piscinam in tribunali deorum parte posteriore. – – –

Aanteekeningen. — Ferdinand (in de Oudheid *Castra et civitas Montanensium*). — *Bulletin de l'institut archéologique bulgare*, 1923—1924, blz. 84; *Année épigraphique*, 1925, n. 67.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Vespasianns voor een soldaat van het leger in Moesia, 7 Februari 78.

4. *I Sugambrorum tironum*, cohors die ons uit andere inscripties niet bekend is.

12. *Perasi*. — De soldaat heette Perasius; hij was afkomstig uit Aegissus (Tuldzja, in de Dobroedzja).

1113 **Dipl. XXXI**

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) III, co(n)s(ul) II, p(ater)
3 p(atriae), equitibus et peditibus, qui militant in alis tribus et cohortibus sex, quae appellantur: Gallorum Flaviana et I Pannoniorum et II Hispanorum et Arvacorum — et I Sugambrorum veterana et I Bracaraugustanorum et I
6 Hispanorum veterana et II Mattiacorum et II Gallorum et Ubiorum, et sunt in Moesia Inferiore sub Q(uinto) Pomponio Rufo, item dimissis honesta missione, qui quina et vicena plurave stipendia meruerunt, quorum nomina
9 subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.

A(nte) d(iem) XVIII k(alendas) Septembr(es), Q(uinto) Fabio Barbaro
12 (et) A(ulo) Caecilio Faustino co(n)s(ulibus).

Cohort(is) II Gallorum, cui prae(e)st Visulanius Crescens, pediti: M(arco) Antonio M(arci) f(ilio) Rufo, Abretten(o), et Marco f(ilio) eius.

15 Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro post templum divi Aug(usti) ad Minervam.

Aanteekeningen. — Oltina, in de Dobroedzja. — Dessau 2000, Riese 1884. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1971 (Dipl. XXXI).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Moesia Inferior, 14 Augustus 99.

Voor een dergelijk diploma, een extract uit het decreet van Keizer Traianus voor het verleenen van het burgerrecht aan manschappen van drie alae, zeven cohortes en de Classis Moesica, zie *Corpus inscr. lat.* III, blz. 863 (Dipl. XX = Dessau 1999).

1114 **Dipl. XLVIII**

Imp(erator) Caesar, divi Traiani Parthici f(ilius), divi Nervae nepos, Traianus Hadrianus Aug(ustus), pont(ifex) max(imus), trib(unicia) potest(ate)
3 XVIII, co(n)s(ul) III, p(ater) p(atriae), equitib(us) et peditib(us), qui militaver(unt) in alis II et coh(ortibus) V, quae appell(antur): I Gall(orum) et Pann(oniorum) et I Vespasian(a) Dardan(orum) — et I Cilicum et I Bracar-
6 (augustanorum) et II Mattiacor(um) et I Claud(ia) Sugambr(orum) et II Chalcidenor(um) et sunt in Moesia Inferior(e) sub Iulio Maiore, quinis et vicen(is) plurib(us)ve stipend(iis) emerit(is) dimiss(is) honest(a) missione,

quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisq(ue) eorum civitatem dedit et conub(ium) – – –.

A(nte) d(iem) IIII non(as) Apr(iles), T(ito) Vibio V̄aro (et) T(ito) Haterio Nepote co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) I Claud(iae) Sugambr(orum), cui prae(e)st M(arcus) Acilius Alexander, Palmyr(a), ex pedite: L(ucio) Sextilio Sextili f(ilio) Pudenti, Stobis, et Lucio f(ilio) eius et Valerio f(ilio) eius et Petronio f(ilio) eius et Valenti f(ilio) eius et Luciae fil(iae) eius et Anniae fil(iae) eius.

Descript(um) et recognit(um) ex tabula aenea, [q]uae fixa est Romae in muro post [t]empl(um) divi Aug(usti) ad Minervam. — T(iti) Flavi Romuli — Ti(beri) Iuli Felicis — T(iti) Erredi Alcidis — C(ai) Iuli Silvani — D(ecimi) Valeri Faustiani. — D(ecimi) Valeri Saturnini — Ti(beri) Claudi Hermetis.

Aanteekeningen. — Giurgiu, in Roemenië. — Renier 46, Riese 1887. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 877 (Dipl. XXXIV), 1979 (Dipl. XLVIII).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Hadrianus voor een soldaat van het leger in Moesia Inferior, 2 April 134.

1115 Dipl. LXVII

Imp(erator) Caes(ar), divi Hadriani f(ilius), divi Traiani Parthic(i) nep(os), divi Nervae pronep(os), T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius, pont(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) XXI, imp(erator) II, co(n)s(ul) IV, p(ater) p(atriae), equit(ibus) et pedit(ibus), qui milit(averunt) in alis III, quae appel(lantur): I Batav(orum) (milliaria) et I Hisp(anorum) Campag(onum) et I Gall(orum) et Bospor(anorum), et coh(ortibus): I Thrac(um) sag(ittariorum) et IV Hisp(anorum) et I Aug(usta) Itur(aeorum) et vexil(lariis) Afri(cae) et Mau[r]et(aniae) Caes(ariensis), qui sunt cum Mauris gentilib(us) in Dacia Super(iore) et sunt sub Statio Prisco leg(ato), quinq(ue) et vigint(i) stip(endiis) emer(itis) dimiss(is) hon[e]sta mission(e), quor(um) nomin(a) subscripta sunt, civitat(em) Roman(am), qui eorum non [h]ab[erent], dedit et conub(ium) – – –.

A(nte) d(iem) VIII id(us) Iul(ias), [M(arco)] Servilio Fabiano (et) Q(uinto) Allio Basso co(n)s(ulibus).

Alae I Gallor(um) et Bospor(anorum), cui prae(e)st Licinius Nigrinus, ex gregale: Heptapori Isi f(ilio), Besso.

Descript(um) et recognit(um) ex tabul(a) aerea, quae fixa est Romae in muro post templ(um) divi A[u]g(usti) ad Minervam. — M(arci) Servili Getae — L(uci) Pulli Chresim[i] — M(arci) Sentili Iasi — Ti(beri) Iuli Fel[icis] — C(ai) Belli Urb[ani] — C(ai) Pomponi Stat[iani] — P(ubli) Ocili Pris[ci].

Aanteekeningen. — Karlsburg (Apulum), in Dacia Superior. — Dessau 2006, Riese 1895. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1989 (Dipl. LXVII) en 2328, 64.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Dacia Superior, 8 Juli 158.

5. *Ala I Batavorum.* — Een eques van deze ala lag in Apulum begraven; verg. C I L. III, blz. 7800.

9. *Statio Prisco,* consul in 159; verg. zijn cursus honorum in de inscriptie C I L. VI 1523 (Dessau 1092).

§ 6. — Diplomata voor manschappen van de legers in Mauretania Caesariensis en Syria.

1116 Dipl. XXXVI = C I L. VIII 20978

Imp(erator) Caesar, divi Nervae f(ilius), Nerva Traianus Augus(tus) Germanicus Dacicus, pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e) XI, imp(era-
3 tor) VI, co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriae), equitibus et peditibus, qui militaverunt in alis tribus et cohortibus decem, quae adpellantur: I Nerviana Augusta fidelis (milliaria) et II Thracum Augusta p(ia) f(idelis) et Parthorum — et I Augusta
6 Nerviana velox et I Corsorum c(ivium) R(omanorum) et I Pannoniorum et I Nurritanorum et I Flavia Musulamiorum et I Flavia Hispanorum et I Brittonum et II Breucorum et II Gallorum et IIII Sugambrorum, et sunt in Mau-
9 retania Caesariensi sub T(ito) Caesernio Macedone, quinis et vicenis pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione, item classicis, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis posterisque eorum civitatem dedit et conubium – – –.
12 A(nte) d(iem) VIII k(alendas) Dec(embres), C(aio) Iulio Longino (et) C(aio) Valerio Paullino co(n)s(ulibus).

Coh(ortis) IIII Sugambrorum, cui prae(e)st Ti(berius) Claudius Ti(beri)
15 f(ilius) Qui(rina tribu) Magnus, ex pedite: Lovessio Maximi f(ilio), Bracar-(augustano).

Descriptum et recognitum ex tabula aenea, quae fixa est Romae in muro
18 post templum divi Aug(usti) ad Minervam. — Q(uinti) Aemili Soterici — C(ai) Iuli Eutychi — T(iti) Villi Heraclidae — A(uli) Larci Phronimi — C(ai) Pomptini Hylli — P(ubli) Anni Trophimi — C(ai) Norbani Primi.

Aanteekeningen. — Cherchel (Caesarea), in Mauretania Caesariensis. — Dessau 2003, Riese 1942. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1973 (Dipl. XXXVI).

Militair diploma uit den tijd van Keizer Traianus voor een soldaat van het leger in Mauretania Caesariensis, 24 November 107.

4. *alis tribus.* — De *Ala Nerviana* wordt in geen andere inscriptie vermeld.

8. *Cohors IIII Sugambrorum*, meermalen in Africa genoemd.

9. *Tito – Macedone, Titus Caesernius Quinctius Macedo Quinctianus*, genoemd in de inscriptie C I L. III 10224.

1117 Dipl. CX

[Imp(erator) Cae]s(ar), divi Hadria[ni f(ilius), divi Traiani Parthici] n(epos), divi Nervae [pron(epos), T(itus) Ael]ius Hadrianus An[toninus Aug(us-
3 tus) Pius], p(ontifex) m(aximus), tr(ibunicia) pot(estate) XX, im(perator) I[I, co(n)s(ul) IIII, p(ater) p(atriae), equitibus et pe]d(itibus), q(ui) m(ilitaverunt) in alis [IIII], q(uae) appe[llantur: et H]erc(uliana) et I Ulpi[a] Sing(ula-
6 rium) et I Ulp(ia) dromad(ariorum) (milliaria), et co[h(ortibus)] XVI: Ulpia Dacor(um) et I Ulp(ia) Petreor(um) et I Au[g(usta)] Pannon(iorum) et I Cl[au]d(ia) Sugambr(orum) et I Ascalonit(arum) sag(ittariorum) et I Flav(ia)
9 C[ha]lciden(orum) et II Ulp(ia) equit(ata) et II Italic(a) c(ivium) R(omanorum) et II Ulp(ia) Paphlag(onum) et II Thrac(um) Suric(a) et II Classic(a) sag(ittariorum) et III Ulp(ia) Paphlag(onum) et <et> III Aug(usta) Thra-

12 c(um) et IV Gall(orum) et V Ulp(ia) Petr(eorum) et VII Gall(orum) et sunt in Suria sub Attidio Corneliano leg(ato), quinis et vicen(is) plurib(us)ve stipend(iis) emerit(is) dimiss(is) hones(ta) miss(ione), quor(um) nomin(a)
15 subscr(ipta) sunt, civit(atem) Roman(am), qui eor(um) non haber(ent), dedit et conub(ium) – – – .

A(nte) d(iem) IV [.....]ono (et) C(aio) Aelio Se[.... co(n)s(ulibus)].

18 [Alae I Ul]p(iae) Singul[arium, cui prae(e)st]n[....].

Aanteekeningen. — Kazanlyk, in Bulgarije. — Dessau 9057, Riese 1894. — *Corpus inscr. lat.* III, blz. 2328, 71 (Dipl. CX). — E. Bormann, *Oesterreichische Jahreshefte*, III (1900), blz. 21.

Militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius voor een soldaat van het leger in Syria, 157.

5. *alis IIII – cortibus XVI.* — Voor deze alae en cohortes verg. C I L. III 600 (Dessau 2724).

13. *Attidio Corneliano legato*, van Syria, genoemd Historia Augusta, *Vita Marci* 8, 6 en C I L. III 6658.

§ 7. — Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Bataven en Cannanefates.

Batavi, ongeregelde hulptroepen in het leger van Germanicus Caesar, vermeld in het jaar 16 (Tacitus, *Annales* II 8 en 11; zie Deel I, blz. 265 en 266); zie boven, blz. 396.

Chariovalda, dux van een afdeeling Bataven in het leger van Germanicus Caesar, in het jaar 16; verg. Tacitus, *Annales* II 11 (Deel I, blz. 266).

Stein, *Realencyclopädie*, III, 2145.

Ala Batavorum, in Germania Inferior, vermeld in de jaren 68 (Tacitus, *Historiae* IV 17; zie Deel I, blz. 216) en 69 (Tacitus, *Historiae* IV 12; zie Deel I, blz. 212), liep over naar Civilis (Tacitus, *Historiae* IV 18; zie Deel I, blz. 216) en is, zonder twijfel, door Vespasianus ontbonden. — Zie boven, blz. 389.

Ala I Batavorum milliaria, vermeld als een onderdeel van het leger van Dacia Superior in Dipl. LXVII van het jaar 158 (zie boven N. 1115), in garnizoen te Székely-Földvar, wellicht de Ala Batavorum vermeld aan den Donau door Cassius Dio LXIX 9 (Deel I, blz. 357).

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1234.

1118 **C I L. III 8074, 2**

Al(ae) Ba(tavorum) (milliariae).

Aanteekeningen. — Székely-Földvar, in Dacia, stempels op baksteenen. — *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XI (1887), blz. 239 n. 17.

1119 **C I L. III 11372**

A(lae) I B(atavorum).

AANTEEKENINGEN. — Puszta Almas, stempel op een baksteen.

1120 **C I L. III 4666**

Al(ae) B(atavorum).

AANTEEKENINGEN. — Stempel op een baksteen, in het museum te Raab.

1121 **C I L. III 5331**

T(ito) Attio C(ai) fil(io) Tutori, praef(ecto) Alae I Batavor(um) miliar(iae), praef(ecto) Alae I Tung(rorum) Frontonian(ae), trib(uno) mil(itum) Leg(ionis)
3 II Ad(iutricis) p(iae) f(idelis), praef(ecto) Coh(ortis) I Betas(iorum) c(ivium) R(omanorum), dec(urioni) Fl(aviae) Solva(e), Sedatius Quietus.

AANTEEKENINGEN. — Seckau (Flavia Solva), bij Leibnitz, in Noricum. — Henzen 5363, Dessau 2734, Riese 1897.

1122 **C I L. III 13434**

[I(ovi)] o(ptimo) [m(aximo)] P(ublius) Publiliu[s], prae[f(ectus) Alae I Batavorum].

AANTEEKENINGEN. — Almas (Adiaum), in Pannonia Superior bij Füzitö.

1123 **C I L. VI 3547**

[..... trib(unus) mil(itum)] Legionis X [G(eminae) p(iae) f(idelis), praef(ectus) Alae ..] Bata(v)orum [.....].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 864.
2. *Alae – Batavorum,* niet geheel zeker; verg. Cichorius, *Realencyclopädie,* I, 1234.

1124 **C I L. III 7800**

Dasaticeno Barbi (filio), eq(uiti) Alae Ba[t]avorum, ex n(umero) sing(ularium), st[ip(endiorum) X]V, [a]n(norum) [...]I Bers[.....]nernus, de[c(urio)]
3 ex n(umero) eodem, eres posuit.

AANTEEKENINGEN. — Karlsburg (Apulum), in Dacia. — Mommsen, *Ephemeris epigraphica,* IV, blz. 69 n. 166.

1125 **C I L. III 7696**

[D(is)] M(anibus). [....]us T[.....], Ala I B(atavorum) (milliaria), [.... vi]xit annis [.... p]arenti B[.....] coniux pii[ssima f]ilis Vibiu[s 3]us pro pie[tate].

AANTEEKENINGEN. — Torda (Potaissa), in Dacia.
1. *Batavorum*, niet geheel zeker.

COHORTES BATAVORUM EQUITATAE, acht in getal, oorspronkelijk behoorend tot het leger in Germania Inferior, later, waarschijnlijk sedert het jaar 61, in Britannia, als hulptroepen van Legio XIV, herhaaldelijk vermeld in de geschiedenis van den opstand van Civilis; verg. Tacitus, *Annales* XIV 38 (Deel I, blz. 280), *Historiae* I 59, 64; II 17, 22, 27–29, 43, 66, 69; IV 12, 15, 19–21 (Deel I, blz. 201 en volg.); Plutarchus, *Otho* 12 (Deel, I, blz. 180); zie boven, blz. 397.
Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 250. — Ritterling, *Realencyclopädie*, XII, 1259.

ALFENUS VARUS, praefectus castrorum, commandant der acht Cohortes Batavorum; verg. Tacitus, *Historiae* II 29, 3; 43, 5; etc.
Prosopographia (2de uitg.), I, blz. 89 n. 522.

COHORS BATAVORUM (?), onder commando van Civilis, waarschijnlijk geformeerd in het begin van het jaar 69 bij den afmarsch van het leger van Vitellius naar Italië, zeker in het jaar 70 door Keizer Vespasianus opgeheven; verg. Tacitus, *Historiae* IV 16 en 32 (Deel I, blz. 215 en 224).

IULIUS CIVILIS, commandant eener Cohors Batavorum in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 16 en 32 (Deel I, blz. 215 en 224).
Prosopographia, II, blz. 187 n. 179.

COHORTES BATAVORUM, drie (?) in getal, vermeld in het jaar 84 als onderdeelen van het leger in Britannia; verg. Tacitus, *Agricola* 18 en 36 (Deel I, blz. 182 en 184).
Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 250.

COHORS I BATAVORUM (QUINGENARIA), vermeld als een onderdeel van het leger in Britannia in de diplomata van de jaren 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091) en 135 (zie boven, N. 1092), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Britanniarum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (Deel I, blz. 572); in garnizoen te Procolitia (Carrawburgh), aan den grenswal van Keizer Hadrianus.
Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 251.

1126 **C I L. VII 777**

Coh(ors) I Batavorum f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Carvoran.

1127

Coh(ors) Batavorum.

AANTEEKENINGEN. — Carvoran. — *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 328 n. 1065.

1128 **C I L. VII 621**

[Imp(eratore) Caes(are) C(aio) Iulio Vero Maximino P(io) F(elice) Aug(usto), pont(ifice)] max(imo), [Germ(anico) max(imo), Sarm(atico) max(imo) 3 trib(unicia) pot(estate), imp(eratore), p(atre)] p(atriae), co(n)s(ule) [..., pro co(n)s(ule), et C(aio) Iulio Vero Maximo, Germ(anico) max(imo), S]arm(atico) [max(imo), nob(ilissimo)] Caes(are) n(ostro), sub [....]cciano, 6 v(iro) c(larissimo), leg(ato) [Aug(usti) pr(o) pr(aetore)], Coh(ors) I Batavorum, [.... cur]ante Burrio [....]cto praefecto, [Perpetuo et Co]rneliano [co(n)-s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh (Procolitia). — Riese 1844. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 587.

7. *Perpetuo et Corneliano consulibus*, in het jaar 237.

1129

Deae Covventinae T(itus) D(.....) Cosconianus, pr(aefectus) Coh(ortis) I Bat(avorum), l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — Dessau 4725, Riese 1845. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 314 n. 185.

1. *Deae Covventinae*, godin, vereerd door de Bataven en Cugerni; vele inscripties voor haar zijn tegelijk met deze inscriptie gevonden.

1130 **C I L. VII 617**

Fortunae Coh(ors) I Batavor(um), cui praeest M(arcus) Flaccinius Marcellus, prae(fectus).

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — Dessau 2549, Riese 1846.

1131

De(ae) Conve(ntinae) [.....], optio C(ohortis I Batavorum), German(us) [....].

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 315 n. 187.

1132

[D(is)] Manibus. [....]s Mileni, [signi]fero [Coh(ortis)] I Bat(avorum)].

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 135 n. 106.

1133

D(is) [M(anibus)] Longi[ni], buc(cinatoris) C[oh(ortis) I Batavorum].

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 134 n. 105.

1134 **C I L. VII 886**

[D]eo Marti [C]ocidio [...] Martius, [C]oh(ortis) I Ba[tav(orum)], Genio vall[i v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Carlisle. — Dessau 4724*b*. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 604.

1135

[..... Co]h(ortis) I Bat(avorum), [.....e]t Hilario heredes f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 135 n. 107.

COHORS I BATAVORUM MILLIARIA, vermeld als een onderdeel van het leger in Pannonia in een militair diploma van het jaar 98(Dipl. XXVII; zie boven, N. 1102), wellicht als een onderdeel van het leger in Pannonia Inferior in diplomata uit den tijd tusschen 145 en 160 (Dipl. XLVIII en XLIX; zie boven, N. 1105).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 251.

1136 **C I L. III 839**

D(is) M(anibus) C(ai) Campani Vitalis, (centurionis) Coh(ortis) I Bat(avorum) (milliariae), stip(endiorum) VIIII; vix(it) an(nis) XXVII; Florius 3 Virilis, vet(eranus) ex dec(urione), nepoti p(ientissimo) p(onendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Romlot of Romitá (Certia), in Dacia. — Dessau 2598, Riese 1899.

1137 **C I L. III 13760**

D(is) M(anibus). Ulpia Cla(u)dia vixit an(nis) XXXV; Ulp(ius) Festus vixit an(nis) XVIII; Ael(ius) Certus, sig(nifer) Coh(ortis) I Bat(avorum), 3 coni(ugi) pient(issimae) f(aciendum) c(uravit).

Aanteekeningen. — Torda (Potaissa), in Dacia. — Bormann, *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XVII (1893), blz. 17.

Cohors II Batavorum milliaria, vermeld als een onderdeel van het leger in Pannonia in een militair diploma van het jaar 98 (Dipl. XXVII: zie boven, N. 1102).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 252.

1138 **C I L. III 14214**

[Imp(erator) Caes(ar), divi Nervae f(ilius), N]e[rva Traianus Aug(ustus) Germ(anicus) Dacic(us), pont(ifex) max(imus), tri]b(unicia) pot(estate) [XIII, 3 co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriae), in honorem et] memoriam fortis[simorum virorum, qui] pro re p(ublica) morte occubu[erunt, monumentum fecit:] – – –, [.....] f(ilius), Tun(ger); – – – (.....], Can(n)a(ne)f(as); – – – [....], 6 Nerv(ius); – – – [....] f(ilius), Tung(er); [....], Tung(er); – – – [....], Batav(us); – – – [....] c(...), Bat(avus); – – –; Veldes, Texu(ander); – – –; Coh(ortis) II Bat(avorum): Naso Cres[.....], Saturnus Co[.....], Martial(is) 9 [.....]: – – –.

Aanteekeningen. — Adamklisse (Tropaeum Traiani), in de Dobroedsja (Moesia Inferior). — Dessau 9107, Riese 1896. — Cichorius, *Römische Denkmäler in der Dobrudscha* (1904), blz. 20.

1. *Traianus*. — De naam van den Keizer en de verdere aanvullingen zijn onzeker; Cichorius meent, dat het monument zou kunnen stammen uit den tijd van Keizer Domitianus.

Cohors III Batavorum milliaria, vermeld als een onderdeel van het leger in Raetia in een militair diploma van het jaar 107 (Dipl. XXXV; zie boven, N. 1094) en als een onderdeel van het leger in Pannonia Inferior in een militair diploma uit den tijd van Keizer Antoninus Pius (Dipl. LVIII; zie boven, N. 1104).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 252. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 167.

1139 **C I L. III 10671**

Coh(ortis) III Batav(orum).
Coh(ortis) III Bat(avorum) A(ntoninianae).

Aanteekeningen. — Adony (Vetus Salina), in Pannonia Inferior, stempels op baksteenen.

1140 **C I L. III 3760**

Coh(ortis) III B(atavorum).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden in Pannonia Inferior.

1141 **C I L. III 10329**

D(is) M(anibus). Cl(audius) Tyrannus, trib(unus) Leg(ionis) XVI F(laviae) F(irmae), trib(unus) Coh(ortis) III Bat(avorum). Ulp(ia) Saturnina coniugi 3 pientissimo et Cl(audius) Concordianus, eq(ues) R(omanus), patri desid(era-tissimo).

AANTEEKENINGEN. — Adony (Vetus Salina), in Pannonia Inferior.

1142

D(is) M(anibus). Lentinus Prudentis (filius), eq(ues) Coh(ortis) III Bat(avorum), an(norum) XLV, stip(endiorum) XX, Germanus [.....].

AANTEEKENINGEN. — Duna–Pentele (Intercisa). — Riese 1900. — *Année épigraphique*, 1906, n. 116.

1143 **C I L. III 3345**

[Tutelae] templ(i) [D]omit(ius) Niger, [mi]l(es) Coh(ortis) III B(atavorum), et Aur(elius) Victor, [s]acerd(os) temp(li) div[i] Marci, kal(endis) [M]ais, 3 Gent(iano) et Basso co(n)s(ulibus) d(ederunt).

AANTEEKENINGEN. — Stuhlweissenburg, in Pannonia Inferior.

1. *B(atavorum)*, onzeker.
2. *kalendis – consulibus*, 1 Mei 211.

1144 **C I L. III 3676**

Ille ego Pannoniis quondam notissimus oris
Inter mille viros fortis primusq(ue) Batavos,
Hadriano potui qui iudice vasta profundi
Aequora Danuvii cunctis transnare sub armis,
Emissumq(ue) arcu, dum pendet in aere, telum
Ac redit, ex alia fixi fregique sagitta;
Quem neque Romanus potuit nec barbarus umquam
Non iaculo miles, non arcu vincere Parthus:
Hic situs, hic memori saxo mea fata sacravi.
Viderit anne aliquis post me mea facta sequ[a]tur.
Exemplo mihi sum primus qui talia gessi.

AANTEEKENINGEN. — Hongarije, aan den Donau. — Dessau 2558, Riese 1901. — Riese, *Anthologia latina*, I 2, n. 660.

2. *Batavos*, behoorende tot de Cohors III Batavorum.

4. *transnare*; verg. Tacitus, *Agricola* 18 (Deel I, blz. 182), *Historiae* II 7 en IV 12 (Deel I, blz. 204 en 212); Cassius Dio LXIX 9, 6 (Deel I, blz. 357).

1145 **C I L. III 10330**

[.]to, mil(iti) C[oh(ortis) III Ba]tavorum, [.].

AANTEEKENINGEN. — Adony.

1146 **C I L. III 10322**

[. . . .] Coh(ortis) II[I Bat(avorum) st]ip(endiorum) XV[. . . .]rio fra[ter].

AANTEEKENINGEN. — Szalk.
1. *Cohortis III Batavorum*, onzeker.

COHORS IX BATAVORUM EQUITATA MILLIARIA, vermeld in het leger van Raetia in diplomata van het jaar 147 (zie boven, N. 1096), tusschen 153 en 160 (zie boven, N. 1097) en van het jaar 166 (Dipl. LXXIII; zie boven, N. 1098), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux provinciae Raetiae primae et secundae; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXXV (Deel I, blz. 571); in garnizoen te Batava (Passau), eerder wellicht te Weissenburg.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 253. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 167.

TITUS PORCIUS AELIANUS, tribunus van Cohors IX Batavorum; verg. I G. XIV 2433 (zie boven, N. 1070).

1147 **C I L. III 11918**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) sacrum. Coh(ors) IX Ba[t(avorum)] eq(uitata) (milliaria) ex P(rovincia) B(elgica), cui praees[t] M(arcus) Victorius Provincialis 3 praef(ectus), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Weissenburg, aan den limes van Raetia. — Dessau 9152. — Fabricius, *Obergermanisch-raetische Limes*, XXVI, blz. 45.
2. *ex P(rovincia) B(elgica)*, Mommsen; *expl(orator)*, Fabricius Ritterling Dessau. — Voor de numeri exploratorum verg. Dessau 2631 en volg., 9184 en volg.; Stein, Die *kaiserlichen Beamten*, blz. 260 en volg.

NUMERUS EXPLORATORUM BATAVORUM, in den tijd van Keizer Septimius Severus in garnizoen te Roomburg; verg. C I L. XIII 8825 (zie boven, N. 337, 456 en 512); een grafschrift voor een *(e)splorator Bata(v)orum* is gevonden te Ain-Temouchent in Mauretania; verg. C I L. VIII 21668 (zie boven, N. 1062). — Zie boven, blz. 430.

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 240 n. 43.

VEXILLATIO EQUITUM BATAVORUM SENIORUM, genoemd onder de vexillationes palatinae onder het bevel van den Magister equitum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. VI en VII (Deel I, blz. 568).

VEXILLATIO EQUITUM BATAVORUM IUNIORUM, genoemd onder de vexillationes palatinae onder het bevel van den Magister equitum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. VI en VII (Deel I, blz. 568).

VEXILLATIO EQUITUM BATAVORUM IUNIORUM, genoemd onder de vexillationes palatinae in het Oost-Romeinsche rijk, onder het bevel van den Magister militum praesentalis II; verg. *Notitia dignitatum*, Or. VI (Deel I, blz. 563).

NUMERUS BATAVORUM SENIORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis, in garnizoen in Italië; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

1148 **C I L. V 8759**

Flavius Savinus, ducenarius de Numero Batavorum Seni(orum); vixit annos p(lus) m(inus) cinquaginta; arcam sibi comparavit de proprio suo. Si
3 quis eam aperire voluerit ester, inferat fisco auri pondo dua.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Dessau 2797, Riese 1924.
3. *ester*; waarschijnlijk is bedoeld (*heres*) *exter*(*us*).

1149

Fl(avius) Fasta, duce(narius) de Batavis equ(itibus) Sen(ioribus), arca(m) conpara[vit]. Si q(uis) eam aper(ir)e volu(erit), dabit arg(enti) p(ondo) V
3 fis[co].

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Riese 1922. — *Notizie degli scavi*, 1890, blz. 171.

1150 **C I L. V 8776**

In hanc arca iacet Ursacius, bearcus de Numero Bata(v)orum Seniorum, qui vixit annos XXX. Si <si> quis eam voluerit aperire, det in fisco auri
3 [li]bras doas.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Dessau 2799, Riese 1926.
1. *bearcus*, voor *biarchus*.

1151 **C I L. V 8773**

Arcam Vassioni, camped(octoris) Numeri Bata(v)or(um) Sen(iorum), quem sepelivit coniux Suandacca, q(uae) vixit cum [e]o ann(os) XXII. Milit(avit)
3 ann(os) XXXV, feret apud se ann(os) LX. Si quis eam arcam voluerit movere, virib(us) fisci dabit sol(idos) XXV.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Dessau 2803, Riese 1927.
2. *coniux Suandacca*, wellicht te lezen *coniuxs Vandacca*.

1152 **C I L. V 8752**

Flavio Launio, semaforo de Numero Bata(v)orum Seniorum, qui vissit annos X[...]. Si quis voluerit oc est [....]luerit arcam aperire, p(ondo) II
3 auri fisco reddebit.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Dessau 2802, Riese 1923.

1153 **C I L. V 8743**

Fl(avio) Carpilio, domesti(co) de Num(ero) Bat(avorum) Sen(iorum), qui vixit an(nos) XXX, arcam sibi de prop(r)i(o) suo conpar(avit). Si quis ea(m)
3 aperi(re) volu(erit), dabi(t) ei viri auri p(ondo) V.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Riese 1921. — Voor de formule aan het slot der inscriptie verg. de inscriptie C I L. XI 136.

1154 **C I L. V 8761**

Fl(avius) Victurinus, d(e) N(umero) Bata(v)orum Seniorum, qui vixit (annos) pl(us) m(inus) XXXV. Emta est arca de proprio labore<s> suo et qui eam
3 arca(m) aperire voluerit, iure ei manus pr[e]cidentur, aut fisco inferat auri libra(m) una(m).

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Riese 1928.

1155

Fl(avius) Abruna, de Numero Bata(v)orum Seniorum, qui vixsit annos XXV, arca sibi de proprio suo emit; si quis eam voluerit aperire, davit fisco
3 auri unci(a)s tres.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Riese 1925. — *Année épigraphique*, 1891, n. 101.

NUMERUS BATAVORUM IUNIORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

NUMERUS BATAVORUM SENIORUM, genoemd onder de auxilia palatina in het Oost-Romeinsche rijk, onder het bevel van den Magister militum praesentalis I; verg. *Notitia dignitatum*, Or. V (Deel I, blz. 563).

LAETI BATAVI, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister militum praesentalis a parte peditum, te Bayeux en Coutances; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLII (Deel I, blz. 573).

LAETI BATAVI CONTRAGINNENSES, genoemd naar Contra Aginnum (Condran), vermeld onder de troepen onder het bevel van den Magister militum praesentalis a parte peditum, te Noyon; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLII (Deel I, blz. 574).

LAETI BATAVI NEMETACENSES, genoemd naar Nemetacum (Atrecht), vermeld onder de troepen onder het bevel van den Magister militum praesentalis a parte peditum, te Atrecht; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLII (Deel I, blz. 574).

ALA I CANNANEFATIUM CIVIUM ROMANORUM, reeds genoemd in 28 als *Ala Canninefas* (Tacitus, *Annales* IV 73; zie Deel I, blz. 273); verg. boven, blz. 389; vermeld als een onderdeel van het leger van Germania Superior in de diplomata militaria van de jaren 74 (Dipl. XI; zie boven, N. 1084), 82 (Dipl. XIV; zie boven, N. 1085) en 90 (Dipl. XXI; zie boven, N. 1086), daarna vermeld in Pannonia Superior in de diplomata van de jaren 116 (Dipl. CV; zie boven, N. 1106), 133 (Dipl. XLVII; zie boven, N. 1107), 138 (Dipl. LI; zie boven, N. 1108), 148 (Dipl. LX; zie boven, N. 1109), 149 (Dipl. LXI; zie boven, N. 1110) en 154 (Dipl. LXV; zie boven, N. 1111), — in het diploma van 148 (N. 1109) en de volgende diplomata vermeld als *Ala I Cannefatium* of *Cannanefatium civium Romanorum* —; waarschijnlijk in garnizoen te Gerulata.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1236. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 125.

1156 **C I L. XI 2699**

L(ucio) Cand[..... patrono] in Italia Volsiniensium patriae suae, item Ferent(inatium) et Tiburtium, item Colon(iae) Italicens(ium) in Prov(incia) Bae-
3 tica, praet(ori) Etrur(iae) XV populor(um), sacerdoti Caeninensium, M(arcus) Helvius M(arci) f(ilius) Clemens Arnensis, domo Carthagine, praef(ectus) eq(uitum) Ala(e) primae Cannanefatum, praesidi sanctiss(imo) et rarissimo, cura
6 agente L(ucio) Aconio Callisto, trib(uno) mil(itum) Leg(ionis) XIIII Gem(inae) Sev(erianae).

AANTEEKENINGEN. — Bolsena (Volsinii). — Dessau 5013, Riese 1905.

1. *Lucio – patrono*. — Wellicht aan te vullen: [....., *tr(ibuno) p]l(ebis) cand[id(ato), quaest(ori) cand(idato), patrono*].

3. *praetori – populorum*; verg. Dessau 1429.

1157

Π(ούβλιον) Γαούιον Π(ουβλίου) υἱὸν Παλατ(ίνα) Βάλβον, ἵππον δημόσιον ἔχοντα, ἐν τοῖς ἀπολέκτοις κρείνοντα, ἔπαρχον τεχνειτῶν, ἔπαρ(χον) Σπείρης β'
3 Λουκηνσίων, χειλιάρχην Λεγ(εῶνος) β' Σεβ(αστῆς), ἔπαρχον Εἴλης α' Καννενεφτίων, ἐπίτροπον Σεβαστοῦ ἐπὶ τῶν κήνσων Γαλατίας καὶ Παφλαγονίας, ἐπιμιλητὴν ὁδῶν Κορνηλίας καὶ Τριουμφαλίας, ἐπίτροπον τοῦ Σεβαστοῦ ἐπαρ-
6 χείας Χερσονήσου, Χερσονησῖται οἱ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον ψηφίσματι βουλῆς Αἰλίου μουνικιπίου Κοίλων, αὐξήσαντα τήν τε πόλιν καὶ τὸ ἔθνος καὶ παντοίως ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ εὐεργετήσαντα καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ ἐνδείᾳ τῶν τροφῶν
9 τηρήσαντα μετ' ἐκτενείας ἅπαντας.

AANTEEKENINGEN. — Ephesus. — *Année épigraphique*, 1924, n. 82. — *Forschungen in Ephesus*, III (1923), blz. 134 n. 48.

7. Αἰλίου – Κοίλων, municipium Aelium Coela.

1158

[..... praefectum Alae I Cannane]fatium, proc(uratorem) Aug(usti) argenta[riarum P]annonicaru[m], per Lucium Decimium Apronianum, le-
3 [gat]um.

Α(ὔλον) Κρεπερῆιο[ν] Α(ὔλου) *υἱὸν* Σεργίᾳ Παῦλον, *ἔπαρχον* Σπείρης α' Ὀνθα|.....]ικῆς, *χειλίαρχον* Λεγιῶνος β' Βοηθοῦ, *ἔπαρχον* Ἐίλης α' Καννα*Φ*ατίων,
6 *ἐπίτροπον τοῦ* Σεβαστοῦ *ἀργυρορυκῶν* Παννονικῶν, *διὰ* Λουκίου Δεκιμίου Ἀπρωνιάνου, *πρεσβευτοῦ*.

AANTEEKENINGEN. — Adalia. — *Monumenti antichi dei Lincei*, XXIII (1915), c. 18 n. 5; *Année épigraphique*, 1915, n. 46.

1159 **C I L. V 5006**

Iovi L(ucius) Cullonius L(uci) fil(ius) Fab(ia tribu) Primus, dec(urio) Alae I Cana(ne)fatium, dec(urio) Brixiae, nomine suo et filiorum Primi et Paterni
3 t(estamento) f(ieri) i(ussit); L(ucius) Ebusius Capito fac(iendum) cur(avit).

AANTEEKENINGEN. — Riva. — Riese 1434. — Waarschijnlijk uit de eerste eeuw.

1160 **C I L. XIII 11740**

Sulevis sororibus L(ucius) Gallionius Ianuar(ius), dec(urio) Al(ae) I Cannanef(atium), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Ladenburg (Lopodunum). — Dessau 9323, Riese 1435.

1161 **C I L. XIII 7227**

[.....], dec(urio) Alae Cannenafatium, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Finthen, bij Mainz. — Brambach 968, Riese 1436.

1162 **C I L. III 4391**

D(is) M(anibus). Flavius Attius, cives Trever, eq(ues) Al(ae) I Cann(anefatium), stip(endiorum) VII, h(ic) s(itus) e(st). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Orosvar, in Pannonia Superior. — Riese 1437.

Cohors Cannanefatium, genoemd in het jaar 69 tezamen met de acht cohortes der Bataven; verg. Tacitus, *Historiae* IV 19 (Deel I, blz. 217); — Nissen (*Bonner Jahrbücher*, CXI—CXII, 1904, blz. 61) nam (waarschijnlijk ten onrechte) aan, dat de Cannanefates dienden in de cohortes der Bataven. — Zie boven, blz. 398.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 267.

§ 8. — Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Baetasii, Cugerni, Sugambri en Usipi.

Cohors I Baetasiorum civium Romanorum, vermeld in het leger van Britannia in de militaire diplomata van de jaren 103 (Dipl. XXXII; zie boven, N. 1088), 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091) en 135 (zie boven, N. 1092), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Comes litoris Saxonici in Britannia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXVIII (Deel I, blz. 571); eerst in garnizoen te Uxellodunum, later te Regulbium aan het Litus Saxonicum.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 249.

1163

[Imp(eratori) Cae]sari T(ito) Ae[l(io) Hadr(iano) An]tonino Au[g(usto) Pio, p(atri) p(atriae), C]oh(ors) I [Baetasior(um) c(ivium)] R(omanorum) ob 3 vi[rtutem et fi]dem.

Aanteekeningen. — Barhill. — Riese 1838. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 626 n. 1245.

1164

Coh(ors) I Baetasior(um) c(ivium) R(omanorum).

Aanteekeningen. — Barhill, aan den wal van Keizer Antoninus Pius. — Riese 1838. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 626 n. 1244.

1165 **C I L. VII 386**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Coh(ors) I Baetasiorum c(ivium) R(omanorum), cui praeest T(itus) Attius Tutor praef(ectus), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) 3 m(erito).

Aanteekeningen. — Maryport, bij Uxellodunum. — Riese 1839. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 129.

1166 **C I L. VII 390**

Marti militari Coh(ors) I Baetasiorum c(ivium) R(omanorum), [cui] praeest [T(itus) Atti]us Tutor [prae]fectus, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Carlisle. — Riese 1840.

1167/8 **C I L. VII 394**

Victoriae Aug(ustae) Coh(ors) I Baetasiorum c(ivium) R(omanorum), cui praeest T(itus) Attius Tutor praefect(us), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) 3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Maryport. — Riese 1842.

TITUS ATTIUS TUTOR, praefectus der Cohors I Baetasiorum civium Romanorum; verg. C I L. III 5331 (zie boven, N. 1121).

1169 **C I L. VII 391**

Marti militari Coh(ors) I Baetasiorum c(ivium) R(omanorum), cui praeest U[l]pius Titianu[s] praef(ectus) v(otum), s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Maryport. — Dessau 3155, Riese 1841.

1170 **C I L. VII 395**

Victoriae Aug(ustae) Coh(ors) I Baetasior(um) c(ivium) R(omanorum), cui praeest Ulpius Titianus praefectus, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) 3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Maryport. — Riese 1843.

COHORS I ULPIA TRAIANA CUGERNORUM CIVIUM ROMANORUM, vermeld in het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 103 (Dipl. XXXII; zie boven, N. 1088), 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091) en 135 (zie boven, N. 1092), in garnizoen te Procolitia.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 276.

1171 **C I L. VII 1243 c**

C(ohortis) I C(ugernorum) T(raianae).

AANTEEKENINGEN. — Caersws, in Montgomeryshire.

1. *Cugernorum Traianae*, onzeker; wellicht *Celtiberorum*.

1172

[Λ]ούκιον Δομί[τιον Πρόκλον, ἔ]παρχον Σπείρ[ας ἕ]κτης Λουσιτανώρ(ουμ) ἐν Ῥαιτίᾳ [κ]αὶ πρώτης Χουβερ[ν(ώρουμ), χ]ειλιάρχην Λεγεῶ[νος δ]ευτέρας 3 Αὐγούστ[ης ἐ]ν Βρεταννίᾳ καὶ Λεγεῶνος ἑβδόμ[ης ἐν] Ἱσπανίᾳ, καθὼς α[ὐτὸς ἐ]ν ταῖς διαθήκα[ις ἐκ]έλευσεν.

AANTEEKENINGEN. — Prusias, in Bithynia. — Dessau 8866, Riese 1906. — *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III, blz. 18 n. 56. — Mendel, *Bulletin de correspondance hellénique*, XXV (1901), blz. 83.

1173 **C I L. VII 1085**

[Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aur(elio) Anto]nino Aug(usto) Pio, p(atri) p(atriae), co(n)s(uli) III, [Co]h(ors) I Cugernor(um) [s(ub) c(ura)] Monti M[.....].

AANTEEKENINGEN. — Inglistown, in Schotland. — Riese 1849.
2. *consuli III*, in het jaar 161 en volgende jaren.

1174

Deae Coventin(a)e Coh(ortis) I Cubernorum Aur(elius) Campester vet(eranus).

AANTEEKENINGEN. — Carrawburgh (Procolitia). — Riese 1848. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 314 n. 186.
1. *Deae Coventinae*, godin vereerd door de Bataven en Cuberni; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 50 n. 93.

COHORS SUGAMBRA, vermeld in het jaar 26 bij de onderdrukking van een opstand in Thracië; verg. Tacitus, *Annales* IV 47 (Deel I, blz. 272), wellicht de Cohors I Sugambrorum veterana, die volgt.
Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 333.

COHORS I SUGAMBRORUM VETERANA EQUITATA, vermeld als een onderdeel van het leger van Moesia Inferior in een diploma van het jaar 99 (Dipl. XXXI; zie boven, N. 1113), — waarschijnlijk niet de zelfde afdeeling als Cohors I Claudia Sugambrorum, vermeld als een onderdeel van het leger in Moesia Inferior in het diploma van het jaar 134 en als een onderdeel van het leger van Syria in een diploma van het jaar 157 (verg. blz. 471).
Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 333.

1175 **C I L. III 12529**

Coh(ortis) I Sug(ambrorum) ve(teranae).

AANTEEKENINGEN. — Kutlovitza, in Bulgarije, op een baksteen. — *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, XVIII (1894), blz. 106.

1176

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo), pro salute Imp(eratoris) Caes(aris), divi Traiani Parth(ici) f(ilii)], divi Nervae [n]epotis, Traiani Hadriani Aug(usti) domuique
3 eiius, senatui populiq(ue) R(omani) et Coh(ortis) Cl(audiae) Sygambr(or)um veteranae equitatae, M(arcus) Iulius M(arci) f(ilius) Fabia (tribu) Pisonianus qui et Dion, praef(ectus) fabrum et praef(ectus) Coh(ortis) s(upra) s(criptae),
6 domo Tyro metropolis Phoenices et Coeles Syriae, qui a Moesia(e) Inf(erioris) Montan(ensi) praesidio numerum in Asia perduxit, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Ishekli, in Phrygia. — *Année épigraphique*, 1927, n. 95. — *Journal of Roman Studies*, XVI (1926), blz. 74 n. 201.

7. *Montanensi praesidio*, de antieke naam van Kutlowitza.

1177 **C I L. VI 1543**

[.....]riano Vo[lcinio]anico, praet(ori), a[ed(ili) qu]aest(ori) Prov(inciae) Asi[ae, pra]ef(ecto) Coh(ortis) I Sygambr(orum), [V]olcinia Sabina 3 fil(ia) [pa]tri dulcissim(o) fecit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 6704, Riese 1940.

COHORS I CLAUDIA SUGAMBRORUM, vermeld in een militair diploma van het jaar 134 (Dipl. XLVIII; zie boven, N. 1114) als een onderdeel van het leger in Moesia Inferior, later in een diploma van het jaar 157 (Dipl. CX; zie boven, N. 1117) als een onderdeel van het leger in Syria; waarschijnlijk een andere afdeeling dan de Cohors I Sugambrorum veterana (zie hier boven).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 333.

MARCUS ACILIUS ALEXANDER, uit Palmyra, praefectus der Cohors I Claudia Sugambrorum in het jaar 134; verg. het diploma van dat jaar (Dipl. XLVIII; zie boven, N. 1114).

COHORS I SUGAMBRORUM (EQUITATA), ten tijde van Traianus in het oosten, mogelijk de zelfde afdeeling als Cohors I Sugambrorum veterana of wellicht als Cohors I Claudia Sugambrorum, die zijn genoemd.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 333.

1178 **C I L. III 600**

M(arcus) Valerius M(arci) f(ilius) Quir(ina tribu) Lollianus, praefectus Cohort(is) I Apamenorum Sag[ittariorum] equit(atae), trib(unus) milit(um) 3 Leg(ionis) VII Gem(inae) fel(icis), praef(ectus) eq(uitum) Alae Fla[vi]ae, praepositus in Mesopotamia vexillationibus equitum electorum Alarum Praetoriae, Augustae, Syriacae, Agrippianae, Herculianae, Singularium, item 6 Cohortum I Lucensium, II Ulpiae equi[t(atae) c(ivium)] R(omanorum), I Fl(aviae) c(ivium) R(omanorum), I Thracum, III Ulpiae Paflagonum, II equitum, I Ascalonitanorum fel(icis), V Chalcidenorum, V Petreorum, 9 IIII Lucensium, I Ulpiae Petreorum, II Ulpiae Paflagonum, I Ulpiae Sagittariorum, III Dacorum, I Sygambr(or)um, viam pub[licam], quae a Col(onia) Byllid(ensium) per Astacias ducit, an[g]ustam fragosam [pe]riculosamq(ue) 12 ita munit, ut vehiculis commeetur, item [pon]tes in Argya flumine et rivis d(e) s(uo) [f(ecit)] et inscr[ip]sit, d(ecreto) d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Gradista (Colonia Byllis), in Macedonia. — Dessau 2724, Riese 1911. — Henzen, *Annali dell' Istituto*, 1863, blz. 263; verg. V. Chapot, *La frontière de l'Euphrate* (1907), blz. 97—108. — Verg. Dipl. CX (zie boven, N. 1117) van het jaar 157; deze inscriptie is uit denzelfden tijd.

3. *Alae Flaviae*, wellicht *Alae Flaviae Gaetulorum*.

4. *praepositus in Mesopotamia*, waarschijnlijk gedurende den oorlog tegen de Parthen onder Traianus.

11. *Astacias*, elders niet vermeld.

12. *Argya*, een rivier die elders niet wordt vermeld.

COHORS I SUGAMBRORUM TIRONUM, vermeld als een onderdeel van het leger van Moesia in het diploma van het jaar 78 (zie boven, N. 1112), elders niet genoemd.

COHORS II EN COHORS III SUGAMBRORUM, nergens vermeld.

COHORS IV SUGAMBRORUM, vermeld als een onderdeel van het leger in Mauretania Caesariensis in het diploma van het jaar 107 (Dipl. CVIII; zie boven, N. 1116); blijkbaar wordt het legerkamp van deze cohors genoemd door Ptolemaeus IV 2, 4: Κάστρα Γερμανῶν; mogelijk lag de cohors in garnizoen te St. Denis-du-Sig in het westen van Mauretania Caesariensis.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 333. — Cagnat, *L'armée romaine d'Afrique* (2de uitg.), blz. 247.

1179 **C I L. VIII 21604**

[..... incohatum] consummavi[t per Coh(ortem) IIII Su]gambrorum cu[ravit] Regulus, prae[ses Prov(inciae) M(auretaniae) 3 Caes(ariensis)].

AANTEEKENINGEN. — Saint-Denis-du-Sig, in Mauretania Caesariensis. — *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 484 n. 1051.

1180 **C I L. VIII 9045**

P(ublio) Ael(io) P(ubli) f(ilio) Q(uirina tribu) Primiano, eq(uiti) R(omano), trib(uno) Coh(ortis) IIII Syng(am)b(rorum), a mil(itiis), primo p(ilo), trib(uno) 3 Coh(ortis) IIII vig(ilum), ex dec(urione) Al(ae) Thrac(um), pr(ae)p(osito) vex(illationi) eq(uitum) Mauror(um), defensori Prov(inciae) suae, dec(urioni) III Col(oniarum) Auz(iensis) et Rusg(uniensis) et Equiz(etensis); P(ublius) 6 Aelius Primus, dec(urio) Col(oniae) Auz(iensis), prius morte praeventus quam ded(icaret) pat(ri) piissimo; Ael(ia) Audi f(ecit) fil(ia) pat(ri) d(e)d(icavitque), (ante diem) XIII kal(endas) Mar(tias) (anno) P(rovinciae Mauretaniae) CCXVI.

AANTEEKENINGEN. — Aumale (Auzia), in Mauretania Caesariensis. — Dessau 2766, Riese 1943.

7. *dedicavitque – CCXVI*, 16 Februari 255.

1181 **C I L. VIII 9363**

Ti(berio) Cl(audio) Prisciano, proc(uratori) Aug(usti), proc(uratori) Provinciae Pannoniae Superioris, proc(uratori) Regni Norici, proc(uratori) (vige-3 simae) hereditatum, proc(uratori) Provinciae Q[.....]iorius Severus, praef(ectus) Coh(ortis) Sigambrorum, praepositus classibus.

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea), in Mauretania Caesariensis. 1. *Tiberio Claudio Prisciano*; verg. de inscripties C I L. VIII 9364 en C I L. X 3849.

1182 **C I L. VIII 853 = 12370**

M(arco) Fannio M(arci) f(ilio) Papiria (tribu) Vitali, (centurioni) Coh(ortis) IIII Sygambror(um), Coh(ortis) I Hisp(anorum), misso honesta missione a divo
3 Hadriano, praef(ecto) iuris dic(undi), flam(ini) p(erpetuo), qui o[b ho]norem flam(inatus) (sestertium) X (decem) m(illia) n(ummum) reip(ublicae) intulit et amplius ludorum scaenicor(um) diem et epulum dedit, cui cum ordo statuam
6 decrevisset, titulo contentus s(ua) p(ecunia) posuit.

AANTEEKENINGEN. — Her-Kasbat (Thuburho maius), in Africa. — *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 42 n. 124.

1183 **C I L. VIII 9393**

D(is) M(anibus). Vereius Victor, miles C(o)h[o]rtis quart(a)e Sucambrorum, pedis sing(ularis), centuria(e) Flori, militavit annis VVII, vixit annis [X]XX.
3 Cornelius Maximus ei qui Vereius Viator, heredes b(ene)m(erenti).

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea), in Mauretania Caesariensis. — Dessau 2589.

1184 **C I L. VIII 20999**

[..... pro]c(uratori) Aug(usti) n(ostri), pra[eposito]rnetici et [.....] I Sabin[..... C]oh(ortis) IIII Syg[ambrorum], patrono.

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea). — *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, X (1890), blz. 408. — *Revue archéologique*, 3e S. XVII (1891), blz. 21 n. 10. — Verg. Cagnat, *L'armée romaine d'Afrique* (2de uitg.), blz. 247.

COHORS USIPORUM, geformeerd in Germania, in den zomer van 83 op transport naar Britannia aan het muiten geslagen; verg. Tacitus, *Agricola* 28 en 32 (Deel I, blz. 183) en Cassius Dio LXVI 20, 2 (Deel I, blz. 355).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 346.

§ 9. — AFDEELINGEN VAN TROEPEN, GENOEMD NAAR DE STAMMEN DER TUNGRI, CONDRUSI EN SUNUCI.

ALA I TUNGRORUM, vermeld in het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 98 (Dipl. XXIX; zie boven, N. 1087) 105, (Dipl. XXXIV; zie boven, N. 1089), 122 (zie boven, N. 1090) en 135 (zie boven, N. 1092), ook in later tijd nog in deze provincie.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1268.

1185 **C I L. VII 941**

[.....] Ala Tun[g(rorum)]. P(ublius) Pos(tumius) Cen[s]orinus [pro] salute sua [et s(uorum)] pos(uit).

AANTEEKENINGEN. — Burgh-on-the-Sands. — Riese 1866.

1186 **C I L. VII 1090**

Herculi Magusan[o] sacrum. Val(erius) Nigrinus, dupli(carius) Alae Tungrorum.

AANTEEKENINGEN. — Mumerills, aan den wal van Keizer Antoninus Pius. — Dessau 4628, Riese 1865.

ALA I TUNGRORUM FRONTONIANA, genoemd naar een praefectus Fronto, in de eerste eeuw eenigen tijd in garnizoen in Germania Inferior (zie boven, blz. 394); daarna in Dalmatia (verg. C I L III 9735; zie N. 925), later vermeld in het leger van Pannonia in de diplomata militaria van de jaren 80 (Dipl. XIII; zie boven, N. 1099), 84 (Dipl. XVI; zie boven, N. 1100) en 85 (Dipl. XVII; zie boven, N. 1101), daarna in het leger van Pannonia Inferior in het diploma van het jaar 114 (Dipl. XXXIX; zie boven, N. 1103), uitgevaardigd voor een soldaat van deze Ala, daarna in Dacia, wellicht vermeld in een militair diploma uit den tijd tusschen 145 en 161 (Dipl. LXX), in garnizoen te Alsó-Ilosva geheel in het noorden der provincie.

Cichorius, *Realencyclopädie*, I, 1267. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 137.

1187 **C I L. III 795**

Imp(eratori) Caes(ari) Marco Aurellio Antonino, Pio Felici Aug(usto) Partico max(imo) Brit(annico) max(imo), pont(ifici) max(imo), trib(unicia) 3 pot(estate) XVI, co(n)s(uli) IIII, optimo maximoq(ue) principi, Ala I [T]ung(rorum) Front(oniana) Antoniniana, numini eius semper ac merito devota.

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva. — Henzen 6721.

2. *tribunicia potestate XVI*, in het jaar 213. — Uit het zelfde jaar dateert het fragment van een inscriptie, C I L. III 796.

4. *semper ac merito*, op den steen verkeerd geschreven.

1188 **C I L. III 797**

[Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurelio Severo Alexandro Pio Felici Augusto, optimo maxi]moque princi[pi, indul]gentiis eius aucta [libe]ralitati- 3 busque di[tata] Ala Frontoniana [Alex]andriana ex quaestura [sua], dedicante Iasdio [Domi]tiano, leg(ato) Augusti pr(o) pr(aetore).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva. — Henzen 6719.

4. *Iasdio Domitiano*; verg. de volgende inscriptie en een inscriptie uit Rome, C I L. VI 1428.

1189 **C I L. III 798**

Iuliae Mameae Augustae, matri sanctissimi Imp(eratoris) Caes(aris) Severi Alexandri Aug(usti) et castrorum senatusque, Ala Frontoniana Alexandriana
3 ex quaestura sua, dedicante [Ia]sdio Domitia[no, l]eg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva. — Henzen 6720, Dessau 2494.

3. *ex quaestura sua*, wellicht *ex quaestu suo*; verg. C I L. III 1379.

1190 **C I L. III 1633, 1**

Al(a)e Front(onianae).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva, stempel op een baksteen.

1191 **C I L. III 8074, 4**

Alae Front(onianae).
A(lae) I F(rontonianae).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva, stempels op baksteenen.

1192 **C I L. III 12030, 5**

Felices Tun[gri].

AANTEEKENINGEN. — Deutsch-Altenburg, op een gouden fibula. — Riese 2600.

1193 **C I L. III 789**

Fortunae Reduci Ael(ius) Celer, praef(ectus) eq(uitum) Alae Front(onianae), ob restitutionem balinei posuit.

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

TITUS ATTIUS TUTOR, praefectus der Ala I Tungrorum Frontoniana; verg. C I L. III 5331 (zie boven, N. 1121).

1194 **C I L. XIII 8842**

L(ucius) Claudius An[..... (tribu)] Prudens Consi[....]anus, praefectus Alae Frontonianae, h(ic) s(itus) e(st). Ossa monimentum domi.

AANTEEKENINGEN. — Onbekende plaats aan den Rijn. — Brambach 1994.

1195 **C I L. III 788**

Epo[nae] Ala I [Tun]gr(orum) Fro[nton(iana)], cui [praeest] C(aius) Iul(ius) Apigianus praef(ectus) eq(uitum), [v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Alsó–Ilosva.
2. *Apigianus*, wellicht *Apicianus*.

1196 **C I L. III 786**

Aesculapio et Hyg(iae) C(aius) Iul(ius) Atianus, [p]raef(ectus) eq(uitum), ob resti[tutam sibi valetudinem?].

AANTEEKENINGEN. — Alsó–Ilosva.

1197 **C I L. XI 4748**

T(ito) Popilio T(iti) f(ilio) Vol(tinia tribu) Albino, Tuder(ti), praef(ecto) Coh(ortis) I Alpinor(um), trib(uno) Leg(ionis) VII Gem(inae) Fel(icis), praef(ecto)
3 Alae I Tungrorum Fronton(ianae), vicani vici Martis Tudert(ium) ex aere conlat(o). Loc(us) d(atus) d(ecurionum) d(ecreto).

AANTEEKENINGEN. — Santa Maria in Pantano (Vicus Martis Tudertium), in Etruria. — Riese 1913.

1198 **C I L. III 793**

Marti Ala I Tungr(orum) Front(oniana) per T(itum) Vettulenum Nepotem, praef(ectum) eq(uitum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Alsó–Ilosva. — Dessau 2495, Riese 1912.

1199 **C I L. III 7626**

P(ublius) Ael(ius) Paulin[u]s templ(um) instituit pro se suor[u]mque salute Genio sancto scolae decurionum.

AANTEEKENINGEN. — Alsó–Ilosva.— *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen*, IV (1880), blz. 125.
2. *decurionum*, der Ala I Tungrorum Frontoniana.

1200 **C I L. III 6274**

[.....]tius, sign(ifer) Ala(e) I Fron(tonianae) Tung(rorum), coniugi piissimae e(ius) v(ivae) p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Versecz, in het Banaat. — Riese 1914.

1201 **C I L. III 804**

D(is) M(anibus). Aurel(ius) Themaes, librar(ius) Al(a)e Fronto(nianae), vixit annis L, et Aelia Iulia co(n)iug, et Aelia Pupula vixit annis II. Aurel[i]us
3 Thementianus filius parentibus benemerentibus posuit.

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva. — Dessau 2522.
1. *Themaes*, wellicht *Themes* of *Themens*. (?).
2. *coiug*, voor *coniux*.

1202 **C I L. III 791**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Aurell(ius) Vitellianus sesq(uiplicarius) p(ro) [s(e)] et sor(ore) s(ua) v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1203 **C I L. III 800**

D(is) M(anibus). S(extus) Ael(ius) Quadratus, eq(ues) Alae Frontonian(a)e, T. [.....].

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1204 **C I L. III 801**

D(is) M(anibus). Apon[....], eques Alae [Front(onianae)], vixi(t) an(nis) L. Aponia [..] et Lelius patri posuerunt b(ene)m(erenti).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1205 **C I L. III 802**

Aur(elio) Dec[.....], vix(it) [ann(is)], mil(itavit) [ann(is)]; Ma[.....], vix(it) an[n(is) ... mil(itavit) ann(is) ...]; Aur(elio) De[....],
3 dec(urioni) Alae [Front(oninanae);.....]tina m[ater filiis pientis]simis po[suit].

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1206 **C I L. III 807**

D(is) M(anibus). Cittius Ioivai (filius), eq(ues) Al(ae) Fro(ntonianae), s(tipendiorum) XVI, vix(it) [an]n(is) XXXVI. Iustus, e(ques) A(lae) e(iusdem),
3 her(es) et frater f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1207 **C I L. III 806**

D(is) M(anibus). Cocceius Iulius, eq(ues) Al(ae) Front(onianae), stip(endiorum) VII, vix(it) an(nis) XXVII; Primus h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1208 **C I L. III 9735**

[Eu]genio Eucisi f(ilio), eq(uiti) Ala(e) Frontoni(anae), an(norum) XL, stip(endiorum) XX, Nemis (et) Sige. H(ic) s(itus) e(st). Frateres frater(i) 3 fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Gardun-Vojnic, in Dalmatia. — Uit den tijd vóór het jaar 80. — Oxé, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 71.

2. *Nemis et Sige*, namen van de broeders of liever zusters van Eugenius.

1209 **C I L. III 3679**

T(itus) F(lavius) Bonio Quiri(na tribu) Andautonia, eques Alae Frontonianae, tur(mae) Ingenui, an(norum) XXXIIII, stip(endiorum) XVI, h(ic) 3 s(itus) e(st); Campanus, eques Al(a)e eiu[s]de(m), heres t(estamento) m(emoriae) p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — In Hongarije.

1210 **C I L. III 3400**

Terso Precionis f(ilius), Scordisc(us), eques A[la]e Fro(ntonianae), tur(mae) Lobasini ar(morum) cus(tos), an(norum) XX[.., stip(endiorum)] XVI [....].

AANTEEKENINGEN. — Tétény (Campona), in Pannonia Inferior.

1. *Scordiscus.* — De Scordisci worden vermeld als een volksstam in Pannonia Inferior door Plinius, *Naturalis Historia* II 25, 148 en Ptolemaeus II 15, 3.

1211 **C I L. III 799**

[D(is) M(anibus)]s(ii) Mucaporis, [eq(uitis) Al(ae)] Front(onianae), [vix(it) ann(is) ...]III. Ael(ius) Mu[capor, eq(ues) Al]ae eiusd(em).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1212 **C I L. III 809**

[.....], eq(ues) Alae [Fro]nt(onianae), ic situs est. Vixit annis XXXX. Mucapius coniugi benemerenti posuit.

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1213 **C I L. III 814**

[..... Al]ae Fro[nt(onianae), mil(itavit) ann(is)] XIII, vi[x(it) ann(is)],

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1214 **C I L. III 6485**

[...]necca[....], eq(ues) Ala[e Tu]ngro[r(um), tu]rma(e) Vi[...], civis F[....].

AANTEEKENINGEN. — Petronell, in Pannonia Superior. — Riese 1915.

1215 **C I L. XIII 8558**

M(arcus) Lucilius Secundus, decurio mis(sicius) ex Ala Front(oniana), domo Camppili, Luciliae M(arci) l(ibertae) Palladi, M(arco) Lucilio Blando
3 lib(erto) h(eres) e(x) t(estamento) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Grimlinghausen. — Brambach 271.

1216 **C I L. III 787**

Apollin(i) sac(rum) Sola Mucatri, vet(erani) Al(a)e Fron(tonianae), v(otum) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1217 **C I L. III 805**

D(is) M(anibus). [...] Bonosa, [vix(it) ann(is)] XLII. Val(erius) Vale[rianus], vet(eranus) ex de(curione) Al(ae) Fro(ntonianae), [coniu]gi pientissimae [b(ene)]-
3 m(erenti) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.
1. *Valerius Valerianus*; verg. C I L. III 808 (de volgende inscriptie).

1218 **C I L. III 808**

Iul(ia) [M]ansueta vix(it) an(nis) XIII. Val(erius) Valerian[us], vet(eranus) ex de[c(urione) Alae Frontonian]ae [.....].

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

1219 **C I L. III 811**

D(is) [M(anibus)]. C(aius) Valerius V[ita]lis, vet(eranus) ex [dec(urione)] Alae Front(onianae), [vi]x(it) ann(is) L; et Val(erius) V[itali]anus, fil(ius)

3 huiu[s, vi]x(it an(nis) II et me(n)si[bus] VII. Val(erius) Laet[ill]us, dec(urio) A(lae) s(upra) [s(criptae), Va]l(erius) Saturni[nu]s, dupl(icarius) d(ecuriae) e(iusdem), pa[re]ntibus fratr[iq(ue) pie]ntissi[mi]s b(ene)m(erentibus) p(osue-
6 runt).

AANTEEKENINGEN. — Alsó-Ilosva.

COHORS TUNGRORUM, waarschijnlijk geformeerd in 69, liep over naar de opstandelingen onder Civilis en is zonder twijfel in 70 of 71 opgeheven; verg. Tacitus, *Historiae* IV 16, 4 (Deel I, blz. 215).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 344. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 220.

COHORTES TUNGRORUM, twee in getal, maakten in het jaar 69 deel uit van het leger onder het commando van Fabius Valens; verg. Tacitus, *Historiae* II 14, 15 en 28 (Deel I, blz. 213 en volg.); C I L. XII 16 (zie boven, N. 419); zie ook C I L. XII 5733; waarschijnlijk dezelfde Cohortes Tungrorum, die in later tijd in Britannia worden vermeld; verg. Tacitus, *Agricola* 36 (Deel I, blz. 184); zie boven, blz. 401.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 344. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 220.

COHORS I TUNGRORUM MILLIARIA, vermeld als een onderdeel van het leger in Britannia in de diplomata van de jaren 103 (Dipl. XXXII; zie boven, N. 1088), 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091), en 135 (zie boven, N. 1092), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Britanniarum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (Deel I, blz. 572); in garnizoen te Borcovicium (Housesteads), aan den grenswal van Hadrianus.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 343.

1220 **C I L. VII 1099**

Imp(eratori) Caes(ari) T(ito) Ael(io) Ant(onino) Aug(usto) Pio, p(atri) p(atriae), Coh(ors) I Tungrorum fecit (milliaria).

AANTEEKENINGEN. — Castlecary. — Riese 1867.

1221 **C I L. VII 633**

Diis deabusque secundum interpretationem oraculi Clari(i) Apollinis Coh(ors) I Tungrorum.

AANTEEKENINGEN. — Housesteads (Borcovicium). — Dessau 3230, Riese 1870.

1222 **C I L. VII 653**

Matribus Coh(ors) I Tungr[or]u[m].

AANTEEKENINGEN. — Housesteads. — Riese 1868.

1223 **C I L. VII 1084**

Matrib(us) Alatervis et Matrib(us) Campestrib(us) Coh(ors) I Tungr(orum), inst(ante) Ulp(io) S[....., (centurione)] Leg(ionis) XX V(aleriae) V(ictricis).

AANTEEKENINGEN. — Cramond, bij Edinburg. — Dessau 4801, Riese 1869.

1224 **C I L. VII 635**

Herculi Coh(ors) I Tungror(um) mil(liaria), cui praeest P(ublius) Ael(ius) Modestus praef(ectus).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads (Borcovicium). — Riese 1871.

1225 **C I L. VII 642**

Deo Silvano Cocidio Qu(intus) Florius Maternus, praef(ectus) Coh(ortis) I Tung(rorum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads, aan den wal van Hadrianus. — Dessau 4723, Riese 1872.

1226 **C I L. VII 651**

Deo Marti Quin(tus) Florius Maternus, praef(ectus) Coh(ortis) I Tung(rorum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads. — Riese 1872.

1227 **C I L. VII 638**

I(ovi) [o(ptimo) m(aximo)] et numinibus Aug(usti) Coh(ors) I Tungror(um), cui praeest Q(uintus) Iul(ius) Maximus praef(ectus).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads.

1228 **C I L. VII 639**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et numinibus Aug(usti) Coh(ors) I Tungror(um) mil(liaria), cui prae(e)st Q(uintus) Iulius [....]ius praef(ectus).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads.

1229 **C I L. VII 640**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et numinibus Aug(usti) Coh(ors) I Tungrorum mil(liaria), cui praeest Q(uintus) Verius Superstis praefectus.

AANTEEKENINGEN. — Housesteads, aan den wal van Hadrianus. — Dessau 2550, Riese 1873.

1230 **C I L. VII 1227**

Coh(ortis) I (Tungrorum) (centuria) Orfi.

AANTEEKENINGEN. — Housesteads, op een baksteen.

1231 **C I L. VII 690**

D(is) M(anibus). Anicio Ingenuo, medico ord(inario) Coh(ortis) I Tungr(orum). Vixit an(nis) XXV.

AANTEEKENINGEN. — Housesteads.

1232 **C I L. VII 691**

D(is) M(anibus). Hurmio Leubasni (filio), mil(iti) Coh(ortis) I Tungror(um), b(ene)f(iciario) praef(ecti), Capurus her(es) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads, naar een afschrift. — Riese 1874.
1. *Leubasni*; verg. voor dezen naam de inscriptie C I L. XIII 3400 (zie boven, N. 927).

COHORS II TUNGRORUM MILLIARIA CIVIUM LATINORUM, behoorend tot het leger in Britannia in de eerste eeuw en nog ten minste in de derde eeuw in garnizoen te Blatum Bulgium en te Petriana aan den grenswal van keizer Hadrianus; een vexillatio van deze Cohors is ten tijde van Keizer Antoninus Pius eenigen tijd in Raetia geweest, vermeld in het diploma van het jaar 147 (zie boven, N. 1096).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 344. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 221.

1233

Imp(eratori) Caes(ari) T(ito) A[el(io)] Hadr(iano) An[to]nino Aug(usto) [Pio, po]nt(ifici) max(imo), [tr]ib(unicia) pot(estate) XXI, co(n)s(uli) IIII,
3 Coh(ors) II [Tung]r(orum) mil(liaria) eq(uitata) c(ivium) L(atinorum), sub Iu[l(io) Vero], leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore).

AANTEEKENINGEN. — Birrens (Blatobulgium). — Riese 1875. — *Année épigraphique*, 1897, n. 59; — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 616 n. 1230.
2. *tribunicia potestate XXI*, in het jaar 158.

1234

Discip(linae) Aug(ustae) Coh(ors) II Tungr(orum) mil(liaria) eq(uitata) c(ivium) L(atinorum).

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — Riese 1876 *a*. — *Année épigraphique*, 1897, n. 60; *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 615 n. 1228.

1235 **C I L. VII 894**

[..... sub] cu[r]a L[.....], leg(ati) Aug(usti) p(ro) p(raetore), Coh(ors) II Tung(rorum) posuit.

AANTEEKENINGEN. — Castlesteads.

1236 **C I L. VII 1072**

Deae Ricagambedae Pagus Vellaus, milit(ans) (in) Coh(orte) II Tung(rorum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — Dessau 4752, Riese 1878 *a*. —
1. *Pagus Vellaus*, dat wil zeggen *pagani Vellavi*.

1237 **C I L. VII 879**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Coh(ors) II Tungr(orum) (milliaria) eq(uitata) c(ivium) L(atinorum), cui praeest Alb(ius) Severus praef(ectus) Tung(rorum),
3 insta(nte) Vic(cio) Sev[e]ro princip[e].

AANTEEKENINGEN. — Castlesteads, aan den wal van Hadrianus. — Dessau 2554.

1238 **C I L. VII 880**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [C]oh(ors) I[I] Tung[ror(um) m]il(liaria) eq(uitata) c(ivium) L(atinorum), cu[i pr]aees[t] Aure[lius] Optatus p[rae]f(ectus),
3 [in]stan[te] Mes[sio] Ops[equente] p[r]inc[ipe].

AANTEEKENINGEN. — Castlesteads.

1239 **C I L. VII 1064**

Fortunae R[ed(uci) pro] salute P(ublii) Campa[ni] Italici, praef(ecti) Coh(ortis) I[I] Tun(grorum), Celer liber(tus) l(ibens) l(aetus) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 614.
1. *Fortunae – salute*; mogelijk *Fortunae p[ro] salute*.

1240 **C I L. VII 882**

[I(ovi) o(ptimo m(aximo)] et numi[ni Aug(usti)] n(ostri) Coh(ors) II Tungror(um) Gor(diana) (milliaria) eq(uitata) [c(ivium)] L(atinorum)], cui
3 praeest T(itus) Cl(audius) Claud[ianus] praef(ectus), instante Ael(io) Martino princ(ipe), (ante diem) X kal(endas) I(anuarias), Imp(eratore) d(omino) n(ostro) G(ordiano) Aug(usto) II [et] Pompeiano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Cambeckfort. — Riese 1876.
4. *I(anuarias), I(unias)* of *I(ulias).*
–. *Imperatore – consulibus,* in het jaar 241.

1241 **C I L. VII 885**

D(eo) Marti [Bela]tuca[dro] Paco[ni]us Saturn[inu]s [praef]ect[us] posuit.

AANTEEKENINGEN. — Castlesteads.
1. *praefectus,* namelijk van Cohors II Tungrorum.

1242 **C I L. VII 889**

[Deo] Soli [In]victo Sex(tus) Severius Salvator, [pr]aef(ectus), [v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Cambeck.
1. *praefectus,* namelijk van Cohors II Tungrorum.

1243 **C I L. VII 1068**

Marti et Victoriae Aug(ustae) c(ives) Raeti milit(antes) in Coh(orte) II Tungr(orum), cui praeest Silviu[s] Auspex praef(ectus), v(otum) s(olverunt) 3 l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Birrens (Blatum Bulgium). — Dessau 2555, Riese 1877 *a.* — Verg. E. Hübner, *Westdeutsche Zeitschrift,* III (1884), blz. 290; E. Kornemann, *Klio,* I (1901), blz. 338 n. 1.
1. *Marti et Victoriae.* — De Raeti vereerden de Romeinsche goden, in tegenstelling met de Germanen; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift,* XIV (1895), blz. 46.

1244 **C I L. VII 1071**

Deae Minervae Coh(ors) II Tungrorum mil(liaria) eq(uitata) c(ivium) L(atinorum), cui prae(e)st C(aius) S[i]l(vius) Auspex praef(ectus).

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — Riese 1877.

1245 **C I L. VII 1073**

Deae Viradesthi Pagus Condrustis, mili[t(ans)] in Coh(orte) II Tungro-(rum) sub S[i]lv[i]o [A]uspice prae[f(ecto)].

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — Dessau 4756, Riese 1878. — *Ephemeris epigraphica,* IX, blz. 614.
1. *Pagus Condrustis,* dat wil zeggen *Condrusi*; verg. Caesar, *Bellum Gallicum* II 4, 10; VI 32; verg. het tegenwoordige Condroz.

1246 **C I L. VII 1065**

Deae Harimellae sac(rum). Gamidia[n]us, arc[ar(ius)], v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Birrens (Blatum Bulgium).
1. *arcarius*, namelijk van Cohors II Tungrorum.

1247 **C I L. VII 1078**

Diis Manibus. Afutiano Bassi (filio), ordinato [.], tribuno Coh(ortis) II [T]u[ngr(orum)], Flavia Baetica coniunx fac(iendum) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 615.

1248 **C I L. VII 1074**

Dib(us) deab(us)q(ue) omnib(us) Frumentius, mil(es) Coh(ortis) II Tungr(orum).

AANTEEKENINGEN. — Birrens.

LEGIO PALATINA TUNGRECANORUM SENIORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister peditum praesentalis, in garnizoen in Italië in den tijd omstreeks 400; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568); in den tijd der inscriptie die volgt, waarschijnlijk uit de vierde eeuw, in garnizoen te Solothurn (Solodurum).

1249 **C I L. XIII 5190**

Pedat[ura] Tungrec[ano]rum Senio[rum] succur(a) Au[reli] tribu[ni].

AANTEEKENINGEN. — Laupersdorf, bij Olten. — Riese 1802.
1. *succura, sub cura.*

NUMERUS TUNGRORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Comes Illyrici, in garnizoen in Illyricum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

NUMERUS SAGITTARIORUM TUNGRORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Comes Illyrici, in garnizoen in Illyricum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

MILITES TUNGRECANI, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Comes litoris Saxonici in Britannia, in garnizoen te Dubrae (Dover); verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXVIII (Deel I, blz. 571).

NUMERUS CONDRUSORUM, alleen vermeld op baksteenen, gevonden te Binchester (Vinovia) in Britannia; verg. *pagus Condrustis militans in Cohorte II Tungrorum*, vermeld in de inscriptie C I L. VII 1073 (zie boven, N. 1245).

Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 240 n. 43.

1250 **C I L. VII 1234**

N(umeri) Cond(rusorum).

AANTEEKENINGEN. — Binchester (Vinovia), stempels op baksteenen. — Riese 1847. — Bergk, *Zur Geschichte und Topographie des Rheinlandes*, blz. 121.

COHORS I SUNUCORUM, vermeld in het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 122 (zie boven, N. 1090) en 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091), verder alleen bekend uit de volgende inscriptie.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 334.

1251 **C I L. VII 142**

[Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) S]ept(imius) Severus Pius Per[tinax et Imp(erator) M(arcus) A]urel(ius) Antoninu[s Pius Felix Augg. (Augusti). Arcus]
3 aquaeductium vetus[tate conla]bs(os) Coh(ors) I Sun[u]c(orum) res(t)it[uit].

AANTEEKENINGEN. — Caer Seiont, bij Caernarvon, in Wales. — E. Kornemann, *Klio*, I (1901), blz. 337. — Verg. *Corpus inscr. lat.* VII, blz. 306.

§ 10. — AFDEELINGEN VAN TROEPEN, GENOEMD NAAR DE STAMMEN DER NERVII, MENAPII EN MORINI.

NERVII, ongeregelde afdeeling van troepen in het leger van Drusus in het jaar 10 vóór Christus; verg. Livius, *Periocha* 141 (Deel I, blz. 90); zie boven, blz. 399.

AVECTIUS en CHUMSTINCTUS, aanvoerders der ongeregelde troepen van Nervii in het jaar 10 vóór Christus.

Prosopographia (2de uitg.), I, blz. 275 n. 1377.

COHORTES NERVIORUM, gesticht door Vitellius in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 15 (Deel I, blz. 213); het volgende jaar overgeloopen naar de opstandelingen onder Civilis; verg. Tacitus, *Historiae* IV 33 (Deel I, blz. 225); zie boven, blz. 399.

COHORS I NERVIORUM (of NERVIA of NERVANA) GERMANORUM MILLIARIA EQUITATA, vermeld in het leger van Britannia in de militaire diplomata van de jaren 105 (Dipl. XXXIV; zie boven, N. 1089) en 122 (zie boven, N. 1090).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 293. — Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 203 n. 304.

1252 **C I L. VII 1063**

Fortunae Coh(ors) I Nervana Germanor(um) (milliaria) eq(uitata) v(otum) (solvit) l(ibens) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Birrens (Blatum Bulgium). — Riese 1859.

1253 **C I L. VII 1066**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Coh(ors) I Nervana Germanor(um) (milliaria) eq(uitata), cui praeest L(ucius) Faenius Felix trib(unus).

AANTEEKENINGEN. — Birrens. — Riese 1860. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 614.

1254 **C I L. VII 953**

Deo sancto Cocidio Paternius Maternus, tribunus Coh(ortis) I Nervan(a)e, ex evocato Palatino, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Netherby, aan den wal van Hadrianus. — Dessau 4724 *a*, Riese 1862.

2. *evocato Palatino*; verg. Mommsen, *Ephemeris epigraphica*, V, blz. 150.

1255 **C I L. VII 937**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Coh(ors) [I] N[e]rvan[a] Germanorum mil(liaria) eq(uitata), cui praeest P(ublius) [T]usc[ilie]n[us] Annianu[s t]ribu[n(us)].

AANTEEKENINGEN. — Beaumont. — Riese 1861. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 609.

1256

Iulius Gaveronis f(ilius) fe(cit), mil(es) C(o)ho(rtis) I Ner(viorum).

AANTEEKENINGEN. — Caer-gai, aan de rivier de Dee. — *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 286 n. 863.

COHORS II NERVIORUM, vermeld in het leger van Britannia in de militaire diplomata van de jaren 98 (Dipl. XXIX; zie boven, N. 1087), 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091), 135 (zie boven, N. 1092) en 146 (Dipl. LVII; zie boven, N. 1093), in garnizoen te Vindolana aan den grenswal van Keizer Hadrianus.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 318.

1257 **C I L. VII 310**

Imp(eratori) Caes(ari), L(ucii) [Sept(imii) Severi Pii Pertinacis Aug(usti) Ara]bici Adia[benici Parthici] max(imi) fil(io), divi Antonini [Germ(anici)] Sarm(atici) nep(oti), divi Antonini P(ii) pron(epoti), divi Hadr(iani) abnep(oti), divi Traian(i) Parth(ici) et divi Nerv(ae) adnep(oti), M(arco) Aur(elio) Antonino Pio Fel(ici) Aug(usto) [Parth(ico) max(imo) Brit(annico) max(imo), p(ontifici) m(aximo)], tr(ibunicia) pot(estate) X[VI], imp(eratori) [II], co(n)s(uli) IIII, p(atri) p(atriae), pro pietate ac devotione communi, curante [.....], leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), Coh(ors) II Nerviorum c(ivium) R(omanorum) pos(uit).

AANTEEKENINGEN. — Whitley Castle. — Verg. *Corpus inscr. lat.* VII, blz. 307; *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 566.

1258

Deo M(ercurio) s(acrum) [....]ud(...) f(...) p(...) Coh(ors) II Ner[vioru]m pago [.....]diorum.

AANTEEKENINGEN. — Wallsend (Segedunum). — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 581 n. 1159.

1259 **C I L. VII 1269**

C(o)h(ortis) II Ner(viorum).

AANTEEKENINGEN. — Brough-castle, in Westmoreland, op looden zegels. — Verg. *Corpus inscr. lat.* VII, blz. 313.

1260

Genio hu[i]us loci Texand(ri) et Sunic(i), vex(illatio) Cohor(tis) II Nerviorum.

AANTEEKENINGEN. — Carrawborough. — Dessau 2556, Riese 1863. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 134 n. 103; Kornemann, *Klio*, I (1901), blz. 337 n. 5.

1. *Genio – loci.* — De geromaniseerde Kelten van Belgica hadden ook den cultus der Romeinsche godheden overgenomen; verg. A. von Domaszewski, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIV (1895), blz. 45 n. 79.

–. *Texandri et Sunici*; verg. C I L. VII 1072 en 1073 (zie boven, N. 1236 en 1245): *pagi* (d. w. z. *pagani*) *militantes in Cohorte II Tungrorum*; de leden van stammen dienden blijkbaar ook wel in legerafdeelingen, die werden gerecruteerd uit een naburige civitas; verg. Mommsen, *Hermes*, XIX (1884), blz. 42 n. 2 (= *Gesammelte Schriften*, VI, blz. 59 n. 2).

–. *vexillatio*, niet detachement, maar afdeeling, als *cuneus*, wellicht naar de nationale uitdrukking in Latijnschen vorm; verg. A. von Domaszewski, *t. a. p.*

1261 **C I L. VII 701**

Deo Cocidio Decimus Caerellius Victor, praef(ectus) Coh(ortis) II Ner-(viorum), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Hardriding, bij Vindolana.

COHORS III NERVIORUM CIVIUM ROMANORUM, vermeld in het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091) en 135 (zie boven, N. 1092), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Britanniarum, in garnizoen te Alio (Whitleycastle); verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (Deel I, blz. 572).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 318.

1262 **C I L. VII 706**

Marti Victori Coh(ors) III Nerviorum, [cui] prae[es]t T(itus) Caninius [.....].

AANTEEKENINGEN. — Little Chesters.

1263 **C I L. VII 309**

Deo A[p]ollini V[etur]ius N[.....]or, [m(iles) C]oh(ortis) III Ner(viorum).

AANTEEKENINGEN. — Whitley-castle. — Verg. *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 128.

COHORS IV en COHORS V NERVIORUM, niet op inscripties vermeld; waarschijnlijk niet de cohortes, die door Tacitus, *Historiae* IV 33 (Deel I, blz. 225) worden genoemd en die wellicht in 70 of 71 door Keizer Vespasianus zijn opgeheven.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 319.

COHORS VI NERVIORUM, vermeld als een onderdeel van het leger in Britannia in de diplomata van de jaren 122 (zie boven, N. 1090), 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091), 135 (zie boven, N. 1092) en 146 (Dipl. LVII; zie boven, N. 1093), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Britanniarum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (Deel I, blz. 572); in garnizoen te Virosidum (bij Bainbridge?).

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 319.

1264

[Imp(eratori) Ca]esari Tito [Aelio] Hadriano [Anto]nino Aug(usto) [Pio], p(atri) p(atriae), Coh(ors) VI [Ner]viorum pri[ncip]ia fecit.

AANTEEKENINGEN. — Rough Castle, aan den wal van Antoninus in Britannia. — Dessau 9176, Riese 131 *a*, verg. 1875. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 624 n. 1241.

1265 **C I L. VII 269**

Imp(eratori) Caes(ari) L(ucio) Septimio [Severo] Pio Pertinaci Augu[sto et] Imp(eratori) Caesari M(arco) Aurelio A[ntonino] Pio Felici Augusto [et P(ublio) Septimio Getae nob(ilissimo) Caes(ari) vallum cum] bracchio caementicium [Coh(ors)] VI Nerviorum sub cura L(uci) A[lfeni] Senecion[is co(n)s(ularis)] amplissimi [fecit; institit] operi L(ucius) Vispius, prae[positus vexillationi] Legio[nis VI Victricis p(iae) f(idelis)].

AANTEEKENINGEN. — Burgh. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 563.

1266 **C I L. VII 1092**

Victoria[e] Coh(ors) VI Nerviorum c(.....) c(....) Fl(avius) Betto, (centurio) Leg(ionis) XX V(aleriae) V(ictricis), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Rough Castle, aan den grenswal van Antoninus Pius.

1267 **C I L. VII 726**

Victoriae Aug(ustae) Coh(ors) VI Nerviorum, cui praeest C(aius) Iul(ius) Barbarus praefec(tus), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Great Chesters.

LEGIO PALATINA NERVIORUM, genoemd onder de troepen van het Oost-Romeinsche rijk onder het bevel van den Magister militum praesentalis I; verg. *Notitia dignitatum*, Or. V (Deel I, blz. 563).

NUMERUS SAGITTARIORUM NERVIORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Comes Hispaniae, in garnizoen in Hispania; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

1268 **C I L. V 8762**

Fla(vius) Victurus, d(e) N(umero) Sagit(t)ariorum Ner(viorum), q(ui) vicxsit an(nos) pl(us) m(inus) XXVII. Emta est ei arca de proprio labore suo et qui eam aperire voluerit, iure ei ma(nus) precidentur aut fisco inferat argenti p(o)n(do) V.

AANTEEKENINGEN. — Concordia.

NUMERUS SAGITTARIORUM NERVIORUM GALLICANORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

MILITES NERVII, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Belgicae Secundae; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXXVIII (Deel I, blz. 572).

LAETI NERVII, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister militum praesentalis a parte peditum, te Famars bij Valenciennes; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLII (Deel I, blz. 574).

COHORS I MENAPIORUM, vermeld in het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 122 (zie boven, N. 1090) en 124 (Dipl. XLVII; zie boven, N. 1091), verder nergens genoemd.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 316.

LEGIO COMITATENSIS MENAPIORUM SENIORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

LEGIO COMITATENSIS MENAPIORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister militum per Thracias; verg. *Notitia dignitatum*, Or. VIII (Deel I, blz. 564).

MILITES MENAPII, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Mogontiacensis, in garnizoen te Rheinzabern (Tabernae) in de vierde eeuw, afkomstig van een *Legio Menapiorum Seniorum*; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLI (Deel I, blz. 573).

Corpus inscr. latin. XIII, pars 6, blz. 137.

1269 **C I L. XIII 12579**

Menap(iorum).
Me(na)p(iorum) S(en)i(orum).

AANTEEKENINGEN. — Stempels op baksteenen, gevonden te Trier, Rheinzabern, Ober-Lustadt (bij Germersheim), Altrip, Worms, Alzey en Mainz. — Riese 1789.

1270 **C I L. XIII 3033**

Memoria fecit Ursina co(n)iogi suo Ursiniano, veterano de Menapis, vix<x>i(t) annos XXXXXXV.

AANTEEKENINGEN. — Parijs. — Riese 1789 *a*.
1. *veterano de Menapis*, waarschijnlijk veteranus van de Milites Menapii.

COHORS I MORINORUM, vermeld als een onderdeel van het leger in Britannia in de diplomata van de jaren 103 (Dipl. XXXII; zie boven, N. 1088) en 122 (zie boven, N. 1090), later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux

Britanniarum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (zie Deel I, blz. 572); in garnizoen te Glanoventa (Bowness), aan den grenswal van Hadrianus.

Cichorius, *Realencyclopädie*, IV, 317.

1271 **C I L. VII 319**

Deabus Matribus Tramarinis et N(umini) Imp(eratoris) Alexandri Aug(usti) et Iul(iae) Mammeae matr(is) Aug(usti) n(ostri) et castrorum toti[que] domui 3 divinae [..... vexil]latio Mor[inorum].

Aanteekeningen. — Plumptonwall.

1272 **C I L. III 2049**

Q(uinto) Servilio M(arci) f(ilio) Palat(ina tribu) Pacuviano, aed(i)l(i), praef(ecto) Cohort(is) I Morinorum, M(arcus) Servilius Copiensis Pacuvianus pater 3 fecit et sibi.

Aanteekeningen. — Salona, in Dalmatia.

Legio Comitatensis Cortoriacensium, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

Numerus Turnacensium, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Comes litoris Saxonici in Britannia, in garnizoen te Lemanae portus (Lympne, in Kent); verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXVIII (Deel I, blz. 571).

§ 11. — Afdeelingen van troepen, genoemd naar de stammen der Frisii, Frisiavones en Frisiones.

Cohors I Frisiavonum, vermeld als een onderdeel van het leger van Britannia in de diplomata van de jaren 105 (Dipl. XXXIV; zie boven, N. 1089), 122 (zie boven, N. 1090) en 124 (Dipl. XLIII; zie boven, N. 1091), in garnizoen te Vindobala (Wallsend, in Northumberland), aan den wal van keizer Hadrianus, later genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Britanniarum; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XL (Deel I, blz. 572).

Cichorius *Realencyclopädie*, IV, 286.

1273 **C I L. VII 1243**

C(ohortis) I F(risiavonum?).

Aanteekeningen. — Caersws, in Montgomeryshire.

1274 **C I L. VII 213**

Coho(rtis) I Frisiav(onum), (centuria) Masavonis p(edes) XXIII.

AANTEEKENINGEN. — Manchester.

1. *Masavonis*. — Over den naam *Masavo* verg. Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch*, I (2de uitg.), blz. 1107.

1275

Coh(ortis) I Frisiavo[num], (centuria) Quin[ctiani] p(edes) XXIIII.

AANTEEKENINGEN. — Castlefield, bij Manchester. — Riese 1851. — *Ephemeris epigraphica*, IV, blz. 199 n. 674.

1276 **C I L. VII 178**

C(o)ho(rtis) I Frisiavo(num), (centuria) Val(erii) Vitalis.

AANTEEKENINGEN. — Melandra Castle, in Derbyshire. — Kornemann, *Klio*, I (1901), blz. 337 n. 5.

1277 **C I L. VII 214**

[.....], (centuria) Vari C(o)hor(tis) I [F]ris(iavonum) p(edes) [.....]

AANTEEKENINGEN. — Bij Manchester.

1278

[.....], (centuria) Mefiti, t(urma) eq(uitum) Fris(iavonum).

AANTEEKENINGEN. — Exeter (Isca Dumnonum), op de greep van een zwaard, wellicht valsch. — Riese 1850. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 146 n. 134.

1279 **C I L. VII 215**

[.....], (centuria) Candidi [pe]des XXIIII.

AANTEEKENINGEN. — Manchester.

1. *centuria*, waarschijnlijk van Cohors I Frisiavonum.

1280 **C I L. VII 541**

Deo Invicto Mytrae P(ublius) Ael(ius) Flaunus, prae(fectus Cohortis I Frisiavonum), v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Rutchester (Vindobala).

1281 **C I L. VII 542**

Deo Soli Invic(to) Tib(erius) Cl(audius) Decimus Cornel(ius) Antonius, praef(ectus), templ(um) restit(uit).

AANTEEKENINGEN. — Rutchester (Vindobala).

2. *praefectus*, waarschijnlijk van Cohors I Frisiavonum.

1282 **C I L. VII 427**

[. A]mandus, ex C(ohorte) Fris(iavonum), Vinovi(a)e v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Binchester (Vinovia). — Riese 1856.

1. *ex Cohorte*. — Mogelijk *ex Cuneo Frisionum Vinoviensium*.

COHORS IV FRISIAVONUM, onzeker, alleen vermeld op de volgende, slecht bewaarde inscriptie.

1283 **C I L. VII 295**

Im[p(eratori)] Caesari, divi Traiani [Parthici f(ilio)], divi Nervae nepoti,
Traia[no Hadria]no Aug(usto), pontifici maxi[mo, tr(ibunicia) pot(estate)],
3 co(n)s(uli) I[II], p(atri) p(atriae), Coh(ors) IIII F(risiavonum) sub [. . . . Iul]io
Sev[ero].

AANTEEKENINGEN. — Bowes, in Richmondshire. — Riese 1852.

3. *Frisiavonum*, onzeker.

CUNEUS FRISIONUM ABALLAVENSIUM, afdeeling *(numerus)* van Frisii, die in garnizoen lag te *Aballava*, een castellum aan de westkust van Britannia, ten zuiden van *Uxellodunum* (Maryport, in Cumberland), niet ver van Papcastle.

Hübner, *Realencyclopädie*, I, 13.

1284 **C I L. VII 415**

[. l]eg(atus) Aug(usti), in C[u]neum Frisionum Aballavensium
Philipp(ianorum) (ante diem) XIIII kal(endas) et XIII ka(lendas) Nov(embres),
3 Gor(diano) II et Pompei[ano] c(on)s(ulibus) et Attico et Pr(a)et[e]xtato
co(n)s(ulibus) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Papcastle. — Dessau 2635, Riese 1853. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 130.

2. *Philippianorum*, opzettelijk weggebeiteld.

–. *ante diem – consulibus*, 19 en 20 October 241 en 242.

1285 **C I L. VII 416**

[. Cuneus Frisionum Aballave]nsium ex v(oto) p(osuit) (ante diem) XIIII et XIII kal(endas) Nov(embres). V(otum) s(olvit) l(ibens) $\frac{m}{l}$(erito), 3 [G]ordiano II et Ponpeiano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Cockermouth castle.

1. *ante diem – consulibus,* 19 en 20 October 241.

1286

Marti et duabus Alaisiagis et n(uminibus) Aug(ustorum) Ger(mani) cives Tuihanti Cunei Frisiorum ve(te)r(anorum) Se(ve)r(iani) Alexandriani votum 3 solveru[nt] libent[es merito].

AANTEEKENINGEN. — Housesteads (Borcovicium). — Dessau 4761, Riese 1855. — *Ephemeris epigraphica,* VII, blz. 324 n. 1041.

2. *Severiani Alexandriani,* dus tusschen 222 en 235.

1287

Deo Marti Thingso et duabus Alaisiagis, Bed(a)e et Fimmilen(a)e et n(uminibus) Aug(ustorum) Germ(ani) cives Tuihanti v(otum) s(olverunt) 3 l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads (Borcovicium). — Dessau 4760, Riese 2440. — *Ephemeris epigraphica,* VII, blz. 324 n. 1040; *Westdeutsche Zeitschrift,* III (1884), blz. 121.

1288

Deo Belatucadro Amuro, Sivitus, Thincso ex Cuneum Fris[iorum Germanor]um.

AANTEEKENINGEN. — Brougham Castle. — Dessau 4544, Riese 1854. — *Ephemeris epigraphica,* III, blz. 125 n. 85.

§ 12. — AFDEELINGEN VAN TROEPEN, DIE ALLEEN IN DE LATE OUDHEID WORDEN VERMELD, GENOEMD NAAR DE STAMMEN DER AMPSIVARII, BRUCTERI, CHAMAVI, FRANKEN, SAKSEN, SALII en TUBANTES.

NUMERUS AMPSIVARIORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum,* Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

Ihm, *Realencyclopädie,* I, 1983.

NUMERUS ANGLEVARIORUM (= AMPSIVARIORUM), genoemd onder de auxilia palatina in het Oost-Romeinsche rijk, onder het bevel van den Magister militum praesentalis I; verg. *Notitia dignitatum*, Or. V (Deel I, blz. 563).

NUMERUS BRUCTERORUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis, waarschijnlijk in garnizoen in Italië; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V (Deel I, blz. 567).

Ihm, *Realencyclopädie*, III, 901.

1289 **C I L. V 8768**

Arca Manioni, milete e Numero Brucherum, et si quis eam aperuerit, ut mani eius precidantur aut in fesco det auri pondo doa; cons(ulibus) (dominis) 3 n(ostris) Arcadio et Onorio (Au)g(u)st(i)s.

AANTEEKENINGEN. — Concordia. — Riese 1929.
2. *consulibus – Augustis*, in de jaren 394, 396 of 402.

COHORS XI CHAMAVORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Thebaidos in Egypte; verg. *Notitia dignitatum*, Or. XXXI (Deel I, blz. 564).

Ihm, *Realencyclopädie*, III, 2108.

ALA I FRANCORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Thebaidos in Egypte en onder de troepen onder het bevel van den Dux Foenicis in Syria; verg. *Notitia dignitatum*, Or. XXXI en XXXII (Deel I, blz. 564); zie C I L. III 3576.

ALA VIII FLAVIA FRANCORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Mesopotamiae; verg. *Notitia dignitatum*, Or. XXXVI (Deel I, blz. 565).

COHORS VII FRANCORUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Thebaidos in Egypte; verg. *Notitia dignitatum*, Or. XXXI (Deel I, blz. 564).

LAETI FRANCI, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Magister militum praesentalis a parte peditum, te Rennes; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XLII (Deel I, blz. 573).

Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 86.

NUMERUS SALIORUM SENIORIUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Magister equitum Galliarum, in garnizoen in Gallia; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

Rappaport, *Realencyclopädie*, I A, 1898.

NUMERUS SALIORUM IUNIORUM GALLICANORUM, genoemd onder de auxilia palatina, onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Comes Hispaniae, in garnizoen in Hispania; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568); Zosimus III 8, 1.

NUMERUS SALIORUM, genoemd onder de auxilia palatina in het Oost-Romeinsche rijk, onder het bevel van den Magister militum praesentalis I; verg. *Notitia dignitatum*, Or. V (Deel I, blz. 563).

1290 **C I L. V 8280**

Hic requiescet in pace Paulus, v(i)r l(audabilis), serbus et milex de Num(ero) Zal(iorum), qui bixit annis plus minus XX, depositus est in pace 3 sud die tertiu (ante) kal(endas) Februar(ias) per ind(ictionem) XI.

AANTEEKENINGEN. — Aquileia. — Diehl, *Inscriptiones Latinae christianae veteres*, n. 560.

ALA I SAXONUM, genoemd onder de troepen onder het bevel van den Dux Foenicis in Syria; verg. *Notitia dignitatum*, Or. XXXII (Deel I, blz. 564).
Rappaport, *Realencyclopädie*, II A, 315.

NUMERUS TUBANTUM, genoemd onder de auxilia palatina onder het bevel van den Magister peditum praesentalis en van den Comes Hispaniae, in garnizoen in Hispania; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. V en VII (Deel I, blz. 567 en 568).

NUMERUS TUBANTUM, genoemd onder de auxilia palatina in het Oost-Romeinsche rijk, onder het bevel van den Magister militum praesentalis II; verg. *Notitia dignitatum*, Or. VI (Deel I, blz. 563).

HOOFDSTUK VI.

GEOGRAPHIE.

§ 1. — TRES PROVINCIAE GALLIAE.

ARA ROMAE ET AUGUSTI, opgericht door de Tres Provinciae Galliae; verg. Livius, *Periocha* 139 (Deel I, blz. 89); Strabo IV 3, 2, C. 192 (Deel I, blz. 99); Suetonius, *Claudius* 2; Cassius Dio LIV 32 (Deel I, blz. 342).
O. Hirschfeld, *Corpus inscr. lat.* XIII, blz. 227 en volg.

1291 **C I L XIII 1664**

Ro[mae et Augusto Tres Provinciae Galliae].

AANTEEKENINGEN. — Lyon, fragment van de inscriptie van het altaar voor Roma en Augustus. — Espérandieu, *Recueil général des bas-reliefs de la Gaule*, II (1908), n. 1758.

1292 **C I L. XIII 1680**

Tib(erio) Antistio Fausti fil(io) Quirina (tribu) Marciano, domo Circina, – –, Tres Provinc(iae) Galliae primo umquam eq(uiti) R(omano) a censibus acci-
3 piendis ad Aram Caesarum statuam equestrem ponendam censuerunt.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Henzen 6944, Dessau 1390, Riese 1506. — Zie boven, N. 551.

1293 **C I L. XIII 1674**

Iovi o(ptimo) m(aximo) Q(uintus) Adginnius Urbici fil(ius) Martinus, Seq(uanus), sacerdos Romae et Aug(usti) ad Aram ad confluentes Araris et
3 Rhodani, flamen, II (duum)vir in Civitate Sequanorum.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Orelli 4018. — Voor den zelfden persoon is ook de inscriptie C I L. XIII 1675 (die volgt).

1294 **C I L. XIII 1675**

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Ma]rti Segomoni sacrum [ex stipe] annua [Q(uintus) Adginnius Ur]bici fil(ius) Martinus, [Sequanus, sac]erdos Romae et
3 Aug(usti) [creatus(?) M(arco) Ner]atio Pansa co(n)s(ule), [flamen, II (duum)vir in C]ivitate Sequanorum, [cui Tres Provincia]e Galliae honores [omnes (?) impensis] suis decreverunt.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 4537. — Aangevuld naar C I L. XIII 1669 en 1674.

3. *Marco Neratio Pansa consule*, waarschijnlijk onder Vespasianus.

1295 **C I L. XIII 1694**

C(aio) Iulio M[.....] Carnut(...), sa[cerd(oti) ad Aram R]omae et Au[gustorum, o]mnibus hon[oribus apud] suos functo, [.....] totius cens[.....]
3 dedi[t, Tr]es Provinc[iae Galliae].

AANTEEKENINGEN. — Lyon, op een fragment van een voetstuk.

2. *totius – dedit.* — Allmer: [qui] totius cens[us Galliarum] dedi[t]; Bernard: [inquisitori] totius cens[us Galliarum]; Mommsen: [qui quartam] totius cens[us conventui] dedi[t].

1296 **C I L. XIII 1702**

L(ucio) Osidio [.....] Quieti filio [.....], Nervio, omnib(us) honori[bus apud] suos funct(o), sa[cerdoti] ad Aram Caes(aris) n(ostri) [ad tem]plum
3 Romae et [Augusti in]ter confluen[tes Araris] et Rhoda[ni], Tres Prov[inciae Galliae].

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Henzen 5968, Dessau 7016.

1297 **C I L. XIII 11 174**

[..... omn]ib(us) hono[ribus ap]ud suos fun[cto, sa]cerdoti apud Ar[am] Cae[sar]um [a]d templum Rom[ae e]t Augustoru[m, Tres P]rovinc(iae) G[alliae].

AANTEEKENINGEN. — Montluel (Ain), gevonden in de werkplaats van een steenhouwer, maar zeker afkomstig uit de buurt van het altaar van Roma en Augustus te Lyon.

1298 **C I L. XIII 1686**

Tib(erio) Pompeio, Pompei Iusti fil(io), Prisco, Cadurco, omnibus honorib(us) apud suos funct(o), trib(uno) Leg(ionis) V Macedonicae, iudici Arcae 3 Galliarum, III (Tres) Provinciae Galliae.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Orelli 3650, Dessau 7017.

1299 **C I L. XIII 1708**

Tib(erio) Sulpicio, Tib(eri) Iuli Pacatiani filio, [....., omni]bus honoribus apud suos functo, iudici Arcae Galliarum, Tres Provinciae [Gallia]e.

AANTEEKENINGEN. — Lyon, op fragmenten van een voetstuk. — Henzen 6949.

1300 **C I L. XIII 1690**

L(ucio) Cassio Melior[i], Suessioni, omnibus honorib(us) apud suos functo, inquisitori Ga[ll(iarum)], III (Tres) Prov(inciae) Gall[iae].

AANTEEKENINGEN. — Lyon, op een voetstuk. — Dessau 7018.

1301 **C I L. XIII 1695**

Q(uinto) Iulio Severino, Sequano, omnib(us) honoribus inter suos functo, patrono splendidissimi corporis n(autarum) Rhodanicor(um) et Arar(icorum), 3 cui ob innoc(entiam) morum ordo civitatis suae bis statuas decrevit, inquisitori Galliarum, Tres Provinciae Gall(iae).

AANTEEKENINGEN. — Lyon, op een voetstuk.

1302 **C I L. XIII 1697**

L(ucio) Lentulio Censorino, Pictavo, omnibus honoribus apud suos functo, curatori Bituiviscorum, inquisitori, Tres Provinciae Galliae.

AANTEEKENINGEN. — Lyon, op een voetstuk. — Dessau 7019.

1303 **C I L. XIII 1703**

Patern[i]o Urso Turono, omnib(us) honorib(us) apud suos funct(o), i[nquisit(ori)] Galliar[um], p[rimo umquam] ex civitate sua, III (Tres) Provinc(iae)
3 Galliae.

AANTEEKENINGEN. — Lyon.

1304 **C I L. XIII 1688**

L(ucio) Besio Superiori, Viromand(uo), eq(uiti) R(omano), omnibus honorib(us) apud suos funct(o), patroṇo nautar(um) Araricor(um) et Rhoda-
3 nicor(um), patron(o) Cond[eat]ium i[tem A]r[ec]arior(um) Lugu[d(uni)] consistentiu[m], allect(o) Ar[c(ae)] Galliar(um); ob allectur(am) fideliter administratam Tres Provinc(iae) Galliae.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Henzen 6950, Dessau 7020.

1305 **C I L. XIII 1709**

L(ucio) Tauricio Florenti, Taurici Tauriciani filio, Veneto, allecto Ark(ae) Gall(iarum), patron(o) nautar(um) Araricorum et Ligericor(um), item Are-
3 car[i]orum et Condeatium, [I]II (Tres) Provinc(iae) Galliae.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Dessau 7021.

1306 **C I L. XIII 1725**

D(is) M(anibus) et memoriae dulcissimae Larttitiolae, quae vixit ann(os) XVIII m(enses) VII dies XXIII, Firmanus, Galliar(um) tabular(ius), coniugi
3 piissimae et ergo se bene meritae et sibi vius posterisque suis sub ascia dedicavit.

AANTEEKENINGEN. — Lyon.
1. *Larttitiolae*, wellicht *Lart(iae) Titiolae*.
3. *vius*, zeker een fout van den steenhouwer in plaats van *vivus*.

§ 2. — GERMANIA, GERMANIA INFERIOR, GERMANI.

1307

Italiae XLII, Nasumien. XXIIII, Anconis XLIV, Galliae XLVIII, Ger-
maniae L, Britanniae LVI, Aethiopiae XXX, Aegypti XXXIII, Hispaniae
3 XXXV, Babyloniae XXXV, Illyrici XXXVII, Syriae XXXVIII, Arabiae XXXVIIII, Africae XLII, Mauretan(iae) XLS, Bithyniae XLI.

AANTEEKENINGEN. — Crêt-Chatelard, op een bronzen schijf, een zonnewijzer. — Dessau 8644, Riese 1966. — Durand, *Mémoires des Antiquaires de France*, LVII (1898), blz. 6 pl. I. — De getallen geven de breedtegraden aan.

1. *Italiae XLII.* — Volgens Ptolemaeus III 1, 54 ligt Rome op 41°40′.
–. *Nasumien. XXIIII*, onzeker; wellicht is bedoeld het land der Nasumones in Africa.
–. *Anconis.* — Waarschijnlijk is het instrument te Ancona vervaardigd.

GERMANIAE DUAE, vermeld in de inscriptie Riese 126 (zie boven, N. 445).

Priesters bij het altaar voor Roma en Augustus voor de Provincia Germania, te Keulen.

F. Drexel, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XIV (1922), blz. 9.

1308

Aufanis Tib(erius) Claudius [I]ustus, duumviralis, [sa]cerdotalis [.....].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 13 n. 22; *Année épigraphique*, 1931, n. 20.

1309 **C I L. XIII 6705 = 11 810**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) conservatori
arcum et porticus, quos Dativius Victor, dec(urio) Civit(atis) Taun(ensium),
3 sacerdotalis, Mogontiacensibus [p]romisit, Victorii Ursus, frum(entarius), et
Lupus, filii et heredes, consummaverunt.

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 7080 en Add., Riese 2133. — Koerber, *Mainzer Zeitschrift*, VII (1912), blz. 12 n. 23.

1310 **C I L. XIII 7918**

D(is) M(anibus). Masclinio Materno, dec(urioni) C(oloniae) A(grippi-
nensium), aedilicio, du(u)mvirali, curatoricio, sacerdotali et ex comitibus,
3 Masclinius Leo patri benemerito fecit Decentio Caes(are) et Paulo cons(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Zülpich (Tolbiacum). — Brambach 349, Dessau 7069, Riese 2294.

3. *Decentio – consulibus*, in het jaar 352.

1311 **C I L. XIII 7064**

[D(is) M(anibus)] C(ai) Paterni Postumini, dec(urionis) C(ivitatis) Taunen-
sium, viri sacerdota[l]is, pragmatici, Paternia Honorata, fil(ia) et heres, per
3 suos parentes f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Zahlbach. — Riese 2244.

1312 **C I L. XIII 8244**

Deae Semelae et sororibus eiius deabus ob honorem sacri matratus Reginia Paterna mater nata et facta aram posuit sub sacerdota[le] Seranio Catullo 3 patre.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 313, Dessau 3384, Riese 3495.

FINES, het heiligdom aan den Vinxtbach, op de grens tusschen Germania Inferior en Germania Superior; verg. C I L. XIII 7724 (zie boven, N. 773).

Ihm, *Realencyclopädie*, VI, 2324 n. 18.

1313 **C I L. XIII 7732**

Finibus et Genio loci et I(ovi) o(ptimo) m(aximo) milit(es) Leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), M(arcus) Massianius Secundus et T(itus) Aurelius 3 Dosso v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Aan den rechteroever van den Vinxtbach, thans in het museum te Brussel. — Henzen 5806, Brambach 649, Riese 1364.

1314 **C I L. XIII 7713**

[G]eni[o] l[oc]i e[t] Finibus et I(ovi) o(ptimo) m(aximo) T(itus) Fl(avius) Verecundus e[t] M(arcus) Domi[tius] Atto, mil(ites) [.....] f(aciendum) 3 c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Brohl. — Riese 2268. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 283–284.

PROVINCIA GERMANIA INFERIOR, als vaderland van soldaten der Cohortes praetoriae.

1315 **C I L. VI 2514**

D(is) M(anibus). Q(uinto) Vetio Ingenuo, veterano ex C(o)ho(rte) III pr(aetoria), ex Provincia Germania Inferiore; Felicius Marcus, evokatus, 3 eres et cives, benemerenti fecit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2013. — Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 153 n. 3.

1316 **C I L. VI 2835**

[.....] Coh[.... praet(oriae)] M(arcus) Aur(elius) M[.....], M(arcus) Aur(elius) M[.....], ex Provincia Ger[m(ania)] Inferi[o]re, cives, v(otum) 3 l(ibentes) s(olverunt) (ante diem) VI idus Iul(ias) Mario Maxim[o et Ros[cio Aeliano co(n)s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2012.

3. *ante diem – consulibus*, 10 Juli 223.

GERMANIA INFERIOR als vaderland van soldaten.

1317 **C I L. VIII 9798**

D(is) M(anibus) Romani Victorini, mil(itiis) Ger(maniae) Inf(erioris), stipend(iorum) XIII; vixit annos XXXII; cui sepultu(ra)m Priscus sec(undus) 3 he(res) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Aïn-Temouchent. — Riese 2014.

NUMERUS EXPLORATORUM GERMANICIANORUM GERMANIAE INFERIORIS, afdeeling van troepen die dienst doet in Thracia; verg. de inscriptie C I L. III 14 207, 10 (zie boven, N. 1074); verg. de Numerus Divitensium; zie C I L. III 728 (= 7387) en 7415.

E. Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 240 n. 43.

GERMANI, onder de corpore custodes, persoonlijke lijfwachten, der leden van het keizerlijke huis; verg. Tacitus, *Annales* I 24 (Deel I, blz. 252), etc.; Suetonius, *Galba* 12 (Deel I, blz. 299).

Over de *corpore custodes* verg. M. Bang, *Die Germanen im römischen Dienst* (1906), blz. 63–75; *Klio*, XI (1911), blz. 497 en volg.

1318 **C I L. VI 4305**

Ti(berius) Claudius divi Claudi lib(ertus) Actius, honoratus, curator Germanorum et aedituus Dianae Cornif(icianae), Collegio magno trib(unorum) 3 divae Augustae triclam cum columnis et mensis et maceria s(ua) p(ecunia) d(e)d(icavit).

AANTEEKENINGEN. — Rome, in het columbarium van de vrijgelatenen en slaven van Livia aan de Via Appia. — Dessau 1732, Riese 1990.

1. *Tiberius Claudius – Actius*, ook genoemd in de inscriptie C I L. VI 20 216.

–. *honoratus*, lid van het Collegium magnum.

2. *aedituus Dianae Cornificianae*; verg. R. Lanciani, *Bullettino Comunale*, XIX (1891), blz. 214.

–. *Collegio magno*, der familia imperatoria.

1319 **C I L. VI 8811**

Ti(berio) Claudio Aug(usti) lib(erto) Ducto, dec(urioni) Germanorum; vix(it) an(nis) XXX; posuit Luria Paezusa coniugi suo et sibi.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1731, Riese 1991.

1320 **C I L. VI 4345**

Proculus, decurio Germanorum Ti(beri) Germanici.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1723, Riese 1992.
1. *Tiberi Germanici*, de latere Keizer Claudius.

1321 **C I L. VI 4338**

Bassus, Tiberi Germanici Germanus.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1993.

1322 **C I L. VI 4716**

Fuscus [....] German[us] corpor(e) c[ustos].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1994.
1. *Germanus*, of *Germanici*.

1323 **C I L. VI 4387**

Hermerotis, Agrippin(iani) German(i); Corymbus Antoniae Drusi (Germanus corpore custos) fec(it).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1995.

1324 **C I L. VI 4340**

Macer, Ti(beri) Germanici Germanus corpore custos, v(ixit) a(nnis) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 1996.

1325 **C I L. VI 4344**

Nereus, nat(ione) German(us) Peucennus, Germanicianus Neronis Caesaris, vixit annis XXVII.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1722, Riese 1997.

GERMANI, onder de equites singulares; verg. Cassius Dio LV 24, 7 (Deel I, blz. 345); Historia Augusta, *Vita Maximi et Balbini* 13; Herodianus IV 13 (Deel I, blz. 359).

Over de *equites singulares* verg. Mommsen, *Hermes*, VI (1881), blz. 458–474 (= *Gesammelte Schriften*, V, blz. 402–417).

1326 **C I L. VI 3280**

D(is) M(anibus). Paulinius Abentinus, eq(ues) s(ingularis) dd. (dominorum) nn. (nostrorum), vix(it) ann(is) XXXVIII, m(ilitavit) ann(is) XVIIII, t(urmae) 3 Rufini, n(atione) Ger(manus), h(eredes) Iul(ius) Severinus, (centurio), et Vettius Martinus, sing(ularis), b(ene)m(erenti) f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome.

1327 **C I L. VI 3315**

[D(is)] M(anibus). [.....]ino, eq(uiti) [sing(ulari) ..., nat(ione)] German(us), [.....] ann(is) XI, [.....] Catullinus, [her(es)]linus, 3 sec(undus) [her(es).... f(aciendum)] c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome.

§ 3. — BATAVIA, ULPIA NOVIOMAGUS, FECTIO, FORUM HADRIANI, BATAVI, CANNANEFATES, MARSACI.

TERRA BATAVORUM, CIVITAS BATAVORUM, BATAVIA; verg. *Panegyrici* II 5; VI 5, 3; VII 4, 2; IX 21, 2; XII 25, 2 (Deel I, blz. 373, 374, 376, 379, 382); VIII 3, 3; Zosimus III 6 en 8 (Deel I, blz. 498 en 499); *Tabula Peutingeriana* (Deel I, blz. 542); Iulius Honorius, *Cosmographia* 23 (Deel I, blz. 556).

J. W. Muller, *Nomina geographica neerlandica*, VIII (1932), blz. 112–131.

1328 **C I L. VII 350**

T(errae) Batav(o)r(um) Ate(ius) Coc(ceianus) Aug(ustanus) vot(o) s(oluto) l(ibens) a(nimo) fe(cit).

AANTEEKENINGEN. — Old Carlisle. — Riese 2417.

1329 **C I L. III 10 981**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Aur(elius) Ianuarius, T(erra) Bat(avorum), v(ir) p(erfectissimus), dux P(annoniae) S(ecundae) S(aviae), v(otum) m(erito) 3 l(ibens) s(olvit) dd. (dominis) nn. (nostris) VIII et VII Augg. (Augustis) coss. (consulibus), die id(uum) Iul(iarum).

AANTEEKENINGEN. — O-Szöny (Brigetio) in Pannonia Superior. — Riese 1898. — *Ephemeris epigraphica*, II, blz. 423 n. 884.

1. *T(erra) Bat(avorum)*, of *territorio Batavo*, of *Traiecto Batavorum*, of *Transrhenanus Batavus*, of *tribunus Batavorum*; wellicht *T(raianensis) Ba(e)-t(asius)*.

2. *dux – Saviae*; verg. *Notitia dignitatum*, Occ. XXXII.

3. *dominis – Iuliarum*, 15 Juli 303.

1330 **C I L. XIII 8771**

[M]agusano Herculi sacru(m). Flaus Vihirmatis fil(ius), [s]ummus magistra-
[(tu)s C]ivitatis Batavor(um), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Ruimel, onder St. Michielsgestel bij 's-Hertogenbosch. — Orelli 2004, Riese 2416. — Zie boven, N. 91.

ULPIA NOVIOMAGUS, Romeinsche stad aan de Waal beneden Nijmegen; verg. de inscriptie C I L. VI 32 834 (zie beneden, N. 1362).

F. J. de Waele, *Noviomagus Batavorum* (1931).

1331 **C I L. VI 32 627**

– – – (Centuriae) Marciani: – – –; M(arcus) Amusan(us) Hylacus, Nov(i)o-
m(ago); – – M(arcus) Ingenuinius Super, Nov(iomago); – – –. — (Centuriae)
3 Agricolae: – – M(arcus) Aurelius Aquilinus, Nov(iomago); – – –.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2402. — Uit een lijst van soldaten der cohortes praetoriae.

1332 **C I L. III 5918b = 11 936**

[Genio castror]um T(itus) Fl(avius) Rom[a]nus, Ulpia Noviomagi Bataus,
dec(urio) Al(ae) I Flaviae, praepositus [Coh(ortis) I Breucorum?].

AANTEEKENINGEN. — Pfünz, in Raetia. — Riese 1449. — Vollmer, *Inscriptiones Bavariae*, n. 275; verg. n. 273.

1. *Genio castrorum*, onzeker.

–. *Ulpia Noviomagi Bataus*, de naam van de stad zoowel als van den stam om de herkomst aan te duiden.

2. *Alae I Flaviae*, namelijk *civium Romanorum*.

–. *praepositus*; verg. Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 130 n. 65*a*.

1333 **C I L. VI 3237**

D(is) M(anibus). T(ito) Aurelio T(iti) f(ilio), Ulp(ia) Noviomag(o), Vindici,
eq(uiti) sing(ulari) Imp(eratoris) n(ostri), tur(mae) Ael(ii) Verecundi; vixit
3 ann(is) XXIIX, mil(itavit) an(nis) XI. T(itus) Aurelius Placidus heres amico
optimo f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2403.

1334 **C I L. VI 32 843**

D(is) [M(anibus). T(ito)] Aurelio M(arci) [f(ilio)], Ulpia Novioma[go,
eq(uiti) sing(ulari) A]ug(usti), tur(mae) Aeli Res[. . .]o; v(ixit) a(nnis) XXV
3 [. . . .].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2404. — Uit de begraafplaats der equites singulares.

1335 **C I L. VI 3284**

[D(is)] M(anibus). [Cl(audio) S]aturnino, (h)ast(iliario), [Ulp(ia) Noviom]agi, eq(uiti) [sing(ulari) Aug(usti), tur(mae) A]eli Te[. ; vix(it)] an(nis) XXIII
3 [.].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2405.

1. *Claudio Saturnino hastiliario*, wellicht dezelfde, die genoemd wordt in de inscriptie C I L. VI 3192.

1336 **C I L. VI 32 819**

T(itus) Aur[.] Ulp[ia Noviomagi].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2406. — Uit de begraafplaats der equites singulares.

1337 **C I L. VI 32 821**

Va[.] vix[it annis] T(itus) Au[.], Ulpi[a Noviomagi].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2406. — Uit de begraafplaats der equites singulares.

FECTIO, naam van de nederzetting bij Vechten, waar de inscriptie is gevonden voor de godin Viradecdis, geplaatst door *cives Tungri et nautae qui Fectione consistunt*; verg. C I L. XIII 8815 (zie boven, N. 297); vermeld als *Fletione* op de *Tabula Peutingeriana* (Deel I, blz. 543) en in den Geographus Ravennas, *Cosmographia* IV 24 (Deel I, blz. 580).

Ihm, *Realencyclopädie*, VI, 2097.

FORUM HADRIANI, plaats in de provincie Zuid-Holland, vermeld op de *Tabula Peutingeriana* (Deel I, blz. 543), waarschijnlijk te zoeken bij Voorburg; opmerkelijk zijn een *Sevir Augustalis Civitatis Ulpiae Traianae* en het *Collegium peregrinorum*, genoemd op inscripties die te Arentsburg bij Voorburg zijn gevonden; verg. C I L. XIII 8807 en 8808 (zie boven, N. 349 en 351).

Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 68.

1338 **C I L. III 4279**

D(is) M(anibus). Victoriae Verinae coniugi pientissimae, domu Foro Hadrianensi provincia Germania Inferiori; vix(it) ann(is) XXX. Aemilius
3 Deciminus, medicus ordinarius Leg(ionis) I Adi(utricis), maritus bene meritae fac(iendum) cur(avit).

AANTEEKENINGEN. — Tata, in Pannonia Superior. — Riese 2424.

1. *Foro – Inferiori,* de vaderstad en de provincie als in de inscriptie C I L. VI 2835.

1339 **C I L. XIII 9165**

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), pont(ifici) max(imo), tr(ibunicia) pot(estate) XVI, co(nsuli) <X>III, et Imp(eratori) Caes(ari) L(ucio) Aurel(io) Vero Aug(usto), tr(ibunicia) pot(estate) II, co(n)s(uli) II. — A M(osa) a(d) F(orum) C(anninefatium) m(illia) p(assuum) XII.

AANTEEKENINGEN. — Monster. — Zie boven, N. 377.

4. *Forum Canninefatium,* onzeker; wellicht is bedoeld *Forum Hadriani.*

BATAVI, het eerst vermeld bij [Caesar], *Bellum Gallicum* IV 10 (maar deze plaats is waarschijnlijk geïnterpoleerd; verg. Deel I, blz. 46), niet genoemd door Strabo, vermeld door Lucanus, *Pharsalia* I 431 (maar in verkeerd verband; verg. Deel I, blz. 131), door Drusus onderworpen aan de Romeinen (verg. Cassius Dio LIV 32, 2; Deel I, blz. 342), daarna vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 101 (Deel I, blz. 142) en later herhaaldelijk, voornamelijk door Tacitus, *Germania* 29 en *Historiae* IV 12 (Deel I, blz. 191 en 212).

Ihm, *Realencyclopädie,* III, 118. — N. J. Krom, *De populis Germanis patriam nostram incolentibus* (Diss. Leiden, 1908), blz. 5 en volg. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme,* II 4 (1918), blz. 367 en volg.

1340 **C I L. VI 19 653**

D(is) M(anibus). Ianuariae, co(n)iugi benemerenti, fecit maritus Aur(elius) Bata[vus].

AANTEEKENINGEN. — Rome.

1341 **C I L. XIII 3707**

– – –, Verecund(us) Bataus, – – –.

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Brambach 825. — Uit een lijst van namen.

1342 **C I L. XI 1070**

[D(is)] M(anibus) Vitalis invicti retiari, natione Bataus. Hic sua virtute pariter cum adversario de[cid]it. Alacer fu[it p]ugnis. Hi[.....]n, convi[cto]r eius, [fecit].

AANTEEKENINGEN. — Parma. — Dessau 5118, Riese 2418.

2. De aanvulling is niet geheel zeker; verg. Dessau 5124.

1343 **C I L. III 4890**

Caballo Batavi f(ilio) M(arcus) Ulpius Senecio fratri.

AANTEEKENINGEN. — Rosendorf, in Noricum.

1344 **C I L. XIII 7833**

[....]lailon Madd. Garisianus Bataus.

AANTEEKENINGEN. — Heilstein, bij Gemünd in den Eifel. — Riese 2419.

1345 **C I L. XIII 8339**

[Su]lpicius [....]ttio, Nervi[us], vivus sibi et Aviae, Batav(a)e, coniugi pientissim[ae] f[ecit].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 327, Riese 2356. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 135 n. 81, en CX (1903), blz. 359.

BATAVA, echtgenoote van een Frisius, die gediend had in de Ala I Hispanorum Auriana in Raetia; verg. Dipl. LII (zie boven, N. 1095).

1346 **C I L. XIII 1340*.**

Fortunae Aug(ustae) sac(rum) pro salute itu ac reditu dd.(dominorum) nn.(nostrorum) M(arci) Aur(elii) Antonini Pii Aug(usti) et P(ublii) Septimii
3 Getae nobiliss(imorum) Caes(arum) civ(es) Batavi, <fratres et amici P(opuli) R(omani) v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)>.

AANTEEKENINGEN. — Nederland. — Orelli 177. — Zie boven, N. 407.

1347 **C I L. XIII 10 001**

67*a*. Batavos.

AANTEEKENINGEN. — Keulen, in de Verzameling-Niessen, op een lamp. — Riese 2420.

BATAVEN in de Cohortes Praetoriae; verg. C I L.VI 32 627 (zie boven, N. 1331).

H. D. J. van Schevichaven, *Epigraphie der Bataafsche krijgslieden in de Romeinsche legers* (1881).

1348 **C I L. VI 2548**

Sanctinio Probino, mil(iti) Coh(ortis) IIII Pr(aetoriae) p(iae) v(indicis), (centuriae) Patroili, nat(ione) Bataus, qui mil(itavit) in Castr(is) Praet(oriis)
3 usque die, qua exemptus est r[e]bus humanis, stipen[d(ia) ...], qui vix(it)

ann(is) XXII m(ensibus) [...] d(iebus) XVII; memoriam fecit Sanctinius Genialis, heres et frater, cura(m) agent(ibus) Fl(avio) Nobile et Verio Felice, 6 quos secundo(s) her(edes) instituit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 4476, Dessau 2040, Riese 2413.

1349 **C I L. VI 33 016**

D(is) [M(anibus)] Certin[.....], mil(iti) C(o)ho[rtis] Severia[nae]ria dio[..... .] Batavo [..... vix(it)] annis [..... ..] V Mae[....]us 3 [.....].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2415.

BATAVEN in de legiones.

1350 **C I L. III 14 403 a**

D(is) M(anibus). T(itus) Fl(avius) Maritimus, eq(ues) R(omanus) nat(us), Bataus, vixit me(n)s(es) VIII, dies XI, oras IIII, filius centurionis Leg(ionis)II 3 Par(thicae), pos(uit) (ante diem) V Kal(endas) Oct(obres) Aemiliano et Peregrino co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Knidos.

1. *eques – Bataus*. — Minder waarschijnlijk, ook om de verdeeling der woorden op de regels, is de lezing: *eq(ues) R(omanus), nat(ione) Bataus*.

3. *ante diem – consulibus*, 27 September 244.

1351 **C I L. XIII 7577**

D(is) M(anibus). Tito Flavio Germano, veter(ano) Leg(ionis) XXII Pr(imigeniae) p(iae) f(idelis), natione Bataus, annorum L, Ulpius Arvatius h(eres) 3 f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Wiesbaden. — Brambach 1517, Riese 1258. — Ritterling, *Kastell Wiesbaden* (1909), blz. 89 n. 14, pl. VIII 14.

CELERINUS FIDELIS, civis Batavus, soldaat van Legio XXX; verg. C I L. XIII 1847 (zie boven, N. 901).

BATAVI in de alae en cohortes.

BATAVI, dienend in afdeelingen van het Romeinsche leger, die naar hun stam worden genoemd; zie boven, blz. 456 en volg.

TITUS FLAVIUS ROMANUS, uit Ulpia Noviomagus, decurio van Ala I Flavia; verg. C I L. III 11 936 (zie boven, N. 1332).

1352 **C I L. XIII 3760**

[.....] Co[nsum]matu[s, eq(ues) Al(ae) Cl(audiae)] nov[a(e), na]t(ione Ba[tavus].

AANTEEKENINGEN. — Trier. — De aanvullingen zijn geheel onzeker.

1353 **C I L. III 3681 = 10 513**

[....]maloger [..], domo Betav(us), [....] Ala Hisp(anorum), [....] h(ic) s(itus) e(st); [...] dec(uriones) et no[....h]eredes p(osuerunt).

AANTEEKENINGEN. — Budapest. — Riese 1458.

1354 **C I L. III 4368**

Albanus, Balvi f(ilius), dec(urio) Ala Augusta Ituraeorum, domo Betavos, annor(um) XLII, stipendiorum XX, hic situs est. Titulum memoriae posuerunt
3 Tib(erius) Iul(ius) Reitugenus et Lucanus, dec(uriones) Ala Aug(usta) Ituraeorum.

AANTEEKENINGEN. — Raab, in Pannonia Superior. — Brambach 2003, Riese 2414.

BATAVI, vermeld in de lijst der gesneuvelde soldaten van het monument van Adamklisse; verg. C I L. III 14 214 (zie boven, N. 1138).

BATAVEN in de afdeeling der equites singulares Augusti; verg. Cassius Dio LV 24, 7 (Deel I, blz. 345); C I L. VI 3237, 3284, 32 819, 32 821, 32 843 (zie boven, N. 1333, 1335, 1336, 1337, 1334).

1355 **C I L. VI 31 162**

Herculi Magusano ob reditum domini nostri M(arci) Aureli Antonini Pii Felicis Aug(usti), equites singulares Antoniniani eius, cives Batavi sive Thraces
3 adlecti ex provincia Germania Inferiori, votum solverunt libentes merito – –.

AANTEEKENINGEN. — Rome, in de kazerne der equites singulares. — Dessau 2188, Riese 213. — Zie boven, N. 458. — Uit het jaar 219.

1. *Herculi Magusano*; zie beneden, blz. 535.

–. *ob reditum – Antonini*, de terugkomst te Rome van Elagabalus, die zijn tweede consulaat (vóór 219) heeft aanvaard te Nicomedia (verg. Cassius Dio LXXIX 8).

2. *Thraces*; verg. Suetonius, *Gaius Caesar* 55, 2.

3. *adlecti*, uitgekozen uit het leger van Germania Inferior.

1356 **C I L. VI 3220**

D(is) M(anibus). T(ito) Aur(elio) Probo, eq(uiti) sing(ulari) Aug(usti),
tur(mae) Marini, nat(ione) Bataus; v(ixit) a(nnis) XXXIIX, mil(itavit) a(nnis)
3 XIIX. T(itus) Aur(elius) Verax et T(itus) Aur(elius) Tacitus h(eredes) a(mico)
o(ptimo) f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2407.

1357 **C I L. VI 3223**

D(is) M(anibus). T(ito) Aur(elio) Scribonio, equit(i) sing(ulari) Aug(usti),
natione Bataus, turma(e) Aur(elii) Sanctini; vixit ann(is) XXVIIII, milit(avit)
3 ann(is) XI. Aelius Magio (centurio) heres et Aur(elius) Marcus Secus her(es)
amico optimo f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2408.

1358 **C I L. VI 3240**

D(is) M(anibus). Candidinius Verax, eq(ues) sin[g(ularis)] Imp(eratoris)
n(ostri), natione Badaus; vixit ann(is) XX, stip(endiorum) IV, t(urmae)Proclini;
3 cur(a) Candidinio Spectato fratre ipsius.

D(is) M(anibus). Candidinius Spectatus, eques sing(ularis) Imp(eratoris)
n(ostri), nat(ione) Badaus; vixit annis XXX, stip(endiorum) XI, tur(mae)
6 Proclini; cur(a) Genialn[io] Vindice.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2409.

1359 **C I L. VI 3289**

D(is) [M(anibus)]. Superimo Peregrin[o, eq(uiti) sing(ulari) Aug(usti)],
Castr(a) Nova, nat(ione) Ba[tavo; vix(it) an(nis) ... men(sibus)] V dieb(us)
3 XVII, mil[it(avit) an(nis)].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2410.

1360 **C I L. VI 37 255**

D(is) M(anibus). Ulpius Valentinus, eques sing(ularis) Imp(eratoris) nost(ri),
nati(one) B(atavus), vix(it) ann(is) XXVIII, stip(endiorum) X, t(urmae)
3 Vitalis, C(aius) Claud(ius) Iulian[us] et Domitius Secu(n)dus a(mico) b(ene)-
m(erenti) f(aciendum) c(uraverunt).

AANTEEKENINGEN. — Rome, bij Tor Pignattara.

2. *B(atavus)*, mogelijk *Bessus*.
3. *Iulianus*; op den steen staat *Iuliano*.

1361 **C I L. VI 32 812 a**

[....]XXI[...]l[... , natione] Bataus, t[urmae...] Fl(avi) Lectu[.....] amico [optimo] fac[iendum curavit].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2412.

1362 **C I L. VI 32 834**

[.....]ri, [eq(ues) sing(ularis)] Aug(usti), t[urmae.....]ni Valen[t.....], nat(ione)] Bataus, U[lpia Noviomago].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2411.

BATAVEN in de persoonlijke lijfwacht der leden van het keizerlijk huis (de corpore custodes) in den tijd der keizers van Tiberius tot Nero; verg. Suetonius, *Gaius Caesar* 43 (Deel I, blz. 294).

1363 **C I L. VI 8804**

Linus, Ti(beri) Claudi Caesaris Aug(usti) corporis custos, dec(uria) Epagati, natione Batavus, vix(it) ann(is) XX [...], h(ic) s(itus) e(st). Posuit Macer, heres 3 eius, ex Collegio Germanorum.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2397.

1364 **C I L. VI 8807**

Paetinus, Ti(beri) Claud(ii) Caisar(is) Aug(usti) corp(oris) cust(os), dec(uria) Pacati, nat(ione) Bata(v)us; vix(it) ann(is) XX; h(ic) s(itus) e(st). Pos(uit) 3 Virus, dec(uria) Pacati, h(eres) eius, ex Col(legio) Germa[n(orum)].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 7420, Dessau 1725, Riese 2398.

1365 **C I L. VI 4341**

Valens Germanus, Germanicianus Ti(beri) Caesaris Augusti, natione Ataeus, v(ixit) a(nnis) XXXV.

AANTEEKENINGEN. — Rome, in het graf van de vrijgelatenen en slaven van Keizer Claudius en de kinderen van Germanicus. — Dessau 1717, Riese 2396.

1. *Germanicianus*, omdat hij behoorde tot de familia van Germanicus Caesar.
2. *Ataeus*, waarschijnlijk is bedoeld *Batavus*.

1366 **C I L. VI 8802**

Alcimachus, Neronis Claud(ii) Caisar(is) Aug(usti) Ger(manici) corpor(is) cust(os), dec(uria) Albani, nat(ione) Bataus, vix(it) ann(is) XXXV, h(ic) s(itus)

3 e(st). Posuit Batavus dec(uria) Montani, her(es) eius, ex Coll(egio) Ger(manorum).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 3538, Dessau 1729, Riese 2399. — Deze inscriptie wordt vermeld, te zamen met C I L. VI 8803, in een brief van Nic. Heinsius aan Ioh. Smetius (Rome, 16 Febr. 1647), bewaard in het museum te Nijmegen; gedrukt bij G. C. In de Betouw, *De columna milliaria* (1783), blz. 19.

1367 **C I L. VI 8803**

Ti(berius) Claudius Chloreus, Neronis Claudi Caesaris Aug(usti) corporis custos, dec(uria) Spiculi, natione Bataus, vix(it) ann(is) XL, h(ic) s(itus)
3 e(st). Posuerunt Ti(berius) Claudius Diadumenus et Censor, dec(uria) Spiculi, heredes eius, ex Collegio Germanorum.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1730, Riese 2400.

1368 **C I L. VI 8806**

Nobilis, miles Impera(toris) Neronis Aug(usti) corp(oris) cust(os), dec(uria) Rabuti, nat(ione) Bataus, milit(avit) an(nis) II, vix(it) an(nis) XX, h(ic) s(itus)
3 e(st). Posuit Baebius, d(ecuria) Rabuti, heres.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 1727, Riese 2401.

CANNANEFATES, CANANEFATES, CANNENEFATES of CANINEFATES, etc., het eerst genoemd door Velleius II 105 (Deel I, blz. 112–113), waar de overlevering onzeker is; Plinius, *Naturalis historia* IV 101 (Deel I, blz. 142); Tacitus, *Historiae* IV 15 etc., *Annales* IV 73 en XI 18 (Deel I, blz. 213, 273 en 275); verg. de *Matres Hiannanefates* of *Cannanefates* (zie beneden, blz. 551); *Mercurius Channini* (zie beneden, blz. 552) heeft met de Cannanefates waarschijnlijk niets te maken.

Ihm, *Realencyclopädie*, III, 1484. — Krom, *De populis Germanis*, blz. 6 en volg. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 368 en volg.

GANNASCUS, natione Canninefas, vermeld door Tacitus, *Annales* XI 18 (Deel I, blz. 275), in het jaar 47.

Stein, *Realencyclopädie*, VII, 707.

BRINNO, Canninefas, vermeld in het jaar 69 als leider van den opstand tegen de Romeinen; verg. Tacitus, *Historiae* IV 15 (Deel I, blz. 213).

Henzen, *Realencyclopädie*, III, 854. — *Prosopographia*, I (2de uitg.), blz. 369 n. 152.

1369 **C I L. III 5914**

D(is) M(anibus). L(ucio) Octavio L(uci) f(ilio) Maximillo Mirio, civi Cana-(ne)f(ati); [vixit] an(nis) XX; Marenia co(niunx).

AANTEEKENINGEN. — Pföring, in Raetia. — Orelli 4973, Riese 2428. — Alleen bekend uit een zeer slecht afschrift, dat luidt: *D. M. loceaneolo maximillio mirio civicanae an. XX Marenia cc*; verg. Mommsen, *Gesammelte Schriften*, VIII, blz. 115 n. 10.

1370 **C I L. VI 34 773**

[.....], natione Canin[efas], Fortu[...] mater f(ilio) p(ientissimo) in [.....].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Verg. *Corpus inscr. lat.* VI, blz. 3919.

TITUS FLAVIUS VICTORINUS, centurio van Legio XXX Ulpia Victrix, waarschijnlijk een Cannanefas; verg. C I L. XIII 8219 (zie boven, N. 868); zie ook C I L. XI. 3891.

CANNANEFATES, dienend in legerafdeelingen, die naar hun stam worden genoemd; zie boven, blz. 466 en volg.

CANNANEFAS (?), duplicarius van Ala Praetoria; verg. C I L. XIII 8310 (zie boven, N. 918).

HEMILIUS LASCIUS, civis Cannanefas, soldaat in Cohors I Latabiensium; verg. C I L. XIII 8316 (zie boven, N. 938).

CANANE(FAS), genoemd in de lijst der gesneuvelde soldaten van het monument van Adamklisse; verg. C I L. III 14 214 (zie boven, N. 1138).

1371 **C I L. VI 3203**

D(is) M(anibus). T(ito) Aur(elio) Felici, eq(uiti) sing(ulari) Aug(usti), tur(mae) Ulpi Victoris, nat(ione) Canonefas; v(ixit) a(nnis) XXVIII, mil(itavit)
3 a(nnis) X. T(itus) Aur(elius) Verax vix. (vexillarius) amico optimo f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2427.

MARSACI of MARSACII, genoemd door Plinius, *Naturalis historia* IV 101 en 106 (Deel I, blz. 142 en 144) en Tacitus, *Historiae* IV 56 (Deel I, blz. 229); verg. de *Matres Marsacae*, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8632 (zie beneden, blz. 552).

Krom, *De populis Germanis*, blz. 8 en volg. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 404 en volg. — H. A. Wackernagel, *Realencyclopädie*, XIV, 1964.

MARSACUS, zoon van Lucius Crispus, ruiter in Ala Afrorum; verg. C I L. XIII 8303 (zie boven, N. 1002).

MANSUETUS, civis Marsacus, soldaat in Cohors III Lusitanorum; verg. C I L. XIII 8317 (zie boven, N. 941).

1372 **C I L. VI 3263**

D(is) M(anibus). T(ito) Hortesio Mucroni, nat(ione) Marsaquio; v(ixit) an(nis) XXXXV. Ael(ius) Verinus, arm(orum) cust(os), eq(ues) sing(ularis) 3 Aug(usti), fratri f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2429.

§ 4. — VETERA, CIVITAS ULPIA TRAIANA, TRAIANENSES, BAETASII. CUGERNI, SUGAMBRI, USIPI.

VETERA of CASTRA VETERA, Romeinsch legerkamp bij Xanten, gebouwd in den tijd van Augustus, het eerst vermeld door Tacitus, *Annales* I 45 (Deel I, blz. 255), veroverd door Civilis in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 60 (Deel I, blz. 232).

H. Lehner, *Vetera* (*Römisch-Germanische Forschungen*, IV, 1930).

1373 **C I L. VIII 9414**

Caiu[s], ex Veteribu[s, an(norum) ..., stip(endiorum)] XVI. Decessit [....] Q(uintus) Balienis f(ilius) S[.....] annorum L d[.....], 3 h(ic) s(itus) e(st). S(it) t(ibi) t(erra) l(evis).

AANTEEKENINGEN. — Cherchel (Caesarea). — Riese 2390.

CIVITAS ULPIA TRAIANA, waarschijnlijk eerst later COLONIA ULPIA TRAIANA, Romeinsche stad bij Xanten; verg. de inscripties C I L. XIII 8036 (zie boven N. 498) en 8643 (zie boven, N. 447).

P. Steiner, *Xanten: Katalog der Sammlung* (1911).

1374 **C I L. XIII 8695**

Fines vici.

AANTEEKENINGEN. — Bij Kleef, op een steen in den vorm van een molensteen, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, N. 44). — Brambach spur. 18, Riese 2393. — Aan de echtheid der inscriptie werd vroeger, waarschijnlijk ten onrechte, getwijfeld.

TITUS TERTINIUS, aedilicius der Civitas Ulpia Traiana, decurio en duumvir quinquennalis, vermeld in een inscriptie, gevonden bij Houthem-Sint Gerlach; zie boven, **N. 33, 34 en 35.**

MARCUS VITALINIUS, decurio der Civitas Ulpia Traiana, quaestoricius en duumvir quinquennalis, vermeld in een inscriptie, gevonden bij Houthem-Sint Gerlach; zie boven, **N. 33.**

1375 **C I L. XIII 8617**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) M(arcus) R(....) R(....), d(ecurio) C(ivitatis) U(lpiae) T(raianae), restituit.

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Brambach 213, Riese 2385.

1376 **C I L. XIII 8807**

Dianae Iunianius Amabilis, IIIIII vir (sevir) Aug(ustalis) C(ivitatis) U(lpiae) T(raianae), ex iussu ipsius l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Voorburg. — Dessau 7065, Riese 2386. — Zie boven, N. 349.

1377 **C I L. XIII 8742**

Sex(to) Secundio Papiria (tribu) Felici, (seviro) Augustali C(ivitatis) U(lpiae) T(raianae), t(estamento) p(oni) iussit; h(eres) f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 2387. — Zie boven, N. 152.

CIVES TRAIANENSES of TROIANI.

1378 **C I L. XIII 1976**

D(is) M(anibus) et memoriae aet(ernae) Adiutoriae Perpetu(a)e femin(a)e dulcissim(a)e, civi Traiane(n)si, qu(a)e vixit annis XXXXVII. Iulius Vallio
3 coniugi karissim(a)e ponendum curavit et sibi vi(v)us ponendum curavit et sub ascia dedicavit.

AANTEEKENINGEN. — Lyon. — Riese 2388.

1379 **C I L. VII 920**

Dis Manibus Marci(i), Troiani, Augustini fi(lii); tum(ulum) faciendum curavit Ael(ia) Ammilusima coniux kariss(ima).

AANTEEKENINGEN. — Carlisle.

1380 **C I L. VII 924**

Dei Herc[ulis In]victi con[sor]tibus pro s[alute] commiliton[um] Barbaroru[m] ob virtu[tem] P(ublius) Sextantiu[s, ex Civi]tate Traia[nensi].

AANTEEKENINGEN. — Carlisle (Luguvallium). — Riese 2384.
2. *Publius – Traianensi.* — Mogelijk te lezen: *Pompeius Sextius Antius ex Civitate Traianensium.*

1381 **C I L. XIII 2034**

D(is) M(anibus) et memoriae aeternae Valeri Honorati iuvenis optimi, qui vix(i)t annis XXIII m(ensibus) I d(iebus) XVI, natione Troianensis, Ianua-
3 rinia Ianuaria mater morte eius orbata filio pientissimo dulcissimoq(ue) posterisq(ue) suis p(onendum) c(uravit) et sub asc(ia) de[dicavit].

AANTEEKENINGEN. — Trion bij Lyon (Lugdunum). — Riese 2389.

TRAIANENSES in de Cohortes praetoriae.

1382 **C I L. VI 32 536**

---. – Coh(ortis) III Pr(aetoriae) p(iae) v(indicis). --- (Centuriae) Comici: ---; M(arcus) I[....]dius Serenus, Traiana; ---.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2379. — Uit een lijst van soldaten der Cohortes praetoriae.

1383 **C I L. VI 32 627**

---. (Centuriae) Marciani: --; M(arcus) Priscinius Cantarus, Trai(a-nensis); ---.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2379. — Uit een lijst van soldaten der Cohortes praetoriae. — Zie boven, N. 1331.

1384 **C I L. VI 32 624**

---. – Coh(ortis) IIII Pr(aetoriae) p(iae) v(indicis). (Centuriae) Fulcini Rufi: ---; M(arcus) Aur(elius) M(arci) f(ilius) Auc(....) Avitus,
3 Troian[a]; ---.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2379. — Uit een lijst van soldaten der Cohortes praetoriae.

TRAIANENSES in de legiones.

1385 **C I L. VIII 2964**

D(is) M(anibus). L(ucio) Privato Victorino, Traian(ensi), (centurioni) Leg(ionis) III Aug(ustae), [....].

AANTEEKENINGEN. — Lambaesis.

1386

L(ucius) Valerius Pap(iria tribu) Verinus, Tra(ianensis), vet(eranus) L(egionis) X G(eminae) p(iae) f(idelis) [.....].

AANTEEKENINGEN. — Carnuntum. — R. Egger, *Der Römische Limes in Oesterreich*, XVI (1926), blz. 122; *Année épigraphique*, 1929, n. 223.

1387 **C I L. XIII 8652**

Dis Manibus. M(arco) Vetti(o) Saturnini(o), vet(erano) Leg(ionis) XXII P(rimigeniae) p(iae) f(idelis), civi Traianensi, M(arcus) Antonius Honorat[us 3].

AANTEEKENINGEN. — Xanten, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 141 n. U. 89; *Steindenkmäler*, n. 631). — Brambach 199, Riese 1268.

1388 **C I L. XIII 8090**

C(aius) Iulius C(ai) f(ilius) Papiria (tribu) Verecundus, Trai(anensis), stip(endiorum) XIII, (centuriae) Inulani Proculi. H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans het museum aldaar (*Führer*, blz. 137 n. 16314; *Steindenkmäler*, n. 637). — Riese 2383.

TRAIANENSES in de alae en cohortes.

1389 **C I L. VII 323**

[....]acaduno, Ulp(ia) Trai(ana), em(erito) Al(ae) Petr(ianae), Martius f(ilius) p(onendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Old Perith. — Riese 2382.

TIBERIUS ULPIUS ACUTUS, duplicarius van Ala Sulpicia, singularis consularis in het jaar 187; verg. de inscriptie C I L. XIII 8185 (zie boven, N. 597).

LUCIUS SEPTIMIUS PEREGRINUS ADELFUS, Traianensis, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 1892 (zie boven, N. 1060).

1390

D(is) M(anibus). M(arcus) Ulp(ius) M(arci) f(ilius) Ulpi(a tribu) Ianuarius, Traia(nensis), s(tipendiorum) XVIIII, an(norum) XXXVII [.....].

AANTEEKENINGEN. — Chester (Deva). — Riese 2382*a*. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 551 n. 1093.

TRAIANENSES in de afdeeling der equites singulares Augusti.

1391 **C I L. VI 3296**

D(is) M(anibus). M(arcus) Ulpius Avitus, Ulpia Traiana, eq(ues) sing(u-
laris) Aug(usti), tur(ma) Sex(ti) Ingenui, vix(it) ann(is) XLV, mil(itavit) ann(is)
3 XXV. M(arcus) Ulpius Firmus, tur(ma) Ulpi Verati, heres eius, faciendum
curavit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2381.

BAETASII, vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 106 (Deel I, blz. 144) en door Tacitus, *Historiae* IV 56 en 66 (Deel I, blz. 229 en 235); verg. de *Cohors I Baetasiorum* (zie boven, blz. 468).

Ihm, *Realencyclopädie*, II, 2762.

1392 **C I L. III 3079**

L(ucius) Servili[us] P(ubli) f(ilius) Ser[...], Baitasius, [h(ic)] s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Issa (Lissa), een eiland aan de kust van Dalmatia. 1. *Baitasius*, voor Baetasius, niet geheel zeker.

1393 **C I L. XIII 6781**

[..... m(iles) L]eg(ionis) I Ger(manicae), [Baet]asius, [.... ex v]oto
l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Mainz.

1394 **C I L. XIII 7025**

Annauso Sedavonis f(ilius), cives Betasiu[s, eq(ues) Al(ae)] II Flavia[e....].

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Brambach 981, Riese 1450.

1395 **C I L. VI 31 140**

Iovi optumo maximo Iunoni Minervae Marti Victoriae Herculi Fortunae
Mercurio Felicitati Saluti Fatis Campestribus Silvano Apollini Dianae Eponae
3 Matribus Sulevis et Genio Sing(ularium) Aug(usti) veterani, missi honesta
missione ex eodem Numero ab Imp(eratore) Traiano Hadriano Aug(usto),
p(atre) p(atriae), C(aio) Serio Augurino C(aio) Trebio Sergiano co(n)s(ulibus)
6 l(aeti) l(ibentes) m(erito) v(otum) s(olverunt).

Suburano et Marcello co(n)s(ulibus): M(arcus) Arrad(...) Priscus, Traia-
nenses Baetasius; ---; M(arcus) Ulp(ius) Optatus, Traianensis Baetasius;
9 ---; C(aius) Iul(ius) Crescens, Traianensis Baetasius; ---.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 2181, Riese 2380.

5. *Gaio Serio – consulibus*, in het jaar 132.

7. *Suburano – consulibus*, in het jaar 104, waarschijnlijk het jaar toen zij in het corps der equites singulares zijn ingelijfd.

1396 **C I L. VI 8808**

Phoebus, Neronis Claud(ii) Caesaris Aug(usti) corp(oris) cust(os), dec(uria) Rabuti, nat(ione) Baetesius, mil(itavit) an(nis) VIII, vix(it) an(nis) XXV;
3 h(ic) s(itus) e(st). Posuit Gnostus, dec(uria) eadem, heres eius ex Colleg(io) German(orum).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 7422, Dessau 1728, Riese 2395.

CUGERNI of CUBERNI, vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 106 (Deel I, blz. 144), door Tacitus, *Historiae* IV 26; V 16 en 18 (Deel I, blz. 221, 244 en 245); verg. de *Cohors I Cugernorum* of *Cubernorum* (zie boven, blz. 469).

Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 1741. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 400 en volg.

1397 **C I L. III 2712**

M(arcus) Elvadius Macrinus, eq(ues) Alae Claudiae novae, dom(o) Cugernus, ann(orum) XXX, stipen(diorum) XII, t(estamento) f(ieri) i(ussit). Ti(berius)
3 Claudius Aurelius her(es) pos(uit).

AANTEEKENINGEN. — Kossute, in Dalmatia. — Henzen 6726, Riese 2394.

SUGAMBRI, reeds vermeld door Caesar, *Bellum Gallicum* IV 16–19 en VI 35 (Deel I, blz. 60) en Strabo IV 3, 4, C. 194; VII 1, 3, C. 291 (Deel I, blz. 101 en 105), later herhaaldelijk; verg. de *Cohortes* genoemd naar den stam der Sugambri (zie boven, blz. 470 en volg.).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 393 en volg. — Schönfeld, *Realencyclopädie*, IV A, 659.

MAELO, Koning van de Sugambri, vermeld in de *Res gestae* van Augustus (*Monumentum Ancyranum* VI 32; zie boven, N. 410); verg. Strabo VII 1, 4, C. 291 (Deel I, blz. 106); zijn broeder Baetorix en diens zoon Deudorix worden vermeld door Strabo VII 1, 4, C. 292 (Deel I, blz. 106).

Stein, *Realencyclopädie*, XIV, 244.

USIPI, USIPII of USIPETES, het eerst vermeld, tezamen met de Tencteri, door Caesar, *Bellum Gallicum* IV 1 en volg. (Deel I, blz. 43 en volg.), later genoemd bij gelegenheid van hun aanval op het land aan den Middel-Rijn in het jaar 69; verg. Tacitus, *Historiae* IV 37 (Deel I, blz. 228); verg. de *Cohors Usiporum* (zie boven, blz. 473).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 405 en volg.

§ 5. — Tungri, Eburones, Sunuci, Texandri.

Tungri, het eerst genoemd door Plinius, *Naturalis historia* IV 106 en XXXI 12 (Deel I, blz. 144 en 153) als een *civitas Galliae*, vermeld door Tacitus, *Germania* 2 (Deel I, blz. 187); *Historiae* IV 55, 66 en 79 (Deel I, blz. 229, 235 en 242), door Ptolemaeus, *Geographia* II 9, 5 (Deel I, blz. 312) genoemd onder de civitates van Belgica, door Hyginus, *De condicionibus agrorum* (Deel I, blz. 283) genoemd als een deel van Germania, zeker behoorend tot Germania in de 4de eeuw; verg. Ammianus Marcellinus XV 11, 7 (Deel I, blz. 426); *Notitia Galliarum* VIII (Deel I, blz. 561); *Notitia dignitatum*, Occ. XLII 43 (Deel I, blz. 574); verg. verder de inscripties C I L. III 14 416 (zie beneden, N. 1403), C I L. XIII 3592 geplaatst door een centurio van Legio III Cyrenaica, 3605 geplaatst door een centurio van Legio I Minervia (zie boven, N. 450), 3595 geplaatst door een centurio van Legio IV, het diploma militare van Flémalle (Dipl. XXIX; zie boven, N. 1087), 3593 geplaatst door *cives Romani* van een Numerus Gaesatorum (zie boven. N. 1080) en de beide eerstvolgende inscripties (N. 1398 en 1399).

E. Stein, *Die kaiserlichen Beamten*, blz. 17 en volg.

1398 **C I L. XIII 3620**

D(is) M(anibus). Acceptus Victoris (filius) sibi et Ammaî suae co(n)iu[g(i)] e[t] Vic[t]orio Victorino, b(ene)f(iciario) co(n)s(ularis), [f]ratri posuit.

Aanteekeningen. — Namen. — Waltzing, *Musée belge*, VII (1903), blz. 336.

2. *beneficiario consularis*. — Deze titel bewijst dat Namen tot Germania Inferior behoorde, want in Gallia Belgica had de gouverneur niet den titel van consularis.

1399 **C I L. XIII 12 567**

C(lassis) G(ermanica) p(ia) f(idelis).

Aanteekeningen. — Rumpt bij Rupelmonde aan de Schelde, stempel op een dakpan. — Riese 1804. — Zie boven, N. 955. — Deze vondst bewijst, dat er aan de Schelde een station was voor de *Classis Germanica*.

1400

Dis Manibus. C(aius) Venuleius Flaccinus Furcatus Augusti n(ostri) l(ibertus), Tungris ex veneficio [.....] annis; monumentum faciendum
3 curaverunt Venuleiani (liberti) Dromo et Verna patrono suo, heredes optume meriti.

Aanteekeningen. — Teos. — *Année épigraphique*, 1924, n. 45. — R. Demangel et A. Laumonier, *Bulletin de correspondance hellénique*, XLVI (1922), blz. 352.

2. *Tungris ex veneficio [obiit; vixit] annis*, hij stierf in het gebied van de civitas der Tungri door vergif; het aantal der jaren van zijn leeftijd wordt niet opgegeven.

1401 **C I L. XIII 8003**

Her[culi] C(aius) Au[relius] Cl(audia tribu) V[erus ?], c(urator) C(ivitatis) T[ungrorum?], d(ono) d(edit).

AANTEEKENINGEN. — Endenich, thans in het museum te Bonn. — Brambach 403, Riese 2595.

1402 **C I L. XIII 3599**

C(aius) Gracileius Simi[l]i[s], aedil(is) C(ivitatis) T(ungrorum), sibi [f]e[cit] et Quinto liber[to]. — Audax et Quintu[s hic siti sunt].

AANTEEKENINGEN. — Gors-op-Leeuw, in Belgisch Limburg. — Riese 2596. — Zangemeister, *Bonner Jahrbücher*, LXXXI (1886), blz. 83; verg. H. Schuermans, *Bulletin des Commissions*, XXIX (1890), blz. 230–231; verg. blz. 325.

1. *Gaius Gracileius Similis, aedilis* van de *Civitas Tungrorum*, bezat waarschijnlijk te Gors-op-Leeuw een landhuis en is daar begraven.

1403 **C I L. III 14 416**

T(ito) Aurelio T(iti) fil(io) Papir(ia tribu) Flavino, primipilari et principi ordinis Col(oniae) Oesc(ensium) et buleutae Civitatu[m] Tyranorum, Dionysio-
3 pol(eos), Marcianopol(eos), Tungroru[m] et Aquincensium, patron[o] collegi fabr(um), honorat[o] a divo Magno Antonino Aug(usto) (sestertium quinquaginta) milia n(ummum) et (viginti quinque) [et] gradum promotionis [ob] alacritatem
6 virtu[tis adv]ersus hostes Ca[rpos] et res prospere et va[lide ges]tas. Cl(audius) Nicom[edes], buleuta Civitatis [Tyra]norum, amico dign[issimo], l(oco) d(ato) d(ecurionum) d(ecreto).

AANTEEKENINGEN. — Gigen (Ulpia Oescus), aan den Donau, in Bulgarije. — Dessau 7178, Riese 2597. — Uit den tijd na den dood van Keizer Caracalla (218).

2. *buleutae*; verg. Dessau 1465.

2. *Civitas Tyranorum*, nu Akkerman aan de zuidkust van Rusland.

4. *honorato*, met geschenken in geld, één van 25 000 en één van 50 000 *sestertii*, in plaats van de vroegere *dona militaria*.

CIVES TUNGRI, vermeld te Fectio; verg. de inscriptie C I L. XIII 8815 (zie boven, N. 297).

1404 **C I L. VI 10 177 = 33 977**

Diis Manibus M(arci) Ulpi Felicis Mirmillonis veterani; vixit ann(is) XXXXV, natione Tunger. Ulpia Syntyche liberta coniugi suo dulcissimo
3 bene merenti et Iustus filius fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 5104, Riese 2599.

1405 **C I L. III 12 030**

5. Felices Tun(gri).

AANTEEKENINGEN. — Deutsch-Altenburg, op een gouden ring. — Riese 2600.

1406 **C I L. VI 32 623**

– – – – [(Centuria)]: – – – [. . .]inus Tung(er); – – –.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2592. — Uit een lijst van soldaten der Cohortes praetoriae.

1407 **C I L. III 5450**

Host(ilius) Tunger et Ingenua Vicari f(ilia) v(ivi) f(ecerunt) sib(i) et Tacito f(ilio), m(iliti) C(o)hor(tis) VII Pr(a)e(toriae), an(norum) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Semriach, in Noricum. — A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXVI (1905), blz. 50.

TUNGRI, dienend in de legerafdeelingen, die naar hun stam worden genoemd; zie boven, blz. 473 en volg.

TUNGRI, genoemd in de lijst der gesneuvelde soldaten van het monument van Adamklisse; verg. C I L. III 14 214 (zie boven, N. 1138).

OCLATIUS, een Tunger, signifer der Ala Afrorum; verg. Finke, *Neue Inschriften*, n. 304 (zie boven, N. 1000).

1408

D(is) M(anibus). Chartius Pagaduni, eques Al(ae) Aug(ustae) Singi. (Singularium), natione Tunger, an(norum) XXXV; Valens Ianuari (filius) 3 h(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Wels. — Riese 2593. — *Jahrbuch für Altertumskunde*, II (1908), blz. 30*a*.

1409 **C I L. III 12 361**

Sulpicius Massa, veter(anus) Alae Hispan(orum), nat(ione) Tung(er); vix(it) ann(is) LX; mer(uit) an(nis) XXXV. H(ic) s(itus) e(st). Coniux Pieris 3 f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Guljanci, in Moesia Inferior. — Riese 1460.

1. *Massa*; verg. de inscripties C I L. III 5492, VII 1342, X 1504, XII 166.

1410 **C I L. III 15 163**

Ti(berius) Claudiu[s], Aedi f(ilius), Al[. Tun]ger, e[q(ues) Al(ae].

AANTEEKENINGEN. — Alt-Ofen. — Riese 2594.

1411 **C I L. XIII 7036**

Freioverus Veransati f(ilius), cives Tung(er), eq(ues) ex Coh(orte) I Astu-
r(um), an(norum) XL, stip(endiorum) XXII, h(ic) s(itus) e(st). T(estamento)
3 f(ieri) i(ussit). H(eres) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Zahlbach, bij Mainz. — Brambach 1231, Dessau 2575, Riese 1545.

EBURONES, het eerst genoemd door Caesar, *Bellum Gallicum* II 4 (Deel I, blz. 37), onder de Germani cisrhenani, later herhaaldelijk vermeld.

Ihm, *Realencyclopädie*, V, 1902. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, IV 2, blz. 394 en volg.

1412 **C I L. XIII 6216**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Iunoni Reg(inae) Intamelus Eburo et Firmia Lucia ex voto in s(uo) p(osuerunt).

AANTEEKENINGEN. — Worms. — Brambach 905, Riese 2971.

1. *Eburo*. — Uit deze inscriptie blijkt, dat de Eburones nog bestonden als volksstam na de oorlogen van Caesar (*Bellum Gallicum* VI 34, 8; Deel I, blz. 59).

SUNUCI, vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 106 (Deel I, blz. 144) en door Tacitus, *Historiae* IV 66 (Deel I, blz. 235); verg. de *Cohors I Sunucorum* (zie boven, blz. 486) en de *Dea Sunuxal* (zie beneden, blz. 559); verg. de slecht overgeleverde inscripties C I L. V 5626 en XIII 2647.

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 432. — Keune, *Realencyclopädie*, IV A, 1270.

1413 **C I L. XIII 11 983**

Matronis Aufaniabus [. . .] vicani [. . . .] ecc[. .].

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 193 n. 20748; *Steindenkmäler*, n. 277). — Riese 2378.

1. *vicani*, van een *vicus* der Sunuci.

1414 **C I L. XIII 1882**

D(is) M(anibus) et memoriae aeternae Quintini Augusti, optio[ni]s Leg(io-
nis) XXII P(rimigeniae) p(iae) f(idelis); Iu[. . .]ia Clhevvia, [domo S]inuco,
3 coniux pientissima, faciendum curavit et sub ascia dedicavit.

AANTEEKENINGEN. — Lyon (Trion). — Riese 1278.
2. *Iu[...]ia Clhevvia*, wellicht te lezen *Iuventia Chleuvia*.

SUNUCI, dienend in Cohors II Nerviorum; verg. de inscriptie *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 134 n. 103 (zie boven, N. 1260).

ALBANUS, een Sunucus, voor wiens zoon als oudgediende van Cohors I Sunucorum in het jaar 124 is uitgevaardigd Dipl. XLIII (zie boven, N. 1091).

GAIUS SUNICIUS FAUSTUS, trierarchus der Classis Germanica in het jaar 160; verg. C I L. XIII 8036 (zie boven, N. 498).

TEXANDRI of TEXUANDRI, genoemd door Plinius, *Naturalis historia* IV 106 (Deel I, blz. 144); verg. de *Pagus Taxandria*.
W. C. Ackersdijck, *Taxandria* (1841). — Krom, *De populis Germanis*, blz. 9 en volg.

1415 **C I L. XIII 6239**

D(is) M(anibus). Val(erius) Rom[....], ci(vis) Tex[ander], qu[i] m[ilitavit.....].

AANTEEKENINGEN. — Bij Worms. — Riese 2602.
1. *Texander*, of *Texuander*, de tekst is evenwel geheel onzeker.

VELDES TEXU(ANDER), genoemd in de lijst der gesneuvelde soldaten op het monument te Adamklisse; verg. C I L. III 14 214 (zie boven, N. 1138).

TEXANDRI, dienend in Cohors II Nerviorum; verg. de inscriptie *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 134 n. 103 (zie boven, N. 1260).

PAGUS CATUALINUS, vermeld in een inscriptie, gevonden bij Houthem-Sint Gerlach (zie boven, N. 33), wellicht de plaats, die als *Catualium* wordt genoemd op de *Tabula Peutingeriana* (Deel I, blz. 543).
Ihm, *Realencyclopädie*, III, 1795.

PAGUS CONDRUSTIS, dat wil zeggen, personen uit dezen pagus afkomstig, die dienen in Cohors II Tungrorum, vermeld in de inscriptie C I L. VII 1073 (zie boven, N. 1245); verg. de Condrusi, die genoemd worden door Caesar, *Bellum Gallicum* II 4 (Deel I, blz. 37) etc. onder de Germani cisrhenani, de *Numerus Condrusorum* vermeld in de inscriptie C I L. VII 1234 (zie boven, blz. 486) en het landschap Condroz, tusschen Lüik en Namen.
Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 859.

PAGUS VELLAUS, dat wil zeggen, personen uit dezen pagus afkomstig (wellicht Vellavii, genoemd door Caesar, *Bellum Gallicum* VII 75, 5 en Strabo IV 2, 2, C. 190), die dienen in Cohors II Tungrorum, vermeld in de inscriptie C I L. VII 1972 (zie boven, N. 1236).

1416

[Deo] Marti Leno [s]ive Ocelo Vellaun(o) et Num(inibus) Aug(usti) M(arcus) Nonius Romanus ob immunitat(em) colleg(ii) d(onum) d(e) s(uo) d(edit), Gla-
3 brion(e) et H[o]mulo co(n)s(ulibus) (ante diem) X k(alendas) Sept(embres).

AANTEEKENINGEN. — Caerwent (Venta Silurum). — Dessau 9302. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 524 n. 1009.

1. *Marti Leno*; verg. Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 1949 en 1956.
2. *Glabrione – Septembres*, 23 Augustus 152.

1417 **C I L. XII 2373**

Aug(usto) sacr(um) Deo Mercurio Victori Macniaco Vellauno C(aius) Capitoius Macrinus restituit.

AANTEEKENINGEN. — Hières. — Dessau 4602.

1. *Mercurio – Vellauno*; verg. Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 1956.

§ 6. — NERVII, MORINI, MENAPII, TURNACENSES.

NERVII, het eerst genoemd door Caesar, *Bellum Gallicum* II, 4, 8 (Deel I, blz. 37); verg. Strabo IV 3, 4, C. 194 (Deel I, blz. 101), later de *Civitas Camaracensium*; verg. *Notitia Galliarum* VI (Deel I, blz. 560); verg. de legerafdeelingen, die naar dezen stam worden genoemd (zie boven, blz. 486 en volg.), en de *Matres Nervinae* (zie beneden, blz. 567).

1418

Genio Nerviorum Pardin(ius) Paternus posuit.

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 23 n. 57; *Année épigraphique*, 1931, n. 29.

1419 **C I L. XIII 3571**

[Imp(eratori)] Caes(ari) [M(arco) Aur(elio) Seve]ro Alexan[dro Pio Fel]ici Aug(usto) [Civitas] Nervior(um).

AANTEEKENINGEN. — Bavay.

LUCIUS OSIDIUS [.....], de zoon van Quietus, een Nervius, priester bij het altaar van Roma en Augustus te Lyon; verg. C I L. XIII 1702 (zie boven, N. 1296).

1420 **C I L. XIII 3572**

Tib(erio) Iul(io) Tiberino, II(duum)vir(o) Ner(viorum), Q(uintus) Titius Vilicus, lict(or).

AANTEEKENINGEN. — Bavai, thans in het Cabinet des médailles te Parijs (wellicht niet echt).

1421 **C I L. XIII 3573**

D(is) M(anibus). Q(uinto) Pomp(eio) Crispo e[t] Tarq(uiniae?) Secund[ae] Pomp(eius) Victo[r f(ilius)] parentib(us) fec[it].

3 D(is) M(anibus). M(arcus) Pomp(eius) Victor, q(uaestor) c(ivium) R(omanorum) C(ivitatis) N(erviorum), sibi et Ocratiae Secundae uxori vivos f(ecit).

AANTEEKENINGEN. — Bavai (Bagacum). — Schayes, *La Belgique*, II 2, blz. 423.

1422 **C I L. XIII 8725**

Matribus Mopatibus suis M(arcus) Liberius Victor, cives Nervius, neg(otiator) fru(mentarius), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 2425. — Zie boven, N. 191.

1423 **C I L. XIII 8338**

[Terti]nius Secund(us), [ci]ves Nervius, [n]egot(iator) pistor[ic]i(us), vivos sibi et [Pr]iminiae Sabinae [c]oiiugi obitae [e]t Tertiniae Fuae libertae [su]ae 3 fecit.

AANTEEKENINGEN. — Keulen, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 150 n. U 115). — Brambach 418, Dessau 7465, Riese 2329. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 136 n. 89.

1424 **C I L. XIII 8340**

Vellango Haldavvon[i]s, cives [Ne]rvius, vivos [s]ibi et Fro[nt]in[i]ae [....]iae [coniu]gi [....] in [...].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 2356*a*. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, XI (1892), blz. 273. — Klinkenberg, *Bonner Jahrbücher*, CVIII (1902), blz. 136 n. 87.

1425 **C I L. XI 1356**

D(ecimo) Haterio Agrippa C(aio) Sul(picio) Galb(a) co(n)s(ulibus) Hilario vil(icus) mag(ister) pos(uit) consules et nomina decur(ionum): Sisenna Statilio

3 L(ucio) Scribon(io) co(n)s(ulibus): Hilarus, Vaccio, Scaripus, Nervius (obiit); – – –.

Aanteekeningen. — Luna.
1. *Decimo – consulibus*, in het jaar 22.
2. *decurionum*, van een collegium van steenhouwers.
–. *Sisenna – consulibus*, in het jaar 16.

Sulpicius, een Nervius, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 8339 (zie boven, N. 1345).

1426 **C I L. XIII 7088**

Cirata Iulia Annai f(ilia), natione Nervia, anno(rum) XXVIII, inmunis benefic(io) [L(uci)] Aproni, h(ic) s(ita) e(st). Rufus Iulius pro pietat(e) posuit.

Aanteekeningen. — Mainz. — Brambach 937, Riese 2163*a*.

2. *Luci Aproni*, consul in het jaar 8; verg. *Prosopographia*, I (2de uitg.), blz. 188 n. 970.

Nervii, dienend in de legerafdeelingen, die naar hun stam worden genoemd; zie boven, blz. 486 en volg.

Nervius, genoemd in de lijst der gesneuvelde soldaten van het monument van Adamklisse; verg. C I L. III 14 214 (zie boven, N. 1138).

Menapii, het eerst vermeld door Caesar, *Bellum Gallicum* II 4, 9 (Deel I, blz. 37), en daarna nog dikwijls, later *Civitas Turnacensium*; verg. Notitia Galliarum VI (Deel I, blz. 560); verg. de *Cohors I Menapiorum* en andere legerafdeeingen, die naar dezen stam worden genoemd (zie boven, blz. 491 en volg.).

H. G. Wackernagel, *Realencyclopädie*, XV, 766.

1427 **C I L. XI 390**

L(ucio) Lepido L(uci) f(ilio) An(iensi) Proculo, – – –, salinatores Civitatis Menapiorum ob mer(ita) eius. Septimia f(ilia) reponend(um) curavit.

Aanteekeningen. — Rimini. — Orelli 749, Riese 729. — Verg. de inscriptie C I L. XI 391 (zie beneden, N. 1433), opgericht door de *salinatores* der Civitas Morinorum.

Marcus Aurelius Mausaeus Carausius, een Menapius, keizer in Britannia van 286 of 287 tot 293; verg. Aurelius Victor 39, 20 (Deel I, blz. 393); Eutropius IX 21 (Deel I, blz. 400).

Seeck, *Realencyclopädie*, III, 1570. — E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, I, blz. 97.

1428

Imp(eratori) C(aesari) M(arco) Aur(elio) Maus(aeo) Carausio P(io) F(elici) Invicto Aug(usto), Fl(avio) Val(erio) Constantio nob(ilissimo) Caes(ari).

AANTEEKENINGEN. — Carlisle. — Dessau 8928.

1429 **C I L. XIII 624**

[D(is) M(anibus)] et memor(iae) Pomp(eiae) Menap(iae) d(e)f(unctae), an(norum) XXXVIII, Pomp(eius) Iunius ob meritis con(iugi) c[arissi]mae.

AANTEEKENINGEN. — Bordeaux.

1430 **C I L. V 885**

Adiutor Lauci f(ilius), cives Menapius, mil(es) Coho(rtis) I Pannoniorum, (centuria) Bassi, stipen(diorum) XI, ann(orum) XXXII, h(ic) s(itus) e(st).

AANTEEKENINGEN. — Aquileia. — Dessau 2564, Riese 1628.

1431 **C I L. XIII 3565**

Genio Turnace(n)siu(m).

AANTEEKENINGEN. — Vindplaats onbekend, later te Parijs in het museum van de Louvre.

MORINI, het eerst genoemd door Caesar, *Bellum Gallicum* II 4, 9 (Deel I, blz. 37), daarna herhaaldelijk genoemd, later de *Civitas Morinorum* met de hoofdstad Tarvanna; verg. Notitia Galliarum VI (Deel I, blz. 590); verg. de *Cohors I Morinorum* (zie boven, blz. 491).

CIVITAS MORINORUM, vermeld in de inscriptie C I L. XIV 4468 (zie boven, N. 555).

1432 **C I L. XIII 3560, Add. blz. 42**

[Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Ant]onio Go[rdia]no Pio Fel(ici) Aug(usto), [p]ont(ifici) max(imo), tr(ibunicia) p(otestate) III, co(n)s(uli) II, p(atri) 3 p(atriae), [Civi]tas Morinor(um).

AANTEEKENINGEN. — Thérouanne (Tarvanna).

1. *Gordiano*, consul II in 241, maar tribunicia potestate III in 240; ook op munten vindt men evenwel *cos. II* naast *tr. p. III*.

1433 **C I L. XI 391**

L(ucio) Lepido L(uci) f(ilio) An(iensi) Proculo, mil(iti) Leg(ionis) V Macedonic(ae), (centurioni) Leg(ionis) eiusd(em), (centurioni) Leg(ionis) eiusd(em) (iterum), (centurioni) Leg(ionis) VI Victricis, (centurioni) Leg(ionis) XV Apollinar(is), prim(o pilo) Leg(ionis) XIII Geminae, donis donato ab Imp(eratore) Vespasiano Aug(usto) bello Iudaico torquib(us) armil(lis) phaleris corona va[ll]ari, salinatores Civitatis Morinorum ob mer(ita) eius. Septimina f(ilia) reponend(um) curavit.

AANTEEKENINGEN. — Rimini. — Orelli 749, Riese 729. — C I L. XI 390 is opgericht door de *salinatores Civitatis Menapiorum*, C I L. XI 391 door de *salinatores Civitatis Morinorum*.

1434 **C I L. XIII 8727**

Minervae cur. Ladae T(itus) Punicius Genialis, II(duum)vir Colon(iae) Morinorum, sacerdos Romae et Aug(usti), ob honorem Flamoni(i).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Henzen 5211, Brambach spur. 9, Riese 2426. — Zie boven, N. 185. — Alleen bewaard in een slechte kopie.

1435 **C I L. VI 29 692**

D(is) M(anibus) Ti(beri) Cl(audi) Honoratiani Castrensis Morini, in civitate sua sacerdotalis; locum cludendum curavit T(itus) Iulius Martialis amicus.

AANTEEKENINGEN. — Rome.

1436 **C I L. II 5812**

Vot(a) fel(iciter) su(s)c[e(perunt)] liben(tes) patronis merentissimis et fe(licissimis) et prestantissimis et pientissimis cives pientissimi et amicissimi Seg(isamonenses), dom(ino) nostro Aug(usto) Gor(diano) et Aviola co(n)s(ulibus).

G(aio) Sempronio Flavo, Valeri(a)e Severin(a)e patron(a)e nostr(a)e, – – – – – –, Iul(ius) Morinus, – – –.

AANTEEKENINGEN. — Sasamon (Segisamo). — *Ephemeris epigraphica*, II, blz. 244 n. 322.

3. *Augusto – consulibus*, in het jaar 239.

§ 7. — FRISII, FRISIAVONES, TUIHANTI.

FRISII, Germaansche volksstam, het eerst vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 101 (Deel I, blz. 142) en door Tacitus, *Germania* 34 (Deel I, blz. 192), waar onderscheiden worden *Frisii maiores* en *minores*, daarna herhaaldelijk genoemd; verg. de *Cuneus Frisionum Aballavensium* (zie boven, blz. 494) en

de *Matres Frisavae*, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 8633 (zie beneden, blz. 569); — men vindt den naam behalve in den vorm *Frisius* ook in de vormen *Frisaus*, *Friseus*, *Frisiaus*, *Frisio*; wellicht zijn de *Frisiavones* of *Frisaevones* een afzonderlijke volksstam (verg. beneden, blz. 533).

Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 105. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 1 (1911), blz. 74 en volg. — Krom, *De populis Germanis*, blz. 13 en volg.

CRUPTORIX, veteranus van een afdeeling in het Romeinsche leger, bezitter van een villa in het land der Friezen in het jaar 28; verg. Tacitus, *Annales* IV 73 (Deel I, blz. 273).

Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 1727.

1437

Gargilius Secundus n(ummis) CXV a S[t]el[o] Reperii (filio) Beeoso Vil(l)a Lopetei rite uti l(icet) bovem emi, – – – –.

AANTEEKENINGEN. — Tolsum. — Finke, *Neue Inschriften*, blz. 213 n. 372. — Zie boven, N. 396 en beneden N. 1608.

1438 **C I L. VI 36 324**

D(is) M(anibus). C(aio) Valerio C(ai) f(ilio) Messeano, nat(ione) Frisao; v(ixit) a(nnis) XVIIII. C(aius) Valerius Messor pater filio faciendum curavit.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2437.

1439 **C I L. XIII 8040**

[. f]rum, m[. Le]g(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), n[ati]one Frisau[s].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar. — Riese 527. — Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CV (1900), blz. 179.

FRISIUS, ruiter in Ala Auriana; verg. Dipl. LII (zie boven, N. 1095).

SEXTUS VALERIUS GENIALIS, ruiter van Ala Thracum in Britannia, cives Frisiaus; verg. C I L. VII 68 (zie boven, N. 921).

1440 **C I L. VI 3230**

D(is) M(anibus). Aur(elio) Vero, eq(uiti) sing(ulari) Aug(usti), nat(ione) Friseo, t(urmae) Ael(ii) Gemini; vix(it) ann(is) XXX, mil(itavit) ann(is) XIII; 3 Aur(elius) Moesicus her(es) a(mico) o(ptimo) f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 172, Riese 2432.

1441 **C I L. VI 4342**

Bassus, Neronis Caesaris corpore custos, natione Frisius, vix(it) a(nnis) XL.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 174, Dessau 1720, Riese 2430.
1. *Neronis Caesaris*, waarschijnlijk Nero, de zoon van Germanicus Caesar.

FRISIAVONES, vermeld door Plinius, *Naturalis historia* IV 101 en 106 (Deel I, blz. 142 en 144); verg. de *Cohors I Frisiavonum* (zie boven, blz. 492) en de *Cohors IV Frisiavonum* (zie boven, blz. 494).
Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 105.

1442 **C I L. VI 3260**

D(is) M(anibus). T(ito) Fl(avio) Verino, nat(ione) Frisaevone; v(ixit) an(nis) XX; T(itus) Fl(avius) Victor, eq(ues) sing(ularis) Aug(usti), fratri 3 dulcissimo f(aciendum) c(uravit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 173, Riese 2434.

1443 **C I L. VI 32 866**

[..... U]rban[....., nat(ione) Fr]isiavo, [....] XVII [....] V [...].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2436. — Uit de begraafplaats der equites singulares.

1444 **C I L. VI 3321a**

[..... Aur]el[.....], e[q(uiti) sing(ulari) Aug(usti), nat(ione)] Frisi[avo] f(...) Agra[.....]chiu[...]cani[...]h[...].

AANTEEKENINGEN. — Riese 2433.

1445 **C I L. VI 32 850**

[.....] eq(uiti) sin[g(ulari) Aug(usti)], tur(ma) Au[....., natio]ne Fr[isiavo], T(itus) Fl[.....], eq(ues) sing(ularis) [Aug(usti), ...] piissim[o 3].

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 2435. — Uit de begraafplaats der equites singulares.

1446 **C I L. VI 4343**

Hilarus, Neronis Caesaris corpore custos, natione Frisiaeo (Frisiavo), vix(it) a(nnis) XXXIII.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 175, Dessau 1721, Riese 2431.

CIVES TUIHANTI, Germani, dienend in een *Cuneus Frisiorum* in Britannia; verg. de inscripties *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 324 n. 1040 en 1041 (zie boven, N. 1287 en 1286); verg. de *Numerus Tubantum* (zie boven, blz. 497).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 424.

§ 8. — FRANCI, SALII, AMPSIVARII, BRUCTERI, CHAMAVI, SAXONES.

FRANCI, het eerst genoemd door de Romeinsche schrijvers in het jaar 258; verg. Historia Augusta, *Vita Gallienorum* 7, 1 (Deel I, blz. 366); Aurelius Victor 33 (Deel I, blz. 391); groep van volksstammen, waarin zijn opgenomen de Ampsivarii, de Bructeri, de Chamavi, de Chattuarii en de Salii en waarin zijn opgegaan de Batavi, de Cannanefates en een aantal andere stammen; verg. de inscriptie C I L. XIII 8502 (zie boven, N. 464), de *Ala I Francorum* en de andere legerafdeelingen, die naar dit volk zijn genoemd (zie boven, blz. 496).

Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 82. — Krom, *De populis Germanis*, blz. 42 en volg. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 433 en volg.

1447 **C I L. XIII 8274**

Viatorinus protector, mi[li]tavit annos triginta, occisus in barbarico iuxta Divitia a Franco, vicarius Divite(n)si(u)m.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 2784, Riese 2367.

2. *vicarius (tribuni Numeri) Divit(i)ensi(u)m*, Mommsen, *Hermes*, XXIV, blz. 270, n. 5.

1448 **C I L. III 3576**

Francus ego cives, Romanus miles in armis,
Egregia virtute tuli bello mea dextera semper.

AANTEEKENINGEN. — Buda-Pest (Aquincum), in *Pannonia Inferior*. — Dessau 2814, Riese 1951.

SALII, onderdeel van den stam der Franken; verg. Ammianus Marcellinus XVII 8, 3 (Deel I, blz. 429) en Zosimus III 6, 2 (Deel I, blz. 498); later dikwijls vermeld; verg. de *Numerus Saliorum Seniorum* enz. (zie boven, blz. 496 en 497).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 423 en volg. — Rappaport, *Realencyclopädie*, I A, 1894.

AMPSIVARII of AMSIVARII en ANGLEVARII of ANGREVARII, het eerst vermeld door Tacitus, *Annales* II 8 en 24, XIII 55 en 56 (Deel I, blz. 265 en 267, 278 en 279); zie *Laterculus Veronensis* 13 (Deel I, blz. 549); verg. de *Numerus Ampsivariorum* en de *Numerus Anglevariorum* (zie boven, blz. 495 en 496).

Ihm, *Realencyclopädie*, I, 1983; verg. 2192. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 1 (1911), blz. 91 en volg.

Boiocalus, een Ampsivarius, die in het Romeinsche leger had gediend onder Tiberius Caesar en Germanicus, vermeld in het jaar 58 door Tacitus, *Annales* XIII 55 (Deel I, blz. 279).

Henze, *Realencyclopädie*, II, 634.

Bructeri, het eerst vermeld door Strabo VII 1, 3, C. 290 (Deel I, blz. 105) en door Tacitus, *Annales* I 60 (Deel I, blz. 258); zie *Laterculus Veronensis* 13 (Deel I, blz. 549); verg. de *Numerus Bructerorum* (zie boven, blz. 496).

Ihm, *Realencyclopädie*, III, 899. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 416 en volg.

Chamavi, vermeld door Tacitus, *Annales* XIII 55 (Deel I, blz. 279), etc., later herhaaldelijk genoemd in de oorlogen van Keizer Julianus; verg. *Cohors XI Chamavorum* (zie boven, blz. 496).

Ihm, *Realencyclopädie*, III, 2107. — L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 4, blz. 422 en volg.

Saxones, het eerst vermeld door Ptolemaeus, *Geographia*, II 11, 7 en 16 (Deel I, blz. 315 en 319), later eerst in het jaar 286; verg. Eutropius IX 21 (Deel I, blz. 401) en Orosius, *Historiae* VII 25, 3 (Deel I, blz. 471); verg. de *Ala I Saxonum* (zie boven, blz. 497).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II 1 (1911), blz. 37 en volg. — Krom, *De populis Germanis*, blz. 47 en volg. — Rappaport, *Realencyclopädie*, II A, 309.

Ulpia Sacsena, echtgenoote van een veteranus van den *Numerus exploratorum Germanicianorum*; verg. C I L. XIII 8683 (zie boven, N. 1077).

L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*, II, blz. 43.

HOOFDSTUK VII.

GODSDIENST.

§ 1. — Goden, vereerd in het gebied der Bataven, Cannanefates en Marsaci.

Hercules Magusanus, godheid vereerd aan den Beneden-Rijn, voornaamste god der Bataven (wiens naam waarschijnlijk nog voortleefde in den Middeleeuwschen plaatsnaam Mahusenhem bij Duurstede), afgebeeld op de munten van Keizer Postumus; verg. de inscripties C I L. XIII 8771 (zie boven, N. 91 en 1330) gevonden te Ruimel, 8777 (zie boven, N. 233) gevonden te Westkapelle, 8610 (zie boven, N. 883) gevonden te Xanten, 8492 (zie boven, N. 1068 en 1078) gevonden te Deutz, 8010 (zie boven, N. 819) gevonden te Bonn, C I L. VII 1090 (zie boven, N. 1186) gevonden in Engeland, C I L. VI 31 162 (zie boven, N. 458) opgericht door de equites singulares te Rome.

Th. Mommsen, *Westdeutsche Zeitschrift*, V (1886), Korr. – Blatt, 51.

— F. Kauffmann, *Paul und Braunes Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, XV (1891), blz. 553–562. — Th. von Grienberger, *Paul und Braunes Beiträge*, XIX (1894), blz. 527. — M. Bang, *Die Germanen im römischen Dienst* (1906), blz. 47, 86. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 363. — Haug, *Realencyclopädie*, VIII, 611. — P. Vasters, *Archaeologischer Anzeiger*, XXXV (1920), 99 en volg. — E. Norden, *Die germanische Urgeschichte* (1920), blz. 176 en volg., 493 en volg. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 40. — A. B. Cook, *Zeus*, II (1925), blz. 64. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 521.

1449 **C I L. XIII 8705**

Herculi Magusano et Haevae Ulpi(us) Lupio et Ulpia Ammava pro natis v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Malburgen onder Huissen (?). — Orelli 2005, Brambach 130, Dessau 1429, Riese 2815. — Zie boven, N. 275.

1450 **C I L. XIII 10 027, 212**

I. Hercu(li) Magu(sano).
II. Hercu(li) Mag(usano).
III. Her(culi) Mag(usano).
IV. He(rculi) M(agusano).

AANTEEKENINGEN. — Bonn (?), Keulen, Grimlinghausen en Tongeren. — Riese 2818. — Op armbanden.

HAEVA, godin, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 8705 (zie boven, N. 275 en 1449) tezamen met *Hercules Magusanus*, waarschijnlijk te vereenzelvigen met *Hebe*, wellicht de zelfde godin als *Caiva*.

Steuding en Drexler, bij Roscher, *Lexikon*, I, 1813. — H. Jackel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 304–306. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 401. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXIX (1895), blz. 51; *Festgabe für R. Heinzel* (1898), blz. 250 en volg. — E. Mogk, *Grundriss der germanischen Philologie*, III (2de uitg., 1900), blz. 360. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 378.

Over *Caiva* verg. Ihm, *Realencyclopädie*, III, 1324. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 40.

1451 **C I L. XIII 4149**

Caivae Deae aedem omni sua impensa donavit M(arcus) Victorius Pollentin(us) et ob perpetuam tutelam eiusd(em) aedis dedit (sestertium) n(ummum)
3 c(entum milia). Dedicatum (ante diem) III non(as) oct(obres) Glabrione et Torquato co(n)s(ulibus). V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Pelm, bij Trier. — Brambach 853, Dessau 4741, Riese 2678. — A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XVII (1898), blz. 17.

1. *Caivae*, vroeger gelezen *Calvae*.
3. *Dedicatum – consulibus*, gewijd 5 October 124.

MATRES of MATRONAE, moedergodinnen; verg. C I L. VII 653 (zie boven, N. 1222); zie de *Deae Matres Tramarinae*, vermeld in de inscriptie C I L. VII 319 (zie boven, N. 1271).

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2213 en volg. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 85 en volg.

1452 **C I L. XIII 1322***

Matribus.

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn. — Zie boven, N. 103.

HLUDANA of HLUϑENA of LUCENA, godin, vereerd aan den Beneden-Rijn; verg. de inscripties C I L. XIII 8723 (zie boven, N. 107 en 750) uit het jaar 197 gevonden te Holdoorn, 7944 (N. 777) gevonden te Iversheim en 6761 (N. 1578).

K. Müllenhoff, *Allgemeine Zeitschrift für Geschichte*, VIII (1847), blz. 264. — J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, I (4de uitg., 1875), blz. 212–213. — W. Pleyte, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 3de R. VI (1889), blz. 58–63. — H. Jaekel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIII (1891), blz. 129–145. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 457–461. — F. Kauffmann, *Paul und Braunes Beiträge*, XVIII (1894), blz. 134–157. — Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 2697. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIX (1897), blz. 401 noot. — A. Riese, *Westdeutsche Zeitschrift*, XVII (1898), blz. 20. — E. Mogk, *Grundriss der germanischen Philologie*, III (2de uitg., 1900), blz. 358–359. — Keune, *Realencyclopädie*, VIII, 2128. — R. M. Meyer, *Altgermanische Religionsgeschichte* (1910), blz. 308. — K. Helm, *Paul und Braunes Beiträge*, XXXVII (1911), blz. 337–339; *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 380. — H. Güntert, *Kalypso* (1919), blz. 59 en volg. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 39 en 41. — Marstrander, *Norsk Tidskrift for Sprogvidenskap*, I (1928), blz. 159. — J. de Vries, *Contributions to the study of Othin: Folklore Fellows Contributions*, No. 94, blz. 35; *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 20.

1453 **C I L. XIII 8830**

Deae Hludanae conductores piscatus, mancipe Q(uinto) Valerio Secundo, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Beetgum. — Dessau 1461, Riese 2829. — Zie boven, N. 399.

1454 **C I L. XIII 8661**

Deae Hlucenae cen[.....].

AANTEEKENINGEN. — Monterberg bij Calcar, thans in het museum te Leiden. — Brambach 188, Riese 2827. — Zangemeister, *Westdeutsche Zeitschrift*, VII (1888), Korr.-Blatt, 3. — Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 163.

1. *Hlucenae*, voor *Hluϑenae*, of *Hluϑanae*.

1455 **C I L. XIII 8611**

Deae Hludanae sacrum C(aius) Tiberius Verus.

AANTEEKENINGEN. — Xanten, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 212 n. U 64; *Steindenkmäler*, n. 239). — Orelli 2014, Brambach 150, Riese 2828.

SULEVIAE, godinnen, waarschijnlijk behoorend tot de Moedergodinnen, de Matres, vereerd op een groot aantal plaatsen in het Romeinsche Rijk, wellicht godinnen der Bataven; verg., behalve de volgende inscripties, C I L. XIII 1328* (zie boven, N. 128 en 737), 7725 (N. 432), 11 740 (N. 1160), 12 056 (N. 787); VI 31 140 (N. 1395).

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie*, 2de R. II (1872), blz. 311. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 78. — M. Siebourg, *Westdeutsche Zeitschrift*, VII (1888), blz. 107–109. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 319. — F. Kauffmann, *Zeitschrift für deutsche Volkskunde*, II (1892), blz. 31. — Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, IV, 1593. — M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CV (1900), blz. 89–91. — A. Riese, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, IX (1916), blz. 143. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 35. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, IV A, 725. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 106.

1456 **C I L. XIII 1328***

Matr(ibus) et Sul(evis) C(aius) Metti[us] Martialis, b(ene)f(iciarius) L[e]g(ionis) VI V(ictricis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Ubbergen. — Riese 723. — Zie boven, N. 128 en 737.

1457 **C I L. XIII 12 055**

Suleviabus C(aius) Iul(ius) Severus.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3516.

1458 **C I L. XIII 8247**

Sulevis s(uis) l(ibens) m(erito) p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3514.

1459 **C I L. XIII 7504**

Sulevis dea[bus] C(aius) Hostilius Saturnin(us) et Hostilia Alpina fratres.

AANTEEKENINGEN. — Büdesheim, bij Bingen. — Dessau 4773, Riese 3517.

1460 **C I L. XIII 3664**

D(e)ae Sulevi[ae] Dimmia[.....]talius[....].

AANTEEKENINGEN. — Trier. — Riese 3521.

1461 **C I L. XIII 3561**

Sulevis Iunonibus sacr(um). L(ucius) Cas(sius) Nigrin[ianus pro] se [suisque p(onendum) c(uravit)].

AANTEEKENINGEN. — Marquise, bij Calais. — Dessau 4775.

1462 **C I L. XIII 11 499**

T(itus) Cr(assicius) Paettusius et Cr(assicius) Magius Sule(vi)is suis v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Solothurn. — Dessau 9322, Riese 3519. — Verg. de inscriptie C I L. XIII 11 477, gevonden te Avenches (Aventicum).

1463 **C I L. XIII 5027**

Banira et Doninda e[t] Daedalus et Tato, Icari fili, Sule(v)is suis, qui curam vestra(m) agunt, Iden(nicis) Cappo Icari l(ibertus).

AANTEEKENINGEN. — Bois de Vaux, bij Lausanne. — Dessau 4774, Riese 3518.
2. *Idennicis*; verg. *Suleviae Idennicae* (naar Eyssènes of Seynes?), vermeld in de inscriptie C I L. XII 2974 (Dessau 4662).

1464 **C I L. XII 1180**

Sulevis Tertius [....]monis (filius) [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Carpentras. — Verg. de inscripties C I L. XII 1181, eveneens te Carpentras gevonden, en 2974, gevonden te Collias bij Nîmes.

1465 **C I L. VII 37**

Sulevis Sulinus, scul(p)tor, Bruceti f(ilius) sacrum f(ecit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bath.

1466

Sule(v)is [S]ulin[us] Bruceti (filius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Cirencester. — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 518 n. 998. — Verg. een dergelijke inscriptie met een toewijding aan de Suleviae, *t. a. p.* n. 999.

1467

Matribus Sulevis Similis Atti f(ilius) ci(vis) Cant(ius) v(otum) l(ibens) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Colchester (Camulodunum). — Dessau 4777. — *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 282 n. 844.

1468 **C I L. VII 1344b**

Sul[e]vi[s] Vett(ius) Cann[....] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Binchester.

1469 **C I L. III 5900**

Sulevis sac(rum) Iul(iae) Paterna(e); pater p(ro) s(e) et s(uis) v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nassenfels, bij Ingolstadt in Raetia. — Vollmer, *Inscriptiones Baivariae*, n. 245.

1470 **C I L. III 1156**

Sule(vis) Fl(avius) Attalus votum l(ibens) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Karlsburg (Apulum). — Verg. *Corpus inscr. lat.* III, blz. 1015.

1471 **C I L. VI 768**

Sulevis et Campestribus sacrum L(ucius) Aurelius Quintus, (centurio) Leg(ionis) VII Geminae, votum solvit laetus libens, dedicavit (ante diem) 3 VIIII k(alendas) Septembre(s) Bradua et Varo co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Orelli 2101, Dessau 4776. — Verg. een dergelijke inscriptie C I L. VI 767.

2. *ante diem – consulibus*, 24 Augustus 160.

1472 **C I L. VI 31 161**

Dedi(catum) (ante diem) XIII k(alendas) [...]nias Apro et Maximo co(n)s(ulibus). Pro salute Impp. (Imperatorum) nn.(nostrorum) Augg.(Augu-
3 storum) Matribus paternis et maternis meisque Sulevis Candidinius Saturninus, dec(urio) eq(uitum) s(ingularium) Impp.(Imperatorum) nn.(nostrorum), voto libens posui.

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 4778, Riese 3075.

1. *Apro et Maximo consulibus*, in het jaar 207.

1473 **C I L. VI 31 141**

Iovi optimo maximo, Iunoni, Minervae, Marti, Victoriae, Mercurio, Felicitati, Saluti, Fatis, Campestribus, Silvano, Apollini, Dianae, Eponae,
3 Matribus Sulevis et Genio singularium Aug(usti) veterani missi honesta missione ex eodem Numero ab Imp(eratore) Traiano Hadriano Aug(usto), p(atre) p(atriae), l(aeti) l(ibentes) m(erito) v(otum) s(olverunt) Hibero et Sisenna
6 co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Riese 3008. — Verg. dergelijke inscripties, met toewijding aan de Suleviae, C I L. VI 31 140 (zie boven, N. 1395), 31 142, 31 145, 31 146, 31 148 en 31 149.

4. *Numero*, namelijk *equitum singularium*.

5. *Hibero et Sisenna consulibus*, in het jaar 133.

1474 **C I L. VI 31 171**

Iovi Iunoni Soli Lunae Herculi Minervae Marti Mercurio Campestribus Terrae Caelo Mari Neptuno Matribus Sule(v)is Genio Imp(eratoris) M(arcus)
3 Ulpius Nonius, veteranus (singularis) Aug(usti), cives Nemens (Nemes), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 4832, Riese 2105. — Verg. dergelijke inscripties C I L. VI 31 174 en 31 175.

MERCURIUS ERIAUSIUS of FRIAUSIUS, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 8726 (zie boven, N. 133), gevonden te Ubbergen.

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 994 n. XXV.

MATRES AUFANIAE, vereerd op vele plaatsen in Germania Inferior, voornamelijk in een heiligdom te Nettersheim bij Aken, waar monumenten zijn opgericht door beneficiarii van een in de buurt gelegen wachtpost, en in een heiligdom onder de Munsterkerk te Bonn, waar monumenten door zeer voorname

personen zijn opgericht; reeds vermeld in de inscripties C I L. XIII 11 983 en 11 990 (zie boven, N. 1413 en 499) gevonden te Nettersheim, 8213 (zie boven, N. 842) gevonden te Keulen, *Année épigraphique*, 1930, n. 24, 29 en 30; 1931, n. 20 (zie boven, N. 785, 577, 792 en 1308) gevonden te Bonn, C I L. XIII 1766 (zie boven, N. 805) gevonden te Lyon.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 318–320. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 105 en volg. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 317. — F. Kauffmann, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, II (1892), blz. 41. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 43. — Heichelheim, *Real-encyclopädie*, XIV, 2219. — R. Meissner, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LXVI (1929), blz. 59. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 101.

H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXIX (1910), blz. 301 en volg. (over het heiligdom te Nettersheim); CXXXIV (1929), blz. 166 en volg.; CXXXV (1930), blz. 1 en volg. (over het heiligdom te Bonn).

1475 **C I L. XIII 8724**

Matronis Aufaniabus T(itus) Albinius Ianuarius l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Orelli 2079, Riese 3100. — Zie boven N. 186.

1476 **C I L. XIII 8708**

[Mat]ron[is Aufan]iabu[s? ...]vianu[s ... I]anuar[inius] Primus [Ian]uarini [f(ilius) v(otum) s(olvit) l(aetus)] l(ibens) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Odiliënberg. — Riese 3212. — Zie boven, N. 60.

1477 **C I L. XIII 8530**

Matronis Aufaniabus C(aius) Lucilius Crispus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bürgel. — Brambach 295, Riese 3104.

1478 **C I L. XIII 7922**

Aufanis Lentinius Messo[r] imp(erio) ip[s(arum)].

AANTEEKENINGEN. — Zülpich, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 316). — Brambach 546, Riese 3103.

1479 **C I L. XIII 7920**

Matronis Aufaniabus Severini[us S]ever[us et] Liberius Victor [e]x imperio [p]ro se et su[i]s l(ibentes) [m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Zülpich, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 314). — Brambach 526, Riese 3110.

1480 **C I L. XIII 7921**

Matronis Aufaniabus [T]uccinus [. . .] io [. . .].

AANTEEKENINGEN. — Zülpich, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 315). — Brambach 548, Riese 3111.

1481 **C I L. XIII 7897**

Aufanis A(ulus) Val(erius) Ve[r]us et Iustinia Ursa v(otum) [s(olverunt)] l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Tusschen Commern en Zülpich, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 313). — Brambach 533, Riese 3113.

1482 **C I L. XIII 11 984**

Deabus Aufanis pro salute invicti Antonini Aug(usti) M(arcus) Aurelius Agripinus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 192 n. 20792; *Steindenkmäler*, n. 278). — Dessau 9330, Riese 220*a*.

1. *Antonini Augusti*, tusschen 211 en 222.

1483 **C I L. XIII 11 992**

Mat[ronis] Aufan[iabus] Claud(ius) Iu[stus].

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 286). — Riese 3101.

1484 **C I L. XIII 11 986**

Ma(tribus) Aufaniabu[s] C(aius) Lucretiu[s St]atius, b(ene)f(iciarius) c[o(n)s(ularis), v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 193 n. 20743; *Steindenkmäler*, n. 280).

1485 **C I L. XIII 11 987**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) Deabus Aufanis M(arcus) Massonius Vitalis, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) 3 m(erito), Imp(eratore) [Macrino] et Advento co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 281). — Riese 3107.

3. *Imperatore – consulibus*, in het jaar 218; de naam van Macrinus is weggebeiteld.

1486 **C I L. XIII 11 988**

Matribus Aufanis Nepotinius Nepotianus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), Albino et Maximo co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 192 n. 20793; *Steindenkmäler*, n. 282).

2. *Albino – consulibus*, in het jaar 227.

1487 **C I L. XIII 11 989**

Matronis Aufaniabus M(arcus) Pettronius Patroclus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), iterata statione v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 193 n. 20742; *Steindenkmäler*, n. 283).

1488 **C I L.. XIII 11 991**

Matronis [Aufa]nis [....]inius [Can]didus, [mil(es) Le]g(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), b(ene)f(iciarius) [co(n)s(ularis), pr]o se et suis v(otum) s(olvit) 3 [l(aetus) l(ibens) m(erito), Dextr]o it(erum) et Prisco co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 232 n. 21293; *Steindenkmäler*, n. 285). — Riese 522.

3. *Dextro – consulibus*, in het jaar 196.

1489 **C I L. XIII 11 985**

[Ma]tr[onis Aufa]niab[us] Ingenu[us, b(ene)f(iciarius) co(n)]s(ularis), pro s[e et] suis v(otum) s(olvit) l(aetus) [l(ibens) m(erito)], An[t]oni[no 3 et Get]a Imp[p.(imperatoribus) co(n)s(ulibus)].

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 279). — Riese 3102.

2. *Antonino – consulibus*, in het jaar 208.

1490 **C I L. XIII 7826**

[In h(onorem)] d(omus) d(ivinae) [sanctis]simis Ma[tronis . . .] Priscin[ianus, b(ene)f(iciarius) leg(ati)] Leg(ionis) I M(inerviae) [p(iae) f(idelis), ... pr]o se
3 sui[sque omnibus p]osuit ex [iussu ips(arum), Pe]rpetuo et [Corneli]ano c(on)-s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Nettersheim, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 312).

3. *Perpetuo – consulibus*, in het jaar 237.

1491 **C I L. XIII 8214**

Matronis Aufanis M(arcus) Val(erius) Superans, m(issus) h(onesta) m(issione), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 319). — Riese 3112.

1492

Aufaniab(us) Domitia Regina, Calpurni Procli leg(ati) Aug(usti) (uxor).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — Denzelfden tekst vindt men nog op een tweede inscriptie. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 169 = CXXXV, blz. 6 n. 4; *Année épigraphique*, 1930, n. 27.

1. *Calpurni Procli*, Lucius Calpurnius Proclus, legatus van Legio I Minervia; zie boven, blz. 359.

1493

Matronis Aufaniabus T(itus) Statilius Proculus, praefectus Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), et Sutoria Pia eiius v(otum) s(olverunt) l(ibentes)
3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 7 n. 7; *Année épigraphique*, 1931, n. 12.

1494

Matronis Aufaniabus P(ublius) Prosius Celer, Tiano Sidicino(rum), praef(ectus) cast(rorum) Leg(ionis) VIII Aug(ustae).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 8 n. 8; *Année épigraphique*, 1931, n. 13.

1495

Matronis Aufanis Tib(erius) Cl(audius) Andreas, (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) et VII Claudiae, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 8 n. 10; *Année épigraphique*, 1931, n. 14.

1496

Aufaniabus T(itus) Domitius Perpetu(u)s, (centurio) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis), p(osuit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 167 = CXXXV, blz. 9 n. 11; *Année épigraphique*, 1930, n. 22.

1497

Matronis Aufaniis G(aius) Iulius Bassianus, (centurio) Leg(ionis) I Minerviae p(iae) f(idelis) et VIII Aug(ustae), quod optio voverat, v(otum) s(olvit)
3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 8 n. 9.

1498

Matronis Aufanis sacr(um) ex imperio ipsar(um), Iul(ia) Candida, Iul(i) Flavi (centurionis) Leg(ionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis) fil(ia), s(olvit) l(ibens)
3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 167 = CXXXV, blz. 9 n. 12; *Année épigraphique*, 1930, n. 23.

1499

Aufanis sanctis T(itus) Fl(avius) Severus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), et Successinia Tita pro se et suis v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito),
3 Imp(eratore) Antonino II [et Geta Caes(are)] coss. (consulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 9 n. 14; *Année épigraphique*, 1931, n. 16.

3. *Antonino II – consulibus*, in het jaar 205.

1500

Matronis Aufaniabus C(aius) Iulius Proculeianus et M(arcus) Sabinius Victor, b(ene)f(iciarii) co(n)s(ularis), v̇(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 168 = CXXXV, blz. 10 n. 16; *Année épigraphique*, 1930, n. 26.

1501

Sanctis Aufanis C(aius) Tauricius Verus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), sacrum pro se et suis, Maximo et Paterno co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1930), blz. 168 = CXXXV, blz. 10 n. 15; *Année épigraphique*, 1930, n. 25.

2. *Maximo et Paterno consulibus*, in het jaar 233.

1502

Matronis Aufaniabus M(arcus) Albanius Super, mil(es) Leg(ionis) I Minerviae p(iae) f(idelis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 10 n. 17; *Année épigraphique*, 1931, n. 17.

1503 **C I L. XIII 8021**

Matribus sive Matronis Aufaniabus domesticis M(arcus) Clodius Marcellinus, miles Leg(ionis) I M(inerviae), v(otum) s(olvit) li(bens).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Führer*, blz. 182 n. CXX; *Steindenkmäler*, n. 317). — Dessau 4780, Riese 581.

1504

Aufa[niis] L(ucius) Cocceiu[s] Crescentinus, [....] Leg(ionis) [I] M(inerviae) p(iae) f(idelis), vot[o].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 11 n. 18.

1505

Aufanis et Matribus domesticis P(ublius) Vettius Saturninus, vet(eranus) Leg(ionis) I M(inerviae), ex armatu(ra), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens)
3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 9 n. 13; *Année épigraphique*, 1931, n. 15.

1506

Aufanis C(aius) Candidinius Verus, dec(urio) C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 12 n. 20; *Année épigraphique* 1931, n. 18.

1507

Deabus Aufanis T(itus) Macrinius Titianus, V(?) dec(urio) C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), [Se]vero 3 et Quintiano co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 12 n. 21; *Année épigraphique*, 1931, n. 19.

2. *Severo et Quintiano consulibus*, in het jaar 235.

1508

Matronis Aufaniabus Q(uintus) Vettius Severus, quaestor C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium), votum solvit l(ibens) m(erito), Macrino 3 et Celso co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 167 = CXXXV, blz. 11 n. 19; *Année épigraphique*, 1930, n. 19.

2. *Macrino et Celso consulibus*, in het jaar 164.

1509 **C I L. XIII 8020**

Aufaniab(us) L(ucius) Massonius [Qui]etu[s].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, thans in het museum aldaar (*Steindenkmäler*, n. 318). — Riese 3106.

1510

[Pro] salute Im[p(eratoris)] Aug(usti) Pii, p(atris) p(atriae), et V[eri Caes(aris) A]ufaniab(us) [.....].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXIV (1929), blz. 172 = CXXXV, blz. 5 n. 1.

2. *Veri*, de latere Keizer Marcus Aurelius.

1511 **C I L. XIII 6665**

Deab(us) Aufan(iis) et tutelae loci pro salute et incol(u)mitate sua suorumque omnium L(ucius) Maiorius Cogitatus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis),
3 vot(um) sol(vit) l(aetus) l(ibens) m(erito), idibus Iulis Gentiano et Basso co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Mainz. — Dessau 4796, Riese 1169 = 3115.
3. *idibus – consulibus*, 15 Juli 211.

1512 **C I L. II 5413**

Matribus Au[f]anibus M(arcus) Iul(ius) Gratus.

Aanteekeningen. — Carmona, in Baetica. — Dessau 4797. — *Ephemeris epigraphica*, II, blz. 235.

Matres Mopates, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8725 (zie boven, N. 191 en 1422).

Roscher, *Lexikon*, II, 3207. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2229.

Vagdavercustis, godin vereerd aan den Beneden-Rijn, vermeld in de inscripties C I L. XIII 8805 (zie boven, N. 280 en 928) gevonden te Hemmen in de Betuwe, 8662 (zie boven, N. 988) gevonden op den Monterberg bij Kalkar.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. IV (1874), blz. 344. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 393–396. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 460. — W. Pleyte, *Nederlandsche oudheden: Batavia*, blz. 41. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 377. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LV (1914), blz. 284–296. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 41. — Keune, bij Roscher, *Lexikon*, VI, 153.

1513 **C I L. XIII 8703**

[Deae Vagdav]ercust(i) sacrum [..... i]us Iustus [.... Leg(ionis)] XXX U(lpiae) V(ictricis), [pro se] et suis.

Aanteekeningen. — Rindern. — Riese 1418.

1514 **C I L. XIII 8702**

[D]eae Va[g]daver[c]usti [..... pro se] et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), Imp(eratoribus) n(ostris) IIII co(n)s(ulibus).

Aanteekeningen. — Rindern. — Riese 3540.

1. [.... *pro se*], waarschijnlijk iemand, die tot het leger behoorde, daar alle aan deze godin gewijde inscripties van zulke personen afkomstig zijn.

2. *Imp. n. IIII cos.*, in het jaar 213.

1515 **C I L. XIII 12 057**

Deae Vagdavercusti Titus Flavius Constans, praef(ectus) praet(orio), em(inentissimus) v(ir).

Aanteekeningen. — Keulen. — Dessau 9000, Riese 450. — Poppelreuter en A. von Domaszewski, *Römisch-germ. Korrespondenzblatt*, III (1910), blz. 1. — Zie boven, N. 448.

1. *Deae Vagdavercusti*, waarschijnlijk de nauwkeurigste spelling van den naam, daar deze inscriptie voorkomt op een door een hoogen ambtenaar gewijden steen, waarop wellicht het beeld der godin stond.

1516

Omnibus dibus Unsenis Fersomaris Burcanius Arcavius [V]agda[v]arcustus Pov[....]iarus, vetera[ni, p]ro salute sua et suorum v(otum) s(olverunt) 3 l(ibentes) m(erito).

Aanteekeningen. — Plumptonwall (Voreda). — *Ephemeris epigraphica*, IX, blz. 567 n. 1124.

Grannus (ook genoemd Apollo Grannus), dikwijls vereerd tezamen met de godin *Sirona*, vermeld in de inscripties C I L. XIII 6462 gevonden te Neuenstadt, 8007 (zie boven, N. 505) gevonden te Bonn, 10 036, 60 gevonden in Zweden (zie beneden, N. 1609) en andere inscripties.

Steuding en Drexler, bij Roscher, *Lexikon*, I, 1738. — Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 1823. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 29.

1517 **C I L. XIII 8712**

Apollini Grann(o) Cl(audius) Paterna ex imperio.

Aanteekeningen. — Arnhem. — Riese 2649. — Zie boven, N. 381.

Mithras, genoemd als *Sol invictus* op de inscriptie gevonden te Vechten, C I L. XIII 8812 (zie boven, N. 289); verg. C I.L. XIII 8640 (zie boven, N. 863) gevonden te Xanten, 8523 en 8524 (zie boven, N. 990 en 989) gevonden te Dormagen; verg. C I L. VII 541, 542 en 889 (zie boven N. 1280, 1281 en 1242).

F. Cumont, *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, II (1896), blz. 158. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1912), blz. 61. — Ernst Wüst, *Realencyclopädie*, XV, 2154.

1518 **C I L. XIII 3613**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Ax(ionius) Verus Qu[i]eti et Probinus Veri v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Theux, bij Luik, alleen uit een afschrift bekend. — Riese 3408.

1519 **C I L. XIII 3614**

D(eo) I(nvicto) M(ithrae) A(ugusto), p(atri) p(atrum), Freio et Friatto v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Theux, bij Luik, alleen uit een afschrift bekend. — Riese 3414.

RHENUS, de riviergod, vermeld op de inscripties C I L. XIII 8811 (zie boven, N. 290) en 8810 (zie boven, N. 291 en 854) beide gevonden te Vechten, C I L. XIII 7790 (zie boven, N. 496) gevonden te Remagen.

Haug, *Realencyclopädie*, I A, 755.

1520 **C I L. XIII 7790**

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Genio loci et Rheno Cl(audius) Marcellinus, b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito), Imp(eratore) 3 Commodo VI co(n)s(ule).

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Orelli 1650, Brambach 647, Dessau 3913, Riese 1948, 11.

2. *Imperatore Commodo VI consule*, in het jaar 190.

1521 **C I L. XIII 5255**

[F]lum(ini) Rheno pro salute L(uci) Spici Cereal(is?)

AANTEEKENINGEN. — Eschenz, bij Stein.

MATRES NORICAE, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8813 (zie boven, No. 296 en 841), gevonden te Vechten.

Roscher, *Lexikon*, III, 456. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2230.

MATRES HIANNANEFATES of wellicht CANNANEFATES (?), wellicht genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8219 (zie boven, N. 868), gevonden te Keulen.

Keune, *Realencyclopädie*, VIII, 1387. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2227. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 99 noot.

MERCURIUS CHANNINI[.....], alleen genoemd in de volgende, fragmentarisch bewaarde inscriptie; deze god heeft waarschijnlijk niets te maken met de *Cannanefates*.

Scherer, *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, 1884, blz. 577. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 207. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 145–157. — Ihm, *Realencyclopädie*, III, 2110. — A. Wiedemann, *Bonner Jahrbücher*, XCII (1892), blz. 272. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 357. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 991 n. XII.

1522 **C I L. XIII 7781**

Mercuri(o) Channini[.....].

AANTEEKENINGEN. — Rohr, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 185 n. A. 1390; *Steindenkmäler*, n. 178). — Dessau 4594, Riese 3337.

MATRES MARSACAE, genoemd in de volgende inscriptie; verg. de *Matres Arsacae*, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8630 (zie beneden, N. 1524).

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2229.

1523 **C I L. XIII 8632**

M(atribus) Brittis, Ma[tribus Mars]acis Landa[.....], m(iles) L(egionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), [....]n pre[....].

AANTEEKENINGEN. — Xanten, thans in het museum te Leiden. — Brambach 208, Riese 1367. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 185 n. 332.

MATRES ARSACAE, alleen genoemd in de volgende inscriptie.

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2218.

1524 **C I L. XIII 8630**

Matribus Arsacis paternis sive maternis M(arcus) Aur[e]l[i]u(s) Veronius Verus, b(ene)f(iciarius) praefecti, pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bij Xanten. — Brambach 1969, Dessau 4782, Riese 3094.

1. *Arsacis*, wellicht *Marsacis*; verg. C I L. XIII 7252.
2. *bf.*; op den steen staat *pe.*
–. *praefecti*, namelijk *legionis.*

COCIDIUS of MARS COCIDIUS, Britannische godheid, vermeld in een aantal inscripties, die door soldaten zijn opgericht; verg. C I L. VII 701, 866 en 933 (zie boven, N. 1261, 1134 en 1254), opgericht door manschappen van Cohors I

Batavorum en van Cohors I en II Nerviorum; een *Deus Silvanus Cocidius* wordt vermeld in de inscriptie C I L. VII 642 (zie boven, N. 1225).

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 1945.

COVENTINA, of CONVENTINA, godin van een geneeskrachtige bron te Carrawborough (Procolitia), vereerd door manschappen van Cohors I Batavorum en van Cohors I Cubernorum; verg. de inscripties *Ephemeris epigraphica*, III, n. 185, 186 en 187 (zie boven, N. 1129, 1174 en 1131).

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 930. — Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 1678.

1525

Deae Nimfae Coventin(a)e Ma(nius) Duhus Germ(anus) pos(u)i(t) pro se et su(is).

AANTEEKENINGEN. — Carrawborough (Procolitia). — Dessau 4726, Riese 1985. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 315 n. 190.

1526

Die Coventin(a)e Aurelius Crotu[s] German(us).

AANTEEKENINGEN. — Carrawborough. — Riese 1987. — *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 315 n. 188.

§ 2. — GODEN, VEREERD IN HET LAND AAN DEN NEDER-RIJN.

CAMULUS (of MARS CAMULUS), voornamelijk vereerd in het gebied der Remi, waarschijnlijk hun voornaamste god.

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 850. — Ihm, *Realencyclopädie*, III, 1450. — H. d'Arbois de Jubainville, *Les Celtes* (1904), blz. 52 en volg. — Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 32. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 1943.

1527 **C I L. XIII 8701**

Marti Camulo sacrum pro salute Neronis Claudi Caesaris Aug(usti) Germanici Imp(eratoris) cives Remi, qui templum constituerunt.
3 O(b) c(ives) s(ervatos).

AANTEEKENINGEN. — Rindern. — Brambach 164, Dessau 235, Riese 37. — Zie boven, N. 417.

1528 **C I L. XIII 11 818**

Marti Camulo sacrum Fronto T[..]oni f(ilius) d(onum) d(edit).

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Riese 3034. — Koerber, *Mainzer Zeitschrift*, VI (1911), blz. 127 n. 19.

1529 **C I L. XIII 3980**

Marti Camulo Lellius Settus v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Arlon. — Riese 3035. — Verg. C I L. XIII 4709.
1. *Lellius Settus*, onzeker.

1530 **C I L. VI 46**

Arduinn(a)e, Camulo, Iovi, Mercurio, Herculi M(arcus) Quartinius M(arci) f(ilius), cives Sabinus Remus, miles Coh(ortis) VII pr(aetoriae) Antoninian(a)e 3 p(iae) v(indicis), v(otum) l(ibens) s(olvit).

AANTEEKENINGEN. — Rome. — Dessau 4633, Riese 2661. — Krüger, *Germania*, I (1917), blz. 11.

MATRES VAEAV[.....], genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8665 (zie boven, N. 525), gevonden op het Bornsche Feld bij Kalkar.

Roscher, *Lexikon*, VI, 135. — Heichelheim, *Realencylopädie*, XIV, 2235.

MATRES ANNANEPTAE, alleen genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8629 (zie boven, N. 895), gevonden te Wissen.

R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 321. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1003. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2218.

ALATEIVIA, godin, vermeld in de volgende inscriptie; verg. de *Matres Alaterviae* (zie blz. 566).

H. Kern, *Verslagen en meded. der Koninklijke akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 311. — Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 223. — Ihm, *Realencyclopädie*, I, 1294. — W. Schulze, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LIV (1913), blz. 172. — T. E. Karsten, *Germanisch-finnische Lehnwortstudien* (1915), blz. 4 en volg. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 44.

1531 **C I L. XIII 8606**

Alateiviae ex iussu Divos, medicu[s].

AANTEEKENINGEN. — Xanten. — Brambach 197, Dessau 4739, Riese 2625.

MATRES ALAGABIAE, godinnen, genoemd in de volgende inscriptie.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. 2 (1872), blz. 309. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 152. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 316. — F. Kauffmann, *Zeitschrift für deutsche Volkskunde*, II (1892), blz. 42. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1004. — R. Much, *Festgabe für R. Heinzel* (1898), blz. 263. — M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CV (1900), blz. 97. — T. E. Karsten, *Die Germanen* (1928), blz. 150. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, L (1931), blz. 99.

1532 **C I L. XIII 8529**

Matroni[s] Alagabiabus Iul(ia) Pusua pro se et Iulis f(iliis) Peregrino, Sperato, Severo v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bürgel. — Brambach 296, Riese 3083.

HARIASA, godin, alleen bekend door de slecht overgeleverde inscriptie C I L. XIII 8185 (zie boven, N. 597), die is opgericht te Keulen door een *civis Traianensis*.

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 1828. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXVI (1892), blz. 308–310. — R. Much, *Festgabe-R. Heinzel* (1898), blz. 248. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 376.

MALVISAE of MALVISIAE, godinnen, genoemd in de inscripties C I L. XIII 8598 (zie boven, N. 788) gevonden te Nieukerk en 8208 (zie boven, N. 1066) gevonden te Keulen.

Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, II, 2307. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 44. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 927.

MATRES AFLIAE, godinnen, die werden vereerd in de omgeving van Keulen.

M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 146. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXI (1887), blz. 355; XXXV (1891), blz. 316. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2216.

1533 **C I L. XIII 8211**

Matronis Afliabus M(arcus) Marius Marcellus pro se et suis ex imperio ipsarum.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 4798, Riese 3080. — Espérandieu, *Recueil des basreliefs*, n. 6412.

1534 **C I L. XIII 8157**

Matronis Aflims M(arcus) Iullionius Agilis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Wesseling, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 251). — Dessau 4799, Riese 3079.

MATRES AUMENAHENAE, godinnen, vereerd te Keulen.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 321. — Th. von Grienberger, *Eranos vindobonensis* (1893), blz. 267. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2222.

1535 **C I L. XIII 8215**

Matroni[s] Aumenaheni[s] C(aius) Caldinius Cassius ex imp(erio) ipsarum.

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3117.

1536 **C I L. XIII 12 054**

Matribus Aumenahenis Q(uintus) Iul(ius) Verinus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3118. — Espérandieu, *Recueil des basreliefs*, n. 6394.

1537 **C I L. XIII 8216**

Matronis Axsinginehis M(arcus) Catullinius Paternus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3119.

1. *Axsinginehis*, wellicht te lezen *Aumenahenis*.

MATRES MASANAE, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8223 (zie boven, N. 598), gevonden te Keulen.

Roscher, *Lexikon*, II 2460. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2229.

MATRES NIAITIENAE, alleen bekend door de volgende inscriptie.

H. Lehner, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXV (1906), Korr.-Blatt, 101; *Bonner Jahrbücher*, CXVI (1907), blz. 242. — *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, III (1906/7), blz. 117 n. 251. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2229.

1538 **C I L. XIII 12 068**

Matronis Niait[i]enis Munatia Similis et Materna ex imp(erio) ips(arum).

AANTEEKENINGEN. — Thorr, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 335). — Riese 3163. — Uit de 3de of 4de eeuw.

MATRES UDRAVARINEHAE of UDROVARINEHAE, genoemd in de beide volgende inscripties.

H. Lehner, *Westdeutsche Zeitschrift*, XXV (1906), Korr.-Blatt, 102; *Bonner Jahrbücher*, CXVI (1907), blz. 242. — *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, III (1906/7), blz. 117 n. 252. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2232.

1539 **C I L. XIII 8229**

Matronis Udravarinehis Iulia Prisci f(ilia) Allua v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3198. — Kisa, *Westdeutsche Zeitschrift*, XIII (1894), blz. 314; XIV (1895), blz. 11. — M. Siebourg, *Bonner Jahrbücher*, CV (1901), blz. 87. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, CVII (1901), blz. 289.

1540 **C I L. XIII 12 069**

Udrovar[inehis] Vanamian[us Ap]rilis et Lu[.....].

AANTEEKENINGEN. — Thorr, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 347). — Riese 3197.

ABIRENES, godinnen, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8492 (zie boven, N. 1068), gevonden te Deutz, elders niet vermeld.

Ihm, *Realencyclopädie*, I, 100. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2216.

MAHALINEHAE of MATRES MAHLINEHAE, godinnen die genoemd worden in de inscriptie C I L. XIII 8492 (zie boven, N. 1068) gevonden te Deutz.

Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, II, 2234. — F. Kauffmann, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, II (1892), blz. 37. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 443. — Th. von Grienberger, *Eranos vindobonensis* (1893), blz. 262; *Paul und Braunes Beiträge*, XIX (1895), blz. 536. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2229. — J. de Vries, *Tijdschrift*, L (1931), blz. 103.

1541 **C I L. XIII 8221**

Matronis Mahlinehis Tib(erius) Claudius Taticenus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Brambach 407, Riese 3162.

MERCURIUS GEBRINIUS, genoemd in de volgende en eenige andere inscripties, die zijn gevonden bij de opgravingen onder de Munsterkerk te Bonn.

H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 48. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 994 n. XXVI.

1542

Deo Mer[cu]rio Gebrini[o] Aurelius Pervia, p(rimus) p(ilus) Leg(ionis) I M(inerviae), templu[m] rip(a)e Rheni [imposui]t.

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 20 n. 45; *Année épigraphique*, 1931, n. 26.

1543

Mercurio Gebrinio Adnamatius Dubitatus, [i]m(munis) Leg(ionis) I M(inerviae) [.....].

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, XXXIV (1929), blz. 171 = XXXV, blz. 19 n. 44; *Année épigraphique*, 1930, n. 31.

1544

Deo Mer(curio) Gebrin(io) C(aius) Victorius Liberalis, negotiator cretarius, v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 20 n. 46; *Année épigraphique*, 1931, n. 27.

MATRES VACALLINEHAE, vereerd in een groot heiligdom in de nabijheid van Pesch in den Eifel, waar een groot aantal aan haar gewijde inscripties zijn gevonden.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 305. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher* LXXXIII (1887), blz. 23. — F. Kauffmann, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, II (1892), blz. 39. — Th. von Grienberger, *Eranos vindobonensis* (1893), blz. 262. — A. Riese, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, IX (1916), blz. 143. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXV (1919), blz. 74 en volg.; *Steindenkmäler*, n. 348–509 en 1433–1453; *Germania*, IV (1920), blz. 65. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 43. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2232.

1545 **C I L. XIII 8003a**

Matribu[s V]acallineis Attici(us) Maternu[s], m(iles) L(egionis) I M(inerviae) [ex] ius(su) ipsa[r(um) l(ibens) m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Endenich. — Brambach 454, Riese 578.

ABNOBA (ook genoemd DIANA ABNOBA), godin van het gebergte *Abnoba* (het Zwarte Woud), vermeld in een inscriptie gevonden bij Rötenberg, C I L. XIII 6357 (zie boven, N. 770).

Roscher, *Lexikon*, I, 3. — Ihm, *Realencyclopädie*, I, 104. — R. Much, bij Hoops, *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, I, 13. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 31 en 39.

§ 3. — Goden, vereerd in het gebied der Sunuci en Tungri.

Sunuxal, de godin der Sunuci, de westelijke buren der Ubii (verg. Tacitus, *Historiae* IV 66; zie Deel I, blz. 235), vermeld in de inscripties C I L. XIII 7795 en 7796 (zie boven, N. 833 en 1015) gevonden te Remagen.

Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, IV, 1602. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 39. — Keune, *Realencyclopädie*, IV A, 920.

1546 **C I L. XIII 7858**

Deae Sunuxsali Ulpius Hunicius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Eschweiler, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 185 n. U. 65; *Steindenkmäler*, n. 245). — Brambach 633, Riese 3526. — Espérandieu, *Recueil*, IX, n. 6566.

1547 **C I L. XIII 12 011**

Dea[e S]unux[ali] C(aius) Qu[in]ti[nus?].

Aanteekeningen. — Frenz, aan de Inde, niet ver van Eschweiler.

1548

[De]ae Sunuxsal(i) Ivo(?) Cissonis (filius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Cornelimünster, aan de Inde, niet ver van Aken, inscriptie op een bronzen plaatje. — Keune, *Realencyclopädie*, IV A, 921.

1549 **C I L. XIII 12 004**

De[ae] Sunuxsali Pro[x]simenia Iusiutina v(otum) s(usceptum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Tusschen Heimbach en Vlatten (Kr. Schleiden), thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 184 n. 20120; *Steindenkmäler*, n. 247). — Riese 3525.

1. *Proxsimenia Iusiutina*, waarschijnlijk te lezen *Proximenia Iustina*.

1550 **C I L. XIII 7912**

Dea(e) [S]unucsali Volerius Pusinnioni(s filius) et Quintini(us) [.....].

Aanteekeningen. — Embken, bij Zülpich, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 185 n. U 66; *Steindenkmäler*, n. 246). — Henzen 5925, Brambach 569, Riese 3527.

1551 **C I L. XIII 7917**

Deae Sunuxali aedem ex iussu n(uminis) a novo sumptu suo omni pro Tertinio Iustino filio Probia Iustina fecit, Domino nostro Gordiano Aug(usto) 3 et Aviola co(n)s(ulibus).

AANTEEKENINGEN. — Hoven, bij Zülpich. — Dessau 4754, Riese 2372. 2. *Gordiano – consulibus*, in het jaar 239.

1552 **C I L. XIII 8546**

D(e)ae Sunxalis ferendas fecit Claudius Victorinus.

AANTEEKENINGEN. — Neuss. — Riese 3524. — Inscriptie op klein kruikje.

1553 **C I L. XIII 8248**

Deae Sunuxali.

AANTEEKENINGEN. — Keulen, thans in het museum te Bonn (*Führer*, blz. 206 n. 4543; *Steindenkmäler*, n. 248). — Riese 3523.

1554

Deae Sunuxsali Cominia Apra pro salute Apulei Severi fratris et sua v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bonn, bij de opgravingen onder de Munsterkerk. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXXXV (1930), blz. 23 n. 56; *Année épigraphique*, 1931, n. 28.

MATRES ALAFERHUIAE, genoemd in de volgende inscripties, die zijn gevonden in de buurt van Gulik.

W. Schulze, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LIV (1916), blz. 172. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2217 n. VI. — T. E. Karsten, *Die Germanen* (1928), blz. 151. — J. de Vries, *Tijdschrift*, L (1931), blz. 100.

1555 **C I L. XIII 12 012**

Alaferhuiab[us] Severus pro s[e et suis ex imp(erio)] ipsaru[m v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)].

AANTEEKENINGEN. — Altdorf, in Kreis Jülich, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 252). — Riese 3082.

1556

Alaferhuiabus Hristo Haleni (filius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Gohr. — A. Oxé, *Germania*, IX (1925), blz. 119.

1557 **C I L. XIII 7862**

[Ny]mp(his) Alapherhuis [.....] Corn(elius) Veru[.....] Tacitus ex [voto ... v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Pattern, bij Gulik. — Riese 3090. — Oxé, *Germania*, IX (1925), blz. 119.

MATRES HAMAVEHIAE, genoemd in de volgende inscriptie.

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2227.

1558 **C I L. XIII 7864**

Matronis Hamavehis C(aius) Iulius [P]rimus et C(aius) Iulius Quartus ex i[m]perio ipsarum [....] l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Altdorf, bij Gulik. — Orelli 2087, Brambach 621, Dessau 4805, Riese 3154. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 151 n. 307.

MATRES RUMANEHAE, genoemd in de inscriptie C I L. XIII 7869 (zie boven, N. 732), gevonden te Gulik.

Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2231.

MATRES VATVIAE, godinnen vereerd in het land van Gulik, ook genaamd *Matres Vatviae Nersihenae*.

Fuss, *Bonner Jahrbücher*, LXXVII (1884), blz. 224. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 147. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXI (1887), blz. 355; XXXV (1891), blz. 317. — F. Kauffmann, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, II (1892), blz. 44. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1004. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2236.

1559 **C I L. XIII 7891**

Matronis Vatviabus Q(uintus) Iul(ius) Primus pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Roedingen. — Riese 3190.

1560 **C I L. XIII 7892**

Matronis Vatvims T(itus) Iulius Vitalis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Roedingen. — Riese 3194. — Espérandieu, *Recueil des bas-reliefs*, n. 6351.

1561 **C I L. XIII 7893**

Matronis Vatviabus Iulia Vegeti filia Mandia pro se et suis votum solvit l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Roedingen. — Riese 3192. — Espérandieu, *Recueil des bas-reliefs*, n. 6352.

1562 **C I L. XIII 7884**

Matronis Vatviabus C(aius) Secundinius Amandus ex imp(erio) ips(arum) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Gusten, bij Gulik. — Riese 3191.

1563 **C I L. XIII 7883**

Matro[nis] Vatvia[bus] Nersihenis Priminia Iustina pro se et suis ex imperio ip(sarum) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Land van Gulik. — Riese 3193.

1564 **C I L. XIII 8510**

Matronis Vatvims Super Quartionis f(ilius) et Quartion[u]s.

AANTEEKENINGEN. — Lipp, bij Bedburg. — Riese 3195.

1565 **C I L. XIII 7861 a**

[V]atvim[s]ele[.....]reei[...]atucum m.

AANTEEKENINGEN. — Hasseltzwiler, in het land van Gulik. — Riese 3196.

VARNENO of VARNENUS, godheid vereerd in het gebied der Sunuci.

Keune, bij Roscher, *Lexikon*, VI, 165; verg. *Realencyclopädie*, IV A, 921 n. 2[1].

1566

Deo Varnenoni M(arcus) Fucissius Secunddus, sexviralis Augustorum C(oloniae) C(laudiae) A(rae) A(grippinensium), votum solvit.

AANTEEKENINGEN. — Cornelimünster, bij Aken, op een bronzen plaatje, thans in het museum te Bonn. — Riese 2302.

1567

G(enio) Varneni C(aius) P(.....) S(.....).

AANTEEKENINGEN. — Cornelimünster, bij Aken, op een bronzen plaatje, thans in het museum te Bonn. — Riese 3541.

MARS HALAMARDUS, alleen genoemd in de inscriptie C I L. XIII 8707 (zie boven, N. 72).

Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 388. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 365. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 40.

MERCURIUS ARVERNUS, waarschijnlijk de voornaamste god der Arverni (verg. Plinius, *Naturalis historia* XXXIV 45), maar ook vereerd op verschillende plaatsen in Germanië.

F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 32.

1568 **C I L. XIII 8709**

Mercurio Arverno [a]ed(iculum) Irmidius Ma[c]ro ex iussu.

AANTEEKENINGEN. — Horn, bij Roermond. — Riese 3328. — Zie boven, N. 73.

1569 **C I L. XIII 8579**

Mercurio Arverno M(arcus) Iulius Audax pro se et suis l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Gripswald, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 184). — Brambach 256, Dessau 4590, Riese 3330.

1570 **C I L. XIII 8580**

Mercurio Arverno Sext(us) Sempronius Super l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Gripswald, thans in het museum te Bonn (*Steindenkmäler*, n. 185). — Riese 3330.

1571 **C I L. XIII 8235**

Mercur[io A]rvern[o s]acru[m. I]ulius Iu[.... e]x imp(erio) i[ps(ius)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 3329.

1572 **C I L. XIII 8164**

Adverno L(ucius) Valerius Atticus [ex] imp(erio) ips(ius).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Dessau 4591, Riese 3331.

1573 **C I L. XIII 7845**

Mercurio Arverno vicani v(ici) V[.....].

AANTEEKENINGEN. — Wenau in de Kreis Düren. — Riese 2373.

1574 **C I L. XIII 6603**

Mercurio Arvernorigi Cossillus donavi(t) es (ex) visu l(a)etus libe(n)s merito.

AANTEEKENINGEN. — Grimberg, bij Miltenberg, in het heiligdom van Mercurius Cimbrianus. — Brambach 1741, Dessau 4592, Riese 3332.

1. *Arvernorigi*; verg. Hirschfeld, C I L. XIII, blz. 194.

MATRES CARTOVALLENSES, wellicht genoemd in de volgende inscriptie; verg. de plaatsnaam *Cortovallium* of *Coriovallum*, genoemd in het *Itinerarium Antonini* (Deel I, blz. 538) en op de *Tabula Peutingeriana* (Deel I, blz. 543), thans waarschijnlijk Heerlen.

Ihm, *Realencyclopädie*, IV, 1235. — Byvanck, *Geschiedkundige atlas van Nederland: de Romeinsche tijd* (1929), blz. 28.

1575 **C I L. VII 425**

[M]atrib(us) Olist[.... et] Cartoval[lensibus], Marti Victori, Genio loci et Bono Eventui [.....].

AANTEEKENINGEN. — Binchester. — De tekst is grootendeels geheel onzeker. — Bergk, *Bonner Jahrbücher*, LVII, blz. 26; Habets, *Bulletin des Commissions*, XV (1876), blz. 320.

VIHANSA, godin, vereerd te Tongeren, alleen vermeld in de volgende inscriptie.

P. J. Cosijn, *Spectator*, 1874. — M. Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 104. — K. Weinhold, *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, XXIX (1890), blz. 615. — E. H. Meyer, *Germanische*

Mythologie (1891), blz. 267. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXVI (1892), blz. 310–314. — R. Much, *Festgabe für Heinzel* (1898), blz. 248. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 376.

1576 **C I L. XIII 3592**

Vihansae Q(uintus) Cattus Libo Nepos, centurio Leg(ionis) III Cyrenaicae, scutum et lanceam d(e)d(icavit).

AANTEEKENINGEN. — Tongeren, thans in het museum te Brussel. — *Vaderlandsch Museum*, II (1858), blz. 101 (met afb.).

VIRADECDIS of VIRODACTHIS, godin vereerd door de Tungri maar ook aan den Midden-Rijn; vermeld in de inscriptie C I L. VII 1073 (zie boven, N. 1245), gevonden te Birrens (Blatumbulgium), in Britannia.

K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913) blz. 391. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LV (1914), blz. 292. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-Germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 38. — Keune, bij Roscher, *Lexikon*, VI, 325.

1577 **C I L. XIII 8815**

Deae [Vir]adecd[i civ]es Tungri [et] nautae, q[u]i Fectione [c]onsistunt, v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Vechten. — Dessau 4757, Riese 2422. — Zie boven, N. 297.

1578 **C I L. XIII 6761**

Virodacti sive Lucen(a)e [A]ugustius Iustus ex voto numinibus [sa]nctissi[mis].

AANTEEKENINGEN. — Mainz. — Dessau 4758, Riese 3559.

1. *sive*; verg. Dessau 4758.

–. *Lucenae*, waarschijnlijk de godin, die elders (C I L. XIII 8661, zie boven, N. 1454) Hlucena wordt genoemd.

1579 **C I L. XIII 11 944**

[In h(onorem)] d(omus) d(ivinae), [Deae Vi]rodacthi [vic]us Nidensis et vicani August(ani) publice fecerunt.

AANTEEKENINGEN. — Trebur, maar waarschijnlijk oorspronkelijk uit Mainz afkomstig. — Riese 2253. — E. Anthes, *Römisch-Germanisches Korrespondenzblatt*, VI (1913), blz. 46 en 94.

1. *vicus*, namelijk *vicus Augustanus Nidensis*; verg. *Augusta Nova* (Geographus Ravennas IV, 26).

VIROƆƆIS, godin, die wellicht is te vereenzelvigen met de godin Virodacdis.

J. Bekker, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, IV (1864), blz. 164. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 374.

1580 **C I L. XIII 6486**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) D(e)ae VIROƆƆi Avita Max(i)mini v(otum) s(olvit) l(aeta) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Kälbertshausen, bij Neckarburcken aan den limes.— Brambach 1726, Dessau 4759, Riese 3560.

1. *Deae VIROƆƆi*, mogelijk een andere godheid dan Virodacthis.

MATRES ALATERVIAE, genoemd in een inscriptie gevonden te Cramond bij Edinburg, C I L. VII 1084 (zie boven, N. 1223), opgericht door de Cohors I Tungrorum, elders niet vermeld.

H. Kern, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 310. — Ihm, *Realencyclopädie*, I, 1294. — Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 223. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 320. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1006. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2217. — J. de Vries, *Tijdschrift*, L (1931), blz. 100.

CAMPESTRES of MATRES CAMPESTRES, de drie godinnen van het legerkamp, dikwijls vereerd tezamen met de godin Epona, genoemd, behalve in vele andere inscripties, in de inscriptie C I L. VII 1084 (zie boven, N. 1223), die is opgericht door de Cohors I Tungrorum, tezamen met de *Matres Alterviae*; verg. verder C I L. VI 768 (zie boven, N. 1471), 31 140 (N. 1395), 31 141 (N. 1473), 31 171 (N. 1474), die zijn opgericht door manschappen van het corps der equites singulares,tezamen met de *Matres Suleviae*, 31 158 (N. 812).

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 849. — Ihm, *Realencylopädie*, I, 1444. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 16 en 38. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2223.

BELATUCADRUS, MARS BELATUCADRUS of BELATUCADER, Britannische oorlogsgod, onder anderen vermeld in de inscripties, die zijn opgericht door een praefectus van Cohors II Tungrorum en door een soldaat van den Cuneus Frisiorum; verg. C I L. VII 885 en *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 125 n. 85 (zie boven, N. 1241 en 1288).

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 755. — Ihm, *Realencyclopädie*, III, 197. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 1941.

HARIMELLA, godin die alleen wordt vermeld in de inscriptie C I L. VII 1065 (zie boven, N. 1246), opgericht door een soldaat van Cohors II Tungrorum; verg. den naam van de plaats *Harimalla*, aan de Maas beneden Herstal.

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 1828. — Bergk, *Bonner Jahr-*

bücher LVII (1876), blz. 29. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXVI (1892), blz. 44–47; *Festgabe-Heinzel* (1898), blz. 238. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 376. — E. Schröder, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LXI (1924), blz. 59–60. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LXIII (1926), blz. 19–22. — Keune, *Realencyclopädie*, VII, 2365.

RICAGAMBEDA, godin, vereerd in Britannia door soldaten der Cohors II Tungrorum afkomstig uit den Pagus Vellaus; verg. C I L. VII 1072 (zie boven N. 1236), gevonden te Birrens (Blatumbulgium), in Schotland.

Haug, *Realencyclopädie*, I A, 795.

§ 4. — GODEN, VEREERD IN HET GEBIED DER NERVII, TEXANDRI EN MORINI.

GENIUS NERVIORUM, vermeld in de inscriptie *Année épigraphique*, 1931, n. 29 (zie boven, N. 1418).

NERVINAE, waarschijnlijk MATRES NERVINAE, godinnen der Nervii, alleen genoemd in de volgende inscriptie, die gevonden is te Bavai, de hoofdstad van de civitas der Nervii.

1581 **C I L. XIII 3569**

Nervinis C(aius) Iul(ius) Tertius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Bavai. — Riese 3464.

1. *Nervinis*, waarschijnlijk *Matribus Nervinis*.

SANDRAUDIGA, godin, vereerd in het gebied der Texandri, alleen bekend uit de volgende inscriptie.

Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, IV, 333. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 389–391. — R. M. Meyer, *Arkiv för nordisk Filologi*, XXIII (1907), blz. 249. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 383. — Keune, *Realencyclopädie*, I A, 2268. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germanischen Kommission*, XIV (1922), blz. 41; *Germania*, XV (1931), blz. 1–6.

1582 **C I L. XIII 8774**

Deae Sandraudigae cultores templi.

AANTEEKENINGEN. — Rijsbergen. — Dessau 4753, Riese 3493. — Zie boven, N. 93.

NEHALENNIA, vereerd in haar heiligdom bij Domburg op Walcheren aan den mond van de Schelde; verg. de inscripties C I L. XIII 8779 tot 8802 (zie boven, N. 236 tot 262, en beneden, N. 1601 en 1605).

H. Kern, *Taal- en letterkunde*, II (1871), blz. 89; *Revue Celtique*, II (1873), blz. 10. — Detter, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXI (1887), blz. 208. — R. Much, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XXXV (1891), blz. 324–328. — H. Jaekel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 289–311. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 459. — F. Kauffmann, *Paul und Braunes Beiträge*, XVI (1892), blz. 210. — Ihm, bij Roscher, *Lexikon*, III, 76. — W. Golther, *Handbuch der germanischen Mythologie* (1895), blz. 465. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1006. — R. Much, *Festgabe für R. Heinzel* (1898) blz. 250. — E. Mogk, *Grundriss der germanischen Philologie*, III (2de uitg., 1900), blz. 374. — R. M. Meyer, *Altgermanische Rechtsgeschichte* (1910), blz. 399. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 383 en volg. — H. Güntert, *Kalypso* (1919), blz. 54 en volg. — F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 41. — J. Loewenthal, *Paul und Braunes Beiträge*, L (1927), blz. 296.

1583 **C I L. XIII 8498**

Deae Nehalen(niae) [F]riattius Iucundi (filius) pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Deutz. — Brambach 441, Riese 3450.

1584 **C I L. XIII 8499**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) Deae Nehalenniae M(arcus) Saturninus Lupulus, IIIIIIvir (sevir) Aug(ustalis), pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) 3 m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Deutz, maar waarschijnlijk afkomstig uit Keulen. — Brambach 442, Riese 2303.

2. *Lupulus*, zoo Riese (naar een afschrift); Eupulus, in het *Corpus*; waarschijnlijk een koopman te Keulen; de naam Eupulus (Euplus, Εὔπλους) is wellicht Grieksch (Drexel, *Bericht der Röm.-Germ. Kommission*, XIV, blz. 41 n. 200).

BURORINA, godin, alleen genoemd in de volgende inscriptie.

H. Kern, *Verslagen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 2de R. II (1872), blz. 324. — Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 834. — Ihm, *Realencyclopädie*, III, 1070.

1585 **C I L. XIII 8775**

Deae Burorin(a)e quo[d] vo[d]um [f]ecit laetus pro s[e] e[t] suis p(osuit).

AANTEEKENINGEN. — Domburg. — Dessau 4740, Riese 2677. — Zie boven, N. 234.

§ 5. — GODEN, VEREERD IN HET GEBIED DER FRIEZEN EN TUIHANTI.

MATRES FRISAVAE, alleen genoemd in de volgende inscriptie.
Ihm, *Realencyclopädie*, VII, 105. — Heichelheim, *Realencyclopädie*, XIV, 2225.

1586 **C I L. XIII 8633**

Matribus Frisavis paternis [.....].

AANTEEKENINGEN. — Wissen. — Brambach 1970, Dessau 4783, Riese 2439. — Ihm, *Bonner Jahrbücher*, LXXXIII (1887), blz. 154 n. 329.

BADUHENNA, wellicht een godin der Friezen, alleen genoemd bij Tacitus, *Annales* I 73 (Deel I, blz. 273), waar sprake is van een *lucus Baduhennae*; verg. de godin *Baudihillia*, genoemd in de inscriptie *Année épigraphique*, 1924, n. 94 (zie beneden N. 1587).
Ihm, *Realencyclopädie*, II, 2727. — H. Jaekel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXII (1890), blz. 257–277. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 147–148. — W. Golther, *Handbuch der germanischen Mythologie* (1895), blz. 459 en volg. — Th. von Grienberger, *Paul und Braunes Beiträge*, XIX (1895), blz. 531–533. — R. Much, *Festgabe für R. Heinzel* (1898), blz. 248. — E. Mogk, *Grundriss der germanischen Philologie*, III (2de uitg., 1900), blz. 374. — J. Hoops, *Realencyclopädie der germanischen Altertumskunde*, I (1911), 155–156.

HLUDANA, godin voor wie een wijgeschenk is gevonden te Beetgum; verg. C I L. XIII 8830 (zie boven, N. 1453); zie boven, blz. 537.

ALAISIAGAE, twee godinnen, vereerd door de Tuihanti, genoemd in inscripties gevonden te Housesteads (Borcovicium) in Engeland; verg. *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 324 n. 1040 en 1041 (zie boven, N. 1287 en 1286).
Scherer, *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, 1884, blz. 579. — *Westdeutsche Zeitschrift*, III (1884), blz. 120 en 287; V (1886), blz. 321. — R. Heinzel, *Sitzungsberichte der Akademie zu Wien*, 1889, blz. 50–54. — Ihm, *Realencyclopädie*, I, 1274; Suppl. I, 48. — Weinhold, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXI (1889), blz. 1–16. — H. Jaekel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXII (1890), blz. 257–277. — F. Kauffmann, *Paul und Braunes Beiträge*, XVI (1892), blz. 201 en volg. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 433–457. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1007. — R. Henning, *Zeitschrift für deutsches Altertum*, XLII (1898), blz. 193–195. — W. van Helten, *Paul und Braunes Beiträge*, XXVII (1902), blz. 137–153. — I. Lindquist, *Göteborgs Högskolas °Arsskrift*, XXIX (1923), blz. 22. — Th. Siebs, *Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde*, XXV (1924), blz. 1–17. — R. Much, *Festschrift-Jellinek* (1928), blz. 75–85.

1587

Deabus Alaisiagis Baudihilli(a)e et Friagabi et n(uminibus) Aug(ustorum) n(umerus) Hnaudifridi v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Housesteads. — M. V. Taylor and R. G. Collingwood, *Journal of Roman Studies*, XI (1921), blz. 237; *Année épigraphique*, 1924, n. 94.

2. *numero Hnaudifridi*, een afdeeling van Germanen gecommandeerd door een zekeren Notfrid.

BEDA, godin, vereerd door de Tuihanti, genoemd in een inscriptie gevonden te Housesteads (Borcovicium); verg. *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 324 n. 1040 (zie boven, N. 1287).

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 751. — Ihm, *Realencyclopädie*, III, 182.

FIMMILENA, godin, vereerd door de Tuihanti, vermeld in de inscriptie *Ephemeris epigraphica*, VII, blz. 324 n. 1040 (zie boven, N. 1287).

Steuding, bij Roscher, *Lexikon*, I, 1483. — Ihm, *Realencyclopädie*, VI, 2322.

THINCSUS of MARS THINGSUS, godheid vereerd door de Frisii en de Tuihanti in Britannia; verg. de inscripties *Ephemeris epigraphica*, III, blz. 125 n. 85, gevonden te Brougham Castle, en VII, blz. 324 n. 1040, gevonden te Housesteads (zie boven, N. 1288 en 1287).

Hübner, *Westdeutsche Zeitschrift*, III (1883), blz. 120 en 187. — Scherer, *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, 1884, blz. 571 en volg. — K. Weinhold, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXI (1889), blz. 1–16. — R. Heinzel, *Sitzungsberichte der Akademie in Wien*, CXIX (1889), blz. 52. — W. Pleyte, *Verslagen en mededeelingen der Kon. akademie, Afd. Letterkunde*, 3de R. VI (1889), blz. 109 en volg. — H. Jaekel, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXII (1890), blz. 275. — Th. Siebs, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, XXIV (1892), blz. 145–157. — F. Kauffmann, *Paul und Braunes Beiträge*, XVI (1892), blz. 200. — Th. von Grienberger, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XLVII (1896), blz. 1007. — R. Much, *Festgabe für R. Heinzel* (1898), blz. 195 en volg. — E. Mogk, *Grundriss der germanischen Philologie*, III (2de uitg., 1900), blz. 316. — W. van Helten, *Paul und Braunes Beiträge*, XXVII (1902), blz. 143. — K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, I (1913), blz. 366. — T. E. Karsten, *Germanisch-finnische Lehnwortstudien* (1915), blz. 16 en volg. — Th. Siebs, *Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde*, XXV (1924), blz. 4 en volg. — J. de Vries, *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, XLVIII (1929), blz. 145 en volg.

§ 6. — CHRISTENDOM.

W. Goossens, *Oud-christelijke gedenkteekenen in Nederland*, in: *De Katakomben Rome-Valkenburg* (1916), blz. 127–135.

1588 **C I L. XIII 3617**

Ic pausat Amabeles in C(h)risto, q(u)i vixit an(nis) [...] m(ensibus) VI d(iebus) XII.

AANTEEKENINGEN. — Maastricht. — Riese 4264. — Zie boven, N. 2.

1589

Tetulum tutisque votis. Ic iacit Aluvefa innocens funere capta, qui vixsit annus III. Vivere dum potuit, fuit dolccissima. Tutus in pace fedeles recesit.

AANTEEKENINGEN. — Maastricht. — Zie boven, N. 3.

HOOFDSTUK VIII.

VERKEER, HANDEL, BEDRIJVEN.

§ 1. — VERKEER TE LAND: WEGEN.

A. W. Byvanck, *Geschiedkundige atlas van Nederland: de Romeinsche tijd* (1929), blz. 13 en volg. — J. Hagen, *Römerstrassen der Rheinprovinz* (2de uitg., 1931).

1590 **C I L. XIII 9165**

Imp(eratori) Caesari M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), pont(ifici) max(imo), trib(unicia) pot(estate) XVI, co(nsuli) <X>III, et Imp(eratori) 3 Caes(ari) L(ucio) Aure(lio) Vero Aug(usto) tr(ibunicia) pot(estate) II co(n)s(uli) II. — A M(osa) a(d) F(orum) C(annenefatium) m(illia) p(assuum) XII.

AANTEEKENINGEN. — Monster. — Riese 135 *a*. — Zie boven, N. 377 en 446. — Mijlpaal van den weg van Nijmegen naar Lugdunum.

2. *tribunicia – III*, in het jaar 162.

4. *A Mosa – Cannenefatium*; de aanvullingen zijn onzeker.

1591 **C I L. XIII 9153**

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aurel(io) Antonino Aug(usto), pont(ifici) max(imo), tr(ibunicia) pot(estate) XVI, co(n)s(uli) III, et Imp(eratori) Caes(ari) 3 L(ucio) Aurel(io) Vero Aug(usto), tr(ibunicia) pot(estate) II, co(n)s(uli) II. — A Col(onia) Agripp(inensium) m(ilia) p(assuum) XXX.

AANTEEKENINGEN. — Remagen. — Brambach 1931, Riese 135. — Mijlpaal van den weg van Keulen naar Mainz, met den zelfden tekst als de mijlpaal van Monster (zie de vorige inscriptie).

1592 **C I L. XIII 9162**

[I]mp(eratori) Cae(sari) Ne[r]va(e) Traia[no] Aug(usto) Ger(manico), po[nt(ifici)] max(imo), trib(unicia) [pot(estate)], p(atri) p(atriae), co(n)s(uli) 3 [.....].

AANTEEKENINGEN. — Beek bij Nijmegen. — Riese 85. — Mijlpaal van den weg van Keulen naar Nijmegen. — Zie boven, N. 126 en 443.

1593 **C I L. XIII 9145**

[Ti(berius) Cl]a[udius Drusi f(ilius) C]aesar [Aug(ustus) Germ(anicus), p]ont(ifex) m[ax(imus), t]rib(unicia) pot(estate) IIII, imp(erator) VIII, co(n)-3 s(ul) desig(natus) IIII, p(ater) p(atriae). — Ab Mog(ontiaco) m(ilia) p(assuum) LIX.

AANTEEKENINGEN. — Bij Koblenz. — Dessau 5830, Riese 23. — Mijlpaal van den weg van Mainz naar Keulen.

1. *Tiberius – Caesar*, Keizer Claudius.
2. *tribunicia potestate IIII*, in de jaren 44 en 45.

1594 **C I L. XIII 9158**

[..... Col(onia) Agrippin(ensium)] l(eugas) XI [Bonn]a l(eugas) VIIII [Rigo]magus l(eugas) VIII [Antu]nnacum l(eugas) VIII [Conf]luentes 3 l(eugas) VIII ---.

AANTEEKENINGEN. — Tongeren, thans in het museum te Brussel (Cumont, *Catalogue*, 1898, blz. 31 n. 20). — Dessau 5839, Riese 1967.

Milliarium van Tongeren: beschrijving van den weg van Tongeren naar Keulen en verder over Bonn, Remagen, Andernach en Koblenz naar Mainz.

1. *leugas*. — Op de wegen in Gallië waren de afstanden opgegeven in *leugae* van $1^1/_2$ mijl (2,222 km) en niet in mijlen; verg. C I L. XIII 9031 (Dessau 5847).

1595 **C I L. XIII 9157**

Imp(eratore) [Caes(are)] Pio [.....], pon[t(ifice max(imo), ...] est[....] et n[...] no[.....].

AANTEEKENINGEN. — Baesweiler. — Brambach 1933. — Mijlpaal van den weg van Tongeren over Maastricht en Coriovallum naar Keulen.

1596 **C I L. XIII 9156**

[.....] L(ucio) Ve[ro A]ug(usti) fil(io). — A Co[l(onia) Ag]r(ippinensium) m(ilia) p(assuum) III.

Aanteekeningen. — Tetz. — Brambach 952, Riese 137. — Mijlpaal van den weg van Keulen over Maastricht naar Tongeren.

1. *A Colonia Agrippinensium*, wellicht *A Cor(iovallo)*; de aanvulling is onzeker.

§ 2. — Verkeer te water: scheepvaart.

Neptunus, vermeld in de inscripties C I L. XIII 8811 (zie boven, N. 290, 459 en 794) gevonden te Vechten, Finke, n. 252 (N. 959) gevonden in het Brohldal, Dessau 9265*a* (N. 722) gevonden te Newcastle on Tyne.

F. Drexel, *Bericht der Röm.-germ. Kommission*, XIV (1922), blz. 52. — J. Hagen, *Germania*, VI (1922), blz. 78.

1597 **C I L. XIII 8803**

Deo Neptuno Octavius Ammius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Aanteekeningen. — Domburg. — Riese 3462. — Zie boven, N. 235.

1598 **C I L. XIII 8239**

Deo Ne[p]tuno Rufinius Saturninus, m[il(es)] Leg(ionis) [I] M(inerviae) p(iae) [f(idelis)].

Aanteekeningen. — Keulen. — Riese 587.

1599 **C I L. XIII 6324**

In h(onorem) d(omus) d(ivinae) D(eo) Neptuno, contubernio nautarum, Cornelius Aliquandus d(e) s(uo) d(edicavit).

Aanteekeningen. — Ettlingen. — Dessau 3286, Riese 2194.

Oceanus, vermeld in de inscripties C I L. XIII 8811 (zie boven, N. 290, 459 en 794) en 8810 (N. 291 en 854) gevonden te Vechten, Dessau 9265 (N. 721) gevonden te Newcastle on Tyne.

Rhenus, vermeld in de inscripties C I L. XIII 8811 (zie boven, N. 290, 459 en 794) en 8810 (N. 291 en 854) gevonden te Vechten, 7791 en 7790 (N. 496) gevonden te Remagen; zie boven, blz. 551.

1600 **C I L. XIII 8776**

Diis deabusque [p]raesidibu[s P]rovinciarum, [C]on[c]ordiae et For[tunae C(aius) F]ul[v(ius) C(ai)] f(ilius) [Maximus, leg(atus)] Au[gg. (Augustorum) 3 pr(o) pr(aetore)].

Aanteekeningen. — Domburg. — Riese 2724. — Zie boven, N. 249.

1. *Provinciarum, Germaniae et Britanniae*, omdat men van Domburg in Germania naar Britannia overstak.

1601 **C I L. XIII 8782**

Deae Nehalenniae T(itus) Calvisius Secundinus ob meliores actus.

AANTEEKENINGEN. — Domburg, thans in het museum te Brussel (*Catalogue*, 1913, n. 178). — Riese 3444. — Zie boven, N. 260.

GAIUS IULIUS BIO, *trierarchus*, vermeld in de inscriptie C I L. XIII 12 086*a* (zie boven, N. 302 en 963) gevonden te Vechten.

Nautae qui Fectione consistunt; verg. de inscriptie C I L. XIII 8815 (zie boven, N. 297 en 1577), gewijd door hen en door *cives Tungri* aan de godin *Viradecdis*, gevonden te Vechten.

1602 **C I L. XIII 7681**

Matribus suis Similio, miles ex C(l)asse Germanica p(ia) f(ideli) D(omitiana), pler(omate) Cresimi, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Andernach. — Henzen 6866, Brambach 684, Riese 75. — Zie boven, N. 435.

§ 3. — HANDEL.

1603 **C I L. XIII 8808**

[I]n h(onorem) d(omus) d(ivinae) Genio collegi peregr(inorum) Ulp(ius) December et Ver[e]cund(us) Cornutus d(ono) d(ederunt).

AANTEEKENINGEN. — Voorburg. — Dessau 7066, Riese 2423. — Zie boven, N. 351.

1604 **C I L. XIII 8164a**

Apollini C(aius) Aurelius C(ai) l(ibertus) Verus, negotiator Britannicianus moritex, d(ono) d(edit), l(oco) d(ato) d(ecreto) d(ecurionum).

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 2320. — Ihm, *Bonner Jahrbücher*, XCII (1892), blz. 261.

2. ***moritex***, het een of ander ambt.

Een *negotiator cervesarius* (bierhandelaar) is vermeld in de inscriptie *Année épigraphique*, 1928, n. 183 (zie boven, N. 977).

1605 **C I L. XIII 8793**

[Dea]e [Nehalenniae o]b merc[es recte conser]vatas M(arcus) S[ecund(arius) Silvanus, neg]oti(a)to[r c]ret[arius Britan]nicianus, [v(otum) s(olvit)] 3 l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Domburg. — Dessau 4751, Riese 2609. — Zie boven, N. 248.

2. *negotiator cretarius*, handelaar in aardewerk; verg. Behrens, *Mainzer Zeitschrift*, X (1915), blz. 101.

1606 **C I L. XIII 8350**

M(arco) Secundinio Severo, negot(iatori) cret(ario), C(aius) Secundin(ius) Adventus fratri pientiss(imo) et Nundin(ia) Severina co[n(iugi)].

AANTEEKENINGEN. — Keulen. — Riese 2321.

MARCUS LIBERIUS VICTOR, *cives Nervius, negotiator frumentarius*; verg. C I L. XIII 8725 (zie boven, N. 191 en 1422), gewijd aan de *Matres Mopates*, gevonden te Nijmegen.

1607 **C I L. XIII 8568**

D(is) M(anibus). Per(petuae) se[c(uritati)]. L(ucio) Priminio Ingenu[o, n]egotiatori vest(iario) [i]m[p]ortatori, Aurel[ia] Lucretia sive Potenti[na] coniugi obito. H(eres) f(aciendum) [c(uravit)] v(otum). S(it) (tibi) t(erra) l(evis).

AANTEEKENINGEN. — Stockum. — Riese 2331.

1608

Gargilius Secundus n(ummis) CXV a S[t]el[o] Reperii f(ilio) Beeoso Vil(l)a Lopetei rite uti l(icet) bovem emi, teste Cesdio c(enturion)i Leg(ionis) V, Muto Admeto c(enturion)i Leg(ionis) I. R(atio) i(uris) c(ivilis) a(besto). Emtum C(aio) Fuufio Gn(aeo) Minicio co(n)s(ulibus) (ante diem) V [I]d(us) S[ep](tembres). R(ebus) p(raestari) r(ecte) Lilus Duerretus vet(eranus).

T(itus) Cesdius T(iti) f(ilius) Leg(ionis) V, M(arcus) Iunnius M(arci) f(ilius), Ti(berius) Atevus Erepus Leg(ionis) V Numerii f(ilius), G(aius) Aius Ti(berii) f(ilius) Secundus, V(enditoris) ipsius.

AANTEEKENINGEN. — Tolsum. — Finke, Neue Inschriften, n. 372. — Koopcontract. — Zie boven, N. 396.

1609 **C I L. XIII 10 036, 60**

Apollini Granno donum Ammillius Constans, praef(ectus) templi ipsius, v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito).

AANTEEKENINGEN. — Tycklinge in Westmanland in Zweden. — Dessau 9306, Riese 2647. — H. Willers, *Die römischen Bronzeeimer von Hemmoor* (1901), blz. 119.

§ 4. — STICHTING.

1610 **C I L. XIII 8706**

Deae dominae Rufiae [M]aternae aram et [l]ucum consacravit Mucronia Marcia, ubi omnibus annis sacrum instituit (ante diem) XVI k(alendas) Aug(us-
3 tas) [e]t natali Maternae f(iliae) suae (ante diem) [X]I n(onas) Octob(res) et parentali(bus) (ante diem) [I]X k(alendas) Martias Rufi(i)s Simil[i] patri et [S]imili [f]il(io) [et] Maternae [fil(iae)].

AANTEEKENINGEN. — Millingen aan den Rijn. — Orelli 4588, Riese 3492. — Zie boven, N. 117.

1. *Mucronia Marcia*, echtgenoote van Rufius Similis Sr en moeder van Rufius Similis Jr en Rufia Materna.

§ 5. — BEDRIJVEN.

Steentjes van oogartsen, die in Nederland zijn gevonden.
E. Espérandieu, *Recueil de cachets d'oculistes romains* (1894).

1611 **C I L. XIII 10 021, 126**

C(ai) Lucci Alexandri dialepidos ad aspritudine(m). — C(ai) Lucci Alexandri lene ad omnem lippitudine(m). — C(ai) Lucci Alexandri ad calicines
3 ed scabritias omnes. C(ai) Lucci Alexandri crocodes at aspritudines.

AANTEEKENINGEN. — Houthem, bij Valkenburg. — Orelli 4223, Riese 4517. — Zie boven, N 32.

1612 **C I L. XIII 10 021, 109**

L(uci) Iuni Macrin(i) lene. — L(uci) Iuni Macrin(i) delacrimator(ium). — L(uci) Iuni Macrin(i) diazmyrnes. — L(uci) Iuni Macrin(i) croc(odes)
3 dialepido(s).

AANTEEKENINGEN. — Heerlen. — Riese 4514. — Zie boven, N 45.

1613 **C I L. XIII 10 021, 199**

M(arci) Ulpi Heracletis stratioticum. — M(arci) Ulpi Heracletis diarodon ad im(petum). — M(arci) Ulpi Heracletis cynarium ad im(petum). — M(arci)
3 Ulpi Heracletis talasseros a[d].

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 4526. — Zie boven, N. 193.

1614 **C I L. XIII 10 021, 200**

Marci Ulpi Heracletis melinum. — Marci Ulpi Heracletis tirinum —.

Marci Ulpi Heracletis diarices a(d) d(iatheses?). — Marci Ulpi Heracletis 3 diamysus.

AANTEEKENINGEN. — Nijmegen. — Riese 4527. — Zie boven, N. 194.

1615 **C I L. XI 390**

L(ucio) Lepido L(uci) f(ilio) An(iensi tribu) Proculo, ---, salinatores Civitatis Menapiorum ob mer(ita) eius. ---

AANTEEKENINGEN. — Rimini. — Riese 729. — Zie boven, N. 1427. — C I L. XI 391 (N. 1433) bevat den zelfden tekst, opgericht door de *salinatores Civitatis Morinorum.*

QUINTUS VALERIUS SECUNDUS, *manceps* der *conductores piscatus*; verg. C I L. XIII 8830 (zie boven, N. 399 en 1453), gewijd aan de godin *Hludana*, gevonden te Beetgum in Friesland.

De *Tegularia transrhenana*, gevestigd niet ver van Nijmegen, is van omstreeks 70 tot 105 in gebruik geweest; verg. de inscripties C I L. XIII 12 529 en 12 531 (zie boven, N. 1053 en 1054).

H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXI–CXII (1904), blz. 291–296. — P. Steiner, *Römisch-germanisches Korrespondenzblatt*, III (1910), blz. 46; *Xanten: Katalog der Sammlung* (1911), blz. 68. — Ritterling, *Real-encyclopädie*, XII, 1682. — *Corpus inscr. lat.* XIII, pars 6, blz. 129.

1616 **C I L. XIII 8729**

Vestae sacrum Iul(ius) Victo(r), mag(ister) fig(ulorum), pro se.

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn. — Riese 2421. — Zie boven, N. 105.

1617 **C I L. XIII 12 537**

(Tegularia) Transrhenana.

AANTEEKENINGEN. — Holdoorn en Nijmegen. — Zie boven, N. 115 en 232. — Riese 448; verg. 487, 862 en 1549. — Stempel op baksteenen.

1618 **C I L. XIII 12 538, 1**

Tra(n)s R(h)enum f(ecit) Attectius Iullinus, m(iles) Leg(ionis) X G(eminae).

AANTEEKENINGEN. — Vechten, stempel op een baksteen. — Brambach 62. — H. Lehner, *Bonner Jahrbücher*, CXI–CXII (1904), blz. 193.

1619 **C I L. XIII 12 538, 2**

Tr(ansrhenana), Fel(ix?), mi(les) [Coh(ortis)] II Br[e]uc(orum?).

Aanteekeningen. — Vechten, stempel op een baksteen.

1620

F(igulariae) E(xercitus) G(ermanici). XXXV.
F(igulariae) G(ermaniae) I(nferioris).

Aanteekeningen. — Holdoorn en Nijmegen, stempels op baksteenen. — Zie boven, N. 115 en 232.

1621

Au(fidii) Urs(i).
Musan(i) o(fficina).

Aanteekeningen. — Holdoorn. — Zie boven, N. 115.

1622

M(arci) Val(eri) [S]an[cti o(fficina)].

Aanteekeningen. — Ubbergen, bij Nijmegen. — Zie boven, N. 149.

1623

Kal(endis) Iuni(i)s Quartus laterc(u)los (fecit) n(umero) CCXIIII.

Aanteekeningen. — Holdoorn. — Brambach 114. — Inscriptie gegrift op een tegel vóór het bakken. — Zie boven, N. 102. — Voor een aantal dergelijke inscripties zie boven, N. 106, 109, 110 en 111.

REGISTERS

PLAATSEN IN NEDERLAND, WAAR ROMEINSCHE INSCRIPTIES ZIJN GEVONDEN	blz.
Alfen	196
Arnhem	218
Beesel	91
Bergen	91
Bergh	218
Bocholz	79
Cuyck	97
Deurne	100
Dodewaard	170
Doorn	220
Domburg	152
Driebergen	220
Egmond	221
Ezinge	228
Ferwerderadeel	228
Franekeradeel	222
Garderen	219
Geldermalsen	172
Geleen	88
's-Gravenhage	215
Groesbeek	102
Gronsveld	78
Grubbenvorst	96
Haelen	94
Heer	78
Heerlen	85
Hellendoorn	222
Hemmen	169
Hennaarderadeel	222
's-Hertogenbosch	99
Heteren	168
Horn	92
Houthem-Sint Gerlach	81
Huissen	167
Hulsberg	85
Katwijk	201
Kerkrade	87
Kessel	95
Kesteren	171
Leeuwarderadeel	227
Limburg	96
Loenersloot	220
Maasbree	95
Maasniel	90
Maastricht	75
Meerssen	80
Melick	90
Menaldumadeel	227
Mesch	78
Millingen	109
Monster	216
Mook	92
Nederland	228
Noord-Brabant	101
Nuth	88
Nijmegen	111
Odiliënberg	89
Ouddorp	218
Poortugaal	218
Rhenen	219
Roermond	91
Rossem	165
Rijnsburg	200
Rijsbergen	99
Schaesberg	87
Schimmert	84
Schinnen	88
Sint-Michielsgestel	97
Stavoren	222
Susteren	89
Texel	222
Utrecht	195
Valburg	168
Valkenburg	201
Vechten	172
Vleuten	196
Voerendaal	85
Voorburg	204
Westkapelle	151
Wittem	79
Wonseradeel	222
Wychen	165
Wijk bij Duurstede	172
IJzendoorn	177
Zoeterwoude	191

ALGEMEEN REGISTER

blz.

Afdeelingen van troepen, genoemd in het diploma van 78 409
— — —, genoemd naar de stammen der
Ampsivarii 495
Baetasii 468
Batavi 456
Bructeri 496
Cannanefates 466
Chamavi 496
Condrusi 486
Cugerni 469
Franci 496
Frisii 492
Menapii 491
Morini 491
Nervii 486
Salii 496
Saxones 497
Sugambri 470
Sunuci 486
Tubantes 497
Tungri 473
Usipi 473
— — —, met de bijnamen *pia fidelis* en *pia fidelis Domitiana* 418
— — —, uit den tijd der Flavische keizers 425
— — —, uit den tijd na de Flavische keizers 428
Ala Afrorum veterana 413
— Augusta Vocontiorum 395
— Batavorum 389, 456
— Classiana 389
— Fida Vindex 428
— Frontoniana 394
— Gallorum Picentiana 392
— Indiana Gallorum 418
— Longiniana 390
— Moesica 412
— Noricorum 409
— Parthorum veterana 391
— Picentiana 392
— Pomponiani 392

blz.

Ala Praetoria. 393
— Siliana 415
— Sulpicia 415
— Thracum Classiana 389
— Treverorum 394
— Ubiorum 395
— Vocontiorum 395
— I Batavorum 456
— I Cannanefatium 389, 466
— I Flavia Singularium 411
— I Flavia Singularium c. R. p. f. . . 419
— I Francorum 496
— I Praetoria c. R. 393
— I Saxonum 497
— I Thracum 393, 428
— I Tungrorum 394, 473
— II Flavia Singularium 419
— VIII Flavia Francorum 496
Alae uit den tijd vóór Traianus 389
Ambtenaren van den legatus van Belgica 302
— van den legatus van Germania Inferior 299
— van den procurator van Belgica . . 302
— van het archief te Trier 304
— voor den census 279
— — de directe belastingen 283
— — de domeinen 294
— — de gladiatoren 298
— — de mijnen 295
— — de post 296
— — de rechten van in- en uitvoer . . 290
— — de successierechten 289
— — de verpleging der troepen . . . 296
Ara Romae et Augusti te Lyon . . . 497
— — — — — te Keulen 501
Ampsivarii 534
Archief te Trier 304
Auxilia 389
Baetasii. 520
Batavi 508
Batavia 505
Bedrijven 576
Bestuur 248

blz.

Bructeri 535
Cannanefates 514
Castra Vetera 516
Census 279
Chamavi 535
Christendom 570
Civitas Ulpia Traiana 516
Classis Augusta Germanica 402
Cohors Batavorum 458
— Cannanefatium 398, 468
— Silauciensium 400
— Sugambra 470
— Tungrcrum 480
— Usiporum 473
— I Baetasiorum 468
— I Batavorum 458
— I Batavorum milliaria 460
— I Civium Romanorum 421
— I Classica 426
— I Claudia Sugambrorum 471
— I Cugernorum 469
— I Flavia Hispanorum . . . 416, 429
— I Frisiavonum 492
— I Germanorum 429
— I Hispanorum 416
— I Latabicorum 398
— I Lucensium Hispanorum . . 423, 429
— I Menapiorum 491
— I Morinorum 491
— I Nerviorum 486
— I Raetorum 423, 429
— I Sugambrorum equitata 471
— I Sugambrorum tironum 472
— I Sugambrorum veterana 470
— I Sunucorum 486
— I Thracum 400
— I Tungrorum 480
— I Ulpia Traiana Cugernorum . . . 469
— I Vindelicorum 401
— II Asturum 419
— II Batavorum 461
— II Breucorum 425
— II Brittonum 419
— II Civium Romanorum 422
— II Hispanorum 423
— II Nerviorum 486
— II Tungrorum 482
— II Varcianorum 426
— III Batavorum 461
— III Dalmatarum 422
— III Lusitanorum 399
— III Nerviorum 489
— IV Frisiavonum 494
— IV Sugambrorum 472
— V Asturum 396
— V Bracaraugustanorum 425
— V Gallorum 426

blz.

Cohors VI Asturum. 425
— VI Brittonum 428
— VI Ingenuorum c. R. 398
— VI Nerviorum 489
— VII Francorum 496
— VIII Breucorum 397
— IX Batavorum 463
— XI Chamavorum 496
— XV Voluntariorum 424, 430
Cohortes Batavorum 397, 458
— Belgarum 397
— Breucorum 397
— Nerviorum 399, 486
— Tungrorum 401, 480
— Ubiorum 401
— Vasconum 401
— I—VIII Batavorum 397, 458
— I—VIII Breucorum 397
— uit den tijd vóór Vespasianus . . . 396
Colonia Ulpia Traiana 516
Consulares van Belgica 273
— van Germania Inferior 256
Cugerni 521
Diplomata militaria voor soldaten van het leger van Britannia 437
— Dacia Superior 454
— Germania Inferior 408
— Germania Superior 435
— Mauretania Caesariensis 455
— Moesia Inferior 452
— Pannonia 445
— Pannonia Inferior 447
— Pannonia Superior 449
— Raetia 442
— Syria 456
Eburones 525
Exercitus Germanicus Inferior . 253, 314
Fectio 507
Forum Hadriani 507
Franci 534
Frisii 531
Galliae 497
Geographie 497
Germani 503
Germania 500
Germania Inferior 502
Geschiedenis 231
Goden, vereerd in het gebied der Batavi 535
— der Cannanefates 551
— der Frisii 569
— der Marsaci 552
— der Morini 567
— van den Neder-Rijn 553
— der Nervii 567
— der Sunuci 559
— der Texandri 567
— der Tuihanti 570

blz.

Goden, vereerd in het gebied der Tungri 563

GODEN

Abirenes 557
Abnoba 558
Alaisiagae 569
Alateivia 554
Apollo Grannus 550
Aufaniae 541
Baduhenna 569
Beda 570
Belatucadrus 566
Burorina 567
Caiva 536
Campestres 566
Camulus 553
Cocidius 552
Coventina 553
Diana Abnoba 558
Fimmilena 570
Fines 502
Genius Nerviorum 567
Grannus 550
Haeva 536
Hariasa 555
Harimella 566
Hercules Magusanus 535
Hludana 536, 569
Lucena 536
Mahalinehae 557
Malvisae 555
Mars Belatucadrus 566
— Camulus 553
— Cocidius 552
— Halamarthus 563
— Thincsus 570
Matres 536
Matres Afliae 555
— Alagabiae 554
— Alaferhuiae 560
— Alaterviae 566
— Annaneptae 554
— Arsacae 552
— Aufaniae 541
— Aumenahenae 555
— Campestres 566
— Cannanefates 551
— Cartovallenses 564
— Frisavae 569
— Hamavehiae 561
— Hiannanefates 551
— Mahalinehae 557
— Marsacae 552
— Masanae 556
— Mopates 549
— Nervinae 567
— Niaitienae 556
— Noricae 551

blz.

GODEN

Matres Rumanehae 561
— Suleviae 538
— Udravarinehae 556
— Vacallinehae 558
— Vaev[. . .] 554
— Vatviae 561
Mercurius Arvernus 563
— Channini[. . .] 552
— Eriausius 541
— Gebrinius 557
Mithras 550
Nehalennia 567
Nervinae 567
Rhenus 551
Ricagambeda 567
Sandraudiga 567
Suleviae 538
Sunuxal 559
Thincsus 570
Vagdavercustis 549
Varnenus 562
Vihansa 564
Viradecdis 565
Godsdienst 535
Gouverneurs van provincies uit den lateren keizertijd 303
Handel 574
Legati van Belgica 273
— van Exercitus Germanicus Inferior 253
— van Gallia 248
— van Germania Inferior 256
Leger in Germania Inferior 314
Legio Comitatensis Cortoriacensium . . 492
— — Menapiorum 491
— — Menapiorum Seniorum 491
— Palatina Nerviorum 490
— — Tungrecanorum Seniorum . . . 485
Legio I Adiutrix 338
— I Germanica 328
— I Minervia 354
— — — Centuriones 368
— — — Legati 356
— — — Manschappen 371
— — — Praefecti 367
— — — Tribuni militum 364
— II Adiutrix 338
— V Alaudae 321
— V Gallica 321
— VI Victrix 339
— — — Centuriones 344
— — — Legati 340
— — — Manschappen 345
— — — Tribuni militum 342
— VIII Augusta 338
— X Gemina 345
— XV Primigenia 333

	blz.
Legio XVI (Gallica of Germanica)	335
— XVII	320
— XVIII	320
— XIX	320
— XX Valeria Victrix	331
— XXI Rapax	325
— XXII Primigenia	351
— XXX Ulpia Victrix	375
— — — Centuriones	380
— — — Legati	376
— — — Praefecti	380
— — — Manschappen	383
— — — Tribuni militum	378
Legiones	314, 317
Marsaci	515
Menapii	529
Militaire bevelhebbers uit den lateren keizertijd	313
Morini	530
Nervii	527
Noviomagus	506
NUMERI	
Batavi	396, 456
Brittones	430
Equites Stablesiani	434
Laeti Batavi	465
— — Contraginnenses	466
— — Nematacenses	466
— Franci	496
— Nervii	399, 491
Milites Menapii	491
— Nervii	491
— Tungrecani	485
Nervii	486
Vexillatio Equitum Batavorum Iuniorum	464
— — — Seniorum	463
Numerus Ampsivariorum	495
— Anglevariorum	496
— Batavorum Iuniorum	465
— — Seniorum	464, 465
— Bructerorum	496
— Condrusorum	486
— Exploratorum Batavorum	430, 463
— — Germanicianorum	431
— Gentilium	431
— Promotorum	433
— Raetorum Gaesatorum	434

	blz.
Numerus Sagittariorum Nerviorum	490
— — — Gallicanorum	490
— — Tungrorum	485
— Saliorum	497
— — Iuniorum Gallicanorum	497
— — Seniorum	497
— Tubantum	497
— Tungrorum	485
— Turnacensium	492
— Ursariensium	434
Officium van den legatus van Belgica	302
— van den legatus van Germania Inferior	299
— van den procurator van Belgica	303
Oogartsen	576
Praefecti praetorio Galliarum	305
— vehiculorum	296
Praesides van Belgica	273
— van Germania Inferior	256
Procuratores ad Vectigal Ferrariarum Gallicarum	295
— Annonae	297
— Augusti	283
— Familiae gladiatoriae	298
— Patrimonii Belgicae	294
— Quadragesimae Galliarum	290
— Rationis privatae	294
— Vigesimae hereditatium	289
Salii	534
Saxones	535
Scheepvaart	573
Stichting	576
Sugambri	521
Sunuci	525
Tabularium te Trier	304
Tegularia Transrhenana	577
Texandri	526
Traianenses	517
Tres Provinciae Galliae	497
Tuihanti	534
Tungri	522
Turnacenses	530
Ulpia Noviomagus	506
— Traiana	516
Usipi	521
Verkeer	571
Vetera	516
Wegen	571